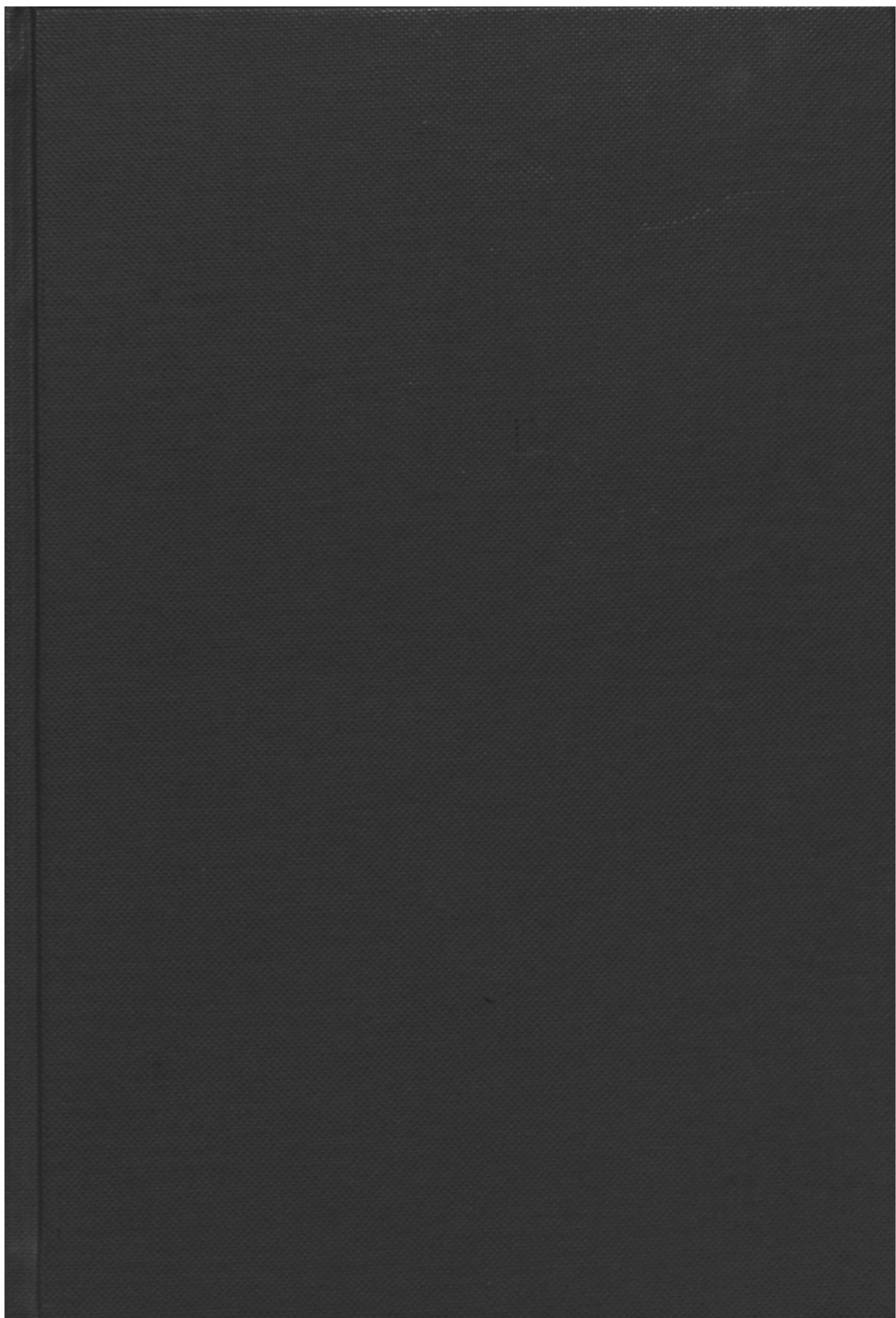

DE WEST-INDISCHE GIDS

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

ZESDE JAARGANG 1924/1925

ZEVENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1925

INHOUD VAN DEN ZESDEN JAARGANG

GESCHIEDENIS DER CACAOCULTUUR IN SURINAME

DOOR

A. REYNE

Met 4 platen

INLEIDING [1])

Over de geschiedenis van den landbouw in Suriname bestaat veel literatuur. Slechts zelden is deze benut, hoewel ze in sommige gevallen waarde heeft voor den tegenwoordigen landbouw.

De volgende bladzijden geven een overzicht van de geschiedenis der cacaocultuur. In twee opzichten zijn de resultaten voor de tegenwoordige cultuur van belang:

Ten eerste blijkt met alle zekerheid, dat de cacao in Suriname 1½ eeuw lang zonder schaduwboomen gekweekt is evenals de koffie. Dit werpt een eigenaardig licht op het voor een 20-tal jaren in Britsch West-Indië en ook in Suriname zoo veel besproken schaduwvraagstuk [2]).

Ten tweede blijkt, dat de cultuur aanvankelijk gedreven werd met een zuiver Criollo-type, terwijl tegenwoordig uitsluitend Forastero geplant wordt en nergens meer zuivere Criollo voorkomt.

Aan beide deze punten heb ik veel aandacht geschonken, minder aan zuiver historische en statistische gegevens; de nieuwere geschiedenis na 1850 is grootendeels buiten beschouwing gelaten.

Als bronnen dienden voornamelijk de oude literatuur,

---

[1]) Aan het slot van deze studie wordt een verklaring van eenige vaktermen en Surinaamsche woorden gegeven. Zie inmiddels de Encycl. v. Ned. West-Indië.

[2]) Zie bull. 7 Inspectie v. d. Landbouw in West-Indië.

aanwezig in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo. Daarbij is de meeste aandacht gewijd aan hen, die de Surinaamsche cacaocultuur uit eigen aanschouwing gekend hebben (Handschrift van een Surinaamsch planter 1740—1747, geschriften van Blom, 1787 en later, Nepveu 1770 Guisan 1788, plantersvereeniging de Eensgezindheid 1804, Teenstra 1835). Onbetrouwbare werken als Fermin, Description de Suriname [1]) zijn buiten beschouwing gelaten. Archiefstukken heb ik niet kunnen raadplegen. Alle in Suriname aanwezige archivalia zijn een aantal jaren geleden overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief in den Haag. Naar ik hoop zullen zij, die zich bezig houden met de Surinaamsche archiefstukken, eventueele vondsten over cacaocultuur, door hetgeen hierachter meegedeeld wordt beter naar waarde kunnen schatten.

Aangenaam is het mij hier nogmaals mijn dank te kunnen betuigen aan verschillende personen, die bij het opsporen van literatuur behulpzaam waren, Mr. R. Bylsma (Algemeen Rijksarchief, den Haag) voor het beschikbaar stellen der in bijlage I vermelde aanteekeningen, die door Mevr. F. H. van Es gemaakt werden, P. Berends, hoofdcommies aan hetzelfde Archief voor de in Hoofdstuk I vermelde aanteekeningen (die door Dr. J. H. de Hullu, archivaris belast met de 5de afd. welwillend ter beschikking gesteld werden). Door de vriendelijke bemiddeling van Dr. L. P. de Bussy, directeur afd. Handelsmuseum,

[1]) Blom (1878) zegt dat Fermin's boek wat landbouw betreft geheel onbetrouwbaar is, zoodat hij besloten heeft iets beters te schrijven. Hij zegt dat Fermin bijv. suikermolens beschrijft, zooals ze nergens in Suriname voorkomen en dat hij eenvoudig Labat heeft nageschreven. Deze opmerking zal wel juist zijn, want wat Fermin over cacao zegt, schijnt mij ook uit Labat geput te zijn.

Nepveu, een tijdgenoot van Fermin, die evenals Blom door een lange ervaring met den landbouw goed vertrouwd was, laat zich ook heel ongunstig over Fermin's werk uit: „Onlangs is er een Description de Suriname in 't ligt gekomen, par P Fermin, dog dat werk is zoo superficieel, inaccuraat, en zelfs met contrariteiten vervuld, dat het geen beziens waardig is, en ook de minste denkbeeld van de Colonie niet kan geven".

Daar Fermin's werk ook nog in het Duitsch (en Nederlandsch) vertaald is en vaak wordt aangehaald, schijnt het niet overbodig nog eens de aandacht op de onbetrouwbaarheid van dit werk te vestigen, ten minste wat betreft den landbouw.

Koloniaal Instituut (Amsterdam), ontving ik de genoemde aanteekeningen van den heer Berends, voorts foto's van de op de cacaocultuur betrekking hebbende bladzijden van J. Nepveu's Annotatien, die in handschrift op het Rijksarchief berusten, verder afschriften van hier niet te raadplegen literatuur. Voor het raadplegen van voor mij ontoegankelijke literatuur dank ik verder de heeren K. Braak (Utrecht) en Dr. W. H. van Seters (Leiden). In Suriname ondervond ik hulp van den heer J. C. Bruijning, opzichter Boschwezen, die bij een dienstreis in de Mapane de op Plaat IV afgebeelde cacao voor mij meebracht, van de heeren E. Essed, die de cacao van Nw. Java voor mij verzamelde en Jensen, die vruchten zond van de verlaten plantage Ostage.

De heer J. A. van Beek (directeur van Suzannasdaal) was zoo goed om een gedeelte van het handschrift voor mij door te lezen, de heer Reinders Folmer (directeur van Jagtlust) gaf mij inzage van het archief dier plantage.

Dr. G. Stahel maakte mij er het eerst op attent, dat de door Merian afgebeelde cacao mogelijk een Criollo was.

P. C. Standley (U. S. National Herbarium) determineerde het zg. ‚watrahoedoe' (Trichanthera gigantea H. B. K.)

I. EERSTE BEGIN DER CACAOCULTUUR

1. *Wanneer de cacao in Suriname ingevoerd is*

Algemeen wordt aangenomen, dat de eerste cacaoplanten in Suriname ingevoerd zijn door François van Chatillon, zoon van den gouverneur Aerssen van Sommelsdijk.

Deze zou door zijn vader uitgezonden zijn, om een paar tuchthuishoeven, die uit Suriname ontvlucht waren op gestolen schepen, op te sporen en bij die gelegenheid eenige cacaoplantjes van de Orinoco (volgens anderen uit Trinidad) [1]) meegebracht hebben. (v. Hall 1914, v. d. Wielen 1906, Sur. Almanak 1909, Teenstra 1834, Gallais 1824, Stedman 1796 [2]).

[1]) H. v. Breen, Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk, T. v. gesch., land- en volkenkunde, Groningen 1900).

[2]) Zie de lijst van geraadpleegde schrijvers.

De mededeeling van Gallais, dat de zoon van den gouverneur van Chatillon reeds in 1634 de cacaocultuur in Suriname beproefd heeft, ook de opgave van v. d. Wielen, dat de cacaocultuur in Suriname sinds 1534 bestaat, en herleefd is, toen François van Chatillon bij het opsporen van weggeloopen soldaten, een aantal jonge cacaoplantjes uit de wildernis meenam, berusten blijkbaar op vergissingen (of drukfouten). Het zelfde geldt voor Teenstra, die 1625 als jaartal opgeeft.

Geen der aangevoerde schrijvers noemt de bron, waaraan het oorspronkelijke bericht ontleend is. Alleen Teenstra verwijst naar Hartsinck (1770), die over de ontvluchte deportés en hun vervolging door den heer van Chatillon het volgende zegt: „en zij begaven zich met eenige Vaartuigen op de vlucht naar de Rivier de Oronoque, daar de heer de Chatillon, Zoon van den Gouverneur, hen, met eenig gewapend Volk werd nagezonden, welke de meeste wederom bragt (*bij die gelegenheid heeft de Heer de Chatillon de eerste Cacaoboom op Suriname gebragt*) [1].

Daar bij geen der schrijvers vóór 1770 een dergelijke mededeeling te vinden is, (Merian 1726, Herlein 1718, Handschrift 1740, Pistorius 1763) is het waarschijnlijk, dat Hartsinck dit bericht over den invoer van de eerste cacaoplanten in Suriname in de wereld heeft gebracht.

Daar het bericht over den eersten invoer van de koffie, eveneens door Hartsinck verspreid, gebleken is onjuist te zijn (Leupe 1865), is het wel wenschelijk na te gaan uit welke bron het verhaal omtrent den eersten invoer van cacoa is geput en of het juist is.

De heer P. Berends, hoofdcommies a. h. Algemeen Rijksarchief verschafte de volgende belangrijke aanteekeningen:

„Hartsinck, Beschrijving van Guyana II 650 deelt mede, dat de eerste cacaoboom in Suriname gebracht werd door Franchoys van Aerssen, heer van Chatillon (zoon van Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijk) bij gelegenheid van een tocht ondernomen tot achterhaling van enkele naar de Orinoco gevluchte gedeporteerden.

---

[1]) Cursiveering hier en elders van mij. R.

Hartsinck's mededeeling moet blijkbaar worden gehouden voor een foutieve combineering van verschillende op zich zelf staande gebeurtenissen en handelingen. Over een en ander verschaffen de brieven van Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijk aan Directeuren der Societeit van Suriname de volgende aanwijzingen.

In Juni 1687 keerde de jonge Franchoys van Aerssen met het schip „de Gele Ruyter" naar het moederland terug; hij was brenger van een brief van zijn vader aan directeuren, waarin de Gouverneur uitvoerig handelde over aanplantings-proeven met rijst, roucou, katoen, tabak, indigo, senegras. Van cacao wordt in dit schrijven van 10 Juni 1687 nog niet gerept. In zijn volgend schrijven van *24 Juli 1687 bericht Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijk, dat hij 4 cacaoboompjes heeft bekomen,* die zeer wel groeien. Bovendien meldt hij in dit schrijven, dat hij aan zijn zoon Surinaamsche gewassen heeft medegegeven voor Directeuren der Societeit; en eveneens houdt deze missive bericht in van de mislukte ontvluchting van twee der uit Holland afkomstige gevangenen.

Eenig verband tusschen cacao — Franchoys van Aerssen — achterhaling van gedeporteerden, wordt in dit schrijven niet gelegd; wel blijft de mogelijkheid, dat de jonge van Aerssen op zijn reis de cacao-boompjes heeft weten te bemachtigen en deze daarop naar Suriname heeft opgezonden.

Vermelding van cacao als uitvoer-product wordt voor het eerst aangetroffen op een cargolijst van 29 Januari 1702 (hoeveelheid van 325 pond); sedert blijft de cacao uitvoer-product, zooals blijkt uit de cargolijsten van 8 Aug. 1702, 3 Maart en 28 Juni 1703. In de brieven van Gouverneurs aan Directeuren der Societeit wordt een enkele maal meer opzettelijk verslag gegeven van de cultures; dergelijke brieven zijn bijv. van Gouverneur Carel Emilius Henry de Cheusses, van 17 Januari 1734 en die van Gouverneur van der Meer van 17 Januari 1756. Terwijl de Cheusses meldt, dat sedert zijn komst in de Kolonie de cacao-cultuur aanmerkelijk is toegenomen, rapporteert van der Meer, dat er weinig planters zijn, die nog eenige cacao cultiveeren; over de oorzaken van dezen achteruitgang meldt van der Meer echter niets. Voor mededeelingen daarover kunnen wij echter raadplegen de aanteekeningen over Suriname opgesteld in de jaren 1765/6 door den toenmaligen Raad Fiscaal Jan Nepveu; deze aanteekeningen, geredigeerd als Annotatiën tot Herlein's Beschrijving van Suriname worden thans bewaard op het algemeen Rijksarchief in de verzameling papieren van Nepveu. De Annotatiën vermelden o.a. dat de cacaoplant anno 1760 zoodanig was verwaarloosd, dat men nauwelijks in dekolonie meer pitten tot plantsoen kon bekomen, daar de meeste planters wegens den geringen prijs de cacao hadden verlaten; toen met den oorlog (1756—1763) de prijzen hoog waren opgeloopen was er weder veel van aangeplant".

Uit deze aanteekening blijkt, dat de eerste cacaoplanten in Suriname ingevoerd moeten zijn omstreeks 1687.

Uit welk land ze afkomstig waren, wordt echter niet vermeld. Uit een later ontdekt stuk blijkt echter, dat het verhaal van Hartsinck *wel* juist is. (D. S. van Zuiden, De oudste cacao aanplant in Suriname 1686, W. I. Gids, 1921, dl. IV blz. 79—82).

Een protocol van den Amsterdamschen notaris Henrick Outgers, opgesteld in September en October 1696 bevat een verklaring van 3 heeren, die 1686—1689 en later in Suriname woonden. Deze verklaring is opgesteld op verzoek van François van Aerssen van Sommelsdijck en vermeldt dat de gouverneur Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk in 1686 een bark naar de Orinoco-rivier heeft uitgezonden, waarop zijn zoon François commandant was, dat de laatste „aldaar heeft gesocht gehad en ook verkregen een getal cacouboomen met wortelen met al bequaem om verplant te worden." Dit gebeurde met levensgevaar, omdat het streng verboden was cacaoplanten of vruchten uit Spaansch West-Indië uit te te voeren. Het gelukte François van Aerssen om 5 boompjes naar Suriname te brengen. Deze werden uitgeplant in den tuin van den gouverneur; 2 of 3 zijn er van dood gegaan. De overgebleven boomen droegen reeds vruchten, toen de gouverneur in 1688 vermoord werd.

Zijn opvolger van Scherpenhuysen, deelde in 1689 de beschikbare vruchten uit aan eenige planters en ingezetenen, die de cacao verder vermenigvuldigden, zoodat naar schatting van de comparanten in 1696 al eenige duizenden boomen aanwezig waren.

In een brief van den gouverneur Aerssen van Sommelsdijk van 11 Juni 1688 wordt gesproken over vier boompjes cacao" die mijn zoon *uit Trinidad* hier omtrent de twee jaren gebracht heeft en hier geplant hebben, heeft de eenen nu beginnen vrucht te zetten en te dragen [1]) sulcx ick tegemoet sie dat in weynich jaeren de cacao hier oock in groote abondantie wesen sal."

[1]) De boompjes zullen minstens 1 jaar, wellicht 2 jaren oud geweest zijn, toen ze uit Trinidad kwamen.

Uit bovenstaand protocol zou men nog kunnen opmaken, dat de cacao uit de Orinoco afkomstig was. Weliswaar waren in de boven-Orinoco (Apure en Tane) wilde cacaoboomen bekend (zie de beschrijving van Gumilla, geciteerd bij Gallais 1824), volgens von Humboldt, Voyages, Vol. II, treedt de wilde cacao i. h. Orinocogebied eerst op boven de vallen van Atures en Maipures d.i. ten Z. van den 5en breedtegraad), maar het is buitengewoon onwaarschijnlijk dat François van Aerssen vandaar zijn materiaal kreeg. Op Trinidad echter was de cacaocultuur reeds lang door de Spanjaarden ingevoerd. (vergl. Gallais 1824, Raynal 1790).

In de naburige kolonies Cayenne en Berbice is men eerst later met de cacaocultuur begonnen [1]). Echter bestond de cacaocultuur ten tijde dat ze in Suriname ingevoerd werd, reeds in Trinidad, Venezuela en de West-Indische eilanden.

De uitgestrekte wilde cacaobosschen, die onlangs in de binnenlanden van Suriname ontdekt zijn [2]), waren toen ter tijd zeker reeds aanwezig, maar zijn naar het schijnt onbekend gebleven, tot in den allerlaatsten tijd. De cacao in Cayenne evenwel is afkomstig van de wilde cacaobosschen uit het binnenland.

Dat de cacao reeds vóór 1686 in Guiana bekend was, is niet waarschijnlijk. Alleen in de „Pertinente beschrijvinghe van Guiana" 1676, leest men „Oock werdt daer gevonden den Cacao, ofte Cacaoboom, die op dese Kust oock groeyt, gelyck in Nova Hispania, Venezuela, ende omtrent den Oronoque doet."

„Van desgelycke getuycht desen Autheur (Otto Kay) dat dien selven boom in Guiana te vinden is. Alsoo ge-

[1]) In Cayenne is de cacao gekweckt sinds 1734. Deze cacao was afkomstig uit een wild cacaobosch gevonden aan een zijtak van de Yari. (Gallais 1824). Deze mededeeling is in overeenstemming met wat Barrère, die van 1722—1725 in Cayenne was, meedeelt (in 1743): „Le Cacao croît naturellement dans des Rivières, qui se déchargent dans le fleuve des Amazones. On cultive à Cayenne *depuis quelques années* le Cacao, qui réussit très bien".

Volgens Le comte, Chalot (Le cacoyer 1897) heeft in 1729 de sergeant La Haye een wild cacaobosch gevonden (10 mijl lang) aan de boven-Camopi en werd in 1730 door soldaten een ander bosch ontdekt meer noordelijk aan de Oyapock. De kreeken, die het eerstgenoemde bosch doorstroomden, zouden zich deels naar de Marowijne, deels naar de Yari wenden.

Volgens Hartsinck (1770) (die Bellin-Descr. de Guiane p. 161 aanhaalt) voer in 1731 en 1732 een expeditie de Arouas (zijrivier der Marowijne) op en trok over land naar de Camopy. „Deze reis geschiedde met oogmerk om het Land te ontdekken, alsmede een Bosch van Cacaoboomen, hetwelk, zoo men voorgaf was gelegen nabij den oorsprong der rivier Camopy".

Guizan (1788) deelt mee, dat in zijn tijd weer cacao uit de boven-Camopi gehaald is.

Op een kaart uit het jaar 1741 is een wild cacaobosch aan de boven-Oyapock afgebeeld.

Op Nederlandsch gebied in de Loëkreek (Marowijne) komt ook cacao voor.

In Berbice zijn omstreeks 1720 de eerste 2 cacaoplantages aangelegd (zie de acte van 1720 afgedrukt bij Hartsinck).

[2]) Indische Mercuur, 24 Sept. 1920.

tuyght oock J. P. A. P. A. zijnde een Autheur die daer selver gewoont heeft."

De beschrijving van den cacaoboom en de cacaocultuur, in de „Pertinente beschrijvinghe" is bijna woordelijk geciteerd naar Otto Keye — Het waere onderscheit tusschen Koude en Warme Landen enz. 1659 hoofdstuk 16 („Van de Boom-Vruchten van Guyana"). Keye zegt: „Dieselve vrucht is alhier te lande noch weinich bekent, maer geeft aan de Spaensche Provintien in America voren genoemt, een groot profijt" enz.

In een latere uitgave van dit werk getiteld „Beschrijvinge van het Heerlycke ende Gesegende Landt Guajana, waerinne gelegen is de seer voorname Landstreke genaemt Serrenamme, Die jegenwoordigh beseten wort bij den Staet van de Vereenighde Nederlandsche Provintien" [1]) zegt Keye, die dit boek op verzoek van „ettelijke voorname Heeren" voor kolonisten geschreven heeft, dat hij uit ervaring spreekt, maar vermeldt niet wanneer en waar hij geweest is. Alleen vermeldt hij, dat hij als „eerste Raedt" naar „Guajana" zal vertrekken"[2]).

In de „Korte Aenwijsinge van de bijsondere Nuttigheden, die met reden tegemoet gezien kunnen worden, uijt de Conservatie ende verbeteringe van de Colonie Suriname, enz. 1681 leest men dat het wenschelijk is om meer slaven aan te voeren.

„Aangezien de Plantagien van Taback, Indigo, Suycker, Gemgber, Cakouw ende verscheyde andere vruchten aldaar vallende niet wel waergenomen ende bearbeydt kunnen worden, buyten de zwarte Slaven, ende derselver industrie".

Daaruit zou men kunnen afleiden, dat de cacao reeds in Suriname bekend was.

Warren (1669) noemt in zijn beschrijving van Suriname

---

[1]) Zonder jaartal, maar blijkbaar na 1667.

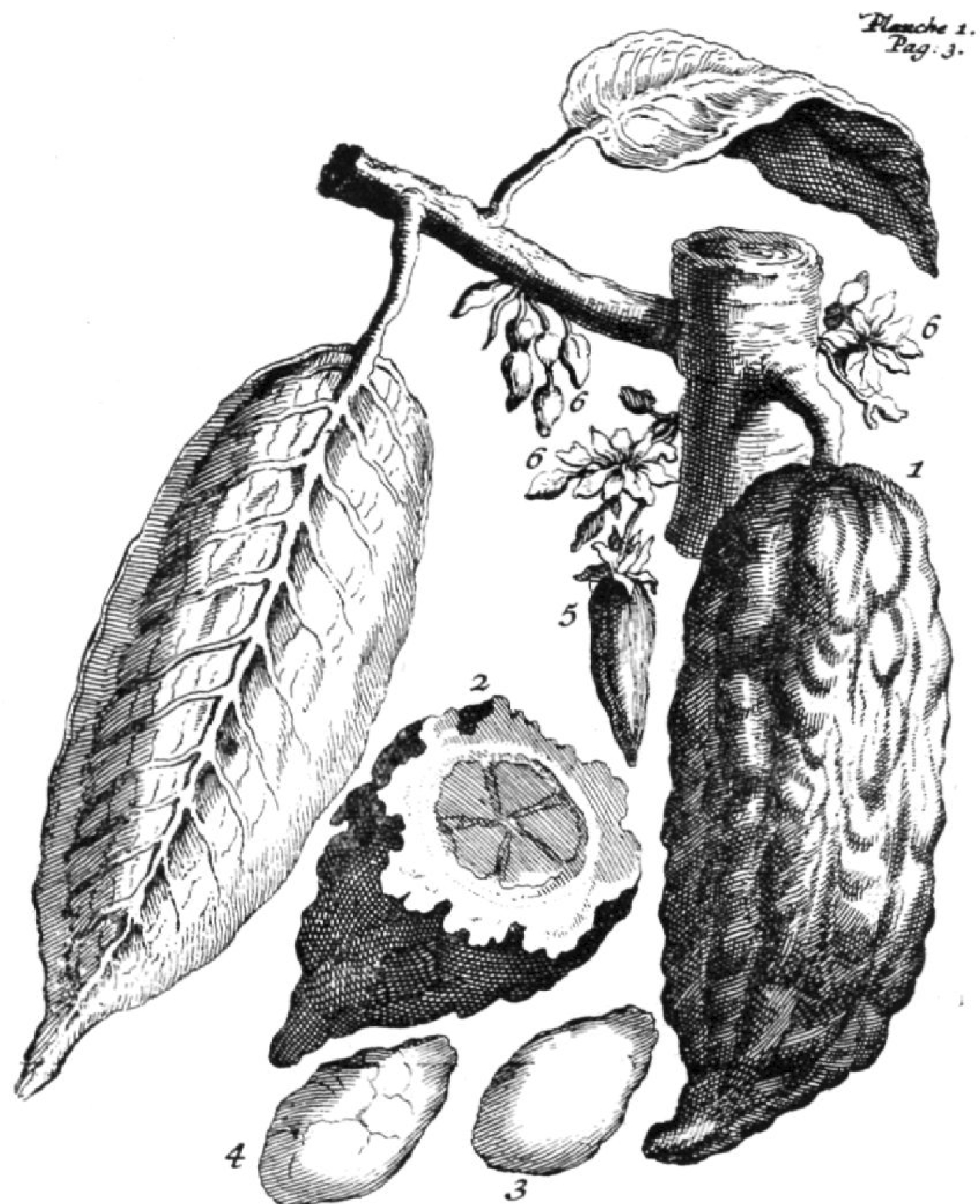
[2]) Nepveu (Annotatiën) schrijft, dat in 1660 Balthazar Gerbier werd gezonden als gouverneur van een volksplanting, die hij voor de W. I. C. op de kust van Guiana ging aanleggen, maar 9 maanden na zijn aankomst werd hij met zijn dochter vermoord door zekere Otto Keye, gewezen Capitein in Brazil, die met hem aldaar was aangeland".

PLAAT I

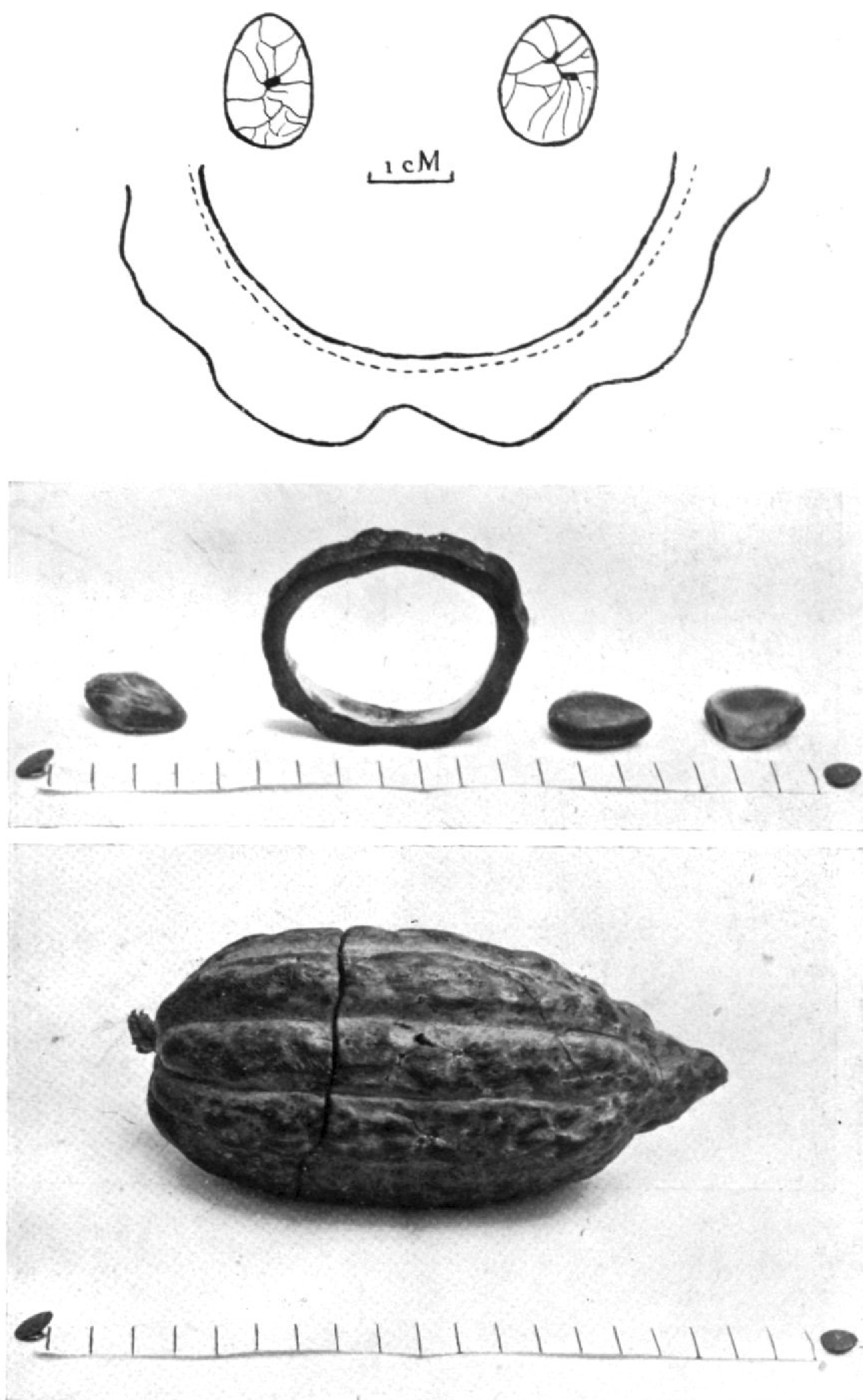
Surinaamsche cacao, afgebeeld door Maria Sibylla Merian
(„**Metamorphosis insectorum Surinamensium**" (1705), plaat 26.

PLAAT II

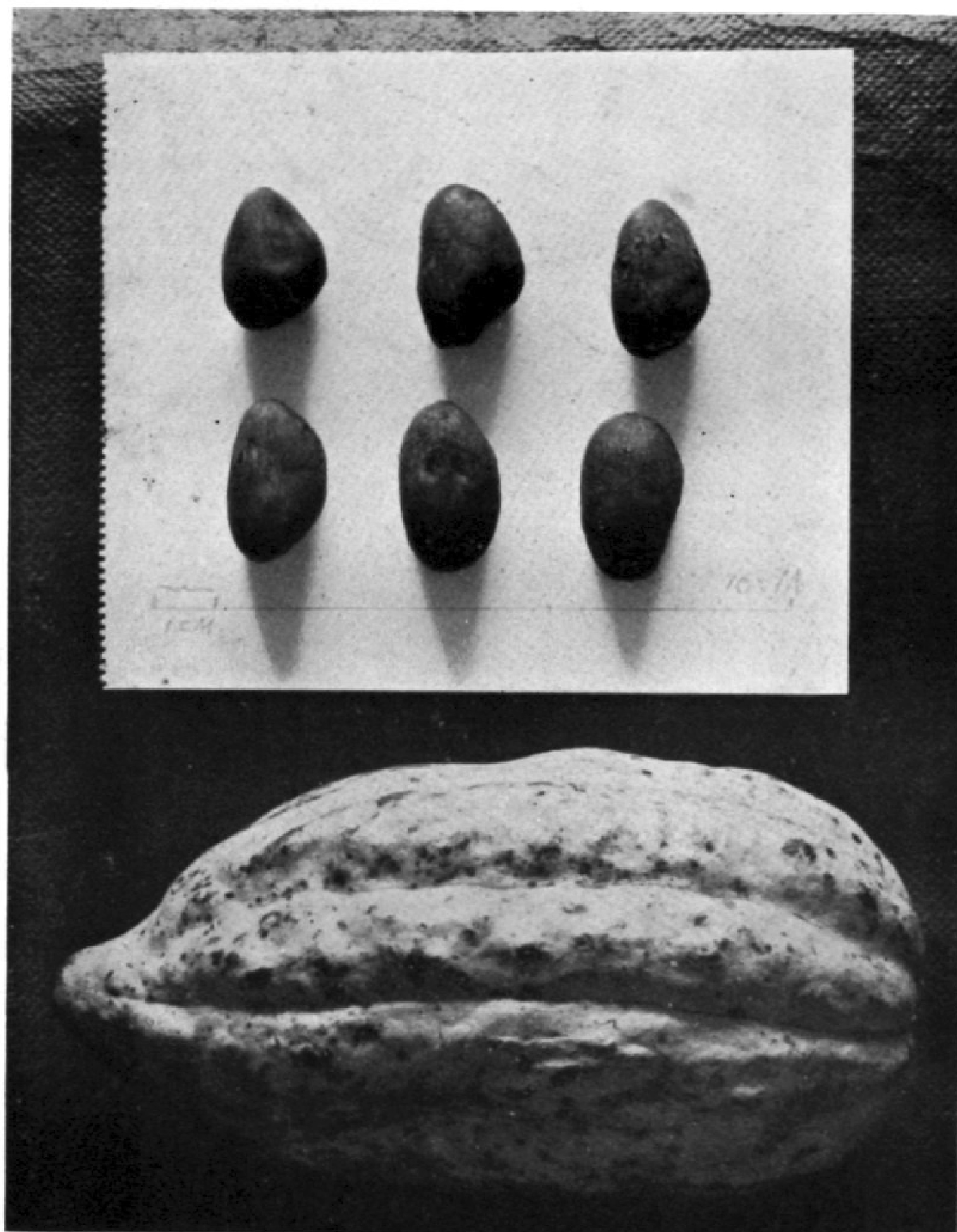
1. *Une Cosse de Cacao representeé au tiers à peu pres de sa grandeur naturelle.*
2. *La moitié de cette mesme Cosse coupée en travers.*
3. *Une Amande de sa grosseur naturelle.*
4. *La mesme Amande mondeé de sa peau exterieure.*
5. *Petite Cosse de Cacao d'un mois.*
6. *Fleurs de Cacao en bouton et épanouiés*

Cacaotype, dat omstreeks 1700 op de Fransche Antillen gekweekt werd, afgebeeld door de Quélus (1725).

Gele Criollo van de verlaten plantage Nieuw Java (Cottica).
Onder: Rijpe vrucht. In het midden: Vruchtwand op doorsnede en 3 gedroogde zaden. Boven: Dwarsdoorsnede vruchtwand en zaden in verschen toestand.

PLAAT IV

Gele Criollo, verzameld in de Mapane.
Boven: Cacaoboonen uit vruchten afkomstig van plantage Vrindsburg.

de cacao niet, hoewel er een hoofdstuk gewijd is aan de vruchten.

de Laet (1625) vermeldt de cacao wel uit Mexico, niet uit Guiana en Brazilië (hij geeft een hoofdstuk over de vruchten van Brazilië).

Bij Raleigh 1595—1597 wordt cacao niet genoemd.

Uit een stuk aan de Staten van Holland, in het jaar 1675 [1]), waarbij de voorwaarden worden vastgesteld, waaronder kolonisten zich kunnen vestigen, blijkt dat deze hun belasting zullen betalen in tabak, suiker of indigo, al naar gelang ze verbouwen. Cacao wordt daarin niet genoemd.

C. Quandt (1807) schrijft: „Als die Engländer vor alten Zeiten noch Besitzer von Suriname und der übrigen Flüsse waren, denn sie traten dieses Land an Holland für Neuyork ab, hatten sich bereits an der Cupename einige Kolonisten angebaut und CacaoPlantagen angelegt, welche sie aber auf Befehl der holländischen Regierung verlassen muszten, weil der Verkauf der Produkte an andere Nationen dort nicht gehindert werden konnte. Von den auf den verlassenen und verwüsteten Plantagen noch nicht ganz erstorbenen Bäumen brachten uns die Indianer noch oftmals Cacaobohnen zu Kaufe."

Daar de berichten van Quandt, die in 1768 als zendeling der Moravische broeders naar Suriname kwam en 7 jaar op Saron aan de Saramacca woonde, alleszins betrouwbaar zijn, kan er wel niet aan getwijfeld worden of werkelijk hebben de Indianen uit de Coppename hem meermalen cacao te koop aangeboden. Echter wordt voor zoo ver mij bekend is door geen enkel bericht bevestigd, dat de Engelschen ooit plantages in de Coppename gehad hebben; er zijn daar nimmer plantages geweest. Aannemelijk is echter dat de Indianen, die vroeger de Coppename bewoonden, de wilde cacao aan de Mamaboenkreek (zie Indische Mercuur 24 Sept. 1920) gekend hebben, en van daar de cacao haalden, die ze te koop aanboden. Wanneer er werkelijk cacaoplantages

---

[1]) Geciteerd in „Pertinente beschrijvinghe" 1676.

in de Coppename geweest zijn is het nog mogelijk dat daarop de wilde cacao geplant is die men door bemiddeling van de Indianen verkregen had [1]).

Hoewel het zoo goed als zeker is, dat na de cacao die François van Aerssen van Sommelsdijk invoerde, later nog andere cacao-variëteiten geïmporteerd zijn (zie hoofdstuk III) heb ik daarover bijna geen gegevens kunnen vinden.

Eerst voor het jaar 1845 in het „Verslag eener reis naar Demerary, Grenada en Guadeloupe" door van Raders en Wolfson wordt vermeld, dat zij op verlangen van den gouverneur eenige cacaovruchten van Grenada hebben meegebracht. „De soort is de Bucare [2]), zij wordt meer productief geacht dan de Caracas-cacao, die echter beter en vaster grein heeft." „Wij hebben eenige versche noten, overeenkomstig Uwer Excellentiés verlangen meegebragt."

De mededeeling van Bartelink (1885): „Het was de Gouverneur R. F. van Raders, door wien de eerste Caracas zaden in 1845 of 1846 werden ingevoerd" slaat waarschijnlijk op dit reisverslag.

Uit dat verslag blijkt echter niet, dat de geïmporteerde vrucht die is, welke Bartelink kent onder den naam (roode) Caracas.

Wanneer deze variëteit, (volgens Preuss identiek met de zg. Trinidad-Criollo van Hart) werd ingevoerd, is onbekend. Cacao, die den naam van Caracas draagt is in Suriname waarschijnlijk al omstreeks 1740 bekend geweest; zeker in het jaar 1770. (Zie handschrift 1740 en Nepveu 1770).

---

[1]) De landmeter J. C. de la Parra vernam uit goede bron, dat zich tegenover „Goede Hoop" aan de Coppename verwilderde cacao bevindt. De plaats ligt ongeveer ½ uur boven G. H. op den Oostelijken oever, ongeveer een half uur gaans van de rivier, op of nabij een terrein, dat in 1866 aan zekeren Ryhen in eigendom werd afgestaan. Tot mijn spijt heb ik die cacao niet kunnen onderzoeken om na te gaan òf het een gewone Surinaamsche cacao is (in 1866 of later geplant) òf de wilde cacao der boven-Coppename òf de elders beschreven gele Criollo.

[2]) Wellicht is dit een vergissing. De als schaduwboom gebruikte Erythrina heette Bucare".

Ook Guizan (1788) zegt, dat de cacao van Suriname van Caracas komt, waarschijnlijk om geen andere reden dan dat bepaalde variëteiten in Suriname dien naam dragen.

Waar de tegenwoordig algemeen gekweekte Amelonado vandaan gekomen is, blijft voorloopig onbekend. Waarschijnlijk wordt dit type reeds bij Nepveu (1765) genoemd onder den naam „wilde Caracas".

In het Koloniaal Verslag voor 1851 wordt meegedeeld dat door tusschenkomst van den gouverneur van Curaçao in Suriname ontvangen zijn: planten en zaden van een edeler soort cacao, gezonden door den Nederlandschen consul-generaal in Columbia. De zaden waren bij aankomst bedorven en van de plantjes kwam slechts een deel aan. Deze werden geplant in den tuin achter het gouvernementshuis [1]) „in de hoop dat het onder een goede verzorging den grondslag zal leggen eener mogelijke uitbreiding der cultuur van de betere soort kakao, en Suriname in tijd en wijle een product zal opleveren dat gelijke waarde zal hebben als de Caraçaosche [2]) kakao, welke op de Europeesche markten nagenoeg 20 cent per pond hooger genoteerd staat dan voor de tegenwoordige Surinaamsche kakao kan worden verkregen."

2. *Eerste uitvoer van cacao uit Suriname*

Hartsinck vermeldt, dat in 1733 de eerste cacao „vandaar [3]) herwaards afgezonden, hier aangegeeven is."

Volgens het „Essai historique sur la colonie de Surinam" (nederl. vertaling 1791) werd reeds eerder cacao

[1]) Onder de weinige cacaoboomen, welke thans nog in dezen tuin aanwezig zijn, bevinden zich een 2-tal exemplaren, welker vruchten uitwendig eenigszins op Ecuador-Amelonado gelijken, maar inwendig niet (kleine, donkerpaarse, bittere zaden).

In 1887 was op de plantage Lust en Rust zg. Esmeralda- en Cosmania-cacao aanwezig (Land en Tuinbouwvereeniging Suriname, 1887—88, Paramaribo 1890, p. 30); deze had kleine platte pitten.

Voor zoo ver mij bekend is, zijn de in Ecuador en Columbia gekweekte cacaovariëteiten nimmer in den Cultuurtuin te Paramaribo aangeplant (Jaarverslagen Landbouwdept. Suriname, 1904—heden).

[2]) Caracas cacao. [3]) Suriname.

geëxporteerd; het geeft o. a. cijfers voor *1706*, 1707, 1715, 1716, 1718, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729 en 1732. Blijkens de reeds geciteerde cargolijsten, werd echter reeds in *1702* cacao uitgevoerd. (zie ook Bijlsma W. I. Gids II p. 49). Ook Merian, die van Juni 1699—Juni 1701 in Suriname vertoefde, spreekt over het uitvoeren van cacao.

II. UITVOER EN PRIJZEN

1. *Uitvoercijfers*

Blijkens een cargolijst van 29 Jan. 1702 werd 325 pond uitgevoerd.

Voor de 18de eeuw geeft het „Essai historique" (1788) de volgende uitvoercijfers:

1706 —	900	pond	1742 —	225058	pond	1766 —	230300	pond
1707 —	925	„	1743 —	256892	„	1767 —	295132	„
—			1744 —	407021	„	1768 —	410532	„
1715 —	400	„	1745 —	674749	„	1769 —	274320	„
1716 —	800	„	1746 —	547235	„	1770 —	230547	„
—			—			1771 —	465714	„
1718 —	1200	„	1748 —	320861	„	1772 —	390945	„
—			1749 —	287896	„	*1773 —	381909	„
1725 —	390	„	1750 —	338882	„	1774 —	516630	„
1726 —	3249	„	1751 —	205307	„	1775 —	733338	„
1727 —	4659	„	1752 —	313218	„	1776 —	650155	„
1728 —	1372	„	1753 —	140319	„	1777 —	720430	„
1729 —	339	„	1754 —	145392	„	1778 —	630170	„
—			1755 —	85332	„	1779 —	530430	„
1732 —	3168	„	1756 —	163712	„	1780 —	570350	„
1733 —	2694	„	1757 —	107404	„	1781 —	571150	„
*1734 —	3555	„	1758 —	123842	„	1782 —	580345	„
1735 —	3875	„	1759 —	102012	„	1783 —	490855	„
1736 —	14550	„	1760 —	128482	„	1784 —	560194	„
1737 —	16933	„	1761 —	142724	„	1785 —	670136	„
1738 —	30315	„	1762 —	113228	„	1786 —	675940	„
1739 —	56951	„	1763 —	119108	„	1787 —	802724	„
1740 —	77853	„	1764 —	131050	„	1788 —	?	„
1741 —	164011	„	1765 —	160530	„	1789 —	?	„

1790 —	517464	pond	(von Sack)	1793 —	29840	pond	(von Sack)
1791 —	571257	„	„	1794 —	350444	„	„
1792 —	119131	„	„				

In eenige oude papieren, aanwezig in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo, werden nog een aantal cijfers gevonden.

*) Geciteerd volgens de Nederl. vertaling van 1791.

Een „Calculatie Reekening der Inkomsten, die de Ed[e] Societeit thans Jaarlijks genieten van de Colonie van Suriname" van 1747—1748, geeft de volgende productiecijfers: (ponden cacao).

1740 — 68516	1743 — 220246	1746 — 531380:
1741 — 116064	1744 — 307874	
1742 — 215105	1745 — 584177	

Verder vermeldt een „Memorie der Producten in de onderstaande jaren per diverse scheepen uit Surinamen ingekomen" [1]).

1750 — 214523 pond	1755 — 79680 pond	1760 — 123907 pond
1851 — 266957 „	1756 — 129719 „	1761 — 150039 „
1752 — 250630 „	1757 — 122785 „	1762 — 70558 „
1753 — 215905 „	1758 — 109061 „	
1754 — 139228 „	1759 — 102308 „	

Telt men de exportcijfers van het „Essai historique" voor de jaren 1732—1787 telkens voor 3 jaren samen, (om de ongelijkheid der oogsten, onregelmatigheid in de afscheping te elimineeren) en ontwerpt men met deze getallen een grafische voorstelling, dan blijkt, dat er een regelmatige sterke stijging is tot omstreeks het jaar 1745. Daarna volgt een sterke daling, die aanhoudt tot het jaar 1760. Daarna treedt weer een sterke stijging op, die ongeveer 15 jaar later zijn toppunt bereikt.

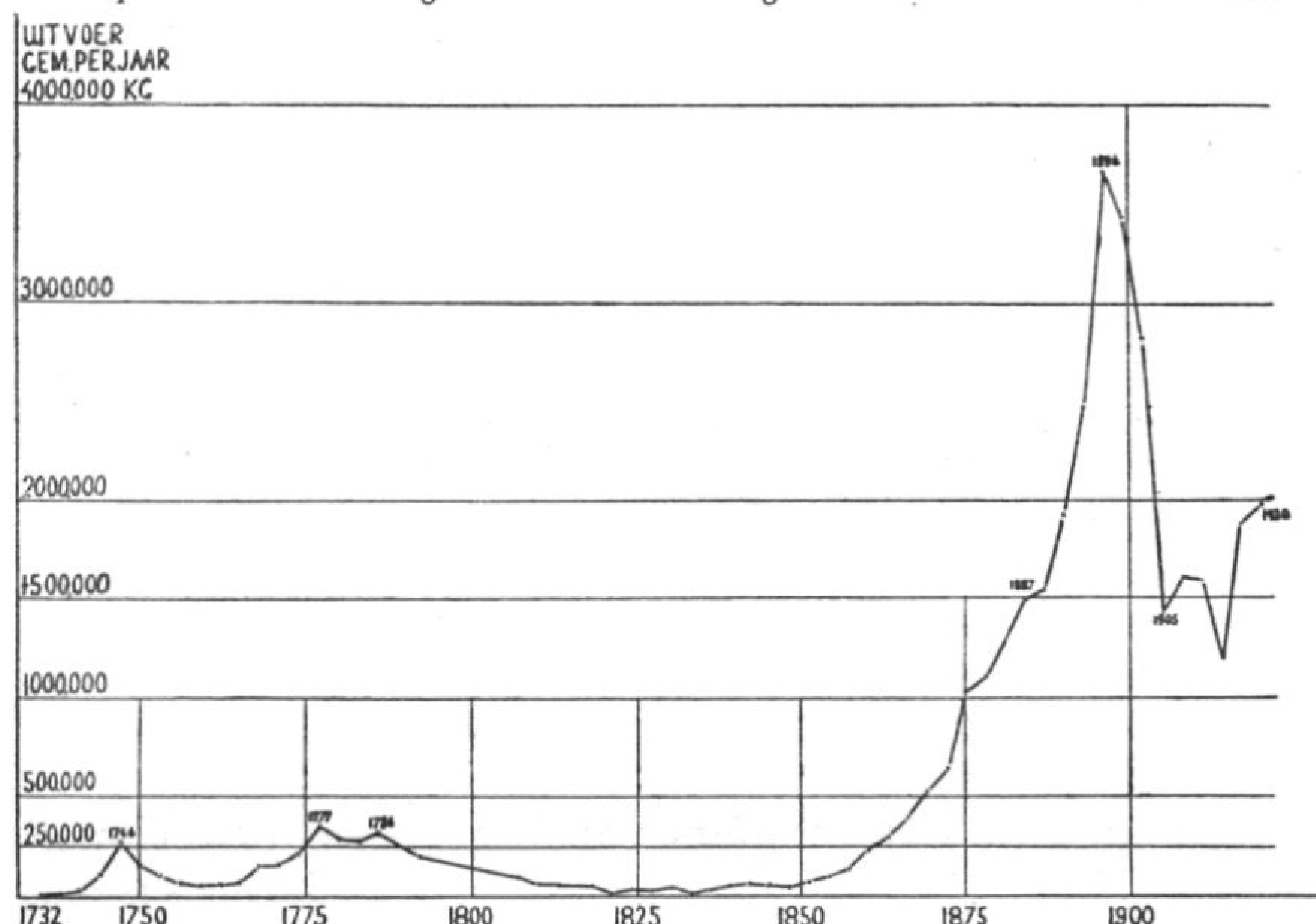
De oorzaak hiervan, ligt in de sterke verandering der prijzen, zooals nader zal worden verklaard.

Voor de 19de eeuw werden de volgende uitvoercijfers verzameld. Volgens „de Registers van het Tolhuis" geciteerd bij von Sack (1821).

11 Mei 1804—11 Mei 1805	= 128973	pond.
12 „ 1805—11 „ 1806	= 273488	„
12 „ 1806—11 „ 1807	= 185204	„
12 „ 1807—11 „ 1808	= 135411	„
12 „ 1808—11 „ 1809	= 119865	„
12 „ 1809—11 „ 1810	= 113855	„
12 „ 1810—11 „ 1811	= 88245	„
12 „ 1811—11 „ 1812	= 119339	„

[1]) Deze cijfers wijken min of meer af van die van het „Essai historique".

Graphische voorstelling van de ontwikkeling der cacaocultuur in Suriname

Deze voorstelling is verkregen door telkens het gemiddelde van de uitvoercijfers van 3 opeenvolgende jaren te nemen (waardoor tevens de ongelijkheid der oogsten en afscheping eenigszins geëlimineerd wordt).

De uitvoercijfers zijn ontleend aan: Essai historique dl. II (1732—1787); von Sack dl. II (1790—1794, 1804—1812); van Sypesteyn (1816—1850); Koloniale Verslagen (1850—heden). Waar de opgaven in ponden gedaan zijn, zijn deze gelijk gesteld met ½ Kg.

Men ziet in de eerste helft der 18de eeuw een kleinen opbloei, (ten gevolge van de gunstige prijzen, zie *Handschrift* 1739), die door prijsdaling weer te niet ging. Omstreeks 1770 herleefde de cultuur vanwege de hooge prijzen (vergl. Nepveu 1770), maar het duurde slechts kort. Van 1800—1850 voerde de cultuur een kwijnend bestaan (prijzen steeds zeer laag). Na 1850 breekt de derde en grootste bloeiperiode voor de cacaocultuur aan (met den achteruitgang der suiker- en koffiecultuur, later de afschaffing der slavernij en het openen van een vrijen handel op N. Amerika). Omstreeks 1900 wordt het toppunt bereikt; daarna gaat de cultuur door het uitbreken der krullotenziekte sterk achteruit. Na 1914 is weer een kleine herleving te bespeuren, die in hoofdzaak te danken is aan het vinden van een doeltreffende bestrijdingswijze van de genoemde ziekte.

J. van den Bosch [1]) vermeldt dezelfde cijfers, verder

12 Mei 1812—12 Mei 1813 = 119559 pond.

Dit alles slaat op den export naar Engeland. Naar de Vereenigde Staten werden nog uitgevoerd:

12 Mei 1807—12 Mei 1808 = 2690 pond.
12 Mei 1809—12 Mei 1810 = 3305 „

[1]) J. v. d. Bosch, Nederl. Bezittingen in Azia, Amerika en Afrika. 's-Grav. en Amst. 1818 dl. II, geciteerd in Encycl. N. W. I. p. 187.

Verder geeft van Sypesteyn (1854) exportcijfers voor de jaren 1816—1852 [1]).

1816 —	90695 pond	1829 —	94885 pond	1842 —	116245 pond
1817 —	113454 „	1830 —	18445 „	1843 —	123093 „
1818 —	97489 „	1831 —	45801 „	1844 —	72616 „
1819 —	34301 „	1832 —	23210 „	1845 —	104295 „
1820 —	8715 „	1833 —	15865 „	1846 —	18465 „
1821 —	10556 „	1834 —	7735 „	1847 —	82714 „
1822 —	60086 „	1835 —	31070 „	1848 —	151254 „
1823 —	68960 „	1836 —	128225 „	1849 —	118495 „
1824 —	71380 „	1837 —	84538 „	1850 —	165021 „
1825 —	116105 „	1838 —	157083 „	1851 —	109146 „
1826 —	15960 „	1839 —	54765 „	1852 —	179100 „
1827 —	46445 „	1840 —	182984 „		
1828 —	129254 „	1841 —	86445 „		

Aan de Koloniale Verslagen worden de volgende cijfers ontleend.

Jaar.	productie volgens plantage-staten.	Uitvoer.	gem. prijs.
1849	154120 pd. [2])	118495 pd.	20.0 ct. per pond.
1850	167511 „	165021 „	17.0 „ „ „
1851	147919 „	109146 „	17.5 „ „ „
1852	234886 „	179100 „	17 „ „ „
1853	234080 „	184409 „	17.5 „ „ „
1854	238980 „	224276 „	18 „ „ „
1855	260617 „	232413 „	18 „ „ „
1856	308482 „	245041 „	18.5 „ „ „
1857	360076 „	324644 „	25.47 „ „ „
1858	369278 „	361337 „	30 „ „ „
1859	459916 „	451757 „	23 „ „ „
1860	543735 „	507465 „	28.5 „ „ „
1861	566045 „	504208 „	28.25 „ „ „
1862	711799 „	657177 „	26.5 „ „ „
1863	—	615922 „	27.375 „ „ „
1864	744052 „	760539 „	28 „ „ „
1865	688809 „	661849 „	27.125 „ „ „
1866	982140 „	912170 „	30.5 „ „ „
1867	1097380 „	1010659 „	33.75 „ „ „
1868	1300400 „	1303760 „	24.3 „ „ „
1869	923125 „	425048 K.G.	42.19 „ „ K.G.
1870	1164039 „	1068891 pd.	23.4 „ „ pond.
1871	1264272 „	1093394 „	24.4 „ „ „
1872	2180225 „	1663954 „	25.9 „ „ „

[1]) De cijfers voor 1816—1838 in „de Kolonist" (1839, p. 185) zijn daarmee gelijkluidend. Ook die van Teenstra (1834) voor de jaren 1816—1830.

[2]) Oud Amsterdamsch pond = 0.494 K.G.

Jaar.	productie volgens plantage-staten.	Uitvoer.	gem. prijs.
1873	1822513 pd.	1649455 pd.	31.1 ct. per pond
1874	927523 K.G.	1102708 K.G.	39.9 „ „ K.G.
1875	1323811 „	1153431 „	44.5 „ „ „
1876	1322674 „	1347534 „	48.9 „ „ „
1877	1369399 „	1398926 „	62.4 „ „ „
1878	563588 „	556187 „	70.7 „ „ „
1879	1122900 „	1113344 „	86.6 „ „ „
1880	1039799 „	857562 „	67.2 „ „ „
1881	1871290 „	1882644 „	62.7 „ „ „
1882	1237707 „	1155837 „	67.9 „ „ „
1883	1765175 „	1876178 „	71.3 „ „ „
1884	1382035 „	1450046 „	70.9 „ „ „
1885	1337459 „	1344413 „	76.1 „ „ „
1886	1537768 „	1575218 „	73.1 „ „ „
1887	1607160 „	1719642 „	69.1 „ „ „
1888	1543019 „	1541612 „	70 „ „ „
1889	2166930 „	2042868 „	65 „ „ „
1890	2169402 „	2181347 „	60 „ „ „
1891	2247097 „	2210695 „	60 „ „ „
1892	1665700 „	1689175 „	65 „ „ „
1893	3435891 „	3498000 „	70 „ „ „
1894	3335179 „	3249121 „	58 „ „ „
1895	3922709 „	4456338 „	51 „ „ „
1896	3088894 „	3302567 „	47 „ „ „
1897	3424513 „	3584715 „	58 „ „ „
1898	2706338 „	2830414 „	81 „ „ „
1899	3969945 „	3859980 „	73.5 „ „ „
1900	2183021 „	2927209 „	75 „ „ „
1901	3004084 „	3163486 „	73 „ „ „
1902	2187174 „	2355182 „	69 „ „ „
1903	2020897 „	2224668 „	63 „ „ „
1904	843288 „	854034 „	63 „ „ „
1905	1495391 „	1681828 „	58 „ „ „
1906	1310914 „	1480568 „	60 „ „ „
1907	1386787 „	1625291 „	90 „ „ „
1908	1409761 „	1699236 „	71 „ „ „
1909	1675200 „	1138309 „	60 „ „ „
1910	1783000 „	2042524 „	54 „ „ „
1911	1386700 „	1593872 „	54 „ „ „
1912	864000 „	965761 „	60 „ „ „
1913	1478200 „	1528379 „	69 „ „ „
1914	1457400 „	1079266 „	57 „ „ „
1915	1464200 „	1708663 „	75 „ „ „
1916	1870900 „	2014169 „	68 „ „ „
1917	1987200 „	1927025 „	52 „ „ „
1918	1887700 „	2469363 „	50 „ „ „
1919	1317400 „	1669617 „	95 „ „ „

Voor de jaren 1893 tot heden werden de volgende uitvoercijfers [1]) verzameld door het exportkantoor C. L. de Veer, thans R. G. Vervuurt Jr.:

1893 —	34890	balen (à 100 K.G.)	1907 —	16252	balen (à 100 K.G.)
1894 —	32491	„	1908 —	16992	„
1895 —	44563	„	1909 —	18972	„
1896 —	33025	„	1910 —	20425	„
1897 —	35822	„	1911 —	15939	„
1898 —	28304	„	1912 —	9658	„
1899 —	38599	„	1913 —	16624	„
1900 —	29272	„	1914 —	17594	„
1901 —	31634	„	1915 —	17086	„
1902 —	23551	„	1916 —	20141	„
1903 —	22146	„	1917 —	20770	„
1904 —	8540	„	1918 —	24683	„
1905 —	16818	„	1919 —	16696	„
1906 —	14705	„	1920 —	17939	„

Blijkens deze cijfers was de uitvoer van 1901 tot en met 1910 gemiddeld 19003.5 baal per jaar, die van 1911 tot en met 1920 = 17713 balen.

De daling na 1900 is toe te schrijven aan de krullotenziekte.

Daar vroeger van cacao, uitgaande rechten werden betaald, (tot 1 Jan. 1894) zijn de uitvoercijfers waarschijnlijk vrij nauwkeurig.

De uitvoercijfers 1893 tot heden, verzameld door het exportkantoor R. G. Vervuurt Jr., (voorheen C. L. De Veer), zijn verkregen door geregeld aan te teekenen, wat bij elke verscheping door de exporteurs te Paramaribo is weggezonden.

Omtrent de verdeeling der productie over de verschillende districten (divisiën) wordt aan de Koloniale Verslagen nog het volgende ontleend:

1855. In cultuur zijn 565 akker cacao, 238 akker cacao en koffie, 433 akkers cacao en bananen. Van de productie van

---

[1]) De uitvoercijfers kunnen nauwkeuriger benaderd worden, dan de productiecijfers.

Vooral wat de zg. grondjes-cacao betreft, zijn de productieopgaven zeer onzeker. Waar voor latere jaren nauwkeurige exportcijfers voorhanden zijn, blijkt dat de productiecijfers bijna regelmatig te laag zijn.

Men rekent thans, dat bijna 1000 baal voor inlandsche consumptie gebruikt wordt; deze wordt bijna uitsluitend geleverd door den kleinen landbouw (grondjes-cacao).

260617 pond leverde Saramacca alleen reeds 215027.

1860. In cultuur zijn 672 akker cacao, 249 cacao en koffie, 974 cacao en bananen.

Van de productie van 543735 pond, leverde boven-Suriname en Thorarica 3570, Para 21132, bov-Cottica en Perica 200, ben.-Commewijne 9470, ben.-Cottica 13515, Saramacca 461995, Nickerie 33853 pond.

1870. Productie ben.-Commewijne 273823 pd., ben.-Cottica 11309, Matappica 5255, ben.-Suriname, 75115, ben.-Para 146032, ben.-Saramacca 555009, Nickerie 05306.

1885, 1895. Productie in Kilogrammen:

	1885	1895
bov.-Cottica	2957	45713 (Cottica)
Perica	3493.5	
bov.-Commewijne	910	63419
Commetewane	4961	
Matappica	25434.5	
ben.-Cottica	150276.5	
ben.-Commewijne	299077	1625580
bov.-Suriname	103353	87362.5
ben.-Suriname	1900	1031888
bov.-Para	10936	119859.5
ben.-Para	234186.5	61363.5
bov.-Saramacca	435	800
ben.-Saramacca	286783.5	549915
Nickerie	179444	260985
Coronie	33271.5	75823

2. *Prijzen*

Uit de graphische voorstelling der uitvoercijfers ziet men, dat de cacaocultuur van 1730 tot omstreeks 1746 snel opbloeide, daarna weer sterk achteruit ging, totdat na 1765 weer een 2de opbloei volgde, wederom gevolgd, door een periode van verval, die tot ongeveer 1850 aanhield.

Deze schommelingen worden verklaard door de prijzen. Deze waren blijkbaar hoog in het begin der 18de eeuw. Labat (omstreeks 1705) rekende als laagste prijs 37.5 cent per pond. Een Surinaamsche planter, die in de ca-

caocultuur veel toekomst ziet, stelt omstreeks 1740 den prijs van cacao op 10 stuivers per pond (vrij geld) voor koffie slechts op 3 stuivers.

Weinige jaren later echter zijn de kansen voor cacao en koffie geheel veranderd. Een „calculatiereekening uit de jaren 1747/1748 rekent cacao op 7 stuiver per pond, koffie op 13 stuiver per pond.

In overeenstemming hiermee is wat boven uit de brieven der gouverneurs de Cheusses en van der Meer geciteerd werd. Terwijl de Cheusses in 1734 meldt, dat de cacaocultuur sedert zijn komst aanmerkelijk is toegenomen, schrijft van der Meer (1756) dat er weinig planters meer zijn, die cacao kweeken. Volgens Nepveu (1770) was de cacao omstreeks 1760 zoodanig verminderd tengevolge van den geringen prijs [1]), dat men nauwelijks plantmateriaal bekomen kon. Met den oorlog (1756—63) zijn de prijzen weer hoog opgeloopen (10—12 stuivers) en is weer veel aangeplant.

Volgens Stedman, die exportprijzen opgeeft voor de jaren 1771—1774, varieerden de prijzen van 4—9 stuivers per pond. Als gemiddelde geeft hij 6½ st. (koffie 8½, katoen 8). De waarde van 506610 pond, die in 1774 naar Amsterdam uitgevoerd werd, bedroeg 202614 gulden, wat dus overeenkomt met een waarde van ± 40 cent per pond.

Fermin (Tableau historique etc. 1778) rekent cacao op 6½ st. (koffie 8½, katoen 8 st.).

Later schijnen de prijzen weer gevallen te zijn. Het „Essai historique" geeft als gem. voor de jaren 1781—1787, cacao 5 stuivers per pond, (koffie 10½, katoen 21, suiker 2¼). December 1787 was de prijs gesteld voor cacao op 3½ st. per pond (koffie 7½, katoen 19).

Blom (1787) noemt in zijn begrooting 5 st. per pond. (koffie 6 st.) In 1800, toen hij reeds 34 jaar als planter in Suriname gevestigd was, schreef hij: „De cacao is hier altoos als het minste Product aangemerkt, en wordt daarom zeer weinig geteeld."

[1]) „Met de laage prijzen, die tot 5 à 6 stuyvers zijn gedaalt geweest, hebben veele hoe zeer dwaazelijk de cacao Boomen laten vergaan en weggekapt."

In de aanteekeningen door inwoners van Suriname, toegevoegd aan het werk van von Sack (1821) wordt gezegd, dat de prijs toen (? tijdens het verblijf van von Sack in Suriname 1805—1807) 7 st. per pond cacao, (koffie 7, katoen 18) bedroeg.

Volgens Teenstra was de gem. prijs in 1829 voor cacao slechts 10 cent per pond. (koffie 20, katoen 28).

In die jaren was de cacaoprijs altijd zeer laag, Beyer 1823, Lans 1842), in 1848 bijv. gem. 12 cent per pond (Moniteur des Indes 1848/49).

Lans schreef in 1842, dat de cacaocultuur de geheele uitsterving nabij was; maar reeds in 1854 werd door van Sypesteyn terecht voorspeld dat de cacaocultuur in de naaste toekomst zich belangrijk zou uitbreiden. Hoewel aan het verkrijgen van vruchtdragende boomen vele moeilijkheden verbonden waren, leverde de eenvoudige bereiding en het gemakkelijke onderhoud daarvoor ruimschoots vergoeding. In dien tijd werden hoe langer hoe meer plantages verlaten. De koffiecultuur ging hard achteruit, de prijzen waren zeer laag. In de suiker-industrie had een groote concentratie [1]) plaats. De kleine plantages konden niet meer rendeeren. Naast deze crisis schijnt ook het na 1850 openstellen van den handel op Suriname voor andere dan Nederlandsche schepen, tot een herleving der cacaocultuur te hebben bijgedragen. Toen na 1850 ook schepen van vreemde naties op Suriname handel mochten drijven, begon de teelt van cacao (een artikel veel gevraagd door de Amerikanen) toe te nemen, „en nu verheugt zich ieder, dat de vrije handelsbeweging bijna al de in Suriname gevestigde eigenaren tot welvarende planters heeft gemaakt." (J. Wolbers-Gesch. Suriname, 1862).

De prijzen waren aanvankelijk nog laag.

Voor de jaren 1849 tot heden zijn ze meegedeeld in de tabel op blz. 15/16. Daaruit wordt als gemiddelde prijs voor de jaren 1901 tot en met 1913 65 cent per Kg. berekend.

(Wordt vervolgd).

[1]) Vergl. Moniteur des Indes dl. I (1846/47) blz. 73 e.v.

SURINAME VOOR JONGELIEDEN

Laten we ons niet verbeelden, dat het populariseeren van de kennis onzer koloniën van vandaag of gisteren is. In het artikel „West-Indische tentoonstelling", opgenomen in dezen Gids, II 1921, 177, schreef ik daarover, naar aanleiding van brieven van Willem aan zijn „geachte vrienden Hendrik en Karel", verschenen in het „Prentenmagazijn voor de jeugd" van 1845: „De poging om aan de jeugd een en ander te leeren omtrent de Koloniën is dus niet iets bijzonders van ònze dagen. Daargelaten dat de vorm wat vervelend is, de brieven saai en taai zijn, mag toch het denkbeeld wel aardig heeten om aan jongens die nog kinderboeken lezen eenig begrip te geven van den aard en de afkomst der menschen die ginds wonen, van de natuur die hen omringt, ook van de nederzettingen der Europeanen en hun bedrijf. Jammer, dat de uitkomst niet was wat de opzet bedoelde: de Kareltjes en Hendrikjes hebben uit die brieven zoo goed als niets onthouden, en toen zij volwassen waren wisten zij evenveel van Suriname als op den dag na hunne geboorte. Koloniën behooren, evenals algebra en grieksch, tot de vluchtige zelfstandigheden."

Nu komt mij zoo waar een boekje in handen dat hetzelfde beoogt. „Het levert, zooals de uitgever in een voorbericht zegt, eene aangename en nuttige lectuur op, en moge strekken, om bij de jongelieden de kennis van onze West-Indische bezittingen te vermeerderen". Aangenaam om te lezen is het boekje stellig, zij 't niet in den zin door den uitgever bedoeld; of de lectuur nuttig is, moge uit het volgende blijken.

De titel van het boekje, dat een ex libris draagt van dr. H. D. Benjamins, luidt aldus: „Reizen en lotgevallen van Gustaaf Westerman in de Nederlandsche West-Indische

Bezittingen, door A. E. van Noothoorn. Met platen. Amst. J. D. Sijbrandi." Het jaartal, dat ontbreekt, moet ongeveer 1840 zijn. Blijkbaar zijn de mededeelingen omtrent Suriname hoofdzaak; als bindmiddel is een verhaal er doorheen geroerd van een in 'n gezin binnenvallenden oom die de volgende week naar Suriname vertrekt, waar zijn suikerplantage *Vreugdenrijk* slecht wordt beheerd door een directeur die aan den drank is, de slaven mishandelt en de zaken verwaarloost. Oom wil zijn neef Gustaaf medenemen en aldus geschiedt. De vernuftige lezer begint lont te ruiken en verwacht een serie nuttige mededeelingen van oom aan zijn neef Gustaaf; en zoodra oom begint uit te pakken vraagt zijn reisgezel hoe hij dat alles weet; want hij is nooit in Suriname geweest. „Evenwel ken ik dit land zoo tamelijk door middel van goede reisbeschrijvingen"; de Encyclopaedie van West-Indië was er toen nog niet; en daarenboven heeft een goede vriend hem veel ervan verteld. Dat „zoo tamelijk" moet men onthouden.

Omtrent de echtheid van het verhaal ben ik eenigszins wantrouwend; het is van dezelfde factuur als de brieven van Willem in het Prenten-magazijn. Heel in 't begin al lezen we, dat oom's tegenwoordigheid op Suriname wordt vereischt en dit *op* wisselt geregeld af met *te*. Deze zonderlingheid had kunnen worden vermeden met behulp van „de kaart van Amerika" die oom tot voorlichting van neef ontvouwt, waarna hij begint te doceeren: „Doch hoeveel de Engelschen ons reeds in onderscheidene deelen der wereld ontnomen, ontroofd of ontfutseld hadden, zoo wierpen zij evenwel nog een' gretigen blik op Guiana, dat door de noeste vlijt der Hollanders nu niet langer een woest wild oord was, maar in eene winstgevende kolonie herschapen was; zij wisten zich in het bezit te stellen van ruim de helft van ons Guiana, namelijk van het noordelijke gedeelte, hetwelk zich uitstrekt tot aan de rivier Corantijn; dat is van Demerary, Essequebo en Berbice, zoodat wij nu nog slechts de landstreek bezitten, welke zich uitstrekt van de rivier Corantijn tot aan de rivier Maroni en daarbij de eilanden Curaçao, Bonaire, Amulan, St. Martin, St. Eustatius en Salin. Deze eilanden met de streek lands tusschen

de Conrantijn en de Maroni zijn te zamen de Nederlandsche West-Indische bezittingen, doorgaans Suriname genaamd, naar de hoofdrivier, welke door het midden van ons vast land Guiana vloeit. Wij bevinden alzoo, dat Suriname ten noorden aan Engelsch-Guiana, ten oosten aan den Oceaan, ten zuiden aan Fransch-Guiana en ten westen aan onmetelijke wouden grenst, welke laatste zich uitstrekken tot aan de Mexikaansche en Perusche bergen".

Inderdaad was oom's kennis van het land „zoo tamelijk". Misschien slingerde het schip — de uitleg geschiedde aan boord — en, andere verzachtende omstandigheid, er was zooeven een flesch oude Bordeaux aan dek gebracht. Indien men de kaart een kwart slag naar links draait, komen de aanwijzingen omtrent de ligging aan zee en nevenlanden terecht;[1]) dan blijven nog over de Mexikaansche bergen en de eilanden Amulan en Salin (Saba?). De onmetelijke wouden krijgen we terug bij de bespreking van de Indianen, die rondzwervend in de bosschen „meest van boomvruchten leefden", en gedeeltelijk werden verdelgd; de overigen trokken dieper de westelijk gelegene wouden in. En dan: „Oneindig gevaarlijker voor ons waren de bewoners der nabij de kust gelegene Caraïbische eilanden; want die Caraïben waren een wreed, roofzuchtig en woest volkje, ja zoo barbaarsch, dat men zegt, dat zij menschenvleesch aten."

Het schip zeilt de Suriname-rivier in en velerlei vreemds treft den reizigers; daar „trok zelfs het gegons der tallooze vliegende visschen onze aandacht tot zich"; en dit is het begin eener reeks zoölogische merkwaardigheden die Gustaaf in verbazing brengt; vooreerst de „staart van een tijger, die onder de bladeren in het struikgewas op zijn luimen lag"; dan een luiaard die op een palmboom slaapt; een landschildpad die in een schelp woont; mieren die steken;

[1]) Het kan ook zijn, dat deze geografische les werd gegeven met behulp van een oude kaart waarop het noorden niet in de vertikale as van de kaart lag. Op de Afbeeldinghe in Jan Huyghen van Linschoten's Itinerario (tegenover de aanvangsbladzijde van de „Beschrijvinghe van America") is Zuid-Amerika een kwart slag naar rechts omgewenteld, zoodat de kust van Brazilië in het Z. ligt.
Vgl. verder T. A. G. XL, 120 en XLI, 176.

kleine aapjes, die men door middel van lijm kan vangen; andere apen die in een palmboom „soms wel honderd voeten hoog, gerust zitten slapen"; een slang die „het schepsel, dat in hare magt valt, dooddrukt, aan stukken scheurt en geheel verzwelgt"; duizendbeenen die kunnen steken; spinnen met tien pooten; voorts een „kakketoe", een vogelsoort die nooit in Suriname is gezien; een jaguar die zelden „een gewapend mensch" aanvalt, en zoo voort. „Als een zegeteeken, zoo lezen we in merkwaardig Hollandsch, stroopten wij onzen gevelden jaguar de huid af."

Na Braampunt te zijn omgezeild komt het schip uit de zoute zee in het zoete water der rivier Suriname. Eb en vloed zijn voor de Surinamers een weldaad; en van dat voorrecht maken zwaar beladen ponten gebruik om suiker naar de stad te brengen; „daardoor kunnen twee negers, in zes dagen tijds, dertig duizend pond suiker van de verst afgelegen plantaadje naar de stad brengen". En na deze reis van boven naar beneden volgt onmiddellijk: „De Suriname dan vloeit voorbij Paramaribo en verliest zich in het bergachtig binnenland". De plantage *Vreugdenrijk* lag aan een kreek die in de Boven-Commewijne vloeide; op den boottocht daarheen kwamen de reizigers „weldra op de Commewijne en verloren allengs de stad en de forten uit het gezigt". Deze rivier, nagenoeg over haar geheelen loop goed bevaarbaar, noemt de schr. een ondiepe rivier; evenzoo de Cottica, evenzoo de Nickerie.

Sommige vruchten „zijn heerlijk en sappig en geurig, maar het onmatig gebruik daarvan wordt niet zelden voor een Europeaan, die er niet aan gewoon is, verderfelijk, ja heeft soms zijnen oogenblikkelijken dood ten gevolge". Men moet het kalm aanleggen. „Vele menschen, die uit een ander werelddeel te Suriname komen, worden daar ziek of sterven spoedig". Ziehier een leefregel die veel kwaads verhoedt. Wil men na het ontbijt uitgaan „dan moet men zeer luchtige zomerkleeding aantrekken en het hoofd met een grooten strohoed dekken, om de vinnige stralen te ontschuilen. Aldus uitgerust kan men uitgaan tot elf ure, doch dan begeeft men zich in de koelere binnenkamer, en doet tot drie of vier ure weinig meer dan slapen;

gedurende die uren op het midden van den dag ziet men op de straten slechts negers, arme Joden of soldaten. Tegen vier ure gebruikt men het middagmaal, wandelt van vijf tot zes ure en begeeft zich te acht ure naar bed". Hij die geneigd is zoo iemand een luiwammes te noemen, vergist zich. De „gegoede handelaar, ambtenaar, planter of burger" staat des morgens met het gezang der vogelen op, d.i. tusschen 5 en 6 uur. Na het bad en een kop koffie zet hij zich aan zijn werk en doet zijn zaken tot 8 of 9 uur".

Ook de flora gaf nu en dan iets merkwaardigs te zien; en het bosch aanleiding tot bespiegelingen als deze: „Hoe jammer, dat deze onmetelijke wouden tot nu toe bijna uitsluitend door dieren bewoond worden! Welk een nietig en gering gedeelte van het uitgestrekte Guiana is tot heden door de vlijt van menschenhanden voor menschen tot een geschikt verblijf gemaakt. Waren deze bosschen geveld, het verscheurend en schadelijk gedierte verjaagd of grootendeels verdelgd, de grond van onkruid gezuiverd, de grond, die hier door zijn vetheid de vlijt der menschen zoo ruim beloont, dan konden honderd-duizenden, die nu in Europa en elders in kommer en ellende leven, hier een overvloedig bestaan vinden". Heerlijk is de vondst om Guiana van onkruid te doen zuiveren; waarschijnlijk heeft de schr. gedacht aan het armhuis-mannetje, dat op het kerkpleintje de grasjes tusschen de steentjes wegschrapte. Wat de menschen, die pas uit den kommer en de ellende kwamen, op het geraseerde terrein zouden moeten uitvoeren om „een overvloedig bestaan" te vinden, wordt niet vermeld. En Gustaaf heeft niet daarnaar gevraagd, eigenlijk naar niets gevraagd; oom zou tegenwoordig niet aldoor het woord alleen hebben gehad. Niets gevraagd toen zijn „weldoener" vertelde van de cacao-boontjes die de geur geven aan de chocolade; van de Boschnegers die door den honger moeten worden gedwongen om de armen uit den mouw te steken; van de negerinnen, die zeer fijne kousen breien van de katoenen draden, op het wiel gesponnen van de ruwe materie; van den „banaanboom", met bijna ronde vruchten, die eerst wit en dan geel worden; van de mahagonijboom, en den boom „die het ebbenhout levert";

van de platanen, waarop de Indianen den gast onthalen; van de hut der Indianen, bestaande „uit twee palen waarop een dwarslat wordt gelegd; vervolgens plaatsen zij er takken van boomen tegen en bedekken die met bladeren; aan eene der zijden wordt een kleine deur tot ingang gelaten".

„Die oom!" zal neef vaak hebben gezegd, toen hij in de praktijk veel zag dat niet klopte met het vroeger ontvangen onderricht. Over Curaçao, Bonaire en Aruba is hij naar huis gegaan, nadat oom eenige jaren vroeger naar het vaderland was teruggekeerd. Gustaaf is er „een welgesteld man" geworden, naar hij schrijft, wat velen zal bevreemden die hooren, dat de suikerplantage hem jaarlijks een zuivere winst van drieduizend gulden had opgebracht.

Tot de bladzijden in het boekje die men zich later nog herinnert, behooren die waar de doe wordt beschreven, de dans bij groote gelegenheden, met begeleiding van negerspeeltuigen. Het schijnt soms ruw te zijn toegegaan bij zulk een „feest", want in 1828 is de doe verboden, „zullende dezelve niet alleen de facto uit elkander worden gedreven", maar de aanleggers zouden worden beboet. Hetgeen niet belette, dat, toen Prins Hendrik in 1835 als adelborst Suriname bezocht, een der merkwaardigheden die men hem vertoonde een doe was. Toen de eigenaar van *Vreugdenrijk* zijn directeur had weggezonden, kreeg de slavenmacht van de plantage een doe. „Waarlijk, zoo veel ongeveinsde vroolijkheid, als hier bij dit negerfeest heerschte heb ik zelden op eene Europeesche danspartij gezien. Het was hier geene stikvolle zaal, waarin men naar den adem hijgt; geen walmende kaarsen of lampen zag men; geene violen speelden kunstmatig. . . ."

Volgens den titel heeft dezelfde van Noothoorn vroeger geschreven de „Reizen en lotgevallen van Lodewijk Vermeer in de Nederl. Oost-Indische bezittingen". Maar één perzik van dezen schrijver is juist genoeg; zij smaakt niet naar meer.

SN.

HET VAN EEDENFONDS

DOOR

MR. DR. C. F. SCHOCH

In de Gids van Januari 1924 heeft Prof. Dr. F. A. F. C. Went eene mooie en natuurgetrouwe schildering gegeven van het tropische oerwoud van Suriname, zooals hij dit zag en daarvan genoot op zijn laatste reis naar onze West-Indische Kolonie in 1923. Een ieder zij de lezing van die beschrijving onder den titel „In de wildernissen van Suriname" gaarne aanbevolen.

De oproep van Prof. Went aan het slot van zijn artikel doet mij, thans zelf weder in de kolonie vertoevende en genietende van de heerlijke omgeving in dit tropisch Nederland, naar de pen grijpen.

Altruist in zijn hart eindigt Prof. Went met den wensch dat voor Nederlandsche biologen in het algemeen meer de gelegenheid moet worden geopend om in Suriname even leerrijke maanden door te brengen als hij er beleefd heeft.

Zijn HoogGeleerde herinnert dan aan het in Nederland bestaande Buitenzorgfonds, dat botanici in de gelegenheid stelt door een bezoek aan 's Lands Plantentuin te Buitenzorg kennis te maken met de tropische flora en zou nu zoo gaarne in het leven zien geroepen een „Suriname-fonds", waarmede men het voor Nederlandsche biologen, zoowel botanici als zoölogen gemakkelijk zou kunnen maken de zooveel grootschere en wildere natuur van Suriname's binnenlanden te onderzoeken.

En nu roept Prof. Went de vermogende Nederlanders op om hem te helpen een dergelijk plan tot uitvoering te brengen.

Toen ik dien oproep las dacht ik onwillekeurig aan het

vroeger geleerde, dat zelfs Homerus wel eens aan het dormitare was.

Hoe nu? Was Prof. Went in zijn enthousiaste stemming geheel vergeten, hoe reeds jaren geleden dezelfde gedachte is geuit en door Nederland en Suriname is gepropageerd en hoe die gedachte toen uiting heeft gevonden in een daad?

En hoe bij die daad toen eer is bewezen aan het leven en streven van den bekenden en geëerden Directeur van het Koloniaal Museum te Haarlem, den heer Dr. F. W. van Eeden?

Sedert het begin van deze eeuw bestaat in Nederland de stichting genaamd het „Van Eedenfonds".

Die stichting heeft, blijkens hare statuten, ten doel de bevordering van het botanisch onderzoek van Suriname, zoomede der Nederlandsche West Indische eilanden, bepaaldelijk van de studie der flora van die gewesten.

Aan Nederlandsche plantkundigen die West-Indië bezoeken voor botanische studiën kan een subsidie worden verleend; eveneens kan dit geschieden ten aanzien van plantkundigen die, waar dan ook gevestigd, studies betreffende de West-Indische flora ondernemen of ten aanzien van de uitgaven van boek- en plaatwerken deze flora betreffende.

Ook prijsvragen kunnen worden uitgeschreven en belooningen daarvoor uitgereikt, betreffende bedoelde flora of andere onderwerpen van botanischen aard, van belang voor Nederlandsch West-Indië.

Deze stichting heeft gedurende de jaren van haar bestaan gedaan wat zij kon om met de bescheiden middelen, die tot hare beschikking stonden, te doen wat zij kon. In de deskundige kringen is het fonds dan ook wel bekend en telken jare komt het verslag van dat fonds voor onder de bijlagen van het jaarverslag van het Koloniaal Instituut.

Het van Eedenfonds wordt thans, met ondergeteekende als Voorzitter, in Nederland bestuurd door de volgende personen:

Dr. L. P. de Bussy, *secretaris-penningmeester*; W. H. D.

Baron van Asbeck; Dr. H. D. Benjamins en Prof. Dr. A. Pulle.

In Suriname bestaat eene Commissie als adviseerend lichaam, waarvan de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, de Heer E. Snellen, *Voorzitter* is; en waarin verder zitting hebben:

Prof. Dr. G. Stahel, Directeur van het Landbouw Proefstation, L. Diephuis, gedelegeerde van de West-Indische Cultuurbank en L. Gonggrijp, houtvester.

De door Prof. Went geuite wensch is dus reeds werkelijkheid. Het Surinamefonds is er, al is het onder een anderen naam en al heeft het kapitaal nog slechts den bescheiden omvang van ± *f* 27000.—.

Gevoelt men in Nederland dus iets voor den oproep van Prof. Went, men steune dan het Van Eedenfonds, ook bij den genoemden Hoogleeraar bekend, en geve ons de gelegenheid in de toekomst meer te kunnen doen, dan wat wij tot nu toe konden doen.

Paramaribo, 16 Februari 1924.

BOEKBESPREKING

The question of aborigines in the law and practice of nations, including a collection of authorities and documents, written at the request of the Department of State, by A. H. SNOW. G. P. Putnam's Sons. New York and London. 1921.

Het Amerikaansche „Department of State" heeft, bij brief van April 1918, aan den auteur van het bovenvermelde geschrift verzocht om gegevens en dokumenten, betrekking hebbende op het onderwerp: *Wetgeving omtrent — en behandeling van inboorlingen in de verschillende Wereldstaten*, bijeen te verzamelen, te rangschikken en voor zooveel noodig te publiceeren. De schrijver zegt geene verhandeling over deze aangelegenheid te hebben kunnen vinden, zelfs geen hoofdstuk in eenig boek over internationaal of koloniaal recht, dat als leiddraad of gids zou kunnen strekken. Daarom heeft hij het werk naar eigen inzichten samengesteld. Daar de Nederlandsche gebiedsdeelen in het Westelijk Halfrond „inboorlingen" hebben of gehad hebben, moge van dit boek kort aankondiging worden gedaan aan delezers van *De West-Indische Gids*.

Wij vermoeden dat de schrijver een rechtsgeleerde, in ieder geval een zeer conscientieus man is. Bijna zestien bladzijden wijdt hij, als begin van zijn boek, aan de vraag wat een „inboorling" is [1]). Wij zouden van zijn „vraag" niet afzonderlijk melding maken, ware het niet, dat hij, tusschen zijn taalkundig onderzoek in, enkele volzinnen uit, die verdienen hier in het licht gesteld te worden. Inboorlingen-recht, zoo vangt hij ongeveer aan op blz. 4, is noch zuiver nationaal- ,noch strikt internationaal recht; de behandeling van- en de wetgeving voor inboorlingen, hangen af

[1]) „Aborigines are the members of uncivilized tribes which inhabit a „region at the time a civilized state extends its sovereignty over the re- „gion, and which have so inhabited from time immemorial; and also the „uncivilized descendants of such persons dwelling in the region.

van de betrekkingen, die er bestaan tusschen een zoogenaamden beschaafden Staat en de onbeschaafde stammen over welke Hij souvereiniteit uitoefent. En dan volgt, dat staten, die de souvereiniteit over door inboorlingen bewoonde streken hebben aanvaard, een werk van beschaving hebben ondernomen dat, hoewel voor de onderscheiden staten in onderdeelen verschillend, in aard en in toe te passen grondbeginselen identiek is. Hoe zulk een Staat met zijne inboorlingen (*aborigines ;* de eerste bewoners van Latium, die *ab origine* Latium of Italië bewoonden, dus; van het begin af) handelt, zoo poneert hij, is een zaak van „common interest" voor *alle* natiën.

Hier ligt een toepassing voor Suriname voor de hand. De praktische behandeling van — en de vaststelling van regelingen voor — de Indianen en de Boschnegers, want dat zijn „inboorlingen" in den zin zooals de schrijver bedoelt, vormen een onderdeel van een door het Moederland ondernomen werk van beschaving, welke beschavingsarbeid ook andere natiën aangaat en door hen met belangstelling zal worden gevolgd.

Vraagt de auteur eenige bladzijden verder wat men verschuldigd is aan den inboorling als „original occupant of the soil", dan rijst bij ons de opmerking, dat het vreemd zou lijken om ten aanzien van Surinaamsche Indianen te gewagen van eigendomsrecht van den grond.

Het is wel eigenaardig, dat zulke vragen door schrijvers over recht veelal alleen worden bezien van de zijde van ons, beschaafd, recht, en dat zij verzuimen zich voor oogen te houden, of beter nog, eens grondig te onderzoeken, welke rechtsbegrippen de inboorlingen er in dit opzicht op na houden. Men zou er, in het raam van het door den schrijver gehouden betoog op kunnen wijzen, dat in Suriname de Caraïben en de Arowakken, op hun beurt meer oorspronkelijke, autochtone stammen hebben verdreven; *„original occupants"* waren zij dus niet. Gegeven de nomadiseerende levenswijze van onze roode broeders kan hunne rechtspositie ten aanzien van den grond al moeilijk op schoolsche wijze worden beschouwd. Dat in de daarvoor in aanmerking komende Surinaamsche verordeningen met „de" rechten van Indianen en Boschnegers, wat de plaats van hunne nederzettingen betreft, rekening is gehouden, mogen wij als bekend veronderstellen.

De zoogenaamde Marowyne-Commissie, die van 25 April tot 13 Mei 1905 te 's-Gravenhage bijeenkwam: „chargée d'étudier la délimitation et le régime du Maroni", stelde in een voorontwerp van een grensverdrag eene bepaling voor, ongeveer luidende, dat

uitdrukkelijk zou worden voorbehouden dat de rechten van Boschnegers en Indianen in (op) hun dorpen, kolonies, jacht- en kostgronden, die zich bij de rivieroevers mochten bevinden, op geenerlei wijze zouden worden verkort [1]).

Wij zijn echter niet van plan de vijftien hoofdstukken van het 376 bladzijden tellende boek ook maar in de verte te volgen. Zij die er belang in stellen een overzicht te hebben hoe, hoofdzakelijk in den laatsten tijd, over de geheele wereld over het inboorlingen-vraagstuk werd gedacht, hoe met name in de Vereenigde Staten voor hen werd opgekomen: — „They are weak and ready to perish; we are strong, and with the help of God, able to support to comfort, and to save them", werd reeds in 1821 aan den „Secretary of War" gerapporteerd —; hoe het woord „protectie" voor inboorlingen werd toegepast door onderscheidene volken in verschillende werelddeelen; op welke wijze de gedachte aan afschaffing van den slavenhandel internationaal goed is geworden; hoe de internationale actie sedert 1885 in zake het inboorlingenvraagstuk is geweest; in welke gevallen interventie plaats vond, zullen in het boek inlichtingen kunnen vinden.

---

[1]) *De geschiedenis van den arbeid* van de bedoelde Commissie is in Nederland weinig bekend geworden, hoewel de resultaten in Frankrijk, als wij ons goed herinneren o.a. in de „Dépêche Coloniale" van die dagen, zonder reserve werden medegedeeld. De geschiedenis is niet zonder belang. In de eerste plaats omdat het door de Commissie ontworpen grensverdrag en de daarvoor verrichte voorarbeid van nut zijn geweest bij de sedert met Frankrijk gesloten overeenkomst betreffende een deel van de Oostgrens van Suriname en ten aanzien van het uit die overeenkomst voortvloeiende gemeenschappelijk verleenen van vergunningen voor het baggeren van edele metalen en edelgesteenten in de Marowijne-rivier. In de tweede plaats omdat bij den arbeid der Commissie dezelfde schoone en diepe gedachte is opgekomen, die James Kent, Kanselier van den Staat van New York in het begin der negentiende eeuw had uitgesproken in zijn „Commentaren op het Amerikaansch Recht", namelijk, dat de z.g.n. moreele beginselen die gelden voor het individu, ook door de natie (dus mede tusschen staten) moeten worden betracht. De door de Fransche Regeering aangewezen leden waren: de heer L. Hubert, afgevaardigde, en J. Weber, onder-bureauchef aan het Ministerie van Koloniën, terwijl Prof. dr. J. van Vollenhoven, onder-chef van het Kabinet van den M. v. K., later Gouverneur van Fransch-West-Afrika en in den wereldoorlog gesneuveld, de functie van secretaris bekleedde. Voor de Nederlandsche Regeering traden op: Mr. dr. C. F. Schoch, Oud-Gouvernements-secretaris in Suriname, President-Directeur van de Surinaamsche Bank (die tot voorzitter der Gemengde Commissie werd benoemd) en Mr. A. L. E. Gastmann, waarnemend Hoofd van de afdeeling West-Indische Zaken aan het Departement van Koloniën, later Directeur van Justitie in N. I., nu overleden. Steller dezes, was dezerzijds toegevoegd als secretaris.

Slechts enkele aanteekeningen nog, die het karakter van het geschrift eenigszins meer doen uitkomen.

Op blz. 106 staat, overgenomen uit een in 1914 gepubliceerde verhandeling van de Roomsch-Katholieke partijen in den Duitschen Rijksdag, het volgende: „The inducement of the aborigines „to labor can not be accomplished without the cooperation of the „missionaries. It is not enough to content ourselves with Com-„missioners for the Aborigines".

Op blz. 176, is vermeld dat in 1898 een nieuw tijdperk begon in de kunst en wetenschap van „kolonisatie", in welke tijdsperiode beschaafde Staten meer en meer hebben erkend, dat bescherming aan inboorlingenstammen niet slechts protectie, maar een positieve plicht tot rechtstreeksche opvoeding voor hoogere beschaving in zich sluit. Tot het leggen van een grondslag voor uitbouw van humane beginselen op dit gebied in nationale wetgevingen, riep men in 1900 te Parijs een Internationaal Congres bijeen waaraan vooraanstaande Europeesche bestuurspersonen en geleerden deelnamen en dat, om de teerheid van de aan het onderwerp verbonden vraagpunten, en om er mitsdien geen politiek —, maar een wetenschappelijk karakter aan toe te kennen, den naam van *Internationaal Congres van Koloniale Sociologie* verkreeg. De algemeen Secretaris, de heer Leseur, ontwierp een zeer uitvoerig programma, hetwelk achtereenvolgens „the „political-"; „the juridical;"- „the moral-"; en „the material condition of „aborigines" omvatte.

Aan de door het Congres aangenomen „resolutions", welke o. a. bepalingen inhouden, betreffende bestrijding van volksziekten, en nopens karaktervorming door onderwijs, maar ook wel (opleiding van de „aborigines" tot het uitoefenen van kiesrecht) „grauwe theorie" schijnen te bevatten, ontleenen wij het navolgende desideratum:

„When the authority of the Europeans has been once establis-„hed, it is desirable to commence to constitute the civil states of „the aborigines by compelling them to declare the births and „deaths which occur among them; it being understood that this „declaration shall not modify their personal status".

Aan het slot van het werk worden, o. a. in verband met het Frankrijk-Marokko tractaat van 20 Juli 1912, de rechten van den inboorling in het licht gesteld op bescherming en hulp tot spoedige hoogere ontwikkeling, en zulks als een uitvloeisel van de huidige „law of nations".

L. C. VAN PANHUYS.

Naschrift

Dr. H. D. Benjamins, redacteur van dit Tijdschrift, vroeg ons, naar aanleiding van de bovenstaande bespreking, of de auteur Snow geen rekening heeft gehouden met de publicaties van het „Institut Colonial International".

De Heer Snow heeft dat, blijkens den lof, dien hij op blz. 189 van zijn boek aan den arbeid van de genoemde instelling toekent, wel gedaan. Bij het raadplegen van de door het Instituut uitgegeven verzameling van bepalingen heeft hij een foutje begaan: op blz. 166 geeft hij verkeerdelijk aan, dat de zoogenaamde disciplinaire rechtsmacht van de districtscommissarissen in Suriname, welke in 1863 was ingesteld, nog in 1895 werd uitgeoefend. Dit is niet juist; die rechtsmacht werd in 1873 (G. B. no. 13) opgeheven. Bovendien ziet de heer S. over het hoofd, dat door hem aangehaalde, in 1863 in het leven geroepen strafbepalingen, in de *Herziene Strafverordening van 1874* (G. B. no. 18), aanzienlijk werden verzacht.

Dr. B. vroeg mede, of het voorbehoud ten opzichte van de rechten van Boschnegers en Indianen in het verslag van de „Marowijne-Commissie" ook niet gemaakt wordt in de goud- en balata-verordeningen, en bij de groote landbouwconcessies. Op deze vraag luidt ons antwoord, dat in het voorontwerp in het verslag van de Commissie verder werd gegaan, dan in de bestaande Surinaamsche bepalingen, doordat in het eerste ook de jachtgronden van de genoemde volksstammen werden genoemd, welke de Commissie echter, bij nader inzien weder uit haar definitief ontwerp heeft laten vervallen. De door Mr. O. E. Graaf van Limburg Stirum op blz. 387 van dezen jaargang van *De West-Indische Gids* aangehaalde clausule, dat de grondrechten van Boschnegers en Indianen op hun dorpen, nederzettingen en kostgronden door een concessie niet mogen worden geschonden, kan gelden als type van de te dien aanzien in Suriname vigeerende bepalingen.

BOEKBESPREKING

J. WALTER FEWKES, *A prehistoric island culture area of America. A report on prehistoric objects from the West Indies in the Museum of the American Indian (Heye Foundation) in 1914* (Thirty-fourth Annual Report of the Bureau of American Ethnology 1912/13. Washington, 1922).

In mijn bespreking van het artikel van de Hostos in dit Tijdschrift [1]) wees ik er op, dat diens beschouwingen beter begrijpelijk zijn zoo men rekening houdt met de belangrijke voorafgaande publicaties betreffende West-Indische prehistorie van dr. Fewkes. Sedert werd ik door de Redactie van de *W. I. Gids* uitgenoodigd een korte bespreking te geven van diens laatste onder bovengenoemden titel verschenen werk. De daaraan voorafgaande groote monographie van F., die vooral over Porto Rico en naburige eilanden handelt [2]), moet ik hier, evenals zijn andere geschriften over West-Indische archeologie, buiten beschouwing laten.

De onderhavige studie vond haren oorsprong in een uitnoodiging aan dr. Fewkes door den heer George H. Heye, stichter van het Museum of the American Indian te New York, om de in genoemde inrichting aanwezige oudheidkundige voorwerpen van de Groote- en Kleine Antillen te beschrijven. Alvorens daartoe over te gaan, bezocht F. verschillende West-Indische eilanden en die Europeesche musea waarin bijzonder veel archeologisch, of liever paleo-ethnologisch, materiaal van deze eilanden aanwezig is: Kopenhagen, Bremen, Berlijn, Weenen en Praag. Te Leiden had F. de uitgebreide verzameling-Koolwijk van de Nederlandsche Antillen (sedert gedeeltelijk door dr. J. P. B. de Josselin de Jong beschreven) kunnen bestudeeren, maar aangaande deze eilanden wordt, jammer genoeg, door Fewkes niets gezegd.

---

[1]) Januari 1924, 5e jg. blz. 491.
[2]) Twenty-fifth Annual Report, etc. Washington 1907.

F. geeft veel meer dan een uitvoerigen *catalogue raisonné*. Wèl worden er een aantal van de belangrijkste voorwerpen beschreven en afgebeeld (het werk telt 281 blz., 120 platen, 69 tekstfiguren, benevens een kaart der vindplaatsen), maar de auteur gaat bij zijn beschrijvingen ook geographisch en historisch te werk. En niettegenstaande de zeer talrijke kleine bijzonderheden blijft het ruimere ethnologische standpunt gehandhaafd. Het uitvoerig recenseeren van een monographie van dezen omvang zou bijna een geheele aflevering van de *W. I. Gids* in beslag nemen. De hoofdzaak is hier de aandacht op dit belangrijke werk te vestigen. Overigens kan ik slechts eenige grepen uit den rijken inhoud doen en enkele der voornaamste resultaten, waartoe F. gekomen is, in 't kort aangeven.

In October 1914 bedroeg het aantal prehistorische voorwerpen der W. I.-eilanden in het Heye Museum reeds ongeveer 9.500. Sedert is er nog zeer veel bijgekomen. Er bestaat een enorm numeriek verschil tusschen de voorwerpen die hier en daar werden verzameld. St. Vincent b.v. staat bovenaan met 3.228 stuks; daarop volgt Santo Domingo (O. Haïti) met 1.478; dan komen Grenada, Carriacou en Jamaica elk met 500—800 voorwerpen, terwijl sommige eilanden, zooals Saba (bij St. Kitts), Tortola, St. Thomas, Nevis en Union slechts door 1—5 objecten vertegenwoordigd zijn. Van de Bahama-eilanden zijn 320 stuks afkomstig. Al die voorwerpen werden door verschillende verzamelaars van het Heye Museum bijeengebracht, doch het grootste gedeelte, van de Kleine Antillen afkomstig, werd voor genoemde instelling aangekocht door Rev. Thomas Huckerby. Het overige is van Fewkes zelven afkomstig. Dat bij een zóo ongelijkmatige verdeeling van studiemateriaal in 1914 van een definitieve uitkomst geen sprake kon wezen, behoeft geen betoog. Ik geloof dan ook, dat een en ander in 't licht der nieuwere onderzoekingen herziening behoeft, Het was reeds lang overbekend, maar F. moest er natuurlijk volledigheidshalve nog eens op wijzen, dat de Antillen door Taino's (Arowakken in den ruimsten zin) bewoond waren, maar dat deze in cultuur betrekkelijk hoogstaande Indianen op vele eilanden langzamerhand door de uit het zuiden komende krijgszuchtige Caraïben werden verdrongen. Bij de komst van Columbus was dit proces nog in gang en vormden de T. nog steeds de hoofdbevolking der Groote Antillen. Uit latere onderzoekingen is gebleken, dat op sommige eilanden, althans zeker op Cuba, nog een oeroude, primitieve bevolking voorkwam. Het daar beschreven materiaal is, zoover is nategaan, voornamelijk van Caraïbische en Arowaksche

makers afkomstig. Deze voorwerpen zijn in alle opzichten zeer verschillend, niet alleen door dat de makers ethnisch verschilden, en niet altijd in hetzelfde tijdperk leefden, maar ook in materiaal, bewerking en bestemming. Zoo zijn er voorwerpen van steen, been, schelp, hout en aardewerk, groote en kleine, ruw en zorgvuldig bewerkte, zooals bijlen en hamers, mortieren, stampers, allerlei gereedschap, fetisjen, amuletten, afgodsbeelden, „jukken", „elleboogsteenen" en „enigmatical objects".

De titel van F.'s werk is eigenlijk een *misnomer*. Er is op de W.I. eilanden geen questie van „*a* prehistoric culture area", maar van minstens *drie* „areas". Het is dan ook onjuist om van *de* „Antillean culture, self-centered and distinctive to be called unique" (p. 51) te spreken. De Taino- en Caraïbische „cultures", hoewel verwant, waren noch zijn „similar" (p. 52). Slechts de Taino-cultuur, vooral op Porto Rico, kan wezenlijk karakteristiek en uniek worden genoemd. Die der autochthone Ceboneyes of Zibuneyes, hoewel zóó primitief dat men hier met recht van een „Kultur der Kultuslosen" (Weule) kan spreken, verschilt dermate van die der Arowakken en Caraïben, dat er van verwantschap moeielijk questie kan zijn.

F. is in deze met zich zelven in tegenspraak. Niet alleen dat hij allerwege „special culture areas" vermeldt, b.v. die van Trinidad en Barbados, St. Vincent-Grenada en Porto Rico, maar o.a. op p. 55 noemt hij de artifacten van de Caraïben en Arowakken „radically different", terwijl hij in de „Conclusions" (p. 267) „two distinct cultures", behalve die der Caraïben onderscheidt. F.'s „cave dwellers" van Cuba en Haïti (p. 268) zijn ongetwijfeld identisch met de bovengenoemde Ceboneyes. Ik zal wegens die eigenaardige verwarring dan ook niet stilstaan bij F.'s „analysis" der archeologische gegevens (p. 259 en volg.). De groote verdienste van F.'s werk bestaat m.i. niet in de gevolgtrekkingen, maar in de zorgvuldige beschrijving en afbeelding van een welhaast onafzienbare massa materiaal. Van de voormalige Indiaansche bevolking dier vele eilanden is zoo goed als niets overgebleven, althans van zuiver ras. Het talrijkst zijn de sterk vermengde Caraïben, waarvan echter slechts enkelen, op Dominica en St. Vincent, nog iets van de oude taal weten. De Negers, die meer dan 9/10 der bevolking op de Kleine Antillen uitmaken, hebben eenige dingen van de Indianen overgenomen. Als voorbeelden dienen het bereiden van cassave en cacao; het huidige mandewerk op Dominica komt overeen met dat door de oude zendelingen beschreven; de Negers op Nevis fabriceeren een soort van aardewerk dat in vorm en or-

namentiek gelijkt op dat hetwelk in de *middens* (hoopen keukenafval) van St. Kitts gevonden wordt. Een onderzoek onder de huidige inlandsche bevolking geeft dus zoo goed als geen licht, het is alleen de grond en de spade die het antwoord op vele vragen kunnen geven. Met het Z. (Trinidad) beginnend, gaat F. achtereenvolgens de geheele eilandenreeks na, om in het N. te eindigen met Cuba en de Bahama's. Van sommige eilanden was, dank zij vroegere verzamelaars, zooals Guesde op Guadeloupe en Latimer op Porto Rico, veel van de archeologie bekend, maar van andere, zooals Trinidad en Barbados, zeer weinig of niets, tot dat F. er nasporingen deed of liet doen.

Op Trinidad was het onderzoek van den grooten hoop schelpen (Chip-chip Hill) aan de Erinbaai bijzonder belangrijk. Het leverde fraai, beschilderd en nog gaaf aardewerk op, benevens o.a. meer dan honderd uit klei gevormde effigiekoppen. Het meerendeel daarvan, sterk gestyliseerd, is moeielijk thuis te brengen; toch zijn sommige dieren, zooals de schildpad, kikvorsch, krokodil en zekere vogels, wel te herkennen. Met het oog op de vrij hooge ontwikkeling dier artifacten schijnen de vervaardigers daarvan Arowakken te zijn geweest. De steenen bijlen en andere op Trinidad gevonden voorwerpen gelijken meer op die van de kust van Venezuela en Britsch Guyana dan op die van de Kleine Antillen. De artifacten van Tobago komen geheel overeen met die van Trinidad. Op de westkust van Barbados werden verschillende *middens* en voorhistorische holen-woningen onderzocht, hetgeen belangrijke resultaten opleverde. Zoo bleek o.a., dat de bevolking, die reeds tijdens de ontdekking van Barbados verdwenen schijnt te zijn geweest, hun werktuigen in plaats van steen uit schelpen vervaardigden.

Het meest interessante gewest, uit een paleo-ethnologisch oogpunt, blijkt ongetwijfeld dat van Porto Rico te zijn. Hispaniola, O. Cuba, éen deel van Jamaica, St. Thomas, Santa Cruz en een paar kleinere eilanden behooren er ook toe. Hier vond de Tainocultuur, op Porto Rico door de Borinquenos vertegenwoordigd, haar hoogste ontwikkeling. Door den alles vernielenden Spanjaard ging zij, met het volk zelf, ten onder. Deze cultuur is vooral gekenmerkt door driepuntige, uit steen gebouwen *zemi*, groote steenen „jukken" en „kragen", „elleboogsteenen" en zetels van hout of steen, evenzoo vele raadsels, die nog maar voor een klein gedeelte opgelost zijn. Zeker is echter dat zij een religieuse beteekenis hadden. De steenen werktuigen hebben den petaloïden vorm, zonder inkeep, terwijl het aardewerk tot het fraaiste van

West-Indië behoort. Op het nog zoo weinig bekende Haïti ligt een rijk veld van onderzoek braak.

Porto Rico brengt mij van zelf terug op het in dit Tijdschrift besproken artikel over *zemi* van de Hostos. Fewkes beschrijft en beeldt vele dier merkwaardige voorwerpen af, van zeer eenvoudige tot hoog versierde vormen. Zonderlingerwijze noemt F. den meest primitieven vorm de vierde en den hoogst ontwikkelden de eerste. Die rangschikking is in strijd met alle begrippen van evolutie. De Hostos (*op cit.*, p. 59) heeft dit juist ingezien en noemt terecht „the simpler, evidently the most archaic forms". Onder de versierde *zemi* zijn menschen- en dierenkoppen duidelijk te herkennen, al is F. in zijn diagnoses niet altijd gelukkig. Zoo zijn *A* en *C* op pl. 107 (vergel. p. 215) zeer stellig geen reptielen, maar vogels. Wat nu de onversierde *zemi* aangaat, ik heb sedert de afbeeldingen bij de Cessac nagezien en geconstateerd, dat fig. 26—21 in diens artikel [1]) zeer op die bij Fewkes (fig. 52, pl. 110 *A* en *B*, pl. 111, *A* en van St. Vincent pl. 37, *A*) en bij de Hostos (fig. 17 *a* en *b*) gelijken. Mijn vraag, of wij ook op Porto Rico met jachtfetisjen (voor dolfijnen) of met een toevallige overeenkomst in vorm te doen hebben, blijft nog onbeantwoord, aangezien Fewkes deze veronderstelling niet uit. Een vele jaren geleden door mij afgebeeld prehistorisch voorwerp afkomstig uit de buurt van Guaymas in de Golf van Californië, stelt hoogst waarschijnlijk een dolfijn voor. Thans ben ik daaromtrent positiever dan toen [2]). Overigens moet ik bekennen, dat ik onder de talrijke afbeeldingen bij Fewkes slechts drie malen voorwerpen heb gevonden, die mij flauw aan den kop van een dolfijn herinnerden, en wel onder aardewerk van Trinidad (pl. 2, *C*, *D*, *E*). F. daarentegen ziet in *C* een „reptilian head" (p. 69).

Pictographieën, juister petroglyphen, worden door F. slechts ter loops vermeld van St. Vincent, Guadeloupe en St. Kitts. Het is jammer dat afbeeldingen en verdere bijzonderheden ontbreken.

Een opgave der literatuur en een index besluiten het werk. De eerste is niet compleet. Waar b.v. schrijvers over het vaste land van Zuid-Amerika, zooals Gumilla, Brett en Im Thurn, en zeer terecht, genoemd worden, had mijn naam niet mogen ontbreken. Evenzoo mis ik de namen van Ober en Spitzly als verzamelaars van en schrijvers over oudheden der eilanden. Pinart, die lang vóór Fewkes op Porto Rico verzamelde, wordt slechts een paar

[1]) Revue d'ethnographie, t. I, Paris 1882, pp. 31—32.

[2]) Sur quelques objets indiens trouvés etc. (Rev. d'ethn., t. VI, 1887, fig. 33).

malen in den tekst genoemd. Ofschoon F. op de overeenkomst der kustbewoners van Cuba en Florida wijst (p. 253), worden F. H. Cushing's merkwaardige ontdekkingen van de voormalige „Key Dwellers" verzwegen. Aangezien F. zijn onderhavige werk reeds in 1914 schijnt te hebben voltooid, kon van meer recente geschriften, zooals het voortreffelijke „Cuba before Columbus" (1922) [1]) door M. R. Harrington, geen gebruik worden gemaakt. F. is in deze echter niet consequent geweest. Zoo vind ik in zijn bibliographie een tiental publicaties opgenomen, die tusschen 1914 en '19 verschenen zijn. Maar — ik wees er reeds op — een werk als dit kan eigenlijk nimmer geheel *up to date* zijn, evenmin als een encyclopaedie, want bij hun verschijnen zijn zij reeds gedeeltelijk verouderd.

Napels, December '23 H. TEN KATE

---

[1]) Vergel. Tijdschr. K. Ned. Aardrijksk. Gen., 2e serie, dl. XL, 1923, p. 503.

DE BRIEVEN VAN GOUVERNEUR VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK AAN DIRECTEUREN DER SOCIETEIT VAN SURINAME UIT HET JAAR 1684

MEDEGEDEELD DOOR

MR. R. BIJLSMA

II

Edele Groot Achtbare Heeren.

Verhoope dat mijnen eersten UED. Gro. Achtb. geschreve van den 16 January 1684 door Adriaen Adriaense waer van hier nevens copye gaet, UEd. Gro. Achtb. wel sal sijn behandight. Sedert geen scheepen sijnde vertrocken, ende den dienst van de colonie hebbende geoordeeld te vereysschen, om eenen uyttocht te water te doen, tegens de Indianen onse vijanden om haer gevoelen te geven van mijne comste, alhoewel sulcx tot nogh toe niet en was in gebruyck ofte pracqtijcq geweest in de regentijd, hebbe ick eghter geoordeelt, te cunnen, en behooren te geschieden en om alle contradictie te smooren geseght die te willen bijwoonen om door den uytslagh sooveel te beeter ende seeckerder te weeten, in het toecomende, wat te doen, offte laeten staet. Soo sijn wij dan den 25e Jannuary deses jaers geembarqueert in onse drie vaertuygen, te weten het galjoot de Hoop, ende twee barcques die ick hier hebbe gevonden nevens acht indiaensche priages, op welcke vaertuygen ick geëmbarqueert hebbe, twee hondert vier en taghtigh blancke, soo officieren, soldaten, mattrosen, ende vrijwillige, hebbende den capiteyn Paeu, die door de vierdendaegse coortse wat indispoost was, met hondert en vijfftigh man, tot securiteyt van dese plaetse hier gelaten. Alle de omstandigheden te schrijven van desen uyttoght, die omtrent tien weecken heeft geduert, soude meer dan twee boecken papier schrijvens vereyschen waervan dit alleen de vrught ende nuttigheijt is, dat in verscheyde rencontres die wij met de Indiaensche vijanden hebben gehadt, in de dertigh van de haere sijn gebleven, sestien door de onse gevangen en veertien van

haere dorpen verbrant ende alle haere plantages uijtgerooyt, en geruyneert hebben, ende generalijck in alle onse voornemen ende desseynen goede, ende geluckige uytkomste gehadt, sulcx dat een seer groote schrick reghtevoort onder de vijanden is, ende haer aen het vlughten begeven, hebbende alrede onderreghtinge becomen dat drie van de voornaemste capitains naer Oronocque vlughtigh waeren, ende stonden haest van een grooter meenighte te werden gevolght. Wij leven in volle gerustheyt, hooren van geene vijanden offer geen in de weerelt en waeren en hadden wij maer slaeven, soo soude hier haest wat goets van maecken, hier sijn vooreerst planters genoegh om sooder maer slaeven waeren over de vijfftigh plantages te beginnen ende de betalinge van de slaeven promptelijk te becomen, daer ick voor aenneme te sorgen, want sonder slaeven is alles vergeefs, en het volck dat hier in hoop, en verwaghtinge leeft, consumeert sigh door de excessive duerte van de levensmiddelen die hier bij gebreck van slaven om costplantages te maecken onuytspreeckelijk duer sijn, hetwelcke in een maent ofte acht soude cunnen werden versien, soo wij maer slaeven hadde, en in die staet daer de colonie nu in is, cunnen twee duijsent slaven weynigh helpen onder de oude planters alleen, hoe veel te minder soo blijckelijk staende toe te nemen, sulcx ick boven alle dinge UEd: Gro: Achtb: dit articul ben recommanderende, als sijnde waer in het gantsche welvaren van dese colonie is bestaende, sullende als dan hondert planters krijgen, daer anders niet een en soude gevonden werden, en UEd: cunt vaste staet maecken, dat het hier aen de prompte betalinge niet en sal mancqueren, niet twijffelende ende vast staet cunnende maecken (:het articul van slaeven gepresuposeert:) ofte de gantsche colonie sal binnen twee jaeren generaliter buijten schulden sijn. Haere Ed: Gro: Achtb: gelieven te gelooven, dat hier niet en heeft gemanqueert als slaven en ordre; wegens het leste ben ick het moeyelijckste al door, hebbende als gouverneur de geheelen last van de colonie opgenomen, de regeringe hier soodanigh gecorrumpeert hebbende gevonden, en op soo een quade voet, datter niets goets en was aff te maecken; om dan alles te redresseren, hebbe ick de oude regeringe primo Jannuary bedanckt sonder andere te maecken, alles selfs geordonneert, gegouverneert en geadministreert, soo in de militie, als policie, ende nu de saecken eene goede ploy hebben; uyt de nevens gaende nominatie van twintigh, hebbe ick alleen acht bij nummero 1. 2. 3. enz. vercoren ende geeligeert, bij gebrek van stoff, ofte matterie, selfs de meeste seer schrael ende sleghtjes sijnde, maer het geene mij het meeste troost, is dat int corte wey-

nigh te doen sullen hebben, want eer ses maenden ten eynde sijn, weynigh ofte geen processen meer sullen sijn; Ende alsoo ick hier inne ad litteram het octrooy noghte mijn instructie niet hebbe nae gecomen, alsoo ick sulcx gedaen hebbe tot best, en dienste van de colonie en inwoonders, soo hebbe van mijn devoir en plight geaght haer Ed: Gro: Achtb: daerven te adverteren, alhoewel ick gepersuardeert ben datter niet over sal werden geclaeght.

Willem Marschal van Baston [1]), is alhier met het schip de Relieff gearriveert ondertusschen ick op de toght was, en alsoo ick de heer fiscael het selve schip uyt haer Ed: Gr: Achtb: naeme hadde gerecommandeert tot nauw ondersoeck van sijne ladinge, soo heeft hij het schip, en goet, op sijn aencomste gearresteert dogh sijnde claerlijck gebleecken door seeckeren brieff aen mij als gouverneur geschreven ende op sijn aencomste hier overgelevert, waervan de copye hier nevens gaet, en geene intentie en heeft gehadt om te frauderen, kennisse gevende bij wat toeval hij de goederen hadde vercoght, waervan hij de gereghtigheden presenteerde te betalen gelijck oock is geschiet, soo is dan gerelaxeert, en ontslagen.

Wegens de lijste van de aengecomene scheepen in het vaderlant, referere mijn aen die ick UEd: Gro: Achtb: hebbe gesonden door Adriaen Adriaense, van den 10e january deses loopende jaers, — hadde oock al geredresseert, de fraude van de lastgelden van de twee scheepen, volgens het nevensgaende memoritje, ver soecke noghmael dat in Zeelant goede ordre magh werden gestelt dat de scheepen aldaer equitabelijck ende wel gemeten werden, ende met een goede paspoort als van Amsterdam mogen werden versien, want tot noghtoe niet anders dan met hout- en sout brieven hebben gevaeren: Ende waeraan sulcx heeft geschort soude niet geerne willen raeden; om noghtans buyten schaede te blijven, doen wij soodanige nu goede en suffisante cautie hier geven, dat in het vaderlant, aen de Societeyt sullen contentement doen.

De gerughten en apparentiën van een Europiaenschen oorlogh ons hier doende vigileren ende UEd: Gr: Achtb: hebbende bekent gemaeckt, hoe het hier met de affuyten gelegen stont datter niet een eenighen is dat bequaem is, nogh bequaem can gemaeckt werden om gebruyckt te cunnen werden, sulcx gantsche nieuwe sullen moeten werden gemaeckt en hier te lande quantiteyt van goet hout is, en het eijserwerck dat aen de oude affuyten leght is oock meest bequaem om gebruyckt te werden sulcx niet en ont-

---

[1]) Boston.

breeckt dan houtsagers, ende een paer goede rademaeckers, dan sullen wij hier wel claer raecken, ende om de meeste menagie dat hier een dosijn van de boeven die in het rasphuijs sitten werden gesonden, twijffele niet ofte soude daer wel wat voor weten, ende te reghte comen, maer men soude moete verdaght sijn die twee aen twee geketent vier met elck schip hier over te senden, oock twee rademaeckers bij het jaer aennemen, haer cost en dranck uyt het magasijn versorgende, ende dat voor den tijd van vier jaeren naeststaende ofte meer, want de luyden hier sijnde, niet dan al te graagh sijn om ontslagen te sijn, omdat hier meerder voordeelen connen doen, off in daghgelden ofte werck aen te nemen.

Bij gebreck van instrumenten ofte rademaeckers gereedschap hebbe ick niet aen de affuyten doen wercken, sulcx ben versoeckende met de eerste gelegentheijt, daervan wat rijckelijck gelieven over te senden, want het hout dat bequaem is, extraordinaris hart is, soo de Societeijt oock gelieffde twee meester timmerluijden (om meulens en sluijswerck te maecken) aen te nemen, tegens vijff ofte ses hondert guldens ende cost 's jaers, elck met vier kneghte, elcke kneght tegens twintigh gulden ter maent door schriftelijk accort verbonden, ick neme aen haer van alle schaeden te bevrijden ende sij souden hier het werck seer voortsetten, dat anders een seer slepende voortganck heeft, de smits can men tegens twee hondert guldens ende cost aennemen, een stuck ofte ses, en spitters en gravers tegen hondert en vijftigh guldens, en cost tot in de twintigh, en die sullen nu voortaen wel het meeste nodigh worden want de experientie heeft geleert, dat de leeghste landen de beste voor de suijckeren sijn, alle dese luijden magh men wel vrij passagie geven, want van die wel weder in het overgeven rijckelijck can bedongen werden.

Dese sal UE: wegens het overlijden van den schipper van de St. Piter door den stierman van het selvige schip werden behandight, de schipper was een seer braeff, bequaem, nughteren, vigelant end eerlijck man, ick ben verschult hem soodanige getuygenisse te gegen als mede aen den jegenwoordigen stierman brenger deser, die hem in alle die goede qualiteyten niet en cedeert, en soo ick een schip hadde soude hem voor alle andere prefereren, ofte om beter te seggen geen beeter wenschen, de doot van den schipper is oorsaecke van het vertoeven van het schip, sijnde in het eyndigen van de drie legh maenden sieck geworden, ende met sijn doot alle de recognossementen ongereddert gebleven, het welcke door den stierman naederhant heeft moeten sijn gedaen, sijnde daerbij gerescontreert, dat het schip de Zurimaemse coopman oock te naes-

ten bij seylrede leggende met dese onseeckere tijdinge, van oorlogh ofte vreede, haer is geraden geworden in compagnie te gaen, sijnde twee suffisante scheepen ende wel versien van volck ende wat verder is dienende om goede diffentie te doen, sulcx sij oock gezint sijn te bethoonen dat eerelijcke luyden sijn soo het daertoe comt; het heeft mijn ruzie, ende spuls genoegh gegeven, eer ick het schip soo verre hebbe gekregen, alles hebbende tegens gehadt, soo planters als alle de schippers die ondertusschen meest hebben moeten stil leggen, ende ick niemant uijterelijck hebbe willen schijnen te dwingen, dogh soodanigh gedirigeert dat wel moesten door de beugel, sonder datse de minste reedenen van claghten costen inbrengen. De praem van de suijckeren te keuren heeft daer veel toe gecontribueert, als mede eene kleijn gerughtje dat ick hebbe doen uijtstrooyen dat de slaven sijnde aengecomen ick dan soude doen blijcken de distinctie dien ick soude maecken van de willige, ende onwillige, het welcke ick bevonden hebbe wel het meesten te hebben gecontribueert; hoope UE: contentement met de suyckeren als met het inladen van het schip te sullen nemen, hebbe vooreerst onmogelijk niet beter cunnen doen, dan haer Ed. Gr: Achtb: van de legh dagh te bevrijden als is geschiet, nu in het toecomende sullen de suyckeren en minder lacxeeren en beter sijn, hopende die binnen weynigh tijts in kisten op de brasilsche maniere te doen scheepen ende in vormen doen keuren, tot welcke proeff de heer Samuel Nassy [1]) mijn heeft geseght, in sijn schip de Sara aen UEd: Gr: Achtb: eene kiste van sijn maecksel uyt sijnen naeme te willen presenteren, door dien het suyckeren sijn die wel twee meijlen lantwaerts in sijn gewassen ende eertijts men die landen voor onbequaem hielt. Ick hebbe geaccordeert met de keurmeester tegen duysent guldens in het jaer, het welcke ick buyten laste van de Societeyt sal uytvinden, ende goet maecken sal, oordeelende niet te veel te sijn naer het landt, ende de groote moeyelijckheyt die daeraen vast is, in den eersten ende soolangh hier geen waegh en sal sijn opgereght, het welcke ick bij gebrek van timmerluyden onmogelijk niet en can beginnen, ende seeckerlijck in min dan een jaer soude sijn uijtgewonnen, hebbe hier nogh te veel de handen vol wercx dogh eens hier quantiteyt van slaeven sijnde overgecomen sal ick het alles wel doen spoeyen, en met meerder menagie en met gevoeghelijcke middelen; ick hebbe uijtgevonden, omse alle in tught, dwangh, ende gehoorsaemheyt te krijgen, ende sijder ingecomen sonder selfs te weten, sulcx haer Ed: Gr. Achtb: met-

[1]) Nassy was de voornaamste Joodsche planter.

tertijt sullen sien, hier niet versuymt nogh onnuttelijck verquist ofte reeckeningen op papieren blaesbalck als gemeenlijck geseght wort bij mijn tijt sullen gemaeckt werden; versoecke oock dat voor het eerst geen galjoot, ofte andere kleyn vaertuygh en magh werden gesonden, als sijnde van groot onderhout ende wij het hier met de drie nogh wel een jaer ofte twee sullen affsien.

Hiernevens gaet oock eene extravagante reeckeninge mijns oordeels van UE: heer fiscael, haere Ed: Gr: Achtb. gelieve die te reguleren soo voor sijne vacatie in het toecomende als salaris van de scherpreghter dat hier slaeven sijn, den fiscael is een goet man, dogh voor sijn charge onbequaem, sijnde soo slap, datter de Societeyt geen dienst van en heeft, ende de placcaten, ende ordonnantien vrughteloos souden blijven soo ick er selfs niet de hant aen en hielt, hebbende al een rijs ofte twee genootsaeckt geweest hem het selve tusschen vier oogen te kennen te geven, ende hem seggende nu bij experientie en leetwesen te bevinden redenen te hebben gehadt mijn in sijne nominatie te hebben geopposeert want seeckerlijck hij te goet en te traegh was om soo eene charge wel te bedienen, in het toecomende sal uyt het eerste schip slaven daerin versien ende sulcke posten niet meer werden ingebraght.

Hiernevens gaet oock een sententie van vier zeeroovers tot Berbice geapprehendeert ende op mijn versoeck door de heer commandeur op Barbice aen mijn toe gesonden, dese laeste roovers hebben den gouverneur en de inwooners van St. Thomas seer belast van alles roovers te patrocineren, als mede die van Petite Juiave [1]) en Jamaica, dat niet anders als rooffnesten sijn; het laetste heeft milioenen geproffiteert door het affloopen van La Vera Cruys door Van Hoorn, commandeerende de roovers en, soo men hier verseeckert, aldaer door een anderen roover veghtenderhand soude sijn gebleven; de practijcx van den gouverneur aldaer soude sijn geweest quanssuys om de calange ende reproches te ontgaen, dat alles, dat voor Hollanders ofte Fransche haer uijtgaven aldaer wierde geadmitteert tot handelinge, niet tegenstaende het meeste alle Engelsche waeren, ende in het generael alle roovers, oversulxc door niemant niet alleen en behoorde te werden gedoght, maer van elck een vervolght. Mijn is hier oock verseeckert, dat die van Jamaica door dese conniventie een seer considerabel prejudicie doen aen de Engelsche natie, welcke van ses scheepen die der van de roovers werden verovert ten minsten vijff van haere natie toe behooren, gelijck alle de zeeroovers die hier onlangs sijn geexecu-

[1]) Gelegen op Haïti.

teert, hebbe gedeclareert, waervan mijns oordeels aenden Coninck kennisse diende gegeven te werden om soo eene Hieder [1]) te smooren, ende wat St. Thomas belanght daer sie ick cans genoegh toe soo UEd,: Gr: Achtb: maar gelieven mij daertoe te authoriseren ofte ordre toe te laeten comen.

Hiernevens gaet oock eene sententie tegens dertien deserteurs waerven een is gehangen ende drie geharquebuseert, Hier is oock een kleyn Engels scheepje (in mijn absentie op de toght sijnde) ingevallen, met vleys, meel, erten en andere eetwaeren ende hem sijnde kennisse gegeven dat hier geene handel en wert gepermitteert aen eenige vreemde natiën, heeft hij schipper geprotesteert en gedeclareert onwetende te sijn geweest van het gebodt dat de vreemde natien excludeert, ende alsoo hij sijne reyse hier op toe hadde gelijt, het sijne ruyne totaliter soude sijn soo hem voor ditmael den handel niet en wierde gepermitteert, om welcke redenen als mede het gebreck van soodanige levensmiddelen hem sulcx is toegestaen, versoeckende dat in het toecomende onder de coopluyden magh werden gespargeert dat met vlees en speck in plaets van wijn, ende brandewijn haere scheepen versagen, anders hier geduyrigh van sulcke waere gebreck sal sijn, soo de Engelsche uyt Nieuw-Nederlant hier niet en mogen handelen, ende wij dan hier niet en soude cunnen substisteren, de schaersheyt alrede hier soodanigh is, dat een vaetje vleys ses hondert pont suycker wert vercoght.

Eene van de gewesene luytenants Hugo Uyttersche willende repatrieren heeft mijn versoght UEd: in sijn faveur te schrijven, tot betalinge van sijne verschene tractament van het jaer sestien hondert drie en taghtigh en alsoo ick hierinne van UEd: Gro: Achtb: geene last nogh mondelinge, nogh schriftelijcke en hebben ontfangen, hebbe ick mij in die soorte van betalinge niet willen insteecken, sonder expresse ordre, hij heeft de post van de Santpunt gehadt en sijn devoir gedaen, sulcx geene redenen en weet waeromme niet en soude behooren te werden betaelt maer ter contrarie betaelt sijnde voor sijnen dienst bedanckt.

Deze brieff wat in voorraet sijnde geschreven kreegh ick advertentie sijnde den negende savonts dat het schip de St. Jan met vier hondert een en t' negentigh slaven voor de rivier op anker lagh, ende is 's anderen daegs smiddaghs hier voorbij het fort gepasseert ende ben het selven op staenden voet wesen besightigen, met kenners die alle nevens mij groot contentement in de slaven hebben genomen, waerdoor seer groote vreughde in de colonie is,

---

[1]) Hydra.

elck een nieuwe moet scheppende; schipper Schepmoes heeft mij gedeclareerd, dat hij twee slaeven die hem aldaer vereert waeren binnen scheepsboort hadde, ende een ander, die aldaer op de Cust voor assistent heeft gedient, eene, versoeckende die hier voor haere reeckeninge te mogen vercoopen, het welcke hebbende verstaen hebbe deselve onder hem gearresteert om die nevens de andere te doen vercoopen om de consequentie wille ende om mijn plight te voldoen, dogh de goede sorge, ende naerstigheit die den schipper omtrent het overbrengen van de slaven heeft gehadt, geassisteert van de repatrierende assistent blijckende uijt de heerlijcken staet van de slaeven doet mijn seeckerlijck gelooven, dat haer Ed: Gr:o Achtb: haer met dit kleyn voordeel sullen begunstigen als sijnde een gunstige recompencie tot encouragement van andere.

Uijt de nevensgaende staet van het magasijn sal connen gesien worden dat het soberties met het vlees en speck is, oock van het sout daer van wij wel dienden rijckelijck te werden versien soo men eenigh onderhout door de visscherije soude soecken te becomen; Gaet oock hier nevens een staet van de militie, en gelieven haer Ed: Gro: Achtb. ordre te geven tot het suppleren van de gestorve, verongeluckte, en geexecuteerde soldaten.

Ick hebbe oock een aaccoort aengegaen met een planter, sedert drie a vier dagen dat ick gelove dat meerder sal werden gevolght ende tot menage sal strecken van de Societeyt, den planter hebbende den soldaet overgenomen in sijnen dienst, buyten costen van de Societeyt, met vergoedinge van sijne passage, ende hij soldaet verplight blijft alle ordre te pareren ende gecommandeert sijnde te marcheren, wenste wel wij noch een hondert ofte twee op die voet hier hadden, soude naer de natte tijt onse fortificatie defftigh helpen voortsetten.

Alsoo ick bemercke dat eenige van de oude soldaten over Amsterdam repatrieren, gelieven indaghtigh te sijn, het geene, ick met mijne laeste met haer was veraccordeert off het gebeurde dat UEd: Gro: Achtb: door haer werden geimportuneert.

Ende naer dat mijne danckbaerheyt hebbende bewesen, wegens haer Ed: Gro: Achtb: liberalijcke bedenckinge, en versorginge, van mijnen kelder, sal ick naer toewensinge van alle prosperiteyt, heyl ende zegen blijve soolange ick leve.

Edele Groot Achtbare Heeren
Uwer Edel. Gro. Achtb. onderdanigen dienaar
C. VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK
sedert de blancseings.

Actum Paramaribo in Zuriname den 13en April 1684.

GESCHIEDENIS DER CACAOCULTUUR IN SURINAME

DOOR

A. REYNE

(*Vervolg*)

III. WELKE VARIETEITEN GEKWEEKT WERDEN

De cacao, die thans algemeen in Suriname gekweekt wordt, behoort tot de zg. Forastero-variëteit; daaronder treft men het Amelonadotype het meest aan (zie fig 136—139 in C. J. J. van Hall-Cocoa, 1914 [1]) Criollo wordt op de Surinaamsche plantages niet aangetroffen.

Wanneer men de oudste afbeeldingen van Surinaamsche cacao bekijkt,valt het aanstonds op, dat hierop niet het tegenwoordige Amelonado-type afgebeeld is, maar een andere variëteit.

M. S. Merian ,die van Juni 1699—Juni 1701 in Suriname vertoefde, geeft op pl. 26 van haar Dissertatio de generatione et metamorphosibus Insectorum Surinamensium (Den Haag 1726) een duidelijke afbeelding van de Surinaamsche cacao pl. II). Deze herinnert eerder aan een Criollo- dan aan een Amelonado-type. De afbeelding, welke voorkomt in de randversiering der kaart van A. De Laveaux en die omstreeks 1737 gemaakt [2]) is, wijst een type aan, dat uiterlijk vrijwel overeenkomt met dat van Merian.

Beschrijvingen van Surinaamsche cacao uit den tijd van Merian en de Laveaux zijn mij niet bekend. Merian merkt op, dat de cacao bij rijpheid citroengeel is. De eerste belangrijke aanteekening over de cacaocultuur in dezen tijd,

[1]) Voor de benamingen is de indeeling van van Hall (Ch. V) gevolgd.

[2]) Een afbeelding daarvan in de West-Indische Gids dl. II, blz. 400.

is afkomstig van een Surinaamschen planter, die omstreeks 1740 een „Ontwerp tot beschrijving van Surinamen" opstelde (Handschrift Kol. Bibl. Paramaribo, no. C. 17). Hij beschrijft de cacao echter niet, zegt alleen, dat de vruchten meestal 20 zaden bevatten en dat hij er niet van overtuigd is dat de zg. „Carakische Cacauw", welke de Hollanders zoo roemen, (vergl. Labat) beter is dan die van andere plaatsen. Hij heeft bemerkt, dat de vruchten wel grooter zijn dan van de Surinaamsche, maar het aantal geringer. Hij stelt 30 goede vruchten van den Carakische tegen 50 van den Surinaamsche, geeft echter toe, dat de Carakische grooter pitten heeft en dus meer vet bevat. Verder verwijst hij naar Labat.

Hieruit laat zich opmaken, dat de schrijver de zoo gewaardeerde Caracas-cacao kende en dat deze misschien in Suriname reeds bekend was.

Zooals hiervoren gebleken is, was de door François van Aerssen ingevoerde cacao afkomstig van Trinidad. De daar, door de Spanjaarden gekweekte variëteit leverde een bijzonder fijn product op, dat zelfs beter heette dan dat van Caracas e. a. plaatsen [1]).

Echter werd de cultuur in 1727 door een „blast" vernietigd, en eerst 30 jaar later met een hardere Forastero, van het vaste land afkomstig, weer hervat. Een beschrijving dezer cacao schijnt niet bekend te zijn.

Wel bestaan er nauwkeurige beschrijvingen en afbeeldingen van de cacao, die toen ten tijde op de Fransche Antillen gekweekt werd, afkomstig van personen, die zelf jaren lang cacao geplant hebben, de Quélus, Labat.

Uitwendig gelijkt deze cacao vrij veel op de door Merian afgebeelde soort. In geen geval is het een Amelonado.

De vruchten (pl. II.) waren geel, rood of oranje „met kleine knopjes en andere oneffenheden bezaaid", 7—10 duim lang, 3—4 duim in middellijn met een schil van 3—5 lijn dikte meestal met 25 zaden. (min. 15, max. 40). Deze

---

[1]) W. F. Raynal, Wijsgeerige en Staatk. gesch. van de bezittingen der Europeanen in de beide Indien. (1780) Holl. vertaling Amsterdam 1792 dl. 6, p. 265.

J. H. Hart, Cacao, 1921, p. 8.

zaden waren 9—12×7—8 lijn. „Het vleesch is blank, hellende een weinig naar de vleeschkleur" (Labat). Wanneer men het buitenste huidje van het zaad afnam, was de kleur een weinig violet (volgens de Quélus).

Er werd door hen 4—5 dagen gefermenteerd, waardoor de cacao minder bitter werd. De fermentatie was voldoende, als de cacao donker en rossig geworden was. Ze was dan minder bitter geworden. „Le bon cacao doit avoir la peau fort brune, et assez unie, et quand on l'a ôtée, l'amande doit se montrer pleine, bien nourrie et lisse; de couleur de noisette fort obscure de dehors, un peu plus rougeatre en dedans, d'un gout un peu amer et astringent" (de Quélus).

Hieruit blijkt duidelijk, dat op de Fransche eilanden ook geen Amelonado werd gekweekt, maar òf een fijner Forastero-òf een Criollo-type.

Wat Suriname betreft, kan aangenomen worden, dat de door François van Aerssen in 1787 ingevoerde cacao een variëteit geweest is, die in de Spaansche eilanden in de 17e eeuw gekweekt werd en een zeer fijn product opleverde; waarschijnlijk dus een of andere Criollo.

Eerst in Nepveu's Annotatien (omstreeks 1770) vindt men een eenigszins gedetailleerde beschrijving van de cacaovariëteiten, die in Suriname gekweekt werden.

„Daar zijn wel drie of vier soorten, als de *Tamme* en *wilde Caracas*, de *ordinaire groote* en *kleine geribde Cacao*. De *Caracasboomen* groeyen veel dikker van hout, ook hooger en schooner, de blaaden grooter en al de jonge blaaden zijn als vleeschkleurig. De boom duurt ook veel langer als de ordinaire, die gemeenlijk maar 12 à 18 jaaren draagt (meer of min na 't land ende cituatie) en dan door 't vergaan van zijn hout te niet gaan. De Caracas duurt wel eens so lang, doch draagt minder vrugten („egter zijn de pitten doorgaans platter, en soo wel niet gewild in den verkoop").

De *Tamme Caracas* [1]) is groot en langwerpig, wel 6—7

[1]) In de boven-Berbice komt verwilderde cacao voor uit het begin der 18de eeuw. Deze wordt door J. B. Harrison (Timehri V, 3rd series) beschreven als 'the type formely known as *Golden Caracas*, probably the best cacao in the world'. De rijpe vruchten zijn goudgeel, de vruchtwand is dun, de boonen zijn vol en rond en van uitstekende kwaliteit. Het is mij niet gelukt om over deze cacao (een Criollo?) nadere inlichtingen te bekomen.

duim lang met wijt van elkander staande ribben in de bast doch die niet diep in gaan, maar even te zien zijn; deese is beeter als *de wilde*, die korter ronder en nog gladder van vrugt is".

De *groote ordinaire* is langwerpig; wel 7 à 8 en 9 duymen lang, hout van 30 tot 50 en 55 schoone pitten. De ribben of vooren in de bast zijn bijna een half duym („quart duym") diep; deese wordt voor de beste gehouden.

De *kleyne ordinaire* is even so doch de boom als vrugt kleynder en dunder, houdt ook maar van 15 tot 25 pitten doch draagt het sterkste van alle so lang se duurt."

Over kleur der vruchten en hardheid van de schil wordt niet gesproken, evenmin over de kleur van het binnenste der zaden.

Blom (1787) onderscheidt slechts 2 soorten, de een sterk geribd, de andere ongeribd met iets grooter vrucht en zaden de zg. „Kuraakse" (blijkbaar Caracas). De vruchten zijn geel en bevatten 40—46 zaden.

Hartsinck (1770) beschrijift de cacaovrucht als puntig aan het einde, geribd en gekarbonkeld (dus wrattig), 8—10 duim lang en 3—4 duim breed. Er zijn groene, oranje en donkerroode vruchten (Carracase).

De laatste hebben grooter vruchten doch produceeren minder. Meestal zijn er 25—30 zaden in een vrucht van 1½ duim lang en 1 duim breed.

Guizan (1788) zegt, dat de cacao van Suriname geheel op die van Cayenne [1]) gelijkt wat den vorm betreft en gem. 48—50 zaden heeft (zelden minder dan 40, zelden meer dan 55). Men houdt de cacao met de sterkste ribben voor de beste.

Volgens Ludwig (1789) zijn de rijpe vruchten geel of donkerrood en bevatten 20—25 zaden; men rekent ongeveer 300 pitten op een pond droge cacao.

Stedman (1794), die de cacao-plantage Alkmaar (omstreeks 1775) beschrijft, noemt de vruchten geel. Ze bevatten ongeveer 30 zaden, zijn geribd en met knobbels voorzien. Hij geeft een zeer slechte afbeelding, die waar-

[1]) Deze cacao is afkomstig van de wilde cacao aan de Yari, en zal dus waarschijnlijk een of ander Amelonado-type zijn, gelijkende op de wilde cacao, die in Suriname en aan de bov.-Amazone voorkomt.

schijnlijk niet het tegenwoordige Amelonado-type tot voorbeeld heeft gehad.

Ook von Sack (1821) beschrijft gele vruchten, met slechts 20 zaden.

In die dagen werd de cacao van 8—12 dagen gefermenteerd. Zoodra de zaden bij het doorbreken een „egale paarse of violetkleur" hadden, achtte men de fermentatie voldoende. Dit slaat ongetwijfeld niet op Criollo zaden (Verhandelingen enz. 1804).

Teenstra, die omstreeks 1830 in Suriname was, beschrijft de rijpe cacaovrucht als citroengeel met stompe punt, waarover meridiaansgewijs 10 ribben loopen als bij de canteloupe, ongeveer een span (dus 2 d.M.) lang en 1 d.M. in doorsnee, met 20—40 pitten.

Door het fermenteeren (5—6 dagen) nemen de cacaoboonen een „donkerroode paarsche en violetkleur" aan.

Gallais (1827) geeft een zakelijke beschrijving van de cacao-soorten die toenmaals in den handel bekend waren. Er worden 7 klassen door hem onderscheiden.

1) Soconusco, Madelaine, Marcacaibo.

2) Caracas, Occano, Trinidad.

3) Guayaquil.

4) *Suriname*, Demerara, Berbice, Sinnamari, Arawari, Macapa.

5) Maragnon, Para.

6) Antillen, Cayenne, Bahia.

7) Bourbon.

Deze worden afgebeeld en beschreven.

Onder de cacaoboonen van Suriname vond men deels afgeronde vormen, die op „Soconusco" geleken, de rest was afgeplat. Sommigen hadden den vorm van een bijna gelijkzijdigen driehoek (Gallais pl. II no. 4), anderen hadden den vorm van „„Guayaquil". Een bittere smaak en een weinig aangenaam aroma maakten, dat deze cacao door de goede fabrieken niet gebruik werdt [1]).

---

[1]) Ook von Sack (1821) zegt dat de Surinaamsche chocolade slecht is en een scherpen smaak heeft; zoo schrijft ook Teenstra (1835), dat de Surinaamsche chocolade niet van de beste soort is, een weinig sterk en bitter, maar zeer vet.

Uit bovenstaande mededeelingen laat zich slechts afleiden, dat de in het laatst der 17de eeuw en het begin der 18de eeuw in Suriname gekweekte cacao een andere variëteit moet geweest zijn dan de tegenwoordige Amelonado, waarschijnlijk een vrij diep geribde, gele soort met wrattige schil en een betrekkelijk gering aantal zaden, die echter een goede kwaliteit cacao leverde.

Reeds omstreeks 1740, dat is dus aan het einde van den eersten opbloei der cacaocultuur, kende een Surinaamsche planter de meer gewaardeerde Caracas-variëteit, die mogelijk toen reeds in Suriname aanwezig was.

Zeker is, dat tijdens den 2den opbloei der cacaocultuur, omstreeks 1770—80 (Nepveu, Blom) ook variëteiten werden gekweekt, die toen als „Caracas" bekend stonden en minder sterk geribde vruchten hadden dan de oude Surinaamsche cacao. De gladde, ronde vorm, die Nepveu noemt als wilde Caracas en die een product van mindere kwaliteit oplevert, zou het tegenwoordige Amelonadotype kunnen zijn.

Vermeld wordt, dat de Caracas-cacao een krachtiger boom is, die langer duurt dan de gewone, maar dat de pitten platter zijn en tegenover de ronde zaden der „Ordinaire cacao" een product van mindere kwaliteit vormen.

Waarschijnlijk was de Caracas-cacao [1]) een of ander Fo-

---

[1]) Met den naam Caracas, die reeds in het handschrift van 1740 genoemd wordt en nog heden ten dage in Suriname in gebruik is, heeft men blijkbaar verschillende variëteiten aangeduid, die van het gewone algemeen gekweekte type afweken. Quandt, die van 1768 tot 1790 in Suriname was, beschrijft de Surinaamsche cacao als citroengeel (rept ook over eenige dagen fermenteeren in een vat en de aschbehandeling). Hij zag in Berbice ook de cacao, die men „Karaka" noemde en waarvan de vrucht beter was, De boom was echter kleiner als de gewone Surinaamsche (dus juist omgekeerd als bij Nepveu!). Wellicht was de Caracas van Berbice (genoemd door Quandt en Harrison) een Criollo in tegenstelling van de Surinaamsche.

Tegenwoordig noemt men in Suriname Caracas (of roode Caracas) een forasterotype, dat volgens Preuss identiek is met de Trinidad-forastero; sommige planters noemen echter elke roode cacao Caracas.

Volgens de Quélus en Labat werden reeds omstreeks 1700 in den handel onderscheiden groote en kleine Caracas, groote en kleine cacao van de Eilanden. De Caracas-cacao ging door voor beter dan die van de Eilanden. De boonen waren grooter, platter, minder bitter en bevatten meer vet. Men rekende dat voor 1 pond cacao 400 boonen van de Eilanden noodig waren tegen 300 Caracasboonen. De Spanjaarden mengden beide soorten door elkaar.

rastero-type. Zooals hieronder zal blijken, is het zoo goed als zeker, dat de geribde wrattige cacao, die in het begin der 18de eeuw gekweekt werd een gele Criollo geweest is.

Van veel belang is, dat eenige relicten der voormalige Surinaamsche cacaocultuur zijn teruggevonden.

In 1905 werd door den landbouw-assistent A. W. Drost witzadige cacao verzameld, die op een grondje in de Cottica werd aangetroffen (Jaarverslag Dept. van den Landbouw in Suriname 1905 p. 34).

Van deze cacao werd in den cultuurtuin te Paramaribo aangeplant in 1906. In 1908 waren er nog slechts 2 boompjes overgebleven (Verslag 1908 p. 42). In 1913 (Verslag 1913 blz. 55) was nog één boom aanwezig, die in dat jaar 14 vruchten voortbracht, die 900 Gram cacao (versch) opleverden. Begin 1920 kon ik deze cacaovariëteit in den Cultuurtuin niet meer terugvinden. Waarschijnlijk is de boom gestorven.

Later (April 1920) bij een bezoek aan de Cottica gelukte het mij, om deze cacaovariëteit terug te vinden [1]) op de reeds aan het einde der 18de eeuw verlaten [2]) plantage Nw. Java (zie kaart A. De Lavaux, ook nog aangegeven op de kaart van Cateau van Rosevelt).

Dit is een zuiver Criollo-type, met op doorsnede witte zaden [3]) en een zeer dunne en zachte vruchtschil (ongeveer 1 c.M. dik), die zich gemakkelijk met een pennemes laat doorsnijden.

De vruchten zijn citroengeel, ongeveer 15 c.M. lang en 6—7 c.M. breed met een vrij stompe scheeve punt, een

[1]) Dit was mogelijk door de hulp van den heer E. Essed, door wiens bemiddeling later ook eenige rijpe vruchten ontvangen werden, waarvan de zaden in den Cultuurtuin zijn uitgeplant. Een tiental plantsoenen daaruit gekweekt zijn geplant op de plantage De Maasstroom (langs het middenpad veld. 10.)

[2]) Nw. Java wordt in de Surinaamsche Almanakken van 1795 en later niet meer genoemd onder de in cultuur zijnde plantages. Blijkens een oud notarieel archief (zie artlkel Mr. R. Bijlsma in W. I. Gids III p. 325) werd Nw. Java geïnventariseerd in 1736; in October 1756 werd er door Nw. Java een nieuwe warrand aangevraagd door de erven Metzger (zie W. I. Gids IV p. 151).

[3]) 6 zaden gedroogd in exsiccator wogen 7.7 Gram (gem. 1.3 Gr.). De afmetingen in m.M. waren resp.: 23 × 15 × 9; 25 × 15 × 6; 23 × 15 × 8; 25 × 14 × 10; 22 × 15 × 7; 24 × 15 × 6; Gemiddeld 24 × 15 × 8.

uiterlijk bobbelige, weinig diep gegroefde wand (zie pl. IV).

Uit 5 vruchten werden 141 zaden verkregen (gem. dus 28).

De zaden hebben een eigenaardigen driehoekigen vorm; de afmetingen, (bepaald naar 9 versche zaden) varieerden als volgt:

lengte 23—27 c.M. gem. 25, breedte 15—17 gem. 16, dikte 10—12 gem. 11 mM.

Het gewicht van 9 zaden (versch) bedroeg 23 gram, gem. 2.5 Gram.

De uit de zaden verkregen „plantsoenen" groeien zwak (zooals trouwens bij alle Criollo's); 16 maanden na het uitplanten zijn de grootste niet hooger dan 30 c.M.

Later (Nov. 1921) werd veel hooger aan de Cottica een 2de Criollo-overblijfsel gevonden; nl. daar waar de Lavaux de plantage Vrindsburg teekent, eenige K.M's beneden de bauxietontginning Moengo.

De vruchten hiervan, gelijken volkomen op die van Nw. Java, zijn echter wat minder wrattig. De afmetingen van 7 verzamelde vruchten waren tot 16—17 c.M. lang en 7—8 c.M. breed; ze bevatten totaal 195 zaden -dus gem. 28 per vrucht) met een gewicht van 549 Gr. (versch) of 2.8 Gr. per zaad [1]).

Later zijn nog een aantal vruchten verzameld, door Dr. G. Stahel. Een volwassen nog onrijpe vrucht woog 580 Gr. 2 rijpe vruchten 710 gram. De laatste bevatten 58 pitten, welke versch 195 Gr. wogen; dus gem. 3.4 Gr. per pit. Na fermenteeren en drogen wogen 53 zaden 77.105 Gr.; gem. dus 1.46 Gr. De afmetingen dezer bereide zaden (zie pl. IV) waren:

23. 1 × 15.2 × 11.1 m.M.; (gemiddelde van 52 pitten, de lengte varieerde van 19—26 m.M., de breedte van 13—18, de dikte van 8—14).

Terwijl de boomen in het lage terrein op „Nw. Java" er zeer zwak en slecht ontwikkeld uitzagen, waren die op

[1]) Van deze cacao is een bed aangeplant in den Cultuurtuin te Paramaribo; tevens is een bed oculaties aanwezig op Forastero-onderstam (beide in stuk M).

„Vrindsburg", welke op een hoogen leemoever stonden, voor het meerendeel zeer forsch en gezond (tot ruim 13 meters hoog). In beide gevallen waren de cacaoboomen overgroeid door secundair bosch.

Ook de zaailingen afkomstig van „Vrindsburg" groeiden traag, hoewel vlugger dan die van Nw. Java; na 9 maanden hadden de grootste „plantsoenen" een hoogte van 30—35 c.M. bereikt.

De cacao van deze plaatsen komt uiterlijk vrij goed overeen met de afbeeldingen van Merian, en de Lavaux, gelijkt ook eenigszins op de door de Quélus afgebeelde vrucht, die echter slanker is.

Wegens gebrek aan vergelijkings-materiaal kon ik niet uitmaken, met welk der tegenwoordige Criollo-typen de oude Surinaamsche het meest overeenkomt. Wat vorm en afmetingen betreft gelijkt ze eenigszins op de Java-Criollo (van Hall t.a.p. fig. 21) en Venezuela-Criollo [1]) (Preuss-Expedition pl. 1 no. 3).

Bij deze is echter het gewone type rood gekleurd.

Karakteristiek voor de Surinaamsche-Criollo lijkt mij

---

[1]) Wanneer de Surinaamsche Criollo een overblijfsel is van de indertijd uit Trinidad ingevoerde, is ze vermoedelijk afkomstig uit Venezuela.

Voor de afmeting van verschillende thans in den handel zijnde Criollo-zaden wordt opgegeven:

Venezuela, eerste soort	25 × 15 × 8 mM.	(Jumelle)
Caracas,	23 × 15 × 8 mM.	(Zipperer)
Ceylon, eerste soort	23 × 14 × 8 mM.	(Wright)
Java	23 × 12 × 9 mM.	(Zipperer).

Preuss (1900) beschouwt Oost-Venezuela als het vaderland van de Criollo-cacao, eerst in den laatsten tijd is daar Forastero gekomen. Hij meent dat deze variëteit uit West-Venezuela (de Orinoco-delta) of Ecuador afkomstig is waar ook wilde cacao aangetroffen wordt. Het is echter zeker, dat men in Cayenne en Brazilië de cacaocultuur begonnen is met wilde Forastero uit het binnenland (Criollo schijnt men daar nooit verbouwd te hebben), zoodat de boven-Amazone en het aangrenzende gebied als een tweede oorsprongsland der Forastero beschouwd kan worden. De Criollo, die oorspronkelijk door de Spanjaarden op Trinidad verbouwd werd, dus ook de later in Suriname ingevoerde, zal vermoedelijk uit het nabij gelegen Venezuela afkomstig geweest zijn. Een andere hypothese omtrent den oorsprong der Criollo is dat deze uit Centraal-Amerika komt (Simmonds-Tropical Agriculture 1889). De door de Quélus en Labat beschreven cacao, die òf een Criolle was òf daar zeer dicht bij stond, kwam volgens Labat op bijna alle Antillen in het wild (verwilderd ?) voor en schijnt het materiaal geleverd te hebben, toen men daar met de cultuur begon.

de min of meer driehoekige vorm der pitten (pl. IV.). Eigenaardig is, dat Gallais (1824) als een typisch Surinaamschen vorm pitten noemt, die nagenoeg den vorm hebben van een gelijkzijdigen driehoek. Voor zoover mij bekend is, komen die onder de tegenwoordige Surinaamsche plantagecacao niet voor.

Waarschijnlijk is dit de ordinaire geribde (Surinaamsche) cacao van Nepveu. Het jonge blad van deze gele Criollo is zuiver geelgroen en niet bleek rose of rood zooals meestal bij cacao het geval is. Aangenomen, dat dit de Ordinaire geribde cacao is, is het dus begrijpelijk, dat Nepveu als kenmerk der Caracas noemt dat alle jonge bladeren *vleeschkleurig* zijn. Wellicht was die Caracas een variëteit met roode vruchten [1]) zooals Hartsinck zegt; Nepveu en Blom echter spreken daar niet over, hun tijdgenoot Ludwig noemt echter donkerroode vruchten (naast gele.)

Volgens Nepveu (1770) heeft men ook in de Tempati goede cacao gehad.

F. W. Hostmann (Over de beschaving van negers in Amerika, Amsterdam 1850 dl. II blz. 287) zag in 1839 in de Mapane cacao, die al 50 jaar verlaten was, maar niettegenstaande ze geheel door secundair bosch overgroeid was, veel vruchten droeg.

Volgens onlangs ontvangen berichten [2]), komt nog heden zoowel in de Mapane als in de Tempati verwilderde cacao voor.

In de Mapane is een plek nabij een boschnegerdorp, welke de boschnegers „cacaogron" noemen.

Kort daarna bracht de opzichter bij het Boschwezen J. C. Bruijning, die een dienstreis in de Mapane maakte, een rijpe vrucht van die plaats mee. Deze cacao is dezelfde als de gele Criollo van de verlaten plantages Nw. Java en Vrindsburg in de Cottica. De vrucht uit de Mapane (zie pl. IV) was 13.5 cM lang en 6,5 dik, woog 222 Gram en bevatte 26 zaden, die (versch) gem. 2,8 Gram wogen en op

[1]) Bij variëteiten met roode vruchten is het jonge blad rood.

[2]) Van Pater Wortelboer, een R. K. geestelijke die veel in die streken gereisd heeft.

doorsnede zuiver wit waren. De vruchtwand was bij het doorsnijden zeer zacht, op de groeven 3—5, en op de ribben 8—9 mM. dik.

Volgens Bruyning is „Cacaogron" gelegen in de bocht bij de *e* van Mapan*e* (kaart Cateau van Rosevelt), dus een eindweegs boven het tegenwoordige boschnegerdorp Gododrai. Hij zag eenige tientallen boomen, 10 M en meer hoog, welke op een hoogen oever stonden; ook hooger aan de Mapane werden langs een kreekje cacaoboomen aangetroffen, maar zonder vruchten. Volgens een boschneger, die den heer B. de cacao aanwees, komt ook aan de Tempati en in de boven-Commewijne (een half uur varens beneden de Tempatimonding) cacao voor. De boschnegers in die streken verbouwen geen cacao en maken van de verwilderde boomen geen ander gebruik dan zoo nu en dan de zaden van een rijpe vrucht af te zuigen.

Volgens Nepveu waren in zijn tijd (omstreeks 1770) de Tempati en Mapane reeds geheel verlaten. Stedman, die in 1775 lang op Maagdenburg in de Tempati vertoefde, zegt dat van deze plantage toen niets meer overgebleven was dan een oude oranjeboom; boven de suikerplantage Goed-accoord in de boven-Commewijne was geen gecultiveerd plekje meer te vinden; alles was door de rebellen in 1757 verwoest.

Later ontving ik nog cacaovruchten van de omstreeks 1800 verlaten plantage Ostage in de boven-Commewijne (in de Almanak van 1796 als suiker-plantage genoemd, in de Almanak van 1818 en latere niet meer opgegeven). Dit was een gele, weinig diep gegroefde Forastero met een harden, ongeveer 15 mM. dikken vruchtwand, elliptisch met stompe punt, bij den steel niet ingesnoerd. De 2 onderzochte vruchten wogen resp. 603 en 547 gram, bevatten 39 en 49 zaden, die versch 139 en 146 gram wogen. De vruchten waren resp. 16 en 15 cM. lang en 10 cM. dik. De zaden hadden donkerpaarse zaadlobben.

IV. CULTUUR, OOGST EN BEREIDING

1. *Wat als geschikte grond gold. Waar de cacaocultuur uitgeoefend werd*

De meer genoemde planter van 1740 stelt als eisch voor cacaogrond, dat ze niet al te „droog" [1]) en niet al te vet is; het best is „met steen sand of schulpen ondermengd".

Waar de cultuur in die jaren uitgeoefend werd, leeren we uit een oud notarieel archief van Surinaamsche plantage-inventarissen uit het tijdperk 1713—1742. (zie R. Bijlsma W. I. Gids III p. 325). Een uittreksel daaruit, voor zoo ver het cacao betreft, is afgedrukt in bijlage I. Daaruit valt aangaande de grondsoort, die bij voorkeur genomen werd voor cacao, weinig af te leiden. Uit alles blijkt, dat we bijna op alle plantages met proefaanplantingen te doen hebben. Slechts in enkele gevallen zijn er 1000 of meer boomen geplant (No. 29, 30, 52, 57, 72). Waar de leeftijd opgegeven wordt zijn het meestal zeer jonge boomen van 1—3 à 4 jaar. De oudste, waarvan de leeftijd vermeld wordt, zijn 9 jaar (No. 16, vergl. No. 69 7 jaar, No. 75 7½ jaar). Niet zelden werd de proefaanplant tusschen de koffie gezet (No. 7, 20, 23, 31, 36, 63, 64), soms langs de paden (No. 73), zooals later meer geschiedde.

De aanplantingen waren gelegen in de Suriname-rivier boven Paramaribo [2]) tot zelfs op Gelderland en Berg en Dal. Op de plantages in hare zijkreeken was ook vrij veel aangeplant, vooral in de Para, waar vrij groote aanplantingen gemaakt werden (No. 21, 23, 29, 30, 33, 37, 38). In de boven-Commewijne waren ook enkele grootere aanplantingen (No. 51, 52, 57).

---

[1]) Schraal, onvruchtbaar.

[2]) De Suriname-rivier beneden het fort Zeelandia te Paramaribo en de Commewijne beneden het fort Sommelsdijk mochten om strategische redenen niet in cultuur gebracht worden. Eerst met de voltooiing van het fort Nieuw-Amsterdam, aan de samenvloeiing van Commewijne en Suriname, kwam dit bezwaar te vervallen (1747).

Voor de Mapane (Sarwakreek) en de Tempati wordt slechts één aanplanting genoemd (No. 61 en 62) [1]).

Nepveu (1770) acht het raadzaam om vóór het planten te onderzoeken of er op 2—3 voet diepte in den bodem geen ondoorlaatbare laag zit, zooals in de tusschen- en benedenlanden [2]) veel het geval is. Men moet in zoo'n geval de plantgaten daar doorheen graven en ze met zachten grond aanvullen.

Versch goed diep land, dat ten minste 2 à 3 voet diep zacht blijft, zoodat men er een stok in kan steken, zonder dat hij stuit, is volgens Nepveu geschikt. „Mollig" of zandig, eenigszins los land is goed, maar zware klei niet.

„In de boovelande, selfs in Tampaty [3]) heeft men zeer goede cacao gehad; ook wast ze wel in de beneedelande; in oude uitgedroógde [4]) lande is het plante van die boom voor niet."

Aanhaling verdient ook wat een tijdgenoot Storm van 's Gravensande, gouverneur van Essequibo, schreef over de cacaocultuur in de benedenlanden van Demerara (1767): „onder alle producten zien ik geene zoo veel belovende en tot verwondering van een ygelijk zoo voor-

[1]) De 3 verlaten plantages, waarop overblijfselen van de oude gele Criollo („ordinaire of Surinaamsche") terug gevonden werden, komen in deze inventarissen niet voor met uitzondering van Nw. Java (1756), waar toen blijkbaar geen cacao aanwezig was.

Uit bijlage I laat zich nog afleiden, dat de cacao soms door de droogte leed (no. 5, 28, 74) wat bij aanplantingen zonder blijvende schaduw, die waarschijnlijk in hoofdzaak uit de teere Criollo bestonden, wel te verwachten was. Dat de cacao meermalen genoteerd wordt als „zeer slecht" of van „geen verwachting" behoeft ons daarom ook niet te verwonderen (No. 13, 22, 26, 27, 36, 37, 38).

Vermeld wordt 1 geval waarbij de cacao door het stuwwater („frisjes") geleden heeft (No. 33) en 1 geval waar cacaoboomen door de insecten (Steirastoma-larven?) bedorven zijn (No. 56).

Ook blijkt dat in 1737 reeds mandjes gebruikt werden om cacao in uit te planten (No. 29).

De vruchtdracht begon waarschijnlijk in het 4de jaar (vergl. no. 28, 77).

[2]) Zie noot blz. 65.

[3]) Reeds in Nepveu's tijd was een groot deel der bov.-Commewijne, der Tempati en verdere kreeken (dus ook de Mapane) geheel verlaten. (Na den grooten opstand der Tempati-negers in 1757).

De wel sedert 50 jaren verlaten cacao die Hostmann in 1839 in de Mapane zag, zal wellicht toen ook wel niet meer in cultuur zijn geweest.

[4]) D. i. uitgeteeld land.

spoedig avanceerende als cacao in de veengronden. Dit is op aanprijzing van eenige Spanjaarden in de laage gronden geprobeert; een paar duysend boomen welke ik op Soesdijk in July laestlede hebbe laeten planten van omtrent een hand breet hoog vond ik daar komende over de drie voet hoog.... Van een cacaoboom welke nu ses jaeren oud is en welke om eens te probeeren in de veengrond hadde laete planten heb ik verlede maend July 160 beursen getrokken" (*J. A. J. de Villiers*, Storm van 's Gravensande, 1920, p. 296).

Met veengrond wordt hier bedoeld de met een dikke laag humus („veen") bedekte grond der beneden-landen.

Volgens Blom (1787) is voor een cacaoplantage nieuw land noodig. Blauwe klei met 1½—2 voet humus („veen") is geschikt, ook wel meer zandige grond, als er zware boomen op groeien. Op schralen grond (schulpritsen) sterft de cacao na 8—9 jaar. De grond kan voor cacao nooit te vet, wel te mager zijn. In het bovenland, waar de grond hoog, zandig of steenachtig is, met zware bosschen begroeid, gedijt de cacao ook.

In biri-biri-land groeit de cacao slecht. De goede grond daarvan is nauwelijks 10 duim diep, dan volgt een onvruchtbare, ondoorlatende klei; wanneer de cacao daar met den wortel op komt, sterft ze.

Cacaoplantages kwamen in dien tijd o. a. voor in de Orelana-kreek en de Cottica. De ben.-Commewijne was bijna geheel in koffie; in Stedman's tijd (omstreeks 1775) was echter Alkmaar een groote cacaoplantage.

Guizan (1788) zegt, dat de cacao goed groeit in laag land, mits het goed gedraineerd is; men moet den grond goed beschaduwd houden, want de grond wordt licht door zon en lucht bedorven; de cacaoboom houdt er van, dat zijn voet beschaduwd wordt.

Ook Ludwig (1789) zegt, dat de cacao een goeden vetten grond verlangt, dat men niet als bij koffie- en suikerplantages den grond eerst beplanten kan met „kost" voor de slaven, want de cacao eischt de heele vettigheid, groeit alleen dan goed, duurt ook langer en brengt meer en betere vruchten voort.

In een later geschrift van Blom (1801) lezen we nog eens, dat nieuw vet en goed gedraineerd land noodig is voor cacao. Geschikt is „zwaare veen" met grauwe en blauwe klei, in het bovenland de plaatsen aan den voet der bergen, waar klei en leem is. Op blauwe en grauwe klei met een dikke humuslaag kan men eerst nog 2 jaar „kost" planten. Daarna wordt het land omgespit, de kleine trenzen geslecht en zoo blijft het nog 2 jaar braak liggen.

Zand, biri-biri- en mangroeland zijn ongeschikt voor cacao.

Blom rekent, dat in de bovenlanden de cacao ongeveer 18 jaar aangehouden kan worden.

Volgens hem groeit de penwortel van cacao in goeden grond 15—20 duim diep (die van koffie 12). Nepveu rekent blijkbaar ook dat de grond voor cacao minstens 2—3 voet diep moet zijn [1]). Volgens Nepveu groeit de penwortel van cacao in „goet zagt land", heel diep en heeft het bovenaan slechts eenige „wortelvezels", soms ook heeft de boom daar een of twee wortels.

In de Verhandelingen enz. (1804) wordt grauwe of geelachtige klei, met zand gemengd, voor het beste cacaoland gehouden. In de vette blauwe klei groeit de boom al te welig en geeft daarom maar weinig vruchten, duurt echter lang.

Ongeschikt wordt geacht:

1. gele of leemachtige klei, omdat het te vast en te gepakt is en het water niet goed doorlaat.

2. parwa- en mangroe-landen, (tenzij ze zeer lang in polder gelegen hebben), vanwege de „zwavel" deelen.

3. biri-biriland, heeft te veel „zwavel" en „zure" deelen.

---

[1]) In vele handboeken over cacaocultuur wordt een diepte van een meter noodig geacht, soms zelfs meer (Hunger-van Gorkom's O. Ind. cultures dl. II stelt voor vlak terrein als eisch $1\frac{1}{4}$—$1\frac{1}{2}$ M.).

Op de zware ingepolderde kleigronden der tegenwoordige Surinaamsche plantages, waar het grondwater reeds op geringe diepte gevonden wordt, wordt de groei van den penwortel sterk onderdrukt ten koste van de zijwortels, die zich krachtig ontwikkelen.

In de vroeger beplante bovenlanden, zal de cacao in diepen poreuzen grond zeker een normalen penwortel vormen zooals Nepveu beschrijft.

4. darrie- of turflanden, omdat die te onvruchtbaar zijn en bezwangerd met „zure" en „aluinachtige" deelen en het water niet goed loozen.

Goed gedraineerde, losse vruchtbare klei is het beste. Deze vindt men nergens beter dan aan de Commewijne [1]) en Orelanakreek, waarvan men ook „proeven heeft dat de Kakaoboom in die Landen zeer welig groeit en oud wordt." In het bovenland van de Para, Suriname en Commewijne groeit de cacao ook goed, maar sterft na weinige jaren.

Volgens Teenstra (1835) groeit de cacao het best op een vlakken, vetten en vochtigen grond, die tegen zware winden beschut ligt. Men houdt in Suriname oude verlaten koffiegronden, die 12 à 15 jaar in „kappewierie" gelegen hebben, voor de meest geschikte cacaogronden. In Suriname groeit de cacao niet weelderig op „salpeterachtige mangroe-gronden".

De opmerking over de sedert 12—15 jaar verlaten koffiegronden als geschikt voor cacao, is in tegenspraak met hetgeen Blom (1801) meedeelt:

Uitgeputte koffiegronden, die 18—20 jaar braak gelegen hadden (men damde de trekkers af, zoodat het land onder water kwam te staan) zijn volgens Blom voor cacao nog ongeschikt, de koffie groeit er schraal in, suiker slechts matig. De klei is taai en compact, heeft geen humus en is ondoorlatend geworden [2]), het water sijpelt er niet meer door; „die vermaagerde gesloote klei blijft gesloten."

Bij het weer in cultuur brengen van zulke verlaten gronden werd de bovenkorst van het land afgehaald en daarmee de kleine trenzen gedicht, vervolgens werden nieuwe kleine trenzen gegraven in het midden der bedden (dezelfde werkwijze wordt beschreven in de „Verhandelingen" van 1804). Terecht houdt Blom deze vreemde han-

---

[1]) Deze grond was overigens 70 jaar tevoren ook nog parwa- en mangroeland.

[2]) In den regentijd kleeft ze bij het wieden aan het „houweel" en is in den drogen tijd steenhard. Er groeit veel onkruid op. Op normaal land wieden 5—6 negers een akker per dag, op zulk land zijn er 8—9 noodig.

Op normaal land slaan 16 negers per dag met het „houweel" 1 akker om (6 duim diep), op land dat langer beplant en waar de klei taai is zijn 20 negers noodig.

delswijze voor schadelijk omdat men zoodoende de vruchtbare aarde, die zich gevormd heeft, in de oude trenzen werpt [1]).

Hij voert 2 voorbeelden aan van koffie gronden in een zeer vruchtbare streek, die na 15 jaar braak te hebben gelegen en aldus behandeld te zijn (bovendien omgeslagen en gespit) voor koffie, bananen en katoen nog geheel ongeschikt waren. Blom meent, dat totaal uitgeteeld suikerland minstens 30, katoenland 60 en koffieland 90 jaar braak moet liggen.

Hij raadt een ander systeem aan, om verlaten grond weer zoo spoedig mogelijk vruchtbaar te maken: Het gewas dat op den uitgeputten grond staat, rooien, de kleine trenzen dempen, (de trekkers blijven open) het land 13—14 duim [2]) diep met de schop omspitten in groote kluiten. Deze mogen niet fijn gemaakt worden, ze moeten door lucht, zon enz. murw worden en vallen dan uit elkaar. Na 1 jaar is de grond reeds goed begroeid en tegen de zon beschermd, in het 4de en 5de jaar groeien er al boomen op. Na eenige jaren wordt gekapt en als de humus niet te droog is, gebrand. De kleine trenzen worden gedolven en de grond direkt beplant.

Als het land op die wijze 2—3 jaar braak gelegen heeft, is het geschikt voor suiker. Blom meent echter, dat het wel 25 jaar zal duren voor men er weer cacao en koffie op kan planten.

---

[1]) En wat m.i. niet minder erg is, in plaats daarvan onvruchtbaren ondergrond (uit de nieuwe kleine trenzen opgedolven) over de bedden spreidt Dat men door opeens veel „onverweerden" ondergrond op de bedden te brengen (als bijv. bij het sterk verdiepen der trenzen of splijten der bedden plaats vindt) zijn grond totaal bederft en eerst na veel moeite weer in orde kan krijgen, hebben de Surinaamsche planters tijdens de bacovencultuur (1906—1913) ondervonden.

Verder bestond bij het opnieuw bedelven het gevaar, dat er in de oude gedempte trenzen (op het midden der bedden) water hangen bleef (vergl. Verhandelingen 1804 blz. 42).

[2]) Blom rekent dat in Suriname de vruchtbare aarde niet dieper gaat dan 14 duim. „Onder dezelve is de kleij geheel onvrugtbaar, die nat zijnde, geen water uittrekt (laxeert), en uitgegraven in de lugt gelegt wordende, is dezelve zo hard als steen; een gewas van wat soort het mogte zijn, door de vruchtbare in de onvruchtbaare Aarde geplant zijnde, staat wel eenigen tijd te kwijnen; maar sterft eindelijk."

Het is aannemelijk, dat bij de tegenwoordige cultuurwijze met tusschenplanting van Erythrina glauca (koffiemama), een boom die veel humus produceert, den grond los werkt en met stikstof verrijkt, de cacao- en koffiegronden veel minder gevaar loopen om uitgeput te worden dan vroeger toen er geen schaduwboomen gebruikt werden.

Er zijn in Suriname vele cacaovelden, die reeds 50 jaar oud zijn, en wanneer ze goed onderhouden worden, nog het volle product, (200 K.G. per akker) opleveren.

Een dergelijke algemeene uitputting der gronden als omstreeks 1800 voorgekomen is, toen na de groote opleving der koffiecultuur omstreeks het midden der 18de eew de voorste landen van bijna alle plantages uitgeput waren, zal bij de tegenwoordige cultuurwijze met schaduwboomen wel niet meer voorkomen.

Het invoeren van tusschenplanting met Erythrina omstreeks het midden der 19de eeuw, is wellicht de belangrijkste gebeurtenis geweest, die in de geschiedenis der koffie- en cacaocultuur in Suriname heeft plaats gehad.

2. *Planten, hulpschaduw*

M. S. Merian (omstreeks 1700) voegt bij haar afbeelding van de Surinaamsche cacao een aanteekening waarin o. a. gezegd wordt: „Het is moeilijk om ze te kweeken, omdat men ze door een of anderen boom moet beschaduwen tegen de sterke zon. die ze niet kunnen verdragen. Om die reden plant men er wanneer ze jong zijn, *bananen* of *bacoven* naast, die ze tegen te groote zonnehitte beschutten.

Hieruit en ook uit de volgende berichten blijkt, dat in Suriname bananen en bacoven (soms ook andere planten) als hulpschaduw gebruikt werden sinds de eerste dagen der cultuur.

Daarentegen is de volwassen cacao *zonder* schaduw gekweekt tot omstreeks het midden der 19de eeuw (zie onder 3).

In een onlangs gepubliceerde memorie [1]) van 1735 (R.

[1]) Schrijfster was in 1696 eigenares van de plantage Boxel aan de Suriname-rivier en kocht in 1702 met haar schoonbroeder Mr. Paul van der Veen, Sinabo aan de Cometewane. Ze bleef tot 1709 in Suriname.

Bijlsma W. I. Gids IV p. 53) wordt gezegd, dat men de cacaoplantjes op bedden in den tuin of in mandjes [1]) kweekte, dat men in het veld plantgaten groef, waarin wat mest gebracht werd en bij het planten de penwortel afsneed [2]).

De aanplanting werd omringd met een dubbele rij bananen of „waterwilligen" [3]) om haar tegen den wind te beschermen.

Belangrijke aanwijzingen omtrent het planten van cacao verschaft het handschrift van een Surinaamschen planter, die blijkens den tekst schreef na het jaar 1739 en tijdens het bouwen van het fort Nw. Amsterdam, dus in de jaren 1740—1747.

Sommigen planten in bakken of in mandjes, maar volgens den schrijver is het beter direct in het veld te planten; men krijgt dan krachtiger planten en heeft geen beschadiging door overplanten te duchten. De grond werd eerst met een spa ongeveer 1 voet diep omgespit en opdat men daar niet op zou trappen werden er eenige pina-bladeren [4]) bijgestoken. In een gat van 1½—2 duim diep werden twee pitten gelegd (de 2de pit voor de „securiteyt").

De jonge cacao moet tegen de zon maar vooral tegen den wind beschermd worden. Daarvoor werden bananen, soms ook koorn(mais) of cassave gebruikt, soms alleen „een Huyze van eenige takken Pien" [4]).

De schrijver houdt bananen en bacoven voor het beste, omdat deze 10 vt. hoog worden en na de vruchtvorming weer nieuwe spruiten vormen, zoodat men ze kan laten staan tot „de kakauw zijne kroon heeft opgegeven, als wanneer hij tegelijk ook zooveel kragte ontvangen heeft dat hij zig van andere Hulpe niet van nooden heeft te bedienen [5]).

[1]) Vergl. bijlage I, no. 29.

[2]) Vergl. Guizan 1788.

[3]) Welke boom bedoeld wordt is niet duidelijk wellicht zg. „waterhout" (watra hoedoe), Trichanthera gigantea H.B.K. een zeer snel groeiende Acanthacee, die men ook in later tijd (zie Blom 1786) nog wel als windbreker rondom de cacaostukken plantte, en ook heden nog wel eens gebruikt om snel een windbrekende heg te krijgen, of als hulpschaduw in open plekken.

[4]) Van den pina- of palisadepalm (Euterpe oleracea Mart).

[5]) Hieruit blijkt reeds dat alleen hulpschaduw, geen blijvende schaduw, gebruikt werd.

De pinahuisjes zijn volgens onzen schrijver minder geschikt, omdat ze, als ze verdord zijn, omwaaien en omdat het dwaas zoude zijn, niets van den grond te halen, als men daarmee de cacao niet schaadt.

De plantwijdte wordt gesteld op 15 voet. Op een stuk van 10 akker staan 1849 boomen, elke rij bevat er 43 [1]), aan de „groote slooten" staan de boomen 7½ voet van den kant.

Nepveu (omstreeks 1770) handelt uitvoerig over het cacaoplanten. Het verdient volgens hem aanbeveling, om eerst na te gaan of zich in den grond dien men met cacao wil beplanten ook ondoorlatende lagen bevinden op 2—3 voet diepte, zooals in de tusschen- en bovenlanden [2]) niet zelden het geval is. Men moet dan daarin plantgaten slaan en deze met zachten grond aanvullen. Doet men dit niet, dan stuit de penwortel op de harde laag en sterft het boompje. Met een stok wordt onderzocht of de grond minstens 2 à 3 voet diep zacht blijft.

Als plantmateriaal kiest men de grootste vruchten en de beste soort en zoekt de goede pitten uit. Men plant in December of Januari, ook wel in Mei of Juni.

Sommigen planten ook in mandjes (7—9 duim hoog, 4—5 duim wijd) waar men „twee pitten op het plat inzet". Ook wel werden de pitten eerst een dag of drie in zand of aarde gelegd tot ze even begonnen uit te loopen en dan met het „botje" naar beneden in de mandjes of in den grond gezet en met één duim aarde bedekt. De mandjes worden onder een boom in de schaduw geplaatst, daar de jonge plantjes de sterke zon niet verdragen kunnen. Zoo noodig, worden ze dagelijks begoten. Na 4—5 dagen komen de zaden op. Als het boompje 8—10 duim hoog is en 3—6 bladen heeft (d. i. minstens na twee maanden) wordt het in het veld geplant, waarbij sommigen de bodem van het mandje eerst los snijden.

---

[1]) 10 akker = 100 vierkante ketting; 1 ketting = 66 Rijnlandsche voeten.

[2]) *Bovenlanden* noemt Nepveu, wat verder dan 2 getijden, 18—20 uur varens, ligt, *tusschenlanden*, wat tusschen 1—2 getijden varens gelegen is. (Het gebruikelijke vaartuig was een 6-riems boot).

Anderen planten de pitten direct op hun plaats in het veld, 2 of 3 ongeveer 8—9 duim van elkaar. Men laat de beste plant staan, sommigen laten ze alle staan.

Ook wordt wel op bedden geplant op een voet of meer van elkaar. Als de plantjes ongeveer een voet hoog zijn, worden ze in het veld overgeplant; maar ze slagen niet altijd. Het best is nog „plantsoen" in mandjes gereed te houden voor het suppleeren.

Voordat men de cacao in het veld plant, moeten er bananen geplant zijn, die reeds schaduw geven. Tot het derde en vierde jaar toe sterven er zeer veel boompjes en moet telkens gesuppleerd worden. Niet zelden snijdt de veenmol [1]) de jonge plantjes af, zoodat er van 1000 dikwijls geen 15 overblijven.

„Door continueel aanhouden en suppleeren komt men eyndelijk teregt, en het stuk raakt vol, schoon eenige boomen sig reets groot vinden, als andere nog kleyn zijn, zonder ophouden moet men dagelijks de Boompjes laaten bezigtige om de worm die in de bast komt er uyt te haale, alsoo men anders de schoonschte boompjes vind die verdroogt zijn, dat ten eerste volgt, zoodra de bast de stam rond doorknaagt is, en de worm vreet altijd in het ronde [2]) Deeze ongemakken vind men op deeze plaats meer en op de andere minder, ook na de saisoenen: als de Boom 3 of 4 maalen gedraagen heeft dan is het gevaar meest over, en dan is het de gemakkelijkste Boom van Onderhoud, en ook het product van Bewerking, die men in Suriname heeft".

Geplant werd op ongeveer 12 voet afstand in goeden grond, iets minder in schralen grond, doch zelden beneden 10 voet. Sommigen plantten op 15—16 voet afstand en in het midden van de vier nog één („Quinquonge").

Volgens Blom (1787) wordt jonge cacao onder de scha-

[1]) Scapteriscus sp. (= koti-koti).

[2]) Ongetwijfeld wordt de „cacaotor" (Steirastoma sp.) bedoeld; Het „wurmen zoeken" wordt tot op den huidigen dag toegepast. De cacaotorren concentreeren zich vooral op open plaatsen. Wellicht was ten tijde van Nepveu, toen de jonge cacao na het wegkappen der hulpschaduw geheel open stond, de torrenplaag in jonge velden nog meer te duchten dan tegenwoordig.

duw van bananen geplant. Er komen twee rijen cacaoboomen op 1 bed [1]). Op de plantplekken (16—18 voet afstand) worden stokken geplaatst. Bij elken stok komen drie pitten op 1 duim afstand van elkaar en 1 duim diep. Soms plant men tot schaduw van het boompje 3 tajers rondom de stokken. Op het midden van het bed plant men bananen op 16—18 voet afstand en daar langs nog mais. Na 1 jaar is de cacao 2 voet hoog en worden de tajers weggenomen. De bananen zijn inmiddels volwassen geworden ze worden 4 jaar lang aangehouden. Twee à drie weken na het planten suppleert men op de plekken, waar niets opgekomen is.

In een latere publicatie (1801) stelt Blom de plantwijdte ook op 16—18 voet. Geplant wordt in Januari of December. Voor het suppleeren wordt de aarde tot 8 voet in omtrek [2]) herhaaldelijk omgespit. Plantsoenen worden in mandjes gereed gehouden. Men kan zoo tot 15 jaar lang bijplanten, na dien tijd „neemt de aarde de jonge boomen niet wel meer aan"; het is dus zaak in de eerste jaren goed te suppleeren.

Stedman, die de cacaoplantage Alkmaar aan de ben.-Commewijne omstreeks 1775 beschrijft, geeft 10—12 voet als plantwijdte op (dus als Nepveu). Als hulpschaduw dienden cassave of bananen. Gezaaid werd op kweekbedden.

Volgens Guizan (1788) is in Suriname de plantwijdte in alle richtingen 12 voet; er komen 275 boomen per akker. Vroeger plantte men wijder [3]). Het best is direct op de plaats te planten, maar men moet de plantjes geregeld nagaan omdat de krekels (blijkbaar wordt de koti-koti bedoeld) ze vaak afsnijden. Wanneer men op kweekbedden plant, wordt na 8—10 maanden verplant. Vele planters in

[1]) Waarschijnlijk worden 3 bedden per ketting gerekend, dus bedden van 22 voet breed. Bij 16 voet plantwijdte in de lengte krijgt men dan 6 maal 41 = 246 boomen per akker. (Blom neemt in zijn begrooting 250 aan).

[2]) Op een andere plaats wordt gezegd, dat het bij het suppleeren in cacao-koffie- of bananenvelden aanbeveling verdient om tot 6 voet in omtrek 2—3 maal om te spitten.

[3]) Bij den planter van 1740 was het wijder (15 voet) en kwamen er slechts 185 boomen per akker; het komt mij voor, dat voor de schaduwlooze cacao best op 12 voet afstand had geplant kunnen worden. Tegenwoordig plant men op Grenada (zonder schaduw) niet wijder dan 9—12 voet.

Suriname snoeien daarbij den penwortel een paar duim in. Voor goede bescherming tegen zon en wind moet gezorgd worden.

In de Verhandelingen enz. (1804) wordt opgemerkt, dat het planten van cacao veel moeilijker is dan van koffie of katoen [1]). De plantjes zijn zeer teer, lijden veel door zon, wind en insecten en laten zich moeilijk verplanten. Men plant òf de pitten direct in het veld òf in de mandjes (6 à 8 duim wijd, 10—12 duim hoog). In het veld worden op den losgewerkten grond 6—7 pitten gelegd, die eerst in asch gewenteld zijn (tegen de mieren). Daarna dekt men ze met lossen grond toe en strooit er nog wat asch op, bedekt dan het geheel met pinabladeren of iets dergelijks om het uitdrogen te voorkomen. Als ze na 14 dagen of later opkomen, wordt er nog eens asch opgestrooid. Wanneer de plantjes 1 vinger lang zijn, laat men er 3—4 staan en rukt de andere uit. Als ze 1 voet hoog zijn, laat men er 1 over. Van veel belang is het om de jonge plantjes goed „uit het wied" te houden. Ook kan men de pitten zaaien onder bananen of op een koele plaats. Bij het uitsteken moet dan goed opgelet worden, dat de wortel niet beschadigd wordt anders sterft het plantje.

Als men uit mandjes plant, zet men de mandjes (die men onder bananen bewaard heeft of omgeven met een pinahuisje) in den grond als de plantjes 1 voet hoog zijn. Deze wijze van planten is omslachtiger dan de vorige, maar er sterven minder plantjes, omdat men er beter oog op kan houden. Het meest aan te bevelen is om direct in het veld te planten en tegelijk in mandjes te zaaien voor het suppleeren.

De jonge planten lijden door „wormen", koti-koti en mieren.

Teenstra zegt, dat in Suriname bij het planten van cacao 7—8 pitten in een kuil geworpen worden (3—4 zou volgens hem beter zijn. Men wentelt de zaden in houtasch,

[1]) Vergelijk Nepveu (1770) „Deese plant is doorgaans zeer difisiel voort te queecken" en Labat (1725): De cacao komt doorgaans in het 6de jaar in dracht, maar zij zijn aan zo veele ongelucken onderworpen, dat men het als een soort mirakel aanziet, als ze zonder eenig ongemak te hebben uitgestaan, dien ouderdom bereiken".

omdat ze dikwijls door mieren, wormen e.a. insecten worden aangetast. Als ze na ongeveer 14 dagen boven den grond komen, verdorren er vaak velen door den wind of zon. Het is daarom goed, om ze gedurende de eerste 20 dagen, met bananenbladeren te bedekken. Soms strooit men ook houtasch op den grond om de mieren te verdrijven. Men rekent 168 boomen per akker, 56 per bed. Op elk bed 2 rijen, die 12 voet van elkaar zijn. In de lengte der rijen is de tusschenruimte 24 voet.

Soms lijden de jonge boompjes veel door herten; ook door een worm in de schors. De koti-koti bijt vaak de jonge plantsoenen af. Voor het suppleeren wordt cacao in mandjes gebruikt.

(*Wordt vervolgd.*)

GODSDIENST, ZEDEN EN GEBRUIKEN DER BOSCHNEGERS

DOOR

L. JUNKER

I

Aangemoedigd door de gunstige beoordeeling welke mijne beide opstellen over de boschnegers „Eenige mededeelingen over de Saramaccaner-Boschnegers" en „Over de afstamming der boschnegers" mochten ontvangen, begon ik aan eene verhandeling over den godsdienst der boschnegers. Alras kwam ik echter tot de ontdekking dat deze materie niet zoo gemakkelijk te bewerken was; in de eerste plaats bleken mijne aanteekeningen te onvolledig en in de tweede plaats kon ik niet over betrouwbare literatuur beschikken. Zoo ik niet later het verwijt wilde hooren oppervlakkig te zijn geweest, moest ik eerst eene grondige studie van het te behandelen onderwerp maken en bij de boschnegers een nauwkeurig onderzoek instellen. Het laatste is het moeielijkste gedeelte van den voorbereidenden arbeid geweest.

Uit ervaring wist ik wel hoe men een boschneger aan het spreken kan krijgen, doch daar het thans alleen over dingen ging die de blanke niet behoeft te weten moest menige list worden gebruikt om het wantrouwen der negers te verschalken. Den gewonen weg, door vragen inlichtingen te verkrijgen, kan men bij de boschnegers niet volgen, omdat reeds door vragen omtrent de onschuldigste dingen, hun achterdocht wordt gaande gemaakt. Het beste is te doen voorkomen dat men alles reeds weet of door gebruik van magische kracht kan te weten komen. Gelukt het een boschneger onder dien indruk te krijgen

dan is alles gewonnen. Onbewust verklapt hij de geheimen van den stam, want de godsdienst is het grootste geheim dat de boschneger kent.

Is een boschneger in gezelschap van anderen dan is het onnoodig een poging te doen om iets te weten te komen. Vermakelijk is het dan te zien hoe de boschnegers elkanders gevoelens toetsen en hoe angstvallig de antwoorden, vóór zij eruit komen, worden overwogen. Nog koddiger gaat het toe op een Kroetoe. Doordat bijv. in een geding alle getuigen gelijktijdig aanwezig zijn verklaren steeds de getuigen van eene partij hetzelfde. Geen gering opzien baarde het daarom toen ik op eene Kroetoe van de Kapiteins van de Gransaramacca, welke onder mijne leiding te Granmankondre gehouden werd, de getuigen liet opsluiten en een voor een op de vergadering deed verschijnen.

Gedurende mijne onderzoekingen betreffende den godsdienst der boschnegers schermde ik veel met de wetenschap vervat in het boekje van den posthouder bij de Aucaners, den heer Van Lier „Iets over de boschnegers aan de Boven Marowijne". Heel spoedig kwam ik tot de ontdekking dat in het hoofdstuk over godsdienst handelende vrij wat fantasie is ingeslopen en dat ook elders in het boekje in beschouwingen over den godsdienst pertinent gestelde beweringen worden geuit, die mij bij onderzoek gebleken zijn niet met de werkelijkheid der dingen overeen te komen. Het aardig samengestelde stelsel der hoogere goden [1]) bijv., dat door een met wat meer fantasie begaafden schrijver best tot de drieëenheid geconstrueerd zou kunnen worden, bestaat in het geheel niet.

Alvorens tot den eigenlijken godsdienst der boschnegers over te gaan zullen hier eenige beschouwingen op hun

---

[1]) „Dit opperwezen is de schepper van hemel en aarde en heerscher over alles en allen wat zich erop bevindt.

Nana staat evenwel zoover boven de stervelingen dat tusschengoden noodig zijn om hem te bereiken. Dezen zijn verdeeld in goden van hoogere en lagere orden, goede en booze. Onder die goden staat bij de Aucaners Gwangwella aan het hoofd en naast hem Gedéwsoe."

W. F. van Lier. Iets over de boschnegers aan de Boven Marowijne blz. 70.)

plaats zijn. over het met geene tegenspraak rekening houdende beschouwingsleven van den boschneger en eenige woorden over fetischisme van welk bovengenoemde schrijver beweert dat het bij de boschnegers niet bestaat [1]).

In de Kolonie noemt men de godsdienstuitingen der boschnegers (als zulke moeten zij zeker worden beschouwd-aangezien door de aanwezigheid van een afhankelijkheidsgevoel van eene hoogere, bovenzinnelijke macht, dat bij alle verrichtingen op den voorgrond treedt, het godsdienstig karakter vrij duidelijk wordt bepaald) afgoderij [2]). Met dit woord neemt men min of meer lachend en veelal met geheime vrees kennis van het godsdienstige leven der boschnegers zonder zich de moeite te geven iets dieper in hun beschouwingsleven door te dringen en door dit aan kritiek te onderwerpen naar eene verklaring der godsdienstuitingen te zoeken.

De geheele, den boschneger omringende wereld is volgens zijne voorstelling door geesten bewoond. Dezen hebben hunne huisvesting genomen in de aarde, het water, de lucht, het bosch, de enkele boomen, in steenen, kortweg overal. Buitendien stelt men zich voor dat geesten of geestenmacht in daartoe vervaardigde voorwerpen kunnen wonen resp. in deze gebracht kunnen worden of dat bijzondere voorwerpen magische kracht (zielestof?) uit zich zelve bezitten. Het vorenstaande vertoont ons duidelijk het beeld van een verward weefsel der drie godsdienst-

---

[1]) Zijn (de Djoekas) orakel „Grantata" genaamd is dan ook een verzameling van reliquieën, zooals hoofdhaar, nagels, stukjes met bloed bevlekte kleeren van in den strijd gevallen helden, enz.

Van de verschillende geesten, die Grantata uitmaken, worden door hen persoonsvoorstellingen gemaakt, aan wie ze op geregelde tijden offeren, *te eten en te drinken* geven.

(W. F. van Lier, blz. 12) en verder op blz. 28:

Door allen die over hen (de boschnegers) geschreven hebben is tot dusver gezegd dat zij aan fetischen dienst doen. Ik beweer dat die meening onjuist is. Dat de schrijvers dien indruk kregen, is naar mijn oordeel een gevolg van te vluchtige aanraking met de boschnegers. Een boschneger doet niet aan fetischen dienst. Integendeel, zijn goden zijn onzichtbare wezens. Zij hangen wel het veelgodendom aan, enz.

[2]) Deze uitdrukking wordt ook algemeen gebezigd voor het in de Kolonie veel heerschende bijgeloof en den daarmede verband houdenden hokus pokus van bezweringen van geesten, ziekenbehandelingen, enz.

richtingen van den natuurmensch het spiritisme, fetischisme en animisme.

Bovendien is in dit donkere weefsel nog een heldere draad van een monotheïsme ingeweven, hetgeen zooals wij later zullen zien reeds in Afrika moet geschied zijn.

Ofschoon het christendom en het jodendom er eenige gekleurde draden doorheen hebben getrokken is daardoor niets van zijn somber aanzien veranderd.

Het zijn vooral de geesten waarvan zich de boschneger afhankelijk weet; met hen heeft hij zijn geheele leven te doen. Ieder voorval, ook zulke welke voor een gewoon mensch niet van de minste beteekenis zijn, wordt in verband gebracht met den invloed welke geesten, en menschen die macht over geesten bezitten, op hem uitoefenen. Doordat hij aan zijne voorstellingen en ook aan zijne droomen volkomen waarheid toekent is hij in een voortdurenden strijd gewikkeld met geesten en menschen, is hij voortdurend bezig middelen te beramen en te beproeven welke tot verweer moeten dienen. Dat kost tijd en geld en oefent natuurlijk een zeer nadeeligen invloed uit op het geheele sociale leven der boschnegers. In de eerste plaats moet de familie eronder lijden. Haar hoofd heeft door het verrichten van zijne, „godsdienstige" bezigheden den tijd voorbij laten gaan die gunstig was voor het aanleggen der kostgronden. Soms gebeurt het dat geheele onderstammen eene foeka [1]) hebben en dat wekenlang godsdienstverrichtingen plaats hebben waarvan het gevolg is dat er het volgende jaar gebrek aan voedingsstoffen ontstaat. De uit zulke voorstellingen geboren zeden en gewoonten werken belemmerend op vooruitgang en ontwikkeling en zelfs de christenboschnegers kunnen zich daarvan niet vrij maken, zooals uit het volgende staaltje blijkt.

In het jaar 1917 op het christendorp Ganzee vertoevende was ik getuige dat aldaar de bewoners van het heidensche dorp Kadjoe aankwamen teneinde een zoogenaamde

[1]) foeka = nood, hinder, ramp.
Het gevoel van nood is in 't algemeen bij den neger sterk ontwikkeld en speelt in het bijgeloovige leven in de Kolonie een groote rol.

sibi [1]) te houden. De aanleiding tot deze raid was daarin gelegen dat eene vrouw van Ganzee beschuldigd werd eenen man van Kadjoe vermoord te hebben. De doode had haar als moordenares aangewezen en daarmede was het bewijs geleverd. Aanvankelijk ontkende de vrouw, doch later herinnerde zij zich den man, met wien zij vroeger samengeleefd had, eens iets ingegeven te hebben, teneinde zich door het hier gebruikte middel de echtelijke trouw van den man te verzekeren.

De bewoners van Kadjoe eischten onder de bedreiging geweld te zullen gebruiken een groot aantal dingen als rijst, olie, rum, enz. op. Hetgeen de familie der beschuldigde vrouw tehuis had werd afgegeven. Niemand van de overige bewoners van het zeer groote dorp kwam in verzet, integendeel, men erkende dat de familie van den vermoorden man in haar volste recht was. Omdat alle geëischte goederen niet bij de hand waren werd uitstel voor de levering verleend, echter onder de bedreiging, dat zoolang de levering niet geschied was niemand van de leden der familie waartoe de vrouw behoorde, naar het bosch of de kostgronden mocht gaan, daar overtreders van het verbod onvoorwaardelijk met ziekte en dood zoude worden gestraft. Zooals mij de schoolmeester van Ganzee later mededeelde heeft niemand gewaagd het verbod te overtreden en werd al het geëischte aan de familie van den vermoorden man geleverd.

Het zal den lezer zeker nog belang inboezemen dat kortgeleden de uitspraak van den doode door de geesten werd bevestigd. September 1922 werd de van moord be-

---

[1]) sibi = bezem.

Onder de handeling hierboven beschreven wordt begrepen het met geweld invorderen van vergoeding voor toegebrachte schade. Het gebeurt soms dat inderdaad tot geweld wordt overgegaan. In het jaar 1920 kostte het mij alle moeite de bewoners van het dorpje Ganinakondoe, (de familie van een vermoorden boschneger) tegen te houden den oudsten broeder van den moordenaar, die naar boschnegerbegrippen nog al rijk was, op het dorp Baaikoetoe met een sibi te vereeren. —

De toegebrachte schade kan van velerlei aard zijn wanneer slechts naar de opvatting van den boschneger de geheele familie getroffen wordt, in welk geval ook weder de familie van den beschuldigde verantwoordelijk wordt gesteld voor de overtreding van een harer leden. (defloratie, moord).

schuldigde vrouw door een vallenden boom doodelijk getroffen.

Door het boven gezegde over de uitspraak van den doode maken wij kennis met een anderen trek uit het beschouwingsleven van den boschneger. Ziel en lichaam zijn voor hem een en hetzelfde begrip, hij kan zich de beiden niet afgescheiden van elkaar voorstellen. Het lichaam gaat wel tot bederf over doch de ziel verlaat het niet, en deze laatste zet haar materieel bestaan voort ook wanneer het lichaam niet meer voorhanden is [1]). Zij blijft op aarde rondwandelen, komt nog eten, en geeft aan de achtergeblevenen raad. Het lijk wordt daarom lang boven den grond gehouden in het bijzonder wanneer de overledene een man van groote geestvermogens is geweest. Zoo werd het lijk van het grootopperhoofd Oesesi drie maanden lang boven een vuurtje geroosterd, alvorens hij begraven werd omdat men telkens nog om zijnen raad verlegen was.

Van belang is het nog de verwarring op spiritistisch gebied heerschende vast te stellen. Van sommigen had ik vernomen dat de afgestorvene naar een bijzondere plaats verhuist, zoodra de, hem kort na overlijden afgesneden hoofdhaaren begraven worden. Dit gebeurt ongeveer drie maanden na het overlijden. Anderen beweerden dat de jorkas altijd op aarde bleven. Weder anderen vertelden dat de dooden naar het Opperwezen gingen. Te Goddo was ik eens tegenwoordig toen, na den afscheidsmaaltijd voor een ongeveer drie maanden geleden overleden boschneger een man de kleine trom, Apinti genaamd,

[1]) Mij aan den Granrio ophoudende kwamen eenige bewoners van het dorp Toemaripa bij mij en vertelden mij dat de jorka van een franschman op het dorp reeds drie vrouwen had gedood. Uit de verdere mededeelingen vernam ik het volgende: Een bewoner van het dorp had op de vrachtvaart op de Marowijne zijnde in de rivier het lijk van eenen déporté gevonden. Hij nam het hoofd van den doode mede naar huis om daaruit een toovermiddel (obia) te maken. De den schedel nog bewonende geest, (jorka) als die van een franschman van zeer kwaadaardigen aard zijnde, had de daden van den levenden deporté voortgezet en was thans bezig de vrouwen van het dorp uit te moorden. Ik gaf den raad den schedel in den Biabie, een gevreesden waterval, te werpen. Dit werd gedaan en later stierven toevallig ook geene vrouwen meer.

op zeer eigenaardige wijze sloeg. Op de vraag wat hij voor seinen gaf kreeg ik het volgende verhaal te hooren. De man (doode) is thans op weg naar Grangado. De weg daarheen is zeer moeilijk en heeft vele zijwegen die naar het rijk van didibri[1]) leiden. Aan mijnen vriend Grandompie, het dorpshoofd van Goddo, vroeg ik omtrent de reis van zijn overleden familielid om inlichtingen. Ik vernam toen dat zoolang de jorka op den goeden weg bleef hij ook de trom kon hooren en de aanwijzingen door deze gegeven kon opvolgen. Hij moest dus goed opletten en zoude dan ook zeker de plaats bereiken waar alle goede afgestorvenen der Saramaccaners bij elkaar verzameld waren.

Omtrent de aanwijzingen van den weg die toch nooit door een der achtergeblevenen beloopen was geworden wilde Grandompie zich niet uitlaten. Ook toen ik hem er opmerkzaam op maakte dat hij mij kortgeleden had verteld dat de Grangado zich het lot der menschen hoegenaamd niet meer aantrok kreeg ik ten antwoord: „Dat kan zijn, doch de dooden gaan naar de plaats die hij (Grangado) voor de jorkas heeft aangewezen. Zoo heb ik het altijd gehoord". Geen jorka komt echter in aanraking met het Opperwezen.

Van een anderen ouden boschneger hoorde ik dat booze menschen en ook op geweldddadige wijze om het leven gekomen personen altijd op aarde moesten blijven ronddwalen.

Dit houdt zeker verband met de opvatting dat zulke menschen door een geest en dan meestal ter vergelding voor bedreven kwaad worden gedood.

Ook vernam ik van dezen boschneger dat er wel degelijk een duivel bestond, doch dat deze geen macht over de levenden had en ook aan de booze geesten geen opdrachten verstrekt om de menschen te kwellen. Het is dan met den booze bij de boschnegers zooals met het Opperwezen gesteld. Beiden hebben zich uit de wereld teruggetrokken, de menschen overlatende aan de geesten.

Niet onmogelijk is het dat het begrip van den duivel op christelijke invloeden teruggebracht kan worden. Het be-

---

[1]) didibri = duivel.

grip van het opperwezen (als begrip bestaat slechts de Grangado zooals we later zullen zien), moet echter van afrikaanschen oorsprong zijn.

In tegenstelling van den heer van Lier beweer ik dat de boschnegers op zeer uitgebreide schaal aan fetischen dienst doen.

Ik meen te mogen zeggen dat het gestelde op blz. 12 in meer genoemd boekje van den heer van Lier, aangaande den Grantata, de beschrijving van een fetisch in optima forma is. Hij heeft door de beschrijving van den Grantata duidelijk bewezen dat de boschnegers aan fetischen dienst doen.

De lezer lette nog bijzonder op de bestanddeelen van den grantata; het zijn alles voorwerpen waarvan de natuurmensch veronderstelt dat er eene groote magische kracht van uitgaat. Zoodoende zijn wij aan de grens van Spiritisme en Animisme gekomen.

De voorwerpen welke door hun uiterlijk of vorm door de boschnegers geacht worden magische kracht (dus in hooge mate zielestof) te bezitten zijn niet talrijk, zoodat natuurlijk van een zuiver uitgesproken Animisme geene sprake is. Bijzonder magische kracht gaat uit van pimba en van aarde in het algemeen. Ook de steenen bijlen der vroegere Indianen welke aan de Boven-Suriname en de Tapanahony worden gevonden staan hoog in aanzien. Men veronderstelt dat dezen gedurende onweersbuien uit den hemel op de aarde vallen en noemt ze daarom dondroeston (dondersteen). Schelpen worden eveneens verondersteld magische kracht te bezitten. Het is best mogelijk dat eenige stammen waarvan de boschnegers afstammen meer animistisch gedacht hebben. Waar zich echter in Afrika bij de aldaar achtergebleven stammen uit het animisme geen hoogere godsdienst kon ontwikkelen, integendeel het fetichisme meer en meer grond gewonnen heeft, is het licht begrijpelijk dat bij de boschnegers in Suriname, het mengsel van vele volkstammen der Westkust van Afrika, geen godsdienst van zulke eenheid, zooals deze in het boekje „Iets over de boschnegers aan de Boven Marowijne" wordt beschreven, kon ontstaan.

Stedman noemt in zijn boek „Narrative of an Expidition to Surinam" op blz. 207 onder bijvoeging van etc. veertien stammen waarvan de ingevoerde slaven afkomstig waren. De woonplaatsen dezer stammen hebben gelegen of liggen nog heden in het onmetelijk gebied langs het geheele Westen van Afrika. In dit reusachtige gebied wonen honderde stammen, die er duizende, van elkaar verschillende godsdienstopvattingen op na houden.

Men kan dus gerust aannemen dat in Suriname honderde voorstellingen van godsdienstig karakter werden ingevoerd en dat dezen heden ten dage nog talrijk zijn, zullen we later zien. Enkele dezer hebben algemeene beteekenis voor alle boschnegers of voor enkele stammen verkregen; geen hunner domineert echter dermate dat men van eenen algemeenen godsdienst spreken kan.

Naarmate een fetischpriester meer of minder invloed uitoefende of een voorstelling meer of min door het algemeen ontwikkelde gevoel van nood, bijv. de onderwerping door de blanken, opgedrongen was geworden, verkreeg een voorstelling ook meer of minder recht van bestaan.

De werkelijke en denkbeeldige nooden van den boschneger zijn talrijk, hij is daarom voortdurend zoekende naar hulp en maakt zich voortdurend nieuwe voorstellingen. Dat deze meestal met elkaar in tegenspraak zijn daar mede houdt hij geene rekening. Door deze wijze van denken krijgen zijne zeden en gebruiken soms eene geheel andere beteekenis en is het voor den onderzoeker in de eerste plaats noodzakelijk met dit primitieve denken bekend te worden. (*Wordt vervolgd*).

BOEKBESPREKING

REV. JAMES WILLIAMS, *The name „Guiana"* (*Journal de la Société des Américanistes de Paris*, Nouvelle Série, t. XV, pp. 19—34, 1923).

In zekeren zin vormt *de West-Indische Gids* een vervolg op, eene toelichting en uitbreiding van de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië.* Van die encyclopaedie zijn, in tegenstelling met het overeenkomstige boekwerk voor Nederlandsch-(Oost-)Indië, geen „Aanvullingen en Wijzigingen" verschenen (Voor O. I. reeds zes afleveringen). Is het W. I. verzamelwerk zooveel degelijker en vollediger dan het Oostindische, dat de onderwerpen daarin voor goed zijn uitgeput? Natuurlijk niet. Mocht echter, nadat een aantal jaargangen van de(n) W. I. G. het licht zal hebben gezien, een register op dit tijdschrift kunnen worden uitgegeven, dan zouden vervolgen op de ency. van N. W. I. te eerder nog een tijd kunnen worden gemist.

Hetgeen nu de W. I. ency. op blz. 340 vermeldt over den oorsprong van den naam *Guiana*, zou gedeeltelijk kunnen worden vervangen door — of aangevuld met — een uittreksel uit de gegevens, die Rev. J. Williams over dat onderwerp, in een degelijk en van groote belezenheid getuigend artikel heeft bijeengebracht, dat als honing gepuurd is uit niet minder dan een 70-tal werken van schrijvers over Amerika, in het Latijn, Fransch en Duitsch, (als van zelf spreekt in het Engelsch), maar ook in voor Engelschen doorgaans minder goed bereikbare talen als Nederlandsch, Spaansch en Portugeesch. Men zou allicht vermoeden, dat hij alle meeningen, die over den naam *Guiana* geopperd zijn, weergeeft [1]). Enkele malen levert hij ook critiek. De heer C. H. de Goeje heeft

[1]) De Gebr. Penard geven, op blz. 65 van het eerste deel over de Surinaamsche Indianen (De menschetende aanbidders der zonneslang, Paramaribo, 1907), als verklaring van Indianen op, dat *Guiana*, het *Guyana* der Spanjaarden of *Kai-jana* der Caraïben zelve, duidt op *Kai* (moord) in *jana* (lichamen te zamen); het woord *jana* zou eene verkorting zijn van *jamu* (lichaam) en *nando* (te zamen). Het geheel zou dus beteekenen: moord op

in zijne *Etudes linguistiques Caraïbes* (en eveneens, voegen wij er bij, in zijn artikel *Bovenlandsche Indianen*, Ency. v. N. W. I., blz. 171) de veronderstelling van Coudreau, dat de naam Guiana zou zijn afgeleid van de Ojanas, die dan nabij de zeekust zouden hebben gewoond, van allen grond ontbloot genoemd. „Apparently", zegt Rev. Williams, „M. de Goeje, like Mr. Rodway, has somewhat „overlooked the testimony of the Spanish historians". Wat voor ons niet vaststaat. Bovendien zette d. G., in laatstgenoemd artikel, uiteen, dat de taal van de Ojana's als hunne naaste verwanten (o.m.) aanwijst: de Cumanagoto's, Chayma's en Tamanaco, die wonen of woonden in Venezuela bewesten de Orinoco (l.c. blz. 170). Om Coudreau's veronderstelling te laken, had de G. dus de toch altijd min of meer onzekere getuigenis van de Sp. geschiedschrijvers misschien minder noodig, omdat hij direct uit de levende bron vermocht te putten. (Zie voorts ons naschrift). Zonder twijfel acht Rev. W. het, dat inboorlingen, n.l. *Guyanos* of *Guyanas*, van Caraïbisch ras, aan de oevers van de Orinoco hebben gewoond. Schomburgk, in het *Journ. R. Geogr. Society*, deel XV, blz. 1—104, in zijn *Journal of an expedition from Pirara to the Upper-Corentyne, and from thence to Demerara*, en Baron von Humboldt, hebben de aandacht gevestigd op de verplaatsingen van Indiaansche stammen over zeer groote afstanden.

Rev. W.'s slotsom (bescheidenlijk zegt hij: „I venture to suggest") is, dat de naam *Guayana* wellicht is: *Kūwai-ána*, en beteekent: het volk („by", te vertalen met „van"?) den Mauritie-palm.

Bij de Makoesi in Britsch-Guyana (Caraïben) heet die palm: *Kūwái*. Het woord *ána* is een Guarani-woord dat: „verwant met, afkomende van" wil zeggen. De naam Guiana zou dan door de oude schrijvers tot ons gekomen zijn, en van den naam van den gelijknamigen Caraïbischen volksstam zijn afgeleid.

Als waarschuwing voor de weinige zekerheid die ten aanzien van het onderwerp wel altijd zal blijven bestaan, haalt de schrijver wijlen prof. S. A. Lafone Quevedo aan, die gezegd heeft, dat het woord *Guaná* merkwaardigerwijze zoo veel voorkomt. In den vorm van *Guayaná* en van *Chaná* vinden wij het over geheel Z.

---

vele menschen, een schandnaam dan voor het met bloed bevlekte land. — Zie straks onze opmerking over Cayenne. —

Pater van Coll deelde in de *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië*, 7e Volgr. I, 1903, blz. 134, noot 1, mede, dat *Guiana* heet af te stammen van *Guainia*, waarmede in de taal der Marvitanen, in het onder den evenaar gelegen Amerika, zeide v. C., even verspreid als de Caraïbische, de Rio Negro en de omliggende landen worden aangeduid.

Brazilië en over Uraguay, en al deze woorden zijn taalkundig aan elkander verwant.

Het is ons opgevallen, dat de schrijver, op blz. 26, wel een door Rodway uit een Spaansch M. S. van 1544 in het Engelsch weergegeven citaat mededeelt, waarin staat, dat de Orinoco ontspringt in het land van de *Quayena*, doch dat hij den daarmede ongeveer gelijkluidenden naam van de Fransche Kolonie, Cayenne, vroeger Cajana, welke zonder twijfel eveneens van Indiaanschen oorsprong is, buiten beschouwing heeft gelaten.

Wij teekenen aan, dat nu de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, om bezuinigingsredenen, helaas niet tot de aanschaffing van het tijdschrift waarin het artikel van den Heer W. is opgenomen, wenscht over te gaan, er voor „amerikanisten" n. f. slechts ééne gelegenheid is om hier te lande het *Journal des Américanistes de Paris* van een bibliotheek ter lezing te bekomen, n.l. in die van 's Rijksuniversiteit te Leiden.

Iedere jaargang van dat tijdschrift bevat, behalve de aankondiging van talrijke tijdschriftartikelen betr. Amerika, sedert 1919 ook een uitgebreide „amerikanistische" bibliographie. Wenschen instellingen als de Bibliotheek te Paramaribo en de Openbare Leeszaal te Willemstad, dan wel particulieren in de N. W. I. Koloniën, jaargangen (ad 30 francs) te bekomen, of zich, tegen denzelfden prijs 's jaars, op het tijdschrift te abonneeren, dan zouden zij zich kunnen wenden tot den secretaris-generaal, Dr. Rivet, „au „siège de la Société", 61, rue de Buffon, te Parijs.

Achten wij door het bovenstaande onze taak als recensent volbracht, zoo mogen wij thans op de „boekbespreking" eene verdere „eigen beschouwing" van het onderwerp laten volgen.

Vader Tatevin (schrijft zich ook: Tastevin), wonende te Manaos aan de Amazone, heeft, in zijne voorrede van een woordenboek over de Tupïhïya — of Tupi-taal, het volgende medegedeeld, dat op de afkomst van het woord „Guiana" een nieuw licht werpt [1]).

Tupi, Tupe, Tape, is slechts een afkorting van *Tapiya* of *Tapihïya* [2]), en werd in voorhistorische tijden over geheel Brazilië, Guiana, Uraguay en Paraguay gesproken. Een blik op de kaart van Z.-Amerika is voldoende om ons er van te overtuigen. De

[1]) Anthropos, Intern. tijdschr. voor Volken- en Taalkunde, uitgeg. door P. W. Schmidt, s. v. d., Weenen, deel 3, 1908, blz. 905—915.

[2]) Wat b.v. de Franschen meestal door *u* weergeven, is in de *u* van het woord Tupi een keelklank, gevolgd door een stomme *e*. De Braziliaansche *y* is niet onze *i*, maar een soort van stomme e, gevolgd door een aspiratie. Tupi is in het Portugeesch: „lingua geral Brasilica".

meeste namen aldaar van rivieren, van bergen, van steden, zijn ontleend aan die taal, alleen soms licht vervormd door Spaansche of Portugeesche spelling. Nemen wij het typische *waya* of *wayanna* tot voorbeeld. Dit is een oud-tupisch woord, dat: vallei, rivier, water, beteekent en ook den vorm *wahu* aanneemt, o.a. in *Wahu-yara*, den naam van den kwaden stroomgod, die in een prachtig paleis op den rivierbodem woont, de draaikolken veroorzaakt, en zich in een jongen man of jonge vrouw veranderende, menschen verleidt en onder water sleept [1]).

Het is bekend, dat Spanjaarden en Portugeezen er licht toe overgaan om de *w* in *gu* te veranderen [2]). Zooals zij *guad* hebben gemaakt van het arabische woord *wed* of *wad*, rivier, in Guadalquivir (*wed* el *kébir*), Guadiana, Guadarrama, Guadelupe, hebben zij *guay*, *guayana* gemaakt van *waya*, *wayana*. Paraguay of *parawaya* = *parawa waya*: rivier van de papegaaien. Araguay is: de rivier van de ara's; Ojapock of Wayapock: de groote rivier, *waya puku*. Ons Guiana, Sp. Guayana, is niets anders dan het woord *wayana*: het land van de onvergelijkelijke en ontelbare stroomen, die het gedurende maanden onder water zetten. Het is ook het land van de Wayanas, want verscheidene Indiaansche stammen hebben zich met dezen statigen stroomnaam gesierd.

Vader Tatevin, verder nog wijzende op den naam Guyaquil (*waya Kiri*), is voorts van oordeel, dat de Tupi-stempel op Brazilië en heel Guiana gedrukt is vóór de Caraïbische invallen, maar dat, b.v. in N. Brazilië, Tapïhïyas met Caraïben door elkander bleven wonen.

Een in het algemeen betrouwbaren leidsman op geschiedkundig gebied vinden wij in Mr. J. J. Hartsinck, die, in deel I van zijn

---

[1]) Wie wil de sporen van deze legende bij onze Surinaamsche Indianen opzoeken?

[2]) Dr. Theod. Koch—Grünberg (Berlijn) schreef, dat de Spanjaarden de in vele Indiaansche talen voorkomende klank *ua* steeds door *gua* weergeven, en dat op die wijze Guaviari is ontstaan uit Uaiuari, en Guyana uit Uayana. (dr. T. K.—G., die Hianákoto-Umáua, tijdschr. Anthropos, deel 3, 1908, aflev. 1. 2. 5. 6.). Zooals men ziet, gaat vader Tatevin verder dan Dr. K. op dit verschijnsel in. — Een ander staaltje, hoe voorzichtig men moet zijn met het weergeven van een dergelijk Indiaansch woord in Europeesche talen, is het volgende. A. Reynoso noemt, in „Agricultura de los indígenas de Cuba y Haiti", Parijs 1881, een wrijfapparaat: *guayo*. Volgens Nogueira is dit woord terug te brengen tot den guarani-wortel *âi*, ruw, voor welken niet zelden, om redenen van welluidendheid, het de uitspraak vergemakkelijkende *gu* geplaatst wordt. Verhandl. der Berliner anthropologischen Gesellschaft, Sitzung vom 23 April 1887.

werk [1]) een o.a. op Ulloa, Raleigh en Herrera berustend, uitvoerig en duidelijk verhaal geeft van de ontdekkingen van de Spanjaarden en van de Engelschen in Guiana. Hij zet uiteen (blz. 136—139), dat Raleigh, die in 1595 van den door hem gevangen genomen Gouverneur van Trinidad, Berrejo, vele bijzonderheden over Guiana had gehoord, in hetzelfde jaar de Orinoco opvoer, en dat, onderweg, het hoogbejaarde opperhoofd Topiawari hem verzekerde, dat dit gansche gewest, tot aan de rivier Ameria, Guiana werd genaamd. Te voren (Hartsinck, blz. 127) had Diego de Ordas Gouverneur van Quito (het tegenwoordige Ecuador) een natuurlijk vergeefschen tocht, in het jaar 1531, aangevangen om het gebied van „El Dorado" te zoeken, door de Indianen als „Guiana" aangeduid, en, na aan de Orinoco van een Indiaansch opperhoofd een soortgelijke aanwijzing van Guiana te hebben ontvangen als drieenzestig jaar later aan Raleigh gewerd, omstreeks 45 mijlen van de Orinoco-monding, aan haren oostoever, waar zij de Caroni opneemt, de stad St. Thomas de Guiana gesticht [2]). Negentien mijlen van daar, aan de boorden van de zooeven genoemde zijrivier, in de richting van het tegenwoordige Britsch-Guiana, woonden de Guayanos, (Hartsinck, blz. 4 en 150), onder wie Spaansche geestelijken arbeidden.

Eene eveneens betrouwbare geschiedenis van de ontdekking van Guiana schijnt ons het zooeven in noot 2 aangehaalde werk van von Langegg. Deze deelt mede (deel 1, blz. 9), dat een bericht van een Kazike (Indiaansch opperhoofd) in de nabijheid van Santa Fé de Bogotá (in Columbia) het eerst tot de Dorado-legende aanleiding gaf [3]). De Spanjaarden en Duitschers in Venezuela en

---

[1]) Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America. Amsterdam, 1770.

[2]) Volgens: „El Dorado, Geschichte der Entdeckungsreisen nach dem Goldlande in XVI. und XVII. Jahrhundert, von F. A. Junker von Langegg", Leipzig, 1888, 2de deel, blz. 127, werd het stadje Santo Tomás de la Guayana in 1579 door zeeroovers verwoest en 67 K.M. verder door (denzelfden) Don Antonio de Berreo weder opgebouwd. Zie ook deel 1, blz. 122, 123.

[3]) Het ontstaan van de El Dorado-sage, uit een plechtigheid die door de Chibcha's gehouden werd in het voor hen heilige meer van Guatabita, is uitvoerig behandeld in het artikel van Prof. Haebler over Amerika, in Helmolt's „Weltgeschichte", Band I, Leipzig u. Wien, blz. 294. 295. Over de veroveringstochten van de Duitschers in Venezuela geven èn von Langegg (l. c. blz. 12), èn Prof. Haebler inlichtingen (l. c. blz. 389—391); na de ontdekkingen in Venezuela, in Nieuw-Grenada, en in zuidelijker streken, zegt de laatste, op blz. 391, werd het rijk van den Dorado naar een meer „Manoa" verlegd, *dat tusschen den benedenloop van de Orinoco en van de Amazone werd gezocht.*

Bogotá, zochten het „Dorado" in de oerwouden van Orinoco en Rio Negro; de kolonisten in Quito en Noord-Peru, droomden van het goudland van de Omaguas [1]), terwijl die van Cuzco (Chili), de schatten ergens oostwaarts van de Andes geborgen waanden [2]).

De verwarring van denkbeelden (of van plaatsbepalingen, als men liever wil) komt o.a. aardig uit in den titel van een Nederlandsche vertaling van 1644 van Raleighs reisverhaal, luidende: „Beschryvinghe van het Goutrijck ende heerlijck Coninckrijck „van Guiana / nu ter tijt beseten van den oude Inwoonderen van „Peru, ende gheregeert van den nacomelingen van Guiana-Capa „eertijts een machtigh Coninck in Peru, mette beschrijvinghe vanden rijcken Lantschappen van Emeria, Aromaia ende Amapaia, „alles ontdeckt inden Iare 1595. door den E. H. Walther Ralegh". In dit reisverhaal komt een Spaansch citaat voor uit de „Algemeene Historiën" van Francisco Lopez, houdende eene beschrijving van het „Keyzerdom" van Guiana, en wordt ook een ander Sp. schrijver, Pedro de Cieza, aangehaald.

De geschiedkundige zijde van de zaak thans loslatende, — aan het slot van onze beschouwing geven wij eene samenvatting van het geheel — willen wij de reeds in de boekbespreking aangeroerde veronderstelling van den Rev. Williams, dat Guyana misschien afkomstig is van: *Kŭwai-ána,* d.w.z. het volk van *den mauritie-palm,* welke palmsoort de savannen van de Guayanos aan de Carony kenmerkt, bij de Makusi *Kŭwái* en bij de Ojana *couaye* wordt geheeten, nader in oogenschouw nemen [3]).

---

[1]) C'est par ce cours d'eau (rio Mayo ou Moyo bamba) que, pour la première fois, en 1561, les conquérants espagnols arrivèrent au Huallaga: l'expédition, conduite par Pedro de Ursoa, avait pour but la recherche du fabuleux „El Dorado", situé, disait-on, sur les bords de l'Amazone, au pays des Omaguas. — Marcel Monnier. Des Andes au Para, — Equateur, Pérou, Amazone; Paris, 1890, blz. 352.

[2]) Hartsink heeft een onjuist oordeel over de goudvondsten bij de Indianen. Zie over die vondsten Langegg, l. c., deel 2, blz. 61—65, 118. De goudvelden van Caratal, dus toch een Dorado!, waar soms goud in stukjes en klompen voor den dag komt, liggen in Venezuela op 258 K.M. in O.Z.O. richting van Ciudad de Bolivar (Angostura), aan een zijrivier van de Cuyuni. Pater van Coll, l. c. blz. 590—594 zeide, terecht, dat Guiana inderdaad een „goudland" is gebleken, en doelde daarbij klaarblijkelijk op de goudvondsten in Britsch-, Nederlandsch- en Fransch — en wellicht ook in Portugeesch-Guyana.

[3]) Rev. Williams beroept zich op de groote waarde van de getuigenis van kolonel G. E. Church, in de „Encyclopaedia Britannica", Eleventh Edition, 1910, dat Guiana zoo genoemd is naar de Guayanos (l. c. blz. 27),

Er zijn, tot staving van deze veronderstelling, veel meer gegevens bijeen te brengen dan Rev. W. ons in de enkele desbetreffende volzinnen in zijn artikel schenkt. De Goeje geeft in zijne *Etudes linguistiques Caraïbes* [1]) voor *Mauritia flexuosa*: in het Makusi, volgens Appun, *guai*; in het Chayma (volgens de Tauste) *ataguay*; in het Aparai, volgens H. Coudreau, *ouaï*; terwijl dr. Koch-Grünberg (Anthropos 1908, l.c.) voor dien palm aangeeft, in het Hianákoto-Umáua, *Koái*; en in het Carijona en Roucoujana: *couaï*.

Vraagt men den Tamanaken (Tamanaco), aan de Beneden-Orinoco, schrijft A. von Humboldt [2]), hoe het menschelijk geslacht bij den zondvloed zich heeft gered (in het tijdperk der wateren, zeggen de Mexikanen), dan krijgt men ten antwoord, dat een man en een vrouw zijn gevlucht op een hoogen berg, Tamanacu geheeten, welke oprijst aan (enz.); zij wierpen *de vruchten van mauritiepalmen* over hunne hoofden en uit de pitten dezer vruchten ontstonden mannen en vrouwen, die de aarde op nieuw bevolkt hebben.

Elders wijst v. H. op de *buitengewone ontwikkelingskracht* welke de bloesemorganen o.a. van den mauritiepalm bezitten, en die bij geen enkel ander geslacht onder de boomplanten wordt aangetroffen (l.c. blz. 271). Deze buitengewone groeikracht zal den Indianen niet zijn ontgaan. De mauritiën aan de Orinoco zijn *broodboomen*, merkt hij verder op (I, blz. 372); zelfs in de langdurigste droogte verliezen de waaiervormige bladeren nooit de donkergroene kleur (id. blz. 385); Pater Gumilla [3]) beschrijft en prijst den mauritiepalm als *levensboom* (id. blz. 402). „Diese Fiederpalme", schrijft von Langegg, l.c. II, blz. 41, „liefert beinahe alle Bedürfnisse der Indianer". Im Thurn getuigt van *het zeldzaam groote nut*, dat de Indiaan van dezen palm trekt [4]), en gewaagt o.a. van het oude (symbolische) Makusi-gebruik, om bij een huwelijk matten van mauritie-palm-nerven te bezigen (blz. 222).

Zelfs het nabij de wortels van den palm aanwezige water is

---

doch maakt geen melding van diens opinie, in zijn werk: „Aborigines of South America", uitgegeven door Sir Clements Markham, Londen 1912, dat Guiana zou beteekenen: broeders of verwanten.

[1]) Amsterdam, 1910.

[2]) Reizen in Amerika en Azië door H. Kletke, Amsterdam, 1860, II, blz. 29.

[3]) „El Orinoco illustrado; historia natural y costumbres de los Indianos", Madrid, 1741.

[4]) Among the Indians of Guiana. Londen, 1883, Index, blz. 437.

roodachtig [1]) en vertoont dus de „lijfkleur" van den Caraïb. [2])

Zeer goed mogelijk, dit zijn wij met den Rev. Williams eens, schijnt het dus, dat Caraïbische stammen of families hun' naam ontleenen aan hunnen „levensboom", aan den mauritie-palm. Rev. Williams haalt terecht een voorbeeld aan uit Im Thurn's zooeven genoemd werk, aantoonende, dat een Arawaksche stam zich *Awarakàna* noemde, naar den Awarra-palm. Het zich noemen naar een boom, behoeft dus voor een Indiaanschen stam niet vreemd te zijn. Maar nu achten wij het daarom toch nog niet bewezen, dat, al mochten de Guayanos van de Caroni zijn: *het volk van den mauritiepalm*, nu ook de naam „Guiana", via de Guayanos, van dien palm afkomstig zou zijn. Ons komt de veronderstelling van Pater Tatevin: Guiana = stroomenland, evenmin onwaarschijnlijk voor.

Indien op het aanstaande, in Augustus 1924 te 's-Gravenhage te houden XXIe Amerikanisten-Congres, een gedelegeerde van Venezuela aanwezig mocht zijn, dan zal deze ons misschien kunnen mededeelen, of er zich thans nog Guayanos aan de Caroni ophouden, en men zal hem dan kunnen vragen, om, bij terugkeer in Venezuela, ter plaatse te onderzoeken of te doen onderzoeken of de veronderstelling, Guayanos = Kuwaiána = mauritie-palmmenschen, juist is.

Hoewel het mogelijk zou kunnen zijn, dat de Ojanas van Coudreau, evenals de Guayanos, „mauritie-palm-menschen" heeten (dan wel Wajanas of „Waterlanders"), wil het er bij ons niet in, dat Coudreau zijn veronderstelling, dat van de Ojanas de naam Guiana afkomstig is, op ernstig onderzoek heeft doen rusten. Trouwens hij zegt zelf: „Il me semble". Een beweren, dat de geheele volksstam der Ojanas als „Guayanos" bij de Caroni of bij de zeekust zouden hebben gewoond, die dan, nadat de naam Guiana door Europeanen van hen zou zijn vernomen, naar de Z. grens van Suriname zouden zijn verhuisd, zou echter, volgens de geschiedenis, onhoudbaar zijn. Wij meenen ons dan ook geheel bij de terzake door de Goeje op Coudreau uitgeoefende critiek te mogen aansluiten, dat de Ojanas in het Z. van Suriname, met de naamgeving in de 16e en 17e eeuw van Guiana niets hebben uit te staan gehad.

[1]) Surinam, door A. Kappler, Stuttgart 1887, blz. 26, waar nog andere bijzonderheden over den mauritiepalm.

[2]) „Dit (Caraïbische) hoofd, zijne dienaren, de gereedschappen door hen gebezigd, de zeilen van hun vaartuig, alles in één woord, was *rood* geverfd". v. Humboldt, l. c. II, blz. 28.

Geleid door de hierboven aangeduide gegevens, meenen wij nu de, eenigszins moeilijk te ontwarren, geschiedenis van de naamgeving van Guiana, voorloopig als volgt te mogen samenvatten:

1. Op grond van berichten van Indianen ontstaat bij de eerste inbezitnemers en ontdekkers van Zuid-Amerika de meening, dat zich, oostwaarts van de Cordilleras en omstreeks ter hoogte van den evenaar dan wel noordelijker, een Indiaansche staat bevindt, door hen het land van El Dorado, of korweg, „Dorado", door de Indianen, volgens Vad. Tatevin, met een Tupi-woord, het stroomenland, *wayana* genoemd.
2. Duitsche ontdekkers, zooals Philipp von Hutten, Federmann, Hohermut, Ehinger, zoeken Guiana tevergeefs [1]). Spaansche ontdekkers bereiken in 1531 of 1532 een landstreek aan de Orinoco, die volgens een aldaar gevestigd Indiaansch opperhoofd, *wayana* heet.
3. De door de Spanjaarden als Guayana weergegeven naam van het land Wayana, dringt van omstreeks 1532 af zeer langzaam in Europa door, naarmate de Sp. reisberichten aldaar min of meer bekend worden. (De berichten van de tochten van de Duitschers in Venezuela zullen wel aanvankelijk alleen in Spanje min of meer zijn verbreid geworden, en overigens voorshands slechts in Augsburg en Ulm eenigszins bekend zijn geraakt).
4. De Spanjaarden treffen in 1532 aan de Caroni de Guayanos aan, die hun' naam mogelijk niet hebben ontleend aan: „stroomenland", maar, naar de Rev. Williams vermoedt, aan den mauritiepalm. De Spanjaarden zoeken verder in de binnenlanden het „echte" Guiana.
5. Raleigh bevestigt in zijn reisverhalen van 1595 en 1596 de bevindingen van de Spanjaarden bedoeld sub 2 en 4. Het goudland wordt ook door hem verder dan aan de Orinoco gezocht. In 1596 vaart Keymis den nu geheel tot Nederlandsch grondgebied

---

[1]) Vergelijk Dr. A. Kappf. „Anteil der Württemberger an der Kolonisation Amerikas". blz. XLVIII—LVII, in de Handelingen van het 14de Amerikanisten-Congres, gehouden te Stuttgart in 1904. Stuttgart, 1906, 1ste deel. In 1556 kwam aan het door de Spaansche Regeering met kooplieden uit Ulm en Augsburg gesloten verdrag een einde. Zie daarvoor vooral: Prof. J. Humbert, „La première occupation allemande du Vénézuéla au XVIe siècle, période dite des Welser (1528—1556), Journal de la Société des Américanistes de Paris", 1904, feestgeschrift aangeboden bij gelegenheid van het genoemde Amerikanisten-Congres. In de desbetreffende akte, van 27 Maart 1528, wordt melding gemaakt van eilanden, welke onder het bestuur van Joan de Ampués waren gesteld, n.l. Oruba (Aruba), Curaçao en Buenaire (Bonaire).

behoorenden Corantijn op, de grootste van de Surinaamsche rivieren. Leigh en Raleigh onderzoeken in het volgende jaar eveneens een deel van die rivier. Evenals de Spanjaarden trachten de Engelschen het meer van Parima te bereiken.

6. Door Raleigh's reisverhaal wordt de naam „Guiana", veel meer dan door de berichten van zijn voorgangers in het toen beschaafde deel van Europa verbreid; bij intellectueelen en anderen (zeevarenden) wordt Guiana een verzamelnaam.
7. Spanjaarden, Portugeezen, Duitschers, Engelschen, Nederlanders, Franschen, bij wie de gedachte aan een staat Guiana blijft nawerken, passen dien naam toe op het geheele gebied, dat later Sp. Port. Britsch, Nederl. en Fransch Guiana uitmaakt.

Tot eene meer algemeene toepassing van den naam Guiana was Raleigh zelf trouwens reeds overgegaan in de beschrijving van zijne „tweede zee-vaart", in 1596. In eene vertaling daarvan, dagteekenende van 1644, lezen wij, op fol. 35: „Alle dese Rivieren vallen" (enz.) „uyt de Valeyen vant Keyserdom over Rotsen". Bedoeld zijn een aantal rivieren van het tegenwoordige Fransch-, Nederlandsch- en Britsch-Guiana, die worden opgenoemd, zooals: de Cinimiamma (Sinnemary), de Amonna (Mana), de Marawini (Marowyne), Shurinama (Suriname), Cupanamma (Coppename), Curitini (Corantyn), de Berbece, de Dissekebe (Essequebo), enz. Met „het keizerdom" is Guiana bedoeld.

Een bepaald bewijs, dat in 1617 onder „Guiana" werd verstaan het geheele gebied tusschen Amazone, Rio Negro, Orinoco en Atlantische Oceaan, levert eene Nederlandsche vertaling van Raleighs reisverhalen van dat jaar, aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Daarin staat, op fol. 49, in eene „Vermaninghe tot den Leser", welke de vertaling besluit, dat Guiana „*omringelt is* (wij cursiveeren) met beide dese soete zee-stroomen," namelijk door de Oreleano (de Amazone) en de Raleana (de Orinoco).

Als curiosum voegen wij aan onze beschouwing toe, dat in Candish' See-vaert van 1586—1588, beschreven door M. François Prettie van Eye, in Suffolck, Ned. vertaling van 1644, fol. 15, een van de Ladronen-eilanden (Micronesië), die door Candish werden aangedaan, wordt genoemd het eiland van Guajana.

L. C. van Panhuys

OUDSTE UITVOER VAN CACAO UIT SURINAME

In het vorige nummer van dit tijdschrift geeft de heer A. Reyne een overzicht van den vroegsten uitvoer van cacao uit Suriname naar Nederland. Nadat het nummer reeds afgedrukt was kreeg ik in handen de „*Calender of State Papers, Colonial Series, America and West Indies, June 1708—1709, preserved in the Public Record Office*". Edited by Cecil Headlam, M. A. Published by the authority of the Lords Commissioners of His Majesty's Treasury under the direction of the Master of the Rolls. London: published by His Majesty's Stationery Office. 1922.

Daarin vond ik in een brief van Governor Lord Cornbury to the Counsil of Trade and Plantations, op 1 Juli 1708 te New-York geschreven, het volgende:

....„Besides the trade we have with the English Islands in the WestIndies, as abovementioned, we have some vessels that trade to Surinam and Curacao, and some to St. Thomas's, to the two first of these places we carry flower, bacon, candles, and train oyl, and some times horses, from thence we have in return heavy Spanish money, and sometimes some cacao; from the latter we have rum, sugar, molosses, cacao, and cotton wool, and we send thither flower, beefe, pork and bacon."....enz.

Het is niet duidelijk of de cacao uit Suriname kwam, dan wel uit Curaçao en in dit geval cacao uit Venezuela zal geweest zijn. Is Suriname bedoeld dan was het clandestine uitvoer. Artikel XII van het Octrooy van 23 September 1682 schreef n.l. voor „dat den Handel en de vaert op en van de voorz. Colonie alleen sal mogen geschieden directelyck uyt en na dese Landen, ende dat oock vervolgens alle de vruchten, waren en gewassen, nergens heen als directelyck op dese Landen sullen mogen werden gezonden, midtsgaders oock alle Behoeften voor de voorsz. Colonie gerequireert, uyt dese Landen, ende nergens anders van daen derwaarts werden gebracht".

Nadat gedurende eenigen tijd de vaart van Engelsche schepen uit Noord Amerika oogluikend was toegelaten, werd op herhaalden aandrang van de „Coloniers" en van Gouverneur en

Raden, bij Placaat van 25 April 1704 door Directeuren der Societeit van Suriname de vrijheid toegstaan „van een kleine buitenlandsche vaart." Voortaan zouden in Suriname worden geadmitteerd „de vreemde vaartuigen met paarden" uit Nieuw Engeland en andere naburige eilanden en gewesten. Deze schepen mochten geen Europeesche manufacturen of landbouwproducten en geene Oost-Indische waren of specerijen aanvoeren; zij brachten gezouten vleesch en visch, spek en meel aan. Als retourlading mochten zij niet anders medenemen dan melasse — die men in Nederland niet wenschte — en Surinaamsche brandewijn, gezaagd hout en uit Nederland afkomstige koopmanschappen.

Dus ook geen cacao. H. D. B.

ROLAND BONAPARTE †

Den 14en April ll. overleed te Parijs in den ouderdom van bijna 66 jaren prins Roland Bonaparte, Membre de l'Institut, achterneef van Napoleon I en van den vermaarden ornitholoog Charles Bonaparte. Opgeleid aan de Ecole militaire van St. Cyr, diende hij als luitenant der infanterie tot dat in 1886 de nieuwe wet ten opzichte der voormalige regeerende geslachten hem dwong zijn ontslag te nemen.

Het is hier de plaats niet over het levenswerk van Roland Bonaparte, den onvermoeiden bevorderaar der wetenschap, uittewijden of zijn talrijke bijdragen op het gebied der anthropologie, ethnographie, historische geographie, gletscherkunde en botanie (speciaal de studie der varens) op te sommen. Evenmin kan op zijn verre reizen, waaronder die naar Lapland met dr. H. ten Kate nader worden ingegaan. Maar voor zoover Bonaparte's naam onafscheidelijk met Zuid-Amerika verbonden is, zij het volgende in herinnering gebracht. Reeds gedurende zijn militairen diensttijd gevoelde Bonaparte zich tot aardrijkskundige studiën in den ruimsten zin aangetrokken. Van een lang nonactiviteitsverlof in 1883/84 maakte hij gebruik geruimen tijd in Nederland te vertoeven en er op de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam studies te maken. Daardoor werd de grond gelegd voor het monumentale prachtwerk van zijn hand „Les Habitants de Suriname". In 1885/86 ondersteunde Bonaparte financieel de reis van dr. ten Kate naar Suriname en Venezuela. Zijn belangrijkste daad wat Zuid-Amerika betreft, was echter die, dat hij, omstreeks 18 jaren geleden, de groote Fransche expeditie tot het meten van den meridiaan in Ecuador in staat stelde haar taak te volbrengen. Deze toch dreigde na 4 jaren arbeid wegens gebrek aan geldmiddelen gestaakt te zullen worden. Toen sprong Bonaparte voor het laatste nog noodige jaar in de bres. Genoemde expeditie had tevens een historische beteekenis, daar zij het werk in Ecuador der Fransche academiciens in de 18e eeuw controleerde en aanvulde.

REDACTIE.

BIBLIOGRAPHIE

De Navorscher, 1923, blz. 276. Verband tusschen Kaapsche en Surinaamsche geslachten, door Fred. Oudschans Dentz.

Journal de la Société des Américanistes de Paris. Nouvelle série, t. XV, 1923. The name „Guiana". By the Rev. James Williams.

De Socialistische Gids. Januari-Februari 1924. De Koloniale Mandaten en de Volkenbond, door H. H. van Kol.

De Dag. Geïllustreerd weekblad voor Nederland. 23 Februari, 1, 15 en 29 Maart, 26 April 1924. Suriname (met afbeeldingen).

Nederlandsch Zendingsblad. Maart 1924. Suriname. Een Britsch-Indische emigrant [Dwala Persad]. Met portret.

Holland Express. 1 Maart 1924. De Herleving van Curaçao.

De Indische Mercuur, 4 Maart 1924. Het oculeeren van cacao, door G. Stahel, besproken door Dr. C. J. J. van Hall.

Idem. 4 April 1924. Het proefstation voor suikerriet in Britsch Guyana, door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Idem. 2 Mei 1924. Diseases of crop plants in the Lesser Antilles, by W. Nowell, besproken door Prof. dr. J. Westendijk.

Indië. Geïllustreerd Weekblad. 5 Maart 1924. Plaat, Surinaamsche stadsneger van gemengd bloed; en: Stadsnegerin uit Suriname en haar kind van een joodschen vader.

Berichten uit de Heidenwereld. Maart-April 1924. Jaarverslag van het Kinderhuis te Saron (Suriname) 1922. — Overzicht van het Zendingswerk der Broedergemeente. De Zendelingen met verlof.

Idem. Mei—Juni 1924. De Jaarrekening. — Onze arbeid onder de Br.-Indiërs in Suriname. — Begrooting der Hernhutterscholen in Suriname over 1924. — Berichten uit Suriname.

De Glorende Dag. Verzen van Lodewijk Lichtveld. Uitgeversmaatschappij „Joost van den Vondel". Amsterdam 1923. (De dichter is Surinamer van geboorte).

Geographie van Oost- en West-Indië, door C. Mense, Zwolle, 1924.

Ons Element. 12 April 1924. Herdenking van het eerste groote krijgsbedrijf der vloot van de West-Indische Compagnie, door W.

Lezingen over Surinaamsche Problemen, door S. Beck.

I. De structuur van de economische samenleving in Suriname.

II. De verschillende bedrijfsvormen in den klein-landbouw met betrekking tot rasaanleg en volksgewoonten.
III. De Creolen en de Klein-landbouw.
IV. Volksonderwijs, Arbeidsopvoeding en Beroepsopleiding.
Paramaribo, 1924.

American Anthropologist. N. S. Vol. 25 no. 4, pp. 525—558. Anthropomorphic Carvings from the Greater Antilles, by Adolfo de Hostos.

The Colonial Agents of the British West-Indies. A study in colonial administration, mainly in the eighteenth century, by Lilian M. Penson, B. A., Ph. D. Thesis approved for the degree of Doctor of Philosophy in the University of London. London 1924.

The pirates' who's who. Giving Particulars of the Lives and *Deaths of the Pirates and Buccaneers*, by Philip Gosse. London, 1924.

Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij 1824—1924. Door de Directie uitgegeven te Amsterdam op den 29sten Maart 1924 ter gelegenheid van het honderd-jarig bestaan der Maatschappij .

Koloniaal Verslag 1923. Curaçao.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. Januari 1924. [Inhoud: 1. De sinaasappelencultuur in Suriname, door Stahel. — 2. Wenken voor de sinaasappelencultuur, door Stahel en Liems. — 3. Sterke uitbreiding der sinaasappelencultuur in Zuid-Afrika, door Stahel. — 4. Het moderne pakhuis voor sinaasappelen, door Stahel. — 5. Onderzoekingen omtrent de slechte resultaten verkregen met van Zuid-Afrika naar London verzonden sinaasappelen. — 6. Het geel kleuren van groene of halfgroene sinaasappelen door ethyleen gas, door Stahel. — 7. Proeven met het oranjekleuren van onze Surinaamsche sinaasappelen, door Stahel. — 8. Gunstige beoordeeling van Surinaamsche Kingmandarijnen in Nederland, door Stahel. — 9. De kostprijs der sinaasappels in Calfiornië, door E. Snellen].

Haagsche Post. 10 Mei 1924. Curaçao en de Petroleum. Een Tijdperk van Bloei op Komst. „Koninklijke" Oplossing van het Water-Probleem.

„Gemeente van gedoopte Christenen". (Baptisten) Jaarverslag over 1923. Paramaribo, 1924.

VERBETERINGEN

in de aflevering van Maart 1924:

Op blz. 571 regel 5 v. b. staat: „de opzettelijke kinderdooding"; lees „de onopzettelijke kinderdooding".
„ „ „ regel 11 v. b. staat: „beschouwd"; lees „beschouwend".
„ „ 573 regel 15 v. o. staat: „1906"; lees: „1916".
„ „ 577 regel 12 v. b. staat: „op iedere 100 inwoners" lees: „op iedere 1000 inwoners".
„ „ 579 regel 4 v. o. staat: „In deze tabel"; lees: „In tabel VI op blz. 580".
„ „ 582 regel 17 v. o. staat: „1875"; lees: „1873".
„ „ 584 regel 18 v. o. staat: „1000 mannen"; lees „100 mannen".

WAT KAN SURINAME ZELF DOEN?

DOOR

MR. DR. C. F. SCHOCH

Gedurende mijn verblijf in de kolonie Suriname in de maanden Februari en Maart van dit jaar had ik het voorrecht enkele malen een voordracht te hooren van den heer S. *Beck* over: *„Surinaamsche problemen"*, zooals hij zijne voordrachten noemde.

Nu die voordrachten, ten getale van vijf, in druk zijn verschenen, maak ik gaarne van eenige ruimte in de West-Indische Gids gebruik om de aandacht van het in Suriname belangstellende publiek te vestigen op hetgeen de heer Beck gemeend heeft, eerst aan een talrijk auditorium te Paramaribo, en daarna, in ruimeren kring, aan het lezend publiek ter overweging te mogen aanbieden.

De vijf brochures, getiteld: „Lezingen over Surinaamsche problemen" zijn uitgegeven door de firma C. Kersten & Co. te Paramaribo, en zijn zeker waard om bij den Nederlandschen boekhandel verkrijgbaar te worden gesteld.

De heer S. Beck, chef van de welbekende Hernhutter handelsfirma C. Kersten & Co. te Paramaribo, heeft, gedurende de 25 jaren van zijn werkzaam verblijf in Suriname, zich volkomen op de hoogte gesteld van de koloniale toestanden. Zijne groote ervaring, niet alleen op handelsgebied, maar vooral ook op sociaal en economisch terrein, gepaard aan een helderen kijk op en een gezond, nuchter oordeel over de koloniale samenleving, heeft hem het recht gegeven op eene eerste plaats onder de kenners van Suriname. Als hij spreekt, luistert ieder, die bij de kolonie belang heeft of in haar wedervaren belang stelt.

Het gaat natuurlijk in deze brochures om een antwoord

op de brandende vraag: Hoe komen wij er met Suriname economisch weder bovenop?

De deskundige schrijver benadert dit vraagstuk op eene geheel eigen wijze. Hij begint niet met zich buiten de koloniale samenleving te stellen en te vragen naar wat de kolonie ontbreekt, dat anderen haar zouden kunnen verschaffen. Hij blijft midden in het koloniale leven staan en behandelt de zaak, om het zoo te noemen, intern.

In de eerste brochure, getiteld: „De structuur van de economische samenleving in Suriname", stelt de schrijver ons dadelijk voor de belangwekkende vraag of men wel juist zoekt, als men de ongunstige omstandigheden toeschrijft aan tijdelijke, bijzonder ongunstig werkende factoren. Moet de feitelijke oorzaak niet in eene andere richting gezocht worden? Bewegen wij ons met de ontwikkeling van de kolonie en hare bevolking niet in eene verkeerde richting en komen wij wellicht daardoor niet tot het juiste doel? Er is van allerlei beproefd in de laatste 25 jaren; er is veel geld uitgegeven; meestal waren de tijden donker en somtijds slechts was er eene korte periode van zonneschijn. De koloniale maatschappij ging voortdurend economisch achteruit. En toch, bij nadere overweging blijkt, dat niet alle deelen der koloniale maatschappij gebukt gingen onder den last der omstandigheden. Om van Indianen en Boschnegers maar niet te spreken, de Portugeezen en de Syriërs, de Chineezen en de Britsch-Indiërs zijn in de laatste 25 jaren belangrijk vooruitgegaan en ik voeg daaraan toe de Javanen. Daar is in de kolonie een nijvere klein-landbouwersstand ontstaan met een klein-winkeliersstand, op wie de economische tegenslagen, die de kolonie in het algemeen troffen, weinig invloed hebben gehad. Daarmede wordt een groot deel van de koloniale bevolking van de economische depressie losgemaakt. Het vraagstuk wordt daardoor tot eenvoudiger proporties teruggebracht. De economische malaise geldt alleen twee bedrijfs- en bevolkingsgroepen, namelijk den grooten landbouw en de Surinaamsche Creolenbevolking.

Tegenover den grooten landbouw, waarvan de schrij-

ver ook persoonlijk ondervinding heeft, acht hij dit standpunt het meest juiste. De groote landbouw heeft zeer bijzondere belangen voor de koloniale samenleving en men moet er naar streven, door het in het leven roepen van nieuwe cultures, dezen bedrijfsvorm te handhaven, maar door de opkomst van den klein-landbouw staat of valt de kolonie niet per sé met den grooten landbouw. Die nieuwe cultures ziet schrijver in de bacovencultuur voor export en de sinaasappelencultuur, als biedende de meeste kans voor een winstgevend bedrijf. Ik constateer dit met genoegen, omdat ik in het Februarinummer van dit tijdschrift in denzelfden geest mijn advies deed hooren, naast behoud van de bestaande cultures, als koffie- en suikercultuur.

Naast het probleem van den grooten landbouw staat het probleem van de Surinaamsche Creolenbevolking. Die beide problemen dekken elkander niet. Er zijn zelfs tegenstellingen, waarop de schrijver wijst. De groote landbouw vraagt om werkkrachten, de Creolenbevolking zoekt werk en toch vinden werkgever en werkzoekende elkander niet. De toestand van de creolenbevolking vormt een zeer belangrijk probleem, dat de schrijver voor zijne lezers openlegt en waarmede hij ons brengt in het centrum van Surinames noodtoestand. Hij ziet de primaire oorzaak van de tegenwoordige moeilijkheden in het feit, dat een groot gedeelte der Surinaamsche Creolenbevolking geen behoorlijk bestaan kan vinden. Alle andere oorzaken en verschijnselen van den tegenwoordigen toestand hebben een secundair karakter. Derhalve wordt de vraag allesbeheerschend: Hoe kan aan de Surinaamsche Creolenbevolking een soliede economische grondslag, een behoorlijk economisch bestaan worden gegeven?

Om een antwoord te vinden op deze vraag komt de heer Beck tot de verdeeling der vakken en beroepen in produceerende en niet produceerende. De produceerende groep menschen werkt niet alleen voor de eigen behoeften der kolonie, maar tevens direct of indirect voor de wereldmarkt. Tot de produceerende groep brengt de schrijver hen, die zich bezighouden met den landbouw en hen, die

de boschbedrijven uitoefenen als balata-, goud-, bauxite- en houtontginning, om nu maar van het onderzoek naar andere minerale rijkdommen van den bodem te zwijgen. De niet-produceerende groep, bestaande uit de Gouvernementsadministratie, het onderwijs, de handel, het ambacht, de leegloopers en de zieken mogen slechts in eene bepaalde verhouding tot de produceerende groep staan. Is het aantal van de niet-produceerende groep te groot, dan gaat dit ten koste van eene behoorlijke economische structuur van de koloniale samenleving.

Het onderzoek leidt den schrijver dan tot de slotsom, dat slechts één bedrijfstak voor de Creolenbevolking in Suriname onbeperkt kan openstaan en dat is de landbouw. Aan de groote wanverhouding, dat in het onbeperkt arbeidsgebied der produceerende groep gebrek aan werkkrachten bestaat, terwijl in het beperkt arbeidsgebied der nietproduceerenden een overvloed van werkkrachten aanwezig is, kan alleen een einde worden gemaakt door de bevolking, die in de produceerende groep arbeidt, daarin te houden en uit de niet-produceerende groep een gedeelte van den overvloed naar de produceerende groep terug te brengen; dat wil zeggen, de Surinaamsche bevolking zooveel mogelijk naar den landbouw terug te leiden. En de vorm van dien landbouw kan niet anders zijn dan de klein-landbouw.

De schrijver behandelt dan verder in eene tweede lezing de verschillende bedrijfsvormen in den klein-landbouw met betrekking tot rasaanleg en volksgewoonten. In een land, waar zooveel rassen te zamen zijn gebracht, als in Suriname, komen de verschillen natuurlijk tot uiting ook in de wijze, waarop de menschen den landbouw uitoefenen. Achtereenvolgens zien wij met den schrijver Indianen en Boschnegers aan den arbeid, creolen met hun kostgronden en houtontginning, of wel met hun kostgronden en cacaocultivatie, of met kostgronden, cokosnotencultivatie en varkensteelt, en ten slotte de Britsch-Indiërs en de Javanen. Deze allen toonen in den bedrijfsvorm van hun landbouw hun rasaanleg en volksgewoonte, als zij zich vrij kunnen ontwikkelen. Hierbij komen tevens de fouten

aan den dag, welke in het verleden ten aanzien van de maatregelen tot kolonisatie in de kolonie zijn gemaakt.

Eene afzonderlijke lezing wordt gewijd aan „de Creolen en de kleinlandbouw". Historisch wordt de gang van zaken, van den slaventijd af, nagegaan en vastgelegd voor de verschillende deelen van de kolonie.

Daarbij komen de redenen ter prake, waarom de creolen den landbouw in den loop der tijden hebben verlaten; redenen, gelegen in hun karaktereigenschappen eenerzijds en den vorm der bestaande cultures anderzijds. Kenmerkend en van belang bij verdere overweging is, dat de heer Beck bij den creool constateert, niet luiheid, maar een aangeboren vrijheidsgevoel, een niet-gebonden-willen-zijn. Daardoor heeft de creool een natuurlijken afkeer van bedrijfsvormen, die zijne vrijheid beperken en hem tot geregelden, meer regelmatigen arbeid dwingen. Een tijd zwaar werk verrichten, dan echter weder een tijd zoo goed als niets uitvoeren, dat komt het meest overeen met zijn natuurlijken aanleg, onverschillig of het om maanden of weken gaat, zooals bij de boscharbeiders, of om dagen, zooals bij die klein-landbouwers, die liefst van Dinsdag tot Vrijdag werken, doch van Zaterdag tot Maandag niet gaarne iets uitvoeren.

Is dit juist gezien, dan is het volkomen te begrijpen, dat de heer Beck zich, bij het beraden van middelen om den creool weder tot den landbouw te brengen, afwendt van het volwassen geslacht en zijn oog richt op de jeugd. Moet men werkelijk rekening houden met rasaanleg en volksgewoonte bij de beslissing naar welken vorm van landbouw men de menschen zal leiden, dan dient de leidende invloed zich zoo vroeg mogelijk bij de jeugd te doen gevoelen.

In dien gedachtengang brengt de schrijver zijne lezers vervolgens bij het onderwijs der opkomende jeugd. Voor „volksonderwijs, arbeidsopvoeding en beroepsopleiding" vraagt hij de aandacht. Met pakkende duidelijkheid toont hij aan hoe het tegenwoordige volksonderwijs in de kolonie in geenen deele voldoet aan de eischen, welke men daaraan in eene landbouwkolonie als Suriname mag stellen, ja zelfs, dat het op zichzelf onvoldoende is om de

jeugd in staat te stellen om toegang te verkrijgen tot verdere vakopleiding. Het onderwijs staat geheel los op zichzelf en mist alle aanpassing aan het verdere leven van de opgroeiende jeugd. Na de verplichte schooljaren heeft de leerling, als hij goed heeft gewerkt, allerlei geleerd, dat misschien zeer interessant is, maar hij komt wildvreemd te staan tegenover het leven, dat hij nu zal moeten ingaan en waarin arbeid de eerste eisch is. Van arbeid hebben de jongen en het meisje niets geleerd; zij worden losgelaten door de onderwijsorganen op een leeftijd, waarop zij juist de opvoeding tot arbeid en de opleiding tot een beroep zoo behoeven. En door de verplichte schooltijden wordt aan de ouders de gelegenheid onthouden om zelven die opvoeding ter hand te nemen en de kinderen reeds jong met arbeid gemeenzaam te maken. Is het wonder, dat er een geslacht, vooral in de districten, opgroeit, dat den landarbeid der ouders niet als het eerste noodige aanziet? Men denkt meer te zijn dan de ouders, omdat men quasi knapper is en het oog richt zich verder dan naar der vaderen arbeid. Naar de stad is de illusie en vele ouders gelooven mede in die luchtspiegeling en getroosten zich de moreele en financieele opofferingen om de kinderen naar de stad te zenden. Zoo gaan zij voor den landbouw verloren, die jonge menschen, en voegen zich bij de massa, die ten koste van het algemeen belang, de nietproduceerende groep vormt.

Ik acht het eene groote verdienste van den heer Beck, dat hij den moed heeft gehad het heilige huisje der onderwijsspecialiteiten voor het publiek te durven openen. Het gaat hier om het algemeen belang der kolonie en de methode van onderwijs en opvoeding moet op de publieke straat gebracht worden. Door onderwijs en opvoeding moet met de jeugd rechtsomkeert worden gemaakt. Tot nog toe gaat het van den landbouw af en het moet weder naar den landbouw toe met de jeugd. Dat de Gouverneur der kolonie dit ook inzag en eene prijsvraag heeft uitgeschreven hoe het onderwijs dient te worden gereorganiseerd, juich ik van harte toe. Dat baron van Heemstra die prijsvraag echter voorloopig heeft beperkt tot onder-

wijzers en gewezen onderwijzers, acht ik minder gelukkig. De onderwijsorganen hebben hun tijd tot het geven van advies gehad. Nu is de tijd aangebroken voor de gemeenschap in hare geheele samenstelling om hare gedachten uit te spreken. Er zijn zeker meerderen als de heer Beck, die ten deze, naast de onderwijsdeskundigen, een gezond oordeel hebben over de wijze, waarop het onderwijs der jeugd dient te worden hervormd. De kwestie is trouwens niet alleen koloniaal, maar nationaal. Ook in Nederland vormt het onderwijs, en daar vooral het onderwijs van de vrouwelijke jeugd, eene brandende kwestie.

Ik mag in dit verband als voorbeeld wel wijzen op eene school te Amsterdam, de Opleidingsschool voor Christelijk Maatschappelijken arbeid, waarvan het bestuur gevoeld heeft, dat men er niet mede af is om de meisjes met alleen intellectueel onderwijs voor de maatschappij klaar te maken. Naast de gewone onderwijsvakken wordt daar ook onderwijs gegeven in de kundigheden van huishoudelijken en socialen aard. Men wil de meisjes gereed maken om straks als huisvrouw en arbeidster op allerlei maatschappelijk terrein hare plaats met eere en kennis van zaken in te nemen. Daarom wordt 's morgens les gegeven in de gewone onderwijsvakken en 's middags in de huishoudelijke en sociale vakken of wel men krijgt 's middags gelegenheid iets te zien en mede te maken van den arbeid van anderen op maatschappelijk terrein.

Zoo zouden ook in Suriname de morgenuren gewijd kunnen blijven aan de naar plaatselijke behoefte in te richten gewone onderwijsvakken en 's middags de jeugd kunnen worden beziggehouden, de jongens met den landbouw of andere voorbereidende vakopleiding, de meisjes met huishoudelijk werk en wat daarmede in den landbouwersstand verband houdt. Men zou zelfs ter bezuiniging de schoolbevolking kunnen verdeelen in twee deelen en de eene helft 's morgens het gewone onderwijs doen volgen en de andere helft 's middags.

Waardeering van en medeleven van de onderwijzerswereld met den landbouw, zal als gevolg hebben meer samenwerking van onderwijzers en ouders en het resul-

taat zal kunnen zijn: terugkeer tot den landbouw en verkrijging van normale toestanden in de kolonie.

De heer Beck heeft hiermede een zeer waardevol geneesmiddel voor de toekomst aangegeven, maar moet nu inderdaad het thans levend en werkzoekend geslacht aan zijn lot worden overgelaten? Zou het inderdaad waar zijn, dat raseigenschappen en volksgewoonten, vrijheidsgevoel of hoe men het noemen wil, zoo'n invloed op den mensch hebben, dat hij in een bepaald land zich niet met toewijding zou kunnen toeleggen op eene bepaalde, voor dat land aangewezen, werkzaamheid?

Maar doen wij, andere menschen in de wereld, dan altijd alleen werk, dat ons bevalt? Is er dan niet zooiets als harde noodzakelijkheid, die ons dwingt ons brood te verdienen op eene wijze, die ons niet volledige arbeidsvreugde geeft? Zouden de Surinaamsche creolen dat ook niet kunnen leeren, als men hen met overreding en zachten drang den terugweg naar den landbouw opende? Moet voor hen gelden, wat de zwaar gewonde machinist van den verongelukten trein zeide, door den heer Beck aangehaald, dat men hem maar moest laten liggen en moest waarschuwen den komenden sneltrein, want hij zou toch dadelijk sterven? Zou met het tegenwoordig levende creolengeslacht ten opzichte van het eenig mogelijke produceerende bedrijf, den landbouw, niets te doen zijn? Ik waag het dit te betwijfelen. Voor mij blijft er naast het probleem van de landbouwende jeugd een probleem, hoe het tegenwoordige geslacht aan den landbouw te zetten. Eene goede hulp om dit doel te bereiken is de harde noodzakelijkheid. De koloniale maatschappij zal uit zelfbehoud de nietproduceerende groep kleiner moeten maken en dus de menschen uit de centra moeten uitstooten. Er zijn natuurlijk velen, die physiek te zwak zijn, te weinig energie hebben, of te dom zijn om met succes hun krachten aan de productie te geven, maar daartegenover kunnen velen, mits goed en krachtig geleid en gecontroleerd, weder tot nuttige leden der koloniale maatschappij worden gemaakt. Is het bijv.niet zonde, dat zoo'n mooi, vruchtbaar district als Beneden-Saramacca allengs ver-

laten wordt? Zou Groningen zich niet bij uitstek leenen voor eene groote vestigingsplaats van creolenarbeiders? Zoo zou ook Boxel als complement van de vestigingsplaatsen, bij Domburg gelegen, prachtig voor den creolen-klein-landbouw kunnen dienen. Ik vestigde hierop reeds de aandacht van Regeering en Koloniaal Bestuur eenige jaren geleden. Met een geschikten landbouwleeraar of eenvoudigen practicus ter plaatse, wiens aanwijzingen men zou moeten volgen op straffe van ontzetting, zou wellicht door het Koloniaal Bestuur iets te bereiken zijn, althans meer dan op het onvruchtbare Lelydorp. Wellicht zou ook op een vruchtbaarder plek aan den spoorweg dan Lelydorp een goed resultaat te bereiken zijn. Als maar eerst het beginsel ingang vindt, bij Bestuur en bevolking: „naar het land terug", acht ik de tegenwoordige creolenbevolking nog niet tot eenvoudig uitsterven gedoemd.

De heer Beck ware niet volledig geweest, indien hij bij zijne lezingen zich tot het hierboven uiteengezette had bepaald. In zijne laatste lezing heeft hij zijne conclusies getrokken ten aanzien van de voor den klein-landbouw geschikte cultures en ten aanzien van den vorm van onderwijs en opvoeding, die de jeugd in de kolonie noodig heeft.

Naast den zoogenaamd grooten landbouw, waarvoor hij, evenals ik in mijn reeds aangehaald opstel in de West-Indische Gids, in dezen tijd absoluut steun noodig acht, moet voor den klein-landbouw een cultuur worden gevonden, die mogelijk is naast de cultivatie van eigen voedsel en die niet onderhevig is aan dezelfde risico's als die voedselproducten. En dan is een boom- of veeljarige cultuur meer aan te bevelen dan een éénjarige. De heer Beck raadt naast de cocosnotencultuur zeer sterk de sinaasappelencultuur daarvoor aan, natuurlijk onder de noodige waarborgen van goede verzorging en verzending. En op andere terreinen kan de bacoventeelt weder dienen; wellicht ook de katoencultuur, maar deze is toch meer aangewezen voor nieuw aan te leggen groote aanplantingen. Sinaasappelen en bacoven als uitvoerproducten te telen door den klein-landbouwer naast hetgeen hij voor

eigen onderhoud noodig heeft, daarin ligt dus, naar de meening van den heer Beck, de toekomst van den klein-landbouwer en ik onderschrijf dat volgaarne.

Is de groote landbouw op adem gekomen en heeft men de juiste bedrijfsvormen voor den klein-landbouw, gevonden, dan komen twee andere voor de ontwikkeling van den landbouw belangrijke factoren aan de orde nl. het Landbouwcredietvraagstuk en de kolonisatie met andere volken.

Hoe zal men die klein-landbouwers verkrijgen? De heer Beck heeft op dit gebied groote ervaring. Hij vraagt voor de jeugd schoolonderwijs, gepaard gaande met arbeidsopvoeding; daarna landbouwarbeidsopvoeding — dat is de praktijk, en ten slotte landbouwonderwijs, niet in de stad, maar in de districten zelve te geven. Om een en ander met succes te bereiken, acht hij de instelling van internaten gewenscht, zooals reeds van Protestantsche en Roomsch-Katholieke zijde is gevoeld door de oprichting van de internaten „Saron" eenerzijds en „Raypur" anderzijds.

„Van de stad naar het land", is de toon, die weerklinkt door alles, wat de heer Beck heeft overdacht en neergeschreven. De vergezichten, die hij ons daarbij opent, zijn zeer schoon en bereikbaar en voor de kolonie van groot levensbelang. Hij heeft met zijn arbeid den dank verdiend van allen, die het wel meenen met de kolonie en zal, naar ik hoop, bij zeer velen groote instemming opwekken.

Amsterdam, 10 Mei 1924.

GESCHIEDENIS DER CACAOCULTUUR IN SURINAME

DOOR

A. REYNE

(Vervolg)

IV. CULTUUR, OOGST EN BEREIDING

3. *Er werden geen schaduwboomen geplant. Gebruik van windbrekers*

In bijna alle cacao-verbouwende landen wordt de cacao gekweekt onder schaduwboomen; zoo bijv. in Suriname onder koffiemama (Erythrina glauca Willd); in enkele landen, bijv. Grenada en Brazilië, kweekt men de cacao ook zonder blijvende schaduw; echter gebruikt men in de eerste jaren daar wel hulpschaduw (bananen enz.) voor de jonge cacaoplanten; gedeeltelijk geschiedt dit ook met het doel om iets van den grond te halen, zoolang de cacao-aanplanting nog niet produceert.

De cultuurwijze van Grenada zonder schaduw, die van vrij recenten datum is [1]), verschilt zeer van die op Trinidad met schaduw. Omstreeks 1900 en later is er over het schaduwvraagstuk in Britsch West-Indië veel gestreden[2]). Als voordeel van de cultuurwijze van Grenada wordt aangenomen, dat de cacaoboomen eerder produceeren en meer vruchten geven. Vele planters op Trinidad zijn echter van oordeel dat op hun eiland het niet voordeelig of zelfs on-

---

1) Van omstreeks 1895 (W. I. bull. VI, p. 75).

2) Zie P. Preuss-Expedition nach Central- und Süd-Amerika 1901, p. 186. W. I. bull. VI (1906), p. 74—78. Agric. News IV (1905) p. 162, XVI (1917), p. 33. J. H. Hart, Cacao (1900), p. 11, (1911), p. 44/9.v. Proc. Agr. Soc. of Trinidad, verschillende plaatsen.

mogelijk zou zijn om cacao zonder schaduw te planten.

Met deze discussiën rees de vraag: welke beteekenis hebben de schaduwboomen bij de cacaocultuur?

Een uitvoerige beschouwing over dit onderwerp gaf Dr. C. J. J. van Hall in bull. 7 van de Inspectie van den Landbouw in West-Indië (Paramaribo 1906). Van Hall [1]) komt tot de volgende conclusies:

1. De cacaoboom kan zeer goed het volle zonlicht verdragen en is hiervoor zelfs dankbaar, zooals blijkt uit grootere productiviteit.

2. Het nut van den schaduwboom is gelegen in de grondverbetering, die hij tot stand brengt door het koel houden van den bodem en het tegengaan van de vertering van den humus, voorts in het aanbrengen van humus door bladafval, in het losmaken van den bodem door zijn wortelgestel en in het verrijken van den bodem met stikstof. Ook als windbreker bewijst de schaduwboom dienst.

3. Wil men de cacao zonder schaduw kweeken, dan zullen in het algemeen de opgenoemde nuttige uitwerkingen op andere wijze bereikt *moeten worden*; dit kan geschieden zooals op Grenada door zware bemesting en dergelijke grondbewerking of door tusschenplanting van een laagblijvend gewas, zooals dat in onze proefvelden plaats vindt [2]).

4. Op deze wijze zal de cacaocultuur zonder schaduwboomen altijd een veel intensievere cultuur zijn, die hoogere kosten met zich meebrengt maar ook hoogere opbrengsten geeft.

5. Of zulk een intensievere cacaocultuur practisch uitvoerbaar is, hangt van locale omstandigheden af."

Hart [3]) meende, dat in het geaccidenteerde terrein op Grenada de bergen zelf als schaduwgevers optraden; Preuss ontkent dit en meent dat de grootere vochtigheid van de lucht en de sterkere bewolking op Grenada de schaduwboomen overbodig maken in tegenstelling met Trinidad.

---

1) Vergl. ook C. J. J. van Hall. Cocoa, London 1914, p. 148—152.
2) Daarvoor werd Cajanus indicus (wandoe, pigeonpea) gebruikt.
3) J. H. Hart. Cacao, London 1911 (Port of Spain 1900).

J. B. Harrison (Br. Guiana) is van oordeel dat de schaduwboomen alleen noodig zijn voor windbrekers en dat de schaduw ter wille van de productie tot een minimum gereduceerd moet worden (Timehri, 1918, p. LVIII e. v.).

Van Hall daarentegen is van meening, dat het voorvoornaamste nut van de schaduwboomen gelegen is in den gunstigen invloed, die ze op den bodem uitoefenen. Dat deze opvatting voor de tegenwoordige Surinaamsche plantages juist is, hebben de ervaringen, die men later heeft opgedaan met koffieaanplantingen onder Hevea-schaduw, zeer waarschijnlijk gemaakt. Liberia-koffie groeit onder Hevea-schaduw zeer slecht, terwijl de schaduw, die de Hevea aan de koffie geeft, slechts weinig verschilt met die der koffiemama (Erythrina glauca), waar onder de Liberia-koffie zeer goed groeit. Treffend was in vele gevallen de verandering ten goede, die in de koffievelden optrad, toen de Hevea's door koffiemama's vervangen werden.

In verband met het bovenstaande, kan als een der voornaamste resultaten dezer historische studie zeker gelden, dat de cacao in Suriname 1½ eeuw lang zonder schaduwboomen gekweekt is (evenals de koffie).

Teenstra (1834) vermeldt in zijn beschrijving van de cacaocultuur in Suriname, dat men in *Caracas* de cacaoboomen plant onder de schaduw van reeds vroeger geplante boomen. „De jonge kakauplant (wordt) eerstelijk overschaduwd door bananenboomen, en grooter geworden, roeit men de bananen uit, en laat den om de andere rij geplanten koraalboom (*erythrine*) tusschen de kakau staan. De Spanjaarden planten twee soorten van *erythrine*-boomen, op Java dadap [1]) geheeten.... Men kent dezelve in Suriname beter onder den naam van *koffy mama* of *zandkokers*, wordende hier een zware boom."

Hieruit moet men opmaken, dat het planten van koffiemama tusschen de cacao in *Suriname* niet plaats vond. Ook in Teenstra's beschrijving van de koffiecultuur wordt ner-

---

[1]) Erythrina lithosperma Bl. en andere.

gens gewag gemaakt van het planten dezer boomen in de koffiestukken.

Wel teekent hij aan, dat de bananenplant dient om de koffie tegen zon en wind te beschutten, zoodat ze in Suriname de plaats vervangt van de op Java tusschen de koffie groeiende „dadap". Teenstra, die tevoren eenige jaren op Java in den landbouw werkzaam was, kende waarschijnlijk den „dadap" (Erythrina sp.) uit eigen aanschouwing. Hij houdt den „dadap" voor een beter schaduwboom, omdat deze zijn bladeren op den juisten tijd afwerpt.

Bij zijn beschrijving der houtsoorten teekent Teenstra over den postentrie (Hura crepitans L.) aan, „Sommigen beweren, dat deze *Postentrie* een soort van Erythrine is, welke de Spanjaarden van Caracas Bucare anaveo [1]) heeten.

Anderen verwarren de *Koffymama* of den *Orenokkeboom* [2]) met den *Postentrie*; echter heeft de eerste meer overeenkomst met den *Dadap* der Javanen."

De beschrijving, die T. echter van „den Surinaamsche Postentrie" geeft, bewijst, dat het werkelijk een Erythrina, waarschijnlijk de tegenwoordige koffiemama is, welke hij op het oog heeft. De bladeren vallen aan het einde van den drogen tijd af; de bladerlooze boom draagt dan roode bloemen. Het onderste gedeelte van de bloem bestaat uit een oranjekleurige „bladsleuf", daarop volgen twee bleekgele blaadjes met purperkleurige punten, waarboven twee andere „sleufvormige blaadjes" staan, waaruit 10—12 meeldraden komen.

De beschrijving, die dan volgt van de vrucht (8-hoekig geribd zaad, bekend als „zandkoker" [3]) en van het zeer giftige melksap en de geschiktheid voor „vlieringplanken" slaat echter wèl op den postentrie (Hura crepitans L.).

Nog tegenwoordig wordt in het district Nickerie de koffiemana, Erythrina glauca Willd, aangeduid als „sandbox", hoewel die naam aan H. crepitans toekomt (vanwege het gebruik der vruchten).

Ook in Noord-Brazilië hebben Hura crepitans L. (assacú) en Erythrina glauca Willd (assacú rana of assacú) denzelfden naam [4]).

Inderdaad vertoonen de beide boomen uiterlijk eenige overeenkomst, wat den stekeligen stam betreft, zoodat bij oppervlakkige beschouwing verwarring mogelijk is. De koffiemama bevat echter geen melksap, de postentrie heeft geen roode bloemen en staat in den drogen tijd niet kaal.

Volgens Teenstra vond men in Matappica een groote hoeveelheid „postentrie" *vóór* de koffiestukken, tot bescherming tegen de „schrale zeewinden". Wanneer men aanneemt, dat dit koffiemama geweest is en dat men

---

[1]) = Bucare anauco = Erythrina umbrosa, ook tegenwoordig nog in Venezuela en Trinidad als schaduwboom voor cacao gebruikt. (Vergl. R. de Grosourdy, El Medico botànico 1864, dl. II, p. 452).

[2]) In Br. Guiana, waar Erythrina glauca Willd gebruikt wordt als in Suriname, heet deze nog thans „Oronoque tree".

[3]) Met den naam zandkoker wordt bij Nepveu, Hartsinck en Blom, Hura crepitans L. bedoeld (vergl. Eng. „sandbox", Fr. „sablier".).

[4]) J. Huber. Arboretum Amazonicum 1900, pl. 14. Boletim do Museu Goeldi dl. VI (1909) p. 183.

deze oorspronkelijk als windbrekers gebruikte voor de koffieplantages is de oorsprong van den naam „koffiemama" ook verklaard.

Voor zoover mij bekend is, komt die naam in de uitvoerige Surinaamsche litteratuur vóór Teenstra nergens voor.

Wel vindt men bij Aublet (1775) den naam „mamam cacao"; zoo noemden de inwoners van Cayenne Hura Crepitans L. (de vrucht echter „sablier"). Misschien diende die boom in Cayenne tot windbreker voor de cacao. Volgens H. Jumelle (Le cacaoyer, Paris 1900) wordt hij nog wel als zoodanig gebruikt. Op Trinidad dient Hura soms als schaduw voor cacao. Erythrina heet bij Barrère (1734) en Aublet „immortel", welke naam thans nog in gebruik is.

De veronderstelling, dat de koffiemama eerst tegen het midden der 19de eeuw bij de koffiecultuur is ingevoerd en wel oorspronkelijk als windbreker, laat zich nader bevestigen.

H. C. Focke, die met de flora van Suriname goed bekend was, schrijft in 1855 [1]) in zijn Neger-Engelsch woordenboek bij het woord „koffiemama": „een hooge boom van dien naam, die, *vooral aan den zeekant, in* de koffiestukken geplant wordt, om den koffy-heester tegen *zware winden* te beschermen (Erythrina glauca G. F. W. Meyer).

H. W. Lans (1829) zegt, dat in Matappica-, Warappa-, en Motkreek vroeger de beste koffielanden waren, maar dat de oogsten er sterk achteruit gegaan zijn, volgens het gevoelen der beste planters, omdat na de ontwikkeling der katoenteelt aan de monding der kreeken de bosschen aan zee, „die de koffielanden als een gordijn beschermden tegen de zeewinden" zijn opgeruimd. Waar het bosch gebleven is, als in de Commewijne en Cottica, zijn de oogsten nog goed.

De groote hoeveelheid „postentrie" (blijkbaar koffiemama), die volgens Teenstra later aanwezig was tot bescherming tegen de schrale zeewinden vóór de koffiestukken in Matappica, is wellicht geplant om dit euvel te verhelpen.

Wat de aanleiding is geweest om dezen windbreker later *in* de koffiestukken te gaan planten, zooals Focke (1855) meedeelt, is niet bekend.

In de voormalige koffievelden (Surinaamsche koffie) der plantages aan de Commewijne en Suriname schijnt men zelfs nooit koffiemama geplant te hebben. In een inventaris der koffieplantage Jagtlust van 1850 vindt men bij de beschrijving der koffiestukken steeds de uitdrukking: „.... koffieboomen met de bananen geplant in het verband", ook voor velden waar de koffie reeds 30 jaar en ouder was. Hieruit en uit andere gegevens blijkt, dat op deze plantage de Surinaamsche koffie niet alleen in de jonge maar ook in de oude velden een tusschenplanting van bananen had. Eerst omstreeks 1870 toen deze plantage in een cacaoplantage werd omgezet, werden alle velden met koffiemama beplant (de stekken daarvoor werden uit de kapoewerie gehaald. Met welk doel was daar vroeger koffiemama geplant?).

---

[1]) Bij C. A. van Sypesteyn: Over Surinaamsche houtsoorten, West-Indië, dl. I, blz. 176 (1856): Koffy-mama, Erythrina corallodendron L., E. glauca Wil. Zelden wordt dit hout gebruikt, dat ook slechts in kleine afmetingen voorkomt. De boom *veelal aangeplant tot bescherming der jonge koffieboomen*.

In H. C. Focke, Lijst der planten, welke in de kolonie Suriname *gekweekt* worden. (Tijdschrift voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen 1848) wordt de koffiemama, E. glauca, G. F. W. Meyer, ook genoemd.

Een bejaard inwoner van Paramaribo deelde mij mee, dat hij zich de koffieplantage Killenstein uit het jaar 1862 herinnerde. Ook daar vond men in de oude koffievelden geen koffiemama, maar een tusschenplanting van bananen.

Nu is het ook beprijpelijk waarom Teenstra (1835) zegt, dat in Suriname de banaan de plaats vervangt van de op Java tusschen de koffie groeiende „dadap".

Als bewijs dat vóór Teenstra de koffie in Suriname steeds zonder schaduwboomen geplant is, moge nog gelden dat door geen der oudere schrijvers die uitvoerig over de koffiecultuur spreken (Handschrift 1740, Nepveu 1770, Blom [1]) 1787, Guizan 1788, Verhandelingen 1804) over het planten van schaduwboomen gerept wordt. F. W. Hostmann, die sedert 1818 in Suriname was, schrijft in een in 1850 gepubliceerd boek (Over de beschaving van negers in Amerika enz.), dat naar zijn oordeel de koffieboom, ten minste in de vlakten, niet zonder schaduw behoort op te groeien, in Suriname echter „laat men hem in het open veld opgroeijen, veel meer aan de zon bloot staande, dan dit gewas kan verdragen".

In de opstellen over koffiecultuur in het tijdschrift: de Kolonist (Paramaribo 1839) p. 227—232, 264—278, 291—295: wordt nergens over schaduwboomen gesproken, in het laatste opstel wordt zelfs gezegd, dat de koffieboom de volle zon en veel lucht behoeft. Van Raders en Wolfson deelen in hun reisverslag (Paramaribo 1846) mee, dat de koffie op Grenada onder een beschermenden boom geplant wordt. In Suriname geschiedde dat dus blijkbaar niet.

In de Spaansche landen zijn schaduwboomen voor cacao („madre de cacao") van ouds in gebruik geweest (vergel. G. Benzoni midden 16de eeuw, D. Ch. de Rochefort midden 17de eeuw, Pertinente beschrijvinghe van Guiana, 1676).

Erythrina werd omstreeks 1800 zeker reeds gebruikt als schaduwboom voor cacao in de Spaansche landen (vergl. B. Edwards, History British Colonies in the West

[1]) Blom acht het in een latere publicatie (1801) niet ondienstig om op schrale gronden, waar de middagzon en wind voor de koffie nadeelig is, deze licht te beschaduwen door tusschenplanting met „boschpapaijen" (Cecropia peltata) op 40—60 voet afstand.

Op Victoria (bov. Suriname) bijv. waar de grond zeer los en spongieus was, meende Blom, dat het zeer goed zou zijn om de jonge koffie en cacao te beschaduwen òf met boschpapaja's (opgegroeid tot 16 voet lengte 50—60 voet plantwijdte) òf met bananen (20—50 voet plantwijdte). De boschpapajas moesten tegelijk met koffie en cacao geplant worden.

In de verhandelingen der plantersvereeniging „De Eensgezindheid" (1804) wordt daarentegen protest aangeteekend tegen de meening, dat de bananen op de koffie nuttig werken door de schaduw die ze geven: „het strijdt tegen de natuur en gezonde reden, dat de eene boom of plant onder de ander niet behoorlijk groeien en zich uitzetten kan, maar onderdrukt wordt, en zulks daarom nooit moet geschieden".

Indies vol. II. G. A. Porter, Tropical Agriculturist 1833; Guizan 1825, p. 396—402.

Geen der beschrijvingen voor Suriname van vóór 1830[1]) spreekt echter over het planten van schaduwboomen in cacaostukken. (Verhandelingen plantersvereeniging „de Eensgezindheid" 1804, Blom 1801, Blom 1787, Guizan 1788, Nepveu 1770, handschrift planter 1740—1747). Het zou zeker toevallig zijn als al deze schrijvers, die ervaring hadden van de cacaocultuur in Suriname en ze vrij gedetailleerd beschrijven, juist dit punt vergeten hadden.

Als een duidelijk bewijs dat de cacao zonder blijvende schaduwboomen geplant werd, kan de volgende plaats bij Blom (1786) gelden.

Men heeft hier op de plantage Tourtonne de proef genomen *niet alleen met rondom de stukken*, maar *ook in de stukken*, langs de kleine trenzen, gemeen waterhout [2]) te planten, en men ziet niet alleen dat *deszelfs schaduw aan de cacaoboom niet hinderlijk is*, maar integendeel staan dezelve onder deeze boomen zelfs zeer voordeelig en geven overvloed van vrucht".

Deze mededeeling wordt gedaan naar aanleiding van het bericht, dat de Spanjaarden de cacao „te midden van hooge bosschen" planten.

---

[1]) Bij Guizan komt een rapport voor over de cacaocultuur in Venezuela, uitgebracht door iemand die in 1824 door den gouverneur van Cayenne daarheen gezonden was. Deze rapporteur beschrijft de cultuur onder Erythrina's en merkt op, dat men dien boom op de fransche Antillen niet zou kunnen gebruiken vanwege de orkanen, maar in Cayenne zou het best gaan.

Van Raders en Wolfson (Verslag eener reis naar Demerary, Grenada en Guadeloupe, Paramaribo 1846) berichten, dat op Grenada de cacao geheel anders geteelt wordt als in Suriname.

Ze citeeren dan Edwards, History Br. Colonies in the West Indies, 4 ed. 1807, o.a. „Het wordt ook raadzaam geacht om den eenen of anderen boom (de erythrina of beantree neemt men gewoonlijk hier voor) ten Zuid Westen van de cacaoplant te planten, welke tegelijk met dezelve opgroeit en haar beschermt." Ook deelen zij mee, dat de koffie op Grenada onder een beschermenden boom geplant wordt. Deze heeren (zeeofficieren) schenen dus een tusschenplanting van schaduwboomen in koffie- en cacaovelden in Suriname niet te kennen.

[2]) Onder dezen naam staat tegenwoordig een Acanthacee, Trichanthera gigantea H. B. K. bekend, die nog wel eens als windbreker gebruikt wordt, daar ze zeer gemakkelijk en snel groeit.

Blom teekent over het aanleggen van cacaovelden nog aan: „Men kan ook wel eenige wilde boomen, mits die hoog van stam zijn, op zekeren afstand laten staan om schaduw aan de Cacao te geven; terwijl die onder de schaduw, die echter niet bekrompen, maar ruim moet zijn, zeer wel tiert. Echter is dit geen noodzakelijkheid, want *in de open lucht, in goede zwaare gronden* geplant zijnde, *groeit ze zeer wel.*, en zoo groot dat de een de ander tot schaduw kan strekken."

De mededeeling uit de jaren 1740—1747, dat men de bananen kan laten staan tot de cacao zijn kroon gevormd heeft, en „zoo veel kragte ontvangen heeft dat hij sig van andere Hulpe niet van noode heeft te bedienen", wijst er ook duidelijk op dat geen blijvende schaduwboomen geplant werden.

Uit het bovenstaande blijkt voldoende dat tusschenplanting van Erythrina's in cacao- en koffievelden in de 18de eeuw in Suriname niet in gebruik was. Erythrina glauca komt voor zoover mij bekend is, in Suriname niet in het wild voor; in de zwampen achter de plantages in Nickerie is ze waarschijnlijk verwilderd [1]) en afkomstig van die plantages zelf. Toch schijnt men vroeger (voor andere doeleinden) wel Erythrina aangeplant te hebben.

M. S. Merian (1726) geeft een duidelijke afbeelding van een Erythrina ,waarschijnlijk glauca, op plaat 11 van haar verhandeling over Surinaamsche insecten. Ze beeldt daarbij dezelfde rups (ook de vlinder) af, die nog heden ten dage koffiemama-rups genoemd wordt (Arsenura erythrinae Fabr.) en vaak de koffiemama's kaal vreet, wanneer ze na hun bloei in den grooten drogen tijd, weer in blad gekomen zijn.

De aan de plaat toegevoegde beschrijving van de „pallisade" berust blijkbaar op een vergissing en slaat op den pallisade-palm (Euterpe oleracea), niet op Erythrina. Waarvoor deze boom gebruikt werd in de 18de eeuw is mij

---

[1]) J. W. Gonggrijp (houtvester in Suriname) meent dat deze boomen wild zijn. Hij zag ze op dezelfde wijze groeien langs de beneden-Orinoco. Ook trof hij den boom aan op Baviaan-eiland in de Corantijn.

niet bekend, mogelijk als laanboom, zooals Hura crepitans (vergel. Hartsinck, dl. I, p. 73). Van E. inermis Aublet werd in Cayenne een dergelijk gebruik gemaakt (Noyer-Forets vierges, 1827).

Aublet, die 1762 in Fr. Guiana kwam, beschrijft 2 Erythrina's. Eén vond hij in de vlakte van l'île de France; de wortels en bloemen daarvan golden als geneeskrachtig, over een ander gebruik wordt niets gezegd. (Hist. des Plantes de la Guiane Française. Tom. II, 1775, p. 760). Reeds eerder wordt een „immortel" beschreven door P. Barrère, die 1722—1725 in Fr. Guiana was, in zijn „Essai sur l'histoire naturelle de la France équinoxiale".

Voor Suriname wordt Erythrina crista galli. (Mangonie?) genoemd in J. Alm, Plantae Surinamenses, Upsala 1775.

Andere berichten over het voorkomen van Erythrina in de Guiana's heb ik in de mij ter beschikking staande 18de eeuwsche litteratuur niet gevonden.

Door G. F. W. Meyer (Primitiae Florae Essequeboensis 1818) wordt Erythrina glauca Willd. beschreven als een wilde boom en niet onder de gekweekte genoemd. Richard Schomburgk (Reisen in Br. Guiana 1848, dl. III, p. 856) noemt Erythrina Corallodendron L. als geïmporteerden boom, die evenals Erythrina speciosa Andr. vanwege de fraaie bloemen in tuinen gekweekt wordt, echter E. glauca Willd als wilden boom uit het savanna-gebied, dl. III, p. 1203).

Robert Schomburgk noemt bij zijn beschrijving van de Berbice een grooten „Orenocoboom" (Erythrina spec.?).

Van het begin der cultuur af is men er in Suriname van doordrongen geweest dat de cacao tegen den wind moet beschermd worden.

De onder 2 aangehaalde memorie van 1735 geeft aan, dat de aanplanting omgeven moet worden door een dubbele rij bananen of „waterwilligen" tot bescherming tegen den wind.

Het handschrift uit de jaren 1740—1747, teekent aan, „De kakaauw vereyscht wel ter eerster Instantie, dat hij

niet zooveel voor de son, als wel *principaalyck voor de wint bewaart wordt"* [1]).

Nepveu (1770) geeft aan, dat de cacao, vooral als ze jong is, niet tegen wind kan. Daarom is een aan den windkant door bosch of boomen beschutte plaats het beste.

Blom (1787) klaagt ook over de windschade, „zelfs wanneer een boom in het midden van een stuk komt te sterven, moet men aanstonds, al is het van gemeen hout, zorgen, dat de ledige plaats vervuld wordt, anders sterven de naast gelegen boomen mede weg, en men loopt gevaar van een gantsch stuk te verliezen". Het is dan ook zeer aannemelijk, dat men in dergelijke cacaovelden zonder tusschenplanting met schaduwboomen voor windschade zeer op zijn hoede moest zijn.

Guizan (1788) beveelt het planten van windbrekers aan de N. en O. zijde der cacaostukken aan; eerst neemt men bananen en later plant men vruchtboomen daartusschen; goed is het ook eenige van die windbrekende heggen rondom de stukken te brengen.

Ludwig (1789) zegt, dat men bij een cacaoplantage altijd veel nieuwe boomen moet naplanten, omdat er vaak door den wind bedorven worden.

In een latere publicatie (1805) raadt Blom aan om als windbrekers aan de N. en O. zij van de cacaostukken bamboe te planten.

Ten slotte mag er nog op gewezen worden, dat de cacaoboom welke zonder schaduw gekweekt wordt, een andere habitus heeft dan de beschaduwde. De vorm is meer gedrongen. In de plantage Margarethenburg, waar indertijd verschillende cacaovelden zonder schaduw aangelegd wa-

---

[1]) Ook Labat (1728) en de Quélus (1720), die een nauwkeurige beschrijving van de cacaocultuur op de Fransche Antillen leverden, spreken van windbrekers nl. 3 rijen bananen; Labat noemt ook een heg van „immortellen" (Erythrina) als zoodanig.

M. Buc'Hoz (1787) die zijn inlichtingen over de cultuur vooral dankt aan een artikel van Artur (Cayenne) zegt: „On dit que l'ardeur du soleil pouvait nuire aux cacaoyers, surtout dans les terres argileuses, et dans celle ou le sable domine. „Le vent est bien plus dangereux pour les cacaoyers que le soleil". Een laag windbrekers rondom het terrein meestal bestaande uit bananen of bacoven is noodzakelijk.

ren [1]), maar omstreeks 1915 alle stukken weer beplant zijn met koffiemama, herkent men de vroeger schaduwlooze stukken nog duidelijk aan de gedrongen lage vertakte boomen.

Dat de zonder schaduw opgegroeide cacao een geheel andere habitus had dan de tegenwoordige onder schaduw gekweekte, blijkt o.a. uit de volgende beschrijving van Blom (1786):

Boom tot 10 voet hoog [2]). Naarmate de boom groeit, buigen de takken zich meer en meer naar den grond, zoodat de onderste den grond raken; ten slotte sluiten de takken aan elkaar en bedekken den grond geheel, (plantwijdte 16—18 voet). De stam is 2 voet hoog. Wanner het lang droog was, vielen de bladeren soms af, maar met den regen liepen de boomen opnieuw uit.

Guizan (1788) zegt van den cacaoboom: „il a toujours une grande partie de ses branches dont les sommités sont mortes. Il offre assez souvent l'apparence d'un arbre qui a été grêlé ou battu de l'orage [3]).

Zooiets vertoonen gezonde beschaduwde boomen niet, maar wordt in het droge seizoen niet zelden waargenomen bij boomen, die in de volle zon staan.

4. *Snoeien, wieden en ander onderhoud.*

Over deze onderwerpen zijn weinig gegevens te vinden. Hoewel de meeste auteurs er op wijzen, dat het zeer moeilijk is om de jonge cacao op te kweeken, geven allen toe, dat wanneer eenmaal de cacao volwassen is, ze zeer weinig arbeid meer eischt. Men krijgt den indruk, dat aan de volwassen cacao zeer weinig gedaan werd.

Merian (1727) merkt op, dat de cacao-doppen dienen als mest.

Ook de reeds meer genoemde planter, uit de jaren 1740

---

[1]) Zie van Hall (1907).

[2]) Hartsinck (1770) 11—12 voet.

[3]) de Quélus (1720) schrijft dat op de Fransche eilanden, de cacao (ook zonder schaduw geteeld) vaak veel dood hout, vooral aan de uiteinden der takken, heeft.

—1747,, zegt, dat de schillen der cacao gebruikt worden om ze rondom de zieke en magere boomen te leggen. Verder: „De kakauw heeft van de Natuur de begaaftheydt, dat hij gelijk men segt, geslooten sijnde, geen wiet of gras omtrent hem laat groeyen, en dat hij sig met zijn eygene afgevalle blaaden voeyt en mest". Aan onderhoud[1]) werd dus blijkbaar niet veel gedaan (1 slaaf verzorgde 2000 boomen). Wel wordt gezegd, dat cacao evenals koffie licht overwoekerd en verstikt wordt door patatten-ranken [2]). Het is dus zeer aannemelijk, dat die tijdig verwijderd werden. De zonder schaduwboomen geteelde koffie en cacao zal er zeker meer door hebben te lijden gehad dan beschaduwde.

Nepveu (1770) zegt: „Men moet in de cacoboom so wynig mogelijk kappen, alleen het drooge hout en de takken, die vermolmen wegnemen, ook de waterlooten".

De cacao is volgens hem gemakkelijker te onderhouden dan de koffie en geeft als ze eens groot is, minder wiedwerk, omdat er geen onkruid onder groeit.

Blom (1787) geeft op, dat onderaan eenige takken weggesnoeid werden om in de stukken te kunnen komen bij het oogsten; merkt echter in een later geschrift (1801) op dat det afsnijden van takken bij de cacao heel slecht is, de groei en productie benadeelt en bederf en kanker veroorzaakt.

De cacao geeft weinig wiedwerk. Men moet gedurig de bladen uit de „trenzen" halen, anders wordt de „loozing" belemmerd. Het schoon maken van de groote en de kleine trenzen moet in het regenseizoen om de 3, uiterlijk 4 weken geschieden, alle onkruid (als sarre sarre, pannekoeken, watergras e.d.), die de loozing belemmeren, moeten er uit gehaald worden. „De goede afwatering is zeer nuttig voor alle gewassen; men kan nooit te oplettend met het

---

[1]) Bij Labat (1725) en de Quélus (1720) wordt meegedeeld, dat men op de Fransche Antillen het doode hout meest liet zitten: De Spanjaarden („hoewel zeer lui en traag") lieten nooit na het tijdig weg te snoeien. Gewied werd tot de jonge cacao den grond bedekte en het onkruid onderdrukte, daarna achtte men 1 maal per maand wieden voldoende.

[2]) Ipomoea sp., is nog steeds een zeer lastig onkruid.

schoon maken van trensen, en eene behoorlijke bedelving zijn".

Ludwig (1789) merkt op, dat het z. i. evenveel werk geeft om een cacaoplantage te snoeien en schoon te houden als een koffieplantage.

In de Verhandelingen der plantersvereeniging: „De Eensgezindheid" (1804) wordt aangeraden cacao slechts licht te snoeien, het dorre hout en de waterloten weg te nemen; de cacao moet heel anders gesnoeid worden als de koffie en katoen. Ook moet men de „vogelkaka" verwijderen en de worm onder de bast.

Guizan (1788) houdt het mos voor schadelijk; het houdt het regenwater vast en bederft bloemen en vruchten. Men reinigt de boomen daarom als ze weinig bloemen hebben.

Teenstra schrijft (1835): „De kakau boom moet ligt gesnoeid worden, vooral daar hij zijne vrucht niet in het jonge- maar oude vaste hout draagt.... men neme dus alleen de zuigers (waterloten), het hinderlijke en vooral het doode hout weg.

Anderen snoeyen de stam tot 4 voet hoogte op, en laten de kruin op 3 takken groeyen" (de overtollige takken worden op 2 vinger breedte van den stam afgesneden).

Onder het onkruid zijn het zg. klimop [1]) en de paruiken, die op de takken uit het „vogelkaka" [2]) groeyen, het ergste, welke men beide bij de snoeying wegnemen laat; ook is het zeer nuttig, stam en takken, bij regenachtig weer, door middel van een houten mes, van het daar aan groeijende mos te laten zuiveren."

Aan grondbewerking en bemesting voor oude cacao werd blijkbaar niet gedaan (wel voor de jonge planten; zie onder 2).

Wat de „bedelving" betreft, het volgende:

De planter van (1740) beschrijft de kleine trenzen als 3 voet breed en 2 voet diep. De bedden zijn voor koffie (waarschijnlijk ook cacao) 30—33 voet breed.

Nepveu (1770) deelt mee, dat de meeste cacao- en koffie plantages 30 ketting breed zijn en door paden in 3 vakken

[1]) Blijkbaar wordt de genoemde Ipomoea bedoelt.
[2]) = Phthirusa e.a. Loranthaceëen.

verdeeld zijn. Meestal is er om de 10 ketting een dwarspad waarlangs een trekker. De bedden zijn voor koffie (waarschijnlijk ook cacao) 33 voet breed, de kleine trenzen 3 voet breed en 3 schop diep.

Volgens Blom (1787 is de verdeeling in bedden bij cacao dezelfde als bij koffie, de kleine trenzen zijn 2 voet 3 duim breed, 2 schop diep (1 schop = 9 duim). De oude trenzen moeten om de 3—4 jaren worden uitgediept ; 20 duim is een voldoende diepte. De trekkers zijn 4—5 voet breed, 3—4 schop diep.

Als afmeting der kleine trenzen geldt tegenwoordig meestal 2½ voet breed, bij 2 voet diep voor de trekkers 5 voet breed bij 2½—3 voet diep (d. i. iets dieper dan de kl. trenzen, de breedte der bedden is gewoonlijk 30 voet; een en ander is, al naar gelang van plaatselijke omstandigheden, aan geringe wijzigingen onderhevig.

5. *Productiviteit*

Daar cacao zonder blijvende schaduw over het algemeen eerder in volle vruchtdracht komt, meer produceert, maar van korter duur is dan beschaduwde boomen, zijn de gegevens over dit onderwep van belang.

In aanmerking moet echter genomen worden, dat men in het begin der 18de eeuw voornl. Criollo plantte, welke minder draagt en later in productie komt dan de tegenwoordige Amelonadotypen.

De planter van 1740 rekent de gem. productie per boom op 3 pond. Daar hij 185 boomen per akker rekent, was dus de gem. productie per akker volgens hem ongeveer 555 pond.

Volgens Nepveu (1770) geven de boomen dikwijls tot 5 pond per jaar door elkaar gerekend en enkele boomen tot 12 en 15 pond (plantwijdte 12 vt.). De ordinaire cacao (waarschijnlijk de oude Criollo zie II) draagt gewoonlijk maar 12—18 jaar, de Caracas (waarschijnlijk een Forastero), wel eens zoo lang,, draagt echter minder vruchten. De bovengenoemde planter merkt dat ook op en stelt 30 goede vruchten aan een „Carakische" tegen 50 aan een

„Surinaamschen", echter zijn de vruchten van de eerste grooter, zoodat de productie vrijwel gelijk staat.

Blom (1787) rekent dat de boom in het 4de jaar [1]) in productie komt, in het 8ste jaar in volle dracht is en dan 3 pond levert. Op vele suiker-en koffieplantages werden eenige boomen voor eigen gebruik geplant; „sommige van deze boomen zijn wel 50 à 60 jaaren oud, staan zeer fleurig en geeven nog hunne volle revenue".

In de begrootingen wordt ook 3 pond per boom aangenomen (250 boomen per akker).

In een latere publicatie (1801) rekent hij ook 3 pond per boom per jaar (plantwijdte 16—18 vt.) In vruchtbaren grond wordt de boom tot 60 jaar oud, maar na 40 jaar begint hij achteruit te gaan.

Volgens Guizan (1788) heeft men in Suriname gedurende jaren de productie opgenomen en rekent men als de boom in volle dracht is (9—10 jaar) 4—8 pond cacao per jaar. Wanneer men boomen van verschillenden leeftijd naast elkaar heeft, wordt 3 pond per boom aangenomen.

In Suriname plant men slechts 275 boomen per akker en haalt niet meer dan 825 pond per akker. Guizan meent, dat er wel 450 boomen op een akker kunnen staan en dat dan ook op 3 pond per boom kan gerekend worden [2]). In goed laag land duurt de cacao volgens hem tot 40 jaar en gaat dan achteruit. Echter kan men de boomen dan op 6 duim boven den grond kappen en de 2 beste loten aanhouden (dat kappen geschiedt bij voorkeur in Nov. of anders in Febr.). De aldus verjongde cacao kan dan nog weer 15 —20 jaar mee; hoe lang is nog niet juist bekend.

Volgens Ludwig (1789) beginnen de boomen te bloeien als ze 2½ jaar oud zijn en zijn ze na 6 jaar op volle kracht. De opbrengst kan niet worden opgegeven, daar die van vele toevalligheden afhangt. Er zijn boomen die 200—300 vruchten dragen. Dit geeft elke vrucht op 20—25 pitten

---

[1]) Vgl. noot 1, p. 61.

[2]) Volgens hem heeft men vele jaren lang proeven genomen met dicht en wijder planten en vond men geen verschil, zoodat men het er nog niet over eens is of op 10—12 of 8—9 voet moet geplant worden.

gerekend en ongeveer 300 droge pitten in een pond, 24 pond cacao.

De Verhandelingen van 1804 stellen, dat de cacao eerst in het 6de en 7de jaar productief is.

Als gemiddelde productie van goed onderhouden cacao (onder schaduw) wordt tegenwoordig in Suriname aangenomen 200 K.G., hoogstens 250 K.G., per akker van 180 boomen, dus 1.1—1.4 K.G. per boom. De duur van een aanplanting wordt gesteld op 50 jaar. Men rekent dat ongeveer in het 4de jaar de eerste vruchten geoogst worden en dat de boom in het 8ste jaar in volle dracht is.

Gaan we nu na, of de schaduwlooze cacao eer in productie kwam, meer produceerde en korter duurde dan de onder schaduw gekweekte, dan komt slechts de meerdere productie uit.

Blom en Guizan komen tot resp. 750 en 825 pond per akker, wat bijna het dubbele is van de tegenwoordige productie. Allen nemen minstens 3 pond per boom aan.

Het is aanemelijk, dat de schaduwlooze cacao wel op 12 voet afstand had geplant kunnen worden, zooals Nepveu en Guizan aangeven. De duur der productiviteit kan blijkens de opgaven van Nepveu en Blom op 30—40 jaar gesteld worden [1]), bij de oude Surinaamsche Criollo was het de helft minder (Nepveu). De opgaven van Blom betreffende het in productie komen, in volle dracht zijn der cacao komen met de tegenwoordige gegevens overeen.

6. *Oogt en bereiding*

Merian (1727) deelt over de bereiding slechts mee, dat men de zaden of boonen in de schaduw laat drogen, voor ze uit het land gezonden worden.

Volgens den planter uit de jaren 1740—1747 worden de rijpe vruchten geplukt of met een *speciaal daarvoor gemaakt ijzer* afgestooten, in manden gedaan, opengesneden en naar huis gebracht, daar in bakken gelegd en in koude

---

[1]) Ze hebben blijkbaar de vruchtbare alluviale gronden der benedenrivieren op het oog.

asch gewenteld en vervolgens door de zon gedroogd. Bij regen werden ze toegedekt.

Een speciale fermentatie werd dus waarschijnlijk nog niet toegepast, wat voor de Criollo dan ook veel minder noodig is als voor de Forastero-cacao. Wellicht werd de cacao des avonds op een hoop gehaald en toegedekt, zoodat daardoor toch licht gefermenteerd werd [1]).

Nepveu (1770) schrijft „als de vrugt rijp is, hetgeen men aan zijn geele koleur siet, wort se afgehaalt met een krom snoeymes, de koker doorgesneede, en de pitten in een mand gedaan en dus na de loos gedragen, daar men ze op een hoop needer gooit en met bannanneblaaden of anders toedeckt en *24 uuren laat sweeten*, om de rinssoete slijm die er om sit los te maaken, en dan word se met *asche* of *sand* bestrooit en geroert en vervolgens gedroogt. Als de cacao tusschen de vingers gedrukt wel breekt en open gaat dan is ze goed om te inbaleeren, ter versending hetzij in vaaten of in baalen".

In een later (blijkbaar verbeterd) afschrift zijner „Annotatiën" wordt de cacao 2 maal 24 uur gefermenteerd, daarna wordt ze, *„met assche of gedroogde, gestoote en gezifte kley-aarde* bestrooyt en geroert, vervolgens gedroogt dog niet in sterke Sonneschijn, maar meest in de Wind".

Uitvoerig wordt de bereiding door Blom (1787) besproken. De vruchten worden in het veld opengekapt, (sommigen laten ze eerst een dag liggen) en de pitten naar huis gebracht. Daar legt men ze op hoopen van ± 300 pond, dekt ze met bananen-bladeren toe en legt er planken op, zoodat de bladeren niet wegwaaien. Men laat ze zoo *6—7 dagen broeien*, maar roert ze elken morgen om. Het slijm verdwijnt. Na het fermenteeren neemt men fijn gezeefde

[1]) Dat is thans nog in Venezuela en Ecuador in gebruik.

D.Quélus (1720) en Labat (1725) (de laatste wordt door onzen planter geciteerd) geven op, dat op de Fransche Antillen 4—5 dagen gefermenteerd werd. Volgens Labat kwam de cacao in groote houten bakken, die met bladeren en matten werden toegedekt en geperst met planken en steenen.De gistende cacaoboonen werden elken morgen gekeerd.

Volgens D. Quélus werd de cacao op een hoop geworpen met paloeloebladeren toegedekt en dagelijks gekeerd. Na 4 dagen was ze gereed, wat herkend werd aan de kleur („beaucoup plus foncée et tout à fait rousse").

asch, of gewasschen klei, die gedroogd, gestampt en gezeefd wordt en wentelt de cacao daarin terwijl ze nog nat is, spreidt ze vervolgens op den zolder van de loods dun uit keert ze dagelijks om, om ze gelijkmatig te doen drogen. Na 4—5 weken is de cacao gereed om afgeleverd te worden; men verzendt ze in balen van 140 pond of in vaten van 300 pond. Ze wordt tusschendeks geladen in schepen met suiker, waardoor de smaak verbetert.

Volgens Blom bederft de cacao als men ze in den zon droogt; ook Nepveu schijnt de sterke zonneschijn voor schadelijk te houden. Welke reden men daarvoor had is mij niet duidelijk. Opmerkelijk is dat bij Blom zooveel langer gefermenteerd wordt als bij Nepveu.

Wanneer men aanneemt dat de herleefde cacaocultuur na 1760 vooral met forastero gedreven werd, is zeker een fermentatie van ongeveer 1 week noodig geweest.

Guizan (1788) geeft de volgende beschrijving:
Geoogst wordt met een gesteeld snoeimes op een langen stok. De vruchten worden in het veld opengekapt. In Suriname laat men de cacao fermenteeren op hoopen. In plaats van ze te keeren verplaatst men ze elken dag. Beter is in houten bakken te fermenteeren (steenen bakken zijn minder goed) zooals de Spanjaarden doen. Het eenige nut van het fermenteeren is, dat men de zurigheid wegneemt en dat men water onttrekt. Als men te lang fermenteert wordt de cacao slecht, men moet ze daarom alle dagen ('s morgens en s'avonds) keeren. Fermenteeren en drogen nemen ongeveer 15—18 dagen in beslag.

Als de cacao gereed is, moet men ze zoo spoedig mogelijk verschepen, omdat ze anders door de insecten bedorven wordt. Men beweert, dat men die insectenschade deels kan voorkomen door er tijdens het fermenteeren asch of kalkmelk door te mengen, zooals van ouds in de Hollandsche kolonies is toegepast.

Cacao, die niet lang genoeg gefermenteerd heeft („cuve rouge") ziet er mooier uit en weegt zwaarder dan de goed gefermenteerde („cuve brun"), maar de chocolade is scherp; de handel prefereert ze echter.

Ook Ludwig (1789) spreekt van het op hoopen fermen-

teeren onder bananenbladeren in de koffieloods. Na eenige dagen werden de pitten met asch gewreven om ze van het slijm te ontdoen en onder vlijtig keeren aan de lucht of zon gedroogd.

Volgens de Verhandelingen der plantersvereeniging „De Eensgezindheid" (1804) kan men op 2 manieren fermenteeren:

1) op hoopen, met persenningen of bananenbladeren bedekt.

2) in kisten of bakken.

De eerste methode is de beste omdat men de pitten beter kan keeren en ze beter doen uitwasemen. Ze worden dagelijks gekeerd, liefst 2 maal per dag; hoe losser de cacao ligt hoe beter. Het fermenteeren gebeurde op de drogerij of als op de loods geen plaats meer was in de open lucht. Zoodra de pitten op breuk een „egale paarsche of violetkleur" vertoonden (meestal na 8—12 dagen) werd de fermentatie voldoende geacht. Daarna werd de cacao uitgespreid en strooide men er asch of gedroogde fijne kleiaarde op en keerde de cacao terdege met de handen, opdat de asch of fijne aarde goed aan de nog kleverige pitten hechtte. Dan werd het product in de zon gelegd om te drogen en nu en dan met de handen gekeerd, tot de asch of klei er vast aan zat en de cacao droog was.

Daarna kwam ze in de loods om verder te drogen en werd later nog eenige dagen in den zon gelegd opdat ze geheel droog zou zijn. De slechte boonen werden uitgezocht, de rest in vaten of zakken gepakt. Asch werd voor beter gehouden dan klei, omdat de cacao sneller droogde en beter bestand was tegen de „mijt" [1]), waardoor het product veel leed.

Teenstra (1835), laat de vruchten ook in het veld openen (in de lengte opensnijden). In de koffieloods (de meeste cacao in Suriname werd op de koffieplantages verbouwd) werd de cacao op een hoop geworpen en begoten met water daarna met bananenbladeren of geteerd zeildoek bedekt. Een maal per dag werd gekeerd. Bij regen

[1]) Waarschijnlijk wordt de cacaomot (Ephestia sp.) bedoeld.

weer moet de cacao wel 5—6 dagen langer „zweeten" dan in den drogen tijd. De boonen nemen een donkerroode en violette kleur aan.

Vervolgens worden ze op matten of schuifbakken in de zon gedroogd en met asch of fijn gezeefde klei bestrooid, waardoor ze spoedig drogen en voor de mijt gevrijwaard worden. Bij goed weer gebeurt dit in 3 dagen. Als de cacao niet goed gedroogd is, gaat ze broeien en bederft ze; als ze te sterk gedroogd is, vergruist ze. Voor regenachtig weer zou Teenstra het goed achten de cacao door middel van over de zolder gelegde kachelpijpen te drogen [1]) en droog te houden. De cacao werd verpakt in koffiezakken, die 200 pond koffie en ongeveer 170 pond cacao konden bevatten. Ook werd de cacao wel eens in vaten verpakt, die 4 zakken bevatten (600—700 pond).

---

[1]) Droogovens schenen in Cayenne wel in gebruik te zijn. (Zie Guizan, p. 396—402). Gemetselde haarden om koffie te drogen werden in Suriname reeds in 1740 gebruikt (zie Handschrift 1740), maar in Holland keurde men dat af.

(*Slot volgt.*)

BOEKBESPREKING

Gedenkboek van het Algemeen Nederlandsch Verbond, bij gelegenheid van zijn 25-jarig bestaan, 1898—1923. Geschiedenis en invloed van den Nederlandschen stam. Suriname, door F. OUDSCHANS DENTZ. *Curaçao, door* dr. B. DE GAAY FORTMAN.

Wat den lezer zoo aangenaam stemt is, dat in het opstel van den heer Oudschans Dentz alle narigheid is weggelaten. Hij rept niet van al de tegenslagen, vermeldt geen cijfers die tekorten in beeld brengen, schrijft niet over den achteruitgang van cultures; deze onderwerpen behooren elders; hier leest men alleen over den „invloed van den Nederlandschen stam in Suriname". Wie dat niet precies begrijpt dient te worden voortgeholpen: de heer Oudschans Dentz schrijft over Nederlandsch, Neger-Engelsch, Neger-Hollandsch, Onderwijs, Literatuur, Tooneelspeelkunst, Teekenaars, Schilders, Godsdienst, Karakter, Zeden, Gewoonten, Kleederdracht, Namen, Nickerie en Albina, en over de Bevolking. Deze zijn de titels der paragrafen, kleine stukjes, soms van 'n twintig regels; trouwens het heele opstel is niet meer dan twaalf bladzijden groot, en daarvan is een drietal ingenomen door „een korte beschouwing over de naburige kolonie Britsch-Guyana."

Er staan aardige dingen in. Suriname is een staalkaart van naties, „want — zoo lezen we — haast iedere Europeesche natie is er vertegenwoordigd. Men vindt er bovendien Britsch-Indiërs, Javanen, Chineezen, Syriërs en de afstammelingen van de uit Afrika ingevoerde negerslaven met de vermengingen van al deze rassen onderling, waarnaast de oorspronkelijke bewoner, de Indiaan, een zeer bescheiden plaatsje inneemt en ten slotte wel zal uitsterven". De schrijver zegt zeer goed te begrijpen, dat de invloed van den Nederlandschen stam maar heel langzaam is voortgeschreden, door dit mengelmoes heen. Inderdaad is het wonder, dat van dien invloed iets waarneembaar bleef, te meer omdat die invloed zich moest doen gelden tegenover niet 'n volk, maar een olla podrida. En evenzeer is het wonder, dat zich heeft gehandhaafd gedurende

langen tijd één taal, die door deze menschen-massa van buitengewoon vreemde sorteering wordt verstaan, een brabbeltaal, volgens Mauricius, die men Neger-Engelsch noemt.

„Bij den aanwezigen staat van zaken gelooven wij niet, dat het Nederduitsch anders dan zeer langzaam het Neger-Engelsch zal vervangen". Deze bewering is van Ds. C. H. Moes, predikant bij de Ev. Luthersche Gemeente, die in 1858 over dit onderwerp schreef. De heer Oudschans Dentz citeert de woorden, zegt echter niet of hij 't eens is met hetgeen volgt, n.l. dat de vervanging van het Neger-Engelsch door het Hollandsch wenschelijk is, om vier redenen. Het Neger-Engelsch wordt in Suriname algemeen gesproken, is echter geen beschaafde omgangstaal, zegt men. Is het Hollandsch een beschaafde omgangstaal? Over de spreektaal hebben we 't nu, niet over de schrijftaal van menschen die de zwaarte van het woord kennen, die gevoel hebben voor rhythme en den klank hooren in den goedloopenden zin. De groote meerderheid der Hollanders schrijft slecht: gewoonlijk is te begrijpen wat ze bedoelt, maar meer lof komt haar niet toe. Schrijft en spreekt slecht; „het volk" bijzonder slecht, ondanks ons kunstig ineengezet en kostbaar onderwijs. Een goed gesteld briefje wordt bewaard als zeldzaamheid om te toonen op het eerstvolgende avondje. De gebrekkige spreektaal valt ons niet meer op, omdat we eraan zijn gewend geraakt, zooals we veel wanluidend geraas niet meer hooren. Wie zich inspant tot opletten zal op straat, in winkels, op alle plaatsen waar menschen gelegenheid hebben 'n „praatje" te maken, hooren hoe slecht taal en uitspraak zijn. Dat is de Hollandsche omgangstaal, dat is niet, nòg niet het platte Hollandsch van het volk een paar treden afwaarts, de lui die van een ruize mets praten; zie verder de schrijvers die dit koeterwaalsch met zwier weten te transcribeeren.

Moet de inlandsche bevolking deze Hollandsche omgangstaal aanleeren in plaats van haar Neger-Engelsch? Een slechte ruil; met zulk een minderwaardig artikel kunnen we ginds niet aankomen. Indien we erin waren geslaagd ons eigen volk behoorlijk, redelijk juist, te leeren spreken, dan hadden we iets te ruilen waarover we niet behoefden te blozen. Eerlijk gezegd voel ik niet waarom de bewoners van Suriname geen Neger-Engelsch mogen blijven spreken; hoofdzaak is, dat ze elkander verstaan en begrijpen; het is een gemakkelijke taal, heeft weinig grammatica, geen meervoudsvormen, geen geslachten, enkele buigingsvormen. Men kan met goed gevolg het Encyclopaedie-artikel van H. J. van Ommeren erover nalezen, waaruit ook de heer Oudschans Dentz putte.

Het lijkt mij een grappige taal, doorweven met Engelsch, Portugeesch, Hollandsch, Fransch, Spaansch, Hebreeuwsch; met Afrikaansche woorden van Kongo, Eve, Tsji, Yoruba; met Karaïbisch, Arowaksch, Warausch. Het Neger-Engelsch heeft een bijna volslagen gebrek aan woorden voor abstracte begrippen; vermoedelijk ontbreken dan ook die begrippen zelve. Voor ontbrekende begrippen heeft men geen woorden noodig.

We moeten nog even terug naar Ds. C. H. Moes, die vier redenen heeft gevonden (reeds in 1858) waarom het Neger-Engelsch dient te worden vervangen door het Hollandsch:

„1e is de neger-engelsche taal een gebrekkige taal; 2e heeft zij een zeer beperkte litteratuur, waarvan uit hoofde van het lage cijfer der bevolking, geen aanmerkelijke uitbreiding te verwachten is; 3e verdient het de voorkeur dat door een gansche bevolking een en dezelfde taal gesproken wordt; 4e zou ook door het algemeen gebruik van het Nederduitsch het aannemen van Nederlandsche zeden en gewoonten onder inboorlingen worden bevorderd, en de band, die Suriname aan het moederland hecht, nauwer worden toegehaald". De band dien men tegenwoordig zoo druk gebruikt, is dus al van '58, blijkt nu.

Het artikel in de West-Indische Encyclopaedie stelt hier tegenover, dat het Neger-Engelsch kan bogen op een vrij uitgebreide literatuur en het verwijst daarbij naar de catalogi van de Kol. Bibl. te Paramaribo, en van de koloniale bibliotheken in Den Haag; „het belangrijkste werk over het Neger-Engelsch is het door de Kon. Akad. v. Wet.in Nov. 1914 uitgegeven geschrift van Hugo Schuchart", dat „een magistraal overzicht" geeft van het ontstaan der taal. Dan de odo's, de spreekwoorden, waaraan de taal buitengewoon rijk is, kernachtige gezegden dikwijls voor een deel in den slaventijd ontstaan, voor een ander deel als geestelijke schat medegebracht uit Afrika. Gelukkig heeft het Neger-Engelsch, 't bedreigde stuk natuurschoon van Suriname, een taai leven, evenals het Friesch, dat nog steeds niet is uitgeroeid in Friesland, evenmin als het Groningsch, waarvoor een Groningsch woordenboek wordt geschreven. Toch „verdient het de voorkeur, dat door een gansche bevolking een en dezelfde taal wordt gesproken" . . . .

Ook aan de kleeding valt nog iets te doen. „Een zonderlinge afwijking van een groot deel van het schoone geslacht is de kleeding, de eigenaardige kleeding der Surinaamsche negervrouw, die niettegenstaande de lange aanraking met de westersche beschaving (er staat inderdaad *westersche beschaving*) maar langzaam

verandert, ofschoon de nationale „Kotto Missi"-dracht naar het voorbeeld der Europeesche vrouw meer en meer gemoderniseerd wordt". Fraai en zuiver Hollandsch is dit geenszins: kleeding kan niet een afwijking zijn van een geslacht; maar wat de schr. bedoelt ligt voor de hand.

Verscholen in de paragraaf bevolking ligt tòch zoowaar een kleinigheid over den minder gunstigen toestand waarin Suriname verkeert. Ziehier: „En al beleeft de kolonie op economisch gebied thans donkere tijden, waardoor het voor het moederland hoe langer hoe moeilijker wordt de steeds stijgende tekorten te dekken, toch zal Nederland de helpende hand niet terugtrekken, doch tot redelijke bezuiniging en verhoogde krachtsinspanning opwekken. Aan overdoen der kolonie aan een andere koloniseerende mogendheid moet niet worden gedacht. Men zij eerder indachtig aan hetgeen Pieter de Huybert op 10 April 1672 aan Johan de Witt schreef (N. Japikse, Brieven van Johan de Witt, 1922, II, 625): „Het overneemen van Suriname schijnt nu heel van de hant gewesen te worden; in vreedige en voorspoedige tijden heeft die Colonie niet alleene meer aansoeckers, maer self benijders; nu heeft deselve beschermers van noode. Immers die de crachtige hant tot maintien van deselve nu niet en willen uytsteecken oft verlooren synde, die helpen recupereren, die sullen naderhant immers geen fondament ter werelt hebben, om aan die vaert en negotie mede te participeeren."

De lezer die het Gedenkboek doorbladert moet niet verzuimen op bladz. 32 te lezen wat de heer C. van Son over den heer Oudschans Dentz schrijft. „Later was het vooral de heer Fred. Oudschans Dentz, die de ziel der Groep werd (n.l. van de Groep Suriname). Deze doortrapper in de beweging, een der strijders op de lange baan, had reeds voor 1900 in Transvaal en later als vertegenwoordiger te Londen zijn rol in de beweging gespeeld en zette die tot tweemaal in Paramaribo voort. In zijn *Schets van den Nederlandschen Stam en van Neêrlands plaats onder de volken in het verleden en in het heden* ontvouwde hij de redenen, waarom zijn hart altijd uitging naar het oude vaderland en overal, waar hij in het buitenland vertoefde, spoorde hij Nederlandsche herinneringen op en getuigde daarvan in Neerlandia. Hem danken wij het, dat de Groep, die in een onbewaakt oogenblik door een moedeloos bestuur in 1913 onwettig ontbonden werd, met het noodlottig gevolg, dat de mooie A. N. V. bibliotheek (2100 nummers) voor een appel en een ei werd verkocht, in 1917 weder werd ingericht en thans weer meeleeft en — werkt in de beweging". Of de heer

Oudschans Dentz ooit iets heeft bemerkt van de erkentelijkheid der Regeering voor het vele toch ganschelijk belangelooze werk dat hij op uiteenliggende punten van den aardbol heeft verricht ten behoeve van het Nederlandsche stamverband — we vonden het nergens vermeld.

Ten slotte enkele regels over het Neger-Hollandsch van St. Thomas en St. Jan, voorheen door Hollanders bewoond; het eerste eiland werd in 1671, het tweede in 1716 door Denemarken in bezit genomen, en het Nederlandsch bleef de taal der Deensche regeering. Het Engelsch won langzamerhand veld door het toenemend handelsverkeer, het Nederlandsch verdween en het Neger-Hollandsch hield nog vele jaren stand, totdat het — zoo lezen we — in de 19de eeuw uitstierf. Een vrij groot getal gedrukte boeken heeft in het Neger-Hollandsch van de Deensche Antillen het licht gezien. In een voordracht door prof. dr. J. P. B. de Josselin de Jong den 12den April in een bijeenkomst van het Aardrijkskundig Genootschap gehouden over „Archaeologische indrukken van de Kleine Antillen", heeft hij medegedeeld, dat hij op St. Thomas en St. Jan in de gelegenheid was de slotphase van het snel-uitstervende Neger-Hollandsch te bestudeeren, In de 19de eeuw uitgestorven is deze taal dus niet.

* * *

In ongeveer zeven bladzijden heeft dr. B. de Gaay Fortman geschetst de geschiedenis en den invloed van den Nederlandschen stam op Curaçao in den loop van bijna drie eeuwen, een kort opstel, waarin de voornaamste feiten zijn vermeld. Vooraf gaan enkele opmerkingen over de weinige belangstelling voor Curaçao in het moederland; het houdt verband, zegt de schr., met ten eerste het weinig belangrijke dat er op het eiland voorvalt, en ten tweede met den tegenzin om in de kolonie over de kolonie te schrijven; het is een kleine gemeenschap ginds, en het verdient aanbeveling niet over dingen te schrijven waarmede een nog levend geslacht had te maken. Hamelberg ging nog verder terug en vond, dat het onpartijdig schrijven van de geschiedenis der zaken waarin personen waren betrokken met wier onmiddellijke nakomelingen men bevriend is, groote moeilijkheden oplevert. Vandaar dat hij de geschiedenis van *de Nederlanders op de West-Indische eilanden* voorloopig slechts tot 1816 dacht te geven. Maar zelfs tot zoover is hij nooit gekomen; bij 1782 heeft hij den arbeid moeten eindigen en voortgezet is deze niet. Inmiddels zijn de archieven der

kolonie tot 1828 naar het Rijksarchief in Den Haag overgebracht.

We vinden in het opstel het portret van Stuyvesant, die in 1643 het bestuur van Curaçao had op zich genomen; afbeeldingen van het fort Kralendijk op Bonaire; van Oranjestad, de hoofdplaats van Aruba; van Saba, de vulkaanruïne van 880 M. hoogte, eenzaam oprijzende uit zee; van Oranjestad op St. Eustatius, met uitzicht op het bovendorp en het benedendorp; van den ingang der St. Anna-baai op Curaçao; en van een gedeelte van St. Martijn.

Met de snelheid van een film trekt de geschiedenis aan ons oog voorbij. In de 19de eeuw is de geschiedenis van Curaçao economische en staatkundige geschiedenis geworden; van oorlogen en brandschatting is geen sprake meer. De beide eilanden-koloniën vormden van 1818—45 één geheel met Suriname, waarbij de niet-verwezenlijkte bedoeling voorzat, dat de overschotten van Suriname de tekorten der eilanden zouden dekken. Sindsdien werd de tegenwoordige toestand in het leven geroepen, de zes eilanden één kolonie, genoemd naar het voornaamste eiland. Het Regeeringsreglement van 1865, tot nu toe geldend, regelde de nieuwe indeeling. In enkele trekjes krijgen we te zien hoe 't staat met Curaçao, met Bonaire en Aruba. De bovenwindsche eilanden hebben niet veel geschiedenis gemaakt, en het zijn vooral de tekorten dezer eilanden die de geheele kolonie nog steeds in geldelijk opzicht een schadepost doen zijn voor het moederland; de ontwikkeling van het hoofdeiland vertoont onmiskenbare teekenen van vooruitgang.

Willemstad — ieder die er komt wordt getroffen door het eigenaardig karakter der stad, zegt de W. I. Encyclopaedie (747). Den een doet de haven met de huizen „die aan weerszijden netjes en koket in de rij staan" denken aan oud-Amsterdam (Victor Zwijsen, Curaçao-nummer van Neerlandia, Juli-Aug., 1905, 122); een ander noemt de stad een tropisch Stavoren of Vlissingen, een tropisch Broek in Waterland, een tropisch Marken (N. Rott. Ct. 2 Oct. 1912); G. Verschuur (Voyage aux trois Guyanes et aux Antilles, Paris 1894, 78) vindt in de oude kringen „le vieu cachet hollandais", terwijl de nieuwe huizen „portent le cachet espagnol de la côte ferme"; Van Kol (Naar de Antillen en Venezuela, Leiden 1904, 363) kreeg ook den indruk van een oud-hollandsche stad, sommige deelen van Utrecht en Dordrecht. Dr. H. P. N. Muller (Door het land van Columbus, Haarl. 1905, 412) vindt dat Willemstad heelemaal geen Nederlandsch uiterlijk draagt. „In haar ordelijkheid, zorgvuldig onderhoud herinnert zij aan Holland, in de grootsche opvating van den woningbouw aan onze koloniale vaderen, in den stijl een weinig aan Spanje en ook Italië, in het bree-

de water aan Hamburg. Doch in de geheele wereld ken ik geen stad die op haar gelijkt. Telkens verrassen schilderachtige pleinen, hoeken, gebogen straten. Trots het gemis van boomen en gras lacht zij u toe en is gezellig als een welverzorgde, goed gekleede oude juffrouw, waaraan zij ook overigens mij telkens doet denken"; Professor J. Boeke was getroffen door het echt-Hollandsch karakter van de stad (Voordr. Diligentia 's-Grav. 6 Maart 1915). H. H. Ewers (*Mit meinen Augen, Fahrten durch die lateinische Welt*, München, 1919, 222) noemt Willemstad „eine echt holländische Stadt mit freundlichen Häusern und rothen Ziegeldächen: ich glaubte — schrijft hij — am Zuyder-See zu sein. Kanäle, Grachten, bunte Farben, wohin man sieht; wahrhaftig, die Niederländer haben hier ein Stückchen Vaterland mitten in den Tropen". Weer anders M. Moresco in zijn boekje „*Westwaarts*" (Sloterdijk, 1924): „Willemstad", echt Hollandsch is het eigenaardige uiterlijk, dat zij aan de van verre uit zee naderenden al vertoont met haar sierlijke, nette pannendaken, mooi afgeteekend door witte kalkstrepen, helder, vriendelijk, welvarend, in sterke tegenstelling met den aanblik van alle andere tropische steden, echt Hollandsch in haar rustigen eenvoud en die van haar bewoners, echt Hollandsch ook in de kinderlijke kleinsteedschheid, die men hier aantreft"......

En nu dr. de Gaay Fortman. „Er zijn er, die zeggen, dat de kolonie ook uiterlijk een Hollandsch karakter bij uitnemendheid heeft, en dat dit aanstonds opvalt wanneer men de haven van Willemstad binnenstoomt. Het is ontegenzeggelijk waar, dat Curaçao een gansch anderen indruk maakt dan Suriname, en dat de havenaanleg een handelsstad doet vermoeden, maar een Hollandschen indruk heb ik noch bij eersten oogopslag noch bij nadere kennismaking ook niet van Willemstad gekregen. In den huizenbouw en stratenaanleg heb ik zelden iets gezien dat aan Holland doet denken, en men hoort geen Hollandsch spreken bij den weg; alleen de scheepsvlaggen en die van enkele openbare plaatsen maken het duidelijk, dat men Nederlandsch grondgebied betreedt, en de schipbrug kan met eenigen goeden wil vergeleken worden met wat wij in ons land daarvan zien. Curaçao maakt een eigen en aardigen indruk. Het heuvelachtige terrein doet in de hoogte hier en daar de mooie groote huizen als eenlingen goed uitkomen, terwijl in de laagte de uitgerande daken der huisjes, naast elkaar gezet als Neurenbergsch speelgoed, gelijk eens opgemerkt is, vóór alles een helderen indruk maken, die bij nadere kennismaking niet altijd bevestigd wordt".

Aardig is de opmerking, dat men bij den weg geen Hollandsch hoort spreken: geen der anderen heeft daarop gelet of is er door getroffen. Toch moet het Papiementsch op straat wel afbreuk doen aan het „Hollandsch karakter" waarover velen schrijven. Dit taaltje, deftig Papiamentisch geheeten, wordt onderscheiden in soorten, waarover men de Encyclopaedie kan raadplegen, waarin dr. A. A. Fokker een uitvoerig artikel schreef. Negentig percent van den woordenschat stamt uit het Spaansch; het overige is Hollandsch, ongeveer Portugeesch, Engelsch 'n kleinigheid, en misschien Karaïbisch, evenmin veel. Dr. de Gaay Fortman weet nog te vertellen, dat Nederland op taalgebied onmiskenbaar heeft ingeboet op Curaçao. Het Papiementsch, vroeger de taal der slaven die haar onderling spraken en die met hen werd gesproken, heeft van onder-op het Nederlandsch verdrongen, ook in families die van ouder tot ouder van Hollandschen oorsprong zijn; zoodat het Papiementsch nu landstaal is. Hollandsch spreekt de vlottende Hollandsche bevolking, en verder is Hollandsch de officieele schrijf- en spreektaal. Zelfs dit laatste nog niet in alle opzichten. Bij de openbare terechtzittingen wordt Papiementsch gesproken, tenzij de rechter of een der rechters die taal niet machtig is, in welk geval de bijstand van een tolk niet kan worden gemist. Op de bovenwindsche eilanden is Engelsch de eenige taal, ook de officieele. Het Engelsch is voertaal bij het onderwijs, de taal van den Raad van politie, van den omgaanden rechter, in de kerken. Vooral is dit merkwaardig op St. Martijn, waar op het Fransche gedeelte, dat toch in hoofdzaak de wisselvalligheden van het Hollandsche gedeelte heeft gevolgd, de Fransche taal zich heeft weten te handhaven.

Zoo valt er uit dit opstel, ondanks den gecondenseerden vorm, veel te leeren omtrent Nederlands derde kolonie wat bekendheid in het moederland betreft. SN.

BOEKBESPREKING

The British Guiana Handbook 1922. Containing general and statistical information concerning the colony, its industries, manufactures and commerce. Edited by William Francis, F. I. C. and John Mullin, A. I. M. M., and issued by the committee of correspondence and exhibitions under the direction of His Excellency the Governor (Chairman). „The Argosy" Co. Ltd. Georgetown British Guiana.

De Engelschen hebben het geheim van de samenstelling van practische en tevens smaakvolle handboeken van hunne kolonies. Dat bewijst weer het hierboven genoemde boek. Onlangs is een „standarised form for Handbooks of Standard Information" vastgesteld, maar daarmede kon bij de samenstelling van het hier besproken boek niet geheel rekening gehouden worden, omdat een groot deel van het materiaal gereed was vóórdat de nieuwe vereischten bekend waren.

De vorige editie — van 1913 — was een mooi boek, maar de nieuwe overtreft die in vele opzichten. De uitgave van dit en de vorige handboeken is bekostigd uit de publieke geldmiddelen „voted by the Combined Court for that purpose". Men begrijpt daar welk een voortreffelijke reclamemiddel voor de kolonie zoo'n handboek is. In Suriname laat men de uitgave van almanak of vraagbaak — zooals ze in den laatsten tijd heeten — aan particulieren over. Dezen doen hun best en hun arbeid verdient alle waardeering, maar, hoe nuttig ook, in uiterlijk en als reclamemiddel zijn die almanakken en vraagbaken niet te vergelijken met de Handbooks van British Guiana. Voor allen die op eenigerlei wijze in betrekking staan of wenschen te komen met de kolonie zijn de Handbooks van onschatbare waarde. Daarenboven — het groote aantal mooie foto's maakt het doorbladeren tot een genot. De uitgave van 1913 bevatte 70 foto's en een kaart van Britsch Guiana. Toch kostte het boek van bijna 300 bladzijden, in

geheel linnen stempelband slechts 2 sh. De uitgave van 1922 bevat 65 foto's, een portret van den vorigen Gouverneur, Sir Wilfred Collet, K.C. M. G., en van den tegenwoordigen, Sir Graeme Thomson, K. C. B., alsmede een kaart van de kolonie. Van deze uitgave is de prijs niet — als bij de vorige, op het titelblad — vermeld. Deze is vermoedelijk iets duurder. De foto's zijn buitengewoon mooi. In 't bijzonder vermeld ik de „Indian Shooting Fish" — een andere opname dan die in James Rodway's *„In the Guiana Forest"* — en het allerliefste prentje, tegenover blz. 200, van een Indiaansch meisje, katoen spinnende. Men behoeft de foto's even te bekijken om te moeten erkennen dat Georgetown heel wat meer mooie publieke gebouwen telt dan Paramaribo en dat er meer tot verfraaiing der stad gedaan wordt dan in de hoofdstad van onze kolonie. De natuurtafereelen — bergen en watervallen [1]) zijn er forscher dan in Suriname. Op het gebied van handel en nijverheid is de Engelsche kolonie haar Nederlandsche nabuur ver vooruit. Er is een droogdok van 212 voet lengte en 41 voet, 4 duim breedte. Moeten in Suriname schepen dokken dan gaan ze daartoe naar Georgetown.

Georgetown bezit een mooien botanischen tuin en een zeer goed ingericht Museum voor Natuurlijke Historie. Van den tuin geeft het Handbook een paar mooie kiekjes. In zijn artikel *„Eenige voorloopige mededeelingen over een reis naar Suriname in den zomer van* 1923" (*„Vakblad voor Biologen"*, December 1923) is Prof. Dr. F. A. F. C. Went vol lof over beide instellingen. Paramaribo bezat een goede kern voor een toekomstig museum, Uit grove onkunde liet een vroeger bestuur de voorwerpen — waaronder unica — onder de scholen verdeelen! — Het voornaamste zal met de jaren wel zoek geraakt zijn. —

Georgetown heeft een electrisch tramnet en maakt over het algemeen meer den indruk van een vooruitstrevende stad dan Paramaribo. Juist toen men eenige jaren geleden in Demerary de gasverlichting verving door de voor de tropen aangewezen electrische verlichting besloot men te Paramaribo van petroleum-verlichting over te gaan tot gasverlichting, met al de ellende voor de huishoudingen van de door tallooze vijanden uit de insectenwereld be-

---

[1]) Zie in *„De West-Indische Gids"*, 5e jg. (1923) blz. 45 mijner bespreking van Mrs. Clementi's boek *„Through British Guiana to the summit of Roraima"*. Een prachtige full page afbeelding van de Kaieteurval „that dwarfs Niagara", geeft *„The Illustrated London News"* van 15 October 1921.

dreigde gloeikousjes [1]). Zelfs het kleine New Amsterdam, de hoofdplaats van Berbice, heeft zijn electrische verlichting.

In zijn artikel in „*De Indische Mercuur*" van 14 December 1923 „*Suriname na 22 jaar*", schrijft Prof. Went: „Nog steeds is het onderscheid tusschen de hoofdsteden van de Engelsche en de Nederlandsche kolonie groot; daar breede verkeerswegen, met groote huizen en tuinen, groote openbare gebouwen, bruikbare hotels, electrisch licht en electrische trams, hier een ontbreken van de meeste van deze zaken, die in een moderne stad thuis behooren".....

Aan wegen-aanleg wordt veel geld besteed. Naar het hooge savanne-gebied, uitnemend geschikt voor veeteelt, wordt de „Rupununi Cattle Trail aangelegd [2]). Het Handbook geeft een afbeelding van een „Steer bred on Rupununi Savannah", een mooi, krachtig dier. Uit Demerary wordt geregeld slachtvee naar Suriname gevoerd, dat nog niet in eigen behoefte kan voorzien.

Nog eenige losse grepen uit het boek:

Een cultuur, die zich in de laatste jaren zeer sterk heeft ontwikkeld, is die van rijst. In 1903 was het aantal acres in cultuur 17.500, in 1921 55.911 acres, een kleine achteruitgang bij de oorlogsjaren 1916—1918 en bij 1919, toen het grootste aantal acres in cultuur was, nl. 61.400. In 1921 was de uitvoer 2.027 ton, geschat op een waarde van £ 59.132. De volgende opmerking in het Handbook verdient de aandacht van de rijstverbouwers in Suriname: „The cultivation of rice on a large scale by implements in the Abary district is full of interest and is being watched very closely by commercial man, for if the venture is successful there is every reason to believe that much larger areas of land will be brought under rice cultivation, and British Guiana, which is at present the

[1]) Bedrieg ik mij niet dan was ik de eerste die een 25 jaren geleden te Paramaribo een proef nam met spiritus-gloeilicht. Ik had een dozijn gloeikousjes van hier medegenomen. Den eersten avond ging het prachtig. Toen ik den tweeden avond de lamp wilde opsteken bleek een spin een web gespannen te hebben van het lampeglas naar de gloeikous. Gevolg: glas en gloeikous kapot. Een nieuw glas en een nieuw kousje. Den volgenden morgen vond ik een kakkerlak bezig aan het kousje te knabbelen. Na nog een paar van zulke malheurs — kevers en mieren aan het werk, trots de genomen voorzorgen — werd de lamp opgeborgen en keerde ik terug tot mijn „lampe Belge", die veel hitte gaf, maar toch redelijk goed licht. Zijn de insecten nu gewend aan de kousjes? Of zijn de hangende kousjes beter beschermd dan de staande? Van menschen uit Suriname verneem ik dat de kousjes „een ruïne" zijn in de huishouding.

[2]) Zie Mrs. Cecil Clementi's artikel „*On the Rupununi Trail*" in „*Blackwood's Magazine*", April 1922.

greatest rice-producing country in South America, would become an important factor among the rice-producers of the world".

Van de onderscheidene industrieën, wijs ik op die van diamant, welke zich in de laatste jaren snel ontwikkeld heeft, zooals blijkt uit de volgende tabel:

Jaar	Getal steentjes	Karaat	Waarde in £
1918.	77.819	14.196	29.575
1919.	84.466	16.706	95.711
1920.	234.456	109.363	211.830
1921.	507.200	102.603	329.847
1922.	816.857	163.640	825.285

Natuurlijk ontbreken in het Handbook de afbeeldingen [1]) van de ruwe diamanten niet.

De goud-industrie is, evenals in Suriname, in de laatste jaren achteruitgegaan.

Voortreffelijk zijn de overzichten van de flora, de fauna en de geologie. Uit dit laatste moge hier, in verband met een onlangs gevoerden strijd, deze aanhaling volgen:

„As pointed out by Sir Charles Lyell in the earlier editions of his „Principles of Geology", a large portion of the sand and clay of the alluvial deposits has been brought by currents, from the Amazon river; the burden brought by present rivers of the colony, from the higher districts through which they flow having been, during recent periods, a very subordinate factor in the accumulation of this wide spread formation; although perhaps in earlier times, before the land had risen to its present level, the riverborne silt contributed more largely to the mass than it does at present."

Waar zoo dikwijls door onwetenden kwaad gesproken wordt van de Indianen wil ik, met volle instemming, de meening van de schrijvers van het Handbook daar tegenover stellen:

„The character of the ordinary Buck Indian in his natural state is a decidedly admirable and moral one. He is of a peaceful and amiable disposition and readily responds to fair and just treatment. He is not „civilized", it is true, nor has he any desire to be;

---

[1]) In *„Christmas Tide 1922, the Colony's Annual"*, published by „The Argosy" Compagny Limited, Georgetown, Demarara, aardige foto's van een „soda watersplit" of diamonds valued at £ 100,000 en van een armband door de bevolking van Br. Guiana aan Princess Mary aangeboden bij gelegenheid van haar huwelijk. — Een interessant artikel *„Discovering diamonds in British Guiana"*, by William J. Lavarre Jun. in *„The World's Work"* van Februari 1923 met vele foto's.

but he certainly does not deserve to be considered a savage."

Ter bescherming van de Indianen wordt in British Guiana heel wat meer gedaan dan in Suriname.

Een gevoel van weemoed om dingen die verloren zijn gegaan wekken de foto's van ruïnes uit den tijd toen Berbice, Essequebo en Demerary Nederlandsche koloniën waren. Afgebeeld zijn: „Old Archway, Kijk-over-al, Mazaruni River" en „Old Fort, Fort Island, Essequebo River". Er zijn in Britsch Guiana nog andere forten met Hollandsche namen. In „*De Navorscher*" van 1916, blz. 314—320 gaf de heer Fred. Oudschans Dentz [1]) een interessante beschrijving van de „*Historische monumenten van Britsch Guyana.*"

Maar niet enkel ruïnes herinneren aan den arbeid van Nederlanders. Afgebeeld zijn ook de „Victoria Law Courts', Georgetown, ontworpen en gebouwd door den Nederlandschen ingenieur Jhr. H. Th. Hora Siccama, die van 1878—1882 als „Chief Engineer of public works" in Demerary werkzaam was [2]). Ook aan de voltooiing van de eveneens afgebeelde „Sea wall", waaraan 30 jaren gewerkt was en die in 1882 gereed kwam, heeft deze bekwame waterbouwkundige een werkzaam aandeel gehad.

In de constitutie is er nog veel dat aan den Hollandschen tijd herinnert. Ook in de wetgeving:

„Up to January 1st 1917, the Roman-Dutch Law was the common law of the colony. At that date the Civil Law of British Guiana came into operation. This ordinance purports to codify certain portions of the Roman-Dutch law, and in other matters to substitute the English common law and principles of equity, together with certain English statutory provisions, for the Roman-Dutch law. The English law of real property and mortgage is however not introduced, the old law being retained with modifications as set out in the Deeds Registry Ordinance 1919"....

„The criminal law of the colony is now practically the same as that of Great Britain. It was not until 1829 that the practice of the criminal court was altered from what it was in Holland in the time of Philip II, as regulated by Ordinance of July 9th, 1570"....

---

[1]) Zie van denzelfden schrijver: „*In het voetspoor der Vaderen*". *Nederlanders in Berbice, Essequibo en Demerara*", in „*Vragen van den Dag*", 1912, afl. 6.

[2]) Zie „*Geschiedenis van de Koloniën Essequibo, Demerary en Berbice van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onzen tijd*", door P. M. Netscher, 's Gravenhage 1888, blz. 323 en 417.

De Hollandsche invloed heeft zich dus lang doen gelden. [1])

Hij die naar Britsch Guiana gaat zal er, zoowel in als buiten de hoofdstad Georgetown, veel goeds en veel moois vinden. Voor zijn gezondheid behoeft hij in dit tropenland niet bezorgd te wezen, want — en hiermede besluit ik deze grepen uit het Handbook — „the climate of British Guiana is a delightful one even for the tropics."

Den Haag, Dec. 1923. H. D. B

---

[1]) Zie ook „*Government of the West Indies*", by Hume Wrong, Oxford, at the Clarendon Press, 1923, blz. 113 vlg.

DE INVLOED VAN HET TROPISCHE KLIMAAT

Prof. dr. C. Eykman, hoogleeraar in de hygiëne en de microbiologie aan de Rijks-universiteit te Utrecht heeft onlangs voor de Universiteit te Londen een lezing gehouden over den invloed dien het tropische klimaat uitoefent op het menschelijk organisme.

Aan het verslag dat de N. R. Ct. van 11 Mei 1924 — ochtendblad A — van de lezing geeft is het volgende ontleend:

„De ervaring leert dat de blanke wel in Noord-Amerika, Zuid-Afrika, Zuid-Australië, op Tasmanland en op Nieuw-Zeeland vasten voet gekregen en den inboorling verdreven heeft, maar in de heetere gewesten het nooit verder bracht dan tot een „aristocratic minority". In de lage landen van Mexico en op sommige West- en Oost-Indische eilanden schijnt dat wel anders, maar daar heeft men geen zuiver blanke bevolking maar een „gemengdbloedige". Die rasvermenging spreekt vanzelf en is geen bewijs voor het ontbreken van levensvatbaarheid van het blanke ras in de tropen, maar alles wijst er toch op dat de superioriteit van het blanke ras betrekkelijk is en de inlander veel beter geschikt is voor den strijd om het bestaan in de warme landen om den evenaar dan de blanke.

Men mag echter niet zeggen dat het niet zoozeer het tropisch klimaat is als wel de tropische ziekten waarvan de blanke zoo zeer te lijden heeft, want de inboorlingen hebben van die laatste vaak nog meer te lijden. „Ondertusschen is de opsomming van alle kolonisatiepogingen van het blanke ras in de tropen een doorloopend verhaal van misère", aldus spreker. Voor 50 jaar gaf de Nederlandsche Staatscommissie, waarvan Donders lid was, van een en ander al een „droef verhaal" en de ervaringen waren sedert dien niet bepaald bemoedigender. Natuurlijk was het klimaat niet altijd de hoofdreden der mislukking. Klachten over onvoldoende voorbereiding, verkeerde keuze der kolonisten, onvoldoende leiding, onvoldoende bescherming en medewerking — soms zelfs tegenwerking — van de zijde der autoriteiten waren aan de orde van den dag. Waren buiten de tropen de verhoudingen beter ? Ging naar Noord-Amerika en Zuid-Australië alleen de elite der

landverhuizers? Werkte daar de overheid beter mee? Zeker niet. Uit alles blijkt hoe bijzonder moeilijk kolonisatie in de tropen is en hoe weinig in overeenstemming met den natuurlijken gang van zaken en hoe kunstmatig dergelijke „kweekproeven" zijn. Niet onmogelijk is het, aldus spreker, dat men in een ver-verwijderde toekomst beter slagen zal. Kan men den blanke niet geschikt maken voor het tropische klimaat, dan zal men mogelijk het klimaat voor hem geschikt maken. De techniek staat voor geen moeilijkheid, ook het gematigde klimaat heeft men geschikt voor den mensch moeten maken (huisvesting, verwarming). Door kunstmatige afkoeling in huis en buitenshuis zal men mogelijk ook in de tropen nog veel kunnen bereiken wat thans onmogelijk voorkomt. Ook technische verbetering van arbeidsproductie en verkeer zijn niet uitgesloten.

Zoo bezien is het kolonisatie-vraagstuk er allereerst een van technisch-oeconomischen aard, waarvan de oplossing veilig aan den tijd kan worden overgelaten. Of deze oplossing wenschelijk is, aldus besloot spreker zijn belangrijke en belangwekkende rede, en welke consequenties zij zal hebben voor den inboorling, dat zijn vragen, die ik niet waag te beantwoorden. De geest van den tijd kan niet in zijn ontwikkeling gestuit worden en ook de hygiëne moet met den stroom mee, er door het verschaffen van betrouwbare inlichtingen naar strevende het zijne er toe bij te dragen om dien stroom in de juiste bedding te leiden."

TWEE EN TWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS
(over 1923)

De Nederlandsche Commissie bleef ongewijzigd, zoodat zij in het verslagjaar bestond uit de heeren: Mr. Dr. C. F. Schoch, Voorzitter; W. H. D. Baron van Asbeck; Dr. H. D. Benjamins; Prof. Dr. A. Pulle; Dr. L. P. de Bussy, Secretaris-Penningmeester.

Door zijn verblijf in het buitenland kon de heer W. H. D. Baron van Asbeck niet aan de werkzaamheden deelnemen.

De Surinaamsche Commissie onderging eenige verandering in hare samenstelling.

Bij besluit no. 1501 van 25 April 1923, benoemde de Gouverneur van Suriname den heer L. Diephuis, gedelegeerde van de West-Indische Cultuurbank te Paramaribo, tot lid.

Aan den heer J. W. Gonggrijp werd op zijn verzoek wegens vertrek uit de kolonie eervol ontslag verleend, terwijl bij besluit no. 1914 van 31 Mei 1923 de heer L. Gonggrijp door den Gouverneur van Suriname als lid, tevens secretaris van de Surinaamsche Commissie werd aangewezen.

Die Commissie bestaat thans uit de heeren: den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, E. Snellen, voorzitter ex officio; den Plantkundige bij het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Prof. Dr. G. Stahel, Directeur van het Landbouwproefstation, ex officio; L. Diephuis, Gedelegeerde van de West-Indische Cultuurbank; L. Gonggrijp, Houtvester, Secretaris.

Een tweede botanische studie-reis naar den Hendriktop in den drogen tijd werd op grond van de reeds op de eerste expeditie in den natten tijd bereikte resultaten, door de heeren Stahel en J. W. Gonggrijp niet noodig geacht, zoodat van de daarvoor beschikbare gestelde gelden (*f* 1500.— van de Nederlandsche Commissie, *f* 750.— van de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën en *f* 750.— van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap) geen gebruik gemaakt is.

Het werk van Dr. R. Schlechter te Berlijn over de Surinaamsche orchideeën, waarvoor het van Eeden-fonds finantieele steun gegeven heeft, is door bijzondere omstandigheden niet kunnen verschijnen.

Ten behoeve van de Surinaamsche flora in Nederland werd aan Prof. Pulle een subsidie van *f* 200.— verleend.

De bewerking van het in de laatste tien jaren ontvangen botanische materiaal, in het bijzonder dat van gemerkte oerwoudboomen, maakt goede vorderingen. Eenige zeer groote plantenfamilies benevens een aantal kleinere werden in den loop van het jaar door Prof. Pulle en zijne medewerkers onderzocht en gedetermineerd. Het bleek, dat er zeer veel soorten bij zijn,

die nieuw zijn voor de kolonie en zelfs nieuw voor de wetenschap. De laatste zullen successievelijk in het Recueil des Travaux botaniques néerlandais worden gepubliceerd. De complete publicatie van die families met de determineertabellen en de beschrijvingen moet wachten tot het eerste deel van de Flora van Suriname kan verschijnen.

Het vertrek van den Beheers-houtvester J. W. Gonggrijp naar Nederlandsch Oost-Indië was ook voor het van Eedenfonds een ernstige slag. Zijn uitgebreide kennis van de boomflora der kolonie zal bij de bewerking van het botanische materiaal zeer worden gemist. Het is een gelukkige omstandigheid, dat Prof. Stahel en de houtvester L. Gonggrijp bereid zijn het verzamelen en het completeeren van het materiaal voort te zetten, indien daarvoor de benoodigde gelden worden gevonden.

Op 31 December bezat het van Eeden-fonds:

aan boeken:

Bulletin No. 38	98 stuks
Bulletin No. 47	186 „
Boldingh, Flora enz.	454 „
Studiën Dr. I. Boldingh en Verslag	60 „

aan geldmiddelen:

Waarde effecten op 31 December 1923	*f* 24,033,85
Inlage Rijkspostspaarbank	„ 185.17
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank	„ 2,622.11
Kassaldo	„ 19.32½

C. F. Schoch, *Voorzitter*.
L. P. de Bussy, *Secretaris*.

HISTORICAL SKETCH OF THE ORNITHOLOGY OF SURINAM

BY

THOMAS E. PENARD

The literature of the avifauna of Surinam is scattered through the pages of numerous scientific periodicals, the published proceedings and transactions of learned societies, general works on zoölogy, narratives of travelers, and the miscellaneous publications of writers on the Colony.

The oldest records of birds of the New World are to be found in the manuscripts and sculptural remains of the pre-Columbian civilizations of Central America. In the Maya Codices we find many representations of birds, or parts of birds, drawn in conventional forms and attitudes, and among these we recognize several species whose ranges extend southward and eastward to Surinam, such as, for example, the Harpy Eagle, *Harpia harpyia* (Linn.), and the King Vulture, *Sarcorhamphus papa* (Linn.) [1]).

Even the earliest accounts of America contain allusions to birds which attracted the attention of the navigators. Apparently the first writer to mention the birds of the New World, was the Spanish historian Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés, official chronicler of the Indies. His extremely interesting book, *Oviedo dela natural hystoria delas Indias*, published in Toledo in 1526, contains descriptions of many American birds. Some of these as, for example, the Flamingo and the Pelican, are also inhabitants of the coast of Guiana; hence Oviedo may be considered the first European writer to deal with birds belonging to the avifauna of Surinam. In a later, wholly differ-

[1]) *Cf.* Alfred M. Tozzer and Glover M. Allen, Animal Figures in the Maya Codices, Cambridge, Mass., 1910.

ent work by the same author, *Historia general y natural de las Indias*, the first nineteen „books" of which were published in 1535, the author devotes an entire „book" to the ornis.

Soon after the discovery of America explorers and adventurers began to bring back to Europe various curiosities of natural history, among which there were sometimes the skins of strange or brightly colored birds. The French ornithologist Pierre Belon du Mans, in his *L'Histoire de la nature des oyseaux* (1555), speaks of this traffic, and describes and figures two birds said to have come from Brazil. The first of these, which he calls the „Pié de Bresil", is shown on page 292 and is evidently the Yellow-backed Cacique, *Cacicus cela* (Linn.), whose range extends over northern and eastern South America from Colombia to Bahia. The figure is good except the bill which is too short and blunt and much too dark in color; but the text is quite clear in this respect, describing it as long and pointed, white and ashy. This plate of the Yellow-backed Cacique, or as the bird is commonly known in Surinam, the „Banana-bek", is particularly interesting because it is, I believe ,the first colored illustration of a New World bird the description of which is sufficiently accurate to enable us to identify the species with certainty. The second bird, shown on page 319, is the „Merle de bresil", readily identified as *Ramphocelus brasilius* (Linn.), whose range is confined to eastern Brazil.

Although since its discovery the coast of Guiana had been visited by hosts of adventurers in quest of the fabled Manoa del Dorado, we have no knowledge of any settlement in Surinam prior to the year 1613. Sir Walter Raleigh (1596), Captain Lawrence Keymis (1598), and Robert Harcourt (1613), who visited the coast and rivers of Guiana, mention the birds in very general terms, expatiating upon their gorgeous plumage or excellent qualities as articles of food, but we find very little of ornithological interest until well into the seventeenth century.

Apparently the first author to write in detail about the birds of the Guiana region was Ottho Keye whose interest-

ing little book, *Het waere Onderscheyt tusschen Koude en Warme Landen*, was published at The Hague in 1659. The secondary title of this work is worded: „Op het onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen, beschreven ende uyt-gegeven by d'Heer Ottho Keye Gewesene Capiteyn Ten dienste der Vereenighde Nederlanden, in Brazyl, ende jegenwoordigh Eerste Raedt van de Geoctroyeerde Guajaensche Colonye." In chapter XVIII he deals with the birds — „Van de beesten ende Dieren ofte het vee, 't Gevogelte soo Tam als Wildt, grof als Kleen, 't welcke in Guajana ghevonden wort." This writer mentions doves, parrots, birds of prey, hummingbirds, herons, ibises, and ducks. He tells us that the Mouton — evidently the Horned Screamer, *Palamedea cornuta* Linn. — has on its head and wings a horn which it makes use of in fighting its enemies; and when the bird wants to drink, it first dips the horn which is on its head into the water, stirring it well to cleanse it of all poisonous matter that may be within it. His description of the Ruby-and-Topaz Hummingbird, *Chrysolampis mosquitus* (Linn.), is so enthusiastic that I yield to the temptation to repeat it here: „Ick en kan alhier niet laten te ghedencken aen een seer Edel Beestjen in Brazyl ghenoemt Beya-Froule, ende in Guajana Eva Nere, het welcke is een kleyn vogeltjen / dat niet meer vleesch en heeft aen 't lyf als omtrent de groote van een lit van een vinger: welckers hooftjen boven is van een extraordinaris Carmosijn couleur / ende onder zyn buyckjen is het soo uytnemende blinckende / dat geen goudt / nochte vier / hoe versch ende glinsterende het oock mach wesen daerby to gelycken is." He also speaks of the snowy white Egrets, big and little, whose immaculate feathers he mentions as being in much demand in various parts of Europe; of the Scarlet Ibis, *Guara rubra* (Linn.), and its changes in plumage from the dull young bird to the gorgeous scarlet adult — „jae / soo hoog en schoon Incarnaet als eenigh oogh mach aenschouwen."

The first writer to tell us anything about the bird-life of Surinam in particular was George Warren (1667) in his *An Impartial Description of Surinam upon the Continent*

of Guiana in America with a History of several strange Beasts, Birds, Fishes, Serpents, Insects, and Customs of that Colony, etc.", which, so the title informs us, is „Worthy the Perusal of all, from the Experience of George Warren Gent." The author introduces the subject of birds by saying: „Which generally both for Beauty and Goodness, may, I believe, Claim Priority from most in the World: But the Philomela's warbling throat is wanting to all, in those too savage Mansions for so sweet a Guest. The Birds there, making no other Harmony, but in horror, one howling, another schreiching; a third, as 't were, groaning and lamenting; all agreeing in their ill-Consorted Voyces to Represent the dismal Yellings of a Hell-bred Quire: But what is wanting in their Musick (which Contributes nothing to real uses) is more than Compensated by their other Excellences." Referring to what is evidently the Flamingo, *Pheonicopterus ruber* Linn., he says: „And, upon the Sea-Coast. are a kind of Fowl (whose Name I don't remember) so tall, that at a distance, they appear like Companies of Men, upon the Sand, and coming neerer, their glittering feather'd Armors (of so pure a Scarlet as no Art can equal) almost dazzle the greedy Eyes of the Beholders." The author further mentions the Duck, Teal, Widgeon, Plover, Snite, Pheasant, Partridge, Parrots, Hummingbirds, a „Black Bird which hangs its Nest like a Pursnet", and concludes: „A great deal might be spoken more Commendatory, at least more Curious upon this subject, by some body, whose Observations were intended, not, like mine, taken, as it were, by chance, and without a thought of rendring them more Publique, then by Cursory, and Verbal Repetition to Familiars." — Such is our first acquaintance with the bird-life of Surinam.

Another writer of this period, Adriaan van Berkel, gives, in his *Amerikaansche Voyagien* (1695) a practically literal translation of Warren's account into Dutch, without acknowledging the true source of his information.

Just when ornithological specimens from Surinam were first introduced into Europe I am unable to determine. The first allusion to such an object, however, seems to be

in Nehemiah Grew's *Museum Regalis*, published in 1681, in which we find listed among other curiosities in the collection of the Royal Society, preserved at Gresham College, „the bill of the Fleming of Suranam" ,which he compares to that of a toucan.

It appears, on the other hand, that entomological specimens from Surinam were not at all scarce in collections of that period. Indeed, in the preface of her celebrated *Metamorphosis Surinamensium Insectorum* (1705), Maria Sibylla Merian states that her decision to visit the Colony had been influenced by her having seen so many specimens from that part of the world in the private collections it had been her privilege to examine. She mentions particularly the cabinets of Nicolaas Witsen, Burgomaster of Amsterdam, Jonas Witsen, Secretary of the same city, Frederick Ruysch, celebrated Doctor of Medicine and Professor of Anatomy and Botany at Amsterdam, and Mr. Levinus Vincent, also of Amsterdam. It is not improbable that some of these collections also contained ornithological material from Surinam. At least one of them, that of Levinus Vincent [1]), is known to have contained neotropical birds as well as insects.

Madam Merian sailed for Surinam in June 1699, primarily to study on the spot the insect-life. She remained in the Colony just two years, and upon her return to Europe brought back with her a considerable collection of entomological specimens, upon which she based her well-known work on the insects of Surinam. I am not aware that she also had any birdskins, but we do know that she made a number of paintings of birds while in Surinam, and that some of these were purchased by Sir Hans Sloane and afterward deposited in the British Museum, where, I believe, they still are. In his memoir of Madam Merian, James Duncan [2]) says that other drawings are found in

---

[1]) *Cf.* Description abregée des Planches qui représentent les cabinets et quelques-unes des Curiosités contenues dans le Théatre des Merveilles de la Nature de Levin Vincent, à Harlem, aux dépens de l'auteur, 1719.

[2]) Memoir of Maria Sibilla Merian, in Naturalist Library, vol. 30 (1860), p. 29.

public collections in Petersburgh and the cabinets of Holland and Germany. One of the drawings representing a duck was afterward reproduced by Shaw and Nodder in their *Naturalist's Miscellany*, vol. 2, pl. 69. Shaw in commenting upon the figure states that „the very extraordinary and beautiful bird here figured is accurately copied from a most elegant drawing by the celebrated Madam Merian, and is one of the birds of Surinam which occur in the representations by that lady." He names this bird the Merian Duck, a doutbful honor when we consider that the duck represented was, so far as we are able to judge, a hybrid between the Muskovy Duck, *Cairina moschata* (Linn) and the domestic Mallard.

In her *Metamorphosis Surinamensium Insectorum* Madam Merian has nothing to say about birds except in connection with Plate 18. This depicts a huge spider (Mygale sp.) in the act of capturing a hummingbird beside its nest containing four (!) eggs. Turning to the text we are informed that the hummingbird is the only article of food of the priests of Surinam!

In 1702 James Petiver of London, a wealthy apothecary, began the publication of his *Gazophylacii Naturae et Artis*, in the fifth „decas" of which, published in 1706, he describes three Surinam birds. The first, Tab. XLIV, No. 13, is an Aracari (Pteroglossus sp.); the second, Tab. XLVI, No. 12, is the Red-and-Black Manakin, *Pipra aureola aureola* (Linn.); and the third, Tab. XLVI, No. 14, the Golden-capped Manakin, *Pipra erythrocephala erythrocephala* (Linn.). These items are of interest since the accompanying illustrations are probably the first of which the subjects were Surinam birds, two of which are absolutely indentifiable as to species. As a matter of fact Petiver did not see the specimens themselves, but copied the figures from Dutch paintings which he said were brought from Holland by a Mr. Clark.

A few years later J. D. HL. (J. D. Herlein) published his *Beschryvinge van de Volk-plantinge Zuriname* (1718) in which he devotes a chapter to the fauna — Van d'aanmerkelijkste Vogelen, en andere Gedierten, zo talrijk als

het land de zelve opgeeft." He writes with enthusiasm about the hummingbirds, which he calls „bee-birds," and also about the macaws; but although many of the species mentioned by this writer are readily indentified, others are not. For example, the curious ash-gray bird which the Indians value so highly and whose wailing at night is considered a good omen; and the Gonambucho, not larger than a lark, with glossy white plumage and a song comparable with that of the nightingale; or the small bird, the size of a siskin, which is never seen on land, the female of which lays its eggs while flying high in the air over the sea; and the eggs in dropping are hatched on the way down by the heat of the air, the young falling gently into the sea from which they receive their nourishment — „dat ongemeen in de Natuur te bezeffen is."

One of the earliest cabinets of natural history in which ornithological specimens from Surinam were represented, was that of the learned Albert Seba, an apothecary of Amsterdam. In his *Locupletissimi Rerum naturalium Thesauri accurata Descriptio* etc. (1734), Tom. I, pl. 37, this author figures a hummingbird, *Chrysolampis mosquitus* (Linn.), from Curaçao, adding that he also had some which had been sent to him from Surinam, among which there were others with brillant green plumage. Plate 110, fig. 6, of the same work illustrates another bird from Surinam which I am unable to identify. The collection was dispersed after Seba's death and a part of it was acquired by Arnout Vosmaer for the museum of the Prince of Orange.

In 1743 George Edwards brought out the first part of his *A Natural History of Birds* [1]) in which he pictures and describes ten birds from Surinam. The sepcimens were in the collection of the Duke of Richmond who had obtained them from Holland. I do not know who at that time had brought or was sending specimens from Surinam, but that there were collectors of natural history objects there is certain, for Linnaeus in his *Surinamensia Grilliana*

[1]) The three subsequent parts, pubilshed in 1747, 1750, and 1751 respectively, contain no bird matter pertaining specifically to Surinam.

(1748) speaks of a certain Pater Gerret, a successful coffee-planter, from whom zoölogical specimens had been received. After a lapse of seven years Edwards continued his admirable work under the title *Gleanings of Natural History*. Part I appeared in 1758 and Parts II and III in 1760 and 1764, respectively. In the three volumes eighteen birds from Surinam are included from drawings made by the author between 1754 and 1760. In connection with plate 238, the Red- beaked Toucan, he speaks of having made comparison of his specimen with one of „the drawings of Surinam birds by Anna Maria Marian in the Museum of the late Sir Hans Sloane." He refers to the following sources of his material: Salter's Coffeehouse (Chelsea), Mr. Millan, Lord Carpenter, Mr. James Leman, Edward Byam, and Dr. John Fothergill.

Edwards' work received due recognition and was constantly cited by ornithological writers of that period. We may here mention Jacob Theodore Klein's *Historiae Avium Prodromus,* published at Lubeck in 1750. This work is merely a compilation in which the items pertaining to Surinam birds are taken directly from Edwards. But Klein also independently described a Spoonbill (Ajaia) from Surinam, which he says was brought „ex insula Surinamensi a Dn. Fredero."

In the meantime the illustrious Swedish naturalist, Carolus Linnaeus, had, since 1735, brought out several successive editions of his *Systema Naturae,* and in 1758 gave to the world his epoch-making tenth edition, the starting point of modern zoölogical nomenclature. In this edition only eight species are listed from Surinam specifically, but there are many for which that locality is implied or included in terms of broader scope such as, for example, „America meridionali", or simply „America". His descriptions were based in part on the works of his predecessors, and in part on specimens examined by him in contemporary collections, particularly that of Frederick Adolphus, in which there were a number of Surinam birds. Several were ascribed to Daniel Rolander, a Dane, who collected in Surinam in 1755.

Richard Pultney, in his *A General View of the Writings of Linnaeus*, 1805, p. 132, informs us that Rolander was private tutor to Linnaeus' son and that "a military officer by the name of Dahlberg being about to sail to Surinam in 1755, Linnaeus prevailed on that gentleman to take Rolander with him in order that he might have opportunities of making observations on the insects of the country more particularly on the Cochineal which Linnaeus wished to be imported, if possible, alive, into Sweden." He says further that Rolander brought home a considerable collection of subjects of natural history, but was ungrateful enough not to present his kind patron with any of them. Lieutenant-Colonel Dahlberg, referred to above, collected chiefly in botany, availing himself of funds provided by Gustaaf III, but he also brought back ornithological specimens, many of which found their way into the St. Petersburg Museum. According to Brandt [1]) this museum received in 1763 from Empress Katharina a valuable collection comprising 700 zoölogical specimens brought from Surinam by Colonel Dahlbom [sic] — no doubt Dahlberg. This collection contained many birds of which P. S. Pallas from time to time described a number. In his *Spicilegia Zoölogica*, Tom. I, Fasc. VI, 1769, p. 10, he mentions Surinam specimens of Dahlberg's collecting, describing three as new to science, and several years later, in his *Nordische Beiträge*, III, 1782, pp. 2, 5, two more from the same collection.

In France ornithology had received very little attention since the days of Belon, but in the middle of the eighteenth century interest in its study received a new impulse from the writings of the eloquent Buffon, who in 1749 began the publication of his *Histoire naturelle, générale et particulière*. The bird volumes of this elaborate undertaking, however, did not appear until twenty-one years later. In the meantime, in 1760, Mathurin Jacques Brisson, another French ornithologist, published his *Ornithologie*, a work of much merit, which in its six pon-

[1]) P.S. Brandt, Bull. Acad. Imp. des Sc. St. Petersburg, 1864, VII, Supp. II, p. 12.

derous tomes deals with many birds from Cayenne and some from Surinam, chiefly in the cabinet of the celebrated M. de Réaumur, and collected by M. des Essars and M. Artur. Brisson also had access to and made use of the cabinets of M. l'abbé d'Aubrey, M. Mauduyt, and Madame de Bandeville, in which Guianan specimens were represented.

A few years later, in 1763, Thomas Pistorius published his *Korte en Zakelyke Beschryvinge van de Colonie van Zuriname,* in the sixth chapter of which —„Vervattende een Kortbondig Verhaal van meest alle Vogelen, zoo Wilde als Tamme, die zig op de kust van Zuriname ophouden" — he deals with approximately forty species. Some of the names used, such as Valk, Wilde Eendvogels, and Peroketjes, are quite broad in scope, while others such as Crico, Zonne-Vogel, Negerkop, and Crauw, are readily recognized as names by which the same species are locally known today.

In the same year Adrian Vroeg's collection of natural history specimens was offered for sale. The announcement was made in a pamphlet, now very rare, bearing the title, *Catalogue raisonne d'une collection supérieurement belle d'oiseaux tant exotique qu'europe'ens de quadrupedes et d'insects....* This collection contained a number of Surinam birds of which seven were described by P. S. Pallas, anonymously, in a separately paged *Adumbratiunculae* at the end of the catalogue. This makes a total of twelve species from Surinam of which Professor Pallas gave original descriptions.

We next have to consider Philippe Armand Fermin whose work in connection with the study of the natural history of Surinam deserves more than passing notice. Born in Holland and educated to the profession of medicine, Fermin in 1754 moved to Surinam where he remained for a period of ten years. During his long residence in the Colony he apparently found considerable time to give to serious study and observation of the tropical wild-life about him, as a result of which he published in 1765 a volume devoted exclusively to the natural history of

Surinam, *Histoire naturelle de la Hollande équinoxiale*, patterned after Pierre Barrère's *Essai sur l'histoire naturelle de la Franc équinoxiale*, the first edition of which had appeared in 1741. In the preface Fermin states that his work was not designed for savants, but intended for those persons who had a desire to collect and to obtain some knowledge of the natural products of this country. The bird matter is included in the second part, arranged alphabetically under French names, the descriptions being, as a rule, very brief and not always adequate for complete identification of the subjects. His later work, *Description générale, historique, géographique et physique de la Colonie de Surinam*, 1769, two volumes, a production of considerable merit, shows decided improvement in this respect. Chapter XX of the second volume deals with the ornithology. The species are arranged with some regard to system, and the descriptions are much better, accompanied by many interesting notes. A Dutch translation of this work appeared in 1770, and a German translation in 1775.

Fermin formed a large collection to which he refers in the following words: „Mais ma persévérance a néanmoins vaincu toute difficulté, quelque insurmontable qu'elle m'aye paru dans le commencemens; et je suis parvenu à me former une assez belle Collection d'Insectes, et d'y joindre diverse espèces de Curiosités, dont le Total a produit un Cabinet, ou petit Museum, qui n'est pas a mépriser pour un simple particulier." We know that a few of his ornithological specimens were sent to Sir Hans Sloane in England.

We must now again refer to Linnaeus who, in 1763, described three new parrots and a spoonbill from Surinam, in the collection of Frederick Adolphus; and in 1766 issued the twelfth edition of his *Systema Naturae*. In this important edition, the last to receive his personal supervision, Surinam was better represented than in the tenth, for no less than thirty species are listed as coming from that locality. Three of these are of Dahlberg's collecting, and one other is attributed to D. D. Bierchen.

The period following the appearance of the twelfth edition of the *Systema Naturae*, was marked by steady progress in systematic ornithology. P. L. S. Muller (1776) and Boddaert (1783) supplied names for a number of species from Guiana described by Buffon and figur edby the younger Daubenton in the so-called *Planches enlumineés* (1765—1780), while the systematic works of John Latham and of J. F. Gmelin contain numerous references to the birds of this region. The latter in his laborious compilation of the thirteenth edition of the *Systema Naturae*, (1788), lists no less than fifty species for which the locality Surinam is explicity designated as habitat. Among the authorities cited we find the name of I. T. Koelreuter who in 1765 described and figured a tanager from Surinam.

During the second half of the eighteenth century the literature of the avifauna of Guiana was enriched by several works of more or less general interest. In Holland Arnout Vosmaer of Amsterdam, director of the royal natural history and art cabinets, published a number of articles, with colored plates, describing several birds from Guiana, including two from Surinam, viz., the Trumpeter *Psophia crepitans* Linn., and the Cock of the Rock, *Rupicola rupicola* (Linn.), both from the menagerie and museum of the Prince of Orange. The two articles dealing with Surinam birds appeared in 1768 and 1769, respectively. Later they were also included in an edition of the author's writings published in 1804 under the title of *Natuurkundige Beschryving eener Uitmuntende Verzameling van Zeldsaame Gedierten.*

In England Edward Bancroft, a medical man, published in 1769 *An Essay on the Natural History of Guiana in South America*, in which he deals with the animal and vegetable productions of Guiana, in a series of four letters. From the „Advertisement" we learn that his observations are confined to the Dutch territories of Guiana, „those of Spain being inacessible to foreigners". It must be understood, however, that Dutch Guiana at that time included a large part of what is now British Guiana, and while it is apparent that Bancroft's remarks are not intend-

ed to apply to Surinam in particular, the majority of the birds of which he gives accounts are natives of Surinam as well as of Demerara. A German translation of Bancroft's book appeared in the same year as the English original, and in 1782 a Dutch translation with notes by the translator.

In France Buffon's *Histoire naturelle* had progressed steadily and in 1770 the first volume of the ornithological section saw the light. It is difficult to estimate the effect of this work upon the state of our science today, for while it is undoubtedly true that systematic ornithology gained directly very little of permanent value from the voluminous writings of this celebrated naturalist, it is equally true that his splendid compositions stimulated in no small measure a popular interest in the study of natural history, and thus contributed indirectly to its advancement. Buffon's work has been translated into several languages and has passed through numerous editions of which that of C. S. Sonnini, 1804—1810, is of greatest interest to the student of Surinam birds. This edition is enriched with many original observations by Sonnini, as a result of a personal visit to the neighboring French Colony.

The year 1770 was also notable for the production of Hartsinck's classic *Beschryving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-Amerika*, in which we find a chapter on the birds of that region; and although the author never had been in the Colonies he describes, his work cannot altogether be ignored, since he drew his information not only from published accounts, but also from unpublished manuscript sources and from consultation with many citizens of Surinam. However, the bird matter it contains is not of any material value.

We must also mention John Gabriel Stedman's *A Narrative of a Five Years Expedition against the Revolted Negroes of Surinam*, 1772—1777, the first edition of which, came out in 1796. Captain Stedman was keenly interested in the wild-life about him and made many interesting remarks on the birds he saw. This work passed through

several editions in English, and attained such popularity that it was translated into Dutch, French, German, and Italian.

We have already referred to a number of private collections of the seventeenth and eighteenth centuries in which Surinam material was represented. Other collections known to have contained specimens from this region are those of Sir Ashton Lever of England, G. von Carlson of Sweden, Abraham Gevers of Rotterdam and Coenraad Jacob Temminck of Amsterdam.

The Leverian collection was one of the most celebrated, and its material was frequently used by naturalists of the time. Among writers on systematic ornithology who consulted its treasures was John Latham, who described and named a number of Guianan species in his *A General Synopsis of Birds* (1781—1787), *Index Ornithologicus* (1790), and *Supplementum* (1801). When the collection was disposed of by lottery in 1785, the prize was drawn by John Parkinson who continued to maintain it until its dispersal by public sale in 1806. The well-known naturalist, Edward Donovan, who had unreserved access to the museum for the purpose of delineating specimens or making notes, afterward described a number of Guianan birds in the *Naturalist's Repository of Exotic Natural History* (1821—1823). In connection with plate 30 he refers to some unpublished drawings of Surinam birds: „We have lately had an opportunity of consulting an extensive series of drawings representing the principal Natural productions of Surinam, made by an Englishman resident upon the spot, for his own amusement, and among those drawings have met with one of the black-winged parrakeet [*Urochroma batavica* (Bod.)]". An incomplete catalogue of the Leverian collection was published between 1790 and 1796 by Dr. George Shaw under the title of *Musei Leveriani Explicatio*.

The material of Carlson's collection formed the basis of Sparrmann's *Museum Carlsonianum* (1786), in which four birds from Surinam were included.

We begin our review of the nineteenth century with the

name of Levaillant. François Levaillant was the first Surinamer by birth to give scholarly thought to ornithology. His admirable publications on this subject, however, pertain for the most part to the birds of Africa, of which he published a magnificent work, unfortunately never completed; but he also wrote a number of monographs on certain groups of birds in which he includes several Surinam species. In the two volumes of his *Histoire naturelle des perroquets*, published in 1801 and 1805, respectively, he describes and illustrates four birds from Surinam, and in his later work, *Histoire naturelle des oiseaux de paradis*, two volumes, 1806, he gives descriptions and illustrations of eight more. Many of the post-Linnaean writers such as Vosmaer, Fermin, and Levaillant, misunderstood or ignored the reform in nomenclature introduced by Linnaeus and employed the unwieldy system of the earlier naturalists or the defective methods of the Buffonian school. Hence it is that we do not find in modern works the names of these writers associated with the species which in many instances they were first to describe.

From 1805 to 1807 Baron Albert von Sack resided in the Colony and upon his return to Europe published, in 1810, *A Narrative of a Voyage to Surinam*. The author's remarks on the birds, according to his own statement, were made as a result of his personal observations. He even felt sufficiently confident of his ground in ornithology to describe as new a hummingbird, which he calls the „Argus Colibri". Two specimens of this species, probably *Lophornis ornatus* (Linn.), had been brought from the interior by a certain Mr. Bauer and were in the private collections of Mr. „K-m-n" (Cameron), the British Postmaster, and Mr. „L-nk" (Link). In an appendix dealing in greater detail with the ornis he states that the best collections of hummingbirds are those of Mr. Cameron and Mr. Link. He also mentions the collections of Mr. Debez and Mr. Busch, and speaks in the following words of a collection of drawings of birds: „On our return to town we visited a plantation on the Commewyne, where a Mr. B— is director; he employs his leisure hours in drawing the outline of birds from the life,

and of the natural size, on a sheet of paper, and then filling it up by pasting on the feathers of the birds. His extensive collection is very neatly done, and he has refused a considerable sum which he was offered for it." On page 265 he sounds a warning in regard to the wanton destruction of the insectivorous birds; There are many different species of little birds at Surinam, which live upon insects, but they begin to decrease considerably in number in the vicinity of Paramaribo, for not only on Sunday many of the inhabitants go out shooting all sorts of birds, without making any distinction in their choice, but most of the boys make it their principal amusement to shoot the little birds with bows and arrows, though they may have in some future time to repent of this sort of sport." A Dutch translation of von Sack's work, based on a German edition of 1821, appeared in the same year. This edition was enriched with notes by Professor Wolff who supplied the scientific names of the species mentioned.

There is apparently little of interest until 1822 when G. D. Collins under the title *Fauna Surinamensis*, in C. P. Thunberg's *Opuscula*, published a list of 58 species received from Surinam. Since the names appear without descriptions or annotations, this list is of doubtful value today. It must be said, however, that most of the names are those by which species known to inhabit Surinam were designated by ornithologists at that time.

We may here introduce the name of Charles Waterton. The „eccentric Waterton", whose *Wanderings in South America* (1825) attained so great popularity, did most of his roaming in what is now British Guiana. In 1816, on his second voyage, Waterton touched at Paramaribo, on his way from Brazil to Demerara, but I cannot find any notes in either his *Wanderings* or his *Essays* which appear to have been made as a direct result of this or any other visit to Surinam. His *Wanderings* passed through many editions, of which that of Rev. J. G. Wood, published in 1889, contains an explanatory index with scientific names of the species mentioned. In indentifying the birds Rev. Wood received assistance from A. R. Wallace, the re-

nowned traveler and naturalist, and from the late Dr. P. L. Sclater, the well-known authority on neotropical birds.

In 1828 the agriculturist Marten Douwes Teenstra was sent by the Dutch Government to Surinam, where he remained six years. Upon his return to Holland he published in 1835 an excellent work, *De Landbouw in de Kolonie Suriname*, in the second volume of which he devoted a chapter to the birds. His acquaintance with them, however, was very limited and confined to the more conspicious examples, but his notes are welcome, coming as they do from one who had seen in life the birds of which he wrote.

We are now to speak of an outstanding figure in the history of zoölogical collecting in Surinam — August Kappler. This energetic Württemberger came to Surinam in 1836, spent the greater part of his eventful life there, and returned to Stuttgart in 1879. Much of his time, especially during the earlier years of his career, was occupied in collecting botanical and zoölogical specimens from the sale of which he realized a modest return. His activities took him into remote parts of the Colony and gave him every opportunity to become acquainted with the country, its fauna and its flora. Kappler published several works, viz.: *Zes Jaren in Suriname* (1854), *Holländisch Guiana* (1881), *Surinam* (1887), and a number of minor articles in German periodicals, particularly *Das Ausland* for the year 1885. In the first-mentioned work there are some interesting notes on the birds. Likewise in the first part of his *Holländisch Guiana* under „Leben und Erfahrungen als Naturalien-Sammler, 1842 bis 1846." In his *Surinam* he brings together all the bird matter on pages 83 to 117, and gives a good account of the birds of the Colony. In his *Holländisch Guiana* there is also a list of zoölogical specimens sent by him to the „Naturalien Kabinet in Stuttgart", in which he enumerates 247 species of birds — a respectable representation of the ornis of Surinam. Professor Otto Büchner, curator of the Wurtt. Naturaliensammlung, who,, at my request, has

very kindly taken the trouble to look through the entire collection for the Kappler specimens, informs me that most of them are still there in a mounted condition. Thirty-three of the species listed by Kappler, however, are now missing; on the other hand, he finds fourteen others of which Kappler had made no mention. Many of the species are represented by several examples forming a collection of about 350 sepecimens.

During the period that Kappler was active in Surinam the Boston Society of Natural History received a large number of natural history specimens from Dr. Francis W. Cragin, who was United States Consular Agent from August 8, 1846 until about June 1, 1858. Preserved among the old correspondence of this institution there are four letters from Dr. Cragin to the Corresponding Secretary of the Society.These were written in 1838, 1845, and 1846, and refer to small lots of specimens sent to the Society. The *Proceedings of the Boston Society of Natural History*, volume I (1842) to volume 5 (1854), contain no less than twenty-nine references to the donations from Dr. Cragin, and judging from these reports alone, the Society must have received upwards of 250 birdskins. These have recently been transferred to the Museum of Comparative Zoölogy at Cambridge, Massachusetts, where there are also a number of specimens on the labels of which we find the name of Hostmann. Probably this is Dr. F. W. R. Hostmann whose name is better known in connection with botanical collecting in Surinam from 1818 to 1845.

Other institutions were also receiving specimens from Surinam. Indeed, during the period from 1836 to 1880 many birdskins from this region found their way into the private and public collections of the world. Published lists and catalogues contain numerous references to such specimens and to the collectors, donors, or vendors. The Museum of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia received many specimens from C. Hering. The Natural History Museum at Wiesbaden contains a number of specimens from Surinam, most of which were obtained from Mr. Barnet Lyon during the years 1862 to

1864. We also find there the name of M. R. Mattes as vendor of Surinam specimens.

In the *Revue méthodique et critique des collections*, publish ed by the Leiden Museum from 1862 to 1867, Schlegel, in his monographs, lists many specimens from Surinam, and with them we find associated the names of Temminck, Rapsour, Frank, Dieperink, Mirandolle, Bresser, Lidth de Jeude, Uilkins, Polvliet, Desertine, de Graaf, and ter Meer. The important *Catalogue of Birds in the British Museum* lists in its twenty-seven volumes many Surinam specimens, chiefly from the collections of Salvin and Godman and P. L. Sclater. With many of these we find associated the names of Kappler and Clarence Bartlett. Sclater who described some of the species taken by Bartlett says that the latter collected at Mr. Kappler's plantation on the Maroni river in 1866.

In the latter part of 1890, a Swedish zoölogist, Baron Axel Klinckowström, visited the Colony for the purpose of studying the animal life, and to collect zoölogical specimens. The next year he published in the periodical *Ymer* a brief account of his five months sojourn, under the caption *Fem Månader i Suriname*, in which there are a few stray notes on the birds, but nothing of particular interest. The birdskins collected by him were exchanged for fossils and are now in the museum at Buitenzorg.

In recent years my brothers, Frederik P. Penard and Arthur P. Penard, have made notable contributions to the ornithology of Surinam. Actively interested in the study of birds from youth, they gained much information in regard to the life-histories of Surinam birds and formed a substantial collection of birds' eggs and birdskins on which they based their work on the birds of this region. During 1906 they published, anonymously, in *De Surinamer* a series of articles on natural history of Surinam under the title *Grepen uit de Natuurkunde van Suriname, door X*, in which the avifauna received its due share of attention. In April 1908 the first volume of their *De Vogels van Guyana* appeared, followed two years later, in May, 1910, by the second volume. In this work the

authors attempted to bring together for the first time all that was known of the avifauna of the three Guianas. They dealt with approximately 1000 species and introduced twenty-four new names. In the first volume there are several sections dealing with local distribution, migration, and the life-zones and seasons. The senior author, Frederik, did not live to see the final volume in print. In collecting material and data the two brothers were assisted by many local woodsmen, hunters, and fishermen, among whom we may mention Eduard Charmes, J. van Gene, Adriaan Park, the brothers Graanoogst, Chunkoo, and many Carib and Arawak Indians.

In 1911 Jhr. W. C. van Heurn, an enthusiastic Dutch ornithologist, visited the Colony, remaining there from 29 May to 22 October. He collected for the Leiden Museum 475 birdskins, of which the majority were from the vicinity of Paramaribo, including the city proper, a few from the banks of the Commewijne, Kabelstation, Braamspunt, Guiana Gold Placer and Post Groningen. An interesting account of his impressions appeared in a weekly sporting paper, the *Nederlandsche Jager*, 1912, 17e jaargang, Nos. 29, 31, 32, 33, 35, and 37, under the title *De Uitoefening van het Jachtbedrijf in Suriname*. The author gives the reader the benefit of his experience with guns and ammunition in the tropics, and describes graphically the character of the land and the hunt for mammals and birds. The bird matter is contained in Nos. 32, 35, and 37. A more detailed account of his collecting and his field observations appeared in an article of permanent value, *Zes Maanden Ornithologiseeren in Suriname*, in the official organ of the *Club van Nederlandsche Vogelkundigen*, 2e jaarverslag, 1912. In the same year he published in *Ardea* a brief account of the birds noticed by him during his voyage from Holland to Surinam.

More recently, in 1916 and 1917, several articles on the natural history of Surinam, signed „F en P", have appeared in *Het Onderwijs*. These articles were written by D. Fernandes and A. P. Penard with a view to stirring up local enthusiasm in the study of natural history. The ar-

ticles dealt with the Flycatchers, Hummingbirds, Troopials, and Thrushes.

During the past ten years or more I have from time to time added to my collection a large number of birdskins from Surinam. A paper based on the first three years collecting has been published in joint authorship with Outram Bangs in the *Bulletin of the Museum of Comparative Zoology*, Vol. LXII, No. 2, 1918, pp. 25—93, in which 301 species are listed from various localities in Surinam. In the introduction the authors give a sketch of the life-zones and a summary of their investigations. Two new genera are erected and eighteen new species and subspecies of birds described, of which five are from Surinam. In 1921 I again visited Surinam and enjoyed several months in the field. My collection was thereby enriched by many of the rarer species and several new forms of which some have been described by me in the *Proceedings of the New England Zoölogical Club*, the *Proceedings of the Biological Society of Washington*, and the *Occasional Papers of the Boston Society of Natural History*.

A very recent contribution is one by M. Jean Delacour in *L'Oiseau*, Vol. III, 1922, under the title, *Un amateur d'oiseaux en Amérique tropicale*. M. Delacour visited Venezuela, Trinidad, Martinique, and the three Guianas. At St. Jean and St. Laurent du Maroni, he collected for six weeks and took back alive to Europe with him a number of birds collected there. In Section VI of the article he deals with Surinam.

There are several sources from which we might reasonably expect information in regard to the birds of Surinam, namely, the reports of the scientific expeditions undertaken to explore the territories of the interior of the Colony, and the bulletins of the Agricultural Department, but taken altogether the amount of ornithological data in these publications is very disappointing.

In 1856 Jeffries Wyman, Professor of Anatomy at Harvard College, made a voyage to Surinam to collect zoölogical specimens, but although he returned with much material from Surinam, I cannot find, from an examination

of the catalogue of his collection, now in the Museum of the Boston Society of Natural History, that he brought back any ornithological specimens.

The reports of the surveying expeditions of W. L. Loth, from 1876 to 1892, are not of ornithological interest, while K. Martin's *Bericht über eine Reise ins Gebiet des Oberen Surinam* (1886) has only a few scattered notes. C. van Drimmelen's expedition to the Boven Nickerie in 1897 yielded nothing ornithologically, and H. van Cappelle's investigations in the interior of the District Nickerie in 1900 were hardly more satisfactory in this respect.

The exploring expeditions under the joint support of the Vereeniging van Suriname, Maatsch. t. Bevordering v. h. Natuurk. Onderzoek d. Ned. Koloniën, and the Kon. Nederl. Aardr.-Genootschap, were devoted primarily to topographical rather than zoölogical investigations, and their contributions to ornithology are not of material consequence.

The Coppename expedition in 1901 under the leadership of Major L. A. Bakhuis, was the first of the series. The zoölogical specimens collected on this expedition were deposited in the Museum of Natural History at Leiden. There were sixteen birds in the lot.

The second expedition, in 1902—1903, exploring the Saramacca river and region, was lead by Naval-Lieutenant A. J. van Stockum, and its report contains by far the greatest number of notes on birds. The zoölogical specimens were collected by P. J. de Kock and Dr. A. Pulle.

The third or Gonini expedition, 1903—1904, whose leader was Lieutenant A. Franssen Herderschee, brought back a number of zoölogical specimens, which were deposited in the Leiden Museum.

The Tapanahoni expedition, 1904, also under leadership of A. Franssen Herderschee, was the fourth of the series. The zoölogical specimens also went to the Leiden Museum.

The fifth or Toemoekhoemak expedition, 1907, lead by Lieutenant C. H. de Goeje did not collect in zoölogy.

The sixth expedition, the Surinam expedition, 1908,

under Naval-Lieutenant J. G. W. J. Eilerts de Haan, with Lieutenant R. H. Wymans as zoölogist, brought back 400 zoölogical specimens of which the Leiden Museum was the recipient.

The final expedition of the series, exploring the Corantyn region, leaders Eilerts de Haan and Lieutenant C. C. Kayser, 1910—1911, contributed nothing to ornithology.

The bulletins of the Departement van Landbouw contain nothing pertaining to birds, but it is hoped that the zoölogists of the experiment station at Paramaribo may from time to time contribute something of interest on the subject. Dr. Gerold Stahel, director of the station, and Mr. A. Reyne, government entomologist, have published an article in the *West-Indische Gids*, June 1920, under the heading *Een Vreemdelingen-Laboratorium voor biologisch Onderzoek in Suriname* in which they casually mention the presence of the Hoatzin, *Opisthocomus hoazin* (P. L. S. Mull.), at the Avanavero Falls in the Kabalebo river, a branch of the Corantijn. This is, I believe, the first time that any locality in Surinam has been specifically mentioned as habitat of this strange bird. Mr. Reyne has also recorded in Ardea, June 1921, the occurrence of the Cock of the Rock at the Ebbatop in the van Asch van Wijck Mountains.

It remains for us to mention the *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* (1914—1916), in which there are many short articles dealing with birds groups, and also general articles on „Aves" and „Fauna" contributed by Dr. E. D. van Oort: the *Museum des Wundervollen* (1804) in which there is a colored plate of the „Surinamische Sonnenreiher", *Eurypyga helias* (Pallas); the old periodical *West-Indië* (1856), in which there is a notice of a collection of birds' eggs presented to the Leiden Museum by A. Halberstadt; Bouyer's *La Guyana française* (1867), with an attractive woodcut giving an impression of bird-life at „Pointe de Parham" (i. e. Braamspunt); the *Catalogus der Nederl. W. I. Tentoonstelling*, Haarlem, 1899, containing a list of 87 species of birds and also a list of birds'

eggs; and the *Surinaamsche Almanak* for the year 1909, in which we find a colored plate of a parrot.

Writers on the birds of other parts of South America have contributed, directly or indirectly, to our knowledge of the birds of Surinam, in descriptive as well as systematic ornithology. Among these we may mention the names of Outram Bangs, C. William Beebe, H. von Berlepsch, J. Cabanis, F. M. Chapman, Geo. K. Cherrie, Charles Chubb, C. B. Cory, E. A. Goeldi, Ernst Hartert, C. E. Hellmayr, H. and R. Ihering, C. A. Lloyd, H. C. Oberholser, J. J. Quelch, Robert Ridgway, Osbert Salvin, Richard Schomburgk, P. L. Sclater, Emilia Snethlage, Witmer Stone, and W. E. C. Todd.

In this brief sketch of the history of ornithological investigation in Surinam, I have touched only the high spots, so to speak, but it is hoped that the outline will be sufficiently comprehensive to give the reader a fair idea of what has already been accomplished.

Arlington, Mass.
U. S. A.

EEN BLADZIJDE UIT DE GESCHIEDENIS VAN CURAÇAO

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Toen ik in den eersten jaargang van dit tijdschrift het verslag-thoe Grovestins en Boey over Curaçao meedeelde, wees ik er in een noot (op bladz. 447) op, dat de daar besproken toestanden in meer dan een opzicht overeenkomst vertoonen met die, welke 40 jaren vroeger bestaan hebben onder den Gouverneur Faesch, ook wat betreft den toestand van justitie en belastingwezen. Ik deed dit naar aanleiding van den inhoud eener *memorie van grieven van eenige ingezetenen der kolonie tegen den gouverneur Faesch,* zooals het handschrift onder nummer 1020 op een lijst van de op Curaçao betrekking hebbende bescheiden, berustende in de Koloniale archieven op het Rijksarchief is aangeduid. Ik schreef deze „memorie" tegelijkertijd als het bovengenoemde rapport af, doch heb eerst veel later gelegenheid gekregen deze inleiding en eenige aanteekeningen op het stuk te schrijven.

Vooraf ga een woord over den schrijver.

Mr. Ioan Willem (of: Wilhem) Claus van Laar (of: Laer), „Geweesene Actie Handelaar t' Hoorn en Mot Brouwer tot Middelburg", zooals zijn portret vermeldt, dat men aantreft onder de „Brieven en papieren van Curaçao 1749" in het Archief der West-Indische Compagnie, Kamer Amsterdam [1]), had als koopman van het schip de *Schandrona Galey* in 1746 op Curáçao zijnde, zich met toestemming van Gouverneur Faesch als praktizijn gevestigd „op het ernstig verzoek van eenige der voornaamste Bur-

[1]) Folio 274—375.

gers en Cooplieden" op dit eiland „alwaar geen eenen Rechtsgeleerde te vinden is". Op voordracht van den fiscaal werd hij door den Gouverneur aangesteld als translateur voor de Fransche en Engelsche talen. Maar lang mocht hij zich noch in des fiscaals voorspraak noch in de gunst van den Gouverneur verheugen. In een brief van de zelfde dagteekening als de memorie, gericht aan de Bewindhebbers der W. I. C. met verschillende bijlagen, zet hij zeer uitvoerig uiteen, hoe hij in ongenade gevallen is. In Februari 1747 was een groote menigte negers en mulatten, misnoegd over het gedrag van hunnen priester, in verzet gekomen tegen de kerkmeesters van de Roomsche Kerk, wat tot feitelijkheden geleid had, die, bij afwezigheid van den Gouverneur, door den Capiteyn over de militie gestild zijn. Van Laar trad hierbij op ten behoeve van de kerkmeesters en ging naar Hato om den gouverneur in te lichten. De fiscaal, die de zijde der opstandige negers en mulatten zou gekozen hebben, werd door den gouverneur *ernstig bestraft* om zijn wangedrag en onvoorzichtigheid, moest den gevluchten priester afhalen en openlijk herstellen, wat ook geschied zou zijn onder het murmureeren der negers, „zeggende, is dit de belooning voor het present door ons aan den Fiscaal gedaan". Toen, schrijft Van Laar, heeft de fiscaal wraak gezworen, en niet te zullen rusten, voordat hij hem het land zou hebben doen verlaten.

Den gouverneur schijnt Van Laar mishaagd te hebben door den kapitein van een Engelsch oorlogsschip als translateur bij te staan. Bij publicatie van 6 en 7 November 1747 werd hij als translateur ontslagen en hem verboden „nooyt meer voor den geeligeerden Raad te postuleeren als mede niet in een jaar en zes weeken voor den Ed. Achtbaren Raad deezes Eylands" wegens zich te buiten gaan als translateur en hoon van den president en vice-president van eerstgenoemden Raad. Hij had n.l. den fiscaal als president gewraakt in een procedure, waarin deze gevoegde partij was, en tevens een der raden op grond, dat het geschil diens eigen zoon betrof.

Isaac Faesch is de gouverneur, tegen wien Van Laar's

memorie gericht is. Bosch [1]) deelt mee, dat hij „met lof" bekend was door zijn bestuur als commandeur van St. Eustatius. Van geboorte was hij een Zwitser. 18 Juli 1740 werd hij op Curaçao geïnstalleerd in eenen uitermate moeilijken tijd. Zijn voorganger, Jan Gales, was na een tweejarig wanbeheer door de X eenvoudig ontslagen, en van het bestuur van Juan Pedro van Collen, die dezen voorafging, zegt Hamelberg [2]), valt „niet veel ter zijner eere te zeggen". Bij dezen schrijver kan men lezen de aanleiding en de gevolgen van de vervreemding tusschen burgerij en bestuur, onder Gales en Van Collen, die in eigenmachtige maatregelen en persoonlijke verongelijkingen uitmuntten. En Gales spande de kroon. „IJdeler, aanmatigender, kleinzieliger gouverneur heeft er zeker nooit „aan de Punt" gezeteld. Had de burgerij onder *van Collen* redenen gehad tot klagen over willekeur, wat in dien tijd was gebeurd zou blijken slechts kinderspel te zijn, vergeleken met de arbitraire maatregelen, die *Gales* zich veroorloofde" [3]). De landsofficieren, de leden van den raad, de bedienden der Compagnie, allen moesten het ontgelden; ook de burgers waren voor des gouverneurs willekeurige maatregelen niet veilig; en de handel beklaagde zich ernstig over de belemmeringen, aan de scheepvaart in den weg gelegd.

Een belangrijk verschil, dat bij de aanvaarding van het bewind door den Directeur Faesch niet was opgelost, was de reglementeering van de diensten, door de burgerij te verleenen tot handhaving van rust en orde (bij gebreke van politie) en afwering van vijandelijke overvallen, voor zoover deze laatste niet voor rekening der militie kwam. Deze twist was zoo hoog geloopen, dat de burgerij den Directeur Gales, die op eigen gezag een reglement voor de burgerij vaststelde, de bevoegdheid ontzegde „haar in zake de defensie van het eiland bevelen te geven". Faesch ontwierp onder goedkeuring van Bewindhebberen een nieuw reglement, waarover met de burgerij overleg ge-

[1]) *Reizen in West-Indië*, enz., 1829, I bladz. 284.
[2]) *De Nederlanders op de West-Indische Eilanden*, 1909, bladz. 145.
[3]) *T. a. p.* bladz. 150.

pleegd zou worden, maar de oneenigheid wakkerde aan door eene onhandigheid van de X, die den luitenant Willem Meyer, door de burgerij met groote meerderheid als zoodanig gekozen, niet wilden toelaten.

Dit gebeurde in 1741. De gouverneur wist dit toen wel herroepen te krijgen, maar de partijen bleken daarmee niet aanstonds verzoend, want nog in 1750 kreeg Faesch den raad van de Kamer van Amsterdam en van de X om de burgerij gecommitteerden uit haar midden te doen benoemen, ten einde gezamenlijk de bestaande geschillen (o.a. ook nog die onder de Joden gerezen waren; zie Hamelberg, t. a. p., bladz. 162 e.v.) op te lossen, hetgeen ook geschiedde. In hoeverre Van Laars verzoekschrift aan den Stadhouder daartoe bijgedragen heeft, valt niet te zeggen. Intusschen had Van Laar zich ook gewend tot Bewindhebberen met een verzoekschrift, waarin dezelfde klachten uitvoeriger en andere bezwaren tegen gouverneur en fiscaal worden ingebracht.[1]) In zijn verzoekschrift aan den Stadhouder verwijst hij daarnaar. Laat hij thans zelf het woord mogen nemen.

Aan den Doorluchtigen Hooggeboorne Vorst en Heere Willem Carel Hendrik Friso. By der Gratie Gods Prince van Orange en Nassau, Erfstadhouder Capiteijn Generaal en Admiraal der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz.

Doorluchtige Hooggeboorne Vorst en Heere.

U Doorluchtige Hoogheid vergunne allergenadigst den ondergeschrevene Mr. Ioan Willem Claus van Laar, Practizijn en Beëdigd Translateur in de fransche en Engelsche Taalen, Residerende op het Eyland Curacao in de West Indien [zo voor zig zelven als uyt naam van eenige der Raaden, Amptenaren, en den voornaamste Burgers en Cooplieden van deze bloeyende en volkrijke Colonie] zig by deezen neder te werpen voor de voeten van U Doorluchtige Hoogheid, verrukt van vreugde ziende U Doorluchtige Hoogheid, het Gebouw van Neerlands Gemenebest, het geen U Doorluchtige Hoogheids beroemde voorvaderen, ten kosten van hun bloed, ge-

[1]) Deze brief is gedagteekend 4 Jan. 1747, maar waarschijnlijk zal dit 1748 moeten zijn, daar tal van gebeurtenissen uit den loop van 1747 worden aangehaald. Aan dezen brief, waaruit ik reeds een en ander vermeldde omtrent de geschillen tusschen Van Laar, den gouverneur en fiscaal, en aan Hamelberg, ontleen ik enkele aanteekeningen bij het verzoekschrift.

grondvest en, met veel arbyd, moeyte en zorge, ten toppunt van voorspoed hebben doen stijgeren, in deeze gevaarlijke Tyden, met U Doorluchtige Hoogheids dappere vuyst verdadigen en bestieren.

Deeze onverwagte dog zielroerende weldaad des Hemels [1]) heeft de klagende Bewoonders van dit Eyland, in onmatige vreugde doen uytbarsten, toen zy door byzondere berichten daarvan geïnformeerd wierden, hebbende onzen Gouverneur niet raadzaam gevonden deze heuchelyke tyding, met vreugde teekenen, aan den onderdaan bekend te maaken.

Zij neeme nogtans de vrijheid, door de Penne van den ondergeschrevene, zig ootmoedig neder te buygen voor U Doorluchtige Hoogheid, onder het uytstorten van deezen oprechten zegenwensch:

De God der Goden bekroone het vorstelyk Hoofd Uwer Doorluchtige Hoogheid met de Kroone der overwinning. Hij neeme U Doorluchtige Hoogheid nevens Haare Koninklyke Hoogheid deszelvs gemalinne, en den Telg of Telgen van Uw Doorluchtige Hoogheids beroemd geslagt, in zyne Almachtige Bescherming! Gods Vaderlyke Liefde schenke, aan het zuchtend Nederland, een Mannelyke Orange Spruyt; en doe Uw Doorluchtige Hoogheids Huijs in glory en Voorspoed, Eeuwiglyk, bloeyen tot Vreugde en Heijl van 't Vaderland.

En nademaal nu alle getrouwe onderdanen tot U Doorluchtige Hoogheid, als den algemeenen Vader des Vaderlands; den toevlucht mogen neemen om hunne bezwaarenissen ootmoedig voor te draagen, zo behaage het U Doorluchtige Hoogheid zyne Vorstelyke Oogen mede te slaan op den Suppliant, als mede op de verdere Amptenaren, Burgers, Cooplieden en verdere Bewoonders van dit Ryke Eyland, zuchtende onder een menigte van veele te verre gaande verdrukkingen.

Den Gouverneur alhier is een oud afgeleefd Man, eerst een fransch en naderhand een Staats Officier, die te veel gehoor geevende aan den Fiscaal,[2]) [een arglistig, baatzuchtig en Godloos Mensch, die zelfs aan gepleegde Valsitijt in zijn Notaris Ampt, zig heeft schuldig gemaakt en die, schoon opentlijk in den Raad daarover aangeklaagd, egter den Loop der Iustitie weet te stremmen] steld deze Colonie aan veele onheylen bloot.

Den Raad die maar een of tweemaal des Iaars zit ordinair word in veele gewigtige zaaken niet gekend.

Den Gouverneur, zonder iemand alvoorens te beschuldigen, ofte zyne verdediging te hooren, veld, op zyn eygen gezag, op het ver-

---

[1]) De verheffing van den Prins in April/Mei 1747.

[2]) Jan van Schagen. In zijn brief aan Bewindhebberen beschuldigde Van Laar hem o. a. van valschheid in een contract-ante-nuptiaal nl. doorhaling van eene essentieele clausule in de minuut; ook zou de fiscaal opgetreden zijn als praktizijn voor zijn schoonmoeder in een erfenisproces.

zoek van den Fiscaal, zonder kennis of advijs van de Rechtbank, criminele vonnissen, en steld dezelve ter Executie, zelfs terwijl den Raad zit en het zelve niet wil approbeeren, durvende aldus een vreemdeling den suppliant, zynde een gebooren Hollander, op een arbitraire wyze, ruineeren, zonder eenige schyn van schuld, maar omdat hy het Recht van den onderdaan, volgens zyn Eed en plicht, manmoedig dog bescheyden, ten genoegen van den Raad, voor de Rechtbank durft verdeedigen, handelende dus een Hollander als een Slaaf met verkragting der wetten [1]).

De wyze besluyten en voorzorge, ter bevyliging van dit Eyland, tegens een gedrygden vyandlyken inval genomen worden door den Fiscaal uyt geldgierigheid opentlyk met voeten getreden.

Duyzenden van franschen blyven, tegens het verbod op het Elyand, en worden door de Gouverneur en Fiscaal beschermt, hetgeen den onderdaan met wantrouw vervuld [2]).

De Materialen, met ongelooffelyke kosten ter versterking van dit Eyland overgezonde worden gedeeltelyk tot byzondere gebruyken aangelegt; en de Fortificatien blyven, uyt gebrek van Materialen, onvoltooyd en de meesten leggen onbezet en onbewaakt [3]).

De Rechtbanken hebben geen vaste zitting; ook vind men alhier in de Rechtbank geen eenen Rechtsgeleerde.

De Fiscaal heeft een onwettige Rechtbank gesmeed, bestaande uyt twee Leden, waar van hy president is, zynde teffens Practizijn, Notaris en geassocieerde met den Secretaris, adviseerend Raad enz. en die het Recht van Weduwen en Wezen, tegens het belang van den Fiscaal, durft voorstaan en hem tegengaan, wordt gestraft.

Nog Burgers, nog vrije Zwarten enz. worden in den Wapenhandel geoefend, en alles blyft onbezorgt [4]).

De Harmonie en Eendragt is een onbekende zaak, hoorende men dagelyx niets als van gepleegde brutalityten, moorden, vergiftigen, brandstigting en andere ongehoorde gruwelen meer,

---

[1]) Zie de inleiding.

[2]) Er was van hooger hand met het oog op den voortgang der Fransche wapenen in de Nederlanden een bevel gegeven, dat alle Franschen en Spanjaarden binnen zekeren tijd het eiland zouden hebben te verlaten.

[3]) Over de verbetering der verdedigingswerken zie men uitvoerig Hamelberg, *t. a. p.* bladz. 173 e. v. In een brief van 2 Augustus 1749 schrijft Faesch over de verdedigingsplannen, dat hij altoos getrouw en eerlijk te werk gegaan is, en het hem hard zou vallen, dat hij „in iets zoude geblameert wierden, insonderlyck als het komt op rapport van sulcken.... als van Laar is."

[4]) Faesch had juist een plan ontworpen, waarbij aan oefeningen in den wapenhandel wel aandacht werd geschonken. Zie Hamelberg, *t. a. p.*, bladz. 159.

zonder dat bynaa ooyt iemand na de Wet, daarover gestraft word [1]).

Voor de opvoeding der Ieugd word geen zorg gedraagen, uyt gebrek van goede Schoolen en Schoolmeesters [2]).

Ook vind men alhier nog klyn zegel, nog Markten, nog Reglementen ten opzigte der Levensmiddelen enz., nog zetting van brood, nog yken van gewigt, nog van Ellen en Maaten enz., zodat de wanorder in alles de overhand heeft.

De E:E: Compagnie word door slinkse wegen, in hunne Inkomsten, grotelyx benadeeld [3]).

En om alles niet aan te roeren, deeze groote Volksplanting, bestaande uyt meer dan zestig of zeventig Duyzend zielen, en die een ongelooffelyk voordeel aan de Commercie van het Vaderland te wege brengt zal, na alle waarschynlijkheid, zo schielyk te gronde gaan, als dezelve opgekomen is indien, voor het een en ander, geen behoorlyke zorg gedragen word.

Ten dien eynde zo heeft den Suppliant de Vrijheid genomen, aan de E:E: Heren Bewindhebberen van de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie te zenden een ampel verbaal van Complainten en Grieven, met de nodige Bylagen, ter Iustificatie van dien, en waar in de voornaamste Gravaminaas vervat zijn.

Als mede eene ampele Memorie van geheyme consideratien wegens de gesteldheid der Negotie, van de Sterkte, de Verdeediging, de Regeering en den toestand van het Eyland Curaçao; van de Inkomsten der E:E: Compagnie aldaar; het vermeerderen deszelfs, en waar in dezelve tegenswoordig zo grootelyx benadeeld word.

Zelfs is den Suppliant geresolveerd, op het goedvinden en aanraden der voornaamste Raaden, amptenaren en Ingezetenen, na bekomen permissie van den Gouverneur, in persoon over te komen, om alles mondeling nader met reedenen te sterken [4]).

En schoon de E:E: Heren Bewindhebbers der Generale Geoctroyeerde West Indische Compagnie zeekerlijk aanstonds, zodra

[1]) In zijn brief aan Bewindhebberen doet Van Laar een verhaal van hetgeen hemzelf overkomen zou zijn. Terwijl de twee hiervoor genoemde procedures, waarin de fiscaal betrokken was, ter rolle stonden, zou men hebben getracht ten huize van de Wd. Clemens hem „op eene barbaerse en verraderlijke wijze.... te vermoorden en dood te slaan; hebbende men veele reedenen om den gemelden Fiscael en zijn onderschout te suspicieeren daar deel in te hebben gehad, schoon den suppliant dit gevaer, na het verkrijgen van neegen diverse wonden, het verscheuren van zijne kleederen, met verlies van zijn hoed, pruyk, rotting, deegen en verscheyden papieren van belang, nog gelukkig ontkomen is."

[2]) Zie Hamelberg, *t. a. p.* bladz. 182 e. v.

[3]) Hamelberg, *t. a. p.* bladz. 177 geeft toe, dat Faesch in het innen der belastingen misschien te veel lankmoedigheid betoond heeft. Maar de tijden waren er ook naar. In 1752 schreven gouverneur en raden: „Het is al zoover gekomen, dat de gemeene man niet meer aan den kost kan komen."

[4]) Zie hieronder.

hen zulks bekend word gemaakt, de noodige maatregelen hier omtrent, volgens hunne bekende wysheid, zullen neemen, zo is het echter onmogelijk alles, zo breedvoerig als wel noodig zal zijn, in geschrifte voor te stellen, dog nademaal den Suppliant, op zodanig eene gevaarlyke Reize, iets menschelyx zoude kunnen overkomen, En hy daar door buyten staat gesteld worden om deeze gewigtige zaaken, ten algemeenen nutte, te konnen vervolgen; en het algemeene welzijn nogtans grootelyx daar aan gelegen legt, dat U Doorluchtige Hoogheid van alles werde geinformeerd, zo heeft den Suppliant, door dit Request, by wyze van voorraad, daar in getracht te voorzien:

Zoo neemt den Suppliant de Vryheid bij deezen zig ootmoedig needer te buijgen voor de voeten van U Doorluchtige Hoogheyd, alleronderdanigst smeekende, deszelvs Vorstelyke Oogen, genadigst needer te willen slaan op den suppliant, als mede op de verdere Amptenaren, Burgers, Cooplieden en verdere Ingezeetenen alhier, bewoonende dit verafgelegene gedeelte des Aardbodems hunne welgegronde klagten genadigst aanhoorende.

Dat het U Doorluchtige Hoogheid al verder genadigst mag behagen, hen te neemen in zijne vorstelijke hoede en bescherming, als zijnde den algemeenen Vader des Vaderlands, door aan de E:E: Heeren Bewindhebberen der Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie ernstig te willen recommandeeren, de voorgestelde grieven en consideratien, te neemen in rijpe overweeging, ten eynde daar omtrent mag worden gedaan de noodige voorziening, om aldus den Suppliant, en andere klagende Onderdanen, te doen erlangen Recht ende gerechtigheid, opdat de E:E: Compagnie niet verder door verkeerde berichten, mag worden misleyd, en benadeeld, maar dat dezelve in voorspoed, mag bloeijen, met de Inwoonders van deeze Colonie, volgens de Wetten des Vaderlands, door een ander Gouverneur en Fiscaal, te doen bestieren en te beschermen.

Als dus, Recht en gerechtigheid, onder de gunstige Invloed van U Doorluchtige Hoogheid in volle Luyster zal schynen, en derzelver glansrijke straalen ons mede zullen verkwikken, zo zullen de bewoonders van deze beroemde Volkplanting dagelyx in voorspoed toeneemen, en de Vorstelyke Stam van Orange by hen in Eeuwige Zeegeningen zyn ziende, door de goedgunstige en wyze bevelen, van U Doorluchtige Hoogheid, de welverdienden beloond, dog de misdadigen, de vertreeders des Rechts, de verdrukker van Weduwen en Weezen, volgens de wetten van den Lande na verdienste, gestraft.

't Welk doende, enz.

C. VAN LAAR.

Curaçao den 4 Januari 1748.

In hoeverre het aan het ingrijpen van Van Laar gelegen heeft, is moeilijk te zeggen, maar zeker is, dat èn de Prins èn Bewindhebberen hun aandacht aan meer dan een van de aangeroerde onderwerpen hebben geschonken. Dat blijkt o.a. uit eenen brief der X van 13 Augustus 1750, waaruit Hamelberg [1]) het volgende meedeelt: „De rechtbank van mindere quaestiën of Kleine Raad, die in de laatste jaren was teniet gegaan, werd in eere hersteld; aan den Raad werd gelast elken dag zitting te houden tot de talrijke aanhangige zaken zouden zijn afgedaan en daarna, zooals gebruikelijk was geweest, om de 14 dagen te vergaderen; het notarisambt, tot toen vereenigd met dat van secretaris en fiscaal, zou bij eventueele vacaturen van deze ambten worden gescheiden [2]). alleen beëdigde praktizijns zouden voortaan voor den Raad als pleitbezorgers mogen optreden en hunne emolumenten zouden bij tarief worden geregeld; aan de planters werd verboden weggeloopen slaven te huisvesten; de Compagnie's bedienden kregen uitdrukkelijken last de ingezetenen met voorkomendheid te behandelen; de waaggelden werden herzien en een tweede predikant zou worden aangesteld".

Dit was de uitslag van het hiervoor bedoelde overleg tusschen den directeur en de gecommitteerden uit de burgerij.

Van Schagen, de fiskaal, is kort na Van Laars klachten naar Holland gegaan. Zijn vriendschap met den gouverneur is blijkbaar ook niet tegen alles bestand gebleken. 11 November 1749 schrijft Faesch aan Bewindhebberen gehoord te hebben, dat Van Schagen hem bij den Prins „met verscheide Leugens sal betigt hebben" en in Amsterdam de kooplieden tracht te misleiden.

Ook van Laar heeft inderdaad Curaçao spoedig moeten verlaten. Of dit was om zijn voornemen, den Prins en Bewindhebberen mondeling in te lichten, te volvoeren, is niet waarschijnlijk. In zijn reeds eerder aangehaalden brief van 2 Augustus 1749 schrijft Faesch: Van Laar is

[1]) *T. a. p.* bladz. 161.

[2]) Hamelberg teekent in een noot hierbij aan: „Dit werd ook gedaan, doch duurde niet lang."

eigenlijk nog te zacht behandeld, want kort nadat Kapitein Gerrit van Geel zich zijner had aangetrokken en hem aan boord van zijn oorlogsschip had gebracht, kwam een klacht in van zekere Trekels over verduistering van een waarde van omstreeks 800 stukken van achten uit den boedel van wijlen Leonard Anthony Wierman, compagnon van Trekels, waarin Van Laar door de weduwe Wierman met een onderzoek was belast.

Het best kwam Faesch eraf. In een brief van 13 Augustus 1750 prezen de X „het voorzichtig gedrag en goed beleid" van gouverneur en raden [1]). Zij waren toen echter nog niet bekend met den bloedigen slavenopstand van de vorige maand. Tot aan zijn dood in 1758 bleef hij gouverneur. En Bosch voegt aan de zoo even aangehaalde woorden over zijn bestuur op St. Eustatius toe: „en vervulde ook op *Curaçao* door zijne gematigdheid, onzijdigheid en regtvaardigheid, de pligten van een braaf regent".

Dordt, Juni 1924.

---

[1]) Hamelberg, *t. a. p.* bladz. 160.

IETS OVER DEN OUDEN HANDEL MET DE INDIANEN IN GUIANA

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Aan de eigenlijke kolonisatie van de Guiana's was de oprichting van kleine handelsfactorijen voorafgegaan. Het begin van deze is obscuur, maar het ontstaan en de ontwikkeling zullen wel als volgt geweest zijn. Schepen, of liever scheepjes uit Europa zeilden een rivier op en vonden in een of ander Indiaansch dorp een goede markt voor hun ruilartikelen.

Reeds in 1580 zond een vereeniging van Zeeuwsche kooplieden schepen naar Guiana's kusten uit om handel te drijven met de Indianen. Was de verhouding vriendschappelijk dan is het waarschijnlijk, dat de Indianen den kapiteins vroegen om terug te komen omdat zij beloofden grooter hoeveelheden bijeen te brengen van de verlangde waren, aanvankelijk in hoofdzaak tabak, letterhout en hangmatten, later ook andere zaken. Veel hadden de Indianen niet aan te bieden. Het duurde dus lang vóór de schepen een noemenswaardige lading hadden. Zoo kwam men er toe op bepaalde punten aan de rivieren agenten achter te laten, die een winkel hielden en, in afwachting van de terugkomst der schepen, van de Indianen de verlangde waren opkochten.

Zulke factorijtjes — om mij tot de Hollandsche te bepalen — vond men reeds vroeg op verscheidene punten in de Guiana's: in 1580 aan de Pomeroen, in 1613 aan de Suriname-rivier, op de plek waar thans Paramaribo staat; in hetzelfde jaar aan de Corantijn een kleine nederzetting met een tabaksaanplant, die door de Span-

jaarden werd overvallen en verwoest. Iets vroeger had men zulke factorijen aan de Essequibo[1])

Voor de handelaars uit Europa was die ruilhandel uiterst voordeelig, want het behoeft niet gezegd, dat hetgeen de Indianen in ruil ontvingen van zeer geringe waarde was. Vóór de komst der Europeanen gebruikten de Indianen steenen werktuigen. De voornaamste ruilartikelen waren houwers, messen en bijlen en verder weinig kostbare snuisterijen, zooals kralen, spiegeltjes enz. „When Francis Sparrey [een van Ralegh's metgezellen] could buy eight Indian girls for a halfpenny knife, cutlery was very scarce", zooals *„The British Guiana Handbook 1922"* opmerkt. Een kano of een hangmat kon geruild worden tegen een bijl, voor duizend pond letterhout werd een bijl gegeven plus eenige snuisterijen.

Toen het tot geregelde volkplantingen was gekomen, bleef de ruilhandel [2]) met de Indianen bestaan, maar hij kreeg een leelijk uitwas: de handel in „roode slaven", die in Suriname lang heeft bestaan, voornamelijk wel omdat de Gouverneurs daarvan voordeelen trokken. Dit blijkt uit het artikel „Roode Slaven" in de *„Encyclopaedie van Nederl. West-Indië"*.

Voor den ruilhandel met de Indianen werden geregeld „Indiaensche cargasoenen" aangevoerd. In missiven van van Aerssen van Sommelsdijk van 7 en 22 April 1686, medegedeeld door G. P. Rouffaer in *„Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië"*, 7e volgr. IV, wordt een lange lijst gegeven van de zaken, die voor den Indiaanschen handel noodig waren, en van Aerssen legt er daarbij den nadruk op wat *niet* gezonden moest worden omdat de Indianen daarvan niet gediend waren.

---

[1]) Zie over de oudste vestigingen: Fred. Oudschans Dentz *„Suriname vóór de verovering door Abraham Crynssen"* in de *„Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap"*, Deel XXXIX (1918) en de daarvermelde litteratuur. — Voor de oude Engelsche vestigingen het onlangs verschenen, voortreffelijk gedocumenteerde boek van James A. Williamson *„English Colonies in Guiana and on the Amazons 1604—1668"*, Oxford University Press, 1923.

[2]) Zie over dien handel ook P. M. Netscher's *„Geschiedenis van de* koloniën Essequebo, Demerary en Berbice", 's Gravenhage 1888, blz. 91/92.

De ruilhandel en ook de handel in roode slaven werden gedreven door middel van de zoogenaamde „bokkenruylders" of „zwervers", later ook door de „posthouders" of „uitleggers".

In een Fransch boekje, dat ik in „*De West-Indische Gids*" van Juli 1922 (4e jg. blz. 170 vlg.) heb besproken: „*Lettres, écrites d'un Fils à son Pere, au sujet Du Voyage de Surinam*", enz. Imprimé l'an 1739, maakt de schrijver, die tusschen 1734 en 1739 in Suriname is geweest, melding van een „stommen handel" over land van de planters in Suriname met de Brazilianen. Hij schrijft:

„Cette Colonie est frontiere du Brésil d'une part; qui en est une dans le même Continant sous la domination du Roi d'Espagne; il se fait à ce que l'on m'assure icy un Commerce prohibé par terre entre les Planteurs de cette Colonie & les Habitants du Brésil qui est trés considerable, mais la maniere avec laquelle cela ce fait m'a parû assez singuliere pour vous en marquer les circonstances que j'en ay appris trés positives, je ne vous ay rien marqué par mes précédentes qui ne soit conforme à la plus exacte vérité, j'en useray de même à l'avenir, puis que je ne me propose d'autre retribution que de vous faire plaisir & de vous procurer quelque recreation en lisant mes Lettres à tems perdû. Voicy mon chér Pere de quelle maniere se fait ce Commerce entre nos Planteurs & ceux du Brésil.

Les personnes qui font ce Commerce ne se voyent jamais, ils conviennent par Lettres du tems & du Lieu où les uns vont mettre en terre une certaine quantité d'effects de la valeur d'iceux, & du tems que les autres doivent les aller deterrer, cela a lieu seulement entre les Habitans des dites deux Colonies de Surinam & du Brésil pour les effects venant d'Europe; Ce Commerce procure dans cette Colonie de Surinam des Especes en or & en argent d'Espagne à nos Planteurs en quantité, & ensuite les dites Especes viennent insensiblement icy au fort.

Quand les effects sont enterrés d'une part à l'endroit convenû, on va de l'autre part aussi enterrer la valeur convenûe à un autre endroit distant à l'ordinaire d'une

journée de chemin d'un endroit à l'autre toujours sur les, frontieres des deux Colonies; Les dits endroits sont trés bien designés par l'eloignement de certains arbres; Les choses restent sur ce pied la dit on ordinairement d'un à trois jours, & le jour indiqué on va de part & d'autre en plein jour pour chercher les effects reciproques que l'on amene chez soy sans crainte des marechaussées, car on ne les connoit pas dans ce pays cy.

On m'assure que ces honnettes fripons sont de fort bonne foy entre eux, & qu'il est trés rare qu'il survienne entre eux aucun different, ils remplisent reciproquement trés ponctuellement ce à quoy ils se sont engagés, ils échangent ainsi leurs effects comme de la main à la main, puis qu'ils vont le même jour chacun de leur côté chercher leurs effects, & s'il arrive quelque effect manquant ils se joignent & s'en font reciproquement raison de bonne foy, on voit faire ce Commerce avec plaisir, bien qu'il soit defendû par les Souverains, mais Monsieur nôtre Gouverneur n'en fait faire aucune recherche; Il en resulte effectivement un bien general dans toute cette Colonie de Surinam".

Trots al de détails, en misschien juist om die détails, ziet het relaas er erg verdacht uit. In den tijd waarin de brieven geschreven zijn stond Brazilië niet onder de heerschappij van Spanje, maar van Portugal. Het verbod „par les Souverains" zal wel eenzijdig geweest zijn, n.l. van Portugeesche zijde. Of de handel in den tijd waarop de schrijver doelt werkelijk gedreven is en op de aangegeven wijze is aan twijfel onderhevig. Een reis „par terre" — waarmede moet bedoeld zijn langs de rivieren — naar Brazilië was te bezwarend om daarvan groote winsten te verwachten. Wat reizen naar de zuidgrens van Suriname beteekenen leeren de in het begin dezer eeuw ondernomen expedities. Dat men overigens in die dagen niet terugdeinsde voor reizen naar het binnenland blijkt wel uit het artikel van J. W. IJzerman in het „*Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap*", 2e serie, dl. XXVIII, 1911, blz. 648, getiteld „*Twee reizen van Paramaribo, een naar de Parima in 1718 en een naar de Boven-*

Corantijn in 1720", ofschoon het aan twijfel onderhevig is of juist *deze* reizen wel hebben plaats gehad [1]).

Bij Hermann Wätjen „*Das holländische Kolonialreich in Brasilien*", den Haag en Gotha, 1921, vond ik op blz. 304 een mededeeling over den smokkelhandel van de Portugeezen in de eerste jaren van de Braziliaansche onderneming met de kustforten van Parahyba, Rio Grande en met het eiland Itamaracá:

.... „Hier stellten sich 1634 zum erstenmal auch portugiesische Händler ein. Spätabends oder in der Nacht segelten sie nach dem Eiland hinüber und boten den Holländern Tabak und Zucker an, trotzdem Albuquerque bei Todesstrafe jeglichen Verkehr mit dem Feinde untersagt hatte. Gewöhnlich wurde die Ware in der Nähe der holländischen Posten niedergelegt, den Wachen ein Lichtsignal gegeben, und dann verschwanden die dunklen Gestalten, so rasch sie gekommen waren. An derselben Stelle deponierten in der folgenden nacht Soldaten der W. I. C. die von den Portugiesen gewünschten Handelsartikel. In ähnlicher Weise spielte sich der Tauschverkehr zwischen beiden Gegnern in den nördischen Kapitanien ab. Doch war äuszerste Vorsicht geboten. Nie durfte ein einzelner Musketier den Zucker von dem be-

[1]) In de Journalen der Gouverneurs, vooral van de beide de Cheusses (1728—1734 en 1734—1735) en van Joan Raye (1735—1737) vindt men telkens melding gemaakt van passen aan „ruylders" om in de Corantijn en de Orinoco te gaan „negotieeren". Het vermoeden is gewettigd, dat het den „ruylders" vooral te doen was om „roode slaven" te verkrijgen. In dit verband is het misschien van belang mee te deelen dat ik, met de zeer gewaardeerde hulp van Dr. J. de Hullu, op het Rijksarchief een onder het bestuur van Johan Mahony uitgevaardigd placaat vond van 20 Februari 1717 „tot verbot om aan de Indiaanen eenige Cargozoen in avans meede te geeven, Interdict aan de ruylders, de Indiaanen te gemoet te gaan, om met dezelve te negotieeren, alvorens sij aan Paramaribo sijn geweest, van hare komst kennisse aan den Heer Gouverneur te hebben gegeven en permissie bekoomen om te nogetieeren, alsmede order, aan die geene die eenige uytstaande schulden onder de Indiaanen hebben om dezelve aan Arnoldus Voltelen op te geeven met specificatie waarin de Cargazoen bestaan."

Misschien heeft men in dit placaat een poging te zien om de Indianen te beschermen tegen de ruylders.

zeichneten Platze holen, sobald derselbe in der kampfeszone lag. Denn die Portugiesen benutzten derartige Gelegenheiten gern zu Überfällen, und mancher Holländer hat mit seinem Leben dafür büszen müssen, dasz er vertrauensselig in die Falle gegangen war".

Zijn de mededeelingen van den Franschen briefschrijver juist, heeft men hem, lichtgeloovig als hij was, niet iets op de mouw gespeld, dan zou honderd jaar later een soortgelijke smokkelhandel tusschen Suriname en Brazilië over land zijn gedreven. Het was dan geen handel met de Indianen, zooals de ruylders dreven, maar zonder de hulp van de Indianen was hij onmogelijk.

Bij andere oude schrijvers over Suriname vind ik niets vermeld van dien handel. Daarom wil ik hier het een en ander aanhalen uit een in 1922 verschenen uitgave van de Hakluyt Society, getiteld: „*Journal of the Travels and Labours of Father Samuel Fritz in the River of the Amazons between 1686 and 1743*", translated from the Evora MS and edited by the Rev. Dr. George Edmundson.

De vertaler laat aan het journaal een inleiding voorafgaan. Hoofdstuk IV daarvan handelt over „the Manaos and the River of Gold". Christoval d'Acuña [1]), die in 1639 Teixeira's expeditie op de Amazone vergezelde, vertelt van de „village of gold" en van den Indianenstam der Managus. Fritz „die vijftig jaren later schreef, noemde den stam de Manaves.

„De Indianen, die Acuña Managus en Fritz Manaves noemde, waren — zegt Dr. Edmundson — de Manaos der Portugeesche schrijvers. Zij waren de overheerschende stam aan de Boven Rio Negro. Alle schrijvers uit den tijd, waarover wij handelen en gedurende de eerste decennia van de achttiende eeuw, hetzij Spaansche, Portugeesche of Hollandsche, spreken van hen als trekkende handelaars, reizende over een groot gebied zoowel ten noorden als ten zuiden van de Rio Negro en allerlei waren medevoerende voor den ruilhandel met andere en meer gezeten stammen. Onder deze goederen werd speci-

[1]) Zie Sir Clemens Markham's „*Expeditions into the Valley of the Amazons*", blz. 102. Hakluyt Society, First Series no. 24, 1859.

aal melding gemaakt van goud. *Op hunne reizen noordwaarts op de Rio Branco kwamen deze Manáos in aanraking met de agenten van ondernemende Hollandsche handelaars van de koloniën Suriname en Essequibo, die zooals voorhanden bewijsmateriaal aantoont, vergezeld van hun Caraïbische bondgenooten in het binnenland doordrongen tot het brongebied van de Rio Branco* [1]). De oude naam van de Rio Branco was Parima. Hieruit ontstond de legende van de Gouden Stad Manoa, aan de oevers van het Meer van Parima, die Sir Walter Ralegh ter oore kwam en hem er toe bracht de noodlottige expeditie naar de Orinoco te ondernemen, die ten slotte de oorzaak was van zijn dood.

Het derde decennium van de achttiende eeuw zag de macht der Manáos onder een befaamden aanvoerder, Ajuricaba geheeten, op haar hoogtepunt. F. X. Ribeiro de Sampaio, de hoogste magistraat van de Rio Negro, heeft in een verslag van zijn reis langs die rivier in 1775, een interessante passage over Ajuricaba, waaruit blijkt dat na een halve euw de herinnering aan diens daden en invloed nog leefde, hoewel de stam der Manáos reeds lang verstrooid en hun macht vernietigd was door de wapens der Portugeezen."

Sampaio schrijft:

„Ajuricaba behoorde tot den Manao-stam en was een van zijn machtigste aanvoerders. De natuur had hem begiftigd met een dapperen, stoutmoedigen en krijgslustigen geest. *Hij had een verbond gesloten met de Hollanders van Guiana, waarmede hij handel dreef langs de Rio Branco. Het voornaamste handelsartikel waren slaven, die hij verkreeg door op groote schaal strooptochten in onze dorpen te ondernemen. Hij maakte de Rio Negro geheel onveilig, voerde op zijn kano's de Hollandsche vlag en maakte zich alom gevreesd"* [1]).

Na de omstandigheden van zijn nederlaag en dood — in 1726 — verteld te hebben, zegt Sampaio, dat zijn volk hem trouwe liefde en gehoorzaamheid betoonde, niet aan zijn dood geloofde en op zijn terugkomst wacht-

[1]) Cursiveering van mij. H. D. B.

te: „Gedurende zijn geheele leven was Ajuricaba zonder twijfel een held onder de Indianen."

Met zijn dood was de macht der Manáos gebroken en vele jaren daarna was de rivier ontvolkt en verlaten.

Men vindt dit alles ook in de Villiers' boek *„Storm van 's Gravesande, zijn werk en zijn leven, uit zijne brieven opgebouwd"*, 's Gravenhage 1920, en ook in het in 1911 door de Hakluyt Society uitgegeven boek van Harris en de Villiers *„Storm van 's Gravesande, the rise of British Guiana"*.

Terecht schrijft de Villiers:

„Het is merkwaardig dat noch de archieven der West-Indische Compagnie te Londen, noch die in den Haag, voor zoover men weet, melding maken van Ajuricaba het hoofd der Manáos, die in het begin der 18de eeuw in bondgenootschap met de Hollanders en onder de Nederlandsche vlag, verscheiden jaren lang den voortgang der Portugeezen langs de Rio Negro tegenhield"....

De Villiers merkt nog op dat

„bijzonderheden, die Sampaio's mededeeling bevestigen te vinden zijn in *Noticias autenticos del Famoso Rio Maranon, 1738* (Boletin de la Soc. Geog. de Madrid, tom. 26 blz. 261), in een artikel van Monteiro Baena in de *Revista Trimensal* (Jornal do Inst. Hist. e Geog. Braz. tom V blz. 274) en het meest overtuigend van al (daar men Sampaio werkelijk niet zonder bevestiging van andere zijde moet aanhalen, — ondanks zijn status van hoofdmagistraat!) in Spaansche documenten van 1724 en 1727, Braz. Arb. Brit. Annex I, blz. 21—25."

Aan de grondige historische studiën, die in verband met het grensgeschil tusschen Brazilië en Britsch Guiana gemaakt zijn, is het te danken dat de geschiedenis van den Indiaanschen held Ajuricaba aan de vergetelheid is ontrukt.

In geen enkel boek over Suriname of Britsch Guiana vond ik den naam van Ajuricaba vermeld.

Ten slotte moet ik doen opmerken dat, naar ik vermoed, de handel der Manaos werd gedreven met de kolonie Essequibo en niet met Suriname, dat daarvoor ongunstig lag.

Den Haag, Januari 1924.

THE NAME „GUIANA"

REMARKS ON THE JONKHEER L. C. VAN PANHUYS'S BOEKBESPREKING' [1])

The writer of the paper on ‚The name Guiana' had in view 1st. to ascertain the earliest mention of the name: 2nd. to ascertain its meaning, what did it signify?

As regards the former, the Review brings forward nothing to disprove the testimony of Oviedo, Pedro Simon, Herrera, and Caulin that the name ‚Guayana' applied to a country, and the name ‚Guayanos' applied to a people, were heard of first, so far as we know, on the occasion of the expedition of Diego de Ordás up the Orinoco in 1532. Humboldt and others consider that these Guayanos gave their name to the country, and, as a tribe of the same Carib race, and of similar name, the ‚Ouayanas' still inhabit Dutch, French, and Brazilian Guiana, it seems not at all improbable that they may be related to the Guayanos found up the Orinoco in 1532. Hartsinck is mistaken when he says: — „die het gebied te Quito voerde", Diego de Ordás was not Governor of Quito. He petitioned the Emperor for „la conquista y población de las „tierras que hay desde Cabo de la Vela y Golfo de Venezuela hasta „el río Marañón", the petition was granted, and he was appointed with the titles of ‚Adelantado, Capitán General, y Alguacil mayor', he left Seville in 1531, went first to the Marañón, but not finding the land thereabout so rich as in the Mexico he knew, he went on, and then sailed up the Orinoco, and on his voyage back to Spain soon after, he died from the exposures and hardships he had undergone. What was the precise extent of country then called Guayana, whether the present-day ‚Ouayanas' of Surinam then lived somewhere else, the history of ‚El Dorado' legends and travels, and Raleigh's exploits and writings, appear to the writer to have nothing to do with the undisputed facts relating to Diego de Ordás in 1532.

---

[1]) *De West-Indische Gids*, Juni 1924.

As regards the latter. Fr. Tatevin's work on the Tupí language, before now unknown to the writer, he has been glad to order Tatevin's words: — „Prenons comme exemple le mot ‚waya' ou ‚wayanna' qui est typique. Ce mot signifie vallée, rivière, eau. C'est un vieux mot de la langue tupĩ": if based on fact give, no doubt, a better explanation of the name ‚Guiana' than that suggested by the writer. It seems strange, however, that, apparently, Tatevin is the first to discover this word, and he gives no authorities for his statement. Dr. Baptista Caetano de Almeida Nogueira (‚Vocabulario guaraní, in ‚Annaes da Bibliotheca Nacional do Rio de Janeiro', vol. vii. 1879—80) gives: — „guará = guaráb v. trans.... varar, perfurar....", „Guaў̌ ou guaáў̌ s. rio da enseada,....", „Guaў̌ = guaў̌b s. arvore da enseada....", „ĭ = ў̌ v. intr. manar, fluir, s. agua.", „ĭb = ў̌b = ĭmb v. intr.....s. arvore.". One seems to need a rather fuller investigation of Fr. Tatevin's words.

James Williams.

BOEKBESPREKING

M. MORESCO, *Westwaarts*, Uitgave Wereldbibliotheek, Amsterdam-Sloterdijk 1924.

De heer Moresco heeft eene reis gemaakt, die men een propagandatocht voor de K. W. I. M. zou kunnen noemen. Wel gaat hij niet door dik en dun mee met wat die „maatschappij " zegt en doet o.a. heeft hij onaangename ervaringen opgedaan met een door haar aanbevolen badcostuum, dat in Panama niet voldoende was, maar hij vertelt toch zoo genoeglijk en voldaan van zijn zevenweeksche reis, en is zoo dankbaar jegens de K. W. I. M., dat de lezer, die het smakelijk geschreven boekje uitgelezen heeft en zijn uitgaanskas voldoende gevuld ziet, niet licht in zich de lust zal voelen opkomen met eene andere „gelgenheid" den schrijver na te reizen.

Barbados, Trinidad, Venezuela, Curaçao, Columbia, Panama Costa Rica heeft de heer M. aangedaan, bereisd en bekeken met een Hollandsch oog om het nu te beschrijven met een Hollandsche pen. Bijna alles heeft ook in *de Haagsche post* gestaan, maar nu treft U veel meer, dat ge bij het doorbladeren telkens stuit op namen als Den Haag, Amsterdam, Valkenburg, Utrecht, Kattenburg, Zandvoort, Scheveningen, terwijl ge met Uwe gedachten in San José, Panama of Caracas verwijlt.

Geen wonder, dat de indruk van Curaçao alles Hollandsch was: de naam „Willemstad", „sierlijke, nette pannendaken, mooi afgeteekend door witte kalkstrepen, helder, vriendelijk, welvarend" rustigen eenvoud, kinderlijke kleinsteedschheid. Minder mooi, hebben anderen hetzelfde gezegd vóór den heer Moresco, maar in ieder geval is oorspronkelijk de gelukkigprijzing van Curacao, omdat er heerschen „de Nederlandsche vrijzinnige beginselen, daar door de voorvaders gebracht en — beter bewaard gebleven dan in het moederland zelf omdat men daar niet zoo toegankelijk was als in Europa voor over de grens gewaaide theorieën". De heer M. leze toch eens Hamelbergs, *Geschiedenis* en Bordewijks, *Ontstaan en ontwikkeling van het staatsrecht van Curaçao.*

Hier en daar merkt men wel, dat de schrijver wat vluchtig

ingelicht is o.a. als hij het op bladz. 79 heeft over de Roomschen, Protestanten en Joden, of over het Papiementsch „met veel neger-Engelsch er in". (Voor het eerst vernemen wij, dat de gouverneur tegenstander van het Papiementsch is); en dat het zoolang stil liggen van Santa Barbara aan de rechters in Nederland zou hebben gelegen, klinkt wat vreemd voor wie zich herinnert met hoeveel voortvarendheid de Curaçaosche rechters indertijd deze zaak hebben behandeld, tenzij de schrijver bedoelt de administratieve autoriteiten, die gedraald hebben met den heer Godden de pin op de neus te zetten.

De vaardigheid van den heer Moresco in het zien en populair beschrijven van wat hij gezien heeft, met hier en daar een geestigheidje er tusschen door, is groot. Niemand, die aan boord van een Colon-boot der K. W. I. M. stapt om dezelfde reis, geheel of gedeeltelijk , te doen, moet verzuimen, zichzelf van te voren door deze lectuur in een goed humeur te brengen, en zich voor te bereiden op de onbekende toekomst, die hij tegengaat. Ook tot aardrijkskunde-leesboek op H. B. S. en Gymnasia leent het boekje zich heel goed.

Eenenveertig plaatjes, waarvan wij enkele reeds eerder zagen, verluchten den tekst. Eene leuke vergissing is, dat, als de schrijver op bladz. 86 (Curaçao) betoogd heeft, dat Panamahoeden niet in Panama vervaardigd worden, en Curaçao het daarin ver gebracht heeft, op bladz. 112 (Panama) een plaatje van Curaçaosche hoedenvlechtsters volgt met onderschrift: Panama Hoeden-industrie.

D. G. F.

BIBLIOGRAPHIE

Natural History. Vol. XXIV, no. 2. March-April 1924. New-York. Helen H. Roberts, Some drums and drumrhythms of Jamaica.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. Mei 1924. Paramaribo 1924.

Idem. Extra Nummer. Rapport uitgebracht door den heer J. J. Leys, oud-hoofd van het Landbouwonderwijs in Suriname, over de resultaten van Nederlandsche emigratie naar Canada, in verband met de mogelijkheid van vestiging in Suriname. Paramaribo, 1924.

De Prins, 17 Mei 1924. Foto van vier Surinaamsche creoolsche meisjes in Koto-missiedracht bij gelegenheid van de feestelijke herdenking van het 25-jarig bestaan van de Vereeniging „Oost en West", in „De twee Steden" te 's-Gravenhage op 3 Mei 1924.

Economisch-Statistische Berichten, 28 Mei 1924. Stand der cultures en uitvoer gedurende het eerste kwartaal 1924 in Suriname.

W. Moresco. *Westwaarts*. Reiservaringen. Een vacantiereis met den Koninklijken West-Indischen Maildienst naar Barbados, Trinidad, Venezuela, Curaçao, Colombia, Panama-kanaal, Costa Rica. (Met 41 illustraties). Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur (Wereld bibliotheek.) Amsterdam-Sloterdijk 1924.

De Gids, 1 Juni 1924. De vreemde stilte, door T. Bergmans-Jelgersma. (Mooie natuur-impressie van Curaçao.)

De Surinaamsche Bank 1923. Verslag door den Hoofd-Directeur uitgebracht in de algemeene vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 25 Juni 1924. Amsterdam 1924.

Verslag van de N.V. Balata Compagnie „Suriname" te Rotterdam over het boekjaar 1923.

Verslag omtrent den toestand der Nederlandsche Handelmaatschappij en hare verrichtingen in het boekjaar 1923.

Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut" Amsterdam. 13e Jaarverslag 1923.

De Economische toestand van Suriname in 1923. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo 1924.

GESCHIEDENIS DER CACAOCULTUUR IN SURINAME

DOOR

A. REYNE

(*Slot*)

IV CULTUUR, OOGST EN BEREIDING

7. *Schadelijke insecten. Ziekten*

Als voornaamste insectenplagen worden genoemd:

1) *Boorders* in de schors, waarmee men blijkbaar Steirastoma sp. bedoelt, die tegenwoordig cacaotor (de larven „cacaowurmen") genoemd wordt. De beschrijving van Nepveu, over het boren der larven laat aan duidelijkheid niet te wenschen over (zie blz. 69). Dat de „wormen" die in de schors boren zich ontwikkelen uit de eieren, die door een kever daarop gelegd worden, is waarschijnlijk lang aan de aandacht ontsnapt. Nepveu noemt de tor niet.

Ook Guizan (1788) noemt een worm, die onder de schors boort, soms tot het merg doordringt en dan den boom doet sterven.

Blom, die overigens vrij uitvoerig over schadelijke insecten spreekt, noemt de cacaoboorders in het geheel niet.

De plantersvereeniging uit de divisie Matappica (1804) had nog een vrij verwarde voorstelling van de „Kacaoworm." Bij dag zit de „worm" aan den voet van den stam des avonds kruipt hij langs den stam omhoog en vreet de jonge bladeren af; ook knaagt hij aan den wortel. „De boom wat ouder geworden zijnde, houdt deze worm zich veel op onder de bast, en zoo dezelve van tijd tot tijd daarvan niet bevrijd wordt, loopt de boom gevaar van te

sterven". Het laatste slaat blijkbaar op Steirastoma-larven, het eerste op andere insecten.

Eerst Teenstra (1853) noemt het verband tusschen de kevers en de larven. „Vooreerst heeft men hier een aschkleurige kapel, die een zeer schadelijke rups in de schors der jonge boomen voortplant; deze kapel, gedrukt wordende geeft een geluid van zich, alsof men koud water op gloeiende steenen liet druipen; de rups [1]) heeft twee opstaande puntige hoorns, en is zeer taai tegen den dood", enz.

Blijkens de mededeeling van Nepveu (1770) en de verhandelingen der genoemde plantersvereeniging (1804) werden de „wormen" geregeld verwijderd.

Nog tegenwoordig is dit de voornaamste bestrijdingswijze tegen de boorders.

2) Wordt de *veenmol* (kotti-kotti) genoemd, ongetwijfeld het zelfde insect, dat nog tegenwoordig in Suriname als kotti-kotti (Scapteriscus sp.), in Br. West-Indië als „mole cricket" en op Porto Rico als „changa" bekend staat.

Teenstra (1835) die een goede beschrijving van het insect geeft, (dl. I blz. 302) zegt terecht: „Dit insect doet ongemeen veel kwaad in de tuinen, scherende het jonge plantsoen als met scharen af". Volgens hem kan men de kotti-kotti het best verdelgen door des nachts vuur te branden, waar de insecten in vliegen en verbranden [2]).

Reeds Nepveu (1770) spreekt over de veenmol die de jonge plantjes afsnijdt, zoodat er van de 1000 soms geen 15 overblijven; zoo ook Guizan (1788).

Ook door de planters uit Matappica (1804) wordt de veenmol genoemd. Men bestrijdt ze door s'avonds bij donkere maan op sommige plaatsen vuren te branden waar ze in vliegen.

Ook over insectenschade in de opgeslagen cacao wordt door eenige schrijvers gesproken (Guizan 1788, Verhande-

---

[1]) Blijkbaar wordt de volwassen boktor bedoeld, die een paar groote gebogen sprieten („puntige hoorns") heeft.

Een geheel gelijkluidende beschrijving vindt men bij Porter, Tropical Agriculturist, 1833.

[2]) Inderdaad komen ze op het licht af. (Vergl. bull. 23. Porto Rico Agr. Exp. Station: R.H. van Zwaluwenburg, The Changa or West Indian Mole Cricket.)

lingen 1804, Teenstra 1835); de aschbehandeling zou de cacao daartegen beschermen. Deze mededeelingen slaan vermoedelijk op de cacaomot (Ephestia sp.).

Verder wordt nog gerept van mieren [1]), slakken, torren en aardvlooien (Verhandelingen 1804), herten en apen (Teenstra 1835) als beschadigers der cacaoboomen.

Een beschrijving van een of andere herkenbare ziekte heb ik niet gevonden. Wel wordt eenige malen gesproken over „vogelkaka" en „paruiken" (Phthirusa e.a. Loranthaceeen) en patattenranken (Ipomaea sp.)

8. *Omvang der cultuur. Rentabiliteit*

De omvang der cultuur kan het best beoordeeld worden naar de exportcijfers (zie Hoofdst. II).

Zooals reeds gezegd is, beleefde de cacaocultuur in den aanvang der 18de eeuw in Suriname een bloeiperiode. Nog omstreeks 1740 schreef een Surinaamsche planter, dat de cacaocultuur meer winst afwerpt dan eenige andere cultuur, bijv. veel meer dan de koffieteelt, die twee maal zoo veel arbeiders vorderde. Hij berekent tien stuivers „schoon geld" per pond cacao, per akker van 185 boomen à 3 pd. per jaar dus F. 277.50. Van een akker koffie (670 boomen à 2 pd. 's jaars en 3 stuivers vrij geld per pond) krijgt men slechts *f* 201, terwijl dat veel meer werk vereischt; er zijn wel 2 maal zooveel arbeiders noodig als voor cacao. Voor een koffie- of cacaoplantage heeft men volgen hem 300—500 akkers noodig, voor een suikerplantage 1000 en meer. Hij rekent met één slaaf 2000 pond cacao te kunnen produceeren. Elders echter zegt hij voor 40000 boomen niet meer als 20 slaven noodig te hebben, wat dus zou komen op een onderhoud van 2000 boomen (meer dan 10 akker) per man [2]).

---

[1]) M. Buc'Hoz (1787), die Artur(Cayenne) citeert, noemt ook de termieten en parasolmieren (Atta sp.). De eerste verdelgt men door sublimaat in het nest en de gangen te strooien, de parasolmieren die soms in één nacht een heele aanplanting ontbladeren, door het nest om te woelen en er potten kokend water in te gooien.

[2]) Of hij het onderhoud der kostgronden meerekent, blijkt niet. Labat (1725) rekent 1 slaaf op 2500 boomen of 5000 pond cacao.

Na 1740 is de cultuur door prijsdaling sterk achteruit gegeaan. Toen de prijs tot 5—6 stuivers daalde, hebben velen de cacao verlaten of weggekapt. „Die plant was sodanig verwaarloosd A° 1760 dat men nauwelijks in de Colonie meer pitten tot plantsoen kon bekomen, also de meeste planters die hadde verlaaten om de geringe prijze, schoon die boom als se eerst groot is wijnig onderhoud en de vrugt wijnig moeite vereyscht om die ter afscheeping bequaam te maaken. Doch de prijzen met den oorlog hoog geloopen zijnde en nu nog op 10 à 12 stuivers blijvende is er weeder veel van aangeplant". (Nepveu 1770).

Tot grooten bloei bracht de cultuur het echter niet. In dien tijd ongeveer kwam er bij de lage suikerprijzen een sterke opbloei van de kofficultuur, die toen veel meer winst afwierp dan suiker. Katoen was toen ook altijd zeer laag in prijs; later nam de prijs daarvan en daarmee de cultuur sterk toe (Blom 1800).

Volgens Nepveu heeft de ervaring geleerd, dat een plantage, die 60 slaven in het veld bracht, in goed land 60000 koffieboomen onderhouden kon (kostgronden meegerekend) in schraal land wel ⅓ meer. Als er veel koffie te plukken viel, kwam men handen te kort, zoodat weleens de halve oogst verloren ging. Daarom acht Nepveu het beter 30000 koffie- en 30000 cacaoboomen te hebben. Men kan dan nog wel met 10—15 slaven minder toe voor het onderhoud. Het cacaoplukken kan altijd nog wel een 14 dagen uitgesteld worden. Men verliest zoodoende geen product „behalve dat men dan twee pijlen op sen koker heeft so omtrent de misgewassen als ook met opsigt tot de prijsen, die als de eene slegt dikwijls de andere favorabeler is."

Volgens het bovenstaande neemt Nepveu aan, dat 15—20 veldslaven 30000 cacaoboomen onderhouden; dus per hoofd 1500 cacaoboomen, of 5.5—7.3 akker (bij een plantwijdte van 12 bij 12 voet, zooals Nepveu aangeeft).

Blom (1787) zegt dat er weinig cacaoplantages zijn. Op sommige koffie- en suikerplantages hebben de eigenaars

100—200 boomen aangeplant voor eigen gebruik, die soms al 50—60 jaar oud zijn.

Volgens Ludwig (1789) werd de cacao ook vaak langs de wegen geplant, omdat de boomen als ze groot zijn, veel schaduw geven.

Blom geeft een zeer gedetailleerde begrooting voor een cacaoplantage van 360000 pond en een van 174000 pond. In het eerste geval zijn noodig: 480 akkers cacao met 120 000 boomen (dus 250 per akker) en 60 akkers kostgronden, totaal 540 akkers.

Deze kunnen bewerkt worden door 90 veldnegers. Daar bij komen gewoonlijk nog 3 negerofficieren, 3 kostwachters, 5 timmerlieden, 1 metselaar, 3 kuipers [1]), 2 ziekenoppassers, 1 koewachter, 1 visscher en jager, 2 negers in den moestuin, 4 op „commando" (voor Societeit of Gouvernement), 5 huismeiden, 30 ouden en malinkers (niet geschikt om te werken), 60 kinderen. Totaal 210.

Kosten van aanleg	*f*	146 650
Intrest en onderhoud	-	15 039
Onkosten (loonen, belasting enz.) .	-	5 525

De productie van 480 akker (120 000 boomen) wordt berekend op 3 pond per boom, dus 750 pond per akker, totaal 360 000 pond. Wanneer de cacao te Amsterdam op 8 stuiver per pond stond, had de planter 5 stuiver vrij geld en verdiende bijna 70 000 gld.

Wanneer de prijs daalde tot $3^1/_{16}$ stuiver, had de planter ruim 1 stuiver vrij geld per pond en verloor reeds (ongeveer *f* 1400).

De verdeeling der gronden wordt als volgt genomen:

480 akker cacao (240 reserve)
60 „ kostgrond (120 reserve)
35 „ kostgrond voor de negers.
30 „ polders [2]), paden enz.
35 „ gebouwen, tuin, savane [3]).
Totaal 1000 akkers.

---

[1]) Wat die negen ambachtslieden op een cacaoplantage moeten uitvoeren, is mij niet duidelijk.
[2]) = polderdammen.
[3]) = weide.

Voor de plantage van 174 000 pond is begroot:

aanleg	*f*	85 850
intrest, onderhoud	-	8 422
jaarlijksche onkosten	-	3 366

Bij 1½ stuiver vrij geld per pond wordt nog winst behaald, bij 1¼ stuiver (d.i. als de prijs tot 3⅝ stuiver daalt), wordt verlies geleden.

Volgens deze begrooting waren de productiekosten dus ongeveer 12—14 cent per K.G. en onderhield 1 veldneger 5 akker cacao (kostgronden inbegrepen).

In een latere publicatie (1801) rekent Blom, dat een neger kon onderhouden 4½ akker suiker, 4 akker koffie, 6 akker cacao, 5 akker katoen, de kostgronden inbegrepen[1]). Guizan (1788) stelt 5 akker cacao, maar slechts 2½ akker koffie per man.

Uit Blom's begrooting [2]) blijkt, dat de onkosten door vracht, assurantie, belasting enz. veroorzaakt, groot zijn [3]). verder dat men voor het gewichtsverlies gedurende de reis 10 % rekende. Zoodra de cacao zoover gedroogd was, dat ze geen gevaar meer liep om te verbroeien, werd ze verzonden, omdat anders de „mijt" er in kwam.

Cacaoplantages zoo groot als Blom in zijn begrooting aanneemt, kwamen waarschijnlijk niet voor.

Door Stedman wordt de cacaoplantage Alkmaar aan de Ben.-Commewijne beschreven, die toen (omstreeks 1775) een der grootste cacaoplantages was en elk jaar meer dan 80 000 pond produceerde (dus meer dan 10 % van de geheele export). Overigens ontbreken gegevens over de grootte der aanplantingen. Wel kan men voor de jaren

---

[1]) De Studiecommissie van het Sur. Studie Syndicaat stelde den kostprijs op circa 45 cent per K.G., de noodige arbeiders op ongeveer 1 per 3 akker; de opgaven varieerden van 2½—5 akker per man (Rapport 1919). Bij de tegenwoordige loonen is de kostprijs zeker aanmerkelijk hooger.

Voor andere begrootingen zie Bartelink (1884) blz. 66—68, Fauchère (Culture pratique du Cacaoyer, 1906) blz. 153—156, Encycl. Ned. W. Indië (1914) blz. 193.

[2]) Voor details zie men het origineel na.

[3]) Een tijdgenoot P. F. Roos (Redevoering over de oorzaken van 't verval en middelen tot herstel der volksplanting Suriname. Amsterdam 1784) rekent dat de planter van af de aflevering ongeveer 50 % verlies heeft en illustreert dat met een factuur van 1783 over 30 balen koffie.

1793 e.v. in de Surinaamsche Almanakken [1]) nagaan, op welke plantage cacao aanwezig was. In die van 1793 en 1794 staat de plantage Alkmaar die omstreeks 1775 80000 pond 's jaars leverde, nog als koffie- en cacaoplantage geboekt; in de almanak van 1818 en volgende jaren is Alkmaar een suikerplantage.

Voor 1793 worden twee cacaoplantages opgegeven in de Orelanakreek (Sans Souci, La Sangsue); ook was er cacao aanwezig op Akkerboom, A la Bonheure (ben.-Commewijne) en Echtensrots (Matappicakreek). In 1816 waren er 5 (koffie- en) cacaoplantages.

In 1825 is op Tourtonne, Ma Retraite, Mariënbosch, Guadeloupe, Kulemborgsspruit (Matappica), Frederici'sgift, Johanna Catharina cacao aanwezig.

In 1831 werden nog andere plantages aan de beneden-Saramacca daaraan toegevoegd, ook Suzanna'sdaal. Verder wordt Coresburg (Orelanakreek) genoemd; 1839—1845 werden Geyersvlijt, Ma Retraite, Tourtonne, Mariënbosch en eenige aan de Saramacca genoemd.

Volgens Lans (1842) was er in 1836 slechts 363 akker cacao aanwezig.

Voor 1850 en volgende jaren vindt men de met cacao beplante oppervlakte aangegeven in de Koloniale Verslagen.

---

[1]) Voor de jaren 1713—1742 vergelijke men bijlage I.

BIJLAGE I.

UITTREKSEL UIT SURINAAMSCHE PLANTAGE-INVENTARISSEN UIT HET TIJDPERK 1713—1742 (SAMENGESTELD DOOR MEVR. F. H. VAN ES).

Plantage	Kaart De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
			GRONDEN BIJ PARAMARIBO
1. „Wolffenbuttel"	—	1732	Enkele goede en slechte groepen cacaoboomen.
„	—	1734	Verschillende akkers met cacao-beplanting. Een gedeelte met jonge vruchtdragende cacaoboomen.
2. „De Goede Hoop"	—	1733	Beplanting van groote en kleine cacaoboomen.
3. „Kleine Hoop"	—	1726	(Gelegen buiten Paramaribo). Kleine groep aankomende cacaoboomen.
„	—	1728	Groep cacaoboomen, klein en slecht.
4. „L'Hermitage"	—	1731	(Gelegen op 't pad van Wanika). Verscheidene groepen vruchtdragende cacaoboomen 1 jaar oud. Groep 6 maanden oud, heel goed.
			SURINAME-RIVIER
5. „Mopentibo"	109	1739	38 vruchtdragende en 100 jonge cacaoboomen. Groep cacao oud 2 jaar door de droogte dood gegaan en in het volgend jaar weer gesupleyt met pitten.
„	109	1740	Kleine groep vruchtdragende cacaoboomen.
6. „Ornamibo"	106	1737	(Gelegen in de Paracreeq). Een groep jonge en een groep mooie vruchtdragende cacaoboomen.
7. „Gelderland"	89	1727	50 vruchtdragende cacaoboomen.
„	89	1738	Groep cacaoboomen tusschen de koffie geplant; de meeste vruchtdragende.

Plantage	Kaart De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
8. „Chatillon"	88	1741	Groepje vruchtdragende cacaoboomen.
9. „Roode Bank"	77	1736	Groep cacaoboomen groot en klein.
10. „Overbrug"	66	1734	Groot gedeelte met jonge cacaoboomen en 22 groote vruchtdragende cacaoboomen.
11. „Watervliet"	29?	1738	(Gelegen in de Paracreeq). Groepje cacaoboomen zoo groot als klein.
12. „La Confianza"	64	1740	Klein groepje cacaoboomen, redelijk.
13. „La Diligenza"	56	1734	20 cacaoboomen van geene verwachting.
14. „Retirado"	44	1739	50 cacaoboomen groot en klein waarvan eenige vruchten dragen.
15. „Florenza"	16	1731	Groep vruchtdragende cacaoboomen.
16. „Wanica"	—	1725	(Gelegen in de creeq Cassiporre). 12 vruchtdragende cacaoboomen.
„	—	1740	500 cacaoboomen oud 9 jaar, staan heel goed.
17. „Bergendael"	5	1737	Enkele groepen cacaoboomen zoowel groot als klein.
			PARAKREEK
18. „Spijtige Bakkes"	9	1742	Groot stuk cacaogrond met jonge en oude boomen; redelijk.
19. „Onverdagt"	10	1741	Drie groepen vruchtdragende cacaoboomen; nogal redelijk.
„	10	1742	Groep cacaoboomen oud 2 jaar.
20. „Ongegunt"	13	1736	Enkele cacaoboomen tusschen de coffie geplant.
21. „Vrijheid"	14	1739	Klein groepje cacao nogal redelijk.
„	14	1740	400 cacaoboomen zoo groot als klein enkele met vruchten; nogal redelijk.
22. „Osembo"	15	1735	(Gelegen in de Suriname-rivier, bij de Paracreeq). Klein groepje cacaoplantjes.
„	15	1738	Twee groepen cacaoboomen, waarvan enkele beginnen te bloeien.
„	15	1739	Een stuk beplant met cacaoboomen, zeer slecht.
23. „Sorgvliet"	16	1732	720 cacaoboomen tusschen de coffie geplant.
24. „Ongelegen"	70	1736	Veel cacaobeplanting waaronder goede vruchtdragende boomen.
25. „Overtoom"	19	1742	400 cacaoboomen; zoo goed als kwaad.

Plantage	Kaart De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
26. „Sorghoven"	21	1734	Groep van 33 oude slechte cacaoboomen van geen verwachting.
27. „Vollenhoven"	21	1735	(Gelegen in de Suriname-rivier bij de Paracreeq). Groep cacaoboomen 3 jaar oud van geen verwachting.
„	21	1737	142 vruchtdragende cacaoboomen.
28. „Jaegersburg"	26	1737	Een groep cacaoboomen van 1—4 jaar zeer schraal door de droogte. Verschillende groepen van 6—14 maanden heel goed. Een kleine groep 3½ jaar oud waarvan de meeste vruchten dragen.
29. „Copimawabo"	27	1737	1000 meest vruchtdragende cacaoboomen, een groep van 500 cacaoboomen, geplant in basquitten.
30. „Beaulieu"	28	1739	(Gelegen in de Paracreeq). 1000 cacaoboomen van 1—4 jaar oud, weinig vruchten.
COROPINEKREEK			
31. „Corpinebo"	3	1739	(Gelegen in de creeq Corpiene). Groep cacaoboomen 3—4 jaar zeer mooi geplant tusschen de koffie. Verder groepen jonge cacaoboomen; redelijk wel.
32. „Tampoko autembo"	8	1738	(Gelegen in de Corpine-rivier). Veel groepen cacaoboomen waarvan 3 groepen zeer slecht de andere redelijk staan.
33. „Beekhuysen"	22	1741	(Gelegen in de Correpinecreeq). Verschillende groepen cacaoboomen, vrucht- en geen vruchtdragende. 585 boomen groot en klein hebben zeer van de frisjes geleden.
TAWAYCOERAKREEK			
34. „Vreeland"	1	1733	(Gelegen aan de riviercreeq Tawaricourouw). Beplanting van jonge cacaoboomen.
„	1	1735	Groep vruchtdragende en een groep jonge cacaoboomen, redelijk.
35. „Bon Retour"	0	1735	(Gelegen in de Tabaricoerouws creeq). Kleine groep cacoeboomen, redelijk.

Plantage	Kaart De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
36. „Mon Travail"	2	1739	(Gelegen in de Tawaricoeroecreeq). Drie groepen vruchtdragende boomen zoo groot als klein. Tusschen de koffie nog 50 cacaoboomen; zeer slecht.
			PAULUS KREEK
37. „Aurora"	D	1730	400 kleine cacaoboomen de meeste van geen verwachting of dood.
„	D	1733	(Gelegen in de Surinamerivier in Pauluscreeq). Kleine groep jonge cacaoboomen, zeer goed.
38. „Weergevonden"	N	1733	Plantsoentje met cacaoboomen, 500 jong geplante cacaoboomen, voor het grootste gedeelte dood.
„	N	1737	Verschillende gedeelten met cacaoboomen.
			SURNAUKREEK
39. „Hermitage"	O	1737	(Gelegen in de Surnowscreeq). 150 vruchtdragende cacaoboomen en verschillende akkers met cacao; allen zeer goed.
40. „Sorgendaal"		1742	(Gelegen in de Surinowscreeq). Enkele akkers met cacao beplant.
			COMMEWIJNERIVIER
41. „Nieuwe Aanleg"	B2	1739	Kleine groep cacaoboomen.
42. „Sell"	A1	1736	Klein groepje cacaoboomen.
43. „Breukelerwaard"	A1	1737	Een paar kleine groepen cacaoboomen redelijk wel.
44. „Mijn Hoop"	G7	1740	Slechts 50 jonge cacaoboomen.
„	G7	1741	Slechts 150 cacaoboomen.
45. „Rosenburg"	11	1733	Twee groote groepen jonge cacaoboomen, zeer wel.
46. „Cannewappibo"	13	1738	26 goede vruchtdragende cacaoboomen.
47. „Arentsrust"	15	1725	Kleine groep cacaoboomen, nogal goed.
48. „Nieuwe Hoop"	46	1737	Twee groote groepen cacaoboomen van verschillende ouderdom.

Plantage	Kaert De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
49. „Macriabo"	21	1739	Groep vruchtdragende en een groep jonge cacaoboomen.
50. „Mon Plaisir"	22	1736	Groep cacaoboomen oud 2 jaar en een groepje kleine cacaoboomen.
51. „Bruinsburg"	23	1736	600 cacaoplantsoenboompjes nogal goed.
52. „Utrecht"	26	1734	Plantsoen van 2000 cacaoboomen.
„	26	1738	Verschillende plantsoenen met cacaoboomen van 2—18 maanden oud, redelijk wel, doch te dicht op elkander geplant.
53. „Camatie"	32	1736	Jonge aanplant van cacaoboomen.
54. „Klarenbeek"	41	1737	Vele groepen cacaoboomen waaronder verscheidene vruchtdragende.
55. „Crawassibo"	43	1735	Kleine cacaobeplanting.
56. „Goede verwachting"	55	1726	(Gelegen in de Bovendivisie van Commawine). 15 cacaoboomen bedorven door de insecten.
			COMMETEWANE
57. „Augustenburg"	D	1739	(In de creeq van Commetuane). 3000 cacaoboomen van 1—3 jaar en van goede verwachting.
58. „Nieuwzorg"	E	1738	Twee groote groepen cacaoboomen waarvan een groep zeer slecht staat.
59. „Sinabo"	F	1733	(Gelegen in Commewina). Draagende kakouboomen.
			CASSEWINICA
60. „Waycoribo"	f	1735	Slechts drie slechte cacaoboomen.
			SARWAKREEK
61. „Roosendael"		1737	Twee groepen cacaoboomen van weinig waarde.
			TEMPATI
62. „L'Hermitage"		1732	(Gelegen in de Tampatycreeq). 200 cacaoboomen 2½ jaar oud, staan redelijk.

Plantage	Kaart De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
			COTTICA-RIVIER
63. „Kleine Hoop"	3	1735	Groep van 550 cacaoboomen, eenige slecht of van geen verwachting. Tweede groep nog al redelijk doch te dicht tusschen de koffie geplant.
64. „Nieuw Levant"	6	1733	Kleine groep cacaoboomen tusschen de koffie, zeer goed.
65. „Bijenkorf"	10	1740	Kleine groep cacaoboomen, redelijk.
66. „Geertruidenberg"	15	1740	300 cacaoboomen van 1—4 jaar oud.
67. „Monnikendam"	20	1737	Heel veel cacaoboomen groot en klein, de vruchtdragende van redelijke verwachting.
68. „Goede Uitzicht"	23	1737	Kleine groep jonge cacaoboomen.
„	23	1741	Groepje vruchtdragende cacaoboomen.
69. La Paix"„	28	1724	121 vruchtdragende cacaoboomen.
„	28	1739	Verschillende groote groepen cacaoboomen van 1—7 jaar oud de meeste zeer fraaie met goede vruchten.
70. „Casipoera"	36	1738	Kleine groep cacaoboomen van 1—4 jaar redelijk wel, 500 zeer mooie boomen.
71. „	36	1739	Verschillende groepen cacaoboomen, zoowel vrucht- als onvruchtbaar.
72. „Altena"	49	1738	1200 cacaoboomen van 2—3 jaar oud; enkele oude boomen staan slecht.
73. „'s Heerenveen"	53	1736	Enkele paden beplant met cacaoboomen.
74. „Willemsberg" tusschen	57en 58	1740	Drie groepen vruchtdragende cacaoboomen, vierde groep geheel bedorven door droogte.
75. „Tweede Nieuw Mocha"	60	1738	Groep jonge en vruchtdragende cacaoboomen. De vruchtdragende oud 5 jaar, waarvan het grootste gedeelte slecht staat.
„	60	1738	Verschillende groote groepen vruchtdragende cacaoboomen, allen zeer wel.
„	60	1740	Groep jonge cacaoboomen en een groep vruchtdragende, oud 7½ jaar, nogal goed.
76. „De Vrede"	62	1733	197 vruchtdragende cacaoboomen-zoowel goed als slecht.

Plantage	Kaart De Lavaux (1737)	Jaar inventarisatie	
77. „Elk het Zijne"	63	1741	Twee groepen vruchtdragende cacaoboomen van 3—6 jaar de meeste heel goed.
78. „Schep moed"	64	1734	Verschillende stukken grond met cacaoboomen beplant enkele zeer slecht.
79. „Nieuw Clarenbeek"	i	1735	Een groep cacaoboomen.
			MOTKREEK
80. „Gulden Vrijheid"	A	1739	(Gelegen in de Motcreeq). Klein groepje jonge cacaoboomen.
81. „Jagerswoud"	F	1734	Groep cacaoboomen redelijk wel.
„	F	1736	Zeer veel jonge cacaoboomen. Een gedeelte met vruchtdragende cacaoboomen.
„	F	1737	Een groep jonge en een groep vruchtdragende cacaoboomen.
82. „De Toevlucht"	J	1733	Weynige cacaobeplanting.
„	J	1738	Klein groepje vrucht- en geen vruchtdragende cacaoboomen.
83. „Stolkwijk"	K	1738	Klein groepje cacaoboomen.
			PERICA
84. „Vriesenburg"	Y	1738	Kleine groep vruchtdragende cacaoboomen en begin van nieuwe aanplant.
85. „Wajamoe"	S	1740	Groote groep cacaoboomen van 2 tot 4 jaar oud, voor het grootste gedeelte goed.
86. „Corrisane"	P	1739	Kleine groep jonge cacaoboomen.
87. „Schoonouwen"	O/P	1741	Veel groote groepen cacaoboomen van 1—5 jaar allen in goede conditie.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN.

ALMANAKKEN (SURINAAMSCHE), 1793 e. v.

De meeste bevatten lijsten der in werking zijnde plantages met vermelding van hetgeen daarop verbouwd wordt. In de almanak van 1909 blz. 110—116) vindt men een korte geschiedenis van de cacaocultuur.

BARRÈRE, P. — Essai sur l'histoire de la France équinoxiale, Paris 1741.

Vergl. de artikels *Erythrina* en *Theobroma*. Barrère was van 1722—1725 in Cayenne.

BARTELINK, E. J. — Handleiding voor kakaoplanters, Amsterdam, 1885.

Vergl. ook *Kakaokultuur in Suriname*.

BLOM, A. — Verhandeling van den landbouw in de Colonie Suriname, Amsterdam 1787

BLOM, A. — Verhandeling van den landbouw in de Colonie Suriname, in orde gebragt, en met de noodige ophelderingen voorzien door F. Visscher Heshuysen, Haarlem 1786.

Deze uitgave wijkt belangrijk van de vorige af ten gevolge van het 'in orde brengen' en aanbrengen der ,noodige ophelderingen'. M.i. is het boek hierdoor niet beter geworden. Waar Blom zijn eigen werk citeert, haalt hij steeds de uitgave van 1787 aan.

BLOM, A. — De Surinaamsche landman, of verhandeling over verscheiden belangrijke onderwerpen den Surinaamschen landbouw betreffende, Paramaribo, 1801.

BLOM, A. — Vervolg van den Surinaamschen landman, Iste deel, no. 1—12, Paramaribo 1801.

BREEN, H. VAN. — Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk, T. v. gesch., land- en volkenkunde, Groningen 1900.

BUC'HOZ, M. — Dissertation sur le cacao, sur sa culture et sur les différentes Préparations de Chocolat, Paris 1787.

De gegevens over de cultuur zijn ontleend aan Arthur, ,medicin du Roi' in Cayenne.

EDWARDS, B. — History, civil and commercial of the British Colonies in the West Indies, 3rd ed, London, 1801.

ESSAI HISTORIQUE sur la colonie de Surinam, Paramaribo 1788.

Nederl. vert. — Geschiedenis der Kolonie van Suriname — Amsterdam en Haarlem 1791.

FOCKE, H. C. — Lijst der planten welke in de kolonie Suriname gekweekt worden (Tijdschrift voor Nat. Gesch. en Physiologie, 1840?)

Dezelfde lijst in het Tijdschr. v. d. Wis- en Natuurk. Wetenschappen, 1848.

FOCKE, H. C. — Neger-Engelsch Woordenboek, Leiden 1855.

GALLAIS, A. — Monographie du cacao ou manuel de l'amateur de chocolat, Paris 1827.

GUIZAN. — Traité sur les terres noyées de la Guyane, appelées communément terres-basses. Cayenne 1825.

Dit is zooals mij eerst uit de hieronder aangehaalde biographie bleek een herdruk. Het oorspronkelijke werk werd in 1788 te Cayenne uitgegeven.

Jean Samuel Guisan, geb. 1740, gest. 1801, kwam in 1769 als onderluitenant in Suriname, waar zijn oom woonde die eigenaar van plantage La Liberté was. De jonge Guisan vertoefde lang op La Liberté en bezocht vele andere plantages, waar hij den Surinaamschen landbouw grondig bestudeerde. Toen in 1772 en '73 de prijs van suiker en koffie zeer laag was en zijn oom gevoelige verliezen leed, werd hij eenige jaren directeur van de koffieplantage Accaribo. G. kweet zich zoo goed van zijn taak dat men reeds in het derde jaar de crisis te boven was.

In 1777 maakte Malouet, gouverneur van Cayenne een studiereis naar Suriname. Hij had opdracht om in Cayenne, waar men alleen de ‚terres hautes' bebouwde een landbouw te scheppen in de „terres basses' met Suriname als voorbeeld. Deze nam Guisan in zijn dienst tot leedwezen van den gouverneur en planters in Juriname, bij wien hij in hoog aanzien stond. (Vergl. Ch. Eynard — Le chevalier Guisan, sa vie et ses travaux, Paris 1844).

Guisan was iemand van groote en veelzijdige ontwikkeling, zooals uit zijn ‚Traité' ook duidelijk blijkt. Met de geschriften van Blom (1787) en Nepveu (1770) geeft zijn werk ons een volledig beeld van den landbouw in Suriname in de tweede helft der 18de eeuw.

HALL, C. J. J. VAN. — De beteekenis van schaduwboomen bij de cacaocultuur, Bull. 7, Inspectie van den landbouw in West-Indië, 1906.

HALL, C. J. J. VAN. — Cocoa, London, 1914.

HANDSCHRIFT van een Surinaamschen planter: Ontwerp tot een beschrijving van Suriname (blijkens den tekst geschreven tusschen 1739—1747).

Aanwezig in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo (No. C 17).

HARTSINCK, J. J. — Beschrijving van Guiana, of de Wilde kust in Zuid-America, Amsterdam 1770.

HERLEIN, J. D. — Beschrijvinge van de volksplantinge Zuriname. Leeuwarden 1718.

KAKAOKULTUUR, DE. in Suriname. I. Praktische beschrijving door E. J. Bartelink. II. Historische en statistische bescheiden door A. J. baron Schimmelpenninck van der Oye in Tijdschr. der Maatschappij ter bevordering van Nijverheid, 1880 blz. 305, 337. Bijvoegsel 1881 blz. 139.

Van deze artikels heb ik slechts een excerpt kunnen inzien.

KOLONIST, DE. — Tijdschr. toegewijd aan de welvaart van Suriname, Paramaribo 1839.

KOLONIALE VERSLAGEN voor 1849 en volgende jaren. 's Gravenhage 1850 tot heden.

KORTE AENWYSINGE van de bijsondere nuttigheden, die met reden te gemoet gesien kunnen worden, yut de conservatie ende verbeteringe van de Colonie van Suriname, 1681.

LABAT, P. — Nieuwe reizen naar de fransche eilanden van Amerika, Amsterdam 1725. (Dl. IV, 1ste stuk, Ch. XV, Van de Cacao, van haare Aenqueeking, en eigenschappen etc.).

Père Labat is volgens zijn eigen zeggen 10 jaar lang op de Fransche Antillen geweest. In 1705 vertrok hij naar Europa.

LAET, J. DE. — Nieuwe Wereldt ofte Beschryvinghe van West Indien, 1625.

LANS, W. H. — Proeve over de oorzaken van het verval en de middelen tot herstel der Surinaamsche plantaadjen, 's Gravenhage 1829.

LANS, W. H. — Bijdrage tot de kennis der Kolonie Suriname, 1842.

LEUPE, P. A. — Aanteekeningen betreffende de koffycultuur in Suriname in de eerste helft der vorige eeuw (Bijdragen Taal, Land- en Volkenkunde Ned. Indië, VIII, 1864).

LUDWIG, J. F. — M. Ph. F. Binder, Johann Friederich Ludwigs Neueste Nachrichten von Surinam, Jena 1789.

MEYER, G. W. F. — Primitiae florae Essequiboensis, Gottingae 1818.

MERIAN, M. S. — Dissertatio de generatione et metamorphosibus Insectorum Surinamensium, Den Haag 1726.

Merian was van Juni 1699—Juni 1701 in Suriname, waar zij insecten en planten teekende.

MONITEUR, LE, des Indes-Orientales et Occidentales, La Haye, 3 vol. 1846—49.

NEPVEU, J. — Annotatiën op Herlein's beschrijving van Suriname, 1765—1770.

Het klad werd 1765/66 in Holland opgesteld en wordt bewaard op het Rijksarchief (zie artikel W. I. Gids II, p. 311—314). Een later afschrift kon ik in Suriname raadplegen. Volgens de eerste bladzijde van dit handschrift werd het in 1769 opgesteld toen de schrijver op reis naar Nederland was; in een noot wordt Hartsinck's werk van 1770 aangehaald. Waar de lezing van het laatste handschrift van die van het eerste afwijkt, heb ik die tusschen haakjes bijgevoegd.

PERTINENTE BESCHRYVINGHE van Guiana, gelegen aan de vaste kust van America etc., Amsterdam 1676.

PISTORIUS, TH. — Korte en zadelijke beschrijvinge van de Colonie van Zuriname, Amsterdam, 1763.

PORTER, G. R. — The tropical Agriculturist, London 1833.

PREUSS, P. — Expedition nach Central- und Süd-Amerika, 1899/1900, Berlin 1901.

QUANDT, C. — Nachricht von Suriname und seinen Einwohnern, Görlitz 1807.

Q. ging in 1768 als zendeling der Moravische broeders naar Suriname. Hij bleef daar 12 jaar, was o.a. 7 jaar op Saron aan de Bov.-Saramacca, later op Hoop aan de Corantijn tegenover Oreala.

QUELUS, D., ou de Chelus-Histoire naturelle du cacao et du sucre, Corrigée par Mahudel, 2 ed. revue par l'auteur, Amsterdam 1720.

Labat noemt hem Cailus. Hij was Ingenieur-generaal van de Fransche eilanden en van het vaste land in Amerika en schreef reeds vóór Labat (zie boven). Zij gaven hun manuscripten elkaar ter inzage. Labat zegt dat C. de stof zeer nauwkeurig behandelt, dat deze vele jaren op Martinique woonde en daar de cacao zelf kweekte en bestudeerde.

RADERS, J. E. W. F. VAN en WOLFSON, D. L. — Verslag eener reis naar Demerary, Grenada en Guadeloupe, Paramaribo 1846.

RALEIGH, W. — Drie scheepstogten na het goudrijke koningrijk Guiana etc., 1595—1597, Leiden 1706.

RAYNAL, W. F. — Wijsgeerige en Staatk. geschiedenis van de bezittingen der Europeanen in de beide Indien, 1780. Nederl. vert. Amsterdam 1792 (dl. VI, p. 265).

ROOS, P. F. — Redevoering over de oorzaken van het verval en middelen tot herstel der volksplanting van Suriname, Amsterdam 1784.

SACK, A. VON — Beschreibung einer Reise nach Surinam und des Aufenthaltes daselbst in den Jahren 1805—1807, Berlin 1821.

SCHIMMELPENNINCK. — Zie *Kakaokultuur*.

SCHOMBURGK, O. A. — Robert Hermann Schomburgk's Reisen in Guiana und am Orinoco während den Jahren 1835—39, Leipzig 1841.

SCHOMBURGK, RICH. — Reisen in Britisch Guiana in den Jahren 1840—1844. Leipzig 1848.

STEDMAN, J. G. — Narrative of a five years' expedition against the revolted negroes of Surinam etc from the year 1772—1777, London 1796.

SYPESTEYN, C. A. VAN. — Beschrijving van Suriname, historisch-geographisch en statistisch overzigt, 's Gravenhage 1854.

TEENSTRA, M. D. — De landbouw in de Kolonie Suriname, Groningen 1835.

TIMEHRI: the Journal of the Royal Agricultural & Commercial Society of Br. Guiana, 1882—heden.

VERHANDELINGEN. — Verzameling van uitgezochte verhandelingen, betreffende den landbouw in de Kolonie Suriname; opgesteld door het landbouwkundig Genootschap: de Eensgezindheid, gevestigd in de divisie Matappica, Amsterdam 1804.

WEST-INDIE. — Bijdragen tot de bevordering van de kennis der Nederl. West-Indische Koloniën, Haarlem 1856—58, 2 vol.

WIELEN, P. VAN DER — Cacao, cultuur en bereiding, Amsterdam 1906.

WOLBERS, J., Geschiedenis van Suriname, Amsterdam 1858—61.

VERKLARING VAN EENIGE VAKTERMEN EN SURINAAMSCHE WOORDEN [1]).

Akker — Gebruikelijke vlaktemaat = 10 vierkante ketting, ongeveer 0.43 H.A.

Amelonade — ondervariëteit der Forastero (zie aldaar), voornamelijk gekenmerkt door een gladde weinig diep gegroefde vruchtschil. De vruchten zijn over het algemeen gedrongen en afgerond van vorm. Dit type wordt thans algemeen in Suriname gekweekt (zie van Hall, 1914, fig. 136—139).

Bacove — (Brazilië, pacoba, schijnt een Indiaansch woord te zijn) wordt gebruikt om de rauw (als fruit) gegeten Musa-variëteiten aan te duiden, in Europa bekend als bananen.

Bananen — een Musa-varieteit, die alleen toebereid (gekookt, gebakken, enz.) gegeten wordt. Deze vormden vroeger het voornaamste voedsel (‚kost') der slaven en is thans nog in Suriname een algemeen volksvoedsel.

Baskiet — (= basket) mand.

Bedelving — Stelsel van tot drainage (*loozing*) dienende greppels en slooten op een Surinaamsche plantage. De plantages liggen aan de benedenrivieren, die met eb en vloed dalen en rijzen. De plantages zijn ingepolderd, met dijken omringd, tot wering van het rivierwater aan de voorzijde en van het boschwater aan de achterzijde. Het overtollige water wordt geloosd door bij eb de aan de rivier gelegen sluis (‚koker') te openen. De geheele plantage is verdeeld in *bedden* van meestal 30 voet breed en 5—10 ketting lang. Deze zijn van elkaar gescheiden door greppels (*kleine trenzen*), die het regenwater afvoeren naar rechthoekig daarop staande slootjes (*trekkers*), die het water verder in een grooter kanaal (*loostrens*) brengen, dat door de sluis op de rivier loost. De trekkers verdeelen de plantages in *stukken* (of *velden*), die meestal met nummers worden aangeduid, en gewoonlijk 15 akker groot zijn.

Afgescheiden van dit loozingsstelsel is er meestal een kanaal tot transport in het midden der plantage (vaartrens).

(Een goede afbeelding van het kanalenstelsel eener Surinaamsche plantage geeft van Hall, 1914, op blz. 436).

Bedden — zie *bedelving*.

Biri-biri-land — land langs de zeekust dat vooral met biezen begroeid is.

Broeien — zie *fermenteeren*.

Cacaocultuur — Over de cultuur zooals die heden ten dage in Suriname

---

[1]) Deze verklaring is toegevoegd voor hen, die met de cacaocultuur of Suriname niet bekend zijn. Waar ze niet toereikend is, raadplege men de Encyclopaedie van Nederl. West Indië (1917) en C. J. J. van Hall — Cacao, London 1914.

gedreven wordt en over cacaocultuur in het algemeen zie men van Hall-Cocoa, 1914.

Cacaonoten (bij de oudere schrijvers ook wel *kokers* of *beursen*) noemt men in Sur. de cacaovruchten. De zaden noemt men *pitten*.

Criollo — cacaovariëteit welke een zeer fijn product levert. Deze heeft een meestal wrattige, vrij diep gegroefde en zachte schil, die men gemakkelijk met een zakmesje kan doorsnijden. De zaden zijn groot en rond, op doorsnede wit of licht violet van kleur. Ze zijn weinig bitter en behoeven slechts kort gefermenteerd te worden. De Criollo's zijn over het algemeen zwakker dan de Forastero's, hebben minder groeikracht en weerstandsvermogen tegen ziekten en plagen en zijn daardoor over het algemeen moeilijker te kweeken.

Fermenteeren — (ook wel *broeien* genoemd, bij oudere schrijvers ook *zweeten*). De zaden uit de geoogste vruchten worden in een grooten houten bak geworpen. Weldra treedt nu temperatuursverhooging op, waarbij chemische omzettingen in het inwendige van de zaden plaats grijpen, die ten slotte de kwaliteit van het product verbeteren. Tevens vervloeit daarbij de slijmige massa, die rondom de zaden zit. De tegenwoordige cacao moet lang (ongeveer 6 dagen) gefermenteerd worden om een goed marktproduct te krijgen. De Criollo behoeft slechts zeer kort (1—2 dagen) gefermenteerd te worden.

Forastero — cacaovariëteit, die een minder fijn product oplevert dan de Criollo, maar krachtiger is en daarom minder eischen aan de cultuur stelt. Ze onderscheidt zich in hoofdzaak van de Criollo door dat de vruchtwand hard is door een dikke laag steencellen en de zaden kleiner, platter en bitterder zijn. De zaadlobben hebben op doorsnede een paarse kleur. De zaden moeten lang gefermenteerd worden.

Grondje — Kleine aanplanting, beneden 25 H.A., meestal zonder loonarbeiders onderhouden.

Houweel — zie *tjap*.

Hulpschaduw — zie *schaduw*.

Kapoewerie (Brazilië: capoeira). Secundair bosch op verlaten gronden.

Koffiemama — Erythrina glauca Willd, een tot de Vlinderbloemigen behoorende boom, die thans algemeen in de koffie- en cacaovelden in Suriname aangeplant is.

Kleine trenzen — zie *bedelving*.

Ketting: gebruikelijke lengtemaat, 66 Rijnlandsche voeten = 20.72 Meter.

Kostgronden — Hierop werd provisie (,kost') voor de slaven verbouwd, welke in hoofdzaak uit bananen (zie boven) bestond.

Loozen — zie *bedelving*.

Mangroe: Rhizophora mangle L, mangroveboom, die algemeen langs de benedenrivieren voorkomt.

Pannekoeken — Waterplanten met drijvende ronde bladen, Nymphaea.

Parwa — Avicennia nitida Jacq, mangroveboom, die algemeen langs de oevers der benedenrivieren voorkomt.

Plantsoen — Jonge plantjes, inzonderheid van cacao en koffie, die veelal op afzonderlijke kweekbedden gezaaid worden.

Rits — Smalle strook van zand, al of niet vermengd met schelpen, die men in het kustalluvium evenwijdig aan de kust vindt en die zich een weinig (hoosgtens een paar voet) boven het omliggende land verheffen.

Sarra-sarra. — Waterplant met ondergedoken fijn verdeelde bladen. (Cabomba aquatica Aubl.).

Savanne — Open vlakte, niet begroeid met bosch. Bij oudere schrijvers wordt ook weiland savanne genoemd.

Schaduw — De jonge cacao wordt aanvankelijk geplant onder de schaduw van verschillende voedselgewassen, meestal bacoven. Deze leveren tevens wat winst op, zoo lang de cacao nog niet in dracht is. Deze kunnen slechts eenige jaren aangehouden worden, vandaar de naam *hulpschaduw*. Te gelijk met het planten van de cacao worden koffiemamastekken uitgezet. De schaduw der koffiemama's vervangt later die der hulpschaduw. Ze blijven gedurende het geheele leven van den cacaoboom deze beschaduwen, vandaar de naam *blijvende schaduw*.

Stuk — zie *bedelving*.

Suppleeren (—bij oudere schrijvers ook *suppleyen*). Het aanvullen van de open plekken waar de cacoa gestorven of niet opgekomen is. Men spreekt ook van suppleersels.

Tajer — Aardvrucht, Colocasia antiquorum Schott.

Tjap — werktuig voor oppervlakkige grondbewerking en om te wieden heeft ongeveer den vorm van een dissel.

Trekker — zie *bedelving*.

Trens — sloot, zie *bedelving*.

Veld — zie *bedelving*.

Wied — Onkruid.

Zwamp — Moeras.

Zweeten — zie *fermenteeren*.

VERKLARING DER PLATEN

PLAAT I

Surinaamsche cacao, afgebeeld door M. S. Merian (Metamorphosis insectorum Surinamensium, plaat 26).

Merian was van 1699—Juni 1701 in Suriname, waar ze insecten en planten teekende.

Opmerkelijk is dat de vorm en het uiterlijk der vruchten geheel anders is als van het tegenwoordig algemeen gekweekte Amelonado-type, maar overeenkomst vertoont met de gele Criollo, die als cultuuroverblijfsel in de boven-Cottica en Mapane gevonden werd (vergl. pl. III en IV).

De door Merian afgebeelde vrucht is bij rijpheid citroengeel.

PLAAT II

Cacaotype, dat omstreeks 1700 op de Fransche Antillen gekweekt werd, afgebeeld door de Quélus (1725).

Dit type wordt door de Quélus en Labat als volgt beschreven:

Bladen: 8—9 duim lang, breedte $\frac{1}{3}$ der lengte.

Bloemen: Kelkblaadjes bleek vleeschkleurig, staminodia raod, meeldraden wit. Bloemen reukeloos, staan boven de bladlidteekens aan stam en dikkere takken.

Vruchten: Uiterlijk wrattig, 7—10 duim lang en 3—4 duim breed.

Kleur bleekgroen, rood of oranje. Vruchtwand 3—5 lijn dik.

Zaden: Meestal 25 per vrucht, 9—12 lijn lang en 7—8 lijn breed, inwendig wit tot een weinig vleeschkleurig of violet, ovaal.

Ongeveer 400 zaden (dus 16 vruchten) leveren één pond marktproduct. Voor de bereiding wordt 5 dagen gefermenteerd.

Productiviteit: Gerekend wordt op 1—1$\frac{1}{2}$ pond per boom. Labat vermeldt als bijzonderheid een boom die 252 vruchten droeg. Boom in dracht in het 6de jaar.

PLAAT III

Gele Criollo van de verlaten plantage Nw Java (Cottica).

Onder. Rijpe vrucht eenigszins wrattig met stompe scheeve punt. Vruchtwand dun, zeer zacht (weinig steencellen), gemakkelijk met een zakmesje door te snijden. Zaden op doorsnede zuiver wit.

In het midden. Vruchtwand op doornsede, 3 gedroogde zaden (naast *a* en *b* een in cM. verdeelde schaal).

Boven. Dwarsdoorsnede vruchtwand en zaden (in verschen toestand, nat. grootte) van hetzelfde cacaotype afkomstig van de verlaten plantage Vrinds-

burg (nabij de tegenwoordige bauxietontginning Moengo). De plantage Nw. Java is geïnventariseerd in 1736 (cacao wordt niet vermeld). In 1756 werd er een nieuwe warand aangevraagd door de eigenaars. In de Surinaamsche Almanak van 1795 komt deze plantage al niet meer voor, evenmin bij Teenstra (1835) en in de latere Almanakken. Vermoedelijk zijn beide cacoa-overblijfsels afkomstig uit het midden der 18de eeuw of van vroeger.

PLAAT IV

Gele Criollo, verzameld in de Mapane.

Dit is hetzelfde type als uit de boven-Cottica.

Boven cacaoboonen, bereid uit vruchten afkomstig van plantage Vrindsburg (zie pl. III boven).

De plantages in de Mapane werden volgens Stedman reeds in 1757 verlaten.

AMERICANISM IN HOLLAND

BY

JHR. L. C. VAN PANHUYS

"There are no Americanists in Holland". So an American Professor, admittedly an able man, seems to have said in 1922 at Rio de Janeiro, in a discussion about the invitation to the Twentieth International Congress of Americanists, given at that city by the Netherlands Minister, dr. Th. Pleyte, to hold the next Congress in 1924 at the Hague.

We hope that this scientist will prove to be a much better man than his advice, that he will do us the favour to come over, to be present at the meeting, and to be convinced that he has not judged us well.

Every Dutchman is from his very first childhood an Americanist, we could retort, as he begins to stammer at least the first letter of "Americanism", as soon as he opens his mouth. But we have still better arguments. The preliminary programme of the session points out that an excursion to Leyden will take place, on Wednesday, August 13, afternoon, and there dr. F. C. Wieder, director of the Library of Leyden University, will show us [1]) what has been done in the domain of American knowledge and civilization by our countrymen, here and in the American parts of our country, Surinam and Curaçao.

The first book that may strike us in the exposition, may well be, we presume, the magnificent work of Barlaeus, *Netherlands Brazil under the Government of John Maurice, Count of Nassau*, 1637—1644, historical, geographical, ethnographical, composed, according to the Latin edition of 1647, by S. P. l'Honoré Naber, 1923, 444 pages, on specially hand-made paper, with portrait of Maurits of Nassau (founder of the Mauritshuis, the national picture-gallery just near the Hall of the Knights at the Hague, where the Congress will take place), with 67 maps and plates,

---

[1]) The exposition could not take place.

large folio. „Only a translation", Mr. Nurks might say. Well it is not exactly so; this history of the Dutch in Brazil is not only a copy from the Latin version, but augmented with unpublished documents and hitherto unknown maps.

Near to it we hope to see a work by dr. Wieder himself: *The voyage of Mahu and de Cordes through the Magalhães-strait to South-America and Japan*, 1598—1600, 3 volumes; volume I republishing the very rare journal, Original relation of the voyage through the Strait, of which only one complete copy is known, and the documents relating to the adventures of the explorers in S. A. and on Tidor, 1923, XVI, 318 p. with 22 plates and 3 maps, roy 8vo; volume II, Description of the Strait by Jan Outghers, 8 maps, 48 illustrations and a large tableau; volume III, the voyage of one ship to Japan, Index and Bibliography. The description is given of about 150 maps of the Strait of the 16th century and the tableau indicates clearly the great part the Dutch explorer Oliver van Noort (1600) took in the knowledge of the Strait.

These three volumes (the last one will be published in the course of this year) form volumes XXI and XXII of the Publications of the „Linschoten-Vereeniging". This society is of the same character as the Hakluyt-Society and publishes, since 1909, a series of old Dutch voyages, all annotated by competent men [1]).

We need not say that this stately row of volumes has relation to America, we may mention for exemple *May's Voyage to the American Coast*, 1611—1612 (S. Muller, 1909), *Henry Hudson in Holland* (H. C. Murphy, Wouter Nijhoff, 1909), *Voyage by de Vries* (dr. H. F. Colenbrander, 1911), *Pomp 's voyage to and sojourn in South-America* (dr. J. W. IJzerman [2]), 1915, *Hudson's voyage under Dutch flag from Amsterdam to Nova Zembla and America* (S. P. L'Honoré Naber, 1921).

We have named the two American possessions of the Netherlands. Have they been explored by Dutch enterprise and energy, by men of the mother-country and the colonies? Yes, indeed, it is so.

K. Martin on his voyages in 1885 and 1886 laid the foundation of our knowledge of the geological formation of Surinam and Cu-

---

[1]) These particulars are derived from a list and description made by the publisher, fa. M. Nyhoff, the Hague. Mr. W. Nyhoff is himself the secretary of the „Linschoten-Vereeniging".

[2]) Member of the 21st Int. Congr. of Am. at the Hague.

raçao. Dr. H. ten Kate [1]) made in the same years his explorations (anthropological, ethnographical and zoölogical) in British Guiana and in Surinam (and he published in 1885 his *Voyages and Researches in North-America* (464 p. and an addition, 14 p. in 1889). In 1898 however there was still a large part of Surinam unknown. The expeditions of dr. H. van Cappelle and especially the series sent out by the „Vereeniging voor Suriname", the Company for research of the Neth. Colonies, and the Royal Geographical Society, unveiled the mysterious parts by scientific excursions, which began in 1901 and ended in 1911, the last expedition costing the life of the Leader, naval Lieut. Eilerts de Haan. Not only the narratives and reports of all those expeditions in the Review of the Geogr. Society, but also different works which proceeded in relation to them, will probably be shown in our small exposition. The special attention of ethnologists is merited by Mr. C. H. de Goeje [2])'s publications as: *Beiträge zur Völkerkunde von Surinam*, Int. Arch. f. Ethn. 1908, offered as a present to the Americanists at Vienna, (at the same time with dr. Schmeltz' *Mitteilungen aus dem N. Reichmuseum f. Völk., Beiträge zur Anthrop. Ethnogr. und Archaeol. of the N. West-Indies, 1904*), and his excellent, *Etudes Linguistiuqes Caraïbes* (1910). Great charts of Surinam and Curaçao, recently made, will exhibit the result of the *topographical surveys* in both colonies.

Mr. Polak, Government-surveyor in Surinam, published a book about *the history of Surinam golddigging*; in 1908 the mining-engineer Middelberg, Government-Director of the Geological survey of a part of Surinam, gave his *Geological and Technical notes* on the same industry. The brothers Penard wrote about the same time their works on the *Birds of Guiana* and on Surinam Indians; Pater C. van Coll on the last subject. Meteorological and (deep-) sea observations were noted about the same years, and geological researches were extended by Mr. Duyfjes, mining-engineer, to Curaçao. Dr. Boeke gave two important and very interesting reports on fishery and sea-products in Curaçao; Mr. Hamelberg wrote on the history of Curaçao. On botany were published e. g. dr. Pulle's *Pocket-flora for Surinam*, and his *Enumeration of vascular plants*, Plasschaert's *Forstbetrieb in Surinam*, dr. Boldingh's *Flora of the Dutch W. Indian Islands*; the *Recueil*

---

[1]) Member of the 21st Int. Gongr. of Am. at the Hague, but actually residing in Italy. He has continued to this time to publish articles relating to America.

[2]) Member of the 21st Am. Congr. of A. at the Hague.

des travaux botaniques néerlandais will prove that many species unknown in Surinam and even quite new to science in general have been discovered in this century, partly as a result of the financial aid given by the van Eeden-fonds (fund).

We may quote still on the dominion of zoölogy, the excursions of Jonkheer van Heurn; on that of medicine, the studies of Prof. Flu on malaria and filariose.

Our attention may now be caught by the *Encyclopaedia of the Netherlands West-Indies* 1914—1917, edited by dr. H. D. Benjamins [1]) and Mr. Snelleman, who found nearly eighty persons as cooperators, for this volume in roy. 8vo. containing 782 p. in two columns in small print and 3 maps. That this book could be published in such difficult times unfit for quiet work, is a remarkable fact. The book contains all information known at that time about both colonies and we may say that the *West-Indische Gids*, with its six volumes is the continuation of the Encyclopaedia. A glance at the „Contents" of this last publication will show that the review is also a contribution to history, geography, ethnology, archeology and medicine of a part of the New-World viz, Surinam and Curaçao.

Leaving now the American part of our country aside, we wish to point out that, after the death of dr. Schmeltz in 1909, the task of reviewing works on American ethnology was energically taken up by its chief editor, Prof. Nieuwenhuis [1]) who received about the same time very valuable help from two other scientists, Prof. Uhlenbeck [1]) and Prof. de Josselin de Jong [1]). It is by the work of these three ethnologists that this International Review may be proud of having carefully announced and amply criticized a great many works on American Ethnology. In the year 1922 (volume XXIV), which was a record year, we find not less then forty articles concerning such works, moreover studies by Prof. de Josselin de Jong on the *Praecolumbian and Early Postcolumbian Aboriginal Population of Aruba, Curaçao and Bonaire*, and on *A new ethnological method*. Having collected in the summer of 1910 information about the Blackfoot Indians on the spot, both the last named scientists were able to publish between 1910 and 1917 an astounding number of communications in the Proceedings of the Royal Academy of Sciences. („Verslagen en Mededeelingen",

[1]) Member of the 21st A. C. at the Hague. Prof. Uhlenbeck had already published in 1912 a comparative morphology of the Eskimo-languages. 1908.

en „Handelingen" of said Academy). We name e. g. *Comparative morphology of some Algonquin-languages 1910 ; Original Blackfoot texts from the South Peigan Blackfoot Reservation 1911 ;* Item, New series 1913, *Some aspects of Bl. morphology* 1914, *Grammatical distinctions in Algonquin, principally demonstrated on the Otchipwe-dialect* 1911, *Names of families and persons among the Peigans* 1912, *The conjunctive-like modi of Blackfoot* 1914, *Flexion of substantives in B.* 1914, *The passive character of the verbum transitionum or the verbum actionis in languages of North-America* 1917, *A survey of the nonpronominal and non-formative affixes of the Bl. verb., a contribution to the knowledge of Algonquian word-formation,* 1920, all by Prof. Uhlenbeck, and *Blackfoot texts* by Prof. d. J. d. J. In 1913 the last named published a study about. *The difference of the appeciation of the words „living" and „lifeless" in Indo-Germanic, compared with the same phenomenon in a few Algonquin languages,* and in 1922 *The Couvade,* with many references to America, and he went last year on an expedition for archeological research in the Antilles, together with dr. Gudmund Hatt of Denmark.

We find in our notes, that the *Journal of the Geographical Society,* as well as that for *Economic Geography,* have special columns for America, that dr. Blink wrote in the last review extensive articles e. g. on *The Economic Geography of the U. S. A.* (1915), and on *The Pacific Ocean and surrounding countries* 1922; that Mr. de Leeuw published a book on *Brazil* in 1909, that Mr. Sibenga Mulder gave articles on the *Panama-canal* and on *British Honduras* (1915). We put forward that Prof. Huizinga wrote his admirable *Men and Multitude* (in America), and in 1908, in „de Gids", *An historical contrast in American history,* that he lectured in the Academy of Sciences on *Individualism and Association in American History,* and published in 1921, *Sense for Government and Knowlege of business-matters in America ;* we remember that the late dr. A. Kuyper, formerly Minister-President, and who had already in 1910 declared his readiness to accept the President-ship of the International Congress of Americanists, if it came here, published his „Varia Americana", that one of his daughters writes books on the United States, that dr. te Lintum gave us a geographical and historical essay, that we got books from Mr. Knobel, and from Mr. Tutein Nolthenius on the land of Roosevelt, that Prof. de Vries and dr. Lotsy wrote their valuable books, more especially in the domain of American botany, that dr. Krauss [1]), engineer, for-

[1]) Member of the 21st Am. Congr. of A. the Hague.

mer Minister of Waterstaat and several other Dutch engineers (e. g. ten mining eng. in Bolivia) made studies and worked or work still in one or both hemispheres, and we perceive that it is not easy to keep this little essay within narrow limits.

It may be possible that the Kingdom of the Netherlands, which has to govern, to study and to lead in Eastern Asia a dominion extending over a surface which would reach from the outer W. point of Ireland into Asia, with a population of more then 50 million souls has had to direct too much its attention to that part of the earth, and has not been able to spare time to observe what is going on in the New World. But we believe that our conclusion may be that it is not so, and that there is really such a thing as a spiritual relation with that New World, and perhaps also a little between our small old country and our very big nephew, who chose to have his stars and stripes embroidered and shining on the red white blue of the Netherlands flag.

The Hague, 1924.

WESTINDISCHE GEDENKPENNINGEN

DOOR

S. KALFF

Op verscheidene plaatsen betreffen de aanteekeningen in het standaardwerk van mr. Gerard van Loon, *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*, de koloniën in Oost en West-Indië.

Meer de eerste dan de laatste; de stof was zooveel overvloediger. De geschiedenis der O.I. Compagnie besloeg een zooveel langer tijdperk dan die van de West-Indische; er viel bij de behandeling daarvan zooveel meer gewag te maken van gedenk- en eerepenningen op de aanstellingen van gouverneurs-generaal en de hun verleende onderscheidingen, op overwinningen ter zee en te land met belangrijke staatkundige gevolgen, op de aankomst van retourvloten wier bevelhebbers veelal met eene gouden medaille en keten begiftigd werden, op de begrafenis van hooggeplaatste Comp. dienaren, op de schenkingen aan inlandsche vorsten, welke somtijds den vorm van een gouden eerepenning aannamen, op het (eerste) eeuwfeest der Comp. zelve, enz. De voorliefde om de heugenis aan gedenkwaardige personen en gebeurtenissen te bewaren in „de metaale boekstaaven onzes Lands", gelijk de kroniekschrijver het uitdrukte, deed zich ook bij de W.-I. Comp. wel gelden, doch uit den aard van hare plaats in 's lands historie op geringer schaal dan bij gene. Twee hoofdzuilen van de Staat werden beide groote handelslichamen genoemd, doch de O.-I. Comp. was buiten kijf de grootste en de sterkste zuil. Met die grootere beteekenis stonden in verband de land- en zee-exploiten, en de daarvoor verleende onderscheidingen. Daarbij verschilde beider karakter; Busken Huet liet er zich over uit:

„Zoo min de West-Indische als de Oost-Indische Comp. hebben het stichten van nederlandsche volkplantingen ooit als hare eigenlijke roeping beschouwd. Zij waren maatschappijen tot exploitatie van overzeesche staatsgewesten; handelslichamen, aangelegd op het doen schuimen van kapitalen. Het snel behalen van ruime winsten was hoofdoogmerk. Heeft de O. I. Comp. door het veroveren van Java eene blijvende vrucht voor de nakomelingschap afgeworpen, dan is dit onwetend geschied, ten gevolge van omstandigheden welke niemand voorzien kon. De West-Indische is wezenlijk nooit iets anders geweest dan eene naamlooze vennootschap voor het rooven van spaansche retourvloten. Zoolang de vrede van Munster niet geteekend was, behaalde deze Compagnie aanzienlijke voordeelen. Nieuwe schatten putte zij daarna uit Suriname, haar voor Nieuw-Nederland in ruil gelaten en namens haar door negerslaven bearbeid. Doch gebloeid heeft zij alleen van hare oprigting in 1621 — toen tegen het verstrijken van het Twaalfjarig Bestand de oorlog met Spanje hervat ging worden — tot 1648, toen het met deze kaapvaart van zelf gedaan was". [1])

Eene chronologische lijst van gedenkpenningen, eereteekens enz. met betrekking tot de Ned. bezittingen beoosten de Kaap de Goede Hoop werd gepubliceerd door J. S. van Coeverden [2]), en daarna nog aangevuld door P. A. Leupe („Iets over eenige gedenkpenningen en andere vereeringen, door- of van wege de O. I. Comp. gedaan".) De penningen en medailles met betrekking tot West-Indië betroffen veelal de opkomst van het Nederlandsch gezag in de koloniën der W.-I. Comp. en den korten bloeitijd van dat gezag vóór en tijdens het optreden van Joan Maurits van Nassau-Siegen. De voordeelen door de O. I. Comp. behaald reeds spoedig na hare oprichting in 1602, verlokten eenige ondernemende kooplieden, onder welke Willem Usselincx de voornaamste was, een soortgelijk handelslichaam tot stand te brengen. Het octrooi daarvoor werd verleend, met gelijke rechten als de O.-I. Comp.

[1]) Land van Rembrand II d. 1e stuk. p. 199.
[2]) Tijdschr. v. Ind. T. L. en Volkenk. XIV 1863.

en onder het opperbewind van de Staten Generaal, op 3 Juni 1621. Reeds drie jaren later werd door de schepen der jonge vennootschap San Salvador in Brazilië veroverd en sedert zouden de operaties met kracht voortgezet worden, zoowel tegen den Spaanschen erfvijand als tegen den Portugeeschen handelsconcurrent.

Beiden scholen destijds onder één kap, want Filips II had zich van Portugal meester gemaakt en in de Portugeesche wingewesten, op de Portugeesche schepen woei de vlag van Arragon en Castilië. Op die verovering van den nabuurstaat had de Spaansche koning een gedenkpenning doen slaan met zijn borstbeeld, en aan de andere zijde de figuur van een springend paard op een wereldkloot, met het onderschrift: *Non sufficit orbis* (ééne wereld is niet genoeg). Daarmee toonde hij zich metterdaad „stolz wie ein Spanier", want de geschiedschrijver Juvenalis had die zinspreuk weleer toegepast op Alexander de Groote, maar 't was er verre van dat „the stern bigot" (gelijk Macaulay hem noemt) in grootheid van karakter of in veldheerstalent den Macedonischen veroveraar zou nabij komen. Dat paard, van het Westelijk Halfrond naar het Oostelijk overspringend, had deze beteekenis dat de vroegere, pauselijk vastgestelde scheidingslinie tusschen het koloniaal gebied van beide landen thans weggenomen, en vervangen was door eene nieuwe. Nl. door de evennachtslijn. Intusschen zou de Spaansche hoovaardij van die zinspreuk nog eens met Nederlandsch sarkasme beantwoord worden. Toen nl. de Zeeuwsche schepen onder bevel van Bikker en de Roy bij St. Helena het Spaansche galjoen *St. Jacob* hadden vermeesterd, en daarmee een schat van anderhalf millioen, lieten de vergenoegde reeders een gedenkpenning slaan, waarvan de beeldenaar hetzelfde paard van den Spaansche vertoont. Doch achter dat springende ros hadden zij in 't verschiet den leeuw uit het wapen van Zeeland doen oprijzen, en daarbij het randschrift geplaatst: *Quo saltas insequar* (Waar gij ook henen springt, zal ik u volgen).

Er sprak een profetische geest uit die reeders-spotternij want nog menige Spaansche kraak en menige Spaansche

sterkte zou sedert, in Oost en West, door Hollandsche en Zeeuwsche zeevaarders op den erfvijand worden veroverd. De leeuw zat het paard dicht op de hielen.

De verovering van San Salvador in 1624 door de vloot van admiraal Willems was eveneens door een gedenkpenning vereeuwigd geworden. Te voren hadden de schepen der W.-I. Comp. onder bevel van Jacques l'Hermite aan de Spaansche vloot voor Lima eene volkomen neerlaag toegebracht, hoewel de „Spekken" nog getracht hadden zich te bergen onder het geschut der stad. Willems had met zijne negen vaartuigen den zetel van den Spaanschen onderkoning (San Salvador) vermeesterd en daar eene bezetting achtergelaten onder kolonel Jan van Dort. De penning, op deze gebeurtenis geslagen, vertoont het borstbeeld van prins Maurits, in zijne kwaliteit van opperadmiraal over de maritieme strijdkrachten der Republiek, omringd door de wapenschilden der zeven provinciën. Op de keerzij ziet men het gekroond blazoen van Zijne Hoogheid met de zinspreuk „Honni soit qui mal y pense"; voorts als onderschrift: „Je Maintiendrai". Doch die gelofte zou ditmaal niet lang bewaarheid worden, want in 1629 werd San Salvador door de Spanjaarden heroverd.

De bekende overwinning van Piet Heyn op de Zilvervloot in 1628 zou als het meest glorieuse wapenfeit uit de geschiedenis der W.-I. Comp. aangemerkt worden, en minstens vier gedenkpenningen in de wereld brengen. De geschiedschrijver v. Kampen vermeldt, dat er van dezen vlootvoogd niets bekend was vóór zijn 46ste jaar, toen hij zich in Brazilië onderscheidde. Mr. Jacobus Scheltema voegde daaraan echter toe dat Piet Pietersz. Heyn, gelijk hij ten rechte heette, tijdens hij nog in de lagere rangen ter koopvaardij voer, den Spanjaard in handen viel en van hem „leerde roeien". D. i. hij moest als blanke galeislaaf dienst doen op een van Spinola's schepen, totdat eene uitwisseling van krijgsgevangenen hem vrij maakte. En bij mr. de Jonge vindt men aangeteekend dat hij onder den opperkoopman Jacob de Bitter diende op de vloot, die in 1607 onder bevel van den admiraal Verhoeff

naar de Indische wateren vertrok om er Spanjaarden en Portugeezen afbreuk te doen. Opmerkelijk was 't dat de man, wiens naam in den volksmond zoo populair zou worden, aanvankelijk als een soort waterduivel te boek stond. De kroniekschrijver getuigde dat zijn korte, voor den vreemdeling niet moeilijk uit te spreken naam „zoo verschrikkelyk by de Vyanden was als het vel van Ziska, bij den aanval over den trommel gespannen". Ondeugende Spaansche kindertjes werden door hunne moeders tam gemaakt met de bedreiging: „Piet Hein zal je halen!" Dat was nog iets ergers dan: „de duivel zal je halen!"

Doch zonder die Zilvervloot ter waarde van elf en een half millioen, waarmee hij in Wintermaand 1628 voor Amsterdam kwam, zou zijn figuur allicht uit het geheugen des volks verdwenen zijn. Bekend was zijn eigen spijtig zeggen: „Ziet hoe het volk nu raast omdat ik zulke schatten thuis breng, daar ik weinig voor gedaan heb; te voren, als ik er voor gevochten en veel grootere daden gedaan had dan deze, heeft men zich niet aan mij gekeerd". Inderdaad was het voornamelijk de glans, die van het Spaansche zilver afstraalde, welke aan zijn naam zulk een blijvende luister bijzette. De milioenenbuit stelde de W.-I. Comp. in staat tot eene leening van 6 ton gouds aan den Staat, en den stadhouder Frederik Hendrik tot eene krachtige hervatting van de krijgsoperaties. De gouden eerepenning aan een keten van hetzelfde metaal, waarmede de prins hem omhing en de schilder Thomas de Keyser hem afbeeldde, vertoont het borstbeeld van den „weergaloozen Guldenvlieshaalder" en het randschrift: „Noch silver, goud noch staet — De deugt te boven gaet". Op de keerzij ziet men eene voorstelling van het vermaarde zeegevecht met het onderschrift: Silvervloot. 1628".

Gelijke voorstelling aanschouwt men op den gedenkpenning aan een vierstrengs keten, beide van goud, waarmee de Staten Generaal hem begiftigden. Het Latijnsche randschrift luidt in de vertolking: „Het beroofde Matanza heeft onlangs den moed van Piet Heyn's volk geproefd." Het opschrift om het borstbeeld des admi-

raals ter andere zijde bevat enkel: „Piet Pietersz. Heyn. Admiraal van de Vereenigde Nederlandsche Staten". De derde penning getuigt van de voorliefde tot gewijde citaten, eigen aan het bijbelvaste voorgeslacht. De beeldenaar geeft de kaart van Amerika te zien, waarop de plaats van het zeegevecht te onderscheiden is, en den verkorten tekst uit het Boek Jeremia XXVII vers 7:" „De volken zullen hem dienen tot dat ook de tijd kome dat zij zich wederom van hem zullen doen dienen". Op de keerzij ziet men, op de bovenhelft, eene voorstelling van de Hollandsche vloot, in slagorde tegenover de Spaansche. Op de benedenhelft leest men: „Den 8 van Herfstmaand 1628 heeft de W.-I. Maatsch. onder het gezag der Staten van het Vereenigde Nederland en door het beleid van P. Pietersz. Heyn de koninglyke zilvervloot des koningryks van Nieuw Spanje in en omtrent Matanza, zeeboezem van 't eiland Cuba, veroverd". Voor het randschrift is ook aan deze keerzijde een bijbeltekst gekozen, nl. de schriftplaats uit het Boek Jeremia: „De dochter van Babel is als een dorschvloer, zij zal van 't Noorden ten tijde van haren oogst getreden worden".

Zoo deze om- en opschriften een bijbelsch karakter droegen, breedsprakig waren ze ook. En 't was in dit opzicht al niet anders met den vierden penning, waarvan de inscriptie ook door v. Loon „langwijlig" werd genoemd. De voorzijde daarvan vertoont de Zilvervloot in de baai van Matanzas, en het Latijnsche randschrift was kernachtig genoeg. Het luidt in de vertolking: „De Spanjaard vermag zooveel niet door het staal als door het goud. Ontneem hem het goud, zoo zal hy door het staal niet overwinnen". Daarbij had het gevoeglijk kunnen blijven. Doch de geheele keerzijde is ingeruimd voor het opschrift: „De Indische vloot onderschept en zonder bloedstorten zeer rijken buit veroverd hebbende bij de haven van Cuba nu vermaarder door de schade der Spanjaarden dan tevoren door hunne nederlaag geworden, hebben de Staten der Vereenigde Nederlanden uit den veroverden schat deezen ten gedenkteeken met voorrecht (privilege) doen munten. 1629".

De nederlaag, waarvan hier sprake was, doelde op het treffen tusschen de Hollandsche vloot van twaalf schepen onder den admiraal Pieter Adriaansz. en de Spaansche vloot in de wateren van Cuba. De laatste poogde het gevaar te ontzeilen en in de haven van St. Christoffel binnen te loopen. Doch de tegenpartij haalde haar in; de Spanjaarden moesten hunne schepen op strand zetten, waar ze door den Hollandschen admiraal verbrand werden. Er werd bij die gelegenheid ook buit behaald, doch geen millioenenbuit; en zoo legde deze gebeurtenis, ofschoon in 't zelfde jaar 1628 voorgevallen, ook geen beslag op de verbeelding des volks en de muze der dichters. Evenmin gaf ze aanleiding tot een gedenkpenning met een wijdluftig opschrift, ofschoon Adriaansz. zijne victorie met zooveel meer moeite bevochten had dan Piet Heyn de zijne.

Twee jaren later werden deze zee-exploiten gevolgd door belangrijke voordeelen te land. De W.-I. Comp. begon hare vleugelen uit te slaan; haar landbezit in Zuid-Amerika scheen gelijk op te zullen gaan met dat van de O.-I Comp. op Java. De expedities der vloten onder Hendrik Cornelisz Loncq en Dirk van Waardenburg leidden achtereenvolgens tot de verovering van het sterke Recif, het eiland Antonio Vaz, het gewest Pernambuco met de hoofdplaats Olinda. „Deeze behaalde voordeelen"; getuigde de kroniekschrijver, „gaaven zoo groote luyster aan de Westindische Maatschappy, dat men dezelve begost aan te zien als de Meesteres niet alleen van gansch Brazil, maar zelfs van geheel Amerika". Dit gevoel van stijgende macht, van toenemende handelsgrootheid gaf directeuren der Comp. aanleiding om, goed hoveling als ze waren, den prins-stadhouder te believen met een gedenkpenning bij wijze van „vereeringhe". Men ziet hier het borstbeeld van Zijne Hoogheid tegen een achtergrond, welke het veroverde 's Hertogenbosch voorstelde; daarbij het geenszins nederige opschrift: „Ik zal de gouden eeuw oprechten". De keerzij vertoont den leeuw uit het wapen der Republiek tusschen twee zinnebeeldige figuren, en daaronder vier schilden met de afbeeldingen van drie veroverde vestingen en een veroverde vloot. Nl. Grol,

Wesel en Pernambuco; de vloot was van zelf de Zilvervloot. Het randschrift luidt in de vertaling: „Dat de overwinnende eendragt (de leeuw met den pijlbundel) gepaard zij met het hoog gezag".

Weinig kon men ook denken dat, twintig jaren later, die „overwinnende eendragt" plaats zou moeten maken voor de bezwijkende tweespalt. Nl. voor de hevige geschillen en krakeelen in den Kolonialen Raad welke, te samen met den voortgang der Portugeesche wapenen en het uitblijven van versterkingen uit het moederland, de kolonie ten val zouden brengen.

Het jaar 1631 kenmerkte zich door twee scherpe zeegevechten, waarvan het eene een eervolle nederlaag beteekende, het andere eene overwinning. Eerst ontmoette eene sterke Spaansche vloot, uitgezonden om het „suykerryke Lantschap Farnambuko" te herwinnen, zestien Hollandsche schepen onder bevel van den vice-admiraal. Pater. Op 't zien van een zoo talrijken vijand bliezen aanstonds tien van zijne kapiteins den aftocht; de zeekrijgsraad zou later met hen afrekenen. Met de overblijvende zes bond Pater den strijd aan, doch in dat ongelijk gevecht werd een zijner vaartuigen, de *Prins Willem*, in den grond geboord. Kort daarop werd zijn eigen schip door een voor de Portugeezen gelukkig schot in de kruitkamer getroffen. Het vloog met man en muis in de lucht. Aan de vier overigen gelukte het, al vechtende, hun aftocht te dekken. De Spaansche admiraal, Don Antonio d'Oquendo, was dezelfde, dien Tromp in den bekenden slag bij Duins tegenover zich vond. Hij bracht in het bedreigde wingewest 's konings zaak weder zooveel doenlijk in staat van weerbaarheid, en liet er volk en schepen achter. Op den terugweg naar Lissabon ontmoette hij echter vier Hollanders, die de plichtverzaking van Pater's kapiteins schenen te willen goedmaken, die „alle zeylen byzetteden, de bloedvlag opstaaken, als verwoede leeuwen onder 't bulderen van 't geschut op den Spanjaard aanvielen en dien in diervoege de laag gaven dat zij de geheele Spaansche vloot eerlang te schande maakten". Met aanzienlijk verlies aan volk en zware averij moest

Spekjan afdeinzen. De Staten lieten op deze beide gevechten een penning slaan met het borstbeeld van Frederik Hendrik als opperadmiraal. Op de keerzij ziet men den Hollandschen leeuw zijne kracht beproeven op de Zuilen van Herkules, met de verduidelijking (vertaald): „Hy heeft ze beyden doen waggelen. 1631". En verder, „dewyl de Nederlanders door 't winnen van verscheydene landen, zoo in de Oost- als Westindiën, de paalen van hun eygen vermoogen en gebied ook verre voorby de oude Kolommen van Herkules hadden uytgebreyd", eenige woorden, welke met die machtsuitbreiding verband hielden. Nl.: „Hy heeft de landpaalen voorby de pylaaren van Herkules uitgezet".

Hij — dat was de leeuw uit het wapen der Republiek. Inderdaad geen leeuw van sajet; het heraldieke beest had destijds nog een breeden rug, en kon den last der victorie wel dragen.

Het gezag der W.-I. Comp. in Brazilië werd nog bevestigd en uitgebreid tijdens het bestuur van den gouverneur Joan Maurits van Nassau-Siegen, genaamd de Braziliaan (1636—1644). Tevoren was dat bestuur in handen geweest van een onverschrokken Poolschen edelman, kolonel Christoffel Artichofski; een man, die geleerdheid aan veldheerstalent paarde. Bij de belegering van het op een berg gelegen fort Larrayal, dat hij met vijf schansen had laten omringen, verkeerde hij door de uitvallen der bezetting in eene hachelijke positie en werd zelf door den arm geschoten. Evenwel noodzaakte hij den Portugeeschen bevelhebber om te capituleeren, en vermeesterde daarna ook de sterkte Nazaretta. Doch met de komst van Joan Maurits was voor hem de brij verzuurd. Hier zag men de Catsiaansche spreuk bewaarheid: „Twee kassen in één kerck, twee maters in één convent, twee groote masten op één schip, en dienen niet". Spoedig lagen gouverneur en krijgsoverste met elkaar overhoop, en Artichofski vertrok naar Nederland om bij directeuren der W.-I. Comp. zijne klachten in te brengen. Naar 't schijnt wilden deze noch hun gouverneur desavoueeren, noch een zoo verdienstelijken dienaar als dezen voorgan-

ger van hunne zaak afkeerig maken. Men gaf hem vooreerst bezigheid door hem te belasten met de aanwerving van nieuwe troepen voor de kolonie, en huldigde tevens zijne beproefde diensten door hem eene gouden medaille met keten te vereeren. 't Mocht eene onderscheiding heeten met den rang van een *captatio benevolentiae*.

De voorzijde daarvan draagt de afbeelding van het veroverde fort Larrayal te midden der Hollandsche schansen; voorts van een zegezuil, waaraan het wapenschild van Portugal was gehecht. Langs den rand leest men: „De vyandelyke Spanjaards verwonnen zynde, ontfang den zeege-lauwer!" Het opschrift van de keerzijde was alleszins geschikt om Artichofski's eigenliefde te streelen; de graveerstift verkondigde hier: „De Amerikaansche Maatsch. heeft voor den held Christoffel Artichofski, zoon van Arciszewski, zoo door den adel zijns geslachts als de kennisse der wapenen en letteren zeer uitmuntend, nadat hy drie jaaren zeer wijslyk, dapperlyk en gelukkiglyk, de Brazilische zaaken bestierd had, deezen als een gedenkteken van hare dankbaarheid en van zijne dapperheid en trouw, in 't jaar 1637 n. C. doen munten".

Joan Maurits liet zijn tegenstander gaarne de eer, waarvan deze eerepenning blijk gaf, en ook die van den steenen zegezuil, welke voor Artichofski in de kolonie zelve was opgericht. Nu deze naar Nederland was vertrokken zou hij hem zijn licht niet meer betimmeren, en de gouverneur had de leiding der krijgsoperaties thans zooveel meer in zijn hand. In 1640 zond hij eene vloot van 41 schepen onder den admiraal Willem Loos om de Spaansche vloot op te zoeken, die na veel rampen en ongeval uit de haven van Salvador vertrokken was. Tegenover die 41 bodems kon de Spaansche admiraal, Ferdinand Mascarenhas, er 93 stellen. De ontmoeting tusschen beide leidde tot een scherp, en vooral een hardnekkig gevecht. Ofschoon herhaaldelijk onderbroken, door de invallende duisternis, door windstilte, door uitputting, werd het ook telkens weer hervat. Eindelijk, bij den vierden aanval, werd het Spaansche admiraalschip zoodanig geteisterd, dat het zijn heil zocht in den aftocht, waarin het maar al te spoe-

dig door de overige schepen werd gevolgd. 't Was te denken, waar de vlootvoogd zelf het voorbeeld gaf. Doch vele schepen gingen daarbij op de blinde klippen te gronde; de overigen haastten zich den terugweg naar Spanje te zoeken. Deze halve armada was bemand geweest met ongeveer 12000 man, en gelijk van Agamemnon's Grieken voor Troje kon ook van Mascarenhas gezegd worden, in den trant van den Duitschen dichter:

Von dem hergeführten Volke
Bracht er wen'ge nur zurück.

Ook de Nederlandsche vloot had zwaar geleden, en tot de gesneuvelden behoorde Loos zelf. De W.-I. Comp. eerde dit wapenfeit door een gedenkpenning met het borstbeeld van haren gouverneur, die de onderneming op het getouw had gezet, en het randschrift: „Joan Maurits, graaf van Nassau, generaal van Brasil''. Aan de andere zijde ziet men eene voorstelling van het zeegevecht en het opschrift „God sloeg 's vyands hoogmoed den 12, 13, 14, 17 January 1640''.

Er kwam respijt in de vijandelijkheden toen in 1641 een tienjarig bestand werd gesloten met Portugal, dat het Spaansche juk had afgeworpen en weder een zelfstandig koninkrijk was geworden. Dat bestand was gesloten op den grondslag van het *uti possidetis*; elk van de partijen zou behouden hetgeen men op dat tijdstip bezat. Doch zoo het zeegevecht daarmee geschorst was, te land bleef de toestand gevaarlijk en bedreigde de Nederlandsche zaak. De Portugezen hadden op dezen grond de oudste brieven en waren er op bedacht den Nederlander, vijand van hun geloof en van hun handel, in zee te dringen. Met de hulp der inboorlingen slaagden zij er in opstanden te verwekken en komplotten te smeden; Nederlandsche suikerplantages werden geplunderd en verbrand, Nederlandsche sterkten overrompeld. De wapenen der Portugeesche nationalisten keerden zich tegen een ieder, die weigerde het gezag van den koning van Portugal te erkennen. Verdeeldheid in den Politieken Raad der kolonie en onvoldoende hulp uit het moederland bracht de Ne-

derlandsche zaak nog meer in het achterschip. In 1644 legde Joan Maurits van Nassau-Siegen, die zooveel voor de ontwikkeling der volkplanting gedaan had, het bestuur neder. Hij keerde naar Nederland terug en met hem vertrokken vele notabelen, gelijk de ratten het zinkende schip verlaten. Bij den vrede van Munster in 1648 werden slechts drie sterkten aan Nederland gelaten, en ook deze werden daarna door de Portugeezen vermeesterd. In 1654 werd het laatste Hollandsche bolwerk, het Recif, door eene Portugeesche vloot veroverd. „Dit verlies", schreef v. Loon, „wierdt aan 't groot gebrek van eetwaaren en kleeding, 't verval der vestingwerken en vooral den onwil der soldaaten toegeschreeven; welke, boven hunnen tijd dienende en de zoo menigmaal beloofden onderstand niet ontfangende, op allerhande wyzen maar weder in 't Vaderland zochten te komen, zonder dat de straf der galge, of het munten van zilvere noodstukken om hen hunne soldy staande de belegering te verzorgen, hen van het overloopen tot den vyand heeft konnen weerhouden". Eene vloot onder Joost van Trappen gezegd Bankert kwam te laat om de kans te doen keeren, het spel was toen reeds verloren, en de dichter van *De Geusen*, Onno Zwier van Haren, zei niet te veel in de regels van den Elfden Zang:

> Verzuimd Brasil; o rijke gronden,
> Wier aard' is diamant en goud,
> Ik hoor uw overgaaf verkonden,
> Nu Bankert u niet meer behoud!
> Vergeefs heeft Post Olinda's kerken
> Verwoest voor onse nieuwe werken,
> Met Nassau wijkt het wuft geluk. Enz.

Het laatste bedrijf van dit koloniale drama was het traktaat van 1661, waarbij Nederland zijne rechten op Brazilië voor 8 millioen aan Portugal afstond. Er zou nu vooreerst geen aanleiding meer wezen voor zeegevechten met Kastiliaan en Lusitaniër, noch voor gedenkpenningen ter zake van de op hen bevochten victories. Maar in 1667 werd de grond gelegd voor een ander wingewest, grenzend aan het verloren Brazilië, toen de Zeeuwsche

admiraal Abraham Krynssen met zijne zes schepen voor het Engelsche fort Paramaribo verscheen en de bezetting noodzaakte te capituleeren. Dit fort werd toen door hem herdoopt als Zeelandia. Een buit ter waarde van 4 ton gouds werd door hem naar het vaderland verzonden; nadat hij de plaats voorzien had van een Hollandsch garnizoen, van krijgs- en levensbehoeften en den ingezetenen den eed van trouw had afgenomen, herstelde hij het Nederlandsch gezag in Essequebo, en nam Tabago op nieuw in bezit. Daarna vereenigde hij zijne scheepsmacht met een Fransch eskader en leverde de Engelsche vloot bij het eiland Neves slag; waarbij hij echter voor de overmacht moest wijken, doordien de Fransche bondgenoot hem in den steek liet. Doch hij wist zijn schâ te verhalen; onder de kust van de Engelsche volkplanting Virginia veroverde hij 19 vijandelijke schepen, onder welke zich een oorlogsschip van 46 stukken bevond. Acht daarvan werden verbrand, met de elf anderen keerde hij op 25 Aug. 1667 in 't vaderland terug.

De Staten van Zeeland brachten hun admiraal in 't openbaar hun dank voor zijne „naarstigheid, goede conduite, promptitude en couragie in 't uitvoeren van zijn last", en begiftigden hem met een gouden keten en medaille, welke men niet (bij v. Loon) beschreven vindt. Wel is waar werd Paramaribo kort daarop door eene Engelsche vloot uit Jamaica onder bevel van den commodore Hermans heroverd, doch bij den vrede van Breda in 't zelfde jaar 1667 keerde de kolonie onder Nederlandsche suprematie terug. En die kolonie zou daarna nog een tijdperk van aanzienlijken bloei beleven onder gouverneurs als Jan Jacob Mauricius en zijne voorgangers; v. Haren zinspeelde er op met de regels:

> Mag haast Mauricius de schatten
> Van 't West doen zien aan d'Amstels boord,
> Bataaf! Guiana kan bevatten
> Misschien wat g'in Brasil verloort.

Een latere zee-oorlog met Engeland gaf aanleiding dat er nog eens een gedenkpenning van de stempelpers kwam. 't Had een eerepenning moeten zijn voor den schout-bij-

nacht Willem Crul, die in 1780 met het oorlogsschip *Mars* naar West-Indië vertrokken was om de van daar terugkeerende koopvaarders te konvoyeeren. Drieëntwintig van die schepen had hij onder zijn geleide bij 't afzeilen van St. Eustatius, welk eiland kort daarop vermeesterd werd door den Britschen admiraal Rodney. Deze zond de Hollandsche flotille drie oorlogsschepen achterna, en in 't gevecht, 't welk op de ontmoeting volgde, was Crul een van de eerste slachtoffers. 't Werd waarschijnlijk geacht dat de volle monteering, waarin hij zich gekleed had, aan de kogels van de Engelsche scherpschutters als 't ware den weg gewezen had. De strijd was ongelijk, en de nederlaag eervol; het lijk van den schout-bij-nacht werd op het eiland (St. Eustatius) plechtig ter aarde besteld. En ongeacht die nederlaag en 't strijken van de vlag werd het oirbaar geacht om op deze gebeurtenis een gedenkpenning te doen slaan met zijn borstbeeld en het randschrift: „Willem Crul, heer van Burgst, schout-bij-nacht van Holland en Westfriesland". Op de keerzijde ziet men een gedenkteeken met een lijkbus, waarbij zich een treurende Mercurius bevindt. 't Doelde wellicht op het verlies van zoovele kostelijke, met Surinaamsche suiker en andere producten beladen schepen. Op de voorplint van het monument ziet men eene voorstelling van het rampspoedig zeegevecht,en daarboven het randschrift: „Zwakker in macht, niet in moed". Voorts nog als onderschrift „Strijdende gesneuveld. 4 Febr. 1781".

Zeldzamer dan in Oost-Indië kwam het in West-Indië voor dat er penningen werden geslagen op gedenkwaardige gebeurtenissen, hetzij van openbaren of van huiselijken aard .In den O.-I. Archipel zag men zulke penningen b.v. bij het vertrek van den gouv. generaal Jacques Specx, hem aangeboden door de Chineesche burgerij; bij den terugkeer van den raad van Indië Rijklof van Goens van Ceylon, ter zake van zijne wapenfeiten op dat eiland; bij de begrafenis van den gouv.-generaal Cornelis Speelman; bij de zilveren bruiloft van den gouv.-generaal P. A. v. d. Parra; bij het eeuwfeest van het Bataviaasch Genootschap; somtijds bij het vertrek van aan-

zienlijke personen uit de burgerij, zooals mr. N. P. v. d. Berg. In West-Indië waren zulke penningen geenszins gebruikelijk, maar ze ontbraken niet geheel. De gedenkpenning ter gelegenheid van de zilveren bruiloft van J. H. Specht en M. H. Plier, den 5 Maart 1777 op Curaçao gevierd, wordt door v. Loon een opmerkelijk stuk genoemd, zoowel omdat een geslagen penning van dien aard zoo zelden voorkwam als omdat de voorstelling afkomstig was van den vermaarden graveur J. G. Holtzhey. De voorzijde daarvan draagt het conventioneele karakter van een huwelijkspenning, gelijk men dien in 't vaderland aan alle bruiloftsgasten placht mee te geven; een man en eene vrouw elkaar de hand gevende, een band met een slot, een kinderkopje in een krans, als beeld van de naaste toekomst, enz. Voorts de namen van het hoogtij vierend paar met den datum en het onafscheidelijk rijmpje. De keerzij van den Curaçao'schen penning vertoont een Cupido uit een wolk te voorschijn komende, met de eene hand het offervuur ontstekende op een altaar aan het eilandstrand, en in de andere de wapenschilden van beide jubilarissen houdende. Het randschrift luidt: „Jan Hendrik Specht, geb. 9 Juni 1723 en Maria Henrica Plier, geb. 12 Oct. 1728, ook getrouwt 5 Maart 1752 en gevierd 1777 op Curaçao". Het versje ontbrak.

Het is waar dat voor het penningkabinet van den verzamelaar de Westindische medailles en gedenkpenningen slechts eene bescheidene bijdrage vormen. Niettemin bezitten ze, zoo goed als de Oostindische, hunne beteekenis als wegwijzers bij de studie der oudheidkunde, als fakkels der geschiedenis, als metalen bewijsstukken van het verleden. Inzonderheid voor de koloniale geschiedenis blijven die bewijsstukken hunne waarde behouden. Ook aan hen mocht iets van de verdienste toegerekend worden, welke mr. Gerard van Loon toekende aan zijne „dierbare juweelen" waar hij zich het streven der menschheid verklaarde, de eeuwen door, om de gedachtenis te behouden aan vermaarde mannen en gedenkwaardige gebeurtenissen.

EEN INTERESSANTE BESCHIKKING VAN DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME

Paramaribo, 5 April 1924.

In naam der Koningin!

Alzoo wij, Gouverneur van Suriname,

In overweging genomen hebben, dat het Groot-opperhoofd der Saramaccaner boschnegers Jankoeso onder het opgeven van allerlei voorwendselen geen gevolg heeft gegeven aan onze herhaalde oproepingen om voor ons te verschijnen, teneinde tezamen maatregelen te bespreken zijn onderhoorigen stam betreffende;

Overwegende, dat zulk een weigering strijdig is met den door het Groot-opperhoofd bij zijne benoeming afgelegden eed en wij derhalve hebben goedgevonden den boschopzichter Junker, gesteund door eene militaire patrouille onder leiding van den 1sten Luitenant Dahler op te dragen het Groot-Opperhoofd voornoemd naar Paramaribo te geleiden;

Overwegende, dat als gevolg hiervan op heden 5 April 1924 het Groot-Opperhoofd Jankoeso, vergezeld van zijne kapiteins:

Soengi	van Dahome,	Mari	van	Santigron,
Awagi	„ Dam,	Fanja	„	Baaikoetoe,
Gesine	„ Semoisie,	Gadjawakka	„	Abana kondré,
Kisobo	„ Sitonhoekoe,	Awassi	„	Penpen,
Jackson	„ BovenSaramacca,	Abenda, wd. kapitein van Bedotti.		
Abaisa	„ Lombé,			

voor ons is verschenen en hij in tegenwoordigheid van vele burgerlijke en militaire autoriteiten heeft erkend, dat zijn niet gevolg geven aan dezerzijdsche oproepingen aan onwil is te wijten;

Overwegende, dat derhalve het oogenblik van onderhandelingen voorbij is en de verschillende maatregelen, welke wij, in het belang der Saramaccaner-boschnegers achten, aan het Groot-Opperhoofd en zijne onderhoorigen ter uitvoering van het met zijn stam op 13 December 1835 gesloten tractaat en op grond van den afgelegden eed als duurzame plicht worden opgelegd;

I. Besluiten als volgt:

Artikel 1. De rivier „Suriname" (het gebied der Saramaccaner-boschnegers) wordt in drie onderafdeelingen verdeeld te weten:

a. de onderafdeeling „Lombé", omvattende het gebied vanaf de monding van de Cederkreek tot aan de Sisabo (Mamadam) wordt beheerd door het opperhoofd der Abaisannegers, die bijgestaan wordt door een kapitein;

b. de onderafdeeling Jankoesokondre, omvattende het gebied van af den den Sisabo (Mamadam) tot aan den val Biati, het dorp Maréchalskriki mede inbegrepen, wordt beheerd door het opperhoofd der Awananegers;

c. de onderafdeeling Gransaramacca, omvattende het gebied van af den Biati tot en met de laatste dorpen der boschnegers gelegen aan den Gran-

en Pikkien Rio, wordt beheerd door het Groot-opperhoofd, die tevens het oppertoezicht over het geheel gebied behoudt, waarvoor hem een Granfiscari zal worden toegevoegd. Voor het beheer der onderafdeelingen wordt hij bijgestaan door twee hoofd-kapiteins.

Art. 2. Ieder jaar, gedurende de maand November moet het Groot-opperhoofd en de opperhoofden der genoemde onderafdeelingen op een nader te bepalen dag, benedenstrooms van de groote vallen in de nabijheid van den Mamadam, vergaderen om de bevelen van den Gouverneur, overgebracht door een aan te wijzen ambtenaar in ontvangst te nemen en verder te rapporteeren, hetgeen in het afgeloopen jaar is voorgevallen.

Art. 3. Op ieder dorp zal slechts één — door het Hoofdbestuur erkend — hoofd mogen zijn.

Art. 4. Bij overlijden van een Groot-opperhoofd of van een der opperhoofden zullen de boschnegers onmiddellijk mededeeling daarvan doen en stok en ringkraag ter Secretarie inleveren. Drie maanden na het overlijden van een kapitein vervalt het recht iemand onder de overige familieleden als kapitein aan te bevelen als stok en ringkraag niet ingeleverd zijn.

Art. 5. De kapiteins zien toe, dat de vrouwen ieder jaar gedurende de maand Augustus de kapoeweri opruimen en den grond met cassave-soorten beplanten.

Nog in de maand Augustus moeten de mannen aanvangen het bosch voor het aanleggen der groote kostgronden te vellen. Daarna moeten zij het hout verbranden en opruimen en terstond met het planten der aardvruchten beginnen. Het planten der aardvruchten moet uiterlijk op het einde van Februari geeindigd zijn.

Art. 6. Rondom de dorpen moeten bananen, bacoven, cocospalmen, broodvruchten en andere vruchtboomen worden geplant. Deze aanplantingen moeten behoorlijk schoon worden gehouden. De weg naar de landingsplaats moet voortdurend in staat van goed onderhoud verkeeren.

Art. 7. Wenscht een boschneger ter vrachtvaart te gaan of naar de Beneden-rivier of naar andere rivieren te reizen voor verkenning in het houtkapbedrijf of anderszins, waarmede langdurige afwezigheid van het dorp waar zijn gezin woont, gepaard gaat, dan zal het hoofd hiervan kennis moeten geven aan het Groot-opperhoofd of aan het opperhoofd van de onderafdeeling, waaronder zijn dorp ressorteert. Indien aan het Groot-opperhoofd of aan het betrokken opperhoofd is gebleken, dat zulk een boschneger voldoend kostgronden voor zijn achterblijvend gezin heeft bewerkt, geeft hij aan dien boschneger een gestempeld papier, dat deze aan den politiecommandant te Bergendal moet vertoonen. Laatstgenoemde vult signalement en naam van den boschneger in en vermeldt tevens den dag, waarop deze Bergendal passeert. Zonder dit papier, dat als pas voor den betrokken boschneger dient, kan de Wanepost niet worden gepasseerd, terwijl zonder dit papier per stoomboot te Albina aankomende Saramaccaners, zullen worden aangehouden en naar de Surinamerivier teruggezonden.

Indien een met een reispas vertrokken boschneger voor langen tijd afwezig blijft en tegen den tijd dat nieuwe kostgronden voor zijn gezin moeten worden bewerkt, nog niet op zijn dorp is teruggekeerd, is het Groot-opperhoofd of het betrokken opperhoofd verplicht gronden voor het achtergebleven gezin in orde te laten maken en te doen beplanten.

Geen opperhoofd mag de kolonie verlaten zonder vooraf daartoe toestemming van den Gouvernements-Secretaris, belast met het toezicht op de boschnegers, verkregen te hebben.

Art. 8. Voortaan zal een lijk niet langer dan drie dagen onbegraven op een dorp mogen blijven liggen.

Totdat eene nadere regeling betreffende het aanwezig moeten zijn van planken voor doodkisten, zal zijn getroffen, zorgt ieder kapitein of diens plaatsvervanger, dat onmiddellijk na overlijden van een persoon, begonnen wordt met het vervaardigen van planken, welke voor de doodkist noodig zijn en dat de kuil, waarin de doode zal worden begraven wordt gedolven.

Art. 9. Wanneer het Bestuur kennis krijgt van een zwaar misdrijf zal het dorpshoofd of diens vervanger van wien gebleken zal zijn, dat hij niets heeft gedaan om de misdaad te voorkomen of te beletten, ter verantwoording worden geroepen.

Art. 10. Onverminderd de aansprakelijkheid van de dorpshoofden voor de naleving van de algemeene bepalingen van het Vredesverdrag en van vorenstaande bijzondere voorschriften is elk opperhoofd voor zijne onderafdeeling eveneens ten volle aansprakelijk, terwijl op het Groot-Opperhoofd bovendien de volle aansprakelijkheid voor het geheele gebied rust.

Na overtreding der bepalingen kan de Gouverneur de genoemde aansprakelijke personen uit hun ambt ontzetten.

De bovengenoemde personen zijn verplicht overtredingen onmiddellijk ter kennis van den Gouvernements-Secretaris te brengen.

II. Aan te teekenen, dat wij aanvankelijk voornemens waren het Groot-Opperhoofd Jankoeso wegens zijn ongehoorzaamheid voor goed uit zijn ambt als zoodanig te ontzetten.

Overwegende evenwel dat de vorenstaande besluiten na lezing door de betrokkenen immers door:
het Groot-Opperhoofd Jankoeso
en zijne kapiteins:

Soengi	van	Dahome,	Mari	van	Santigron,
Awagi	„	Dam,	Fanja	„	Baaikoetoe,
Gesine	„	Semoissie,	Gadjawakka	„	Abana kondré,
Kisobo	„	Sitonhoekoe,	Awassi	„	Penpen,
Jackson	„	Boven-Saramacca,	Abenda, wd. kapitein van Bedotti.		
Abaisa	„	Lombé,			

zijn beëdigd hetgeen voor ons beteekent dat het Groot-Opperhoofd Jankoeso en zijne medestanders en onderdanen plechtig beloofd hebben het door ons opgelegde uit te voeren.

III. Besluiten andermaal onder verwijzing naar het vorenstaande den status quo te handhaven onder uitdrukkelijke mededeeling en verklaring, dat bijaldien onze besluiten niet worden geëerbiedigd noch uitgevoerd wij tot die maatregelen zullen overgaan welke ons nuttig en noodig schijnen, terwijl wij tegelijk hiermede als Granfiscari aanstellen den kapitein der Loangonegers Frederici ook genaamd Diriforo, die als zoodanig den eed in onze handen heeft afgelegd.

IV. Afschrift van het vorenstaande zal worden gezonden aan den Procureur-Generaal, den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, den Administrateur van Financiën, den Directeur van Openbare Werken en Verkeer, de Districts-Commissarissen van Boven-Suriname en Boven-Para, van Beneden-Suriname en Beneden-Para en van Marowijne, en aan het Groot-opperhoofd Jankoeso, den Granfiscari Frederici en de Opperhoofden Tjentekette en Abaisa.

EEN BELANGRIJK DAGBOEK

DOOR

MR. B. DE GAAIJ FORTMAN

De bekende Curaçaosche geschiedvorscher Pater P. A. Euwens O. P. vestigde geruimen tijd geleden mijne aandacht op een handschrift, door de Belgische hoogleeraren De Lannoy en Van der Linden in hun werk *Histoire de l'expansion coloniale des peuples Européens-Neerlande et Danemark* (*XVII*e *et XVIII*e *siècles*) als geraadpleegd vermeld, zich bevindende in de Universiteitsbibliotheek te Gent, en getiteld: *Journael wegens de comste en onderneminge der france vloot onder 't Commando van Mons. Cassard voorgevallen op Curaçao.* Het heeft mij weinig moeite gekost om door vriendelijke bemiddeling van den welwillenden Dordtschen archivaris, den heer J. L. van Dalen, het handschrift op zijn archief ter raadpleging te krijgen. Al spoedig bleek het mij een belangrijk geschrift te zijn, dat tot nu toe onbekende gegevens bevat omtrent de overigens zeer bekende brandschatting van het eiland Curaçao door den Franschen admiraal Jacques Cassard in 1713.

Hamelberg putte voor dit gedeelte zijner geschiedenis van *de Nederlanders op de West-Indische eilanden* [1]) uit den brief, die de gouverneur Jeremias van Collen op 28 Maart 1713, na het vertrek der Franschen, aan de X richtte; in hoofdzaak gaf hij alleen dien brief weer, daar het hem blijkbaar onaangenaam was, deze donkere bladzijden van Curaçao's geschiedenis met eigen woorden te beschrijven. Aan de reeds in het *Eerste jaarlijksch verslag van het Geschied-, taal-, land- en volkenkundig genoot-*

[1]) II bladz. 119—126.

schap te Willemstad (1897) afgedrukte *Notulen* van den Raad van 16 Februari tot 23 Maart 1713 voegde hij tevens de volgende *Documenten* toe: eenige brieven, tusschen Van Collen en Cassard gewisseld, de voorwaarden der brandschatting, den omslag van het bedrag der te betalen som over de ingezetenen, eenige gegevens omtrent gewonden, een *Relaas van het voorgevallene en journaal van de Heeren De By en Horst* en een kort uittreksel uit den brief dd. 17 Mei van den fiscaal Van Halmale aan de W. I. C.

Aan bovengenoemde notulen van den Raad, rechtstreeks of zijdelings, hebben Teenstra [1]) en Simons [2]) hunne mededeelingen ontleend. Bosch[3]) daarentegen, die hun voorafging, vertelt, dat hem een oud manuscipt was ter hand gesteld, „een vers, waarin op eene satirieke wijze de daden bezongen werden dier helden, welke ,bij de landing van De Cassard, met zoo vele zorg hun leven voor het land bewaard hadden. Daaruit bleek het, dat de gezagvoerenden in plaats van de zeelieden voor zich te winnen en aan te moedigen hen beleedigden en onwillig maakten, in plaats van tijdige maatregelen te nemen, om den landenden vijand afbreuk te doen, de voorslagen daartoe, of geheel van de hand wezen, of door dralen verwaarloosden; en in plaats van een voorbeeld van dapperheid en zelfopoffering te geven, het eerst den vijand de hielen lieten zien , en lafhartiglijk de vlugt namen". De schrijver wijst hierop in tegenstelling met den indruk, die de notulen geven, waarin de schuld gegeven wordt „aan de onverschilligheid van het zeevolk, in hetwelk, door de vele vaartuigen, die ook toenmaals in de haven lagen, de kracht tot verdediging gelegen was." Het is wel jammer, dat Bosch uit den inhoud van dit handschrift niets meedeelt.

Intusschen zal men ook uit het hier volgende *Journael*

---

[1]) M. D. Teenstra, *De Nederlandsche West-Indische eilanden in derzelver tegenwoordigen toestand*, tweede stuk, 1837, bladz. 35 e.v.

[2]) G. J. Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçou, uit verschillende bronnen bijeenverzameld*, 1868, bladz. 38 e.v.

[3]) G. B. Bosch, *Reizen in West-Indië, en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika*, eerste deel, 1829, bladz. 278 e.v.

zonder twijfel een anderen indruk krijgen, dan de directeur Van Collen aan de bewindhebbers der W. I. C. meende te moeten geven. Men lette eens op wat het Gentsche journaal zegt over de gezindheid der burgerij en der scheepskapiteins op 28 Februari om aan den eisch van den Franschen afgezant toe te geven; over den aandrang, door den gouverneur op 2 Maart uitgeoefend op de kapiteins, burgerofficieren en kooplieden om den vijand „af te zetten met een Goudbeurs van P. 60 000", en diens houding den volgenden dag; over het gebrek aan kogels bij de Franschen, hunne onbruikbare mortieren (4 en 5 maart), en afgedekte hoopen bommen (3 Maart), over het loslaten der krijgsgevangenen op 1 Maart op bevel van den gouverneur, en vooral op de verhalen der Fransche officieren, toen de zaak reeds beklonken was (6 Maart).

De belangwekkende vraag wie de maker van dit dagverhaal wel mag zijn, kan ik niet beantwoorden. Een officieel rapport zal het vermoedelijk niet zijn, daar het dan niet licht zou ontbroken hebben onder de officieele stukken, die Hamelberg vond in de archieven, en in zijne *Documenten* geheel of bij uittreksel openbaar maakte. Daartegenover staat, dat het reeds zoo vroeg begint, November 1712, hetgeen erop schijnt te wijzen, dat wij hier te doen hebben met een dagboek van iemand, die, zoo al niet verplicht, dan toch gewoon was, een dagregister te houden. In ieder geval is de schrijver bijzonder goed ingelicht geweest. Bewijs daarvoor is de nauwkeurige opgave van de bezetting der buitenposten langs den zuidkant van het eiland en in de stad, die in geen der andere rapporten voorkomt. Merkwaardig is ook de gedetailleerde opgave van binnengekomen schepen, de lijst van de door het bombardement ingesloten en beschadigde huizen en die van de gewonden.

De plaats in dato 19 en 20 Febr., waar de schrijver het heeft over „onzen" kapitein of vaandrig van de burgerij geeft niet voldoende licht.

Het is intusschen niet de brief van 17 Mei 1713 van den fiscaal Van Halmale, waarvan Hamelberg een paar regels

meegedeeld heeft. Deze brief komt in zijn geheel zeker ook voor openbaarmaking in aanmerking.

Ik heb naar aanleiding van de andere hierboven genoemde bronnen het dagboek, dat in kleineren tekst gedrukt is, hier en daar van eene aanteekening voorzien. De eigenamen, die bijna overal verbasterd zijn en meer dan eens op verschillende wijzen, heb ik in het dagboek tusschen [ ] verbeterd overeenkomstig de reeds vermelde lijst van den omslag der aan Cassard betaalde som over de ingezetenen. Op dezelfde wijze heb ik korte verklarende opmerkingen in den tekst opgenomen.

Onder „Hamelberg" zonder meer is te verstaan zijn *De Nederlanders op de West-Indische eilanden II*, onder „Hamelberg Documenten": *Documenten behoorende bij „De Nederlanders op de West-Indische Eilanden II Curaçao, Bonaire, Aruba*, terwijl met „Notulen" die van den Raad bedoeld zijn, zooals zij van 16 Februari tot 23 Maart 1713 afgedrukt zijn als bijlage A van het *Eerste jaarlijksch verslag van het Geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap, gevestigd te Willemstad, Curaçao, 1897.*

Ao. 1712
2 9ber Woensdag
Arriveerden 3 Scheepen die gedestineert waren naar Zuriname maar door dien het zelve beleegert was, genoodzaakt om alhier te komen namentlijk 't Schip De Agata Capt.: Casper Kijsbergen [d'Agatha, kapt. Caspar Keijsberg], de Georgie de derde Capt.: Pieter Verwen [George de Derde, kapt. Pieter Verwer] en de Vrijheit, Capt. Jan Schouten [de Vrijheijt, kapt. Hendrik Schoute].

van den 3en tot den 15en dito
Niets zonderlings gepasseert als datter een Placcaat wierd gepubliceert dat een ijegelijk zig moeste verzien van water en branthout voor 3 maand.

16 dito Woensdag
Arriveerden het schip de Ste. Clara Capt.: Jan Joorisz Strijt [St. Claara, kapt. Jan Joris Strijt, van de W. I. C.] mede met slaven gedestineert na Suriname maar komende bij de Motkriek wiert hij een peniaag [péniche (Fr.) — bewapende sloep?] gewaer dewelke gezonden was van den heer Gouvern. om hem te advisee-

ren alsdat de francen daar waren om het lant in te neemen maar dat het fort nog niet over was.

De Motkreek is een der naar het Noorden loopende, in zee uitmondende kreken van Suriname.

Van den 16e do. tot den 3en Xbr.

Niets bijzonders voorgevallen dat waardig is om te noteeren.

Van Collen had intusschen den 29sten November aan de Praesidale kamer te Amsterdam kennis gegeven, dat de vloot van Cassard naar Suriname was vertrokken, en dat hij deFuiken de Piscaderisbaai had doen versterken, en alles in het werk had gesteld, om niet overrompeld te worden en weerstand te kunnen bieden („Hamelberg" bladz. 119).

Ao. 1713

9 Januarij

Maandag Arriveerden een barcq van St. Thomas Schippr. Jan Olij bragt de tijding als dat tot Martenico [Martinique] een Esquadre van 7 scheepen en 15 a 16 barq. gereet lagen tot de Expeditie op Curaçao te onderneemen, waar op men alles tot defentie klaar maakte, ende wierden de scheepen geordineert om langs de wal te halen,uijtgezeijt [uitgezonderd] de Capt.: Crijtberg [Keijsberg?] en Verwen [Verwer] die voor aan de mont van de haven wierden geleght om die te sluijten het placcaat van zig van water en branthout te verzien wierd wederom gerenoveert, ende nog een Placcaat afgekondigt dat ijeder borger perzoonlijk zijn wagt zoude waarneemen zoo wel Contribuanten [zij, die de wacht afkochten] als die de wagt dagelijx waarnamen op de verbeurte van thien pezos van agten moetende 2 corporaalschappen de wagt houden om de 4e wagt, Een van dezelve op de hoofdwagt aan de Stadspoort en d'andre in 3e verdeelt op de forten Schrickenburg, bloetfort en Oranjefort.

Cassard was na de brandschatting van Suriname en Berbice naar Martinique teruggekeerd (Hamelberg" bladz. 120) 1 peso van achten was ongeveer *f* 2.50.

De forten Schrikkenburg, Bloedfort en Oranje waren stadsforten, men vindt ze op het „Plan van het Fort „Amsterdam en de Willemstad" bij „Hamelberg" naast bladz. 174.

10 Dingsdag

Wierd de voorschr. Jan Olij wederom permissie verleent om te mogen uijtzeijlen omdat denzelven expres was afgezonden om advertentie aan ons te geven waar wierd op alle de andere vaartuijgen 't zy van wat natie beslag gelegt van niet te mogen vertrecken.

De op de kust vertoevende barken waren terug ontboden („Hamelberg" bladz. 120).

11 en 12 dito

Niets notatu dignum voorgevallen.

13 dito Vrijdag

Arriveerden capt.: Pieter Pietersz bijlevelt [Bijleveld] met een france prijs zynde een leege barcq van het Esquader voorndt. gedestineert na Guadeloupe om volk te werven tot de voorschr. Expeditie, door eenen Mons. La Maare frans colonel gecommandeert en bequamen met denzelven tijdingh dat den Generaal Mons Cassar [Cassard] Zuriname had gerantsoeneert voor agt maal honderd duijzent guldens.

De brandschatting van Suriname had bedragen f. 747.350.— Sur. of *f* 622.800.— Ned. Crt. Zie West-Indische Encyclopaedie sub voce *brandschatting*.

14 en 15 dito

Niets notabels gepasseert.

16 dito Maandag

Arriveert de hoeker de Dorothea Capt: Josua van der doos [Josia van der Doos], komende uijt Jerlant.

17 tot 23 dito

Niets bijzonders voorgevallen.

24 dingsdag

Arriveerde Capt.: Michiel Ottamende beneffens een france prijs zynde een bercquentijn [bergentijn, brigantijn, licht (oorlogs- of) vrachtschip] geladen met witte suijker snuijfftabak en cacao, van Martenico [Martinique] na Vrankrijk gedestineert waar mede men tijding bequamen dat de francen alle dagen te verwagten waren bestaande in 7 scheepen en 8 barcken te zamen omtrent 1800 man zoo militie marines als flibustiers.

25 dito tot 2 february

zijn meest aan alle de baaijen van dit Eijland volgens ordre van de Hr. Gouverneur met inwoonderen, habitanten en vrijwilligers en slaven de wagt gehouden bij daag en nagt mitsgaders partij gehuurde matrozen onder de volgende commandeurs als teweeten

aan de fuijkebaij [Fuikbaai] (alwaar kortelings te vooren een kleen halvemaantie [voorschans in den vorm van een halvemaan] van 6 stucken canon 6 ponders was gemaakt) Jacobus Saunsliefer [Zaunslifer] Cornet als open [opper?] commandant aldaar met omtrent 20 Comps: gagietreckende Ruijters en in circa 25 vrijwilligers alle te paart.

de Capt. of schippers van barcquen van dit eyland navigeerende als Janne backer [Johannes Backer], Willem Web, Jacob Hop [Hoppe] en Coenraad Huijbeling te zamen met omtrend 150 man als mede in circa 200 vrijneegers als Lijffeijgene met haar officiers omtrend 200 man, en bij de mont van dito fuijk lag een barcq met steenen gevult om ingevalle eenig vaartuijg daar wilde inkomen dezelve te laten zinken om hetzelve te beletten Jacobus de Meij het gezag hebbende neffens den Cornet en principaal oover de negros slaven aan voorn.[den] baaij —

Aan de booke [boca — mond, baai] van S[te] Barber[a of Spaansche water] lagen gecampeert de Capt: of schippers Pieter Pietersz Bijlevelt, Michiel Ottamendes en Lourens brant met te zamen in circa 150 man by haar hebbende eenige bassen [klein scheepsgeschut].

Aan het fort Caracques baij [Caracasbaai] lag den Commandeur Jacobus Zemeret met omtrend 25 zoldaaten, eenige conestapits [constabels?] en bosschieters [artilleristen], geassisteerd met Capt: Jan Joorisz Strijt beneffens in circa 40 matroozen van de Comp. slaafscheepen komende [kunnende] die manschap van de fuijk en booke van S[st] Barber[a] in Cas van attaque onder dito fort retireeren en helpen secondeeren.

Aan de Cornetsbaij [Koraal Specht of Cornelisbaai?] anders Maripompoen [bij Vianen] Lagen omtrend 40 Israeliten op een hooge berg gecampeert onder commando van Mordochaij Henriquez als capitijn, hebbnde tot haar verschansingen eenige brooten meelvaten met steenen en gront gevult, egter door de hoogte van de bergh waren genoegzaam schootvrij voor 't canon van passeerende scheepen. —

Aan de Lijpunt van Caracquesbaij tegenover de fortresse van dito baij, op een hooge bergh alwaar den opgangh zeer difficiel was voor een man te paart, waaren verscheyde hoopen steenen gelegt op de wijze als trencheen[trankeer, trinchera —loopgraaf, verschansing] omtrend 20 treden van malkanderen bequaam om de vijand aldaar het Landen te beletten in dien dezelve met kleene vaartuijge aldaar wilden passeeren zijnde de werkslaven gecommandeert en dito trencheen geordineert door Mr. Willem Meijer.

Aan de baay van Piscaderis beneden de haven maakte men een batterij aan de oostkant van de baaij van 6 a 8 stucken canon om het landen van den vijand aldaar te beletten, de volgende Capt[s]: off schippers lagen aldaar aan de baaij gecampt met omtrend 80 man en omtrend 50 negros als capt. Secq. Everith, Gaspar de Quiriasi [de Guirigason] Juan de lapenja [de la Pina] Willem de Groot, hebbende een weg of passagie gemaakt om

oover de booke naar Ste. Michielsbaay te konnen marcheeren.

Aan de baaij van Ste, Michiel,was meede een batterij gemaakt van 12 stucken canon aan de oostzijde langs de baaij waar van den opper-commandeur was eenEngelsche commissievaarderzijnde een molat genaamt .....[1]) fernandes anders door de wandeling Capt. Pattje [Patjé] [2]) met omtrent 60 Engelsen, ende naast hem hadde commando Gerrit van Uijtregt ende onder hem Daniel Hoffman [Hofman] over eenige negros het gebied hebbende beneffens verscheyde boeren offte planters ende omtrend 25 man jonge inboorlingen off Crioolen.

Aan de westkant van d.° baay boven op een bergh waren eenige hoopen steenen als bij manieren van trencheen om de gansche baij met handgeweer te konnen begaan met schieten, en aldaar lagen gecampeert omtrend 30 man zoo planters als jonge gasten onder commando van frank Kinnegem beneffens eenige negros slaven de verdere baaijen tot beneeden toe waaren als doe nog geen geschut gebragt nog eenige sterktens gemaakt.

Aan de fortresse van het Waterfort tot aan de ooverzijde van de haven was een sware ijzere kettingh geschooren beneffens Een cabeltouw waar nevens eenige balken en twee vlotten waaren vast gemaakt om den vijand te beletten van daar niet in te konnen komen hebbende Capt.: Kaspar Kijsberg bij indispositie van Capt. Cornelis van de Weteringe [van de Weetering] daar oover de directie en commando.

Binnen de fortresse rondom de muuren langs de gordijnen [hoofdwal tusschen twee bolwerken] alsmede in de stadt aan de Landkant waaren masten en rees [ra's] gelegt om soo het scheen den vijand het stormen te beletten.

Agter de fortresse aan de zeekant had men een loose trenchee gemaakt van klipsteenen van omtrent 4 voeten hoogte op malkanderen gelegt en met eenige schietgaten, in dewelke eenige onbruijkbare stucken canon en partij afgezaagde balken waren geplaatst.

Item buijten de stadspoort aan de zeekant, alwaar men zeyde volk met canoos aan lant konde koome, practizeerde Capt. Jan Martin [Jan Martensz?], een van steen en klij gemaakte trenchee omtrend 20 treeden lank, 14 voeten hoog en 3 voeten breet, daar in 2 stukgaten daer egter geen canon voor geplant is geweest.

Een inham genaamt de Kriek boven Altena wiert goed gevonden om te dempen alsoo men voorgaf dat men daar met kleene

---

[1]) In het handschrift open gelaten.

[2]) Hij werd volgens „Hamelberg Documenten" gewond aan de knie.

barken en canoos volk kon de aan de wal zetten dog zulx is niet voltooijt.

Dit is de gedeeltelijke uitvoering van een besluit van den Raad om „de Fuik-, Caracas-, Cornet-, Piscaderis-, St. Michiels- en Varsche baai met omtrent 800 man te bezetten, allen voorzien van behoorlijk geweer en van de noodige ammunitie van oorlog en vivres; de genoemde Cornet-, St. Michiels- en Varsche baai te doen versterken, en aan al de planters in de Westdivisie te bevelen om de St. Kruisbaai in staat van verdediging te brengen, teneinde den vijand het landen te beletten", zooals Van Collen aan de X in het kort schreef.

Wel geteld waren het ruim 895 man, t. w.:

aan de Fuikbaai:	45 ruiters,
	150 matrozen,
	200 vrijnegers en slaven,
aan Sta. Barbara:	150 matrozen,
aan Caracasbaai:	25 soldaten,
	40 matrozen,
aan de Cornetsbaai:	40 Israëlieten,
aan de Piscaderisbaai:	80 matrozen,
	50 negers,
aan de St. Michielsbaai:	60 Engelschen,
	25 Creolen,
	30 planters en „jonge gasten"

Over de bezetting en verssterking van de Vaersenbaai ter hoogte van de Groote Berg wordt hier niet gesproken.

Over den ijzeren ketting zie men „Hamelberg" bladz. 107 en 108. Cornelis van de Weetering was kapitein van het compagnieschip *Adrichem*. Volgens het op 9 Januari vermelde lag in den havenmond behalve Keysberg met *d'Agatha* Verwen met de *George de Derde*.

Van Collen liet op het bovenaangehaalde volgen: „Aldus hadden wij ons gereed gemaakt tot een dappere en vigoureuse [[rigoureuse?] defensie en volgens gedachten van een ieder zou dan ook een vijand onder Godes zegen onverrichter zake weer moeten vertrekken". Inderdaad — bij een „dappere en rigoureuse defensie" ware dit te verwachten geweest.

3 dito Vrijdag.

Kwam voor de fuykebaay een barcq waar op een schoot (om zyn cano uyt te zetten wierd gedaan) de welke daar op binnen roeijden inhebbende Mons: Chabert zeggende van Laguaijre [La Guayra] te komen en dat men daar niet dan oude tijdinge van Marteniko hadde en men niet geloofde dat de francen eenig desseyn hadden om alhier iets te onderneemen (schoon men naderhand vernomen heeft dat de france vloot daar alreets lag) en

dat desEd.Comps. barcq (die aldaar omtrend 3 maanden lank met 70 man compagnies bosschieters en matroozen van de 2 Compagns. scheepen in civiel arrest had gelegen) meerendeeis volladen was, dog dat Mons: Chouaio dezelve quasi niet konde afzenden bevoorens tijding hadden hoe het met den toestand van 't eijland gelegen was, dito bercq is dien zelven dag leeg binnen gekomen, dat aan de burgerij vrij wat nadenking cauzeerde, ende sommige deed zeggen, dat gemelde Chabert een spion was, te meer denzelven kragtig aanhield om cito weder te vertrecken.

omtrent voorsz. tijd is het placcat geaffigeert met verbod van een eeuwig silentium of arbitrale correctie tegens die geene die zonder bewijs, quamen te uytten dat Chabert een spion was.

4 en 5 dito.

Niets bijzonder gepasseert.

6 dito Maandag.

Arriveerden een Engelsche barcq tijding brengende dat de Ruijters en Indianen [van Bonaire?] hem hadde toegeroepen datter 16 zeijlen Francen aan bonaijre waren; egter hebben naderhand zulx onwaar bevonden. [Het vervolg toont, dat het wèl waar was]. Zedert die tijd hebben 3 Corporaalschappen burgers om de 3e wagt, dag en nagt de stad en de 3 forten in dezelve moeten bewaken.

7 dito dingsdag

Rapporteert de ruijter aan de oostpunt datter 2 barquen aan Cleijn Curaçao ten anker waren gekomen werdende gesustineert van 't france Esquadre te wezen.

8 dito woensdag

Rapport als boven dat de 2 berquen daer nog Laagen.

Omtrent deeze tijd quam de Hr. Gouvern. beneffens de Vaandrig van de militie [1]), de Raads en admiraliteijts Heeren 's avonds na bezette wagt met een lantaarn de burgers Hooftwagt en buijtenforten visiteeren of de burgers wel waren gecompareert doende vervolgens in eijgen perzoon de Hoofftronde, zijnde alstoen het [wacht] woord, de tijd is nabij, of iets dergelijx.

9 dito donderdag.

Rapport als boven dat degemelde 2 berken aan Cleijn Curaçao nog Lagen.

dito

Passeerden hier een barcq dightLangs de wal presumeerden van het frans Esquadre te wezen, om te recognosceeren [verkennen].

10 dito vrijdag.

Arriveert een barcq van Antigue [Antigua] die door de 2 bo-

[1]) Willem Kerckrinck.

vengemelde 2 bercquen wierd gejaagt was haar tegaau uit zeijlen, sneeden doe langs de wal buijten schoots verbij de haven, staken doe in de wal of zij Piscaderis wilden binnen Loopen,als wanneer van 't fort 1 schoot op haar wiert gedaan dewelke op veer na niet konden toerijken omdat het cruijt niet goet zal zijn geweest, den voornd.Engelsman gaf voor dat mons: Cassard uijt order van zijn Koning hier moest komen, was benoorden bonaijre omgepasseert en daar eenige menschen gezien wuijven met witdoeken alsof zij begeerig waren hem te spreeken, maar zeijlden voort.

11 en 12 dito

Isser niets notabels voorgevallen.

13 d°. maandag.

Passeerden wederom voor bij de haven een barcq alwaar 2 schooten van 't Fort op wierden gedaan maar konde al mede niet toedragen.

14 d°. Dingsdag.

Arriveert een Engelsche bercq van Antigue met Proviant.

15 do. Woensdag

Komt een Ruijter van de oostpunt rapporteeren dat boven Cleijn Curaçao 5 scheepen en 7 barken in 't Gezight waren.

16 d°. Donderdag.

Met het aanbreken van den dagh wierden wij de france vloot gewaar af en aan Caraques bay, bestaande in 5 scheepen, 1 snaau [tweemastschip] en 6 barcken [Van Collen: branders], en meenden dat zij de Punt [de plaats, waar het gouvernementshuis staat; „Hamelberg" noot op bladz. 121] of de haven St. Anna wilden aandoen, maar zij hielden buyten schoots van de fortresse, lieten alle haare france vlaggen, geuzen en wimpels waaijen ende het fort gepasseert wezende, staken doe in de wal als off zij in Piscaderis off Ste. Michiel wilde binnen loopen, als wanneer al de manschap zoo van de Fuijk- als Caracquesbay aan de Punt quamen afzacken, dewelke gecommandeert wierden om aanstonds naar Ste. Michiel te marcheeren, alsmeede de captijns met haar scheepsvolk als Kijsbergen [Keysberg], Schoute[n?], Verijn, [Vezcijn, kapitein van „de colonie Surinaame"?], Elias Pietersz., partij volk van Barent Nederhof [f kapitein van „de Arensberg"] en Mouliot [Moses Milliot, kapitein van „d'Anna Maria"], die alle naar Piscaderisbaay voeteerden, en de aldaar aankomende was dito vloot daar al gepasseert, gingen doe naar Ste. Michielsbay, alwaar een groote maght van volk bij den anderen was, maar bevonden dat gemelde vloot daar mede al verbij was, maar lagen doen in de wal alsof zij aan de Bullebaay wilden wezen, alwaar ook

van onze manschap de vloot waarnamen; kort daaraan zag men ze wederom uyt de bogt komen en liepen de Westpunt van dito baay verbij naar de baay van Ste. Cruijs; des avonds wierd partij van ons volk gecommandeert naar Piscaderisbaay,omdat aldaar meest al de kragt daarvandaan was, en kreegen die nagt nieus datter 2 scheepen en al de barcquen van de france vloot reets geankert waren en de anderen ook daarmede doende waren.

Het is wel eigenaardig, dat de vijand doorvoer tot de St. Kruisbaai, waarvan, gelijk wij zagen, de versterking was overgelaten aan de planters der West-divisie.

denselfden dito

wierd bij Trommelslag geordonneert dat al de burgers Die in de stad waren met haar volle geweer zoude compareeren voor het huijs van den Capiteijn Jan Ellis, [„Notulen": „om dit Eylandt ende Forteresse, Jaa, selfs met goedt en bloedt te deffendeeren"] van waar 3 corporaalschappen met den vaandrig Bartholomeus Tribier wierden gecommandeert in de fortresse te marcheeren blijvende de resteerende vier corporaalschappen in de stad om de hoofdwagt en de stad te obzerveeren onder den Capt. Ellis voorndt.

de prince en staten vlaggen liet men rontom de fortressen en op de gordijnen alsmede van de scheepen die in de haven waren en rondom de stad in groote meenigte waaijen, alsoff het kermis was, en waren de meeste hooftofficieren van gedagten dat de fransjes zonder slag of stoot zouden opdrossen en verbij zeijlen.

17 do. Vrijdags

des morgens kreeg men rapport als dat het gantsche Esquadre der francen aan Ste. Kruysbaaij ten anker waren, des agtermiddags wierd van beneden berigt gebragt dat (door een sware buij) een schip van het Esquadre was afgedreven en dat de resteerende scheepen geweldigh op het Landt canonneerden dat egter geen schaden heeft bijgebragt, doordien de Commandeurs Gerrit van Uijtregt en andre met haar onderhebbende manschap zig omtrend een mijl van de baaij daar de francen lagen (te weten aan de Ed. compagnies plantagie de Lelienberg) ophielden.

Van Uijtregt, Commandeur over al de baaien in de West-divisie had naar St. Kruis moeten doormarcheeren om den vijand het landen te beletten, maar was op Leliënberg met zijne manschappen gaan slapen. „Hamelberg" bladz. 121.

dito:

arriveerden een Engelsche bercq van baston [Boston] met proviant, braght nieuws datter een stilstand van wapenen was tus-

schen Engeland en Vrankrijk zedert den 1en Januarij, en dat heel Engeland over hoop lagh.

dito

des naghts arriveerden een barcq in de baay van Piscaderis ten anker zijnde een Engelsman, dewelke 6 francen in hadde voorgeevende als dat hij ze in zee had vinden drijven in een vaartuijgh dat onbequaam was om zee te bouwen maar de suspicien waaren heel anders omdat hy met victualie geladen was. –

wiert den vaandrigh van de militie Willen Kerckrinck als Generalissimus en Willem de bij [Bij(e)] commissaris over den slaefsen handel, beneffens den doctor Laurentius Rudolph Horst, als gedeputeerden te velde genomineert, in welke qualiteijt beneffens haare secretarissen Everard Raax [Raacx] en Simbregt Hassen [Zimbregt Hasse] te paarde naar Ste Cruijs vertrocken, om onze manschap die aldaar in de wapenen was in goede ordre te commandeeren, ende te dirigeeren om zo 't mogelijk was, den vijand het landen te beletten, maar zij waren geland, eer den genoemde Generalissimus ende de andre gedeput.^ns^ te velde aan S^te^. Cruijs aangekomen waren, waarvan 's avonds de tijdingh aan de stad quam door gevlugte manschap, datter reeds partij van d'onze waren gesneuvelt, en klaagde geweldigh alsdat niet een droppel water hadde konnen bekoomen waardoor veele gevlugt waren.

Uit de „Notulen" valt af te leiden, dat men iemand boven Van Uijtregt wilde hebben, wat ook wel noodig is gebleken. Van Collen beroept zich er in zijn brief op, dat diens aanstelling tot „commandeur over al de baaien in de West-divisie" door zijne voorgangers (Jacob en Abraham Beck) was geschied. Zie „Hamelberg" bladz. 121. De generalissimus en de gedeputeerden te velde, leden van den raad, kregen eene „Commissie in Forma" mee, „op dat een Ieder sigh het Commando.... soude onderwerpen". Zes en dertig soldaten uit het fort gingen mee „tot hun versterckking".

Overigens loopt het verhaal op zichzelf vooruit, want de landing der Franschen vond eerst den volgenden dag plaats.

Volgens het rapport van De Bij en Horst gingen gedeputeerden te velde 's middags van den 17den op weg, bezochten zij de stellingen aan Piscaderis- en die aan St. Michielsbaai en ontmoetten Kerckrinck en het volk van de bovenbaaien op Malpais. Daar kwam tevens bericht van Van Uytregt, die op Leliënberg vertoefde, dat de vijand nog niet geland was, en hij assistentie noodig had. Van den Directeur, aan wien hij dit bericht doorgezonden had, kwam nog denzelfden avond last om de negers één uur vooruit te zenden. Men vraagt zich af, wat die generalissimus dan te commandeeren had. Tusschen 11 en

12 uur 's nachts gingen de negers opweg, in de richting van St. Kruis, en een uur later volgde de staf, om bij zonsopgang bij St. Martha aan te komen.

18 Zaterdag

Landen de francen onder een clip zonder dat het iemant van ons (bij manquem. van goede wagt en uytkijk) haar gewaar wiert, en quamen op ons volk aan marcheeren, dewelke door 2 a 3 chargies van de onzen te rug deijnsden in welke tyd Mons. Cassard ook gequest wierd in zijn been, die daar op ook aanstonds na boort wierd gebraght de commando oovergeevende aan Mons. Candeville, die zijn volk wederom in ordre gebraght hebbende op de onzen aanquam maar door verbaastheijd van de opper en onderbevelhebberen en disordres van dezelve raakten meest al ons volk op de vlugt vermits zij haar van officiers ten eenenmaal zagen ontbloot, dewelke met verlies van sadels, degens, pistolen zo te paard als te voet reets op de vlugt en uyt het gezigt waren.

De boere Cavallerij officieren dewelke aan de baijen van St. Michiel en Piscaderis hadden gecampeert geweest, voor de comst der francen, en aldaar veel figuren met linten en stricken op reekening van het gemeen hadden gemaakt,hebben het gevegt op een genoeg samen schoot vrije bergh [op een vrijwel schotvrije berg] te paard zittende aangekeeken, en wel zorge gedragen om haar bijtijds uyt het voetpat te ruymen ende het Hazepadt te kiezen. Ende vermits geen rendevous plaats in cas van retraite was geordonneert was al het volk oover 't gantsche land verstrooijt en de meeste part wederom aan de punt geloopen, waarvan veele haar geweer hadden weggesmeeten om niet agter te blijven, ook wasser onderweg geen levensbehoeften te bekomen —

In deeze actie zijn aan onze kant gesneuvelt 1 blank en 4 zo negers als molatten,en 5 a 6 zo blanken als negers gequest en aan 's vijands zijde zijn naar gissing 15 dooden buijten de gequesten geweest.

Het is een vreemde geschiedenis. Eerst wordt de aanval met goed gevolg afgeslagen, de Fransche opperbevelhebber zelfs gewond, en dan slaat bij een tweeden aanval alles ineens op de vlucht.

De Bij en Horst en ook Van Collen geven alle schuld aan Van Uijtregt. Deze was op Leliënberg blijven slapen, zoodat Kerckrinck. De Bij en Horst op St. Martha slechts 200 man en de soldaten uit het fort aantroffen. Een boodschap naar Van Uijtregt, om naar St. Kruis te gaan, werd beantwoord met de mededeeling, dat hij eerst moest ontbijten. Toen gedeputeerden te velde op de plantage St. Kruis kwamen, bleek hun, dat de St.Kruisbaai in het geheel niet versterkt was, en er geen uitkijk gehouden werd.

Na een bezoek aan de baai was het de beurt van De Bij en Horst om te gaan „eten en drinken" en zij deden dit op de reeds genoemde plantage. Intusschen landde de vijand, niettegenstaande Van Uijtregt aan de St. Kruisbaai gebleven was, daar en aan den Spaanschen put, wat gevaar voor omsingeling deed ontstaan. Het relaas van De Bij en Horst bevat niets omtrent het eerste treffen met den vijand, in het „journael" beschreven, Van Collen vermeldt wel de verwonding van Cassard en spreekt van „verslagenheid" van de onzen, maar heldert die plotselinge verandering niet op. De „verbaastheyd" en „disordres" van de opper- en onderbevelhebbers zullen dan ook wel de aanleiding daartoe geweest zijn. De fiskaal Van Halmale deelt ook mee, dat „de hoofden voorgingen" („Hamelberg, Documenten" bladz. 137). En toch moet het niet moeilijk geweest zijn, den vijand te keeren. De gouverneur Rodier beschreef 15 Juli 1774 de defensie van de St. Kruis-baai aldus: „Even booven deesen baaij is een plaats, het Cassard's gat genaemt.... buijten het bereijk van 't geschut van het fort op de St. Cruisbaaij.... maer ofschoon men hier op die plaats wilde landen en effectief reeds geland was, so soude twee man in staat zijn een heel leeger af te keeren. Om hier door landwaards in te dringen, is geen andere weg als een gat, waardoor man voor man moet opklouteren en doorkruijpen. Dus soude twee mannen genoeg zijn omme die geenen, die hier door soude willen kruijpen, so dra het hoofd buijten dit gat staken, die af te kappen en dus alhier het landen bijna onmogelijk is, alschoon ten tijde de franschen onder Monsieur *Cassard* op dit Eijland int jaar 1713 geweest sijn, de landing alhier geschied is, waarvan het ook de naam van Cassards gat gehouden heeft"(„Hamelberg, Documenten" bladz. 178).

Voorzoover niet naar „de punt" gevlucht, verzamelden De Bij en Horst met Kerckrinck hunne troepen op Malpays,.

De plaatsvervanger van Cassard wordt hier en elders ten onrechte Candeville genoemd, hij heette Bandeville.

19 d° Sondagh en 20 dito Maandag
deeden de generalissimus ende gedeputeerdens te velde, onse manschap die ooveral verstrooijt waren geweest wederom verzamelen aan de plantage genaamd Malpaijs, op den [Grooten] bergh, en wierd aldaar van de punt toegezonde een partij varsche manschap en dan nog 15 a 16 zoldaten uijt de fortresse tot secours om den vijand aldaar het verder avanceeren te beletten, nog wierd aan de burgerij in front voor de captijns-deur staande gevraagt offer onder haar geen liefhebbers waren om meede naar malpays te marcheeren, waarop voor het meeste gedeelte antwoorden van Ja, bijaldien de Hr. Gouverneur zulx quaeme te ordonneeren mits dat

onzen capiteijn of vaandrigh als onzen officier meede zouden uijttrecken, hetwelke door de gemelde officiers den Hr. Gouverneur gerapporteert zijnde repliceerde zulx niet en wilde ordonneeren, waarom gemelde propositie agterbleef en geen effect zorteerde, maar des avonds tot 6 uuren wierd de vrijdagse burgercorporaalschap door haaren vaandrig geconvoijeert binnen de fortresse, om tot soulaas van de sergeant en 4 à 5 soldaten, in gelijke caracter de wagt waar te neemen als 't uijtzetten van 6 schiltwagten, alle $^{1}/_{4}$ uuren een adelborst de patrouillie gedaan alsmede des morgens de poorten van de fortressen geoopent, treckende 's morgens wederom naar binnen, werdende afgelost door de assisten[ten] en schrijvers etc.[a] in dienst van de Ed. Compagnie.

Zondags waren De Bij en Horst volgens hun eigen verslag naar de stad geweest om den directeur te raadplegen; 's nachts waren zij teruggekomen op Malpaijs.

dito maandag.

Arriveerden de hoeker De Post van Curaçao Capt: Jan Sijmonsz. Osslager [Afslaager] en bragt een brieff van Capt. Pieter Hansezewolt aan den Hr. Gouvern. in zee get[k]. behelzende dat Capt: De Veth hem hadde gecommuniceert datter stilstand van wapenen tusschen Holland en Vrankrijk was gearchordeert.

dito

Wiert goetgevonden dat de E[en] Bundes Schuurman [1]) .... een steene tranqueer zoude laten maken door d'negros, boven en langs de bergh bij de plantagie van Mordochaij de Crasto [2]) [Mordechay de Castro] met een halve maan om 4 stucken canon te planten.

dito

Lieten de Generaaliss[s].en gedeputeerdens te velde met alle haast zoo wel doorBlanken als negros op de [Grooten] berg van Malpaijes oover de wegh steene trancheeren maken, ende booven den afgangh of passagie naar beneden geplant 3 à 4 stucken canon 1 en 2 ponders van metaal des avonds ging een partij vrijwillige Ruijters uijt om te recognosceeren onder Capt. Balthazar Iansz. alias Balloo.

Van Collen geeft nogal op van hetgeen hij deed „om deezen post, zijnde een hooge berg met enge passage, die de vijand naar alle waarschijnlijkheid zou moeten doorgaan, met tranchees te versterken, waartoe ik alles had bezorgd wat noodig was en ook 6 metalen veldstukjes had gezonden om daar ge-

---

[1]) Waarschijnlijk de handelshuizen Brandeau en Bundes, Schuurmans Mojaard en van Pruijsen.

[2]) Zie de noot bij 23 Februari.

plaatst te worden." Ongeveer 700 man zouden er aan die loopgraven gewerkt hebben.

21 do dingsdag

's morgens kreeg men tijding dat de francen in mars waaren, en continueerden om steene trankeeren aan malpayes te maken, de partij quam wederom rapporteeren dat de Francen tot aan de plantagie van Davidt Hoffman [Daniel Hofman?] waren de opperveldheeren monsterden aan malpaijes de manschap en bevonden te zamen ruijm 700 man met de negros, omtrent 70 Engelsen wierden sonder geweer na de punt gezonden vermits haare schippers voorgaven tegens de francen niet te mogen slaan om dat die natie stilstant van wapenen met den anderen hadde hetwelk groote verwarring onder ons volk veroorzaakte, en zoo zij zeggen van de meergemelde Hooftofficieren zeer qualijk getracteert en met de tijtels van canailljes en beesten etc[a]. wierden getituleert, den Generaliss[s]: Kerkrinck en de andere mess. gaven aan een jegelijk van de zoogenaamde en gestelde Capt[s]: geschreeven ordres waar dat een jegelijk met zijn volk zig zouden posteeren als te weten

op het midden van de bergh van malpaijs in de weg offte passagie was het Front van de Armee, de Rechtervelugel op de bergh na de noortkant en de linkervleugel op de bergh naar de zuijdkant van het Eylandt waaroover Willem Kerkrinck de commando als chef was toevertrout mitsgaders ieder capt: oover desselfs manschap.

22 Woensdagh

's morgens omtrend 1 uur voor dag maakte men aan de Regtervleugel wederom steenetrenchen als wanneer men omtrend ten 8 uuren tegens de francen slagleeverden maar onze Generalissimus en gedeputeerdens te paard schuiven gaande veroorzaakte een generale disordre onder onze manschap en 't Gantsche leeger vlugten den eenen troep hier den anderen daar, verlatende ons canon vaandels en al de bagagie ende diverse mannen die naar S[te] Michielsbaaij wilden marcheeren kreegen van de hooftofficieren kondschap dat het geschut aldaar reeds vernagelt was alsmede aan de baaij van Piscaderis, quamen doen met alle man hol over bol aan de punt.

Het is wel wat erg weinig wat deze dagboekschrijver meedeelt omtrent den „slag bij Malpaijs". De Bij en Horst deelen ervan heel wat meer mee, en komen ook tot eene andere oorzaak van de nederlaag nl. de houding der manschappen en niet die van den opperbevelhebber, diens officieren en de gedeputeerden te velde. In het kort komt hun verhaal hier op neer:

Maandags waren de troepen in compagnieën verdeeld. Van St. Michielsbaai kwamen kort daarop eenige scheepsofficieren

met ongeveer 100 man. Deze maakten „rumoer en ruzie" en eischten mondkost, die nog niet uit de stad aangekomen was. Hun werd toegestaan naar het huis van Pierre Veijns, daar in de buurt, te trekken, waarvan zij den volgenden dag, dus Dinsdags, toen om 4 uur bericht was, dat de Franschen reeds door de Kloof waren, werden teruggeroepen. Dien dag wordt over „veel insolentiën", verschieten van kruit en gestadig geroep om drank, geklaagd.

Het verhaal van Woensdag luidt in „Hamelberg, Documenten", bladz. 135/6 aldus:

„'s Morgens bij zonsopgang kreeg men bericht, dat de vijand wederom opmarcheerde.... een commando van 120 Elminaasche negers werd opgesteld onder het huis van Malpais, met ordre om zich stil te houden tot de vijand dichtbij zou zijn.

Ongeveer te 7 uur 's morgens kwamen de Franschen over den laatsten berg,die hen van de onzen scheidde, en stelden zich aan den voet van dien berg in slagorde. De Elminaasche negers dit ziende, wilden terstond deze vijand aanvallen en „braken uit, contrarie hunne orders", waardoor de onzen genoodzaakt werden eenige ruiters uit te zenden om de negers weer op hun plaats te brengen. Doch hierdoor ontdekte de vijand onze steling, waarop het grootste deel der Franschen een trankeer aan de linkerzijde doorging, „met groote furie" door de mais marcheerde en onzen linkervleugel aanviel, waar geposteerd waren de scheepskapitein *Pieter de Mey, Laurens Brand* en *Olaus Schotborgh* met hun manschap, die 117 man moest uitmaken. Later bleek echter, dat de twee laatsten niet op hun post waren geweest, omdat, zooals zij zeiden, hun onderhebbend volk onwiliig geweest was dien post te verdedigen, „hetwelk anders naar alle apparentie veel schade aan de vijandt soude veroorsaackt hebben".

Vóór onzen linkervleugel hielden de Franschen een oogenblik stand en ordonneerden een gedeelte hunner troepen den berg om te gaan, ten einde de onzen inden rug aan te vallen. Van deze zijde hadden de onzen in 't geheel geen aanval verwacht, daar zoowel de kapitein der Indianen als de ruiters en de anderen, die daar bekend waren, verzekerd hadden dat men, van dien kant den berg niet op kon.

Een ander gedeelte der Franschen chargeerde „onder den bergh langs heen" zoodat, wijl ook een andere compagnie recht op onzen linkervleugel aankwam, deze zich van drie kanten tegelijk zag aangevallen". Kerckrinck met ongeveer 200 mannen daar staande, kon geen weerstand bieden, daar de matrozen en soldaten op de vlucht sloegen. „Hierdoor kreeg de vijand gelegenheid een vaandel op dien post te plaatsen bij 't geschut, „'t welck een groote confusie omtrent de retranchement op de rechter vleugel heeft veroorsaakt", alwaar geposteerd

waren *Dom Gaspar, Lucas Lucassen* en *Pieter Bernard*, uitmakende ± 180 man, „soowel matroose als negros", en op den buitenhoek van den rechtervleugel *Jacobus de Mey* „met 90 Creolle als andere negros", „die naar een wijle veghtens naar de voors: retraitte mede doorgingen". Nog een half uur hielden De Bij en Horst met eenige vrijwilligers en nog eenig zeevarend volk den strijd vol, om daarna ook terug te trekken.

Met dit verslag, waarin de verslaggevers wel de mooiste rol vervulden, is niet in overeenstemming het relaas, dat Van Collen aan de X zond. Daarin wordt meegedeeld, dat de opmarcheerende vijand dadelijk aanviel, wel veel dooden en gekwetsten kreeg, maar toch den linkervleugel van de Curaçaosche troepen wist te forceeren, wat zulk eene verslagenheid in het volk bracht, dat dit naar de Punt vluchtte, „en intusschen gingen de heeren de Bye en Horst naar de St. Michielsbaai- een sterke en voor ons zeer voordeeligepost — gaven er bevel al het geschut te vernagelen (zonder dat ik daarvan de minste kenisse heb gekregen, noch minder daartoe bevel gegeven) en kwamen daarna ook in de stad met het volk van de Varse- en de Piscaderisbaai, gevolgd door den heer *Kerckrinck* met de soldaten (welke de laatsten van allen zijn geweest), latende daardoor het geheele land den vijand tot prooi".

En de fiskaal Van Halmale beschrijft het gedrag der onzen als een „hol over den bol vluchten, waarbij de hoofden voorgingen" („Hamelberg, Documenten" bladz. 137).

Nog den morgen van den 22sten kwamen de generalissimus en de gedeputeerden te velde in den Raad, „versoeckende Approbatie op hunne Verrightinge". Helaas is de beslissing op dit verzoek uit de notulen niet leesbaar. Wel dat op de vraag van den Directeur „off door syn WelEd: tot dato niets alles verright, en in 't werck gestelt is wat Immers practicabel was, tot defentie deses Eylandts en weering der vyanden". Eenparig bleek men van oordeel „niet beter te weten off all 't noodige wat in syn vermogen was.... alle Vigelantie te hebben verright". („Notulen", bladz. 114/5).

23 dito donderdagh
de francen allerwegen tot aan de punt vrij en lieber [liber] vindende zonder eenige tegenstand marcheerden tot aan de plantagie van Mordogay de Castro, Gaspar en Jzak Vooro [Isaac Foiro?] alwaar de officieren in de huijzen haar rendevous namen.

Waarschijnlijk zijn bedoeld de plantages Plantersrust en Welgelegen.

24 Vrijdagh
Kwamen de francen langs de trankeer van Mordochaij de Crasto tot in de laagte door de maijes [maisvelden] als ofze na

motet [werf Motet] toe wilden gaen waarop van 't Front ende scheepen dapper wiert gecannonneert, nademiddag komen een partij francen aan de huijzen van Willem Motet aan de overzijde van Scharlo, alwaar een partij negros en eenige blanken op de france schooten en de francen op haar insgelijx, de Heer Gouverneur ordineert de scheepen St. Clara Georgie de 3e en Vrijheyd om in het binnen water te halen om de francen te beletten eenige vastigheeden aldaar te maken zagen des avonds in 't land partij vieren [vuren] alsof'er brand was, des nagts waren de francen omtrent Mordochays en Gaspaar wederom gecampeert in de laagten en d'officiers in de huijzen.

25 Zaterdagh
Kreegen wij eenige gevangens dewelke voorgaven als dat de francen inde 2000 man sterk waren anderen zeyden wederom van minder,zoo dat men daer geen staat op konden maken, wij zagen zomtijds (zagen wij) eenige francen hier en daar in de vlakte als off zij plaats zogten om haar mortieren te planten, het fort schoot op dezelve als ook de schepen, 's nagts patrou....jeerden 2 sloepen in 't vaarwater.

26 Zondagh
zag men de france nog in de vlakte, waarop door 't canon van de fortresse 't fortje Oranje en 't schip d'Adrichem dapper wiert geschooten omtrend de middag comt'er een afgezant met een tamboer van de francen om de stad het landt fortresse en scheepen voor haaren Coning op te Eyschen, dog kreeg van onzen gouverneur tot antwoort als dat hij tydinge hadden dat wij[er?]zeekerlijk stilstand van wapenen met den anderen was gecontracteert, maar ingeval zij het niet wilde gelooven dat ze konden haar gang gaan datter niet als kruijt en loot voor haar ten besten was, waar op den afgezant weder vertrok, nademiddagh zagen wij als dat de francen doende waren om een batterij op te werpen voor haar mortieren alwaar wederom dapper op geschoten wiert als wanneer een tweede gezant met een Tamboer oover quam met verzoek om zoo lang op te houden met schieten tot datter antwoort gekomen was van den Generaal Mons. Cassar[d] gequest aan boort van 't schip LeSemenaire [Téméraire] aan StCruysbaay.

Over deze dagen is de dagboekschrijver wel wat erg sober. De notulen van den Raad van 24, 25 en 26 Februari 1713 bevatten uitgebreide mededeelingen over vergeefsche pogingen om vrijwilligers te bewegen den vijand aan te vallen en hem te beletten in Piscaderisbaai kanonnen te landen. Het is te begrijpen, dat men in die omstandigheden den volgenden dag

niet durfde aannemen een voorstel van de schippers der Hollandsche schepen om een algemeenen uitval op de *Overzijde* te doen.

Volgens den brief van Van Collen („Hamelberg" bladz. 123) kwam de hierboven bedoelde afgezant, Le Chevallier Legondes, den 27sten 's morgens vroeg. Daar vindt men ook vermeld, dat de gouverneur het bericht van den wapenstilstand op 22 Februarie met schipper Jan Swart had ontvangen van kapitein Pieter Hansz Zeewold, die 't weer gehoord van kapitein De Velt. Dat is dus een ander bericht dan het hierboven op 17 Februari vermelde. [De „Notulen" noemen als tweede afgezant*en* met den tamboer: Bruiel, majoor-generaal, en Belgens, majoor van Martinique. Laatstgenoemde bleef in handen der Curaçaoenaars, die den kapitein Jan Martin afzonden, om toe te zien, dat de Franschen hunnerzijds ook de voorbereiding der vijandelijkheden zouden staken].

27 Maandag.

Komt onze ostagier [gijzeaar] met een derde afgezant van de francen terug dewelke uijt de naam van Mons. Cassard voor de 2[e] maal de stad, land etc[a]. komt op te eijssen met de ordinaire france dreijgementen, waarop als vooren wiert ten antwoord gegeven niet als kruijt en loot voor haar ten besten was, welk antwoord de gantsche burgerije Laudeerde en wel naar haar zin was — waarop den france afgezant wederom vertrok. Kort daar aan begonnen wij als voren sterk te canonneeren, ende wierden resiproque gefiliciteert met 34 Bomben van 30 à 80 ponden ijzer, dewelke geen van allen zonderlinge schade causeerde zoo in de stad fortresse als schepen; nademiddag hield de vijand wat op van bombardeeren maar wij cannonneerden egter continueel des 'savonds omtrend 9 uuren wierden wij wederom gesalueert met bommen dat den geheelen nagt continueerden ter zomma van omtrend 60 stux dewelke weeder geen werkelijke schaden hebben toegebragt als het inslaan en onder de voet werpen van twee kleyne huijzen en een pakhuys daar cacao in lagh, dien nagt waaren de 7 corporaalschappen borgers alle op de wagt en in haar volle geweer.

Volgens de „Notulen" was 't weer de majoor-generaal Bruiel, die als afgezant kwam. Hij had den bij „Hamelberg Documenten" op bladz. 114 afgedrukten brief van Cassard bij zich, waaruit te lezen valt, dat de „ordinaire france dreijgementen" bestonden in een bombardement gedurende dag en nacht, totdat Cassard, van zijne wonde hersteld, met vier barken soldaten aan het beleg zou komen deelnemen, tenzij men de voorkeur mocht geven aan eene redelijken afkoopsom. Het bovenbedoelde antwoord van Van Collen vindt men ook bij „Hamelberg Documenten" t. a. p.

28 dinsdag.

Continueerden de france met bombardeeren tot ten 7 uuren in de morgenstond met 14 zoogenaamde bomben dewelke met beeter observatie geworpen zijnde wel de meeste schade en ruine hebben bijgebragt als het demolieeren en onder de voet werpen van het huijs van de hr. Gerard Luls...... doen bewoont bij de Hr Willem de bij commissaris over de slaafzenhandel, alwaar 2 negerinnen en 3 kinderen dood bleeven en 7gequesten Item in 't huijs van Mevrouw de Wed^e^. Kerckrinck.... viel een bom boven door het dak int' pakhuijs aan de kant van de fortresse, alwaar 17 francen gevangen waren geplaatst die door de burgerwagt wierden bewaakt, welke bom 1 van dito gevangen doode en 2 swaar questen die kort daarna ook zijn gestorven, en dan nog 7 daar van wierden gequest de deur van ' gemelde pakhuijs borst door de kragt van de bom oopen dat al de gevangenen daar uijt liepen dewelke wederom op een na wierden gevangen en onder het huijs van de campagneur [compagnie?] bewoont bij den fiscaal Jan Frederik van Holmaat [Halmael ot Halmale] gebragt wierden en de gequesten mede in 't hospitaal onder 't zelve huijs en vielen eenige bomben op het pleyn in de fortresse waar van een swaarlijk queste de vrouw en 't kind van een bosschieter waaraan ook zijn gestorven, zo dat in alles 108 bommen door de francen uyt 3 mortieren zijn geworpen, welke mortieren waren geplant in de plantagie van Guadelupe [Mundo Nobo?] op de roode weg aan de zeekant — verscheijde stucken van bommen die in de lugt borsten vloogen de geheele stad oover en in verscheijde huijzen van de burgers zoo door de pannen combuijzen als anders, nog een stuk van een bom viel bij het schip d'AnnaMaria op het hoofd van een S^t^. Thomas — schipper genaamt Packquereaux die wijnig uuren daaraan van storff en door Jongmans van de Vrijdagse wagt wiert begraven, Jeronimus dures [Durer] schoonzoon van frank Kinndgem [Kinnegem] wiert mede door een bom voor de hoofdwagt vallende swaarlijk gequest ende aanstonds daaraan overleeden, int'Pakhuijs van Elias Panera [Parera?] wierden 2 negerkinderen onder de cacao doodgevonden en 1 negerin met 1 kint gequest, alzoo door 't vallen van een bom in dito pakhuijs de zolder daar de cacao op lag was ingestort. Verder nog eenige negros die door de bomben ligte quetzuren hebben ontfangen.

De onbekende dagboekschrijver telt op 27 en 28 Februari nauwkeurig 34+ 60 + 14 = 108 bommen; Van Collen spreekt in zijn brief van 115 stuks. Hij voegt eraan toe, dat onder het bombardement het grootste deel der burgerij met vrouwen en kinderen de stad uitgingen en op het Steenenpad [Pietermaai]

tenten opsloegen, „alwaar zij door den vijand konden worden gezien en dezen zoo in de gelegenheid stelden, om, door hen gevangen te nemen, (hetgeen door een omtrekkende beweging gemakkelijk [sic?] kon worden bewerkstelligd) ons tot overgave te dwingen". „Hamelberg" bladz. 124. Zie hieronder ad 1 en 2 Maart.

d°.

voordemiddag waaren eenige francen bij motet en in de vlakte als of zij aldaar eenige werken wilden maken maar door het cannonneeren van de scheepen die binnen lagen waaren zij geobligeert om te retireeren, wij kreegen wederom eenige gevangens, nademiddag komt voor de 4e maal een afgezant en trompetter van de francen om te vragen of men wilde capituleeren eyschende 300000 pesos en al de negros slaven mitsgaders al wat boven water dreef te weeten d'schepen en bercquen met haar Ladinge waarop de Heer Gouverneur en Raaden rezolveerden de Officieren van de burgerij en de sergeanten mitsgaders d'capitijns van de scheepen te laten boven roepen en communiceerden haar den den eijsch door de francen gedaan en proponeerden of het niet beeter en waar iets te geeven als alles te verliezen, te meer de vierpijlen [vuurpijlen] vrij wat schrik en alteratie hadden gecauseert, maar de meeste magt van de burgerij en Capitijns van de scheepen waren daar gants niet toegenegen en zeyden abzoluijt als dat ze niet een stuyver voor capitulatie aan de francen wilden geeven alzoo men door haar heen en weder loopen wel konde afmeeten dat zij met het schieten van bommen haast zouden gedaan hebben, ende men ook wel hadde gezien dat een van haare mortiers moeste onbruijkbaar geworden weesen alzoo de meeste bommen door twee mortiers alle ½ quartier uurs wierden geworpen 2 naar malkanderen —

Den francen afgezant bemerkende dat de hr. Gouverneur en Raden wel genegen waren om een accoord te willen aangaan verzoght om stilstand van wapenen voor 24 uuren het welk hem wiert toegestaan als wanneer men met cannonudeeren en bombardeeren aan weerskanten ophieldt.

Het bovenstaande is in lijnrechten strijd met Van Collens brief en met de „Notulen", zeer ten nadeele van „Gouverneur en Raden".

Vooreerst wat de eisch van Cassard betreft: hier wordt gesproken van 300000 Pesos, alle negerslaven en de schepen met hunne lading, Van Collen noemt alleen 400000 Pesos. De „Notulen", die eenzelfde bedrag noemen, echter alleen als schatting van den Franschen afgezant, doen het voorkomen als-

of het voorstel om een wapenstilstand van den Gouverneur en Raden met de „Coopluyden en Borgers" uitgegaan is.

Toch kan men uit Van Collens brief wel afleiden, dat de kapiteins der schepen die zeer nauw bij de capitulatie-voorwaarden betrokken waren, en misschien ook de officieren, anders wilden dan dezen, want de Gouverneur motiveert zijn later ingaan op de „rantsoeneering" uitdrukkelijk met een beroep op den onwil der soldaten en vreemde matrozen en de ongehoorzaamheid der schippers met uitzondering van Van de Wetering, Keijsbergen en Strijd.

Uit de „Notulen" kan men voorts afleiden, dat Gouverneur en Raden weer de waarschijnlijkheid van vredesluiting tusschen Holland en Frankrijk hadden opgeworpen. De Fransche afgezant, die aan den avond van dien dag kwam met Banderville's antwoord, de heer Calquier, gaf te kennen, dat de Franschen voor dat geval de ontvangen brandschatting wel zouden willen terugbetalen „Ingevolge, soo als sulcx door wederseyds ministers in Europa soude beslooten zyn".

P^mo Maart.

Woensdag maakten de scheepscapiteijns met haar volk een batterij van 6 stucken canon 6 ponders op de bergh van Scharloo dewelke door de hoogte correkt flanqueerde in de werken van de francen daar de mortieren geplant waren, ook belette hetzelve dat de vijand bij motet en in de laagten geen nieuwe werken of sterktens konden maken, Twee Raaden gingen dito baterij visiteeren en was ook volkomen van haare approbatie ende de Hr. Gouverneur prezenteerde aan de Capt. 2 stucken canon 12 ponders om aldaar te planten, maar als wanneer dezelve wierden geeijscht kreegen tot antwoord dat men daar mede tot morgen zouden wagten, dien dag kreeg men wederom 31 gevangens maar door ordre van hoogerhand moest men dezelve wederom largeeren [om den wapenstilstand?].

des avond naar het Trommelslaan van de taptoe komt voor de 5^e maal twee afgezanten met 1 tamboer verlieten de capitulatie voor P^s. 200 000 maar moesten zonder eenig accoort wederom vertrecken met recommandatie van zoo laat in de nagt niet wederom te komen.

Deezen selven dag omtrend de middagh gingen al de vrouwen Jonge Dogters en kinderen de stadspoor uijt zo Christenen als Jooden, zoo rijken als armen en lieten aldaar tenten opslaan van Jan Crediet (die meest te grond is [?]) af tot aan Altena toe om in geval van een nieuwe bombardeering wat uijt de weg te wezen en waaren diverse familien heel naar de fortresse van Caraquesbay gevlugt,.

2d°. Donderdagh
bragt ons volk wederom 4 gevangenen arriveert een Engels schip van boston geladen met hout en victualie. Kort daaraan komt voor de 6e maal wederom een afgezant [volgens de „Notulen" twee afgezanten, Calquier en luitenant De Spenais of d'Espinay] met een tamboer en eijscht 150.000 pesos, waarop de hr. gouvr. en weijnig uijt den raad (etca) de capit. en eenige burgerofficieren en coopluijden geweldig aanpresten dat men de francen zoude zien af te zetten met een Goudbeurs van P 60000 het welk ook aan den afgezant wierd geprezenteert, maar zouden dien avond niet accoort komen zoodat den afgezant des nagts in de fortres slapen bleef, gaande de capt. Ian Martijn [Martin]naar de werken van d'francen om het zelve te bezien alzoo zij voorgaven van bomben als andere krijgsmaterialen nog rijkelijk verzien te wezen, om ons werkelijke schaden en ruinen te konnen aandoen, aan d' ooverzijde komende wierd aanstonds geblind en in 't quartier van Mons. Bandeville gebragt wel getracteert en des nagts geslapen.

De vrouwelijke sexe en kinderen hiervooren genoemt nog buijten de stad in haare tenten resideerende, zoo komter een van ons volk met een paart te post aanrijden uijt het quartier tegens den avond, makende een looze alarm dat de francen waaren omgemarcheert en tot aan de zoutpan [de „Saligna", voorbij „Hel"] genadert, hetwelk zulk een groote verslagentheyd in het femenine leeger veroorzaakte dat alle hol oover bol naar de stad retireerden agterlatende meest al de bagagie zommige kinderen, muylen en andere ingrediënten meer, en gingen dien nagt ieder in zijne eijgen huijs slapen vermits zij de stilstand van wapenen vernamen en dat de capittulatie zeer apparent zoude getroffen werden.

deeze tijd moesten de burgers 2 nagten en een dagh zijnde 60 uuren naar den anderen de wagt houuen. Eenige Jooden zo men zeijde gingen in vrouwenhabijt buijten de poort in de Tenten, en andere wierden aldaer in sluijt bennen [waschmanden?]gebragt [om de wacht te ontloopen?]

De „Notulen" van 2 Maart zijn zeer uitvoerig en met reden, want zij moeten verklaren, waarom de Raad besloot op de capitulatie in te gaan. De afgezanten zouden gevraagd hebben 300 000 Ps., minstens 250 000. Als redenen voor het tegenbod van 50 000 à 60 000 Pesos worden genoemd: de onwilligheid van het krijgsvolk, de schrik onder de burgers en het vluchten van „Mans [sic!], vrouwen en kinderen", de mogelijkheid van eene landing der Franschen aan den Waterkant, en de hoop op terugbetaling van de brandschatting als er wapenstilstand

tusschen de Republiek en Frankrijk zou blijken te zijn gesloten [1]).

Wat in het dagboek wordt meegedeeld lijkt allerminst op de eenparigheid van den Raad, burgers en kooplieden, waarop Van Collen zich beroept. In iedergeval bestond die eenstemmigheid volgens de „Notulen" zeker niet over de vraag, wat moest gedaan worden, als de Franschen de 60 000 zouden weigeren: zes wilden dan de onderhandelingen afbreken, drie daarentegen een hooger bod doen. Onder deze laatsten was de burger-officier Tribier. Op dezen avond te 10 ure moet toen het bezoek van „verscheidene kooplieden en ingezetenen, met onzen secretaris", waarvan Van Collen spreekt („Hamelberg" bladz. 215), hebben plaats gehad met het bekende gevolg, op den volgenden dag, alweer „met generale toestemming van den Raad en de voornaamste kooplieden, burgers en opgezetenen".

Het is ook wel opmerkelijk, dat wat de Gouverneur (ad 28 Febr.) als een feit vermeldde, hier nog niet eens van het vermelde „looze alarm" deel uitmaakt.

3 Vrijdagh

Komt Capt. Jan Martijn uijt het Campement van de francen wederom te rugh dewelke rapporteerde dat men hem de 3 mortieren daar de bommen uijt geworpen waren hadde laten zien dewelke zo zij zijden nog alle in goede staat waren, en dan nog 2 ooverdekte hoopen met zo de francen voorgaven, 80 gevulde en 100 ongevulde bomben,dog wierd hem niet gepermitteert het dekkleet open te slaan, om dezelve te bezien, waarom bij de burgerij gesustineert wiert al het zelve maar fluiten [of fluten d.i. praatjes maken, iemand iets op de mouw spelden] te wezen om haar te misleyden en tot een capitulatie te doen resolveeren, waarop, de hr. Gouverneur zijne raaden burgerofficieren (zoo luijtenant vaandrigs als sergeanten) de meeste Coopluijden en voornaamste opgezetenen mitsgaders de Capt.^{s} van de Scheepen en Schippers van de barken door de sergeants van wapenen liet boven roepen om nogmaals haare zentimenten te hooren waarop het meeste gedeelte ten antwoordt gaven dat zij niet konden zien dat men voor als nogEenige capitulatie aan de france zouden toe staan, alsoo er tot dato nog geen merkelijke ruinen aan de Stadt nog fortresse was toegebragt ende ook geen volk als p^{r}. ongeluk van bomben waren gesneuvelt, en dat men ons beste zouden doen om haar in kruijt en loot de Capitulatie te zullen voldoen, al het welke het zij door vreeze voor de vierpijlen en verdere rampen voortekomen, door de Heeren Gouv^{r}. en Raden eenige Coopluijden en opgeseete-

---

[1]) De vrede werd echter eerst 11 April 1713 gesloten.

nen, wiert gedisapprobeert ende accordeerden vervolgens met de francen voor een somma van 115 000 pesos van agten te betalen $^{1}/_{3}{}^{e}$ in Contanten en victualie $\frac{1}{3}{}^{e}$ in slaven en de rest in cargazoenen [scheepsgoederen],binnen den tijd van 14 dagen te leeveren, ende in cas van eenig dilay [delai-vertraging] te betalen alle dagen duijzent pezos, waarop aanstonds door den raadt 10 commissarissen wierden gesteld (om alle ende een iegelijk burger opgeseten en Capt^{s}.van de scheepen te quotiteeren wat zij bij provisie moesten betalen om daar uijt de bovengemelde 115000 pezos contributie en dan nog 3500 pezos aan onkosten te vinden en te betalen). Namentlijk Willem Kerckrinck- Willem Meijer, Thomas Bundes-Bartholomeus Tribier, Laurens van Bambergen, Pieter Moijaart [Mojaard],Nathaniel Ellis en david Redoch [Redog] van de Christenen en Mordogaij de Crasto en Gabril Levi (Levy] van de Joden, welke in een lijste [1]) gemaakt zijnde wiert een ieder een kleen snippertie papier thuijs gebragt waar op simpelijk geschreven stond den naam en hoeveel hij bij provisie getaxeert was, al het welk zonder de minste Examinatie en Verhooringh geschiet is, daar op wiert defacto bij placcaat gepubliceert dat een ijgelijk zyn quota waar op hij getaxeert was binnen den tijd van 2 maal 24 uuren zouden komen voldaan aan daar oover gestelde Commissarissen ten getale van 7 of 8 perzoonen. En de wiert alsdoen door de france officieren die met meenigte aan de punt quamen passen gegeven dat een ieder Liber en vrij uit land na haare plantagien konden gaan en wederkeeren.

Volgens de „Notulen" werden de kapitein Jan Martin en Zimbregh [Zimbregt] Hasse als gijzelaars voor de betaling aan de Franschen gegeven.

De vraag of ook de eigendommen der Compagnie moesten deelnemen in den hoofdelijken omslag werd bevestigend beantwoord.

4 en 5 dito

Gaan veele burgers als andre Lieden naar de ooverzijde int-Campement van de france om te bezien hoe het aldaar gestelt was, en volgens het zeggen van diverse waren deze mortieren onbruykbaar en de bomben onbequaam om geworpen te konnen werden, alles hetwelke dien avond aan boort van 2 barken die aan Piscaderisbay Lagen geembarqueert wierdt.

6 dito Maandag

kwam er rapport aan de punt datter beneden bij Mons Cassard tot secours 2 barquen van S^{te}. Domingo met omtrent 400

[1]) Bij „Hamelberg Documenten" bladz. 116—129.

man waaren aangekomen, dog vermits de affaires met het Eijland al was gereguleert ordonneerde d^{to}. Cassard dat zij maar konden vertrecken.

De france officiers verhalen aan ons zo in haar Campement als in de stadt datter daags voor de capitulatie een brief van Mons. Cassard in t'france Campement was gekomen waar in denzelve ordineerde dat zij met alle magt zouden opbreeken en de stadt verlaten, en hadde tot dien eynde al een schip in piscaderisbaaij gezonden om partij daarvan af te halen.

7 dito Dingsdag

Komt er van beneden tijding dat de 2 S^{te} domingosche barquen partij negers roofden en omtrent ten getale van 30 stux aan haar boort voerden hetwelk aan Mons. Cassard verzogt wierd omt beletten, alsmede datter geen negers aan boort van de scheepen of bercquen mogten aangehouden werden waarop hij ten antwoort gaf dat de voorsz. St. Domingosche berquen buyten zijn Esquadre waren, en dat de Hr. Gouvern.: ind' baijen wagten konde stellen om zulx te prevenieeren en voor te komen dog dat de negros die men aan zijn boort konde agterhalen, voor ieder van dezelve 120 pezos zoude betalen alsoo volgens ordre des konings degeene die haar onder zijn vlagge begeeven hadde niet wederom vermogt relaxeeren.

8 dito Woensdag

de francen brengen haar artillerij etc^{a} aan boort en defileeren naar haare scheepen in goede ordre.

9 dito Donderdag

Eenige france officiers komen in de stad en promeneeren in Comp: van den fiscus rontom de batterijen vand' stad en fortresse alsmede buijten de poort op het steene padt[Pietermaai]tot haare speculatie.

10 d0.—14

Niets notabels gepasseert, als datter ordre wiert gegeven van hogerhand om de stadspoort geslooten te houden en de fransies beletten de batterijen etc^{a} te laten passeeren.

d^{o}.

wierd partij victualie en cargazoen etc^{a} aan de fransies gezonden tot betalinge vand' constributie op reekening.

15 a 18 d^{o}.

Niets bijzonders voorgevallen als heeden 18^{e} arriveert een Engelse barcq van Nevis, confirmeert de stilstand van wapenen.

d^{o}.

vertrecken de capergasten met haare bercquen en de oorlogscheepen van het france Esquadre zoo men zegt direckt naar Vrankrijk waar mede overgaat Mons. de Chaine ostagien van Suriname.

d°.

Mons: Bandeville met omtrend 25 a 30 andre officieren wierden boven magnifiecq getracteert, en wierden savonds op haar vertrek met 9 canonschooten geconduiseert.

De „Notulen" vermelden hiervan begrijpelijkerwijs niets. 't Is dan ook wel heel erg, Wel vindt men twee dagen later aangeteekend, dat Calquier en De Spenais een „praesent" van 1000 Ps. ter verdeeling kregen voor hun goede dienst" bij het helpen „féciliteren" van „het ffournissement van het geslooten Accoort van Contributie".

19 à 21 d°

passeerden niets notadignum als dat heeden 21 arriveert de snaau. De Amsterdamse galij Capt: Gysbert Harsmoen van Amstd^{m}. en laast van Madera.

22 Woensdag

Wert de afreekening wegens de Contributie van P^{s}. 115 000 met de fransies opgemaakt en zoo men zegt betaalt zoo in slaven contanten victualie en cargazoen goederen etca.

d°.

Vertrekt uijt S^{te}. Cruijsbaij Mons, Cassard met schip Le timmeraire [Le Téméraire] zeer lek zijnde latende voor de ontfangene contributie 2 france ostagiens met namen Angier en Lombart zoo men zegt van zeer geringe Exttractie.

Deze gijzelaars waren borg voor de terugbetaling der brandschatting in geval later blijken mocht, dat er een wapenstilstand was geweest tusschen de Republiek en Frankrijk ten ten tijde van den aanval op Curaçao.

23 en 24

Niets bijzonder voorgevallen als dat Mons: Chabert [de spion van 3 Februari] naar Laguayre is vertrocken.

De „Notulen" van 13 Maart maken ook nog melding van een zekeren Jan Haack „zynde geboortigh van Amsterdam, en lange van dit Eylandt gevaren hebbende", die de Fransche vloot ten anker zou gebracht hebben.

25 Zaterdag

gaan van hier voor de Eerste mael naar de france invasie 4 barcquen per negootie na de Cust van Caraques

26 a 31

Niets notabels gepasseert als dat op 27 en ultimo 2 barcquen van St. Thomas arriveeren confirmeerende de tijding van stilstand van wapenen en ook dat het zeer apparent vreede was.

P^{mo} a 12 April.

Sonderlings niets voorgevallen alsdat op heeden 12de van Laguayre arriveert des Ed. Comp^{s}. barcq en nog een van 1 frans assiento Mons. Petit door Chourio [zie 3 Febr.] afgeladen.

13do. Donderdag.

arriveert de kleijne Compagnies bark van (zoo men zegt) bonaijre [Bonaire], egter wiert contrarie gesustineert dat hij direkt van Laguayre was komende volgens rapporten van die daargekomen waren.

Eijnde.

Dordrecht December 1923.

NOG EENIGE OPMERKINGEN OVER SURINAAMSCHE LIBERIA-KOFFIE EN DE MOGELIJKHEID TOT VERBETERING DER REPUTATIE ER VAN

DOOR

DR. J. E. VAN AMSTEL

In een artikel, getiteld: „Een en ander over de bereiding van de Liberia-Koffie in Suriname" in het landbouw tijdschrift West-Indië No. 3 1923, werd door schr. dezes een exposée gegeven omtrent de bereiding van de Liberiakoffie zooals die daar vroeger en thans plaats heeft, met de ervaringen door de verschillende planters daarbij opgedaan. Verder werden in genoemde publicatie (voortaan aangeduid door I), eenige methodes aangegeven, waarmede getracht werd de kwaliteit der koffie, hetzij door nabehandeling van het product, hetzij door verandering van de bereiding, te verbeteren. Waar de nabehandeling van het product zijn bezwaren van verschillenden aard meebracht, werd ten slotte de verandering van de bereidingswijze voornamelijk bestudeerd. Deze komt neer op een verandering in de wijze waarop de gepulpte koffiebes van de pulp wordt ontdaan.

De thans algemeen gevolgde methode is dat de gepulpte koffie in steenen of houten bakken wordt gefermenteerd.

Nu werd op plantage „Jagtlust" een methode uitgewerkt om de pulp langs mechanisch-chemischen weg te verwijderen (verg. ook het artikel van den heer van Dorsten in het Landbouw Weekbl. voor Nederl. Indië, Mei 1923, waarin de heer van Dorsten eveneens pleit voor vervanging van het fermentatie-proces door een chemisch mechanisch proces met behulp van kalkmelk).

Na terugkomst in Holland werden door schr. nog eenige nadere proeven verricht omtrent verbetering van de kwaliteit van onzuiver ruikende koffie uit Suriname door nabewerking.

Eerst werd nogmaals de chemische bewerking toegepast, zooals beschreven in I op bl. 76. Op deze wijze werd een monster buitengewoon onwelriekende koffie behandeld. Het verkregen product werd ter beoordeeling opgestuurd aan een bekende makelaars-firma te Amsterdam, n.l. de Fa. W. J. Cremers & Zoon. Het oordeel luidde niet heel gunstig; slechts werd geconstateerd dat de onaangename lucht verdwenen was, dat de *smaak* echter geenszins verbeterd was. Ook het uiterlijk was, daar de boontjes door de bewerking open gegaan waren, er niet op vooruit gegaan.

Vervolgens werd door schr. met een monster koffie, haar welwillend afgestaan door de firma Cremers, de methode volgens welke de „Cultured Coffee Company" versche Braziliaansche koffie behandelt, nagewerkt op het Laboratorium van Prof. Westerdijk te Baarn. Van het verkregen product werden twee monsters, A en B, ietwat verschillend behandeld, wederom ter beoordeeling aan de Fa. Cremers opgezonden. Thans werd hierop het volgende bericht ontvangen: „Beide monsters werden door ons met een monster Menado-Liberia geproefd en kwamen wij tot de conclusie dat de Menado-Liberia het onaangenaamst van smaak was. Monsters A en B smaakten *goed*, A iets beter dan B.

De door U toegepaste bewerking heeft dus den karakteristieken Suriname-Liberia-smaak doen verdwijnen".

Dat het bovenbedoelde chemische proces weinig succes had, is ten slotte weinig te verwonderen, daar dit toch slechts neerkomt op een reiniging van de koffie, welke geen ingrijpenden invloed uitoefent op de verdere samenstelling van de boon.

Iets anders is het met het proces, uitgevoerd door de Cultured Coffee Company.

De schimmel n.l. — welke men hierbij op de koffie laat groeien — scheidt enzymen af, die veranderingen in de

boon teweeg brengen, die analoog zouden zijn [1]) aan de veranderingen die in de boon plaats vinden wanneer deze oud wordt. Alleen geschiedt de verandering ten gevolge van het opzettelijk beschimmelen door de grootere intensiteit veel sneller dan wanneer de boon langs natuurlijken weg veroudert.

Terwijl dus de chemische bewerking eigenlijk een herstellen is van te voren gemaakte bereidings-fouten, is de methode van de C. C. C. een versnelling van een natuurlijk proces [1]), waarvan men zich kan voorstellen dat de boon daardoor meer gewenschte eigenschappen verkrijgt.

Wat betreft de kwaliteit van de Suriname-Liberia zooals die hier te Amsterdam aan de markt komt, moet worden opgemerkt dat inderdaad veel koffie uit Suriname afkomstig, zich kenmerkt door zeer onaangenamen reuk. Toch mag het zeer zeker onjuist genoemd worden te zeggen dat *alle* Liberia-koffie uit Suriname afkomstig „stinkt". Van verschillende fabrieken kan het product werkelijk zeer goed genoemd worden, zoowel wat kleur als wat geur betreft. Volgens het oordeel van deskundigen kan het product van de beste Surinaamsche fabrieken een vergelijking met Java Liberia zeer goed doorstaan, al moet daarbij altijd in aanmerking worden genomen dat Liberia-koffie in het algemeen een aparte plaats inneemt onder de koffie-soorten, en daarom ook een beperkt afzetgebied heeft, althans tot nu toe.

Het oordeel over de Suriname-Liberia hier te lande vindt men o.a. uitgedrukt in het Jaaroverzicht van de Vereeniging voor den Koffiehandel te Amsterdam, dd. 31 Dec. 1923:

„Het valt te betreuren dat de bereiding der koffie, met name op de kleinere plantages, nog te wenschen overlaat. Door het vaak voorkomen van partijen met onzuiveren reuk en smaak lijdt de reputatie en daardoor de waarde van Liberia, hetgeen ook de ondernemingen, die werkelijk uitstekende kwaliteiten afleveren, ontgelden moeten. Vooral bij het stijgende aanbod der laatste campagnes

[1]) Vgl. I: Bijlage A.

wordt de eisch van betere verzorging van het product des te klemmender. Zouden de ijverige pogingen daartoe in de kolonie aangewend, slagen dan kunnen ongetwijfeld ook voor grootere hoeveelheden zelfs op hoogere prijsbasis koopers gevonden worden, en zou, indien althans geen belangrijke verlaging van het tegenwoordige prijsniveau van koffie plaats vindt, deze cultuur voor de kolonie Suriname eindelijk wederom winstgevend kunnen worden."

Het is dus zeker van groot belang de bereiding van de Suriname-Liberia op hooger peil te brengen; in de eerste plaats is een zindelijke en uniforme bereidingswijze noodig om een zoo goed mogelijk product te verkrijgen.

Resumeerende komen we dan tot de volgende conclusies:

1. Het is mogelijk in Suriname koffie te bereiden, die ook in Holland wordt goedgekeurd.

2. Zoolang echter nog zooveel partijen aan de markt gebracht worden die, tengevolge van onzorgvuldige bereiding, onzuiver van geur en smaak zijn, zal de waardeering van Surinaamsche Liberia hierdoor ongunstig worden beïnvloed en zullen ook de plantages die goed product leveren, daaronder lijden.

3. Het is dus noodzakelijk dat de Suriname Liberia, wil zij een betere reputatie krijgen en daardoor betere prijzen opbrengen, van constant goede kwaliteit zij, zoodat de koopers zeker kunnen zijn van de kwaliteit van hetgeen zij zullen koopen.

4. Om een constant product te verkrijgen van goede kwaliteit, moet een constante bereidingswijze gevolgd worden, waarbij zoo zindelijk mogelijk moet worden gewerkt en waarbij men zoo weinig mogelijk afhankelijk zij van weersomstandigheden en andere onzekere factoren.

5. Tot de bereiking van dit doel zullen zoowel de fabrieken, welke reeds een goed constant product leveren, als die, welke daartoe nog niet in staat zijn, met alle kracht moeten samenwerken.

In het kort mogen hier de voornaamste punten aangegeven worden waaronder gewerkt moet worden, althans

m.i., om een product van goede kwaliteit aan de markt te kunnen brengen:

a. Het *pulpen* der boonen vinde plaats zoo spoedig mogelijk na het plukken, niet later dan na 18 uren.

b. Het verwijderen der pulp:

1. door fermentatie. — De gepulpte bessen worden met zoo weinig mogelijk water in de fermentatie-bakken gedaan,

houten fermentatie bakken zijn te verkiezen boven steenen bakken,

na fermentatie worde de koffie grondig gewasschen met overmaat water,

2. of langs mechanisch-chemischen weg. verg. I bl. 77. Ofschoon het verwijderen van de pulp langs dezen weg op Java reeds vaak toegepast wordt (zie I, Bijlage B), verkeert dit systeem in Suriname nog in het stadium van proefnemingen en moet nog verder blijken, of dit proces ook daar met succes zal kunnen worden toegepast.

Hierbij heeft men het proces geheel in de hand, hetgeen niet het geval is bij het biologische fermentatie-proces. Ook behoeft men hierbij wellicht minder eischen te stellen aan de kwaliteit van het wasch-water.

Het *drogen* hebbe, met of zonder te voren verwijderen van het overtollige wasch-water door centrifugeeren (zooals dit geschiedt in Oost-Indië) plaats onmiddellijk na het wasschen.

Het voor-drogen in de zon, zooals meestal in Suriname geschiedt, moge niet *altijd* verkeerd zijn, men is hierbij toch te veel afhankelijk van de weersomstandigheden. Opmerkelijk is, dat juist op de fabrieken waar de hoogst getaxeerde koffie vandaan komt, de koffie ook onmiddellijk na het wasschen in de droogtrommels wordt gedaan om geheel kunstmatig en zoo snel mogelijk te worden gedroogd.

Een der voordeelen der in Oost-Indië gebruikelijke drooghuizen is stellig wel dat elke partij koffie, die uit den wasscher komt, onmiddellijk gedroogd kan worden, in tegenstelling met de werking van de Guardiola-drogers in Suriname, waar de eerst gewasschen koffie moet wachten

tot de geheele partij gewasschen is eer het drogen beginnen kan.

Wanneer alle koffie-fabrieken in Suriname er toe gebracht zouden kunnen worden bij de bereiding van hun product op deze wijze te werk te gaan en daarbij tevens ook de grootst mogelijke orde en zindelijkheid te betrachten, dan zal de Suriname-Liberia zich stellig een betere plaats op de markt kunnen veroveren.

Naschrift. Ontvangen twee monsters koffie uit Suriname van den heer A. Reyne, entomoloog aan het Landbouw-Proefstation, die op mijn verzoek een tweetal monsters koffie bereidde door de pulp van de gepulpte bes te verwijderen met behulp van kokend water. Het oordeel der fa. Cremers luidde: „.... ons bleek bij het proeven dat de smaak het onaangename van Suriname-Liberia mist. Wel is de koffie niet lekker, doch zij is in smaak beter dan gewoonlijk de Suriname-Liberia is.

De reuk der ruwe koffie is goed. De kleur is opvallend eigenaardig en komt — zooals u weet — nooit in die tint bij Suriname-Liberia voor, doch wel bij andere midden-Amerikaansche soorten. Of deze kleur tot een prijsverbetering van de koffie zal leiden dan wel juist de tegenovergestelde werking zal hebben is niet te zeggen, daar zulks door de buitenlandsche verbruikers uitgemaakt moet worden, op het oordeel van wie nooit vooruit te loopen is; kleur wordt in de verschillende landen ook evenzeer verschillend geapprecieerd".

BOEKBESPREKING.

ULTIMUS (R. A. P. C. O'FERRALL). *Een beschavingswerk.* Een sociaal- en economisch-politieke studie in romanvorm. Paramaribo, H. B. Heyde, 1923.

Er volgen op den titel twee blanco bladzijden, waarop iets als een inleiding of een voorrede had kunnen zijn gedrukt, verklarende hoe de schrijver wenscht dat zijn boek zal worden opgevat. Nu deze inlichting ontbreekt, is het gissen naar de bedoeling niet verboden. Kan het zijn, dat hij dezen plaisanten vorm koos omdat het ernstige vertoog, in velerlei toonaarden en met allerhande modulaties, tot dusver weinig of niets heeft geholpen? Een opsomming van de vele wijzen van hulp die Suriname op den goeden weg kunnen helpen en houden zou een lange lijst worden met vele herhalingen. De heer O'Ferrall wil een heel anderen kant uit, nu hij ziet dat al het geschrijf over den put, over het moeras, over het stiefkind, het verwaarloosde erfdeel aan een verslapten band niet baat. Terwijl een glimlach, een bittere glimlach misschien, hem om den mond speelde, heeft hij naar de pen gegrepen en is, in romanvorm, zijn sociaal-economisch-politieke studie gaan schrijven; haastig, zooals zij doen die iets gewichtigs hebben te zeggen, overhaast zelfs blijkens de vele fouten, gezwegen van de drukfouten die met het schrijven niets van doen hebben. Kozen niet velen den romanvorm wanneer ze wilden worden gelezen?

Zoo ontstond, naar ik mag gissen, dit verdicht verhaal, o, verdicht in hooge mate! De schrijver heeft — noemt men 't zoo niet? — aan zijn fantasie den vrijen teugel gelaten. Op de tweede bladzijde reeds doen we onze entrée en matière. „De Minister wil van me weten, welken weg ik den rechten vind, om de Indianen van de Boven-Paloemeu en omstreken voor ondergang te behoeden. Hij zelf vindt de wijze, waarop men tot nu toe gehandeld heeft, niet de juiste en heeft de zaak mijn oordeel onderworpen. Hij verzoekt me, alle tot heden in die richting gedane pogingen als niet gelukt te beschouwen en met een geheel nieuw plan voor den dag te komen. 't Toeval wil, dat U juist in mijne nabijheid is, U, die

zooveel over de Indianen van het achterland geschreven hebt, en een tijdje onder hen doorgebracht". Hij die zoo spreekt is de gouverneur van Suriname, de aangesprokene persoon is de heer De Slechte. Niet telkens kan ik waarschuwen: denk aan den romanvorm! Een minister die over de Indianen van de Boven-Paloemeu met een gemak spreekt alsof zij bewoners uit de buurt van de Laakhaven waren, dat is op zichzelf al niet reëel, en heelemaal niet van onzen ietwat bedompten tijd is de opvatting des ministers, dat de beschaving van deze Indianen moet geschieden langs een anderen weg, niet, althans niet in den beginne, door de zending.

Er is, ter bespreking van het plan, bij den gouverneur een vergadering met eenige notabelen, deskundigen tevens, een niet-officieele bijeenkomst, „hier en daar een inktkoker, pen, potlood en papier, bakjes met fijne sigaren, aschbakjes en eenige prachtige ruikers". De beschrijving van het milieu is niet verwaarloosd. „Een keurig buffet stond in een hoek van de zaal met den welgekleeden bottelier er in". Naar dat buffet begeven de heeren zich op bladz. 16 en nogmaals op bladz. 20, en in dien tusschentijd heeft de vrouw van den gouverneur „het noodig geoordeeld, ook wat eetbaars voor de heeren neer te zetten, en daarom eenige sandwiches eigenhandig voor de heeren" klaar te maken. En de echtgenoot van deze beminnelijke vrouw „spoorde hen aan, na het gebruik er van, de keel met een glaasje wijn door te spoelen". Wie zou niet gaarne gaan meedoen aan de beschaving van de Indianen aan de Boven-Paloemeu?

De lezer die begint met vragen waarom juist deze menschen, zóó ver wonende, tegen het Toemoek Hoemak-gebergte aan, misschien wel erop of erin, moeten worden beschaafd, dient als een lastig kind te worden verwijderd. Men moet niet vragen naar aanleiding van dit boek; alles is duidelijk beschreven, het loopt als gesmeerd, en met snipsnaarderijen houden de personen zich niet op. Niemand verlangt dan ook te weten hoe de minister op eens aan deze bevlieging komt, noch vanwaar hij op eens zijn kennis kreeg omtrent deze Indianen op de Braziliaansche grens. „Zijne Excellentie meent, dat wij voorkomen moeten, dat de Bovenlandsche Indianen uitsterven, dat wij hen moeten beschaven en wel vooral zegt zijne Excellentie, ten nutte van het algemeen". Na deze mededeeling van den gouverneur vonden de heeren 't noodig zich „een weinig te laven". Et pour cause! Dit voorkwam immers discussie over de vraag waarom niet ook de Benedenlandsche Indianen moesten worden beschaafd; over de vraag of „wij" tegen-

woordig wel de aangewezen personen zijn om anderen, wie dan ook, te beschaven, en zeker niet Indianen in de verte, die kalm wonen aan de Paloemeu, en naar beschaving geenszins verlangen. Inderdaad de heer Ultimus is een handige romanschrijver: op het juiste oogenblik leidt hij zijn personen naar een buffet, om erger te voorkomen.

„En wel vooral, zegt zijne Excellentie, ten nutte van het algemeen". Eerst eenige bladzijden verder blijkt wat deze woorden beteekenen. Op bladz. 22 begint de actie. Om Indianen te beschermen dient men eerst ze te kunnen bereiken; er moet dus een weg erheen zijn, een spoorweg, „een gemakkelijke communicatie met de Indianen". Over geld wordt niet gesproken. De gouverneur seint den minister „Beschavingsplan groote bijval. Tram naar Lawa noodzakelijk". De minister den gouverneur „Stemming goed. Tram komt door. Ingenieurs Juli". Naar Lawa; want een spoorweg direct naar het Indianen-territoir zou de uitvoering der plannen kunnen bemoeilijken. „De Indiaan, schuw van aard, zou iets onheilspellends in den voorloopigen arbeid zien en de djoeka zou hem in dat vermoeden versterken". De afstand van Dam naar den mond van de Oelemari is, zoo lezen we, plus minus 160 K.M., en de weg zal wellicht vijf millioen Hollandsche guldens kosten. De Compagnie des mines d'or geeft een bijdrage van *f* 25.000, „en een leening van een half millioen franks voor het verbinden van Paramaribo met de Lawa, volgens de reeds geprojecteerde lijn of eenigszins gewijzigd, mits de baan niet verder dan 50 K.M. van hun placer loopt. En verder, dat hij (?) bereid is voor elke K. M. dat de baan minder dan 50 K.M. verwijderd loopt, duizend gulden in de Koloniale kas te storten". In een zin, waarvan het slot is zoek geraakt zegt de gouverneur zijn meening over den financieelen kant der zaak: „Als ik den Minister, en de Minister zijn collega's kan doen inzien, dat alles wat voor de Indianen zal gedaan worden, onder buitengewone uitgaven moet worden gebracht dus evenals de tramaanleg, ten laste van het Rijk moet komen. Een ontwerpverordening dienaangaande heb ik reeds in bewerking. 't Zal den Minister blijken, dat ook wij voortvarend zijn". Den minister suggereeren dat „alles" ten laste moet komen van het Rijk is inderdaad 'n staal van zeldzame voortvarendheid.

De Koloniale Staten zullen het gewicht van de onderneming begrijpen. „Ze zullen de voortvarendheid van den Gouverneur en zijn practischen blik weten te waardeeren". De Lawa is altijd het dorado der goudzoekers geweest.... te dezer plaatse wordt het boek

zeer technisch en we lezen over klompen goud die aan 't licht zijn gebracht zooals er nog weinig elders werden blootgelegd. Had niet een man van de Marowijne, die door de boschpolitie naar de stad werd gebracht, een pepite goud bij zich van vier en een half kilo? De vondst, door den gouverneur aan den minister geseind, heeft Nederland in gloed gezet; en binnen ongeloofelijk korten tijd was ruim een millioen H.A. aan de Njankreek, Drietabbetje, de Zandkreek, de Jankreek en omstreken in concessie genomen".

Het beschavingswerk raakte op den achtergrond. Schijnbaar slechts; er was een man gevonden die reeds op school ,de Hendrikschool, de genegenheid van zijn leermeesters wegdroeg, „door zijn goed gedrag, groote vlijt, leerlust en geestvermogens". Bang-a-man heette deze brave Hendrik, „zooals zijn naam aanduidt van Chineesche komaf, zijn vader was Chinees en zijn moeder een Surinaamsche", hijzelf een humaan en bekwaam geneesheer, en gehuwd met „een 1e klas gediplomeerde hoedenvlechtster". Begint de lezer nu eindelijk lont te ruiken? Want we naderen het beschavingswerk; deze gediplomeerde hoedenvlechtster n'y est pas pour des prunes! De aandacht des gouverneurs is gevestigd op de kunstvaardigheid van de Indianen in het vlechten. „Welnu we zullen die 4000 Indianen het hoedenvlechten leeren en onder de hand — de veeteelt". Voor het onderwijs in het vlechten van hoeden zorgt mevrouw Bang-a-man. „De Indianen zullen liever van haar, dan van eenig ander, het vak willen leeren". Of ook zij den Indianen, onder de hand de veeteelt moet onderwijzen, wordt niet vermeld. Maar met de hoeden schiet het bijster goed op; op het ministerie van koloniën was een hoed te kijk gezet door een der beschermelingen van mevrouw Bang-a-man gemaakt. „Vele beurzen, vertelt iemand die het exemplaar heeft gezien, hebben zich ontsloten om het beschavingswerk onder de Bovenlandsche Indianen te steunen. Ik weet van een vriend van me, een hoedenfabrikant, dat die tien duizend gulden heeft gegeven".

Indien het geoorloofd ware een enkele aanmerking op het boek te maken, dan zou 't déze zijn, dat de tegenstelling tusschen donker en licht ontbreekt. Het is alles licht, de personen zijn allen braaf of nog erger, tegenslag ontbreekt, steeds gaat alles voor den wind. „Ik behoef niemands toestemming, zegt op 'n goeden dag de gouverneur — eigenlijk zijn hier alle dagen goed — niemands toestemming, behalve die van den Minister, van hem heb ik volmacht; we hebben geld in overvloed, zoodat ons beschavingswerk uit de leening voor de tram is geschakeld en als het ware een particuliere onderneming geworden".

Hoewel er geld is in overvloed, zat de gouverneur na te denken; er lag een berg papieren vóór hem, waarvan hij enkele inzag. En uit die enkele papieren bleek het volgende: „Ruim drie millioen H.A. in concessie afgestaan tot ontginning ,d.i. ruim / 450.000 aan concessiegelden van p. m. 1000 ondernemers; over de eerste drie jaar, gemiddeld / 300.000 per jaar; goud per tram aangevoerd gedurende dien tijd, p.m. 2400 K.G., aan retributie / 240.000; passage en vracht p. m. /450.000; te zamen aan ontvangsten zegge / 1.600.000. Rente ad 4 % over de eerste twee jaren /240.000; exploitatie tram ten bate van de Lawa-concessies 5 ton. Totaal aan uitgaven zegge / 750.000; rest / 850.000 aan batig saldo gedurende drie jaren. Onder normale omstandigheden na vijf jaar p. m. / 280.000 per jaar. De Minister mag tevreden zijn". Wie zou dat niet? Een Amerikaansche maatschappij had een concessie genomen aan de Grankreek, heel dicht bij de baan en dadelijk een berijdbaren weg van twee K.M. laten aanleggen van de baan af naar den oever van de kreek.

Binnen drie jaar was de spoorweg tot de Oelemari gelegd; de Boschnegers hadden dwarsleggers geleverd, grooter aantal dan van hen was gevraagd, leggers van bruinhart, peto en manbarklak, tegen 60 cent per stuk, Maar nadat ze een kroetoe hadden belegd wilden ze 30 cent van iederen dwarslegger bestemd zien voor het bouwen van een hospitaal voor het Boschnegervolk, dat geneeskundige hulp mist en ernaar verlangt. Het is moeilijk sommige gedeelten met droge oogen te lezen.

De lokale kleur ontbreekt nergens; de schrijver is iemand die het land en zijn bewoners kent; het land bleef in den roman wat het is, de bewoners werden roman-figuren zooals de vorm van het boek eischte; men zag het aan de Boschnegers. Aan de Njankreek hoort De Slechte Indianen praten: „ik zal ze te voorschijn doen komen", zegt hij. „Hij stopte toen wijs- en middelvinger van beide handen in zijn mond en blies driemaal. Na een minuut wachtens blies hij nogmaals, daar hij geen antwoord ontving. Een driemaal herhaald zacht gefluit, als dat van De Slechte liet zich hooren. Na een halve minuut blies De Slechte weer, maar nu tweemaal en zacht. Hetzelfde geschiedde aan den anderen kant. Toen blies De Slechte kort daarop weer eenmaal". Men zal toegeven, dat de schrijver hier meesterlijk de spanning versterkt; telkens, na elk gefluit, verwacht men dat een Indiaan uit het struikgewas komt springen. Niet aldus: eerst na het laatste gefluit verscheen het hoofd van een roodhuid, daarna een bovenlijf; „eindelijk kwam er een heele man te zien; en meerderen volgden; allen gewapend met

pijl en boog, sommigen met jachtmessen. „Pijlen omkeeren, Loeitoeloe", riep De Slechte. En dan verder: „De dag dat de maan voor de tweede maal vol zal zijn, tel dan op je vingers, een, twee, drie. Kom ons dan tegemoet. Wil je dat doen? — Als ik leef en de geesten het willen. Toen keerde Loeitoeloe zich tot zijn makkers en zei bedaard: drie zonnen, nadat de maan voor de tweede maal vol zal zijn geweest keeren deze vrienden tot ons terug".

Wanneer alles in orde is, de vestiging heel ver in het zuiden, met huizen en tuinen, een hospitaal en alles wat erbij behoort, wordt het woord bewaarheid dat de gouverneur in den aanvang sprak: „wees maar gerust, de zendelingen komen achteraan". Maar men begon met één. „Den volgenden dag stond er in het Staatsblad, dat de heer Van der Aa, dr. in de theologie, benoemd was als zieleherder onder de Indianen in de Bovenlanden van Suriname". De man wil niet dominé worden genoemd, hij heeft geen kerk, en hij preekt niet, hij leidt en richt. „'t Werk van Van der Aa was spoedig wereldbekend". Is 't wonder dat er op 't juiste moment een Amerikaan kwam die dezen leider en richter een gothischen tempel laat bouwen „geheel opgetrokken van graniet uit het bergland van Suriname, van beton en al zulke stoffen, waarop de tand des tijds niets vermag?" Het dak zal enkel door zuilen worden gedragen, door honderd zuilen en de vloer met Indiaansche motieven worden versierd. Geen banken of stoelen, alleen een klein podium voor den voorganger; en geen enkele afgeschoten ruimte in den tempel. Een ongezellig gebouw, zal menigeen zeggen; toch heet 't Tempel der liefde.

„Een plechtige stilte kwam over allen", zoo eindigt het boek; en zoo is tot aan het uiteindelijk besluit, zooals men thans zegt, de romanvorm streng volgehouden.

SN.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN ADVIES EN ONDERZOEK INZAKE SURINAAMSCHE HOUTSOORTEN OVER HET JAAR 1923.

In de samenstelling van de Commissie kwam geen verandering, zoodat zij ook in 1923 bestond uit de heeren:

Prof. Dr. G. van Iterson, voorzitter.
Dr. L. P. de Bussy, secretaris.
Ir. M. A. Cornelissen.
Th. F. A. Delprat.
G. D. van Es Gips.
W. L. Ghysen.
Ir. J. Lely.
J. M. van der Mey.
E. Poulie.
M. C. A. Schappert.
Prof. Dr. G. Stahel.
Prof. Ir. Chr. K. Visser.
Prof. A. te Wechel.
Prof. Dr. F. A. F. C. Went.
Ir. C. J. Witteveen.
Dr. J. Ph. Piffer, deskundige.

Als publicatie verscheen in het verslagjaar het „Werkplan der Commissie van Advies en Onderzoek inzake Surinaamsche Houtsoorten" in opdracht van en in overleg met haar opgesteld door den deskundige, Dr. J. Ph. Pfeiffer. Dit werkplan, dat na vele overwegingen en uitvoerige besprekingen in het begin van dit jaar kon worden vastgesteld, verdeelt de werkzaamheden, die onze Commissie zich voorstelt te verrichten, in 6 rubrieken. Hieronder zal besproken worden, wat sedert op het terrein van ieder dezer onderdeelen is verricht geworden.

A. Identificatie.

De voorbereidende werkzaamheden, die ten slotte moeten leiden tot een voor praktische toepassing geschikte „determinatie-tabel voor de handelshoutsoorten uit Suriname en hunne voornaamste vervalschingen", zijn met kracht door den deskundige aangevangen.

In de eerste plaats moesten daartoe de uitgebreide, hier te lande reeds aanwezige monstercollecties zorgvuldig worden gerangschikt, gemerkt, op kaartcatalogus gebracht en in tabellen gerangschikt, waarbij vooral het onderbrengen van niet-authentieke monsters moeilijkheden veroorzaakte.

Daarbij is ook samengewerkt met het Botanisch Laboratorium te Utrecht waar het bijbehoorend plantenmateriaal, noodig voor de botanische identificatie, berust.

Uiteraard was het noodig, om uit de talrijke Surinaamsche houtsoorten een keuze te doen voor de determinatie-tabel, waarbij de voor den handel onbelangrijke soorten moesten worden weggelaten. De tijdelijke aanwezigheid, op zijn doorreis naar Ned. O.-Indië, van den vroegeren beheershoutvester J. W. Gonggrijp maakte het mogelijk die keuze met meer kennis van zaken te doen dan anders het geval zou zijn geweest, — een omstandigheid, die voor het verdere werk der Commissie van groot voordeel zal wezen.

Er bleken een 80-tal houtsoorten voor een „volledige" beschrijving in aanmerking te komen, een 50-tal zal wèl in de tabel worden opgenomen, maar slechts op beknopter wijze beschreven.

Intusschen moest de aanwezige collectie houtmonsters mët een aantal ontbrekende soorten worden aangevuld, hetgeen sedert door de hulp van het Boschwezen in Suriname is geschied, zoodat thans het voornaamste materiaal, dat voor dit doel noodig is, aanwezig is. Wel wordt nog naar het verkrijgen van houtmonsters uit naburige landen gestreefd, omdat deze nu en dan als Surinaamsch hout worden aangeduid.

Met de „beschrijving" der eigenschappen, voor zoover die bij de identificatie te pas komen, is de deskundige reeds een flink eind op gang. Een 140-tal houtmonsters, behoorende tot een 80-tal verschillende „houtsoorten" zijn beschreven.

Wanneer daarbij bedacht wordt, hoe dit, behalve zorgvuldig waarnemen van en metingen aan de gladgesneden of gespleten houtvlakken, een stelselmatig in rubrieken onderbrengen en omschrijven van die waarnemingen vereischt, dan zal de groote omvang van dit werk duidelijk zijn.

Tot het opstellen van den sleutel zal eerst kunnen worden overgegaan, wanneer alle houtmonsters, die daarvoor in aanmerking komen, zullen zijn afgehandeld. Onze Commissie rekent er op, dat dit in den loop van 1924 het geval zal wezen.

Er mag inmiddels worden vermeld, hoe het verrichte werk reeds nu practische resultaten afwerpt, zooals uit het onder E meegedeelde zal blijken.

B. Technisch houtonderzoek.

Na zorgvuldig wikken en wegen zijn 28 belangrijke Surinaamsche houtsoorten uitgekozen, die aan dit onderzoek zullen worden onderworpen.

Zij zijn in vier groepen ingedeeld (de oorspronkelijke groepen werden inmiddels eenigszins herzien), die achtereenvolgens in behandeling worden genomen, terwijl bij iedere groep „ter vergelijking" een bekende houtsoort van elders wordt opgenomen.

Deze groepen zijn:

Groep I.	Groep II.	Groep III.	Groep IV.
Mora (Morabucquia).	Bolletree.	Surinaamsch Groenhart.	Soemaroepa.
Basra locus.	Slangenhout.	Surinaamsch Geelhart.	Kaneelhart.
Wane.	Zwarte Kabbes.	Matakki.	Kwarrie.
Krappa.	Roode Kabbes.	Ceder.	Satine rubane (Letterhout).
Purperhart.	Locus.	Pisie.	Tonka.
Copie.	Walaba.	Salie.	Aratta.
Manbarklak.	Bruinhart.	Possentree.	IJzerhart.
Jarrah.	Eikenhout.	Djatihout.	Sim. Ressak.

Ook bij deze keuze heeft onze Commissie, behalve van de kennis van hare eigen leden, voordeel gehad van de voorlichting, die het Boschwezen in Suriname haar heeft verstrekt en zij is dan ook overtuigd, dat de gekozen soorten inderdaad de voor den handel belangrijkste zullen blijken te zijn.

Dank zij de krachtdadige medewerking van het Gouvernement in Suri-

name is de Commissie thans in het bezit gekomen van 26 authentieke stamstukken, waarmee zij dit onderzoek hoopt aan te vangen, daartoe behooren alle soorten, die in de eerste twee groepen voorkomen.

Voorts beschikt de Commissie voor dit technisch onderzoek nog over een 35-tal groote monsters, welke de handel welwillend heeft afgestaan en die een waarborg vormen, dat de meest voorkomende variaties in het handelshout niet aan de aandacht ontsnappen.

Er zijn dan ook reeds een groot aantal „proefstukken", welke voor het onderzoek noodig zijn uit de verschillende stammen vervaardigd. Vele dier proefstukken moeten vooraf geruimen tijd aan de lucht liggen, om „luchtdroog" te worden.

Voor een deel is het technisch onderzoek ook reeds aangevangen; zoo zijn niet minder dan 205 proefstukken op weerstand tegen „schok" onderzocht, een tijdroovende arbeid, die echter interessante uitkomsten belooft af te werpen. Ook zijn proeven ingezet, om den weerstand tegen fungi voor de houtsoorten uit de eerste groep vast te stellen, met welke proeven vele maanden gemoeid zijn. Trouwens ook in andere opzichten is met dit deel van het werkplan een aanvang gemaakt.

Met waardeering wenscht onze Commissie hier gewag te maken van de medewerking, die zij bij het uitvoeren dezer proeven in verschillende laboratoria der Technische Hoogeschool mocht ondervinden, zonder welke medewerking haar arbeid bezwaarlijk mogelijk zou zijn.

C. PROEFNEMINGEN IN DE PRAKTIJK

Onze Commissie heeft gaarne hare medewerking verleend, teneinde eene proefneming met Basra-locus-heipalen voor te bereiden en op haar advies zijn nauwkeurig overwogen voorschriften omtrent het te bezigen hout, opgesteld geworden. Ofschoon de levering van het gewenschte hout aanvankelijk op bezwaren scheen te zullen afstuiten, heeft onze Commissie thans toch gegronde hoop, dat het gewenschte hout zal worden verkregen en dat de proefneming zal doorgaan.

Een tweede proefneming, die door onze Commissie werd voorbereid, betreft een proef met verschillende Surinaamsche houtsoorten voor „brugbedekking". Tot deze proefneming heeft zich de Afdeeling van „Publieke Werken" te Amsterdam bereid verklaard. Ook hier zijn moeilijkheden ondervonden bij het verkrijgen van het benoodigde hout, maar ook in dit geval is onze Commissie hoopvol gestemd en verwacht zij, dat die moeilijkheden zullen worden overwonnen.

Een derde proefneming, de beoordeeling der bruikbaarheid van Basralocus, den bouw van een brug beoogende, waarvan onze Commissie aanvankelijk de verwachting koesterde, dat zij tot stand zou komen, is niet doorgegaan. Concurrentie van buitenlandsch hout, dat tegen abnormaal lagen prijs wordt aangeboden, heeft die verwachting verijdeld.

Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat een enquête, die door den deskundige is gehouden naar de ervaringen, opgedaan met het gebruik van Surinaamsch hout, betrekkelijk weinig resultaat heeft opgeleverd. Evenwel wordt met het bijeenbrengen van zulke ervaringen voortgegaan.

D. VOORSCHRIFTEN VOOR LEVERING EN KEURING.

Uiteraard is dit onderdeel van het werkplan nog niet in behandeling genomen.

E. INLICHTINGEN AAN EN IDENTIFICATIES EN EXPERTISES VOOR DERDEN.

De Commissie, belast met de herziening der algemeene voorwaarden van levering en keuring van materialen voor den Rijkswaterstaat, riep de hulp van den deskundige in voor het opstellen der voorschriften voor hout en wel speciaal voor exotisch hout. De deskundige heeft hieraan voldaan en tevens hiervan gebruik gemaakt, aan te dringen op het opnemen in die voorschriften van de voornaamste Surinaamsche houtsoorten.

Een groote partij Surinaamsch hout, die hier te lande lag opgeslagen en die uit zeer verschillende soorten bestond, is door den deskundige bemonsterd en zooveel mogelijk geïdentificeerd. Onder verwijzing naar het sub A meegedeelde, zij hier gereleveerd, hoe de reeds verrichte arbeid van den deskundige dit werk mogelijk maakte. Daardoor is tevens het bewijs geleverd, dat volgens zijn werkwijze, zonder al te groote kosten en bij toepassing van methoden, die spoedig zijn eigen te maken, keuring van Surinaamsch hout voor de praktijk mogelijk is .

Ook verder heeft de deskundige nog eenige adviezen uitgebracht, maar in het algemeen zal dit deel van het werk eerst beter behartigd kunnen worden, wanneer het overige werk meer zal gevorderd zijn.

F. PUBLICATIES DER RESULTATEN.

De publicaties hebben zich in 1923 moeten beperken tot het reeds meermalen geciteerde „Werkplan", waarbij niet mag verzwegen worden, dat daaraan heel wat meer werk ten grondslag ligt dan de oppervlakkige lezer geneigd zou zijn te meenen.

Namens de Commissie van Advies

G. VAN ITERSON JR., *Voorzitter.*
L. P. DE BUSSY, *Secretaris.*

BIBLIOGRAPHIE

Op de Hoogte. Juni 1924. De landbouw in Suriname, door Mr. Dr. P. H. W. G. van der Helm. Met ill.

Tropisch Nederland. Aardrijkskunde van onze Overzeesche Gewesten. (Veranderde titeluitgave van Oost- en West-Indiê), door H. Pik en K. Zeeman. Met foto's en kaarten. Tweede druk. Amsterdam, 1924.

Catalogus van de boeken en kaarten, uitmakende de bibliotheek van het Departmeent van Koloniën. Zesde vervolg met naam- en zaakregister. 's-Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij, 1924.

De Waterstaats Ingenieur. 12. V. 1924. Verdamping van vrije wateroppervlakken in Suriname, door P. Terlaak.

Pharmaceutisch Tijdschrift v. Nederl.-Indië, 1 April 1824. Curaçao aloë, door Arie Goudswaard.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, 1 Juli en 1 Augustus 1924.

De Prins, 12 Juli 1924. Twee foto's van St. Martin, genomen door Mr. Schalkwijk.

Nederlandsch Zendingsblad. Augustus 1924. In tijd van droogte. (Een schets uit het Britsch-Indische kinderhuis te Alkmaar, aan de Commewijne Suriname), door W. Fliegel.

De Nieuwe Gids. Augustus 1924. Drie jaar in Suriname. (Uit het dagboek van een hoofdambtenaar), door A. E. Thierens. (Slot).

Boodschap van Generaal Juan Vicente Gómez, Constitutionelen President van de Vereenigde Staten van Venezuela aan het Nationaal congres in zijne gewone vergaderingen vzn het jaar 1924. Tip. „Mercantil". Curaçao.

Monseigneur Martinus Joannes Niewindt, eerste Apostolisch Vicaris van Curaçao. Een levensschets 27 Aug. 1824—12 Jan. 1860. Opgedragen aan het Roomsch Katholieke volk van Curaçao door G. J. M. Dahlhaus, Dominicaan, Missionaris van Curaçao. Baasbode (Belgiê). [1924].

Pharmaceutisch Weekblad. 61. 22. 1924. Aloë en aloë-cultuur op de Nederlandsch West-Indische eilanden; en over eenige andere plantaardige afvoermiddelen, door W. C. de Graaff.

Idem. 61. 23. 1924. Curaçao-Aloë, door Fr. Oudschans Dentz.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Augustus 1924. „Leprosorum Apostolus," door Chr. Boomaars. — De Karaïb en zijn taal, door W. Ahlbrinck, C. SS. R.

20e Jaarverslag over het jaar 1923, uitgebracht in de algemeene vergadering van 21 Juli 1924 van de Ver. „Bureau voor Handelsinlichtingen". Amsterdam, 1924.

Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde. 58e jg. 1924. Tweede Helft No. 5. Malaria in Suriname, door C. Bonne.

1899—1924. Verslag der herdenking van het 25-jarig bestaan van „Bethesda" op 15 Mei 1924. [Paramaribo, 1924].

Het Missiewerk. Aug. 1924. Na 12½ jaar [Mgr. Th. van Rosmalen, Apostolisch Vicaris van Suriname], door Adr. Kuipers.

Janus. Archives internationales pour l'Histoire de la Médecine et la Géographie Médicale. Juillet-Août 1924. Dédiée au vingt-unième Congrès des Americanistes à la Haye. Dr. M. van Andel, Dutch Naturalists of the 17th Century and the Materies Medica of Tropical America. — George Sticker, Krankheiten in Mittelamerika zur Zeit des Columbus. — Dr. A. W. Nieuwenhuis, Principles of Indian Medicine in American Ethnology and their Psychological Signification. — Jhr. L. C. van Panhuys, About the „Trafe" Superstition in the Colony of Surinam.

Bulletin Imperial Institute. XXII. 1. 1924. British Guiana woods for paper-making.

Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën. Notulen van de vier-en-dertigste algemeene vergadering op Zaterdag 14 Juni 1924 in één der zalen van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap „Natura Artis Magistra" te Amsterdam. Kort Verslag van de voordracht van Prof. Dr. F. A. F. C. Went over „Landbouwtoestanden in Suriname thans en 25 jaar geleden".

Jamaica in 1924. A handbook of information for visitors and intending settlers with some account of the colony's history, by Frank Cundall, F. S. A. Kingston, Jamaica, 1924. (Met illustraties, kaart van Jamaica en plan van de stad Kingston).

De Dag, 9 Augustus en 13 September 1924. Suriname, XII en XIII door den Surinaamschen medewerker (met afbeeldingen).

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname. Bulletin no. 47, Juni 1924. Paramaribo, 1924. Eenige proeven met vischjes en chemicaliën tot het dooden van muskietenlarven, door A. Reyne. (With a summary in English).

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag van het jaar 1923. Paramaribo 1924.

Berichten uit de Heiden-wereld. September—October 1924. Het Kinderhuis te Saron bij Paramaribo, door Br. S. Beck. — Samuel Kwakoe Treu †, door Br. H. Barth.

De Aarde en haar Volken. Aardrijkskundig leerboek door O. ten Have en dr. L. M. G. Kooperberg. Deel III: Oost- en West-Indië. Geografisch en Economisch. Rotterdam 1924.

Haagsche Post. 13 September 1924. Nederland en Suriname. Het Verval van Nederland's Oudste Kolonie. Kan de Suiker Suriname Redden?

Indisch Genootschap. Vergadering van 28 Maart 1924. De autonomie van Suriname, door Mr. S. J. R. de Monchy.

Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handlingar. Fjärde Följden. XXVIII : 1. Afrikanische Relikte und Indianische Entlehnungen in der Kultur der Buschneger Surinams. Eine vergleichende ethnographische Studie von Gerhard Lindblom. Mit 29 Textabbildungen und 1 Tafel. Göteborg. 1924.

Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië. Deel 80, 1924, afl. 2—3. Surinaamsche volksvertellingen [Anansitories], door A. P. Penard.

Eigen Haard. 13 September 1924. Bethesda. Een onvergetelijk plekje in onze Kolonie Suriname, door Mr. Dr. C. F. Schoch. Met ill.

In- en Uitvoer. 17 September 1924. Surinaamsche Landbouw. Mededeelingen van het Departement van Landb., Nijv. en Handel te Paramaribo.

DE GOUVERNEUR-GENERAAL
WILLEM BENJAMIN VAN PANHUYS

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Het valt niet licht over het leven van dezen Gouverneur-Generaal, na Mauricius, den tweeden G.G., van Suriname, een duidelijk overzicht te verkrijgen. Familieberichten vermelden, dat hij, op 5 December 1764 te Maastricht geboren, de oudste was van een twaalftal broeders en zusters; dat zijn vader Mr. Huybert Aemilius in 1793 overleed en dat zijn grootvader

van vaderszijde, Mr. Hendrik Aemilius, die elf zoons en dochters had, in 1789 op 91-jarigen leeftijd stierf. Grootvader en vader, die Willem Benjamin, evenals zijne grootmoeder en moeder, nog langen tijd heeft gekend, waren regenten, die tevens eene betrekking bij de rechterlijke macht bekleedden. De eerste was namelijk Commissaris-Instructeur van Hare Hoogmogenden en Drossaart van het Land van Daelhem (Valkenburg), de tweede Luitenant-Drossaart of Drossaart van het Land van Daelhem en Herzogenrade (Rolduc), tevens Proost-schout te Meerssen, terwijl beiden bovendien de betrekkingen vervulden van secretaris van den Hoogen Brabantschen Geregte en van secretaris of schepen van de Grafelijkheid van de Vroenhove te Maastricht. Van

W. B.'s moeder. Johanna Gerarda Heldewier, (geb. 1738, overl. Maastricht 1811), is slechts de enkele naam in de familieberichten bewaard gebleven, evenals die van zijn grootmoeder van vaderszijde, Mej. Chatveld.

De gep. Luitenant-Generaal G. J. W. Koolemans Beijnen heeft voor het Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek [1]) over W. B. v. P. een artikel samengesteld en met groote welwillendheid aan steller dezes zijn desbetreffend concept afgestaan. Daaraan ontleenen wij, dat v. P. reeds op 14-jarigen leeftijd, dus in 1778, als cadet in Staatschen dienst trad en in 1783 als kapitein een compagnie onder zijn bevel kreeg in het regiment Stuart, eene naar den tegenwoordigen maatstaf bijzonder snelle promotie. In 1788 volgde zijne bevordering tot majoor, in 1793 tot luitenant-Kolonel en het was in dezen rang, dat hij den veldtocht mede maakte in de Oostenrijksche Nederlanden tegen de Franschen. Met een bataljon grenadiers van zes compagnieën nam hij o.a. deel aan den roemrijken slag van Fleurus (1794), waar de erfprins van Oranje, later Koning Willem I het Fransche leger van Jourdan over de Sambre terugwierp. Na de ontruiming van de Oostenrijksche Nederlanden, die door de houding van het Oostenrijksche leger noodzakelijk was geworden, maakt v. P. de laatste phasen van de verdediging mede, die met de capitulatie van Gorinchem 20 Januari 1795 eindigde, en na welke de oude republiek der Vereenigde Nederlanden ophield te bestaan.

Wij meenen het v. P. als een eer te mogen aanrekenen, dat hij zijn vorst trouw is gebleven en er niet aan schijnt te hebben gedacht om, in de termen van een manifest van die dagen: „de zaak te laten varen van den verachtelijken „Willem V, van zijne bloeddorstige vrouw, zijne door op- „geblazen trots verblinde zonen, en van zijn nog snoode- „ren aanhang". Aan „argumenten" om aanhangers van Oranje van inzicht te doen veranderen had het ook vóór dat tijdstip niet ontbroken, en v. P. zal door zijne connec-

[1]) Onder redactie van Dr. F. C. Molhuysen, Prof. Dr. P. J. Blok en Prof. Dr. L. Knappert. 5e deel, Leiden, 1921.

ties te Maastricht wel bekend zijn geweest met aanmaningen als waarvan een door de hoofden van de uitgewekenen tot de leden der stedelijke regeeringen gerichte omzendbrief een staaltje geeft: „Blijft vereenigd en zweert „bij den Hoogen God, dat gij niet rusten zult eer onze „grond van het monster (Willem V) en allen die het aan- „hangen, is gezuiverd en hunne euveldaden in hun eerloos „bloed zijn uitgewasschen".

Van de nieuwe Bataafsche Republiek wilde v. P. niets weten, en zooals wij zullen zien, leidde zijn trouw aan het Oranjehuis er toe, dat in 1815 zijn verzoek om naar Suriname te worden gezonden werd ingewilligd. v. P. week uit naar Duitschland en verzocht in 1799 aan den erfprins, in antwoord op diens oproeping om deel te nemen aan een onderneming die samenhing met de bekende landing van de Engelschen en Russen in Noord-Holland: „de pouvoir être associé à la tête de l'entreprise". Wel koos de Erfprins, toen nog te Berlijn, v. P. uit om in Engeland de autoriteiten aldaar voor te lichten, doch zijn taak tijdens de expeditie heeft zich bepaald tot het in bedwang houden van bijna 3000 matrozen en mariniers van het in oproer gekomen Bataafsche eskader, die te Texel waren aan wal gezet, zonder dat iets voor hun komst was voorbereid, zoodat het scheepsvolk dreigde tot muiten over te gaan. v. P. had dus heel wat anders te volbrengen, zegt Koolemans Beynen, dan hetgeen hij zich had voorgesteld, toen hij verzocht had aan het hoofd te mogen strijden, maar het is ook zijn groote verdienste dat hij die moeilijke taak met algeheele toewijding en zonder eenig tegenstreven is blijven waarnemen. Dat v. P. zijn oordeel onomwonden durfde uiten, blijkt daaruit, dat hij in 1800 uit Eisenach aan den Erfprins, over de keuze van twee regimentskommandanten in de op het eiland Wight samengestelde „Dutch brigade", over welke de erfprins het opperbevel ontving, deze woorden schreef: „choix s'il m'est permis de „le dire, peu fait pour flatter l'ambition de ceux qui croi- „aient avoir au moins servi sans reproche".

v. P. kwam door zijn particuliere aangelegenheden in aanraking met Suriname. Zijne eerste vrouw, Alexandrina

Elisabeth Reijnsdorp, met wie hij in 1790 in het huwelijk was getreden, was in 1797 te Eisenach overleden. Haar grootvader, Nicolaas Reijnsdorp, was raad van de civiele justitie in Suriname geweest. In 1800 vertrok v. P. naar Suriname, vermoedelijk om een erfenis-quaestie persoonlijk te regelen (de plantage Reijnsdorp bestaat thans nog in de Kolonie). Hij keerde in hetzelfde jaar naar Europa terug, doch heeft zich later voor langeren tijd weer opnieuw naar de Kolonie begeven.

In 1805 gaf v. P. vanuit Hanau aan den Erfprins kennis van zijn tweede huwelijk met Louise Fredericq Auguste baronesse von Barckhaus Wiesenhütten, geb. 1763, die, zooals later blijken zal, met haar man in Suriname is geweest en hem heeft overleefd. Toen in November 1813 hier de omwenteling uitbrak, was v. P. vermoedelijk in Engeland, want Fagel schreef 27 Nov. aan den prins van Oranje (toen op zee, op zijn reis hierheen): „J'ai écrit hier au soir à Panhuys de se rendre ici sur le champ". Vóór 's prinsen vertrek, zoo meldt het aangehaalde Woordenboek, zal het besproken zijn, dat aan den hem zoo bekenden oud-luitenant-Kolonel het bevel zou worden opgedragen over de Nederlandsche krijgsgevangenen die in Engeland waren, om die als een bataljon van het nieuw te vormen Nederlandsche leger naar het vaderland terug te voeren. v. P. kwam 27 Maart 1814 met zijn bataljon te Hellevoetsluis aan. Met uitzondering van de twee maanden op Texel in 1799 had hij nu sinds 1795 bijna 20jaren in het burgerlijk leven doorgebracht en hij achtte het onnoodig weder in denzelfden rang — 27 Januari 1814 was hij (weder) tot luitenant-Kolonel aangesteld — in dienst te blijven.

Generaal Koolemans Beynen vermeldt t.a.p. meer uitvoerig hoe v. P. in April 1814 ontslag vroeg met zoo mogelijk: „comme preuve d'une retraite honorable" den rang van generaal-majoor,en hoe hij — in zeer merkwaardige bewoordingen — daaraan toevoegde, zich zeer vereerd te zullen achten indien hij Z.K.H. misschien nog van dienst zou kunnen zijn in een diplomatieke betrekking in Duitschland *of voor de reorganisatie van de kolonie Surina-*

me. „Connaissant ce pays sans foi ni loi par un séjour de „deux ans et demi, et interessé de plus à son salut, j'ose-„rais Monseigneur me flatter de pouvoir en qualité de „Commissaire ou Gouverneur ad interim en y sacrifiant „une année, rendre un service essentiel à la Patrie; à „quoi rien ne me déciderait que la conviction que sans „mettre aussitôt que possible, un frein au système géné-„ral de rapine, dont les Gouvernants même souvent „ont donné l'exemple, cette colonie finira bientôt par „devenir un echarge pour l'Etat, au lieu de pouvoir être „encore pour des années une source de prospérité nationale".

De verzoeken van v. P. werden toegestaan: 10 Mei 1814 was hem eervol ontslag met den titel van generaal-majoor verleend; in Maart 1815 werd aan zijn verzoek om plaatsing in Suriname voldaan. Den 18den Januari 1815 had v. P. een aan het Rijksarchief aanwezige „Onvervankelijke „Memorie tot de Réorganisatie der Colonie Suriname" ingediend aan „den Heere Goldberg, Buytengewoon Staats-„raad, hebbende de Portefeuille van de coloniën van den „Staat in de Oost en West-Indië", die vermoedelijk aan de Regeering h.t.l. tot richtsnoer zal hebben gediend en welke wij hieronder aan eene uitvoerige beschouwing zullen onderwerpen. Uitvoerig, want die memorie geeft ons, beter dan het kortstondige bestuur van v. P. zelf, een indruk van den toestand waarin de Kolonie zich in de eerste jaren van de 19de eeuw bevond. Ook leeren wij er den geest uit kennen, die den toekomstigen Gouverneur bij het overzien van de hem wachtende taak bezielde. De inleiding van de memorie is al dadelijk van belang, want wij zien daaruit dat v. P., die zich voor de waarde van zijne beschouwingen in het algemeen beriep op zijne ervaring door eigen aanschouwing, al dadelijk als een klaarblijkelijk in die dagen geldend axioma vooropschoof, dat de negerbevolking — bij het stopzetten van den (slaven) aanvoer uit Afrika — zou *uitsterven,* en de W. I. Koloniën mitsdien min of meer een last voor het Moederland zouden worden. „Het welzijn van zoo veele Individuen, die" (wij cursiveeren) *„hunne hoop stellen op de teruggave van*

„*deeze Colonie* [1]), en mijn plicht zelfs, noodigen mij uit, „mijne bemerkingen, door 2½ jaar ondervinding gesterkt „onbeschroomd voor te dragen.

„Indien ik moet toestemmen, dat door de afschaffing „van den slavenhandel alle *W. I. bezittingen ieder jaar „4 pct. in zwarte populatie afnemen*" (enz.) „en Eindigen „moeten, meer ten Laste, als ten voordele van 't Moeder- „land te zijn; zoo is het niet minder waar dat dit Ogenblik „nog verhaast word, door een aaneenschakeling van be- „drog, en onbillijkheid, die door mutueele Convenientie in „deeze Colonie word gesterkt".

v. P. gaat dan in zijne inleiding het bekende euvel aanduiden, waarvan de gevolgen allicht door hemzelf, zijn ondervonden, toen hij persoonlijk, zooals gezegd, een erfenisquaestie zal hebben moeten regelen, n.l.: de afwezigheid van de eigenaars van de plantages en de oppermacht van de administrateuren dier plantages. Deze laatsten, zegt v. P., vormen als 't ware één lichaam; zij zijn in Suriname de wetgevers en de rechters tegelijk, en op die wijze is het eigendom van de afwezigen, zonder bescherming, aan hen blootgesteld. v. P. meent, dat zijne opmerkingen zouden kunnen strekken, niet om de geheele welvaart van de Kolonie te herstellen, doch „zoo lang „mogelijk dezelve oprecht te houden", als een bron van welvaart voor het Moederland.

Wij zullen de memorie op den voet volgen; die, zooals gezegd (tot op zekere hoogte) een beeld van den toen bestaanden toestand geeft. Ongetwijfeld hebben de daarin neergelegde bouwstoffen o.a. gediend bij de samenstelling van het bij Koninklijk besluit van 14 September 1815, no. 58, „geapprobeerde" Reglement op het beleid van de Regeering, het Justitie-wezen, den Landbouw en de Scheepvaart in Suriname" (*Gouvernementsblad* van 1816, no. 2). Zooals men uit het nu volgende overzicht zien zal, is de memorie ingedeeld in paragrafen, die ieder een bepaalden titel dragen.

Tegenswoordige Constitutie. De Gouverneur was voorzitter van de „Hoven". Het eerste in rang was het hof van

[1]) Dat was dus heel wat anders dan het in den tegenwoordigen tijd wel eens opgekomen denkbeeldje om de Kolonie te verkoopen.

politie en crimineele justitie, en daarin hadden, na den Gouverneur, zitting: den raad-fiscaal, den raad-Boekhouder-Generaal en tien raden met een secretaris.

Benoeming der Raaden. Tot nu toe had een soort van verkiezing van de raden plaats gehad, maar ver van „honorabel" te zijn, geschiedde deze „op de geschrevene „Billets, van den Gouverneur gedicteerd"(!), en „ingege„ven door de allergemeenste klasse van burgers en Jooden". In plaats van de benoeming te verlangen hadden de eerbiedwaardigste ingezetenen meermalen liever de benoeming geweigerd en de op die weigering gestelde boete van *f* 6000 betaald.

De Noodzakelijkheid om het Bestuur meer luister bij te zetten. v. P. stelde voor alleen plantage-eigenaren in hetzelve [1]) toe te laten, en aan het hof van politie en crimineele justitie den naam te geven van Hoogen Raad; wegens het geringe aantal eigenaren in de Kolonie aanwezig zou deze raad uit tien leden in 't geheel (Gouverneur en hoofdambtenaren medegerekend) moeten bestaan. Behalve een Hooge Raad, zou er een hof van crimineele justitie dienen te zijn, dit laatste samen te stellen uit de leden van den Hoogen Raad met vier, uit administrateuren of onafhankelijke burgers te verkiezen assessoren. Engelsche of Amerikaansche kooplieden zouden van een benoeming tot assessor zijn uit te sluiten.

Geest van oppositie, tegens meest alle propositien door den Gouverneur, alvorens aan het Hof gedaan wegens Reformes. Het zou niet meer moeten voorkomen, dat voorstellen eenvoudig door een „Neen" werden verworpen, maar (de leden van den Hoogen Raad) zouden, ieder afzonderlijk, hunne redenen dienen te motiveeren, opdat de Minister van Koloniën hoogere beslissing zou kunnen uitlokken. „Veele heilzame mesures", die nu verworpen worden, zouden zoodoende kunnen worden gefaciliteerd.

Gezag van den Raad-Fiscaal. „Deeze is in deeze Colonie „te considereeren als een Noodzakelijk kwaad, door dien „zijn interest hem aanspoord een waakzaam oog te hou-

[1]) Hiermede zal v. P. het nieuw in te stellen bestuurscollege hebben bedoeld.

„den, op het niet infringeeren der wetten; maar de incon-
„venientiën zijn, dat hij zich het pauselijk Recht van ab-
„solutie aanmatigd, dikwerf delicten, die ter kennisse,
„van 't Hof behoorde gebragt te worden, in het Stillen
„zoekt af te maken; om voortekomen de helft der poena-
„liteit, door 't Hof uitgesproken, aan de Arme kas uit te-
„keeren; en dat het inquisitoir Recht tot het vexatoire, in
„deszelfs uitoeffening overgaat."

Middel om deszelfs gezag minder hatelijk te maken. Voorstel om den raad-fiscaal op eigen risico, en niet op 's Lands kosten te laten procedeeren; eventueel op last van den Gouverneur of bij decreet van het hof, enz.

Het Hof van civiele Justitie. Uitvoerig werd de langzame wijze van procedeeren (van dit tweede hof) geschetst, en de manier waarop, door toepassingen van het recht van retentie en met medewerking van de rechters (d.w.z. de leden van het hof), het recht van eigendom „buyten „kracht gesteld word". Een voorbeeld werd gegeven dat ongeveer op het volgende nederkomt.

De (in Nederland wonende) eigenaar van een onverhypothekeerde plantage, wenschte zich, na aankomst in Suriname, in het bezit van de plantage te stellen. De administrateur weigerde, omdat hij eerst zijne rekening moest opmaken. Is de administrateur te kwader trouw (en dat is, zegt v. P. de meerderheid), zoo is de eigenaar verplicht hem een proces aan te doen: „op straffe van executie tot „het doen van rekening". Nadat de eigenaar eenige maanden in de Kolonie zal zijn verbleven, gaf de administrateur dan een (gefingeerde) rekening, onder weigering tot overgave der plantage, totdat het bedrag dier rekening zou zijn afbetaald. Hangende het proces bleef de administrateur in zijn ambt en nu liet deze, b.v. door onkosten te maken aan gebouwen, enz., een nieuwe rekening ontstaan door welke de overname nog meer zou worden bemoeilijkt. De rechters weigerden zich met de juistheid van de vordering in te laten en den eigenaar bleef niets anders over, dan zonder eenig onderzoek ,de door den administrateur aangegeven bedragen te betalen.

Wilde de eigenaar daarna zijn geld terug hebben, dan

bleef hem slechts over een nieuw proces aan te vangen, dat jaren lang duren kon. Veronderstel nu, dat de administrateur veroordeeld werd, tot terugbetaling met 8 % rente, dan was hij nog goed af, want hij had de door hem onrechtmatig verkregen gelden tegen 12 % kunnen uitzetten. En mocht de administrateur geen cautie hebben gesteld (letterlijk staat er: „Den Administrateur, geene Cautie stellende", — dit laat ook ruimte voor de opvatting dat administrateurs, qualitate qua, van het stellen van cautie waren vrijgesteld) dan was er op hem, indien hij insolvabel mocht zijn, niets te verhalen.

Zoude het niet billijk zijn aan zulk een onvoeg een Einde te maken? v. P. vroeg in deze paragraaf om een instructie ter zake voor het hof.

Over het presidium van den Gouverneur in het Hof van Civile Justitie. In het belang van de vrijheid van denken en handelen, die aan de leden van de rechterlijke macht moet worden gelaten, achtte v. P. het beter dat dit hof niet door den Gouverneur, maar door een uit Nederland te zenden (jurist?) werd voorgezeten. Men zende dan nog voorts vijf, uit 's Lands kas te bezoldigen, personen uit Nederland uit, als extraordinaris raad, dan zal met reden kunnen worden verwacht dat het hof (zoo zegt v. P.) tot de reële welvaart van de Kolonie het meest zou bijdragen en dat „dezelve onder dit paladium zal herleven".

Ten aanzien van het recht van appèl in burgerlijke zaken in Nederland stelde v. P. — hoewel toegevende, dat het appèl van een vonnis, een zekere som te boven gaande, nooit kon worden geweigerd, — voor, te voorkomen dat de uitvoering van een vonnis alleen uit „halsstarrig- „heid en vuilaardigheid" door het aanteekenen van appèl werd vertraagd. Een Hooge Raad van onderzoek zou het vonnis voorloopig moeten kunnen laten uitvoeren.

Onder het hoofd „Secretaryen" werd nog medegedeeld, dat Gouverneurs niet zelden misbruik maakten van hun recht om leges te heffen, en op verbetering wordt aangedrongen. Verbetering van de rechtspleging van het hof van kleine zaken (dit is dus blijkbaar een derde hof, dat in rang op het hof van civiele justitie volgt) werd

bepleit. Dan komt v. P. in drie paragrafen terug op zijn stokpaardje [1]); de titels luiden: *„De Administratie van „particulier Eijgendom"*; *„De Belangens van het Land zou- „den vorderen dat de Eigenaren niet ten proy der Administra- „teuren vallen"*; en: *„Belang der Eigenaren en der Geintres- „seerdens in de Colonie"* [2]).

In de laatste 20 jaren van het Moederland afgesneden, zoo vangt het betoog aan, zijn er in de Kolonie bijna geen ordentelijke blanken meer derwaarts gekomen. De notabelen in de Kolonie zijn soms gewezen matrozen en soldaten, aan wie eene administratie werd opgedragen. De administrateuren hadden, door dat de verbinding met het Moederland was verbroken, vrij spel, en niets wat eigenbelang kon uitdenken bleef door hen onbeproefd. Toen het pond sterling tot *f* 46 Surinaamsch geld was gestegen en de zilveren Spaansche daalder 10 à *f* 12 waard was, berekenden zij arbeidsloonen, materialen, provisiën en eigendommen, naar den koers van de wissels, in guldens, zoodat hun saldo cassa 2 tot 4 maal nominaal hooger te boek kwam te staan, dan de werkelijke voorgeschoten en genoten waarde. Buiten en behalve hetgeen in de administratie op frauduleuze wijze en illiciet was verricht, vroeg men zich af, wat uit de plantages worden zou, indien de wisselkoers (Nederl. courant tegen Surinaamsch kaartengeld) à pari mocht komen te staan, zoodat men aan de administrateuren hunne vorderingen à pari zou dienen terug te betalen.

Reeds twee jaren geleden was het niets buitengewoons, dat plantages — die menigmaal nog bovendien voor misschien zeven achtsten in het Moederland verhypothekeerd zijn — met een saldo voorschot van 30 à 50.000 waren be-

---

[1]) Terecht. Want de bloei van de kolonie hing toenmaals geheel af van dien van de plantages.

[2]) Dat deze vertoogen van v. P. de aandacht van de Regeering hebben getrokken, blijkt o.a. uit de overweging van het K.B. van 17 Juni 1816 (*Gouvernementsblad* no. 10):

„Alzoo Wij in ervaring zijn gekomen, dat sommige Administrateurs van „Plantaadjen in de Kolonie van *Suriname* zich hebben aangematigd, om, „indien zij vermeenen, dat de Eigenaars van Plantaadjes hun eenig saldo „verschuldigd zijn, zich in het bezit van derzelver Eigendommen te hand- „haven".

last, en dat er achterstand was met de te betalen (hypotheek?) rente. De Nederlandsche handelshuizen zouden er zich dus niet toe leenen om geld naar Suriname over te maken: de administrateuren zouden, tenzij dat het Bestuur ingreep, de plantages als hun eigendom beschouwen en er de producten van blijven naderen.

v. P. gaf nu in overweging te bepalen, dat gedurende een jaar tijds de bedoelde kassaldi en vorderingen, indien zij dagteekenen van den tijd, dat de wisselkoers hooger stond dan 1 pond sterling = *f* 22 Surinaamsch kaartengeld, zouden kunnen worden afbetaald in contant Hollandsch geld dan wel in Gouvernementswissels, de Nederlandsche gulden tegen twee gulden Surinaamsch gerekend (in cas nu, voegt v. P. hieraan toe, de wissels dusdanig beteren, dat onder de 100 % verlies de Gouvts. wissels in de Kolonie wierden verkocht). De voorgestelde regeling, zegt v. P. zou een weldaad zijn voor behoeftig geworden inwoners van Paramaribo, die huizen en slaven hebben moeten verhypothekeeren, en wier eigendommen nu dreigen in handen van hunne crediteuren te vallen.

Eene Commissie met uitgebreide volmacht zou van alle plantages dienen te vorderen eene opgave van het aantal negers, van het aantal akkers in bewerking, van de tijdstippen waarop de uitdeelingen van kleeding en provisiën (aan de slaven) hebben plaats gehad, van de productie, de verscheping, enz., toezicht dienen te houden op de rekening van verhypothekeerde plantages, op de betaling van de uitgaande rechten, enz., kennis moeten geven van bevonden verschillen met de op eede gedane verklaringen, opdat de administrateurs zouden kunnen worden vervolgd. Plantages, die hunne onkosten niet konden goedmaken, zouden vanwege den Souverein met de slaven dienen te worden verkocht.

Tot de *Finantien en Revenuen* overgaande was v. P. van oordeel, dat de z.g.n. weglooperskas zou moeten verdwijnen en het hoofdgeld ware te verhoogen. Maar eerst nadat men het bedrag zou kunnen overzien, dat 's Lands kas en de Koloniale kas zouden hebben te betalen aan vaste ambtenaarstraktementen, eerst dan zou men kun-

nen beoordeelen welke belastingen zouden behoorden te worden geheven. Uit *'s Lands Kas*, bestaande o.a. uit de opbrengst van het hoofdgeld en die van de transportgelden (bij eigendomsovergang), alsmede uit de (andere) ontvangsten voor zegel, waren te kwijten de kosten van het onderhoud van de forten, van het Gouvernementshuis, van het militair hospitaal en andere militaire gebouwen en verder de traktementen van alle openbare ambtenaren (van enkelen voor de helft). De *Koloniale Kas* zou bestaan uit de uitgaande- en waagrechten, enz., en uit die Kas zouden betaald kunnen worden de andere helft van het traktement van den Boekhouder-Generaal en van de twee Ontvangers, het onderhoud van het kordon (linie van defensie tegen de Boschnegers), van vaartuigen, enz., die onder dat onderhoud ressorteeren, van de Koloniale gebouwen en kerken, de traktementen van de geestelijkheid en van de stedelijke politie, alsook de jaarlijksche uitdeeling aan de bevredigde Boschnegers en Indianen.

Alvorens nu tot een ander „big point" over te gaan en de *traktementen* te noemen, wees v. P. er eerst op, dat men den Gouverneur „bij zijne eerste instelling" ruimte zou moeten laten voor het nemen van „generaale Mesures", en dat de traktementen, in Nederlandsch geld berekend, alle drie maanden volgens wisselkoers waren uit te betalen.

Een vermakelijk preekje volgde, dat men niet te veel van dusdanige traktementen (als hij, v. P., zal voorstellen) moest schrikken, want dat men van halve maatregelen en „palliatieve" middelen niets goeds kon verwachten. De voorgestelde cijfers waren: Raad Fiscaal *f* 5000 vast en *f* 5000 voor onderhoud en kleeding van een opperschout en 10 dienders; Raad-Boekhouder-Generaal *f* 10.000. Vier ontvangers, vast traktement *f* 4500.—*f* 6000. Drie secretarissen ad *f* 6000. President van 't hof van civiele justitie: *f* 10.000 Vijf extraordinaire raden ad *f* 6500; vijf ordinaire of locale raden ad *f* 2000 (met het recht, zooals te voren blijkt, daarnevens een beroep als dat van planter te mogen uitoefenen). Voorts voor de Commissie van toezicht op de plantages: een voorzitter ad *f* 9000, vier leden ad *f* 6500, en een secretaris ad *f* 4000.

Enkele, op 23 Januari 1815 gedagteekende en aan de Memorie toegevoegde „Nadere Aanmerkingen" traden hier en daar nog over de genoemde onderwerpen in bijzonderheden. De ontvangsten hebben in 1813, zoo wordt in de aanmerkingen nog medegedeeld, bedragen tusschen de 1.300.000 en 1.400.000 gulden Surinaamsch, vermoedelijk gelijk aan 800.000 à 900.000 gulden. Eene uitlegging werd gegeven van wat „Commando-Negers" zijn, en hoe op de aan planters uit te keeren daggelden — eigenlijk een misbruik geworden — ware te bezuiningen. Aangedrongen werd voorts op een betere behandeling van de negers en om hun tegemoet te komen in hun bezwaar om plantages, waar zij lang waren gevestigd te moeten verlaten. Ook achtte v. P. het getal Joden, waarvan een deel zich alleen met woeker en sluikhandel ophoudt, te groot.

Tot zoover de Memorie, ongetwijfeld een belangrijk staatsstuk, dat wel geschikt was om aan den Koning en zijne adviseurs den indruk te geven, dat het bestuur van de Kolonie bij v. P. aan goede handen zou zijn toevertrouwd. Het duurde echter nog bijna een jaar na zijne benoeming, eer de nieuwe G. G. in functie zou treden.

De terugkeer van Napoleon uit Elba bracht een onverwacht oponthoud: de Koning benoemde den generaal-majoor van Panhuys in April 1815 als zijn vertegenwoordiger bij het Pruissische hoofdkwartier, voor de waarneming van welke betrekking hem na afloop van den strijd het ridderkruis 3e kl. van de Militaire Willemsorde en door den Koning van Pruissen dat van den Rooden Adelaar werd toegekend.

Op welk tijdstip de nieuwe Gouverneur, aan wien intusschen bij het in September 1815 tot stand gekomen, te voren reeds aangehaalde Regeeringsreglement den titel van Gouverneur-Generaal was toegekend, in de Kolonie aankwam, blijkt uit no. 1 van zijne op het Rijksarchief aanwezige missives, d.d. Paramaribo 26 Januari 1816. Hij schreef daar in aan Zijn Hoog Edel Gestrenge den

reeds genoemden Staatsraad Goldberg, Directeur-Generaal van 't Departement van Koophandel en Coloniën, dat hij aan boord van het fregat Euridice den 15den „alhier" arriveerde, dat Generaal Bonham ontkende orders tot het overgeven van de Kolonie te hebben ontvangen, en het hem niet gelukte B. te bewegen hem voorloopig het fort Amsterdam of Zeelandia te laten bezetten, zoodat hij zich moest vergenoegen met de Nederlandsche troepen op drie naast elkander gelegen plantages in te kwartieren. De order tot overgave kwam echter eergisteren aan; B. wachtte toen nog op de transportschepen uit Barbados met nadere orders. U.H.E.G. zal met mij beseffen (zoo luidt de brief verder), hoe onaangenaam het mij heeft moeten zijn bij mijn aankomst het gedrukte reglement met de daarbij gevoegde instructiën voor den Gouverneur -Generaal, Fiscaal en andere ambtenaren in ieders handen te vinden; de artikels betreffende de Joodsche natie, de Boschnegers, de Couleurlingen en Slaaven hebben een soort van wantrouwen veroorzaakt bij die klassen van menschen.

De G.G. vreesde in vele kassen tekorten te zullen aantreffen, gaf zijn oordeel over sommige personen en maakte bezwaar tegen het zeer groot getal joden, dat dagelijks door nieuw aangekomenen vermeerderde; hij had reeds aan een deputatie van de Duitsche joden zijn verlangen dienaangaande te kennen gegeven.

Den 30sten Januari schreef de G.G. op nieuw. De voormalige Societyts, nu 's Konings cassa, zijn genoegzaam allen ledig. Hij zal na de overgave zoo spoedig mogelijk verslag doen van de schreeuwende onrechtvaardigheden en exactiën die onder den tegenwoordigen Gouverneur hebben plaats gevonden[1]).

Eerst 29 Februari 1816 volgde de missive no. 3, vermeldende, dat op 26 Februari te voren 's Konings vlag te Pa-

[1]) Wolbers prijst in zijn Geschiedenis van Suriname, 1861, het beheer van Bonham als voorbeeldig, doch schijnt dit oordeel te hebben gegrond op de stukken door B. zelf naar Engeland gezonden, en door W. op „Her Majesty's State papers office" te Londen geraadpleegd. Uit v. P.'s Memorie zou zijn af te leiden, dat het Engelsche bestuur op onvoldoende wijze tegen de bestaande misbruiken was opgetreden.

ramaribo was geheschen en het bewind door den Gouverneur-Generaal was aanvaard. Al de kassen waren van geld ontbloot en Gouverneur Bonham had de vorderingen voor de huur van Commando-negers — die uit 's Konings cassa hadden behooren betaald te worden — onvereffend achtergelaten. De Inventarissen over den staat van het artilleriewezen door de Engelschen overgegeven waren in een ongelooflijken staat van verwarring.

Ik zal aan Zijne Majesteit moeten voorslaan de traktementen ten minste voor de helft te verhoogen, naardien ik mijzelve in mijn approximatie heb bedrogen (De prijzen van alle „noodwendigheden", uitgenomen de provisie uit Europa, waren in de Kolonie slechts zeer weinig gedaald).

Brief no. 5, van 7 April (no. 4 is zonder belang) klaagde op nieuw over de foutieve inventarissen en balans der financiën van Pinson Bonham, die in het geheel niet met de werkelijkheid overeenkwamen. B.'s aide de camp was vertrokken zonder, zooals hem was opgedragen, rekenschap te doen van ƒ 605.471 in 1815 uitgegeven, en van ƒ 172.347 die hij in den loop van dit jaar nog uit 's Lands kas genoten had, voor uitgaven ten behoeve van het Korps negerjagers. In 1808 heeft dit korps, hoewel toen drie maal zoo sterk, bij een wisselkoers van ƒ 47 per £, terwijl die koers nu ƒ 19 per £ bedraagt, ƒ 700.000 gekost; dit toont aan hoe roekeloos onder B.'s bestuur is te werk gegaan; met de overige financieele „systhema" is het grootendeels naar dezelfde verhouding gegaan, en noch de Raadvan Politie, noch de gewezen Boekhouder-Generaal schijnen zich daartegen te hebben verzet. Door het corps samen te brengen met de overige troepen hoop ik ruim ƒ 400.000 's jaars aan onnoodige uitgaven te zullen kunnen besparen [1]).

De G.G. had ƒ 25.000 (Surinaamsch) toegestaan voor huisvesting van de officieren van het garnizoen.

---

[1]) Wij stellen ons voor om straks nog enkele totnogtoe in de Surinaamsche geschiedenis onbekend gebleven punten te bespreken, zooals het vreemde dralen van den Britschen Gouverneur bij de teruggave van de Kolonie; de bevestiging door Mr. Vaillant van v. P.'s ongunstig oordeel over Bonham's houding in zake van geldelijk beheer, en de ruimte tot zelfstandig handelen, die aan v. P. was gelaten, blijkende uit het zenden van een oorlogschip naar Barbados, om hulp te verleenen bij een slavenopstand.

Wij komen thans in een brief van den G. G. een destijds, (vermoedelijk ook nu nog), in Nederlandsche en buitenlandsche ambtenaarskringen bijzonder geachte en zeer geziene persoonlijkheid tegen, namelijk den eerw. Heer Bureaucratius. De beantwoording, zegt de G.G. in zijn wanhoop, van de punten, voorkomende in de statistieke Memorie, vergezellende UH.E.G.'s depêche no. 3418, is van zulk eene uitgestrektheid, en omvangt zoo vele gedetailleerde „materiën", dat voor de best geoefende en meest bekende met de plaatselijke aangelegenheden vele maanden zouden vereischt worden om, met veel toewijding en onafgebroken studie, die taak te volbrengen. Ik vrees het in de eerste twaalf maanden niet te kunnen doen. — Van Panhuys had, toen hij dit schreef, nog geen vier maanden levens over. —

Een andere grief tegen het Departement was, dat men door de benoeming in Nederland van twee ambtenaren op ƒ6000 en ƒ4000 gulden 's jaars (buiten den G.G. om?) al zijn plannen tot bezuiniging ten aanzien van de bezoldigingen van lagere ambtenaren den bodem had ingeslagen. Tot subalterne posten als deze, zoo bromt de G.G. verder, is overvloedig stof in de kolonie, de twee laatste aanstellingen plaatsen mij voor het geval, van lieden die reeds jaren lang gediend hebben, buiten brood te zetten, of te moeten pensionneeren. Ik smeek UH.E.G. te considereeren, dat al het hatelijke van dien op mij alleen rejailleert. Enkele regels verder zegt de „smeekeling" (cum grano salis) echter, dat hij Z.H.E.G. cordaat moet betuigen, met leedwezen vooruit te zien, dat al het goede hetwelk hij met het volle vertrouwen des Konings in minder dan twee jaar had kunnen bewerkstelligen, hem nu helaas als een schoone droom voorkomt. De Directeur-Generaal had den G.G. slechts enkele dagen voor zijn vertrek het Regeeringsreglement toegezonden; het blijkt den Landvoogd nu, dat hij over ieder artikel zal moeten schrijven en door replieken en duplieken alles ontleden, waartoe, zucht van Panhuys, meer tijd zal vereischt worden als mij mogelijk levensjaren — (hoe weinig voorzag hij zijn spoedig einde) — zullen overblijven, gesteld Ik gecondemneerd ware dezelve in dit Land door te brengen.

De lijvige brief roept nu verder de beslissing des Konings in aangaande de uitgifte van gronden door de twee laatste Engelsche Gouverneurs, en tot verbod van geheime commerciëele firma's, bestaande hoofdzakelijk uit administrateuren van eigendommen van afwezigen, die requireerden, goederen leverden, en ook weder aan zich zelven verkochten, een systeem, dat hier zoo algemeen is geworden, dat alle schaamte en reserve te dien opzichte zijn geweken. De. G.G. twijfelde of hij, in staatsrechtelijken en ook in streng juridischen zin wel bevoegd was om aan deze praktijken een einde te maken. Van de aanwijzing van de divisiën (districten) door letters, de plantages door nummers, en het merken van alle zakken en vaten (*Gouvernementsblad* 1816, no. 4) stelde de G. G. zich veel voor om fraude, ook ten nadeele van de afwezige eigenaren, tegen te gaan.

Met groote warmte bepleitte de G.G. 's Konings tusschenkomst bij de Britsche Regeering, ten einde een dertigtal jonge negers terug te bekomen, die onder het Engelsche Bestuur (niet zonder veel gejammer van de moeders) naar Barbados waren gezonden. De ouders wanhoopten hen ooit terug te zien. „Dit is iets dat ieder gevoelig hart „en een iegelijk die de ouderlijke tederheid beseft, moet „treffen, vooral wanneer men weet, hoeveel prijs de Afri-„caansche Vrouwen op haare zoonen stellen."

Er volgen nu nog drie brieven, vóór van Panhuys stierf. De laatst verzondene, van 24 Mei, is van geen belang; de beide daaraan voorafgaande, gedagteekend 21 Mei 1816, zijn door den bleeken inkt niet gemakkelijk te lezen. No. 6 handelt o.a. over den lagen koers van het papieren geld en stelt het bedenkelijke van den toenmaligen tijd van crisis en malaise in het licht. De G.G. achtte een provisioneele algemeene staking van betaling — (dus een moratorium! —) onvermijdelijk. Drie vierden van de inwoners stonden, volgens hem op het punt van in de diepste armoede te geraken. Toch meende hij, als zijne voorloopige bevinding, in uitzicht te kunnen stellen, dat de Kolonie zelve in de meeste van hare behoeften zou kunnen voorzien. Door de afschaffing van de ruïneuze inrichtingen van het Ko-

loniale Korps, de beperking van de traktementen van de eerste ambtenaren, en het besparen van de aan de Engelsche troepen betaalde Koloniale toelage, zouden niet slechts alle ambtenaren kunnen worden betaald en alle uitgaven bestreden, maar ook de kosten van buiten- en binnenlandsche defensie en van de bezoldiging van de troepen. Aan de troepen zou versch vleesch, rum, koffie en suiker ten laste van de Koloniale fondsen kunnen worden verstrekt. Indien het nu Zijner Majesteit behaagde voor de kleeding en vivres van de troepen, voor het voorzien der arsenalen en magazijnen met materialen, en van het Hospitaal met het noodige, in de Nederlanden te zorgen, zou zich zelfs de hoop voordoen om enkele belastingen te kunnen afschaffen, die als onrechtvaardig en drukkend konden beschouwd worden. — Een op enkele bladzijden verder voorkomende ontboezeming klinkt echter als een voorbehoud: Nergens in de wereld kan onkunde en gebrek aan locale kennis en ondervinding meerder op de pecuniëele uitgaven influenceeren als hier te lande. — Het was 's Gouverneurs zwanenzang.

Het zoogenaamde „Gouvernementsjournaal" van Suriname, 1816, deelt uitvoerig mede, dat hij na een ziekte van vijf of zes dagen, in den nacht van 17 op 18 Juli 1816 aan een hevige koorts bezweek. „Zijne Excellentie blijft even „present tot 10 Minuten voor 12 Ure, wanneer Hoogst „Dezelve, na van zijn dierbare en bedroefde Echtgenoote „het laatste vaarwel genomen te hebben, zacht en zalig „den laatsten adem uitblies; dus stierf een dapper Gene„raal, braaf Gouverneur en Lievend Menschen Vriend, be„treurd door zoo menigeen zoo bekende als onbekende." In den morgen van den 18den werd zijn dood door kanonschoten bekend gemaakt; het laatste bezoek van vele ingezetenen en het verloop der begrafenis zijn mede in het „Journaal" beschreven. De Raad-Fiscaal, Mr. C. R. Vaillant, optredende als Gouverneur-Generaal ad interim, noemde van Panhuys in zijne, in de gecombineerde vergadering van de hoven van crimineele en van civiele justitie op 19 Juli 1816 uitgesproken rede, een bijzondere

vriend van zijn vorst, gedacht zijn echtgenoote en zijn' zoon, en zeide o.a.: „zijn sterfbed was dat van een Christen, „die zich door een deugdzaam leven tot een zalig ster- „ven had voorbereid, en de eeuwige belooning verwacht."

Mevrouw de weduwe van Panhuys vertrok den 10en Augustus naar Nederland. Een fraaie gekleurde teekening van tropische bloemen en vogeltjes (kolibri's), in 4° formaat, met het onderschrift: Orig: Louise van Panhuys, siert bijlage VII van de „Beschreibung einer Reise nach Surinam" van Baron A. von Sack (Berlin 1818); de in het boek op blz. XVIII voorkomende mededeeling laat geen twijfel over, dat de weduwe van den Gouverneur de teekening vervaardigde.

Is het mogelijk een indruk van het karakter van den Gouverneur-Generaal te verkrijgen? Vooropstellende, dat betrekkelijk weinig gegevens omtrent zijn persoon bekend zijn, meenen wij hem te mogen aanduiden als iemand die zich, zooals ook Generaal Koolemans Beynen met voorbeelden toelichtte, in een voornaam opzicht door plichtsgevoel liet leiden, als een man van een ordelievenden en eerlijken inborst, die het kwade tegenging en niet schroomde het verkeerde openlijk aan te wijzen. Het gaan naar Suriname was voor hem geen onverdeeld genoegen; hij wist dat hem daar vele verdrietelijkheden zouden wachten, en, zooals hij in een van zijne vóór zijne benoeming dateerende particuliere brieven schreef, had hij een rustig en onbekommerd bestaan in Europa kunnen leiden, in plaats van in zijn een en vijftigste jaar naar Suriname te vertrekken. Ongetwijfeld ook door zijn verblijf in Duitschland, in Engeland en in Suriname heeft de voormalige veertienjarige cadet, die vermoedelijk in zijne jongelingsjaren niet veel van staatkunde en rechtswetenschap zal hebben geleerd, zich ontwikkeld tot iemand die belang stelde in maatschappelijke toestanden, en bekwaam kon worden geacht een bijna ten onder gegane Kolonie in moeilijke tijdsomstandigheden te besturen. Voegt men kleine aanwijzingen samen: zijn zorg voor zijne manschappen op Texel en op Wight; zijn voorstel om aan de soldaten in

Suriname bananen, versch vleesch, rum en suiker te verschaffen — zij schenen vroeger hoofdzakelijk met ingemaakte provisiën te worden gevoed —; zijn verbod om door matrozen overmatigen arbeid in het heete Surinaamsche klimaat te doen verrichten (*Gouvernementsblad* no. 3); het opkomen voor een behoorlijke behandeling van de slaven, dan komt ook naar voren het beeld van een humaan mensch, goed voor zijn ondergeschikten, en hartelijk in zijn vriendschap, en dan zijn ook de woorden te verstaan, die zijn opvolger in droefheid en ontroering aan zijne nagedachtenis richtte.

Zijn er in Suriname, zal men allicht vragen, misschien nog herinneringen aan Gouverneur-Generaal van Panhuys bewaard gebleven? Er zijn er inderdaad nog enkele. In de adjudantskamer van den Gouverneur hangt zijn portret (waarvan de redactie van dit tijdschrift zoo vriendelijk is geweest eene afbeelding voor dit artikel te doen vervaardigen), met de portretten van andere landvoogden. Zijn graf ligt op een begraafplaats in het hart van Paramaribo en is duidelijk aan den steen met opschrift en familiewapen te herkennen [1]). Een liedje, waarin de naam van „Granman Panhuysi" voorkwam, schijnt bij de negerbevolking nog geruimen tijd bekend te zijn geweest, terwijl een katoenen stof, die voor hoofddoeken of andere kleeding werd gebezigd, met een zeker patroon bedrukt, „granman Panhuysi-krossi" genoemd werd. Merkwaardigerwijze schijnt zijn naam het langst in aandenken te zijn gebleven bij .... de Boschnegers, zooals de steller van deze regelen, indien hij zich wel herinnert in het jaar 1893, mondeling van het sedert overleden groot-opperhoofd der Aucaners, Oseisie van Otterloo, mocht vernemen.

NASCHRIFT

De zoon van den Gouverneur-Generaal, Georg, Emile, August van P. geboren te Hannover in 1796 en bij het overlijden van zijn vader in zijn 19e levensjaar, stierf in 1871 als gep. luit. generaal in Ned. dienst, adjudant des

[1]) De steller dezes liet in 1896 eenige losgeraakte steenen weder bijmetselen.

Konings in buitengew. dienst, te Frankfort a.M.; hij was tot 1866 militair gezant bij den Duitschen Bond. Volgens een artikel van den heer A. J. A. Flament, in het Maandblad van het Natuurhistorisch genootschap in Limburg, was hij een bekwaam geoloog, en ontwikkelde hij in 1857 voor een vergadering van geologen te Bonn, denkbeelden over den steenkolenrijkdom in den Limburgschen bodem, die zijn tijd vijftig jaar vooruit waren. Hij maakte in 1852, toen hij luit. kol. was van den gen. staf te Maastricht, deel uit van een (in 1855 weder ontbonden) commissie van advies [1]) nopens het vervaardigen van de (eerste) geolgische kaart van Nederland, enz. [2]), welke kaart, zooals bekend, door Dr. W. C. H. Staring, den schrijver van „De Bodem van Nederland" werd samengesteld en in 1863 voltooid [3]).

's-Gouverneurs zoon liet twee kinderen achter, waarvan het oudste eene dochter, als weduwe van Dr. Schmitt, Consul-Generaal der Nederlanden te Frankfort, nog in leven is. Het tweede kind, een zoon, bekleedde evenals zijn oom, Dr. S., het ambt van Consul-Generaal der Nederlanden te Frankfort a.M. en overleed enkele jaren geleden, twee zoons (achterkleinzoons dus van den Gouverneur-Generaal) nalatende.

---

a. DE BRIEFWISSELING TUSSCHEN DEN NEDERLANDSCHEN EN DEN ENGELSCHEN GOUVERNEUR VAN SURINAME BIJ DE TERUGGAAF VAN DE KOLONIE IN 1816

De wijze waarop de teruggaaf van Suriname in 1816 heeft plaats gehad, komt ons op bijzonder duidelijke wijze voor oogen, wanneer wij kennis nemen van den inhoud van de navolgende, in het Rijksarchief voorhanden en als bijlagen van het z. g. n. „Gouvernementsjournaal" van Suriname, van 21 tot en met 30 genummerde brieven van den nieuwbenoemden Gouverneur-Generaal W. B. van Panhuys en van den aftredenden Engelschen Gouverneur, den generaal-majoor Pinson Bonham.

Aan die brieven laten wij de volgende opmerkingen voorafgaan. Een epistel van den generaal-majoor van Panhuys, aan boord van het aan de monding van de Suriname-rivier liggende Nederlandsche oorlogschip de Euridice, van 15 Januari 1816 aan den Engelschen Gouverneur, opent de rij. Het stuk is geschreven in de „langue diplomatique" en geeft wel blijk van diplomatieke bekwaamheid bij den steller. Want deze neemt dadelijk een juist standpunt in, door tot den Engelschen Landvoogd te zeggen: Onze Souvereinen hebben zoo en zoo beslist; wij hebben dus niets anders te doen, dan die beslissing zoo goed mogelijk uit te voeren.

---

[1]) Dr. W. C. H. Staring door Dr. W. J. A. Huberts (met potlood aanteekeningen van Wm. Staring), in Mannen van beteekenis in onze dagen, Levensschetsen en portretten bijeengebracht door N. C. Balsem, Haarlem, Kruseman & Tjeenk Willink, 1877, blz. 355.

[2]) Feitelijk ging het in de eerste plaats om het geologisch onderzoek van den vaderlandschen bodem, hetwelk uiteraard aan eene beschrijving van dien bodem en aan eene opheldering van die beschrijving door een geologische kaart vooraf diende te gaan. De kaart zette de kroon op het werk. Blz. 1 van De Geologie van Nederland, Handleiding voor de bezigtigers der verzameling op het Paviljoen te Haarlem, te Haarlem bij A. C. Kruseman, 1853. Schrijver van die handleiding was klaarblijkelijk dr. S. zelf.

[3]) Als voren, noot 1, blz. 362.

Gouverneur Bonham, zie brief No. 22, wimpelt echter beleefd de uitnoodiging tot teruggave af, die voor hem niet onverwacht komt, want hij heeft al ter zake, met den vóór den generaal majoor van Panhuys gearriveerden vice-admiraal van Braam, van gedachten gewisseld, De „„langue diplomatique" gebruikt Bonham natuurlijk niet, daar is hij Engelschman voor. Vergissen wij ons niet, dan zijn zelfs de Engelsche diplomaten van den tegenwoordigen tijd in hunne pogingen om toch van goeden wil in het bezigen van die taal te doen blijken, nooit verder gekomen dan tot den aanhef: „Monsieur le Ministre", om dan onveranderlijk weer in hun eigen dierbare sprake te vervolgen. Zoolang men mij niet commandeert — dit is B.'s standpunt — doe ik niets. Traktaten gaan mij niet aan; ik heb alleen met mijn onmiddellijken chef te maken; Zoo is ongeveer zijn redeneering.

Ongetwijfeld is een dergelijk standpunt het veiligste geweest, onder de militaire dienstverhoudingen van vroeger tijd. Maar het is begrijpelijk, dat de nieuwe Gouverneur-Generaal met deze opvatting niet tevreden is, en, na zijn verwondering te hebben te kennen gegeven over het achterwege blijven van de Engelsche orders, met Generaal Bonham gaat confereeren (zie brief 23).

Brief 24 wijst uit, wat op die conferentie, aan welke de vice-admiraal van Braam deelnam, werd verhandeld. v. P. tracht B. in het nauw te brengen, door hem voor te houden, dat reeds ten vorigen jare de aankomst van de Nederlandsche troepen in Suriname was verwacht; dat aan hem B. dus wel orders *moeten* zijn verstrekt. De Nederlander maakt ook aanmerking op een ter elfder ure door den Engelschman gedane benoeming, eene benoeming van de soort zegt v. P., weinig vriendelijk, als in de laatste jaren zoo sterk tot den ondergang van de Kolonie hebben bijgedragen. En, voegt hij er aan toe, wil voorts met Uwe *cadeautjes* (B. wilde hem met een geschenk vereeren) alstublieft thuisblijven.

Ditmaal blijft generaal Bonham niet koel meer. Hij antwoordt op denzelfden dag in een zenuwachtigen brief. Zelfs de „demon" Napoleon wordt daarin ten tooneele gevoerd, en drie uitroepteekens moeten zijn verzekering, dat er geen orders zijn, bevestigen. Voor hem is er geen teruggaaf — restitution — van de kolonie, maar hij spreekt van „surrendering the colony" — hetgeen immers een bevelhebber — die dit zonder daartoe gemachtigd te zijn doet — voor een krijgsraad brengt (en misschien het leven kan kosten).

Er valt dus met B. niet meer te redeneeren, en v. P. heeft dit ook ingezien. Hij poogt alleen, een 12 dagen later, zie brief no. 26 en 27, toegang voor Amerikaansche schepen te verkrijgen, maar te vergeefs.

Uit brief no. 28 blijkt, dat ook op het eiland St. Eustatius de Engelsche „orders" hadden ontbroken.

En weet U nu nog niet wat in het tractaat van 1814 staat, vraagt v. P. in zijn brief van 10 Februari, of zijn Uw orders misschien met dat tractaat in strijd?

Brief no. 30 toont aan, dat B. niet langer onbekendheid met het tractaat kan voorwenden: Ik ken art. 3 van het door U bedoelde tractaat heel goed, zegt hij, en het zal zonder twijfel strikt worden nagekomen. Van dezen brief geven wij echter, als van minder belang, maar een uittreksel. Er volgt nog een korte briefwisseling over de eerbewijzingen, welke brieven wij hier achterwege laten. B. had, tot verontwaardiging van v. P., bij zonsondergang de Engelsche vlag willen laten nederhalen; v. P. dreigde, indien B. dat deed, hem in 't geheel geen eerbewijzen meer te zullen geven, en eerst daar-

na kwam, op voorstel van v. P., de regeling nopens de plechtigheid van het nederlaten van de Engelsche en het ophijschen van de Nederlandsche vlag tot stand, zooals die werkelijk werd uitgevoerd en door Wolbers is beschreven.

Dat elders de uitvoering van de Conventie van 13 Augustus 1814 — die aan Nederland de teruggave verzekerde van de bezittingen, die in 1803 in ons bezit waren — met bezwaren gepaard ging — is bekend. (De overgave van Padang, en van de Lampongsche districten, had eerst in 1819 plaats). Eene uitgebreide litteratuur-opgave over dat onderwerp is te vinden in het academisch proefschrift van J. E. de Sturler, getiteld: „Het grondgebied van N. Oost-Indië in verband met de tractaten met Spanje, Engeland en Portugal", Leiden, 1881. Het dralen van Generaal Bonham met de teruggaaf van Suriname schijnt den verdienstelijken geschiedschrijver van de kolonie, J. Wolbers, niet te zijn opgevallen.

Exh. 6 july 1816 no. 4042.

No. 21 — A Bord de la Frégate de Sa Majesté l'Euridice, le 15 Janvier 1816

Monsieur !

J'ai l'honneur d'informer votre Excellence que chargé de la part de Sa Majesté le Roi des Pays Bas mon maître de prendre en son nom possession de cette Colonie, je viens en ce moment d'arriver à l'embouchure de cette Rivière ou j'ai trouvés mouillés les deux batiments faisant partie de l'escadre du vice Admiral van Braam, dont nous avions été separés durant la traversée.

Je serai charmé d'apprendre les intentions de votre Excellence relativement aux arrangements à prendre d'un commûn accord pour la remise de cette Colonie, et mon Aide de Camp le Major Lemmers aura l'honneur de lui remettre celle ci.

Comme d'après la convention de Sa Majesté le Roi de la Grande Bretagne et Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, en date du 13 Août 1814. Art.III il est dit: „The places and Forts in the Colonies and settlements which by „virtue of the two preceding articles are to be ceded and exchanged by the „two high contracting parties shall be given up in the state in which they „may be at the moment of the signature of the present convention"....

Je vous prierai en conséquence mon Général de vouloir bien me communiquer les inventaires de ce moment relativement au materiel militaire avec une note des changements qui auront pu avoir lieu depuis cette époque. Envisageant ceci en conformité des intentions de nos Souverains, comme le moyen le plus court et le plus analogue avec la manière franche et loyale des traités de nos cours respectives.

Charmé de renouveler l'honneur de votre connoissance, je prierai votre Excellence d'agréer la très parfaite considération avec laquelle j'ai celui d'être, [1])

Exh. 6 july 1816 No. 4042

No. 22 — Government House, Paramaribo, 16th January 1816

Sir !

I have the honor to acknowledge the receipt of your Excellency's dispatch delivered to me by Major Lemmers & I beg to congratulate your

[1]) Aan de ons ten dienste staande brieven van v. P. (in het „Gouvernementsjournaal") ontbreken de onderschriften.

Excellency on your safe arrival in this Colony. Not having received any Orders or intimation whatsoever respecting its surrender, a correspondence has already taken place between vice Admiral van Braam & myself, in which I acquainted him that I could not permit the Troops of His Majesty the King of the Netherlands to enter our Fortresses untill I have received the commands of His Excellency Sir James Leith commander of the Forces, to whom I have dispatched a fast sailing schooner.

It is most probable that orders have been sent to him (as it concerns the movement of Troops under his command) and that the Transports are now on their passage to take off the English Garrison. In the mean time, I shall be happy to afford every comfort and assistance in my power to the Troops under your Excellency's command & shall be truely gratified to renew our personal Acquaintance.

I have the honor to remain with great respect & regard,
Your Excellency's
most obedient & most Humble Servant.
(*Signed*) P. BONHAM.
M. G. & GOVR.

To His Excellency
Major General De Panhuys, Commander of the Troops of His Majesty the King of the Netherlands, Surinam.

Exh. 6 July 1816 No. 4042
No. 23

A Bord de la Frégate de Sa Majesté L'Euridice. le 16 Janvier 1816

Monsieur le General !

Vous ne sauriez vous étonner de ma surprise en voyant par la lettre de votre Excellence en date d'aujourd'hui, qu'aucun ordre lui a été transmis de remettre cette Colonie a l'arrivée de Troupes de Sa Majesté le Roi mon Maître; vu les Assurances les plus positives comme quoi les Ordres avoient étés expédiés même antérieurement à la dernière guerre qui n'a été que l'affaire d'un moment. Je serai charmé de conférér avec votre Excellence sur ce qui reste à faire et s'agira d'arranger dans un moment aussi embarassant pour Elle que pour moi, à quelle fin je me rendrai à Paramaribo vers les quatre heures demain.

Je suis sensible aux choses obligeantes dont vous avez chargé pour moi Le Major Thornhill et je vous prierai d'agréer la très parfaite considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être de:

Exh. 6 july 1816 No. 4042
No. 24

Paramaribo le 18 Janvier 1816

Monsieur !

En causant hier avec votre Excellence et l'Amiral van Braam, elles nous fit l'honneur de nous dire, qu'ayant demandé un congé, la réponse avait été qu'elle ferait bien d'attendre la remise de cette Colonie au troupes de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, ce qui ce rapportant avec ce que le Major Thornhill, m'avoua en premier lieu, que l'Eté dernier d'un jour à l'autre vous attendiez notre arrivée. J'ose donc solliciter de votre Excellence une réponse franche et loyale, savoir si avant la guerre qui vient de finir, elle n'a jamais été autorisée à remettre cette Colonie, ni prévenu officiellement de notre arrivée; puisque ceci doit décider de ma conduite.

Je n'ai pas besoin d'observer en tout cas à votre Excellence que tout ordre donné et non rappelé reste dans toute sa force et que la loyauté lui ferait un devoir de la remise directe de cette Colonie, et que le moins qu'elle pourrait faire en attendant l'arrivé des transports, vis à vis des Troupes qui viennent de rivaliser de gloire avec celles de Sa Majesté Brittannique sous le héros de ce siecle, serait de les laisser occuper en attendant, soit le Fort Amsterdam ou Zeelandia au lieu de proposer de les envoyer, en attendant sur quelques habitations au fin fond de la Colonie.

Je viens de voir non sans quelque étonnement dans la gazette d'aujourd'hui que vous venez mon Général de nommer à un poste vacant depuis le 1er Janvier un Monsieur van der Tuuk comme Major et Inspecteur de la première ligne après m'avoir dit hier qu'elle ne doutait pas que l'ordre arriverait pour le départ des Troupes de Sa Majesté Brittanique aux premiers jours. D'ailleurs votre Excellence peut bien concevoir que mes Instructions ne permetteront pas de continuer des emplois pareils qui ont si fort contribués dans les dernières années à la ruine de cette Colonie.

Je dois au Roi mon Maître de prier votre Excellence de reprendre le présent qu'elle vient de faire au Gouvernement de sa voiture et de ses chevaux et dont elle m'a touché un mot hier au soir osant lui observer que le Roi et Son Gouvernement sous ce point de vue ne faisant qu'un, je croirais mériter un reproche en l'acceptant.

J'ai l'honneur d'être avec la plus parfaite considération,

Remarque. La voiture dont il 's agit dans cette lettre est une carosse, dont le Général Bonham a fait un cadeau pour le Gouvernement à la cour de Police quand celle ci lui avait décrété dix milles florins pour quelques vieux meubles qu'il proposa de laisser dans la maison du Gouvernement en partant. Le Général Bonham n'a pas voulu la reprendre ayant fait notuler ce présent, et elle sera vendue la semaine prochaine et l'argent versé dans la caisse dont les dix milles avoient été tirés.

(Bijschrift van v. P. voor den Minister).

Exh. 6 july 1816 No. 4042
No. 25

Government House, Surinam 18th January 1816

Sir.

I am honored with your Excellency's letter of this day. Your Excellency has misunderstood my meaning. Last year I asked leave of absence, which was granted, but before I could avail myself of it, the Demon Buonaparte reappeared in France. I have again asked leave to go home in May this year, which is yet unanswered, and I thought so little of your Excellency's *immediate* arrival, for we have had a(n) number of Contradictory reports, that I *dreaded* the answer would be that I must await the arrival of the Troops of His Majesty the King of the Netherlands" — which, had you not arrived till June or July, would have prevented my going home till *1817*, for my family could not bear a winter's voyage — this was my fear I expected you last year, but I thought late Events had made a great Change, Governors being named in the English Newspapers to Every dutch Colony but this.

I never, at any time, have received any orders of intimation whatsoever either from England or from the Commander of the Forces respecting the surrender of the Colony — and I have just received Paroles for February!!! From Barbados on the contrary I have been called upon by the Secretary of State

for my opinion respecting a Carriage of this Colony Enginiens Stones to a great amount *for the Service of the ensuing year* arrived not a month ago, & we know that 3000 Barrels of Provisions are now on the way — any orders which have been given much have been sent to the Commander of the Forces.

I gave the coach for the accomodation of my successor whoever it might be, not the Horses.

As to the appointment of Mr. van der Tuuck, it had been long promised, as Major Mac Entaggart has lately got a full Majority in his own Regiment & hourly expected orders to join it.

I trust your Excellency will perceive how very openly a freely I have expressed myself & I beg your Excellency to be assured that I am extremely anxious for the accomodation of your Troops in any & every way, but permitting them to occupy the forts, which were (?) — your Excellency must know that I should be brought before a Court Martial for surrendering the Colony without orders.

I have the honor to remain with very great respect Your Excellency's Most obedient & most humble servant
(*Signed*) P. BONHAM.
M. G. &. G.

His Excellency Major General De Panhuys Commandeur of the Troops of His Majesfy the King of the Netherlands.

Exh. 6 july 1816 No. 4042
No. 26 Paramaribo le 31 Janvier 1816

Monsieur le Général.

Croyant avoir répondu d'une manière à prouver combien j'aime de concilier avec mon devoir les interêts des sujets de Sa Majesté Brittannique, par ma réponse á la demande qu'on m'a faite; à savoir si les vaissaux Anglais en rade, pourraient continuer de charger après la prise de possession de cette Colonie, j'ose me flatter que votre Excellence, en considérant que c'est sur ma responsabilité que je leur accorderai un mois de tems, ne se refusera pas à ma proposition, de permettre aux batimens américains l'entrée dans cette Colonie, à considérer en quelque sorte déjà hollandaise après l'ordre reçu pour sa reddition.

Les batiments venant des possessions anglaises dans le Nord Amérique jouissant également du droit d'être admis, recevront l'accueil dû de préférence à une nation amie et alliée.

Je saisis cette occasion pour assurer votre Excellence que ceux de sa nation que leur intérêt attache encore à cette Colonie, y jouiront de la même protection que les autres colons.

Exh. 6 july 1816 ho. 4042
No. 27 Surinam 31th January 1816

Sir.

In answer to your Excellency's letter of this day, I have to regret that the last licence having expired, and not being renewed, I cannot permit american vessels to *enter* at our custom House; they may however remain in the river, waiting the departure of the British, an event which cannot now be far distant.

I have the honour to remain with respect & regard Your Excellency's
most obedient & most humble Servt.
(*Signed*) P. BONHAM
M. G. & G.

His Excellency
M. Gen. De Panhuys.

Exh. 6 july 1816 no. 4042
No. 28. Surinam 1st Feby. 1816

Sir.

I have the honor to inform your Excellency that I have this morning received letters from Sir James Leith Commander of the Forces, dated Guadeloupe 22d. & 23d. January, by which it appears that he had not received any orders whatsoever relative to the restoration (restitution ?) of this Colony, but threepackets were over due & every moment expected, by them no doubt the orders will be received — in the meanwhile the transports are ordered to be in readiness & I have received directions as to the disposal of the troops on their arrival — they may be therefore every moment expected, & I have sent orders to Braam's Point, to make Signal No. 8: on their appearance. I have the honor to be

His Excellency
Major General Panhuys.

with great respect Your Excellency's
mt. obedt. & mt. humble servt.
(*signed*) P. BONHAM
M. G. & G.

The dutch troops had arrived at St. Eustatia but were not landed, being in the same circumstances as we are.

Exh. 6 july 1816 no. 4042
No. 29 Paramaribo le 10 Fevrier 1816

Monsieur.

Monsieur Martyr sécrétaire du Gouvernement, m'a communiqué hier que l'ordre était arrivé à votre Excellence de remettre cette Colonie aux troupes de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, et qu'en conséquence l'embarcation des troupes anglaises auroit lieu dans les premiers jours.

Mon aide de camp le Major Lemmers vient de me dire, qu'elle avoit nommé trois commissaires militaires pour faire la remise des Forts en Magasins et de l'artillerie, qui s'y trouve avec une certaine quantité de poudre, calculée sur le nombre des pièces en batterie. —

Votre Excellence m'ayant dit verbalement en réponse à un article de ma première lettre qu'elle ne portait aucune connoissance de traîtés, entre nos cours respectives et notament celui du 13 Aout 1814, portant que les colonies seraient rendues dans l'état où elles se seraient trouvées à cette époque, je prends la liberté de lui demander aujourd'hui, si c'est après des ordres reçues depuis, ou toujours faute de ne pas avoir en original ce traîté dont je lui ai communiqué la copie imprimée, qu'il n'est pas observé.

Je crois ainsi de mon devoir, de réitérer ma prière, pour que l'inventaire le plus approchant de la susdite date me soit remis avant le départ des troupes de Sa Majesté Brittannique, pour qu'à tout événement nos Gouvernemens respectifs puissent s'entendre à cet égard; en cas que vous eussiez des ordres en contradiction avec les miens.

Comme vous mon Général, pouvez compter sur moi après votre départ, à l'égard de l'extradition de vos déserteurs, de même j'ose solliciter de votre part un ordre très sévère pour qu'aucun esclave de cette Colonie, ne se glisse à bord des vaissaux de transport, informé que de tels plans existent.

J'ai l'honneur d'être,

No. 30 Paramaribo 15th Febry 1816

Sir !

In answer to your Excellency's letter of yesterday's date I have the honor to acquaint you that I have named five officers as commissioners.... (etc.).

I am perfectly aware of the article No. 3 of the Treaty to which you allude, and it will certainly be strictly adhered to.

As to taking away slaves the severest orders already exist & every precaution will be taken.

His Excellency
Major General Panhuys.

I have (etc.).
(*signed*) P. BONHAM.
M. G. & GOV.

b. KLACHTEN OVER BONHAM'S GELDELIJK BEHEER

De briefwisseling nopens de onder het bestuur van B. door diens adjudant voor het korps negerjagers uitgegeven enorme bedragen zullen wij niet in extenso opnemen. v. P. beklaagde zich over B.'s gedrag ter zake bij den luitenant-generaal Sir James Leith. De opvolger van v. P., Mr. Vaillant, meende zelfs B.'s verantwoording als oneervol te mogen betitelen. Wij zien dit uit den navolgenden brief.

Exh. 29 Oct. 1816 No. 6555
No. 73 Lr. G
pr. paquet

Surinam 6th August 1816

Sir !

Your Excellency's dispatches of the 30th May Last having arrived here after the decease of our Worthy and much Lamented Governer-Major General van Panhuys, who died on the 17th ult°. of a malignant fever so fatal to Europeans in this pernicious Climate, and I having in consequence assumed the Government ad Interim agreable to His Majesty's Instructions. — It becomes my duty to acknowledge the receipt of the same, and to assure Y. E., how sensible I am of Y. E.'s very polite and early attention to the late Governor Panhuys' communication relative to Lieutenant Thornhill's unsettled accounts with this Colony, and the trouble you was good enough to take, in forwarding copies of the Documents which passed on the Subject.

I much regret that the departure of General Bonham for Europe defected Y. E. good Intentions, in recommending the expediency of Lieutenant Thornhill's return hither, in order to close his accounts, — more especially as his Explanation to General Bonham, can by no means be deemed satisfactory.

His Statement of having left the Colony in the manner he did by General Bonham's Consent and under his sanction, I dare say, is correct, but Your Excellency will permit me to add not honorable to either, — nor does it exonerate him from his responsability to the Court of Policy for the considerable funds which that Court placed in his hands for Colonial Pur-

poses, and to which he knew by experience the auditing of his accounts belonged.

The person whom he calls his Second in Office was a mere Clerk employed by himself for his particular Convenience, who may, it is true, close the accounts, and produce vouchers, but what means can the Colony have to recover from him Charges for purchases, greatly beyond the actual wants, and at prices far exceeding those of the market, if such Charges do exist, which there is good reason to believe.

Governor van Panhuys must therefore no doubt have had sufficient grounds for troubling Y. E. on the subject, without having occasion for the spur of animosity. — Which Lieutenant Thornhill so artfully represents as the motive, and is so gratuitously confirmed by General Bonham.

That animosity did exist amongst the Inhabitants against General Bonham personally, I will not pretend to contradict nor will I enter into the cause, which this Generalc onduct towards him may have given for being so animated, but certain I am that General van Panhuys was not actuated by such Principles — and I trust Y. E. will perceive from the nature of the case that there was no necessity to ressort to any expedient where he deemed it his duty to apply for Y. E. Authority to enforce an act, which Justice and reason demanded.

I most apologize to Y. E. for entering into these details but convinced of Y. E.'s Liberal and generous Sentiments I rely on your indulgence and hope Y. E. will allow for the feelings of the People over whom I preside, who have reason to complain of their late treatment.

Impressed with the same Sentiments which the late Governor van Panhuys manifested to Y. E. I beg you will accept the assurance

(Volgen nog acht regels beleefdheidsbetuigingen).

Your Excellency's Most obedient
and most humble Servant
(*get.*) C. R. VAILLANT.

To his Excellency
Lieutenant-General Sir Jam. Leith G. C. B. Commander in Chief of H. B. Majesty's Forces &ca &ca &ca Guadeloupe.

c. HULP DOOR GOUV. GEN. VAN PANHUYS AAN DEN GOUVERNEUR VAN BARBADOS AANGEBODEN.

De verdere hier ter plaatse volgende brieven geven een aardig getuigenis van de vrijheid, die een landvoogd van Suriname zich toenmaals kon veroorloven, zonder eerst aan den Minister permissie te behoeven te vragen, en van het gevoel van solidariteit met den Gouverneur van een vreemde kolonie. v. P. zond een oorlogsschip naar Barbados, omdat hij vreesde, dat aldaar een ernstige slavenopstand was uitgebroken. Men lette ook op den bij uitstek hoffelijken en tevens gemoedelijken toon van de tusschen beide Gouverneurs gewisselde brieven.

No. 50.

Wij Willem Benjamin van Panhuys, Ridder van de Militaire Willemsorde 3de Classe (enz.).

Naardien Ons den Staat van Zijne Majesteits Brik van Oorlog Irene, gecommandeert door den Capitn. Lieut. L. Spengler, is voorgekomen zoo-

danige te zijn, dat hetzelve niet zonder gevaar van zwaare schade, langer in deze wateren kan vertoeven;

Zoo hebben Wij tot voorkoming daarvan, en in afwagting van een ander voor deeze kusten wel berekend, gewapend vaartuig, nodig geoordeelt, den Captein Lieut. Spengler voornoemd, te gelasten, zooals geschiede bij dezen, omme zig binnen den tijd van vier dagen nae dato dezes, met Zijne Majesteits Brik onder deszelfs bevel, nae alvorens hetzelve behoorlijk te hebben gevictualieerd, en van versch water voorzien, in zee te steeken, en cours te zetten, naar het Eyland Barbados, aldaar onze depeches aan den Gouverneur over te brengen, en zig op de best mogelijke wijze, bekend te maken, met den staat van dat Eyland, hoofdzakelijk met betrekking tot de aldaar ontstane insurrectie onder de slaven — En door voldoende informatien, met zekerheid bevindende dat hetzelve onderdrukt is, en de oproerige slaven wederom tot onderwerping gebragt zijn, en alzoo tot een Staat van tranquiliteit is teruggekeert, alsook dat de geest van Oproer zig niet tot andere bijgelegene Colonien, heeft uitgestrekt, of zulks plaats gehad hebbende, ook is ten einde gebragt — Zoo zal den Capitein Lieutenant voornoemd deszelfs reise naar den Vaderlande voortzetten.

Dan ingevalle onverhoopt, op het voorschreven Eyland, den toestand der Europeanen, nog bedenkelijk ware, en de gemuyte slaven nog niet mogten zijn ten onder gebragt, als ook dat gistingen, of oproeren, van gelijken aard zig mede in andere Eylanden hadden doen gevoelen, waardoor dit gedeelte van de West-Indien, in gevaar gebragt konde worden — Zoo zal den Captein Lieut. Spengler, nae zijne diensten en assistentie, aan den Gouverneur of aan den Commanderende Officier van Zijne Britanische Majesteits zeemagt aldaar, te hebben aangeboden, zig met deszelfs onderhebbende Brik, onverwijld naar herwaards terug begeven, ten einde ons verslag van zaken te doen.

Voorts neemd den Captein Lieut. Spengler onder zijn geleide, de gehuurde Colonie Schoener Maria die Hij in geval van Zijn terugkomst mede herwaards opbrengt, egter het bevind der omstandigheden, de voortzetting van Zijne reize toelatende, wordt dezelve door hem, dadelijk met de nodige onderrigting, naar deze Colonie gedepecheert.

Ook zal Hij Captein Lieut. gehouden zijn, aan het Gouvernement in den Vaderlande rapport te doen van het gebeurde op het Eyland Barbados. —

Gegeven in Ons Gouvernement te Surinamen dezen 21ste Mey 1816.

(*get.*) W. B. VAN PANHUYS.

Exh. 29 Oct. 1816 no. 6555.
No. 59. Surinam 22 May 1816.

Sir !

I have learned with extreme concern, the dreadfull Calamity which has befallen the Island under Your Command. Although the report which has reached us is imperfect and I sincerely hope exagerated, still there is great reason to believe, that circumstances have occured capable of exciting the most lively feeling of sympathy in the breast of every well-disposed Christian. And I beg leave to assure Your Excellency, that nothing would be more gratefull to my feelings, than to have it in my power to alleviate in any degree the disastrous consequence of the visitation under which Your Island apparently is suffering.

I dispatch His Majesty's Brig Irène, commanded by Capt. Spengler, to Your Colony, with Instruction to tender his services in any way he can be usefull.

I hope and trust, that every Symptom of danger may by this time have disappeared, the confirmation of which I anxiously expect in the mean time. I beg leave to offer Your Excellency any Service or assistance either in men or means, which my situation can afford. And have the honor to be most cordially and respectfully

Sir !

To His Excellency! Lieutenant-General Sir James Leith Commander of the Forces, Governor and Commander in chief of the Island Barbados. In his absence to his Honor the President.

Your Excellency's
Most Obedient Humble Servant
(*signed*) W. B. VAN PANHUYS
Govr. Generl.

Exh. 29 Oct. 1816 no. 6555.
No. 61.

De kapt. luit. Spengler aan Zijn Excellentie den Gouverneur-Generaal der Colonie Suriname.

HoogEdelGestrenge Heer !

Ik haast Mij UExcellentie de papieren van den President toe te zenden, die ik bij afwezendheid van den Gouverneur die met den Engelsen Admiraal na Guadeloupe is die van UHEgest. heb overgegeven.

En kan met genoegen tot UHEgest. kennis brengen de zaken op verre na zo erg niet zijn geweest als men zig van den opstand alhier verbeeld had, daar men het heel in den beginne reeds gestuit en de opperhoofden gevat had was de zaak volgens het gezegde van den President zeer gaauw aan het bedaren, men heeft reeds hondert der muiteling op verschijde Plantagien opgehangen en zitten er nog ruim drie hondert op het gevangeschip in hegtenis.

Benevens een mulat dat een vrij man was en die zig tot Gouverneur had opgeworpen hoewel ik geloof UHEgest. de courant dies aangaande reeds heeft zal ik nogtans UExcell. dezelve hier neven toe zenden.

Daar deze oproerlingen niets volgens het zegge van den President met die van St. Domingo uit hebben te staan, en alles op de andere Eylanden in volmaakte rust is zal ik mijne rijze volgens UHEgest. order na het moederland voortzetten.
enz.

Aan Boord Z. M. Brik Irène de 2 Juny 1816 Geankerd in Baay te Barbados.

HoogEdelegestrenge Heer
uhEgst. onderd. en gehoorz.
Dienaar
(*get.* L. L. SPENGLER.

Exh. 29 Oct. 1816 no. 6555
No. 60

Barbados Juni 2d. 1816

Sir !

The departure of Sir James Leith from this Colony to resume his Govern-

ment of Guadeloupe for a time leaves to me the duty of replying to the kind and sympathetic Letter of Your Excellency, on the Subject of the late melancholy Insurrection amongst the Slave Population of this Country, and before I enter into a detail of the Attrocities committed by these deluded People, I beg leave to express to Your Excellency the grateful Sense I individually entertain of the Liberal Offer of Assistance you have so nobly made us, and I am sure a grateful People, will do ample Justice to your kindness, and duly appreciate the Christian benevolence of Your Excellency's Mind.

I beg leave to inform you that on the 15th. April intelligence was brought to Head Quarters that in the extensive Parishes of St. Philip and Christ Church the Negroes were committing the most shocking Outrages, in consequence of which Colonel Codd, the Commandant of the Garrison assisted by the Militia marched against the Insurgents, and happily by the active and efficient measures adopted by the Colonel, a speedy Stop was put to the progress of the Rebels, who although they had avoided in the first Instance the Commission of murder, would, I am persuaded, have concluded their ill-digested plan with the perpetration of that Crime; as it is many of the finest Estates in the Country have been reduced to ruin, and I am yet afraid the Island may labour under great difficulties from the universal plan of plunder and devastation these misguided People have pursued; for the present all is quiet, and a general system of Subordination seems to be once more established; — most of the Ringleaders have been brought to condign punishment, and I am sorry to say many more remain to be tried, whose fate will doubtless be similar; under these circumstances I shall not have occasion to trouble Your Excellency for the Assistance of men or means, which you have so generously proferred and I confidently hope that a restoration of tranquillity will supercede the future want of either.

It is impossible to attribute the misconduct of the unfortunate Slaves, to any other cause than the general belief, which has been impressed on their minds, that the British Parliament had desired their emancipation, and that their owners had here improperly witheld their Freedom, an Idea which a few better informed among them, had sedulously endeavoured to inculcate, and which I am sorry to say has been the leading cause of their delusion.

Permit me again Sir! to offer my warmest thanks for the kindness of Your Excellency's communication, and to present in Return the best wishes of this Island, for the prosperity of Your Excellency and the Colony under your Command, and believe me with every Sentiment of respect and Consideration

Your Excellency's
Most obedt. & humb. Servant
(*Signed*) JOHN SPOONER.

To His Excellency
Governor B. van Panhuys etc.
etc. etc.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1924

DOOR

Mr. B. DE. GAAY FORTMAN

De belangstelling voor de Curaçaosche begrooting vermindert.

Dien indruk krijgt men misschien niet aanstonds bij het naslaan der *Handelingen*. In de Tweede Kamer is nu wellicht meer over dit onderwerp gesproken dan verleden jaar, vooral als men het onderwerp der gebeurtenissen van 17 Juli 1922 uitschakelt. En in de Eerste Kamer, waar toen bij de openbare beraadslaging geen woord over Curaçao gezegd werd, hield thans Curaçao's warme vriend, de heer Van Kol, eene rede, waarin wel is waar al te zeer groote lijnen ontbraken, doch die toch de lust ons bekruipen doet, dien afgevaardigde ook eens *aan het werk* te zien. Maar die redevoeringen werden gehouden, als men de persverslagen gelooven mag, voor wat men in een kerk noemen zou „stoelen en banken." En ook zag de Minister van Koloniën kans in minder dan twee kolommen druks het eenige Eerste-Kamer-lid, dat het woord gevoerd had te beantwoorden, en met ongeveer evenveel woorden werden de vier sprekers aan de overzijde van het Binnenhof, de hh. Yzerman, Feber, Deckers en Mej. Van Dorp tevreden gesteld.

En van de Regeering moet het ten slotte toch komen. –

Wat aanstonds opvalt is het verschil in inzicht in den algemeenen toestand der kolonie hier en ginds.

Was in de afdeelingen van den Kolonialen Raad door „de meeste leden" als hun oordeel uitgesproken, dat de tegenwoordige huishouding nimmer zou leiden tot eene sluitende begrooting, de Minister heeft tegenover de klachten van den heer Van Kol er op gewezen, dat de vooruit-

gang van Curaçao zoodanig is, „dat het budget van lands-uitgaven vermoedelijk spoedig sluitend zal zijn." Dit moest den indruk dier klachten verzachten. Maar hier staan andere dingen tegenover, die zwaar wegen, ook al wordt het in uitzicht gestelde „in korten tijd" bereikt. Vooreerst dit, dat de materieele vooruitgang feitelijk alleen het hoofdeiland betreft, en de toestand der andere eilanden, met name die der bovenwindsche eilanden, allerbedroevendst is. En dan: *hoe* zal die sluitende begrooting in den thans gevolgden weg bereikt worden? Door bezuiniging op de uitgaven en versterking van de inkomsten. Dat is in theorie voortreffelijk, omdat dit mes van twee kanten snijdt. Maar de Koloniale Raad zegt ervan, dat het streven om de inkomsten der kolonie te verhoogen „niet evenredig" gepaard gaat met een veel noodzakelijker streven tot bezuiniging. En in de Tweede Kamer is gezegd, wat den Kolonialen Raad als muziek in de ooren zal geklonken hebben, dat de grens aan eene opvoering van den belastingdruk gesteld, op Curaçao, waar slechts een klein deel van de bevolking uit vermogenden of uit menschen met een middenstandsinkomen bestaat, zeer spoedig bereikt zal zijn. Ook over den aard der bezuinigingen is gesproken. In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer was gezegd, dat de bezuiniging voor een niet gering deel verkregen is door het uitstellen van noodzakelijke uitgaven, hetgeen op den duur tot een zeer onbevredigend resultaat, verhooging van uitgaven in plaats van besparing, zal leiden. „Alleen de bevordering van de totstandkoming van een gezonden economischen toestand," zoo heet het, „kan tot een reëele en blijvende bezuiniging voeren." De Minister heeft dit beaamd en op betere tijden gehoopt. Ook daarom lijkt het uitzicht op eene sluitende begrooting voorloopig niet veel meer dan een vergezicht, ook al omdat zij, die den eisch van bezuiniging in het algemeen toegaven- en wie zou dat niet gedaan hebben — toch weinig opbouwende critiek geleverd hebben door aan te geven waar en hoe dan wel bezuinigd zou kunnen worden.

Alvorens van het bezuinigingsvraagstuk af te stappen, zij het mij vergund nog eene opmerking te maken ter

weerlegging van het verwijt, alsof gouverneur Helfrich de dure gouverneur geweest is en zijn opvolger een bezuiniger bij uitnemendheid is. Men leze nog eens de rede van eerstgenoemde bij de aanvaarding van zijn bewind, waarin uitdrukkelijk de noodzakelijkheid van vermindering der bijdragen van het moederland is naar voren gebracht. De gewoonlijk als „belastingherzienings-commissie" aangeduide commissie had ook ten doel bezuinigingsmaatregelen te ontwerpen. Verschillende harer voorstellen zijn uitgevoerd. En in het algemeen kan men zeggen, dat het streven van den gouverneur is geweest: zuinigheid en bezuiniging, die de wijsheid niet konden bedriegen. Behalve de opschorting der uitvoering van verschillende, niet dringend noodzakelijke, werken moet genoemd de inkrimping van het ambtenarencorps. De opheffing van den landbouwkundigen dienst op de benedenwindsche eilanden is door gouverneur Helfrich in uitzicht gesteld, en naar wat van zijne politie-voorstellen is bekend geworden mag ook daarin eene belangrijke bezuiniging voor de kolonie gezien worden.

De behandeling der begrooting door den Kolonialen Raad is eigenlijk eene wat wonderlijke geschiedenis geweest. Het Voorloopig Verslag roerde tal van belangrijke vraagstukken aan; om enkele te noemen: de verbinding met de bovenwindsche eilanden, den economischen toestand van dezen, de politie, de schutterij, den draadloozen dienst, het onderwijs enz. Op de kostbaarheid van den Openbaren Gezondsheidsdienst, den Mijnbouwkundigendienst en de plannen tot Watervoorziening werd gewezen en de wensch uitgesproken, dat deze uitgaven met die voor Onderwijs binnenkort „in een gesplitste begrooting" voor rekening van het Moederland zouden komen. De heer Maduro voegde hier later nog bij de kosten van de verbinding tusschen de eilanden, die volgens hem op een lijn met het traktement en pensioen van den gouverneur en met de uitgaven voor zee- en landmacht zouden te stellen zijn, eene redeneering, die moeilijk onjuist te noemen is.

Maar hiermee is al het belangrijkste van de openbare behandeling naar voren gebracht. Immers deze is begon-

nen met eene redevoering van den „tijdelijken voorzitter", die in wat hoogdravende taal den buitenstaander den indruk geeft, dat er buiten de officieele gedachtenwisseling om achter de schermen een en ander is beklonken, waardoor van eene verdere behandeling der begrooting eigenlijk geen sprake meer behoefde te zijn. En daarvan kan dan ook moeilijk gesproken worden. Behalve de heer Maduro wiens beschouwingen ik reeds weergaf, trad alleen het raadslid De Veer Abrahamsz naar voren met twee vragen, die beter bij de „artikelen" waren gedaan, doch tot eene artikelsgewijze behandeling kwam het niet, want alles ging er zonder beraadslaging en stemming door. Voorwaar, het presidiaal interregnum kan moeilijk geacht worden te hebben bijgedragen tot versteviging van het „parlementaire stelsel" in Curaçao!

Op het ministerieel departement onderging de voorloopig vastgestelde begrooting twee belangrijke wijzigingen. De raming der uitgaven werd door schrapping van eenige posten, w.o. *f* 12000.— voor het bijzonder onderwijs en *f* 27.000.— voor nieuwe werken, verlaagd met *f* 43.000.—; de ontvangsten werden met *f* 130.000,— verhoogd als gevolg van eene voorgenomen herziening van verschillende heffingen. De bijdrage van het moederland daalde op deze wijze van *f* 730.000,— tot *f* 557.000.—.

In de tweede plaats vindt men op de begrooting, zooals zij bij de Staten-Generaal is ingediend, een geheel nieuwe post voor „memorie" uitgetrokken, en aldus omschreven: „Uitgaven in het belang van de hieronder omschreven voorzieningen voor eens, die uitsluitend ter hand mogen worden genomen voorzoover door beperking van uitgaven op andere onderdeelen van de begrooting als anderszins de bekostiging daarvan kan plaats vinden binnen de grenzen van de beschikbaar gestelde Rijksbijdrage aan de koloniale geldmiddelen." Men zou deze post kunnen noemen het resultaat van de interpellatie — Marchant, die ik verleden jaar in mijn opstel over *West-Indische Koloniale autonomie* in dit tijdschrift uitvoerig besproken heb. De Minister heeft getracht aldus de in de Tweede Kamer tegen zijn voornemen, om te trachten den West-Indischen

gouverneurs meer vrijheid van handelen te geven wat aangaat de uitvoering der begrooting, geuite bezwaren van verzwakking van het toezicht der Staten-Generaal op het begrootingsbeheer te ondervangen.

Een der belangrijke onderwerpen, die in de Staten-Generaal ter sprake zijn gekomen, is de *havenverbetering* te Willemstad. Het ten vorigen jare toegezegde overleg tusschen Minister en Gouverneur heeft ten gevolge gehad, dat laatstgenoemde als het belangrijkste naar voren bracht de watervoorziening voor de schepen, daarna het leggen van twee meerboeien in het Scholtegat en ten slotte de verbetering van de De Ruyterkade, waardoor de capaciteit van de haven ten aanzien van lig- en losplaatsen „eenigszins", n.l. met een ligplaats voor één schoener, zal worden vergroot. Alleen de beide laatste maatregelen betreffen de eigenlijke havenverbetering. De heer IJzerman wees er in de Tweede Kamer terecht op, dat dit moeilijk voldoende kan worden geacht in verband met de snelle ontwikkeling van het havenverkeer. Dit kamerlid gaf daaromtrent eenige cijfers, die voor uitbreiding vatbaar zijn, en hier volledig mogen volgen:

Jaar.	Stoomsch.	Inhoud in M^3.	Zeilsch.	Inhoud in M^3.
1912	410	2.503.409	1018	119.661
1913	415	2.829.601	1071	122.384
1914	383	2.697.972	1068	125.078
1915	332	2.111.083	1024	128.590
1916	314	1.992.645	1325	155.503
1917	317	1.030.114	1505	169.830
1918	248	680.753	1497	198.336
1919	384	1.336.547	1294	193.167
1920	578	3.560.578	1066	281.108
1921	890	3.958.829	1172	228.968
1922	1182	5.308.487	1241	169.952
1923	1480	7.467.413	1276	296.606

Dat zijn toch werkelijk enorme cijfers, en met eenige bezorgdheid vraagt men zich af, waar het heen moet,

wanneer de outillage van de haven daarmee geen gelijkentred houdt. Gewezen werd op de voorstellen in het belang der havenontwikkeling van den oud-Gouverneur Helfrich. Het is trouwens eigenaardig hoe dikwijls die naam genoemd werd: het plan-Helfrich voor de economische opheffing der kolonie, de oplossing-Helfrich van de politiekwestie; er is eigenlijk geen onderwerp, in zijn tijd van beteekenis, waaraan de vorige gouverneur in den korten tijd van zijn bewind niet zijn aandacht gewijd heeft, en waaromtrent hij geen voorstellen gedaan heeft, totdat hij, zooals de heer Van Kol opmerkte, in arren moede zijn ambt neerlegde. En het ergste is, dat al die kwesties nòg kwesties zijn, of op al te radicale wijze uit de koloniale politiek verdwenen. Dit is o. a. het geval met het plan-Helfrich (ter economische opheffing der kolonie), dat ik destijds uitvoerig in dit tijdschrift heb aangekondigd. Er is daarvan een karikatuur gemaakt door als eenig overschot van die uitgewerkte maatregelen op de begrooting voor 1923 *f* 10.000.— uit te trekken als voorschotten voor buitengewone uitgaven ter verbetering van de veeteelt. Dit geschiedde bij amendement in den Kolonialen Raad, nadat de Gouverneur in afwijking van het oorspronkelijk plan, waarmee de Koloniale Raad zich destijds met algemeene stemmen had vereenigd, reeds niet meer dan *f* 50.000, gevraagd had.

Ook nu is dit onderwerp weer ter sprake gekomen. In de M. v. A. aan de Tweede Kamer heeft de Minister gewezen op de geringe geneigdheid tot het nemen van voorschotten voor den kleinen landbouw onder redelijke waarborgen. De heer Feber heeft dit aanvaard, maar inmiddels was in de N. R. Ct. van 26, 27 en 28 Juni 1923 in eene belangrijke briefwisseling over Curaçao gezegd, dat dit plan-Helfrich heel wat meer omvattend was en daaraan eigenlijk nog in het geheel geen uitvoering is gegeven. Trouwens men zou nu om deze zaak te kunnen beoordeelen, toch ook moeten weten, welke voorwaarden voor het verkrijgen van voorschotten zijn gesteld, en of deze niet te bezwarend waren, zooals wel beweerd is. In de Eerste Kamer heeft de heer Van Kol nog eens een lans gebroken

voor deze zaak, en toen heeft de Minister — tot veler verwondering ongetwijfeld — gezegd, dat het plan-Helfrich voor hem nooit meer is geweest dan „een voorstel van ondergeschikte beteekenis", en dat ook onder den genoemden Gouverneur het niet gelukt is voor den kleinen landbouw en veeteelt belangstelling te wekken. Deze verklaring moet verwondering wekken, en van tweeën één: óf de Minister was niet voldoende op de hoogte der zaak óf men had hem verkeerd ingelicht. Hierop is reeds uitvoerig gewezen in een der aangehaalde artikelen in de N. R. Ct. Onder het bestuur van Gouverneur Helfrich was diens „plan" zelfs nog niet tot een begin van uitvoering gekomen door diens kort na de voorbereiding gevolgd vertrek. De lust vergaat, om er dieper op in te gaan, maar dat men de — om zoo te zeggen — laatste kans op dit gebied onbenut heeft laten voorbijgaan zal door deskundigen wel niet ontkend worden.

Op een punt speelde de Minister op zijn beurt den heer Helfrich uit tegen den heer Van Kol, toen hij diens philippica tegen de paga-terra-contracten beantwoordde met de opmerking, dat „de Gouverneur Helfrich, die zich bijzonder met de zaak heeft beziggehouden, geëndigd is met te verklaren, dat hij geen reden vond om zich tegen het contract te verzetten."

Wat over het *onderwijs* gezegd is, getuigde over het algemeen niet van groote kennis van zaken. Er is gebrek aan Nederlandsche leerkrachten, zoo leest men in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, en dat komt door de lage salarissen, en dit is weer te wijten aan de „gelijkstelling," die heeft gemaakt, „dat de voor onderwijs beschikbare gelden voor een groot deel aan subsidies voor het bijzonder onderwijs worden besteed, hetgeen aan het openbaar onderwijs ten nadeel komt." Die redeneering is nu toch ten eenemale in strijd met de feiten, eenvoudig omdat er geen „voor onderwijs beschikbare gelden" zijn. En wie hierover met kennis van zaken zou willen oordeelen, zou in de eerste plaats moeten weten, dat volstrekt niet alleen de onderwijzerssalarissen te laag zijn, maar alle salarissen voor betrekkingen, waarvoor ambtenaren

uit Nederland moeten uitkomen, zoodat men elders even goed als bij het onderwijs tot benoeming boven het maximum zijn toevlucht heeft moeten nemen. Niettemin heeft Mej. Van Dorp zich tot tolk van die beschouwingen gemaakt, en daarbij deze enormiteit weten te plaatsen: „Nu zeg ik niet, dat ik de subsidies voor het bijzonder onderwijs niet billijk vind. Maar het is voor Curacao niet noodig, want er was geen behoefte aan, er was niemand, die er aan dacht. Er waren een aantal goede zusterscholen, die niet om subsidies vroegen. Nu gaan wij de kolonie opdringen de gevolgen van den politieken strijd in Nederland.'' Elders [1]) is deze spreekster den weg gewezen, hoe zij zich beter op de hoogte stellen kan; het is te hopen, dat zij die aanwijzing volgt.

Maar ook de Koloniale Raad is in hare onderwijs beschouwingen over de schreef gegaan, „De meeste leden" vonden het onderwijs te duur en wilden eene goedkoopere inrichting. „Als voorbeeld werd aangehaald de Venezolaansche onderwijsmethode. Daar wordt b. v. door jonge dames, die daar lust toe gevoelen een klasse om zich vereenigd, door het Gouvernement gesteund en het jonge volkje op eenvoudige, wellicht primitieve wijze het lezen en schrijven, optellen en aftrekken geleerd. Maar iedere Venezolaan kan lezen en schrijven en het valt op, hoevelen uit het volk couranten lezende worden aangetroffen." De Gouverneur antwoordde voorzichtig, dat hem de gegevens ontbraken, om te beoordeelen, of de aanbevolen methode zou kunnen worden gevolgd. Het stelsel was wel wat ingewikkelder, zoo werd daaraan toegevoegd, dan de mededeelingen van den Raad deden vermoeden, en tenslotte werd betwijfeld, of iedere Venezolaan wel zou kunnen lezen en schrijven „ofschoon het lager onderwijs kosteloos is en er leerplicht bestaat." De heer Van Kol zei het leuker in de Eerste Kamer; hij betwijfelde of het onderwijs der Venezolaansche dames-amateurs navolgenswaard was, en achtte die dames „beter geschikt voor Spaansche dansen dan voor het geven van een wetenschappelijke en moreele opvoeding aan de kinderen."

[1]) In het *Koloniaal Weekblad* van 24 April 1924.

Eindelijk nog een enkel woord over de *Bovenwindsche eilanden*. De economische toestand is er ongunstig, en wordt er niet beter op. Het artikel van den heer V. d. Plaats in dit tijdschrift heeft èn den heer IJzerman èn den heer Deckers aanleiding tot beschouwingen gegeven. Moet inderdaad de landbouwpost, goed toegerust, daar gehandhaafd blijven. Laatstgenoemde spreker antwoordde met klem bevestigend. De Minister deed er het zwijgen toe. De heer Van Kol sprak van „eilanden zonder natuurlijke hulpbronnen", die *f* 29.— per hoofd aan ambtenaarssalarissen kosten. En nog vóór deze begrooting was vastgesteld, had de Koloniale Raad voor 1925 al het duidelijkste antwoord gegeven, en door den heelen landbouwdienst een streep gehaald.

Dordrecht, 3 Juli 1924

BOEKBESPREKING

Geografie van Oost- en West-Indië, door C. MENSCH, Leeraar H. B. S. 5-j. c. te Veendam. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, 1924.

Wanneer de klacht juist mocht zijn dat de Nederlanders weinig afweten van en daarom slechts matige of geen belangstelling voelen voor de koloniën — om dezen term nog maar te gebruiken — dan hebben zeker de leeraren in de aardrijkskunde daaraan geen schuld. Telkens verschijnen grootere of kleinere handboeken, leerboeken, leiddraden enz. waarin gepoogd wordt den volke kennis bij te brengen van die overzeesche gebieden.

Too much of a good thing, zou men haast zeggen.

In den eersten jaargang, eerste deel van dit tijdschrift besprak ik de beide boeken van de heeren Pik en Zeeman, bij W. Versluys te Amsterdam in 1919 verschenen, in het tweede deel van genoemden jaargang den Leiddraad van Th. K. A. Rombach Jr. met bijbehoorende repetitiekaarten, uitgave van van Dishoeck te Bussum, eveneens in 1919. En nu ligt voor mij het bovengenoemde boekje van C. Mensch. Wat er tusschen 1919 en 1924 op dit gebied verschenen mocht zijn is mij niet bekend geworden.

In het boekje van Mensch neemt West-Indië een uiterst bescheiden plaats in: Suriname 6 bladzijden, waarvan nog heel wat afgaat voor 3 kiekjes, Curaçao 2 bladzijden verminderd met de ruimte, die een afbeelding inneemt. Veel is dat niet, maar indien de gemiddelde Nederlander in zich opneemt en vasthoudt wat hier gegeven wordt, zou men tevreden mogen zijn.

De vraag is, of, op de keper beschouwd, die koloniën zich terecht beklagen over geringe kennis en belangstelling. In een mooi artikel in de „*Vragen des Tijds*" van Juli 1920 schreef wijlen Mr. G. J. Fabius:

„Heeft Suriname te klagen over gebrek aan belangstelling van de zijde van het moederland?

Het wordt dikwijls gezegd door inwoners der kolonie en door Hollanders, die Suriname kennen en het een warm hart toedragen. Moet de belangstelling beoordeeld worden naar hetgeen de ge-

middelde Nederlander van Suriname weet, dan hebben deze lieden ongetwijfeld gelijk. Maar wat weet een doorsnee-Amsterdammer, wiens gezichtskring zich veelal tot het een of andere stadsgedeelte beperkt, bijvoorbeeld van Schiermonnikoog? Wanneer evenwel de bewoners van dat vriendelijke eiland op grond daarvan aan Amsterdam gebrek aan belangstelling verweten, zouden zij toch zeker niet billijk zijn. Een weinig zelfoverschatting zou hun niet vreemd wezen. Schiermonnikoog kan te Amsterdam niet zoo belangrijk gevonden worden als het zich zelf vindt en het belang van Suriname dringt niet door tot het gros van de bewoners van het moederland. De toestand zou niet anders zijn, wanneer het moederland een andere staat was."

De laatste opmerking vindt een bevestiging in een klacht, die ik juist las in een mooi geïllustreerd boek over Britsch-Guiana, dat ik op de British Empire Exhibition te Wembley verkreeg:

.... „Other reasons for the backward state of the Colony are the undeserved reputation which at one time British Guiana possessed as being unhealthy; the fact that the Colony does not lie on any of the main ocean routes, and, chiefest of all, the ignorance as to its possibilities and even of its geographical situation. Probably large numbers of the people in the British Empire to-day believe that British Guiana is a small island in the Carribean Sea." (blz. 91).

Op de tentoonstelling is Britsch Guiana goed voor den dag gekomen en het mag meer belangstelling verwachten.

Tegen de opmerking van Mr. Fabius zou ik willen zeggen, dat men zich in Suriname niet beklaagt over de afwezigheid van belangstelling bij den doorsnee-Nederlander, maar bij een groot deel van de volksvertegenwoordiging en bij de kapitalisten, die vergeten zijn of nooit hebben geweten hoeveel geld er vroeger in Suriname is verdiend.

Maar, om terug te komen op het Surinaamsche partje in 't boekje van Mensch, de stof is, in aanmerking genomen de weinige ruimte daarvoor beschikbaar gesteld, goed behandeld. Veel onjuistheden heb ik er niet in gevonden. Met het oog op een mogelijke tweede uitgave wil ik op een enkele de aandacht van den schrijver vestigen.

Van de Boschnegers wordt o. m. gezegd dat ze zich bezighouden met transport van goederen naar de kust. Wordt hier bedoeld de vrachtvaart voor goud-ondernemingen, dan heeft die hoofdzakelijk plaats, niet naar de kust, maar naar het binnenland.

De immigranten verbinden zich voor 5, niet voor 3 jaar.

„De groote landbouw brengt voort: suiker, cacao, koffie, (de beide laatste gewassen hadden veel met ziekten te kampen), bananen (o. a. voor Amerika) en sinaasappelen.'' Alleen de cacao had en heeft met ziekten te kampen. Daar het boekje in 1924 verschenen is mocht niet meer worden gezegd dat men bananen naar Amerika verscheept. Dit heeft sedert jaren opgehouden en de sinaasappel-cultuur en uitvoer is nog van zeer geringe beteekenis.

Dat Paramaribo om de 14 dagen door de booten der K. W. I. M. wordt aangedaan is sedert lang niet juist meer. De dienst van hier naar Paramaribo is vierwekelijksch.

„De Godsdienst der Surinamers en van vele Boschnegers is de Protestantsche.'' Dit kan niet zoo in het algemeen gezegd worden, gezien het feit dat — op een bevolking van ± 111.000, de Boschnegers en Indianen niet meegerekend — de getalsterkte der Roomsch Katholieken ± 23.500 bedraagt tegen ± 38.200 van de andere Christelijke gezindten te zamen. Dan zijn er nog ± 24.400 Mohamedanen en ± 22.500 Hindoe's. De laatste cijfers betreffen immigranten uit Britsch-Indië en Java.

„Aruba heeft goud en fosfaat (waarvan de uitvoer evenwel niet groot is.)'' Deze producten worden niet meer genoemd in de uitvoerlijsten van het Koloniaal Verslag.

Van de katoencultuur op St. Eustatius is niet veel meer overgebleven.

Bij deze opmerkingen zal ik het laten.

Den Haag, Mei 1924. H. D. B.

BOEKBESPREKING

ADOLFO DE HOSTOS, *Anthropomorphic carvings from the Greater Antilles* (American Anthropologist, vol. 25, pp. 525—558, 1923).

Een kort résumé van dit breedsprakig artikel te geven is niet gemakkelijk ,te meer daar de inhoud er van eerst goed begrijpelijk wordt door de talrijke afbeeldingen. Deze zijn, op een paar uitzonderingen na, wel is waar louter omtrekken, maar zijn toch voldoende om den lezer een denkbeeld te geven van die menschvormige afbeeldingen in en op steen. In de illustraties ligt m.i. de hoofdverdienste van de H.'s artikel, omdat zij een collectie „raw material" ter vergelijking vormen. Ik zal daarom de wijdloopige redeneeringen en de meeste „suggestions" van den schr. laten voor hetgeen zij zijn en mij tot het allervoornaamste van zijn opstel bepalen. Vooraf evenwel een paar opmerkingen.

Volgens de H. zijn deze anthropomorphe afbeeldsels „archaic in an absolute sense". Hij ontleent die uitdrukking aan dr. Herbert J. Spinden, waar deze het over archaeologische vondsten in Mexico en Centraal-Amerika heeft (p. 527). Wat daarmede bedoeld wordt, is mij niet duidelijk, want de „archaic examples of primitive (continental) sculptures" (p. 528) geven geen uitlegging van dit „absolute".

De benaming „idols", die de H. bijna voortdurend bezigt, ook daar waar men blijkbaar met amuletten en fetisjen te doen heeft, had ik liever gemist, evenals die van „idol-worship". Deze laatste benaming wordt door den ethnoloog vermeden.

De met ingriffelingen versierde voorwerpen en andere dingen, die de H. behandelt of ter loops aanroert, zijn: amuletten, bijlen, „dirks", stampers, schijven, maskers, afbeeldingen van menschelijke koppen en figuren, driepuntige *zemi*, „elleboogsteenen", „kragen" of „jukken", zuilenvormige steenen, pictographieën, enz.

Het materiaal, waarin en waaruit de oude Taino's der Antillen de anthropomorphe figuren griffelden of beitelden, bestaat vooral uit eruptiefgesteente, waaronder syeniet, andesiet en dioriet, en verder uit sedimentgesteente, zooals serpentijn en jadeiet.

Deze oude graveer- en beeldhouwkunst staat over 't geheel technisch vrij laag. Dit is waarschijnlijk zoowel aan de onvolkomen instrumenten als aan het weinig ontwikkelde kunstgevoel der makers toe te schrijven. In het weergeven van de oogen, den neus, de ooren, den mond en de kin is iets onbeholpens, onvolkomens en naiefs De ooren werden bovendien somtijds op een eigenaardige conventeniëele wijze afgebeeld (p. 540—541, fig. 73, nos. 1—40). Of dit soort van styliseering werkelijk aan machteloosheid der Indiaansche beeldhouwers is toeteschrijven, zooals de H. meent, trek ik in sommige gevallen (b.v. 2, 3, 7, 8) in twijfel. M.i. is die vorm *gewild*. De meeste blijken van kunstzin geven de versieringen van hetgeen de H. „headband" of „fillet" noemt. Of de diagnose „hoofdband" (p. 546—547) wel altijd juist is, lijkt mij twijfelachtig. Deze versiering toch komt onder niet minder dan zes verschillende rubrieken voor, waarvan 2 maal, of 8 pct. van het onderzochte materiaal, bij afbeeldingen van vogels (p. 546). Volgens den schr. had de „hoofdband" „a purely religious or sacred use", *q. e. d.*

Volgens het getuigenis van Las Casas en Fray Ramon Pane, geciteerd door de H, brachten de Indiaansche priester-toovenaars zich in ekstase door het opsnuiven van *cojoba*, de zaden van *Piptadenia peregrina*. En terwijl dan de priester op Haiti onder den invloed van genoemd narcoticum was, ontving hij „instructions from the spirit as to the shape its idol should have" (p. 552).

Met de „hoofdbanden", zijn de bekende driepuntige steenen, waarvan meer dan eens in dit tijdschrift sprake was [1]), de beste voorbeelden der lithische kunst van deze thans uitgestorven Indianen. Het is hier de plaats niet nogmaals op deze driepuntige *zemi* terug te komen, maar ik herinner er ter loops aan, dat de mededeelingen van prof. de Josselin de Jong tijdens het laatste Internationale Amerikanisten Congres te 's-Gravenhage op deze merkwaardige voorwerpen een nieuw licht hebben doen vallen.

Een andere gunstige uitzondering van de onbeholpenheid in de kunst van afbeelden der Taino's is het „Macoris head". De H. zegt er o.a. van: „the most advanced type of sculpture so far discovered in the West Indies". Het is afkomstig van de zuidkust van Santo Domingo en wordt op p. 556 (fig. 80) afgebeeld. Het kenmerkt zich vooral door een sterk achteruitwijkend voorhoofd, een vooruitspringenden gebogen neus en een grooten mond. De

---

[1]) Zie mijn besprekingen van de Hostos' „Three-pointed stone zemi" xc. en Fewkes' „A prehistoric island culture of America".

Indiaansche beeldhouwer gaf hier blijk van een zekeren blik en een vaste hand.

De in dit opstel behandelde voorwerpen en figuren zijn alle afkomstig van Haïti (Quisqueya) en Porto Rico (Boriquen). Echter worden door den schr. ook hier en daar versieringen op steenen van de Kleine Antillen afkomstig vergeleken.

De H. resumeert de uitkomst zijner meer in de breedte dan in de diepte gaande nasporingen aldus (p. 558):

1. De Arowakken-cultuur, beschouwd in het licht der uitgebeitelde steenen overblijfselen, schijnt in de drie gewesten — Oost-Cuba, Haïti en Porto Rico — bijna identisch te zijn;

2. Er bestaat een blijkbare differentiatie in de kunsten van elk dier gewesten;

3. Op Porto Rico en Haïti volgden de specialiseering en differentiatie dezelfde banen. Zij verschilden meer op deze beide eilanden en Jamaica dan op deze en Cuba.

H. TEN KATE.

Napels, Aug. '24.

BIBLIOGRAPHIE

The Laws of British Guiana, (Prepared under the authority of the statute laws (new revision) ordinance, 1919, by V. St. Clair Mackenzie, under the supervision of J. J. Numan. A new and revised edition. London 1923. 5 volumes.

British Guiana. Administration reports for the year 1922. Georgetown-Demcrara, 1924.

British Guiana, Ordinances for the year 1923. Georgetown-Demcrara, 1924.

Multum in parvo. Suriname. de Wijken, de Straten, de Nummers der Woningen en Erven met aangezicht en plattegrond van Paramaribo, opgenomen en samengesteld door Charles Douglas. Paramaribo 1924.

Stemmen uit Bethesda. XXX. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen-gesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. 1924 (met 3 foto's).

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, 1 September 1924.

Haagsch Maandblad. October 1924. Landbouw in Suriname, door Prof. Dr. F. A. F. C. Went. — Het arbeidersvraagstuk in Suriname door Mr. O. E. G. Graaf van Limburg Stirum.

De Indische Mercuur, 3 October 1924. De Perubalsemboomen in den Cultuurtuin te Paramaribo, door Prof. Dr. G. Stahel.

United States Department Agricultural Bulletin 1231 (1924). Tests of methods of protecting woods against termites and white ants, by Th. E. Snijder.

Zaïre. Orgaan der Vlaamsche kolonialen. (Maandblad gedrukt door de Boek- en Handelsdrukkerij G. Foets, Pompstraat 3, Antwerpen). Dubbel nummer voor September 1924. Schetsen uit West-Indië. Een bezoek aan Indianen te Suriname, door Gaston Stampaert.

Nederlandsch Zendingsblad. October 1924. Suriname. Kasan Moekmin, Evangelist onder de Javanen iu Suriname.

Leerboek der Aardrijkskunde, door U. D. Keiser en G. J. A. Mulder. III. Overig Europa en Nederlandsch Oost- en West-Indië. Derde druk. Groningen, 1924.

Le paludisme aux armées et la lutte antipaludique, par Visbecq et H. Lacaze. Paris 1924.

DE CORANTIJNKWESTIE TWEE STAPPEN VOORUIT

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Tegelijk met het voornemen om het stadium, waarin de grenskwestie met Britsch Guiana thans gekomen is, voor de lezers van De West-Indische Gids uiteen te zetten, kwam de vraag bij mij op of ik niet mijne verontschuldigingen moet aanbieden, nu ik voor de vijfde [1] maal in dit tijdschrift op deze aangelegenheid terugkom. Ik meen deze vraag ontkennend te mogen beantwoorden, omdat niet ik, maar de Regeering de schuld draagt dat er van een „stadium" en niet van een einde sprake is.

Na de lezing van mijn artikel van December 1921 schreef mij een onzer bekwaamste rechtsgeleerden, voortreffelijk kenner van het volkenrecht, helaas te vroeg uit zijn werkzaam leven weggerukt: „Ik vertrouw dat het wel niet het laatste woord over de grensquestie zal zijn. Maar alles wat buitenlandsche zaken betreft, gaat langzaam, zeer langzaam!"

Wanneer ik dezen wenk in het oog houd, moet ik erkennen dat de spoed, waarmede wij vooruitgaan, zeer meevalt. Wie oorzaak is dat het niet vlugger gaat, de Minister van Koloniën of zijn collega van Buitenlandsche Zaken vermag ik niet te zeggen.

Van verschillende zijden is mij weer de wensch geuit voort te gaan met het vastleggen van de geschiedenis — of juister: lijdensgeschiedenis — dezer grenskwestie in De West-Indische Gids voor toekomstige geschiedvor-

[1]) Zie de nummers van November 1920, December 1921, December 1922 en September 1923.

schers, die dan niet behoeven te gaan snuffelen in de Handelingen en Bijlagen der Staten-Generaal.

Aansluitende aan mijn artikel in het nummer van September 1923 zal ik dan op den voet volgen wat er sedert is verhandeld tusschen Staten-Generaal en Minister van Koloniën.

Zooals ik in evengenoemd artikel aanhaalde, verklaarde de Minister in zijn in Maart ingezonden antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1923:

„De in het Voorloopig Verslag verzochte uiteenzetting nopens bestaande vraagpunten ter zake van de westgrens van Suriname, hoopt de ondergeteekende, voor zooveel vereenigbaar met de beperking in het tweede lid van artikel 95 der Grondwet, te zijner tijd te kunnen verstrekken in een, na overleg met zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken ten behoeve van de Staten-Generaal te maken overzicht, met de samenstelling waarvan eenige tijd gemoeid zal zijn".

Ik moet hier herhalen wat ik toen over deze toezegging schreef:

„Wat van deze toezegging te denken, vooral nu er nog uitdrukkelijk wordt verwezen naar de beperking, die het tweede lid van artikel 95 der Grondwet oplegt? Heeft men — waar uit het vorenstaande en uit mijne vorige artikelen gebleken is, hoezeer opvolgende ministers deze eenvoudige zaak vertroebeld hebben — eenige kans te verwachten dat het toegezegde overzicht het *volle* licht zal brengen? Zal „het belang van den Staat" niet tot voorwendsel dienen om niet mede te deelen dat waarop het juist aankomt? En hoe zullen de Staten-Generaal kunnen weten wat niet is medegedeeld?"

En ik liet daarop de voorspelling volgen dat het overzicht teleurstelling zou brengen.

Het overzicht ten behoeve van de Staten-Generraal, „met de samenstelling waarvan eenige tijd gemoeid [zou] zijn" — dus niet iets dat men in een uurtje kan opstellen — is niet overgelegd. De onvolledige mededeelingen door den Minister een jaar na de toezegging gedaan, kunnen niet geacht worden het toegezegde overzicht te zijn.

De behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1924 zou de gelegenheid bieden de grenskwestie weer te berde te brengen. Het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, gedagteekend 6 Maart 1924, bevatte het volgende:

„*Grensregeling*. Verschillende leden verklaarden gaarne te zullen worden ingelicht over de hangende grensquaestie met Engeland. De grensregeling met de naburige Britsche kolonie is nog steeds niet tot stand gekomen. De afdoening van deze zaak heeft den laatsten tijd aan urgentie gewonnen door den zich in stijgende mate openbarenden aandrang het westelijk gedeelte van Suriname geopend te krijgen voor het onderzoek naar goud, balata en diamanten.

Naar de leden, hier aan het woord, opmerkten, heeft de Minister in zijn Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer betreffende de Surinaamsche begrooting van het dienstjaar 1923 toegezegd, aan de Staten-Generaal een schriftelijke uiteenzetting van den stand van zaken te zullen geven. Is — vroegen deze leden — naar het oordeel van den Minister thans niet het tijdstip gekomen, waarop aan deze toezegging gevolg kan worden gegeven?"

Het antwoord van den Minister — ingezonden bij brief van 27 Maart 1924 — luidde [1]:

I. „*Grensregeling*. In antwoord aan de leden, die wenschten te worden ingelicht over „de hangende grensquastie" met Engeland, moge in de eerste plaats worden opgemerkt, dat, zooals reeds in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens de begrooting voor 1914 door den toenmaligen Minister van Koloniën werd verklaard, *van eene zoodanige grensquaestie in werkelijkheid niet gesproken kan worden.*

Van een stijgenden drang om het westelijk gedeelte van Suriname geopend te krijgen voor het onderzoek van goud, balata en diamanten, is den ondergeteekende ook niets bekend. Dat gebied is trouwens voor onderzoekingen van dien aard niet gesloten.

Wat aangaat de scheiding tusschen Suriname en Britsch-Guyana, lijdt het geen twijfel, dat sedert Suriname in 1816 onder Nederlandsch gezag is teruggebracht, steeds de Corantijn als grensrivier heeft gegolden. Dat de linkeroever van de rivier de grenslijn uitmaakt en dus de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, vindt sinds lang in de practijk bevestiging.

De vraag, welke de eigenlijke bronrivier was van de Corantijn en dus uit aardrijkskundig oogpunt in den bovenloop als grensirvier was aan te merken, kwam het eerst in 1840 aan de orde, toen de Britsche Regeering zich had voorgenomen om den heer Schomburgk een ondezoek op te dragen in de binnenlanden van Britsch-Guyana tot opneming der grenzen van die kolonie. Aan de uitnoodiging van Britsche zijde, om onzerzijds een gemachtigde aan te wijzen, *die bij deze opnemingen tegenwoordig zou zijn,* ten einde aldus van dat onderzoek gebruik te maken om mogelijk bestaande verschillen van inzichten uit den weg te ruimen, is destijds geen gevolg gegeven.

Sedert bedoeld onderzoek, dat in 1843 heeft plaats gevonden, is het bepaaldelijk de Coetari-Coeroeni geweest, die in den bovenloop, dat is dus tot de samenvloeiing met de New River, als grensrivier is beschouwd. Vermoe-

[1]) In dit stuk, evenals in de volgende van den Minister, alsook in de redevoeringen door Zijne Excellentie in de beide Kamers gehouden, veroorloof ik mij eenige cursiveeringen, om in het vervolg van dit artikel daarop terug te komen. Om het overzicht te vergemakkelijken zal ik deze stukken en redevoeringen met Romeinsche cijfers aanduiden.

delijk meende men, dat die stroom de voornaamste rivierarm was, waaraan de Corantijn haar water ontleende, en dat uit dien hoofde daarin de oorsprong van de Corantijn was te zien.

Twijfel omtrent dit punt deed zich naderhand voor, nadat in April 1889 de toenmalige Gouverneur van Suriname er de aandacht op had gevestigd dat blijkens een in 1875 in Engeland verschenen verslag omtrent onderzoekingen van den geoloog Barrington Brown, „niet de Coeroeni, die tot dusver voor de verlenging van de Corantijn gold, maar een andere, meer Westelijk gelegen, rivier voor het bovendeel van dezen stroom moest worden gehouden". Naar de waarnemingen van die zijde, *welke*, voor zooveel bekend, *tot dusver niet langs officieelen weg bevestigd zijn*, was die rivier, de zoogenaamde New River, ter plaatse, waar zij op den linkeroever samenvloeit met de Coeroeni, breeder en dieper dan deze.

In 1899 had de arbitrale uitspraak plaats inzake de grensregeling tusschen Britsch-Guyana en Venezuela.

Behalve de bepaling van de grens tusschen deze twee landen behelsde deze uitspraak mede de aanwijzing, dat de Coetaririvier de bovenloop van de Corantijn zijn zou.

Daarop werd in opdracht der Nederlandsche Regeering aan de Britsche Regeering te kennen gegeven, dat haars inziens de uitspraak van het scheidsgerecht geenszins kon praejudicieeren *op onze rechten, om de New River als grens tusschen de beide Guyana's te beschouwen*. De Britsche Regeering heeft hierop geantwoord, dat zij, waar een bepaalde grens in goede trouw door beide partijen gedurende geruimen tijd was aangenomen, niet in een discussie meende te kunnen treden over de ware bron van de Corantijn als een aangelegenheid, die van invloed zou kunnen zijn op de grens tusschen beide kolonies.

De opvolgende Regeeringen hebben geene aanleiding gehad, om sindsdien op deze aangelegenheid terug te komen."

Bij de openbare behandeling van de begrooting in de Tweede Kamer op 8 April 1924 hield de heer IJzerman over deze grenskwestie de volgende doorwrochte rede, waarin het geheele vraagstuk voortreffelijk wordt belicht, een uitvoering stuk dat in dit tijdschrift moet bewaard blijven:

Mijnheer de Voorzitter! Het onderwerp, dat ik het eerst wil bespreken, zal ik maar omschrijven als: de quaestie van de grensquaestie met Engeland. Want als ik het eenvoudig aanduidde als: de grensquaestie met Engeland, zou Zijn Excellentie misschien niet begrijpen waarover ik het had; immers, in de Memorie van Antwoord zegt Zijn Excellentie, dat „van een zoodanige grensquaestie in werkelijkheid niet gesproken kan worden".

Ik was oorspronkelijk van plan dit jaar niet op dat onderwerp terug te komen, En wel omdat Zijne Excellentie, toen ik verleden jaar bij de discussie over de begrooting hem daaromtrent eenige inlichtingen vroeg, mij wel geen volledige inlichtingen gegeven heeft en zijn antwoorden ook niet alle precies sloegen op mijn vragen, maar hij toch meer verteld heeft dan de Regeering bij vorige gelegenheden aan andere Kamerleden had medegedeeld. Wanneer ik er nu weer over begon, liep ik gevaar, dat de Regeering zou gaan denken: toen we niets loslieten, werd er eens om de zooveel

jaar op meer licht aangedrongen, maar nu we iets losgelaten hebben, schijnen we er ieder jaar van te moeten genieten. We zullen dus in het vervolg maar zooveel mogelijk alles verzwijgen. Het leek mij daarom aanvankelijk, op paedagogische overwegingen, wenschelijk dit jaar die zaak te laten rusten.

Evenwel meen ik uit de uitvoerige beschouwing, in de Memorie van Antwoord gewijd aan die quaestie, die geen quaestie mag heeten, af te mogen leiden, dat de Minister een sterke innerlijke aandrift gevoelt, om wèl over deze quaestieuze quaestie te spreken. En indien ik, door te zwijgen, hem de gelegenheid tot spreken benam, zou ik dus handelen in strijd met de Schriftuurlijke vermaning, dat men den dorschenden os niet mag muilbanden.

Bovendien maakt ook het feit, dat er in het Britsche Rijk een andere Regeering is opgetreden, het meer dan anders nuttig, deze quaestie thans ter sprake te brengen.

In de Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer in zake de begrooting voor 1923 heeft Zijn Excellentie de hoop uitgesproken, een uiteenzetting nopens de bestaande vraagpunten ter zake van de westgrens van Suriname te kunnen verstrekken, en wel in een „na overleg met zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken, ten behoeve van de Staten-Generaal te maken overzicht".

Het is dus geen ongerijmde veronderstelling, dat het overzicht — als voorproefje of voorgeboorte van dat groote overzicht — betreffende de grensregeling in de Memorie van Antwoord is opgesteld in overleg met den Minister van Buitenlandsche Zaken, al is natuurlijk de Minister van Koloniën er uitsluitend verantwoordelijk voor. Dit deel van de Memorie van Antwoord vertoont in dit opzicht een zekere overeenkomst met sommige voortbrengselen der letterkunde — als bijv. Schiller's „Wallenstein" of van Suchtelen's „De Stille Lach" —, die op naam van één auteur staan, maar waarvan bekend is, dat ook een ander er aan heeft meegewerkt. Ook in een ander opzicht schijnt mij deze ministerieele uiteenzetting overeenkomst te vertoonen met literaire kunstproducten: zij maakt nl. op mij den indruk van *„Dichtung und Wahrheit"*. Aanvankelijk kreeg ik zelfs den indruk van *„Dichtung und Unwahrheit"*, maar deze indruk bleek mij bij nadere beschouwing onjuist, want bijv. de jaartallen, die daarin voorkomen laten aan juistheid niet te wenschen over.

U begrijpt, Mijnheer de Voorzitter, dat waar ik vermoedde, dat het overzicht van de grensquaestie het resultaat was van de vereende geesteskrachten van die twee Excellenties, ik de lezing daarvan met groote verwachtingen begon. Vooral waar eenerzijds Minister de Graaff reeds van een neiging tot mededeelzaamheid in zake deze grensquastie had blijk gegeven, terwijl anderzijds, tot overmaat van geluk, groote mededeelzaamheid aan de Volksvertegenwoordiging de eenige deugd is, waarop ik Minister van Karnebeek zich ooit in deze Kamer heb hooren beroemen; of liever gezegd; bijna heb hooren beroemen, want iemand van zijn geestelijke distinctie vindt het natuurlijk ondélicaat zijn eigen mérites ostentatief te souligneeren.

Helaas, Mijnheer de Voorzitter, mijn verwachtingen werden deerlijk teleurgesteld. Wat de oorzaak was van mijn groote verwachtingen, is waarschijnlijk juist de oorzaak van mijn teleurstelling geworden. Het feit, dat twee auteurs aan dit oeuvre hebben gearbeid, is vermoedelijk de oorzaak, dat niet een *einheitlich* werk, niet een goed geheel voor den dag is gekomen.

Het is alsof eerst ieder der Ministers zelfstandig eenige opmerkingen over de grensquaestie heeft geschreven en zij toen, overtuigd van elkaars voortreffelijkheid, elkanders werk niet critisch beschouwd en vergeleken hebben, maar hun beider opmerkingen eenvoudig tot één relaas hebben gerangschikt, overeenkomstig de tijdperken, waarop ze betrekking hadden.

Welk arbeidsprocédé ook bij de productie van deze Memorie van Toelichting moge zijn toegepast, het resultaat is in ieder geval, dat dit gedeelte van die Memorie passages bevat, die de Minister van Buitenlandsche Zaken met ontzetting zal lezen, terwijl andere passages waarschijnlijk den Minister van Koloniën hebben doen uitroepen: En dat staat in een stuk, dat ik heb onderteekend!

Zoo zal Minister van Karnebeek een onaangenaam gevoel gekregen hebben, toen hij in de eerste alinea las, dat er in werkelijkheid geen grensquaestie met Engeland bestaat. Want hij zal zich herinneren, dat door een zijner voorgangers in 1908, als bijlage tot het wetsvoorstel ter goedkeuring van een verdrag met Brazilië, een kaart aan de leden dezer Kamer is overgelegd, waarop zeer duidelijk is aangegeven, dat er, wat de westgrens ten zuiden van de samenvloeiing van de Coeroeni- en de New-River betreft, een quaestie bestaat. De Minister kan zich ook niet troosten met de gedachte: Enfin, die kaart van 1908, die zal nu wel vergeten zijn, en bovendien: dat was vóór mijn tijd. Want hij zal zich ook herinneren, dat in 1922 door het Departement van Koloniën [1]) is uitgegeven een „Handboek voor de kennis van Nederland en Koloniën en dat in deze officieele kenbron der waarheid een kaart van Suriname is opgenomen, waarop in de toelichting o.a. gedrukt staat:

> „het ongekleurde gebied tusschen de Nieuwe Rivier en de Coeroeni-Rivier (is) nog betwist."

Het blijft niet bij dezen eersten schrik.

In de derde alinea toch leest hij:

> „Wat aangaat de scheiding tusschen Suriname en Britsch-Guyana lijdt het geen twijfel, dat, sedert Suriname in 1816 onder Nederlandsch gezag is teruggebracht, steeds de Corantijn als grensrivier heeft gegolden. Dat de linkeroever van die rivier de grenslijn uitmaakt en dus de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, vindt sinds lang in de practijk bevestiging."

Als de Minister van Buitenlandsche Zaken dit leest, zal hij zich herinneren, hoe een zijner ambtsvoorgangers, de heer de Marees van Swinderen, in 1913 in diens Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer iets heel anders had verklaard. nl.:

> „De opmerking, dat uit de laatst bekende nasporingen zou gebleken zijn, dat de New-River de eigenlijke Corantijn is en diensvolgens de grens zou vormen tusschen Suriname en Britsch-Guyana, berust op een dwaling. Integendeel is het op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard en in overeenstemming met de Britsche Regeering als een uitgemaakte zaak te beschouwen, dat die grens wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Cutari-Curuni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende."

---

[1]) Niet „Koloniën," maar Buitenlandsche Zaken. *H. D. B.*

Volgens deze officieele mededeeling van den Minister van Buitenlandsche Zaken aan de Staten-Generaal in 1913 staat het dus vast, dat niet de geheele Corantijn-rivier aan Nederland behoort, maar dat de grens midden door die rivier loopt, overeenkomstig de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren.

Maar in deze Memorie van Antwoord, dus in een officieele mededeeling van den Minister van Koloniën aan de Staten-Generaal, wordt verklaard dat de Corantijn over de volle breedte steeds Nederlandsch gebied is geweest, en wordt dus feitelijk gezegd, dat de pertinente verklaring van Minister de Marees van Swinderen volkomen onjuist is geweest.

Nu zijn de finesses van onze buitenlandsche politiek voor ons profane leden der Volksvertegenwoordiging als een boek met zeven zegelen gesloten. We mogen af en toe den band van dat boek eens bewonderen, maar veel meer krijgen we gewoonlijk er niet van te zien. Ik kan dus niet uitmaken, welke van die twee officieele verklaringen in strijd met de waarheid is. Voor zoover ik mij, dank zij de omstandigheid, dat er over deze grensquaestie een vrij uitgebreide niet officieele literatuur bestaat, daarover een oordeel heb kunnen vormen, geloof ik, dat de mededeeling van den Minister van Koloniën juist is. Ik heb er daarom niets tegen, dat in deze Memorie van Antwoord zoo'n kras démenti wordt gegeven aan Minister de Marees van Swinderen.

Maar u begrijpt, Mijnheer de Voorzitter, dat Minister van Karnebeek deze passage uit de Memorie van Antwoord met eenige ontzetting heeft gelezen. Want al is hij het volkomen met zijn ambtgenoot van Koloniën eens, hij zou, als omzichtig diplomaat, een démenti aan één zijner ambtsvoorgangers natuurlijk alleen niet zoo kras en overduidelijk hebben willen formuleeren.

Meer nog echter dan de Minister van Buitenlandsche Zaken geeft de Minister van Koloniën zelf reden tot ontstemming over dit deel van de Memorie van Antwoord. Wat bijv. in de vierde alinea daarvan aan geschiedschrijving wordt ten beste gegeven, is van een zoodanig gehalte, dat de gedachte, dat hij dit met zijn naam heeft onderteekend, den Minister zeker een blos op de kaken zal hebben gejaagd.

Toen in den Franschen tijd geheel Guyana in Engelsch bezit was gekomen, lag de westgrens van Suriname westelijker dan thans; zij liep door de Duivelskreek in het tegenwoordige Britsch-Guyana. In 1799 zijn de Engelsche Gouverneurs van Suriname en Berbice metelkander overeengekomen de grens tusschen hun Gouvernementschappen wat naar het oosten te verplaatsen, zoodat voortaan al het land ten westen van de Corantijn tot Berbice zou behooren.

Die grensregeling werd gehandhaafd, toen na den vrede van Parijs in 1815 Suriname weer definitief aan Nederland werd teruggegeven. Het land bewesten de Corantijn bleef dus Engelsch gebied.

Nu wordt de Corantijn gevormd door de samenvloeiing van twee rivieren waarvan de meest westelijke New-River is en de meest oostelijke de Coeroeni. Naar mijn meening is de New-River de eigenlijke bovenloop van de Corantijn en is de Coeroeni alleen als een belangrijke zijrivier te beschouwen. Maar ik wil dit in het midden laten en dus enkel er op wijzen, dat de Corantijn twee bronrivieren heeft: de New-River en de Coeroeni. Beschouwt men nu de New-River als den bovenloop van de Corantijn, dan is het land tusschen de twee bronrivieren Nederlandsch gebied; beschouwt men daarentegen de Coeroeni als den bovenloop van de Corantijn, dan

komt deze landstreek aan Engeland toe. Dit kon echter in het begin van de 19de eeuw geen aanleiding tot eenige grensquaestie geven om de eenvoudige reden, dat men destijds enkel een deel van den benedenloop van de Corantijn kende en van het bestaan van die twee bronrivieren volkomen onkundig was.

Nu verhaalt ons de Memorie van Antwoord:

> „De vraag, welke de eigenlijke bronrivier was van de Corantijn en dus uit aardrijkskundig oogpunt als grensrivier was aan te merken, kwam het eerst in 1840 aan de orde, toen de Britsche Regeering zich had voorgenomen om den heer Schomburgk een onderzoek op te dragen in de binnenlanden van Britsch-Guyana tot opneming der grenzen van die kolonie."

Om de volslagen onjuistheid van deze officieele geschiedschrijving aan te toonen, behoef ik slechts twee feiten te noemen: de Coeroeni werd eerst ontdekt door Schomburgk in 1843 en de New-River werd eerst ontdekt door Barrington Brown in 1871. Er kan dus onmogelijk sprake van zijn, dat daarover in 1840 een grensquaestie kon bestaan.

Dan laat de Memorie van Antwoord de mededeeling volgen, dat de Britsche Regeering onze Regeering toen heeft uitgenoodigd om een gemachtigde aan te wijzen, die bij deze opnemingen tegenwoordig zou wezen, ten einde van dat onderzoek gebruik te maken, om mogelijk bestaande verschillen van inzichten uit den weg te ruimen.

Deze mededeeling komt mij eenigszins wonderlijk voor. Want die reis was niet maar een tochtje langs de grens, waarbij men een gemachtigde van een andere Mogendheid kan inviteeren. Het was een zeer langdurige- en moeitevolle expeditie in onbeknde, deels onbewoonde en moeilijk toegankelijke streken. En het grootste deel van de tocht ging door de binnenlanden van Britsch-Guyana en het Noorden van Brazilië. Eerst in het laatste deel van zijn reis heeft Schomburgk, op aanwijzingen van Indianen, de Coeroeni ontdekt en, omdat zijn levensmiddelen begonnen op te raken, is hij, om aan den hongerdood te ontkomen, met den meest mogelijken spoed de rivier afgezakt. Er was dus ook, gesteld, dat er in 1843 in die wildernis een telegraafkantoor had gestaan, geen tijd en gelegenheid aan een Nederlandsch gemachtigde de plaats te seinen, waar men hem verwachtte. Bovendien zou die gemachtigde, gesteld, dat hij met een expeditie klaar stond, minstens een week of zes noodig hebben gehad, om Schomburgk te bereiken. Ik vermoed daarom, dat ook dit verhaal omtrent die Britsche invitatie op een misverstand berust. Trouwens, van een grensquaestie uit die dagen is mij alleen iets bekend uit een boekje, dat Schomburgk in 1840 uitgaf. Hierin schrijft hij, dat de Corantijn de natuurlijke oostgrens van Britsch-Guyana vormt, maar merkt hij terloops op, dat de Hollanders aanspraak maken op het gebied tot aan de Duivelskreek. Aan de quaestie van de twee bronrivieren kon hij natuurlijk niet denken, omdat die rivieren geen van beide ontdekt waren.

Na 1843 heeft men vermoedelijk op gezag van Schomburgk aangenomen, dat de Coeroeni de bovenloop van de Corantijn vormde. Of de Britsche Regeering aan de Nederlandsche Regeering van die ontdekking officieel mededeeling heeft gedaan, blijkt uit de Memorie van Antwoord niet. Toch is, voor de beoordeeling van het verder verloop van de zaak, van belang om te weten of dit inderdaad is geschied en de Coeroeni toen officieel tot grensrivier is geproclameerd.

Ik zou daarom den Minister willen verzoeken over te gaan tot publicatie

van de bewuste uitnoodiging der Britsche Regeering en van de over die expeditie van Schomburgk tusschen de Gouverneurs van Suriname en Demerara gevoerde correspondentie, en daarbij tevens te willen mededeelen of en, zoo ja, wanneer een officieele Engelsche mededeeling van de ontdekking van de Coeroeni is ontvangen.

De tegenwoordige grensquaestie kon eerst ontstaan, toen in 1871 Barrington Brown de New-River ontdekte en op grond van zorgvuldige onderzoekingen en opmetingen tot de conclusie kwam, dat deze rivier en niet de Coeroeni als de bovenloop van de Corantijn moest worden beschouwd.

Nu zegt de Minister wel in de eerste alinea van dit deel van de Memorie van Antwoord, dat die grensquaestie niet bestaat, maar dit was blijkbaar een *slip of the pen,* want in de vier laatste alinea's geeft hij een uiteenzetting, waaruit duidelijk blijkt, dat die grensquaestie wèl bestaat.

Uit die uiteenzetting blijkt, dat de Nederlandsche Regeering, in of na het jaar 1899, en naar aanleiding van een bepaling in de arbitrale uitspraak in zake een grensquaestie tusschen Engeland en Venezuela, een vertoog heeft gericht tot de Engelsche Regeering; en dat zij daarin te kennen gaf, dat zij de New-River en niet de Coetari-Coeroeni als de grensrivier beschouwde. Uit wat de Minister omtrent het antwoord van de Britsche Regeering mededeelt, leid ik af, dat het antwoord van lord Salisbury ongeveer hierop neerkwam: U kunt met uw Nieuwe Rivier gerust thuis blijven, want ik houd mij aan de oude Coeroeni. En ik wil daar verder heelemaal niet meer over discussieeren.

In ieder geval blijkt duidelijk, dat de meeningen van beide Regeeringen lijnrecht tegenover elkaar stonden en dat er dus inderdaad een grensquaestie en zelfs een van zeer ernstigen aard was ontstaan.

En die quaestie bestaat — volgens het slot van 's Ministers uiteenzetting — nog.

Want de Minister eindigt — op een spannend moment; ik dacht, dat het interessante nu juist zou komen — zijn uiteenzetting met de mededeeling.

> „De opvolgende Regeeringen hebben geen aanleiding gehad, om sindsdien op deze aangelegenheid terug te komen."

Beteekent dit, dat de Nederlandsche Regeering zich zonder meer bij het standpunt van Lord Salisbury heeft neergelegd? Heeft ze geantwoord: Als u het niet met mij eens is dan is mij dit ook goed; u zult wel gelijk hebben?

Ik weet het niet, Mijnheer de Voorzitter, maar het lijkt me onwaarschijnlijk. Immers, Minister Pleyte heeft bij een van de gelegenheden, dat in de Kamer over deze zaak werd gesproken, woorden gebezigd, die aan het heldhaftigst gebrul van den Nederlandschen Leeuw deden denken.

We dienen in ieder geval te weten, waar wij aan toe zijn. En ik zou daarom den Minister in overweging willen geven, om nu eindelijk eens over te gaan tot publicatie van het antwoord van de Britsche Regeering en de eventueel naar aanleiding van dat antwoord onzerzijds opgestelde nota's.

En als onze Regeering toch aan het publiceeren gaat, zou ze daaraan nog een kleinigheid kunnen toevoegen.

Ik geloof nl., dat, toen Zijn Excellentie in de Memorie van Antwoord schreef, dat na het antwoord van Lord Salisbury nooit meer op deze zaak was teruggekomen, zijn geheugen hem een oogenblik in den steek heeft gelaten en dat hij niet gedacht heeft aan een regeling van deze grensquaestie, die in 1903 buiten voorkennis der Staten-Generaal tot stand is gekomen.

Het bestaan van die regeling is tot 1913 geheim gebleven en is ook toen of later nooit aan de Staten-Generaal medegedeeld.

Maar op 5 Mei 1913 had in Paramaribo een vergadering van de Koloniale Staten plaats, waarin de gemachtigde van de Regeering, de procureur-generaal, bij een discussie over deze grensquaestie het woord vroeg en mededeelde, dat omtrent die grensregeling reed in 1903 een beslissing had plaats gevonden. Bij zijn repliek heeft hij daaraan nog toegevoegd, dat wanneer de Nederlandsche Regeering vergunning zou verleenen tot overlegging van de betrekkelijke correspondentie, blijken zou, dat die beslissing niet lichtvaardig was genomen, maar in overeenstemming was met het advies van den Raad van State.

Ik meen, Mijnheer de Voorzitter, waar wij de praktijken der geheime diplomatie natuurlijk al lang hebben afgezworen, ook de stukken betreffende dit deel van de grensgeschiedenis gevoeglijk kunnen worden gepubliceerd.

Ik begrijp trouwens niet, waarom de Regeering ten aanzien van deze zaak lichtschuw zou wezen.

Misschien vreest de Minister, dat, wanneer hij de waarheid aangaande deze grensquaestie onthult, het hem zal gaan als de „Jüngling" uit „Das verschleierte Bild zu Saïs", dat hij „besinnungslos und bleich" zal neerstorten, en dat „seines Lebens Heiterkeit auf ewig dahin" zal zijn.

Ik geloof, dat deze vrees zeer overdreven is.

Want wat zouden wij door die onthulling te zien kunnen krijgen?

In het allerergste geval dit:

Dat ruim twintig jaar geleden, toen het Departement van Buitenlandsche Zaken onder leiding [stond] van een Staatsman, die zich op het gladde ijs der internationale politiek niet met dezelfde zekerheid bewoog als op den parketvloer van de danszaal, onze diplomatie niet opgewassen was tegen een Engelsch Staatsman van het kaliber van Lord Salisbury.

Dat er destijds met Engeland over die grensquaestie wel is waar geen geheim verdrag is gesloten, maar dat er toch een soort regeling tot stand is gekomen, die eigenlijk niet geheel buiten medeweten van de Staten-Generaal tot stand had mogen komen.

Wanneer dit aan den dag kwam, zou het natuurlijk voor de Regeering zeer onaangename gevolgen kunnen hebben, indien het feiten betrof, die kort geleden waren voorgevallen. Maar zij liggen al een twintig jaren achter ons. In een tijd, waarin wij zoo snel leven als den onzen, behooren zij dus al tot de geschiedenis. De tegenwoordige Regeering behoeft dus tegen het bekendmaken van die historische feiten evenmin bezwaar te hebben als bijv. de heer de Monté ver Loren of de heer van Voorst tot Voorst tegen een publicatie betreffende den moord op Floris V of den moord op Aleid van Poelgeest of een der andere heldendaden, waardoor de Nederlandsche adel in onze geschiedenis een rol heeft gespeeld.

En welke regeling er ook getroffen zijn moge, een definitieve en ons land bindende overeenkomst kan natuurlijk niet zonder voorkennis der Staten-Generaal tot stand zijn gekomen.

De mogelijkheid bestaat dus om de grensquaestie door middel van arbitrage of door tusschenkomst van het internationaal rechtsinstituut van den Volkenbond op te lossen.

De gezindheid van den tegenwoordigen Engelschen Minister van Buitenlandsche Zaken maakt het zeer waarschijnlijk, dat Engeland thans tot een dergelijke oplossing zal willen medewerken.

Ook daarom meen ik, dat het gewenscht is om de politiek van angstige verheimelijking ten spoedigste te laten varen.

De Minister van Koloniën, die in deze vergadering verscheidene sprekers te beantwoorden had, heeft aan het zeer gedocumenteerde betoog van den heer IJzerman geen recht laten wedervaren. Misschien wenschte Zijne Excellentie dit anders, maar bij zulk een debat is het bezwaarlijk te verwachten dat de sprekers elkaars argumenten op den voet volgen. Men moet ook rekening houden met het geduld of liever ongeduld der Kamer.

Het antwoord van den Minister luidde:

II. Mijnheer de Voorzitter! De eerste spreker, die het woord heeft gevoerd over de ontwerp-begrooting voor de kolonie Suriname, was de heer IJzerman. Deze geachte afgevaardigde heeft zich in de eerste plaats beziggehouden met het vraagstuk van de beteekenis der Corantijn-rivier als westelijke grens van Suriname. Wanneer ik den heer IJzerman wel heb gevolgd, heeft hij twijfel geopperd omtrent een paar mededeelingen, die in de Memorie van Antwoord zijn gedaan.

In de eerste plaats betrof dit de mededeeling:

> „De vraag, welke de eigenlijke bronrivier was van de Corantijn en dus uit aardrijkskundig oogpunt in den bovenloop als grensrivier was aan te merken, kwam het eerst in 1840 aan de orde, toen de Britsche Regeering zich had voorgenomen om den heer Schomburgk een onderzoek op te dragen in de binnenlanden van Britsch-Guyana tot opneming der grenzen van die kolonie."

Dat onderzoek heeft plaats gevonden in 1843, en nu opperde de geachte afgevaardigde twijfel omtrent de mogelijkheid, dat in 1840 reeds zou zijn gerezen de gedachte aan een begrenzing van de kolonie door een rivier, die eerst in 1843 werd ontdekt. Ik geloof, dat die opmerking niet juist is. *De opneming — niet de ontdekking — heeft door Schomburgk plaats gevonden. De rivier was lang te voren althans bij name bekend.* Eenige onderlinge tegenspraak in de mededeelingen is dus niet aanwezig. Wel degelijk is in 1840 reeds gedacht aan de rivier Coeroeni als grensrivier in den bovenloop van de Corantijn, al heeft eerst later, daadwerkelijk de genoemde onderzoeker zijn tocht naar de Coeroeni aangevangen.

In de tweede plaats heeft de heer IJzerman in dit zelfde verband gewezen op de volgende mededeeling:

> „Twijfel omtrent dit punt deed zich naderhand voor, nadat in April 1889 de toenmalige Gouverneur van Suriname er de aandacht op had gevestigd, dat blijkens een in 1875 in Engeland verschenen verslag omtrent onderzoekingen van den geoloog Barrington Brown niet de Coeroeni, die tot dusver voor de verlenging van de Corantijn gold, maar een andere, meer Westelijk gelegen, rivier voor het bovendeel van dezen stroom moest worden gehouden"."

De heer IJzerman — alweer wanneer ik hem juist begrepen heb — twijfelde er aan, of niet reeds te voren reden heeft bestaan tot de veronderstelling, dat de bekende driehoek tusschen die twee rivieren zou uitmaken een deel van Suriname.

Die veronderstelling schijnt mij bezwaarlijk aanneembaar toe. Wel kan ik de verzekering geven, dat, niettegenstaande inderdaad op een kaart, die later van Overheidswege in Suriname is samengesteld, te kennen is gegeven, dat dit terrein *min of meer dubieus was*, wat betreft de vraag of het behoorde tot het Nederlandsche of tot het Engelsche gebied, de Regeering het standpunt inneemt, dat met het oog op de voorhanden gegevens voor het oogenblik voor haar geen reden bestaat om nader op de zaak in te gaan. Mocht het zijn, dat zich geheel nieuwe aspecten openbaren, dan spreekt het vanzelf, dat in dit standpunt wijziging zou kunnen komen, maar in het tegenwoordig stadium bestaat voor de Regeering geen reden tot eenig verder onderzoek, nog minder om aan eenige arbitrage te denken. Het is mij bekend, dat omstreeks 1913 de procureur-generaal in de Koloniale Staten zich *zeer vaag* heeft uitgelaten over het hier besprokene. Een grensregeling echter van 1913 met de Britsche Regeering is mij niet bekend. Ik kan ook niet de minste toezegging doen omtrent publicatie van stukken. Practisch zou die ook niet de geringste waarde hebben.

Ik volg nu den loop van de zaak in de Eerste Kamer. In het Voorloopig Verslag over de Surinaamsche begrooting voor 1924 ging men uitvoerig op de zaak in:

Grensregeling. Deze reeds zoo oude lijdensgeschiedenis schijnt maar geen einde te nemen. Ondanks herhaalden schriftelijken en mondelingen aandrang in de Volksvertegenwoordiging is men er niet in geslaagd om eene openhartige mededeeling over den waren stand van zaken en inzage van de met de Engelsche Regeering gewisselde stukken te ontvangen; gedane beloften werden niet gehouden, klaarheid werd nimmer verkregen.

Daarom wenschte het lid, dat deze aangelegenheid ter sprake bracht, de zaak, waarom het gaat, nog eens uitvoerig uiteen te zetten, in het vertrouwen eindelijk een afdoend antwoord te mogen ontvangen.

Bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1923 heeft de Minister van Koloniën in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs uit de Eerste Kamer gezegd: „De in het Voorloopig Verslag verzochte uiteenzetting nopens bestaande vraagpunten ter zake van de westgrens van Suriname, hoopt de ondergeteekende, voor zooveel vereenigbaar met de beperking in het tweede lid van artikel 95 der Grondwet, te zijner tijd te kunnen verstrekken in een, na overleg met zijn ambtgenoor van Buitenlandsche Zaken ten behoeve van de Staten-Generaal te maken overzicht, met de samenstelling waarvan eenige tijd gemoeid zal zijn."

Als dit toegezegde „overzicht" kan niet aanvaard worden, hetgeen de Minister mededeelt in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de begrooting van Suriname voor 1924. Die mededeelingen zijn onvolledig en laten in het duister datgene waar het juist op aan komt. Het volle licht kan alleen schijnen, wanneer *alle* bescheiden van 1840 af ter kennis der Staten-Generaal gebracht worden.

In zijne rede in de Tweede Kamer op 8 April j.l. (blz. 1788 e.v.) heeft de heer IJzerman de onjuistheid van de mededeelingen van den Minister uitvoerig aangetoond.

Sedert tal van jaren dringen zoowel de Tweede als de Eerste Kamer aan op meer licht in deze zaak en telkens ontwijkt de Regeering een volledig

antwoord. Dat aandringen heeft althans dit resultaat gehad, dat Minister de Graaff — in overleg met Minister van Karnebeek — verklaard heeft, dat „de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort". Daarmede is een onbewimpeld démenti gegeven aan de verklaring door Jhr. de Marees van Swinderen in 1913 in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer gegeven, dat „in overeenstemming met de Britsche Regeering" hier zouden gelden de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren. Hadden de Staten-Generaal niet voet bij stuk gehouden, dan zoude dit démenti zijn uitgebleven.

Bij de arbitrale uitspraak van 1899 in zake het grensgeschil tusschen Britsch-Guyana en Venezuela, werd incidenteel de Coetari, de bovenloop van de Corantijn, de grens tusschen Nederland en Britsch-Guyana [genoemd].

„Daarop — aldus de Minister — wordt in opdracht der Nederlandsche Regeering aan de Britsche Regeering te kennen gegeven, dat haars inziens de uitspraak van het scheidsgerecht geenszins kon praejudicieeren op onze rechten, om de New-River als grens tusschen de beide Guyana's te beschouwen".

Er was dus verschil van opvatting, dus eene grenskwestie, die niet mocht geregeld worden buiten de Staten-Generaal om.

„De Britsche Regeering heeft hierop geantwoord, dat zij, waar een bepaalde grens in goede trouw door beide partijen gedurende geruimen tijd wsa aangenomen, niet in eene discussie meende te kunnen treden over de ware bron van de Corantijn als eene aangelegenheid, die van invloed zou kunnen zijn op de grens tusschen beide kolonies".

Van „goede trouw" kan alleen sprake zijn, zoolang wij meenden, dat de exploratie van Schomburgk vertrouwen verdiende. Hoe heeft onze Regeering gereageerd op de mededeeling van de Britsche? Is zij eenvoudig gezwicht? De Minister schrijft: „De opvolgende Regeeringen hebben geene aanleiding gehad, om sindsdien op deze aangelegenheid terug te komen". Maar dit is in lijnrechten strijd met de bovenbedoelde verklaring van Jhr. de Marees van Swinderen. Bukken voor de overmacht is nog iets anders dan tot overeenstemming komen. En terwijl er alleen verschil was van meening omtrent de bronrivieren, zoude — als de verklaring van Jhr. de Marees van Swinderen juist ware — bij die „overeenstemming" ook prijs gegeven zijn ons recht op bezit der geheele rivier. Alleen publicatie van alle bescheiden kan ophelderen, wat hier gebeurd is.

De Minister verklaarde, in antwoord op de rede van den heer IJzerman, dat hij niet de minste toezegging kon doen omtrent publicatie van stukken. Waarom deinst de Regeering daarvoor terug? „In het tegenwoordig stadium — aldus de Minister — bestaat voor de Regeering geen reden tot eenig verder onderzoek, nog minder om aan eenige arbitrage te denken". Wat met „het tegenwoordige stadium" bedoeld wordt en welke „nieuwe aspecten" de Minister verwacht, is allesbehalve duidelijk. Men krijgt uit het geheele antwoord van den Minister den indruk, dat de kern van de zaak hem niet duidelijk is. Eene grensregeling van 1913 met de Britsche Regeering is hem niet bekend, verklaart de Minister. De regeling dateert dan ook van 1903. Maar hoe dit zij, als er geen regeling is, dan is het hoog tijd die thans bij de nieuwe Engelsche Regeering ter tafel te brengen. Onzekerheid van de grenzen is steeds een gevaar.

De Minister ziet, volgens zijn reeds hiervoren genoemd antwoord, in

die publicatie der bescheiden geen practisch belang. Dat zal eerst blijken, als ze gepubliceerd zijn.

Weer was het antwoord van den Minister zeer onbevredigend. Het was het geredeneer van iemand, die met een zaak verlegen zit en niet goed er uit weet te komen:

III. *Grensregeling*. Het uitvoerig betoog van het lid, dat opnieuw de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana ter sprake bracht, kan den ondergeteekende niet terugbrengen van het standpunt, dat het *tegenwoordig stadium* van die zaak geene openbaarmaking van stukken zou motiveeren. De zienswijze van de Britsche Regeering, dat, waar gedurende een lange reeks van jaren in goede trouw eene bepaalde rivier — in casu de Coetari-Coeroeni — als grens was beschouwd, Zij niet in eene discussie meende te kunnen treden over de ware bron van de Corantijn als eene aangelegenheid, die van invloed zou kunnen zijn op de grens tusschen beide kolonies, heeft bij bedoeld lid de tegenwerping ontmoet, dat van „goede trouw" alleen sprake kon zijn, zoolang men vertrouwen meende te moeten stellen in de exploratie van Schomburgk, in het jaar 1843, waarbij de Coeroeni als bronrivier was aangewezen. *Aan de aandacht van dat lid was het blijkbaar ontgaan, dat ook voor dien tijd ter zake zich geen twijfel voordeed.* Eerst de opdracht van Britsche zijde tot de evenvermelde exploratie deed het vraagpunt naar voren komen, welke uit een aardrijkskundig oogpunt de eigenlijke bronrivier was van de Corantijn.

Tegenover de bevinding nu van genoemden onderzoeker valt niets te stellen dan het feit, dat in latere jaren de geoloog Barrington Brown tot het besluit was gekomen, dat niet de Coeroeni maar een andere, meer westelijk gelegen tak, de zoogenaamde New-River, in *aardrijkskundigen zin* voor het bovendeel van de Corantijn moest worden gehouden. Bekendheid met dat feit moge de Nederlandsche Regeering aanleiding hebben gegeven om, toen een arbitrale uitspraak in 1899 inzake de grensregeling tusschen Britsch-Guyana en Venezuela indirect ook de beteekenis aanroerde van de Coetari-rivier met betrekking tot de Corantijn, tegenover de Britsche Regeering zeker voorbehoud uit te spreken, het is alleszins verklaarbaar dat, gelijk in voormelde Memorie van Antwoord mede geconstateerd, de opvolgende Regeeringen het daarbij hebben gelaten en geene aanleiding hebben gevonden om nader op deze aangelegenheid terug te komen. In de gegeven omstandigheden zou inderdaad geen genoegzame reden daarvoor hebben bestaan.

Bij de openbare behandeling der begrooting op 19 Juni 1924 verloor senator van Kol zijn geduld, wat uit zijn hiervolgende rede blijkt:

Dan, Mijnheer de Voorzitter, de uiterst onverkwikkelijke quaestie, door het moedwillig uitstellen, het er omheen draaien, enz., in plaats van duidelijk te zeggen, hoe de toestand is in het heden en verleden van de *grensquaestie langs de Corantijn-rivier*. In 1921 [1]) heeft de Minister ons beloofd een exposé te geven; wij wachten er nog op. In de Memorie van Antwoord van de Tweede Kamer geeft de Minister — mijn partijgenoot IJzerman heeft het aangetoond—allerlei onjuiste mededeelingen. Hij zei in zijn ge-

[1]) Moet zijn 1923, H.D.B.

wone geestige en ronde taal, „het is al weer de gewone mélange van halve en heele waarheid", en hij concludeert te recht, dat het de plicht is der Volksvertegenwoordiging „even volhardend te streven om de waarheid aan het licht te brengen, als de Minister zulks doet om de waarheid te verduisteren". Het antwoord, dat wij nu gekregen hebben naar aanleiding van die zelfde vraag — want die vraag zal jaar in jaar uit terugkomen in beide Kamers — getuigt al weer van onwil, van onwetendheid en is een aaneenschakeling van scheeve voorstellingen. Die heele quaestie lost zich op in 2 vraagstukken, het vraagstuk van den bovenloop der Corantijn en aan wie de breede bedding van de rivier met zijn talrijke eilanden behoort.

De *bovenloop van de Corantijn* was tot 1843 onbekend. Schomburgk heeft op last van de Engelsche Regeering in 1836 daarnaar een onderzoek ingesteld, maar hij kwam niet verder dan de Smith-Barrow vallen, verre van de plek dus waar de samenvloeiing van de Coeroeni en de New-River plaats vindt. Hij erkende enkele jaren later in zijn Reise in Guyana, dat men van de Corantijn nog bitter weinig afweet. De Engelsche Regeering heeft daarom in 1871 een nieuwe poging gedaan om de ware bronnen van de rivier op te sporen door een opdracht [1]) te geven aan Barrington Brown. Deze heeft toen als den bovenloop der Corantijn de New-River aangewezen. Men leze thans de Memorie van Antwoord en zal ervaren hoeveel onjuistheden deze bevat. Vreemd genoeg heeft de Engelsche Regeering — het ware anders een quaestie van internationale hoffelijkheid geweest — daarvan geen kennis gegeven aan onze Regeering, en thans, op de tentoonstelling te Wembley bij Londen, vindt men meerdere kaarten van Britsch-Guyana, waarbij nergens de New-River als grens wordt aangegeven.

Wat is dan toch de reden van dat geheim houden door den Minister? Legt hij zich neer bij die onjuiste bewering van de Engelsche Regeering? Acht hij de zaak afgedaan? Maar waarom spreekt hij dan van „het tegenwoordig stadium", wat toch wijst op voortgang van behandeling? De tijd dringt, Mijnheer de Voorzitter, en nooit, in lange jaren niet, heeft Nederland zulk een geschikte gelegenheid gehad om een dergelijke quaestie op billijke en minnelijke wijze te schikken als thans, nu aan het hoofd van de Regeering in Engeland staat een man, rondborstig en eerlijk, ook in diplomatieke kringen als zoodanig erkend, mijn vriend Ramsay Mac Donald. Het blijkt steeds meer urgent om te weten of de strook tusschen de New-River en de Coeroenie, die ongeveer 10 000 □ K.M. bevat, behoort aan Britsch-Guyana, dan wel aan Suriname. De heer Schoch heeft dan ook in de *West-Indische Gids* van Februari jl. er op gewezen, dat de zaak eindelijk moet worden uitgemaakt, daar er een zeer sterke drang heendrijft en groote belangen op het spel staan, nu men hoopt er diamanten te vinden en goede balata-terreinen. De grens moet dus vaststaan, wat op minnelijke wijze en zonder omhaal reeds lang had kunnen geschieden. „Het is een quaestie van tijd", schrijft de heer Schoch verder, „dat er grensgeschillen zullen ontstaan." En dan is Leiden in nood.

De Gouverneur van Suriname denkt er ook anders over dan de Minister en schrijft in zijn Memorie van Antwoord aan de Koloniale Staten:

> „Evenmin als aan de Koloniale Staten is den ondergeteekende iets bekend omtrent het stadium, waarin zich het uiterst belangrijke vraagpunt betreffende de grensregeling tusschen Britsch-Guyana en Suriname thans bevindt.

---

[1]) De opdracht was het instellen van een geologisch onderzoek. H.D.B.

Is ook deze steeds aan actualiteit winnende zaak in zijn aanstaand werkplan opgenomen, de ondergeteekende zal niet nalaten ook na persoonlijk overleg met Dr. H. D. Benjamins, den wakkeren strijder voor dit belangrijk onderdeel der Surinaamsche kwestie, de volle aandacht van het Opperbestuur in te roepen."

Niet minder dan drie leden der Koloniale Staten hebben er hun aandacht aan gewijd bij de jongste begrootingsdebatten. Het blijkt dus duidelijk, dat het is een brandende quaestie, maar de Minister blijft doof voor alle aansporingen, en hij acht dit vraagstuk naar zijn inzicht, dat blijkbaar niet het inzicht is van de personen, die er beter over kunnen oordeelen dan Zijn Excellentie, „practisch zonder waarde". Dat moet nog blijken. Heeft er soms buiten de Volksvertegenwoordiging om, dus in strijd met de Grondwet, een grensregeling plaats gehad tusschen de Nederlandsche en de Engelsche Regeering? Zou dat de reden van de geheimhouding kunnen wezen? Waarom anders niet het volle daglicht? Bezuiniging misschien om wat drukkosten te sparen? Het omgekeerde zal het geval wezen. Want nu zullen de kosten van het jaar in jaar uit drukken van alle besprekingen over dit punt in de gewisselde stukken en van de discussies der beide Kamers over dit onderwerp hooger oploopen, dan die der publicatie van de bescheiden, die ten aanzien van deze grensquaestie na 1840 zijn verschenen?

Een tweede grensquaestie is: wie is eigenaar van de bedding van de Corantijn? De vroegere Minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. de Marees van Swinderen [1]) verklaarde, dat de geheele bedding met alle eilanden tot het Nederlandsche territoir behoorde. Is dat zoo, en stemt Engeland daarmede in? Waarom toch eindelijk niet — om van al dit gevraag af te zijn — ronduit mededeeling gedaan van de feiten; waarom niet de volle waarheid door officieele stukken aan het licht gebracht? Wij zullen blijven hameren! Het laatste *Koloniaal Weekblad* spreekt van „een spel van kat en muis". En hoopt, dat de Eerste Kamer zich niet „sans façon door den Minister in een hoek zal laten duwen"; ja het vertrouwt, dat „de zaak tot een bevredigend einde zal worden gebracht." Ik deel die hoop, dat vertrouwen niet, Mijnheer de Voorzitter! En vrees, dat de Minister zal volharden in zijn geheimhouding en niet spoedig, tenzij gedwongen, een waardiger en een meer in 's Lands belang zijnde houding zal aannemen.

De Minster, die op dien laten namiddag veel te beantwoorden had, maakte zich kort van de zaak af.

IV. Aan de orde komt nu de grensregeling met Demerary, een punt, waarover voor mij zeer weinig meer te zeggen valt. In de beschouwingen, die door den geachten afgevaardigde den heer van Kol over deze zaak zijn geleverd, heb ik geen enkel nieuw gezichtspunt kunnen ontdekken. Wat ik alsnog zou willen in het licht stellen, is het feit, dat naar mijn inzien, *wel geheel andere gegevens aanwezig zullen moeten zijn dan de oppervlakkige exploratie, een vijftigtal jaren geleden, van een Engelsch geoloog omtrent den bovenloop van de Corantijn-rivier, alvorens de Nederlandsche Regeering termen aanwezig zou kunnen achten om zich met het Britsche Gouvernement in onderhandelingen te begeven omtrent dit grensvraagstuk. Dergelijke gege-*

[1]) Dit is een lapsus van Senator van Kol. Niet Jhr. de Marees van Swinderen heeft dit verklaard, maar Minister de Graaff. H. D. B.

vens zijn thans niet voorhanden. Of de toekomst ze zal brengen, valt niet te zeggen. Voor het oogenblik echter zou naar mijn meening de Nederlandsche Regeering bezwaarlijk aanleiding kunnen vinden tot stappen van dien aard. Van terughouding omtrent den feitelijken toestand is geen sprake. De vraag, door den heer van Kol gedaan, of er misschien een geheim tractaat met Engeland bestaat omtrent de Corantijn-rivier, kan ontkennend beantwoord worden. Ik geloof trouwens niet, dat ook de heer van Kol zelve een oogenblik zich kan voorstellen, dat een dergelijk tractaat aanwezig zou zijn. Staatsrechtelijk zou daarvan geen sprake mogen wezen.

Hiermede is het parlementair tournooi afgeloopen. Althans voor dit jaar.

Hoewel niet behoorende tot de tusschen Regeering en Staten-Genraal gewisselde stukken, volge hier, volledigheidshalve, hetgeen Dr. M. van Blankensteijn in „*Neerlandia*" van December 1923, onder het hoofd „*Wat* **niet** *moet in Suriname*", over deze grenskwestie schreef:

......„Zou de ruimte het toelaten, dan ware het ons mogelijk, nog vele negatief geformuleerde wenschen hier op te sommen. Eén echter mogen wij hier niet achterwege laten. De Nederlandsche regeering *verzuime niet* het land eindelijk een vaste westelijke grens te geven"......

„Een diepen indruk heeft eens op ons gemaakt de klacht van een Poolschen staatsman, toen een groot gedeelte der grenzen van zijn land — voor een groot deel door eigenschuld overigens — nog niet bepaald waren: „Een land zonder grens is als een mensch zonder huid; het doet zich pijn, waar het met anderen in aanraking komt".

„Inderdaad is de Westgrens van Suriname ten Zuiden van de splitsing der Corantijn, nog niet door een afdoende regeling met Engeland vastgesteld. Het is werkelijk een plek zonder huid, die onder omstandigheden bijzonder ontvankelijk zou blijken voor leelijke besmetting. Is er bacillengevaar in die streek? Het antwoord kan zeer ondubbelzinnig zijn: Er is geen gedeelte van Suriname, waar de kansen, dat er diamant zal worden gevonden grooter zijn dan juist in dit, aardrijkskundig reeds bepaald, maar staatkundig nog betwiste Nederlandsche gebied.

De geschiedenis heeft geleerd, dat groote mogendheden ten opzichte van gebiedsvragen niet handelbaarder worden, als er in dat betrokken gebied goud of edele steenen worden gevonden.

Wij zouden wenschen, dat deze lessen der geschiedenis niet vergeten werden."........

De heeren IJzerman en van Kol hadden zeker meer dan voldoende aanleiding tot repliek, maar schijnen daartoe geen gelegenheid gevonden of om bijzondere redenen daarvan afgezien te hebben. Het zij mij daarom veroorloofd hier eenige opmerkingen te laten volgen met betrekking tot verschillende uitingen van den Minister. Daarbij

zal ik niet kunnen vermijden nu en dan te herhalen hetgeen vroeger door mij geschreven of door evengenoemde sprekers gezegd is.

I. De verklaring van den Minister dat „ *van een zoodanige grensquaestie in werkelijkheid niet gesproken kan worden*" is een stout stuk en bewijst eenvoudig dat Zijne Excellentie zich niet op de hoogte heeft gehouden van hetgeen in de laats *25 jaren* over deze kwestie in de Staten-Generaal te doen is geweest en van hetgeen daarover is geschreven.

Dat in 1840 de vraag aan de orde kwam „welke de eigenlijke bronrivier was van de Corantijn en dus uit een aardrijkskundig oogpunt in den bovenloop als grensrivier was aan te merken", is niet juist. Men wist niets van den bovenloop, dus ook niet of er meer dan één bronrivier was, ofschoon men dat wel mocht vermoeden. In zijn in 1841 verscheen boek *„Reisen in Guiana und am Orinoko"* moest Schomburgk nog verklaren: *„von dem Berbice und Corantijn wissen wir nur wenig"*. Ik kon dan ook in mijn eerste artikel over *„De grenzen van Nederlandsch Guiana"*, in het *„Tijdschr. v. Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap"* December 1898, verklaren dat *alle* kaarten van de Boven-Corantijn vóór de tweede reis van Schomburgk in 1843 op pure fantasie berusten.

De heer IJzerman heeft reeds het onwaarschijnlijke er van aangetoond dat onze Regeering zou zijn uitgenoodigd om een gemachtigde aan te wijzen *„die bij deze opnemingen"* [door Schomburgk] *tegenwoordig zou zijn"*. In mijn artikel in *„De West-Indische Gids"* van November 1920 wees ik daar reeds op. Een andere grond voor twijfel bestaat daarin dat — voorzooveel ik heb kunnen navorschen — Schomburgk de grenzen van Britsch-Guiana met Venezuela en Brazilië ook geheel zelfstandig heeft opgenomen. Deze beide landen hebben zich niet neergelegd bij de exploratie van Schomburgk. Hun grenzen met Britsch-Guiana zijn bij arbitrage vastgesteld. Alleen de publicatie van de uitnoodiging der Britsche Regeering en van die van den Gouverneur van Britsch-Guiana kan de waarheid aan het licht brengen. Het is te eenenmale onver-

klaarbaar waarom de Regeering halsstarrig weigert daartoe over te gaan. Die bescheiden zijn reeds meer dan 80 jaar oud en dus „geschiedenis".

Maar aangenomen dat de bedoelde uitnoodiging werkelijk is gedaan en dat wij geen gemachtigde hebben aangewezen, dan volgt daaruit geenszins dat wij verplicht zouden zijn ons neer te leggen bij een foutief gebleken opneming van Schomburgk, waarvan de uitkomst misschien niet eens officieel aan onze Regeering is medegedeeld.

De Britsche Regeering voert aan dat „een bepaalde grens in goede trouw door beide partijen gedurende geruimen tijd was aangenomen". Maar het motief voor het in goede trouw aannemen verviel op het oogenblik dat de exploratie in welker deugdelijkheid wij vertrouwen hadden gesteld, bleek dat vertrouwen niet te verdienen.

Het eenige wat daartegen in het midden gebracht zou kunnen worden is, dat onze Regeering dadelijk na de verschijning van Barrington Brown's boek in 1875 aandacht aan de zaak had moeten wijden. Maar hoogst waarschijnlijk heeft onze Regeering niet gelet op de verschijning van het boek [1]) en misschien heeft ook het Foreign Office toen ter tijd geen acht geslagen op Brown's ontdekking, waarvan men toch anders mededeeling aan onze Regeering zou verwacht hebben.

Volgens den Minister zouden de waarnemingen van Barrington Brown „*niet langs officieelen weg bevestigd zijn*". Wat met dien „officieelen weg" bedoeld wordt, is niet te raden. Brown had een officieele opdracht, zijn boek is een officieele uitgave. Meent Zijne Excellentie, dat de waarnemingen van Schomburgk wèl „langs officieelen weg" bevestigd zijn?

Wanneer en door wien?

De verklaring van den Minister wordt een farce wan-

---

[1]) Het boek komt niet voor in den Catalogus van de Bibliotheek van het Departement van Koloniën van 1884. Ook niet in de Vervolgen van 1887 en 1889. Het verschijnt eerst in het derde Vervolg, dat den datum 1891 draagt. Waarschijnlijk is het boek aangeschaft nadat in 1889 uit Suriname daarop de aandacht van den Minister van Koloniën was gevestigd.

neer men bedenkt dat de waarnemingen van Brown *nooit zijn weersproken,* terwijl van die van Schomburgk de onjuistheid is aangetoond...... door Brown, *die een officicieele opdracht had,* gelukkig niet om grenzen te zoeken. Van belang zijn hier ook de opmerkingen van C. H. de Goeje op blz. 157 van zijn *„Verslag der Toemoekhoemak-Expeditie"*, Leiden 1908.

Na de arbitrale uitspraak van Parijs in 1899 gaf de Nederlandsche Regeering aan de Britsche te kennen, dat die uitspraak geenszins kon praejudicieeren *op onze rechten om de New River als grens tusschen de beide Guyana's te beschouwen.*

De Britsche Regeering ging hierop niet in.

Ziedaar de grenskwestie, waarvan opvolgende Ministers beweren dat ze niet bestaat.

Alsof het de eenvoudigste zaak ter wereld ware, zegt de Minister langs zijn neus weg: „De opvolgende Regeeringen hebben geene aanleiding gehad, om sindsdien op deze aangelegenheid terug te komen".

Op den brief van Lord Salisbury is dus niet geantwoord. Dat moet de buitenstaander afleiden uit des Ministers verklaring.

Waren de Britsche argumenten dan onwederlegbaar?

Ik vermoed dat men, inplaats van de correspondentie in handen te stellen van een geograaf, het advies gevraagd heeft van eersterangs diplomaten, die deze eenvoudige zaak door spitsvondigheden hebben vertroebeld. Of is de verklaring deze, dat opvolgende Regeeringen zich nog te zeer vertegenwoordigers van een kleine natie hebben gevoeld om voor onze rechten — de Minister spreekt zelf van onze rechten! — op te komen en die met kracht te verdedigen?

Dit slaat in elk geval niet op den voormaligen Minister Pleyte, die op 20 Januari 1914 verklaarde...... dat er geen grenskwestie was, maar de verzekering gaf dat hij, als het tot een geschil mocht komen, de Engelsche spreekwijze in de gedachte zou houden: „Beware of quarrel but, being in it, behave that people may beware of you".

Een zevental jaren vroeger was door verscheidene le-

den der Tweede Kamer — in het Voorloopig Verslag betreffende het ontwerp tot goedkeuring van het tusschen Nederland en Brazilië gesloten verdrag tot regeling der grens tusschen Suriname en Brazilië — twijfel uitgesproken „of de Nederlandsche Regeering in haar diplomatiek beleid met betrekking tot de grenzen van Suriname wel altijd bijzonder gelukkig is geweest, of daarbij niet te veel gestreefd is naar een vriendschappelijke verstandhouding met onze naburen en of daarbij wel altijd genoegzaam rekening is gehouden met de belangen en de rechten der kolonie".

De vorenstaande opmerkingen betreffen hoofdzakelijk het vraagstuk der bronrivieren van de Corantijn.

„Dat de linkeroever van die rivier de grondlijn uitmaakt en dus de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, vindt sindslang in de practijk bevestiging".

Bravo ,Excellentie! Maar waarom die slappe vorm? Waarom niet eenvoudig: „De Corantijn *is* over de volle breedte Nederlandsch gebied". [1])

Krasser desavoueeren van de verklaring van Jhr. de Marees van Swinderen is niet denkbaar!

Daarmede heeft Minister de Graaf het voorbeeld gevolgd van wijlen Lord Salisbury, dat ik in herinnering bracht in „*De West-Indische Gids*" van December 1921 (3e jg. blz. 401).

---

[1]) Is het den Minister bekend dat — terwijl van Britschen kant de Corantijn steeds als een Nederlandsche rivier is beschouwd — op de jongste kaart van Britsch Guiana, „published by authority of His Excellency the Governor Sir Walter Egerton, by L. S. Hokenkerk, Government Surveyor, 1913", deze aanteekening is geplaatst: „The Eastern boundary of the Colony is the middle of the deepest channel ((Thalweg) of the river Courantyne and when an Island is passed the middle of the deepest channel (Thalweg) between the Island and the West bank of the river". (Zie het artikel „*Nogmaals Surinames westgrens*", in „*De West-Indische Gids*" van December 1922, 4de j.g. blz. 409).

Het ziet er niet naar uit of deze grenskwestie een afgedane zaak is, trots de verklaring van den Minister dat — na 1899 — opvolgende Regeeringen geen aanleiding hebben gehad om op deze aangelegenheid terug te komen. De Minister verzuime niet kennis te nemen van het artikel „*De grenskwestie*", van de hand van den heer L[ey]s in „*De Standaard*" van 11 Augt. 1924.

II. In zijne rede op 8 April 1924 in de Tweede Kamer in antwoord op het betoog van den heer IJzerman verzekert de Minister dat „de opneming — niet de ontdekking — door Schomburgk [heeft] plaats gevonden. De rivier [de Coeroeni] was lang te voren althans bij name bekend". Het zou den Minister niet gemakkelijk vallen dien ontdekker te noemen. Schomburgk kende hem niet. Of bedoelt de Minister dat de Indianen van het binnenland — de boven Corantijn was onbewoond, zooals Schomburgk en Brown constateerden — wisten dat er een rivier bestond die zij Coeroeni noemden en dat zij de ontdekkers waren? [1]) Even goed zou men kunnen zeggen, dat Brown de New River niet ontdekt heeft en Eilerts de Haan niet de Lucie-rivier, omdat de Indianen die rivieren zeker reeds sedert eeuwen kenden. Dat zou toch een zeer eigenaardige opvatting zijn van aardrijkskundige ontdekkingen. Een bronrivier is niet iets als een bergtop, dien de een ziet en de andere bestijgt.

De Minister spreekt van een kaart, die van Overheidswege in Suriname is samengesteld, waarop te kennen is gegeven, dat het terrein [tusschen Coeroeni en New River] *„min of meer dubieus was"*.

Niet min of meer dubieus, maar dubieus tout court. Doch de heer IJzerman bedoelde niet die kaart, maar de overzichtskaart door de Nederlandsche Regeering aan de Staten-Generaal overgelegd als „Bijlage van de Memorie van Antwoord betreffende het tusschen Nederland en Brazilië gesloten grensverdrag", en waarop het bedoelde gebied als dubieus — niet „min of meer dubieus" — is voorgesteld.

Op hetgeen de Minister hier zegt over het tegenwoordig stadium en over nieuwe aspecten, die zich zouden kunnen openbaren, kom ik onder IV terug.

Geheel er naast is de meening van den Minister dat de

[1]) De „ruylders" of „bokkenruylders", die eertijds met de Indianen handel dreven, zullen wel niet de bronrivieren van de *onbewoonde* Corantijn bezocht hebben. De door den heer J. W. IJzerman in het *„Tijdschrift v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap"*, 2e serie, deel XXVIII, 1911 blz. 648 v. medegedeelde reis van Sanders in 1720 naar de Boven-Corantijn is zeer problematiek.

procureur-Generaal in Suriname zich in de Koloniale Staten „zeer vaag" over de grenskwestie heeft uitgelaten. De verklaring was integendeel uitvoerig en duidelijk en zeer beslist. Ze is te vinden op blz. 414 van „*De West-Indische Gids*" van December 1922. (4de jaargang)

III. „Het uitvoerig betoog van het lid, dat opnieuw de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana ter sprake bracht, kan den ondergeteekende niet terugbrengen van het standpunt, dat het *tegenwoordige stadium* van die zaak geene openbaarmaking van stukken zou motiveeren". Aldus de Minister in de Memorie van Antwoord betreffende het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

Wat hiervan te zeggen? Niet veel anders dan dat het zeer moeilijk is Zijne Excellentie te overtuigen. Men houde in het oog dat de Minister zijn „standpunt" tot dusver nergens met steekhoudende argumenten heeft toegelicht. Het tot heden aangevoerde motief voor de niet openbaarmaking is feitelijk niet anders dan een variatie op de verklaring van Minister Loudon, in antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer over hoofdstuk III (Buitenlandsche Zaken) der Staatsbegrooting voor 1914:

„De ondergeteekende kan geene vrijheid vinden om de overlegging van stukken betreffende d grensscheiding tusschen Suriname en Britsch-Guyana te bevorderen".

Het *tegenwoordige stadium* motiveert geen openbaarmaking van stukken. Wil dit zeggen dat de Minister rekening houdt met een stadium waarin die openbaarmaking wèl gemotiveerd zou zijn? Of is het maar een stijlbloempje?

Minister de Graaf vervolgt: „Aan de aandacht van dat lid was het blijkbaar ontgaan, dat ook vóór dien tijd [d.i. vóór de exploratie van Schomburgk in 1843] ter zake zich geen twijfel voordeed". Wat is van deze opmerking de portée? Vóór de reis van Schomburgk wist men *niets* van het brongebied van de Corantijn. Men was het er over eens dat de Corantijn de grens was. Meer niet. Hoe had er dan van twijfel omtrent de situatie in het bronge-

bied sprake kunnen zijn? Alleen van niet weten kon de rede geweest zijn.

Tegenover de bevinding van Schomburgk — zoo zet de Minister zijn betoog voort — „valt niets te stellen dan het feit, dat in later jaren de geoloog Barrington Brown tot het besluit was gekomen, dat niet de Coeroeni maar een andere, meer westelijk gelegen tak, de zoogenaamde New River, in aardrijkskundigen zin voor het bovendeel van de Corantijn moest worden gehouden".

Alweer die ongelukkige toevoeging „in aardrijkskundigen zin". In welken ànderen zin kan een rivier het bovendeel van een andere zijn? Toen Schomburgk werd uitgezonden om de Corantijn op te nemen gold het een aardrijkskundig vraagstuk en een zuiver aardrijkskundig vraagstuk is het nog. Daaraan zit verder niets vast.

Welke reden heeft Zijne Excellentie om met onmiskenbare geringschatting te spreken over het werk van den „geoloog" Barrington Brown? De Minister leze eens in „*De West-Indische Gids*" van November 1920 (2de jaargang, blr. 339—342) de vergelijking van de exploraties van Schomburgk en van den „geoloog" Brown.

Hierbij moge ik in herinnering brengen dat Schomburgk was uitgetrokken om grenzen uit te zetten, dat hij *vóór* hij de reis ondernam — dus vóór hij iets wist van het brongebied van de Corantijn — in zijn in 1840 verschenen boekje „*Description of British Guiana*" — had verklaard dat de Corantijn haar bron heeft in denzelfden bergketen als de Essequebo „probably 1° N. lat. and about twenty five miles east of the source of the Essequebo". In hetzelfde boekje had hij nog bezorgdheid getoond, dat Britsch Guiana, als men de grenzen niet vaststelde, gevaar liep de kleinste der drie Europeesche koloniën in Guiana te worden. Men kan dus niet zeggen dat hij papier blanc was toen hij de reis — nog wel van den verkeerden kant — ondernam.

Schomburgk was uitgezonden om het brongebied van de Corantijn te exploreeren. Hij had moeten onderzoeken welke de *belangrijkste* bronrivier en dus de voortzetting van de Corantijn was. Inplaats daarvan is hij in haast een

willekeurige bronrivier afgevaren [1]). *Zijn onvolledige exploratie had nooit mogen strekken tot grondslag vóór een grensregeling* [2]).

De „geoloog" Barrington Brown daarentegen had niets met grenzen te maken. Hij stelde een wetenschappelijk onderzoek in en de rest liet hem koud [3]). In zijn voordeel was nog dat hij over de kaart van Schomburgk beschikte, terwijl deze geheel in terra incognita kwam.

Had Schomburgk de ontdekking van Brown mogen beleven, hij zou — bekwaam geograaf die hij was — de eerste zijn geweest om zijn fout te erkennen, trots de omstandigheid dat Brown maar een geoloog was.

Op welken grond hecht de Minister, zooals hij schijnt te doen, meer waarde aan de gebrekkige exploratie van Schomburgk dan aan die van Brown? Voelt Zijne Excellentie niet dat hij daarmede onze zaak schade doet, even als zijne voorgangers door hun ondoordachte uitingen hebben gedaan?

IV. Op de anderhalve kolom beslaande rede van Senator van Kol antwoordde de Minister, in de vergadering van 19 Juni, in 24 regels. In de beschouwingen van den geachten afgevaardigde heeft Zijne Excellentie geen en-

[1]) In zijn in 1876 verschenen boek *„Canoe and camp life in British Guiana"* spreekt Barrington Brown van Schomburgk's *„memorable and hazardous descent of this river in the year 1843"*.

Niet minder „hazardous" was het afzakken van de Corantijn door Dr. Farabee, die uitgezonden was door de Universiteit van Pennsylvania. Zie *The Amazon Expedition"* in *„The Museum Journal.* Vol VI. Philadelphia, March 1915, no. 1. Zie ook de mededeeling over Dr. Farabee's expeditie door George Byron Gordon in de *„Proceedings of the nineteenth international Congress of Americanists,* held at Washington, December 27—31—1915, Wash. 1917, blz. 419.

[2]) Vooral niet omdat uit zijn kaart blijkt, dat hij *wist* van het bestaan van een andere bronrivier, in loop veel gelijkenis vertoonende met de New-River. Dit moet hij hebben vernomen van de Indianen in het grensgebergte tusschen Guiana en Brazilië. Opgenomen heeft hij deze bronrivier, door hem Pani genoemd, niet. Zie over deze rivier het *„Tijdschr. v.h. „Kon. Nederl. Aardr. Genootschap"*, 1898, blz. 891.

[3]) Brown zou geen Engelschman geweest zijn als hij niet had geleden aan landhonger, in dit geval waterhonger. Op de kaart bij zijn in noot 1 genoemd boek, neemt hij de geheele Corantijn is beslag, door de grenslijn te teekenen langs den oostelijken oever, anders dan andere Engelsche kaarten tot 1913.

kel nieuw gezichtspunt kunnen ontdekken. Het is dan ook niet gemakkelijk in deze oude zaak iets nieuws te zeggen. Toch heeft de Minister daartoe kans gezien. Wat hij alsnog zou willen in het licht stellen, is het feit, dat naar zijn inzien „*wel geheel andere gegevens aanwezig zullen moeten zijn dan de oppervlakkige exploratie, een vijftigtal jaren geleden, van een Engelsch geoloog omtrent den bovenloop van de Corantijn-rivier, alvorens de Nederlandsche Regeering termen aanwezig zou kunnen achten om zich met het Britsche Gouvernement in onderhandelingen te begeven omtrent dit grensvraagstuk*".

Arme geoloog! Tusschen begin Juni en 19 Juni is de geringschatting bij den Minister gegroeid. De exploratie wordt nu gekwalificeerd: „oppervlakkig"[1]), zeker in tegenstelling met die van Schomburgk, waaraan de Britsche Regeering tot dusver vasthoudt.

Welke die „geheel andere gegevens" moeten zijn? De Minister is zoo wijs zich daarover niet uit te laten. Wij vernemen alleen dat ze thans „*niet voorhanden zijn*" en zijne Exc. weet niet „*of de toekomst ze zal brengen*".

Moeten die „geheel andere gegevens" op een goeden dag uit de lucht komen vallen?

Toen de „*Corantijn-Expeditie*" plaats vond had men een voortreffelijke gelegenheid om de waarnemingen van Schomburgk en Barrington Brown te verifieeren. Men heeft — al of niet opzettelijk — die gelegenheid niet benut.

Tegenover de verklaring van den Minister, durf ik deze te stellen: *om stappen te doen ten einde tot een eindelijke grensregeling te komen, is er geen betere aanleiding te bedenken dan juist de ontdekking van Brown.*

Had de Minister zijn gedachtengang — n.l. dat er geheel andere gegevens noodig zijn — verder ontwikkeld, dan had hij van zelf den weg gevonden om die te verkrijgen, een zeer eenvoudigen weg: *een gezamenlijke exploratie van het brongebied.*

---

[1]) J. A. J. de Villiers — Hoofd der kaartafdeeling, Britsch Museum, Secretaris van de Hakluyt Society — noemt in zijn boek „*Storm van 's-Gravesande*", 's-Gravenh. 1920, blz. 44, de verslagen van Barrington Brown „*uitstekend*".

Daar het niet een opnemen en in kaart brengen van de geheele rivier, maar slechts van de bronrivieren geldt, zou de expeditie in korten tijd zijn afgeloopen en maar een schijntje kosten. Daarna een grensverdrag door de Staten-Generaal goedgekeurd.

„Opvolgende Regeeringen hebben geen aanleiding gevonden om nader op deze aangelegenheid terug te komen.''

Beduidt de jarenlang herhaalde aandrang van de beide Kamers der Staten-Generaal voor de Regeering dan niets? Is die aandrang geen voldoende aanleiding? In elk geval is er voor de tegenwoordige Regeering „geen aanleiding'' om in de houding van vorige Regeeringen te volharden.

Wordt de zaak in den juisten vorm aan de Britsche Regeering voorgedragen, dan twijfel ik niet of onze Regeering zal een geopend oor vinden.

Onze Minister van Buitenlandsche Zaken, die wel voor moeilijker problemen heeft gestaan, bedenke dat zijn vader een der eersten is geweest, die voor deze zaak in de bres is gesprongen [1]) en neme spoedig het initiatief.

En wij hebben een ruilobject: Reeds vroeger vestigde ik er de aandacht op dat de Engelschen de Corantijn veel meer bevaren dan wij, dat de rivier voor hen van grooter belang is dan voor ons. Het is voor ons van weinig waarde dat de Corantijn „over de volle breedte'' tot het Nederlandsche gebied behoort. Wij zouden aan de Britsche Regeering kunnen voorstellen de grens in de rivier „de gewone regelen van het volkenrecht'' te laten volgen, voor zooveel dat in rivieren van het karakter van de Corantijn mogelijk is, met dit voorbehoud — om een zee van moeilijkheden te voorkomen — dat de eilanden Nederlandsch gebied blijven. En dat op voorwaarde dat de Britsche Regeering besluite tot een gezamenlijke exploratie van het brongebied. Door dit aanbod zouden wij het bewijs leveren, dat het ons alleen te doen is om een vraag van recht, het hoogste waarvoor men strijden kan.

De lezer zal uit het vorenstaande wel opgemaakt hebben waarom ik boven het artikel geschreven heb:

[1]) Vergadering Tweede Kamer van 22 December 1899.

„De Corantijnkwestie twee stappen vooruit". Toch is het misschien nuttig het reeds bereikte nog even te preciseeren:

Niet in een improvisatie, maar in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende zijne begrooting voor 1913, verklaarde de toenmalige Minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. Mr. de Marees van Swinderen:

„*Grenzen van Suriname.* De opmerking dat uit de laatst bekende nasporingen zou gebleken zijn, dat de New-River de eigenlijke Corantijn is en dienvolgens de grens zou vormen tusschen Suriname en Britsch Guyana, berust op een dwaling. Integendeel is het op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard in overeenstemming met de Britsche Regeering als een uitgemaakte zaak te beschouwen, dat die grens wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Cutari-Curuni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende".

In zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer bestreffende de begrooting van Suriname voor 1924, hiervoren genummerd I, verklaart Minister de Graaff:

„Wat aangaat de scheiding tusschen Suriname en Britsch Guyana, lijdt het geen twijfel, dat, sedert Suriname in 1816 onder Nederlandsch gezag is teruggebracht, steeds de Corantijn als grensrivier heeft gegolden. Dat de linkeroever van die rivier de grenslijn uitmaakt en dus de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, vindt sinds lang in de practijk bevestiging".

Dus een *volkomen ontkenning* van de verklaring van Jhr. de Marees van Swinderen voor zooveel betreft het bezit van de rivier. Dat is één stap vooruit!

In hetzelfde regeeringstuk wordt gezegd dat na de arbitrale uitspraak van 1899 inzake de grensscheiding tusschen Britsch-Guiana en Venezuela, in opdracht der Nederlandsche Regeering aan de Britsche Regeering te kennen werd gegeven dat de uitspraak van het scheidsgerecht geenszins kan praejudicieeren op onze rechten, om de New River als grens tusschen de beide Guiana's te beschouwen. De Britsche Regeering maakte een afwijzend gebaar.

„De opvolgende Regeeringen hebben geen

Het moet *deze* „overeenstemming" zijn, waarvan de Procureur Generaal in de vergadering van de Koloniale Staten van 5 Mei 1913 verklaarde:

„Reeds in het jaar 1903 is die beslissing tot stand gekomen"....... aanleiding gehad om sindsdien op deze aangelegenheid terug te komen."

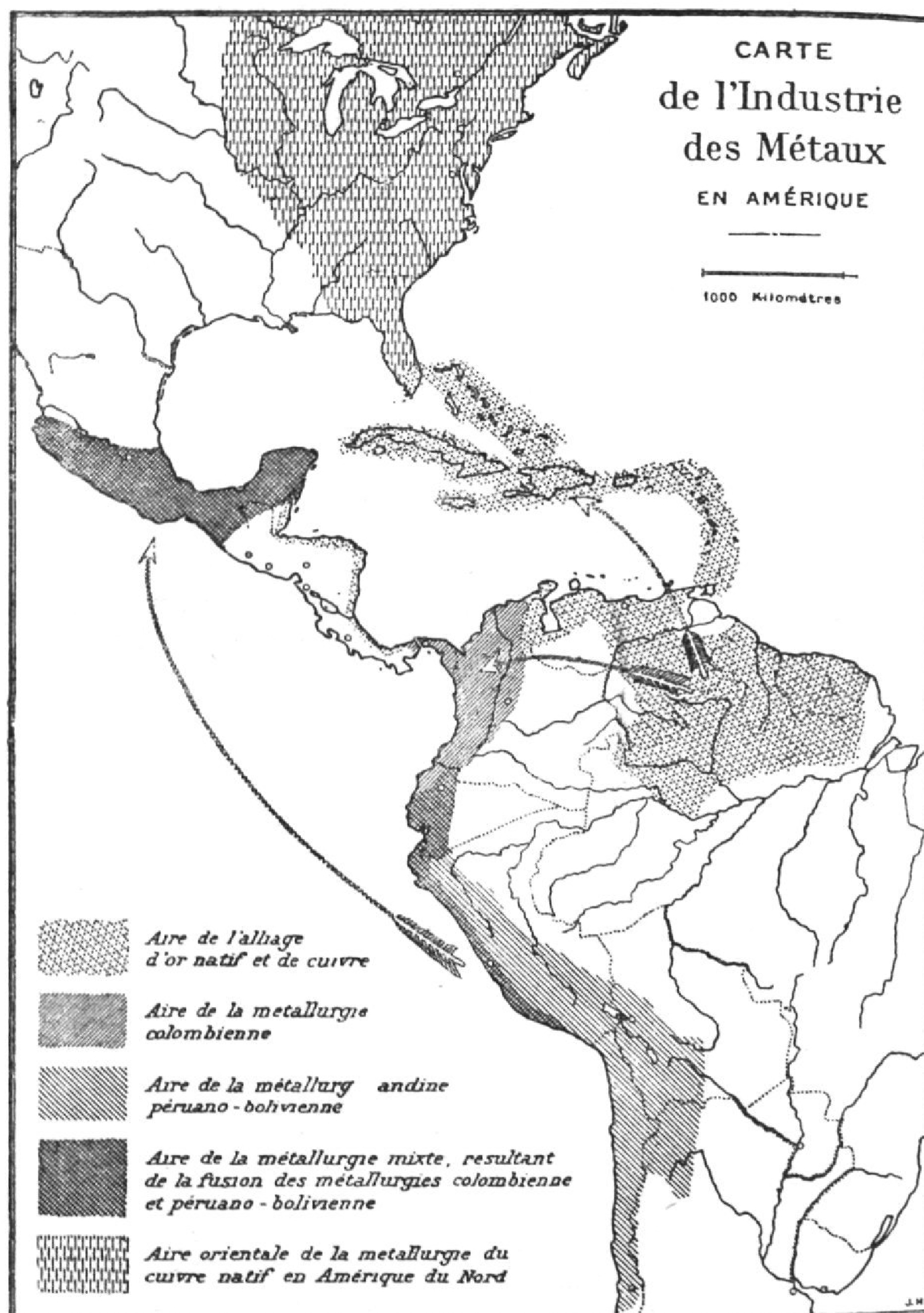
Er is dus omtrent de bronnen van de Corantijn geen sprake van *„overeenstemming met de Britsche Regeering"* en nog veel minder van een *„uitgemaakte zaak"*.

Een *vierkante logenstraffing* dus ook van het andere deel van Jhr. de Marees van Swinderen's verklaring.

Ziedaar de tweede stap vooruit.

Twee stappen! Na jaren duwen door de Staten-Generaal. Elf jaren zijn noodig geweest om de verklaring van Jhr. de Marees van Swinderen te niet te doen! Zal de volgende stap evenveel tijd en drang vorderen? De Regeering bedenke dat de oplossing moeilijker wordt hoe langer het betwiste gebied als Britsch territoir wordt beschouwd.

Den Haag, Augs. 1924.

CARTE
de l'Industrie
des Métaux
EN AMÉRIQUE
1000 Kilomètres
Aire de l'alliage
d'or natif et de cuivre
Aire de la metallurgie
colombienne
Aire de la métallurg andine
péruano-bolivienne
Aire de la métallurgie mixte, resultant
de la fusion des métallurgies colombienne
et péruano-bolivienne
Aire orientale de la metallurgie du
cuivre natif en Amérique du Nord
J.H.

L'ORIGINE DE L'INDUSTRIE DE L'OR EN AMÉRIQUE

PAR

P. RIVET

La région américaine, où l'industrie de l'or a atteint sans contredit son plus grand développement à l'époque précolombienne est celle qui correspond actuellement à la Colombie et à la République de Panamá. Dans tout ce vaste territoire, les tombes aborigènes sont si riches en objets d'or que la recherche et la fouille de ces sépultures y constituent une profession répandue et assez souvent lucrative [1]).

Dans ce domaine, les produits de l'art préhispanique ne sont pas partout les mêmes. On peut en effet y distinguer aisément trois industries assez différentes au point de vue morphologique: l'industrie d'Antioquia dont le type nous est fourni par les produits des anciens Quimbaya, l'industrie du haut plateau de Bogotá, qui est celle des anciens Chibcha, et l'industrie du Chiriquí dans l'isthme de Panamá. Mais, malgré les différences morphologiques très nettes qui existent entre ces trois industries, l'étude de la technique des orfèvres montre que les procédés employés étaient partout sensiblement les mêmes et certainement fondamentalement identiques. Partout en effet, les artistes précolombiens utilisaient abondamment l'or natif plus ou moins argentifère de leur propre pays, soit seul, soit associé en proportion variable avec le cuivre, et savaient mettre en couleur les alliages à bas titre, c'est-à-dire leur donner, par l'action combinée d'un acide et du feu, une cou-

[1]) Arango C. (Luis). *Recuerdos de la guaquería en el Quindío*. Barcelone, s.d., [1923].

leur correspondant à un alliage plus riche en or; ils connaissaient le tréfilage, le laminage, le placage de l'or sur le cuivre, le repoussage, le coulage ordinaire et à la cire perdue, et savaient pratiquer la soudure autogène. Bien qu'ils connussent le cuivre, ils l'utilisaient relativement peu à l'état pur et ont toujours ignoré le bronze et l'argent [1]).

Sur ce fonds commun de connaissances techniques se sont développées les trois industries à facies différents, que j'ai signalées plus haut, tel procédé étant employé plus fréquemment ici que là, mais sans que l'unité originelle de tout cet art puisse échapper à une étude un peu attentive.

L'industrie colombienne de l'or a débordé largement au delà des frontières de l'actuelle République de Colombie; elle a été transportée dans les régions méridionales par les invasions de tribus appartenant à la famille linguistique chibcha, et même s'est répandue par la voie de l'emprunt au-delà des limites que la linguistique permet de fixer actuellement à ces migrations. J'ai montré en effet que toute la vaste contrée comprenant la République de l'Équateur et la côte péruvienne avait subi, soit directement, soit indirectement, l'influence de la technique métallurgique colombienne [2]). Dans ces dernières régions, une indus-

[1]) Max Uhle a contesté récemment cette dernière conclusion (*Boletin de la Academia nacional de historia*. Quito, t. VII, 1923, p. 271). Les faits sont cependant indéniables. Sur plus d'un millier d'objets métalliques de Colombie décrits à ce jour, il n'y a que deux objets en argent que j'ai décrits moi-même, et il s'agit d'objets dont la provenance exacte n'est pas connue. Achetés à Bogotá, ils peuvent y avoir été importés, soit à une époque ancienne, soit même à une époque récente, de l'Équateur où l'industrie de l'argent était connue. C. M. Larrea croit qu'il s'agit d'ex-voto de la période coloniale provenant de l'ancien sanctuaire de San Jacinto, à Yaguachi (*Boletín de la Sociedad ecuatoriana de estudios históricos americanos*. Quito, t. IV, 1920, p. 521). Je suis actuellement convaincu de l'exactitude de sa remarque.

[2]) Créqui-Montfort (G. de), Rivet (P.) et Arsandaux (H.). *Contribution à l'étude de l'archéologie et de la métallurgie colombiennes*. Journal de la Société des Américanistes de Paris, n.elle série, t. XI, 1914—1919, p. 523—591; Rivet (Paul). *Note complémentaire sur la métallurgie sud-américaine*. Journal de la Société des Américanistes de Paris, n.elle série, t. XIII, 1921, p. 233—238; Arsandaux (H.) et Rivet (P.). *L'orfèvrerie du Chiriqui et de Colombie*. Journal de la Société des Américanistes de Paris, n.elle série, t. XV, 1923, p. 169—182.

trie métallurgique toute différente, née sur le haut plateau péruano-bolivien, est venue se superposer à la métallurgie colombienne pour constituer une industrie mixte utilisant à la fois le cuivre, l'or, l'étain, l'argent, exceptionnellement le plomb, et les divers alliages de ces métaux, et en possession d'une technique complète remarquablement évoluée. J'ai établi en outre que, selon toute vraisemblance, cette industrie mixte avait été transportée au Mexique, toute constituée et à une date relativement récente, par les navigateurs qui trafiquaient tout le long de la côte du Pacifique [1]).

* * *

Malgré le développement remarquable que le travail de l'or a pris aux mains des peuples chibcha, je ne crois pas que ces peuples en aient été les inventeurs. A mon sens, leur rôle se serait limité à perfectionner et à diffuser une technique dont les éléments essentiels leur auraient été apportés d'ailleurs. Je ne puis revenir ici sur les détails d'une démonstration que j'ai exposée dans un long mémoire [2]). Je me contenterai de rappeler les principaux faits sur lesquels j'ai cru pouvoir m'appuyer.

A l'époque où les Espagnols arrivèrent en Amérique, ils trouvérent, entre les mains des indigènes des Antilles et de toute la vaste région qui s'étend au nord de l'Amazone et comprend les Guyanes et le Vénézuéla, des objets fabriqués avec un alliage d'or natif et de cuivre, que les Arawak appelaient *guanín* et les Karib *karakoli*, alliage absolument identique à celui qu'utilisaient les aborigènes

[1]) Arsandaux (H.) et Rivet (P.). *Étude sur l'archéologie mexicaine.* Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Comptes rendus des séances de l'année 1921. Paris, p. 337—340; *Recherches sur la métallurgie mexicaine.* L'Anthropologie. Paris, t. XXXI, 1921, p. 521—522; *Contribution à l'étude de la métallurgie mexicaine.* Journal de la Société des Américanistes de Paris, nouv. série, t. XIII, 1921, p. 261—280; *Nouvelle note sur la métallurgie mexicaine.* L'Anthropologie. Paris, t. XXXIII, 1923, p. 63—85.

[2]) Rivet (P.). *L'orfèvrerie précolombienne des Antilles, des Guyanes, et du Vénézuéla dans ses rapports avec l'orfèvrerie des autres régions américaines.* Journal de la Société des Américanistes de Paris, nouv. série, t. XV, 1923, p. 183—213.

colombiens. Or, s'il est à peu près certain qu'aucune migration chibcha n'a jamais atteint le bassin de l'Orénoque et les Guyanes, nous avons la preuve que des Karib ont autrefois envahi le haut plateau colombien, où ils ont encore des représentants, et nous savons par les anciens chroniqueurs que le mot *karakoli* (sous la forme *karikuri*) a pénétré lui aussi dans cette région. On a donc d'excellentes raisons de supposer que ce sont les Karib qui ont apporté aux Chibcha les éléments de la technique du travail de l'or. Le centre primitif de découverte de cette technique doit donc être reporté dans l'arrière-pays guyanais, précisément dans cette région où la légende situait le fameux El Dorado, ce pays aux richesses prodigieuses que tant d'aventuriers s'efforcèrent en vain d'atteindre. Une fois de plus, à la base d'une légende, on trouve un fait exact que l'imagination des hommes s'est complue à déformer en l'amplifiant.

Cette migration karib est certainement très ancienne; en effet, l'industrie de l'or colombienne, à laquelle elle a donné naissance et que les peuples chibcha ont répandu ensuite vers le sud, apparaît sur la côte péruvienne dès l'époque proto-chimú, qui représente un des premiers horizons de la civilisation péruvienne, dont Max Uhle place le début au 2ème siècle de notre ère. Je ne cite d'ailleurs cette date qu'à titre d'indication, car je suis d'avis que nous manquons d'éléments jusqu'à présent pour établir en Amérique du Sud une chronologie absolue sérieuse et qu'il est préférable de se contenter d'une chronologie relative qui paraît actuellement reposer sur des bases assez solides.

DE OPHEFFING DER STRAFKOLONIE IN FRANSCH GUYANA EN HAAR MOGELIJKE GEVOLGEN VOOR SURINAME

DOOR

MR. O. E. G .GRAAF VAN LIMBURG STIRUM

De berichten, welke in den laatsten tijd in de pers de ronde doen omtrent een opheffing van de strafkolonie in Fransch Guyana, maken het noodzakelijk, zich er rekenschap van te geven, welke daarvan de gevolgen voor Suriname kunnen zijn.

Zoolang de kampen van St. Laurent en omgeving bestaan, is het aantal ontvluchtingen bij de gestraften steeds groot geweest. De betrekkelijk zwakke bewaking, de aanwezigheid van rivieren en oerbosschen, de nabijheid van vreemde landen en niet het minst de toestand, waarin de bevolking der strafkolonie verkeert, hebben er toe bijgedragen, dat velen plannen beraamden, om in betere omgeving hun geluk te beproeven, en dat vele dier plannen in zooverre ten uitvoer konden worden gelegd, dat inderdaad het grondgebied van een vreemden staat (meestal Suriname) werd bereikt, wat natuurlijk allerminst impliceert, dat ook een betere omgeving en geluk het deel der vluchtelingen werd.

De oerwouden, rivieren en kreken van Suriname zijn stille getuigen van de meest ontzettende ontberingen, van hopeloozen strijd tegen wilde dieren, insecten en ziekten, vaak ook van afgrijselijke tooneelen van moord en roofzucht tusschen lotgenooten, van bovenmenschelijke inspanning en algeheele uitputting, van gruwelijken doodstrijd in een onmetelijke eenzaamheid.

Doch dit alles heeft noch de menschen, die achterbleven, noch ook hen, die na al die gevaren getrotseerd te

hebben en daarna door de Surinaamsche autoriteiten na aanhouding naar de strafkolonie te zijn teruggezonden, kunnen weerhouden, telkens weer hun kans op bevrijding te wagen.

De houding van het Surinaamsche Gouvernement ten aanzien van deze „évadés" heeft zich tot voor kort niet door een vaste lijn gekenmerkt. Hoewel men steeds van het recht tot „uitzetting" kon gebruik maken [1]), heeft men sommigen geduld, anderen na eenigen tijd, wanneer zij voor de algemeene rust of veiligheid gevaarlijk werden, teruggezonden, de meesten echter terstond na hun aanhouding op transport naar St. Laurent gesteld.

Uiteraard was deze houding wel begrijpelijk. Velen der ontvluchten waren goede ambachtslieden, die in Suriname nu niet bepaald in groote getale aanwezig zijn, anderen konden door winkelnering in hun onderhoud voorzien en weer anderen als huisbedienden werkzaam zijn. Zeer velen echter bleken in een vreedzame samenleving niet op hun plaats en bleven dus steeds gevaarlijke elementen. Toen dan ook in 1922 het aantal ernstige misdrijven tegen leven en goed van Surinaamsche burgers toenam, heeft het Gouvernement terecht gemeend, scherper tegen de z.g. „déportés" te moeten optreden. Dit kwam niet alleen de inheemsche burgerij en de rustige elementen onder die „déportés" ten goede, maar strekte tevens tot waarschuwing van de bevolking der strafkolonie, welke veelal de meening was toegedaan, dat men het in Suriname te dezen opzichte zoo nauw niet nam. Het resultaat van dit optreden was, dat de bewaking in de strafkolonie zou worden verscherpt en dat geregeld transporten gevangenen door den Franschen Penitentiairen Dienst in Paramaribo zouden worden afgehaald, terwijl natuurlijk de vluchtelingen, die in het grensdistrict Marowijne waren aangehouden,geregeld zouden worden uitgezet, zooals reeds gebruikelijk was [2]).

---

[1]) De gevallen, waarin „uitlevering" mogelijk was, zijn natuurlijk steeds in de minderheid geweest.

[2]) Over nadere bijzonderheden hieromtrent moge ik verwijzen naar een artikel van mijn hand, opgenomen in het nummer van Juni 1923 van dit tijdschrift.

Hoe zal het nu echter in de toekomst gaan? Er zijn twee mogelijkheden: òf de Fransche Regeering besluit tot algeheele opheffing van de strafkolonie en tot terugzending van alle thans daar nog aanwezige gestraften naar Frankrijk, òf zij zal er alleen toe overgaan, geen nieuwe transporten meer te zenden en ten aanzien van de aanwezigen het z.g. „uitstervingssysteem" toe te passen.

Het is vrij onwaarschijnlijk, dat de eerste gedragslijn zal worden gevolgd, omdat daaraan zeer hooge transportkosten zouden zijn verbonden, waartoe een regeering bij de thans alom gewenschte beperking van staatsuitgaven wel moeilijk zal durven besluiten, terwijl daarbij dan nog komen de kosten voor incarcereering in Frankrijk. De transportkosten zouden bij een bevolking van ± 5.000 „transportés", ± 1500 „rélégués" en ± 500 „libérés" ongeveer 5 millioen francs beloopen, terwijl vermoedelijk schadevergoeding zou moeten worden betaald aan de maatschappij, met welke een contract voor het vervoer der gestraften is gesloten en welke daartoe een speciaal daarvoor ingericht vaartuig heeft laten bouwen. Deze maatregel zou ten aanzien van Suriname geen toestanden scheppen, welke een bespreking noodzakelijk maken. Suriname zou bevrijd worden van een naburige bevolking, welke voortdurende bedachtzaamheid en geregeld toezicht vereischt en zou, daar van handeldrijven met de strafkolonie feitelijk geen sprake is, van dien maatregel ook geen nadeelige doch slechts voordeelige gevolgen ondervinden.

Rest dus het beschouwen van de andere mogelijkheid, de toepassing van het „uitstervingssysteem". Geredelijk kan worden aangenomen, dat, waar de bewaking tot nu toe reeds vrij slap was, hierin zeker geen verbetering zal komen, wanneer de Fransche autoriteiten weten, dat de bevolking toch moet verloopen. Hoe eerder dit dan heeft plaats gehad, hoe beter en voordeeliger voor de staatskas. Het administratieve- en het bewakingspersoneel kan geleidelijk worden ingekrompen, terwijl van den voorgestelden kostbaren aanleg van een muur om het kamp van St. Jean natuurlijk niets meer zal komen. Het aantal ont-

vluchtingen zal niet alleen daardoor toenemen, maar ook doordat de gestraften thans nog meer dan voorheen zullen trachten, de steeds begeerde vrijheid deelachtig te worden. Zoolang zij immers nog in deze streken zijn, verkeeren zij in een gunstiger positie dan hun „collega's", die in Frankrijk worden (en in casu zullen worden) opgesloten, wijl hier de kans op ontvluchting en vrijheid grooter is dan daar. En nu moge het Surinaamsche Gouvernement zich al blijven beroepen op de overeenkomst van het voorjaar van 1923 ten aanzien van de bewaking der gestraften en het transport der gevluchten, tegen een eenigszins systematisch toegepaste lijdelijkheid der Fransche autoriteiten zal men tenslotte weinig vermogen. Doch hoe dan ook, men zal goed doen, te overwegen, welke beveiligingsmaatregelen moeten worden genomen. Als zoodanig komt dan feitelijk alleen in aanmerking een verscherpt optreden door de militairen. Men zal in de eerste plaats moeten overgaan tot het stationneeren van militaire troepenafdeelingen langs de geheele Marowijne, omdat de oeverstreken van deze rivier vele gelegenheden bieden voor nederzettingen van „marodeurs". De „placers" van de „Compagnie des mines d'or" worden nu reeds militair bewaakt, zoodat daar hoogstens een kleine versterking noodig zou zijn. Maar vooral de patrouilles voor de bosschen in den omtrek van Moengo en in de nabijheid der dichter bij Paramaribo gelegen plantages en vestigingsplaatsen zoowel als voor die verschillende plaatsen en Paramaribo zelf zouden moeten worden versterkt. Deze patrouilles doen inderdaad reeds nu een zeer nuttig werk, maar hun taak zou natuurlijk in de toekomst aanmerkelijk verzwaard worden. Ten behoeve van de noodige aflossingen dier patrouilles zal men dus over een behoorlijk contingent aan troepen moeten beschikken. Aan overheveling van militairen naar de politie zal dan ook niet kunnen worden gedacht, zoolang de eersten voor de hierboven omschreven doeleinden noodig zijn en zeker niet, wanneer men ertoe zou overgaan, het aantal militairen in te krimpen. Tegen dit laatste moge dan ook worden gewaarschuwd. De negers zijn als regel vreedzame

lieden, maar de Surinaamsche bevolking bevat daarnaast elementen, welke voor de algemeene rust gevaarlijk zijn of kunnen worden en waartegen men op zijn hoede behoort te wezen, temeer, wanneer het zich laata anzien, dat hun aantal zal toenemen. Daarom dient ernstig te worden gewaarschuwd tegen pogingen, welke — hoewel mogelijk onbedoeld — zouden kunnen leiden tot een verzwakking van ons gezag en een vermindering van de veiligheid in Suriname. Zoo zou de zuinigheid wel eens kunnen blijken de wijsheid te bedriegen! Met de thans aanwezige troepenmacht van nog geen 200 man zal het dan ook niet mogelijk blijken, afdoende maatregelen ter beveiliging tegen een groeiend aantal vluchtelingen uit de Fransche strafkolonie te nemen.

Tenslotte dringen zich enkele vragen naar voren, waarop een antwoord nog niet is te geven, doch welker beschouwing voor onze in de toekomst te dezen aanzien te volgen gedragslijn van belang kan zijn.

In de eerste plaats: wil Frankrijk thans is haar Zuid-Amerikaansche kolonie „echt" gaan koloniseeren? Zal zij daarheen krachtige en deskundige kolonisten zenden, of voortsukkelen met de treurige werkkrachten, waarmede zij tot nu toe meende, iets tot stand te kunnen brengen? Of zal men bij toepassing van het „uitstervingsstelsel" den menschen zoodanige rechten en mogelijkheden verschaffen, dat zij geen behoefte tot vluchten zullen gevoelen? Zal men voor hen wellicht de kans op een spoedigen terugkeer naar Frankrijk openstellen?

Mocht inderdaad een degelijk plan van kolonisatie worden overwogen, dan komt men voor de vraag te staan, of het Gouvernement dier kolonie dan nog prijs zal stellen op de aanwezigheid van zoovele ex-misdadigers. Deze zijde van het vraagstuk is voor de Surinaamsche Regeering van zeer veel belang, want zij — en met haar de Nederlandsche Regeering — zal zich vooraf ervan hebben te overtuigen, welk stadpunt men in de naburige kolonie zal innemen ten aanzien van door Suriname „uitgezette ongewenschte vreemdelingen". Het zou zeer goed mogelijk kunnen zijn, dat men, de kolonisatie goed willende aan-

vatten, die elementen niet meer begeerde. Waarheen moet Suriname dan uitzetten? Naar Frankrijk? Maar wie betaalt dan de transportkosten?

Inderdaad heeft het vraagstuk der eventueele opheffing van de strafkolonie in Fransch Guyana vele zijden, welke alle ernstig moeten worden bezien en het wil mij voorkomen, dat behalve het Departement van Koloniën ten aanzien van de uitbreiding van het troepencontingent ook het Departement van Buitenlandsche Zaken ten aanzien van onderwerpen van internationaal recht ten dezen een taak heeft, welke werkelijk niet zonder gewicht is. Men bezie ook deze kwesties in het licht van de toekomst en bedenke, welk een groot belang voor Nederland is gelegen in een veilig, rustig en welvarend gebiedsdeel in Zuid-Amerika.

Bloemendaal, October 1924.

BOEKBESPREKING.

Mevr. A. DEN TEX—BOISSEVAIN. *Tora bij de Trio's*. Geïllustreerd door Sj. Kuperus. Amst. Jacob van Campen. 1923.

Is een „dagboek" ooit een dagboek? Van de zoogenaamde dagboeken zijn de meeste geschreven als ieder ander boek, bij gedeelten, wanneer de stemming kwam, of de vacantie meer vrijen tijd gaf. Een zeer klein gedeelte is bijgehouden van dag tot dag. Dat is zwaar werk, niet een week lang, maar op den duur. Soms zit het heilige moeten ons achterna en zet men zich 's avonds tot schrijven, hoewel luieren, na een vermoeienden dag, aantrekkelijker is. Gedurende de Sumatra-expeditie hield ik mijn dagboek vrij geregeld bij en aangevuld door de aanteekeningen van Van Hasselt kon het dienen als opzet van het „Reisverhaal". Wetende dat een dagboek iemand dikwijls dwars kan zitten, verwondert het mij niet, dat de moeder van Tora zoo dikwijls een dagboek was begonnen maar nooit ermede was voortgegaan. De schrijfster wil ons doen gelooven, dat Tora zelve meer volharding had en zij koos voor haar boek dezen vorm, die inderdaad veel gemak geeft: op den schrijftrant mag niemand aanmerking maken, want in een hangmat of een korjaal vindt men niet altijd het juiste woord of de sierlijkste zinwending; en er behoeft niet altijd verband te zijn tusschen de eene bladzijde en de volgende, evenmin als er steeds verband is tusschen de voorvallen van den eenen dag en den anderen.

Tora is op de eerste bladzijde vijftien jaar, een aardig meisje, dat zilveren armbanden Papoeatooi vindt en een pasgeboren kind „het engelachtigste wat er is". Voor haar poppenhuis heeft zijzelve „een schoorsteen gemetseld, het rieten dak gemaakt, tapijten geweven, matten gevlochten, geverfd en gebatikt, ja zelfs potten gebakken, glas geblazen en metaal gegoten. Alle handwerken zijn er bij te pas gekomen". De lezer die zich nu al begint te verbazen loopt te hard van stal. Tora is het jongste lid der expeditie die naar Suriname vertrekt; de andere leden zijn — weer op een andere manier — even knap, even handig, ieder voor zich geschikt om

uit te gaan als Robinson Crusoe. Zij allen hebben genie, en ik heb even gedacht aan La camaraderie van Scribe en de passage opgezocht waaraan ik dacht. „Avec les nôtres.... ceux qui comme moi sont à la tête de la jeune phalange; car ils sont aussi à la tête, nous y sommes tous; nous sommes une douzaine d'amis intimes qui nous portons, qui nous soutenons, qui nous admirons; une société par admiration mutuelle.... l'un met sa fortune, l'autre son génie, l'autre ne met rien; tout ça se compense, et tout le monde arrive, l'un portant l'autre". Met dit verschil, dat er in het reisgezelschap trekkend naar de Trio's niemand is die niets inbrengt, en dat allen genie hebben.

De reizigers zijn Hollanders maar het verhaal begint te Hamburg, waar de vader hoogleeraar is geweest in de volkenkunde en zijn professoraat heeft neergelegd. „Toen Tom en ik van avond beneden kwamen, voor de thee, zat vader met de kaart van Suriname voor zich. Nu hoorden wij, dat vader een reis gaat ondernemen naar het binnenland van Suriname. Hij vindt het gek dat er in dezen tijd in onze eigen kolonie nog wilde Indianen wonen, die niemand ooit gezien heeft, die niemand ooit gesproken heeft, die waarschijnlijk een andere taal spreken dan de andere Indianen. Het is te begrijpen dat als je professor in de volkenkunde bent zoo'n geheimzinnigheid in je eigen kolonie je aantrekt". Dit citaat, hier en daar bekort, geeft te zien wat er gaat gebeuren. Het binnenland van Suriname trekt hem al lang, maar er is voorloopig geen kans dat er nieuwe expedities uitgaan waarbij hij zich zou kunnen aansluiten. De voornaamste rivieren en bergen zijn de laatste jaren in kaart gebracht op expedities door Van Cappelle, Bakhuis, Van Stockum, Franssen Herderschee, De Goeje, Eilerts de Haan en Käyser. Nu zal hij het maar voor eigen rekening doen (l'un met sa fortune); het grootste deel van zijn kapitaal zal eraan gaan.

Voor of na haar bezoek aan Suriname heeft de schrijfster de verslagen der expedities gelezen en telkens blijkt, dat zij een en ander daarvan heeft onthouden. Wat de reis zelve betreft die is beschreven in „Tora bij de Trio's"; de lezer moet ten eerste eens nagaan of er na de Toemoekhoemak-expeditie eigenlijk wel aanleiding was om naar de Paloemeu te gaan; en ten tweede of deze nieuwste Trio-expeditie veel heeft opgeleverd. Daarbij kan het verslag van 1908 hem helpen. De reizigers onder leiding van De Goeje voeren de Paloemeu op tot twee dagreizen voorbij het Trio-dorp Majoli (men kan hiervoor raadplegen het kaartje in den Encyclop. v. Ned. West Indië), trokken vandaar langs een Indianenpad in na-

genoeg Z.W. richting en bereikten in vier dagmarschen een kreekje dat naar de Paroe stroomt; dus was de waterscheiding overschreden en de reizigers bevonden zich nu op Braziliaansch grondgebied. Nadat zij, weder over de waterscheiding, waren teruggekeerd in Suriname, trokken zij W. of Z.W. naar de Sipaliwini en bereikten zoodoende het brongebied van de Corantijn.

De lezer is nu eenigszins thuis in de streek waarheen de vader wilde reizen die het „gek" vond, dat er Indianen bestaan die hij noch iemand anders heeft gezien; zijn vrouw gaat mede, die in de medicijnen studeerde en nu een subsidie heeft gekregen van het Van Eeden-fonds, ten behoeve van een floristisch onderzoek. Terwijl het gezelschap verwijlt te Majoli zal de vader trachten naar de Oelemari te gaan, een zijtak van de Litani, en dwars door het binnenland de Paloemeu of de Tapanahoni te bereiken. Inmiddels moet er iemand bij moeder blijven te Majoli, en daarvoor komt en scène de heer De Rooy, oud marine-officier. Ook Tora en haar broer Tom gaan mede. „Waarom heeft u ons allemaal prettige dingen laten leeren, als wij het nergens voor gebruiken?" Hollandsch blijkt niet tot die prettige dingen te behooren. De kinderen kunnen peddelen, zwemmen, kampeeren, koken en flink loopen. Tom heeft „het handelsdialekt" geleerd, „gisteravond, en vandaag onder aardrijkskunde"; zijn moeder zegt: „Tom is een put van geleerdheid". Men zal zien, het verhaal lezende, dat de figuur van vader nogal effacé is; alleen in den beginne, bij den opzet, is hij een hoofdpersoon; „hij heeft er zijn zinnen op gezet om die snel uitstervende Indianenstammen te behouden"; het programma breidt zich dus allengs uit. „Hij wil ze de hulpmiddelen van de beschaving leeren kennen."

De bezwaren — de leden der expeditie tellen ze niet licht; zij hooren van vliegen, muggen, schorpioenen, duizendpooten, spinnen, kakkerlakken en mieren; van honger en dorst, eindelooze regens, hevige onweders, tijgers en slangen; van het slapen in Boschneger- en Indianen-dorpen met blaffende honden en ongedierte; van lange eentonige bootreizen, dagen aaneen, tusschen twee hooge, aan elkander gelijke boomwanden onder het saaie gezang van Boschnegers; verder van gele koorts, maagwurm, malaria; waterslangen die den mensch omstrengelen. Ongewaarschuwd gaat het gezelschap niet naar deze zwaarbezochte contreien.

Er komt nog een nieuw lid zich aanmelden, neef Freddie, die zich voorstelt stroomversnellingen te zullen afschieten in een kano, hoewel de reis rivier-opwaarts gaat, en, eenmaal aan het schieten,

tapiers en jagoears wil achterna zitten. Welnu, hij gaat mede en ook de heer De Rooy, bovengenoemd, gaat mede; voorts maakt deel uit van het gezelschap Hein Born, een vroegere bootsman van De Rooy, die met dezen meeging op onderscheidene expedities. Een tijdelijke kennis was Henkie van Balen uit Delft, die naar goud ging zoeken „in volslagen onwetendheid over tropische dingen". Meer precies: hij kende geen enkele tropische vrucht dan de sinaasappelen en noemde flamingo's gekke rose ooievaars. Later voegt zich nog bij de tochtgenooten een déporté uit St. Laurent, Dupin geheeten; ook al weer een genie in dingen die te pas komen op een tocht als deze. Werkelijk — met deze krachten van de bovenste plank en met de kostbare uitrusting die men medevoerde, hadden de uitkomsten veel fraaier moeten zijn; wat gemakkelijk had gekund, omdat toch alles fantasie is. Tusschen de personen die aan den tocht deelnemen is een figuur geschoven van secundair belang, de heer Armand, een neef van den commandant supérieur van St. Laurent; hij doet als een strijdlustig Gallisch haantje, verontrust lichtelijk de opvarenden van de barkas, want de oorlog is begonnen, en hij moet de menschen sorteeren in vrienden en vijanden; aan weerskanten is er eenige heftigheid. Later is dat veranderd, heel erg veranderd; want Tora schreef in haar dagboek: „Ik kon 't niet helpen, dat ik hem toen een hartelijken zoen moest geven, zooals je een klein kindje zoudt doen dat zoet is geweest". En Armand zelf zegt tot haar moeder: „Et vous serez ma petite mère".

In den aanvang van het boek was dus de oorlog begonnen, en dit geeft licht omtrent het tijdstip waarop de expeditie uittrok. Ongewoon staat naast deze zekerheid het bezoek aan Apatoe, den ouden Boni-neger, die reeds in 1909 te St. Laurent was overleden. Heel erg is het niet. Den schrijver late men zijn scheppende verbeelding, al worde ook de lezer er even door misleid.

„Ze willen — aldus vinden we een deel van het reisplan omschreven, en deze „ze" zijn vader en zoon, Hein Born en de straks te noemen Matteo — met de zwaarbeladen Ako (dat is een korjaal van aluminium) zoover mogelijk de Oelemari-kreek opvaren. Het is nog heel hoog water, dus ze denken nog ver te kunnen komen. Als ze dan nog geen Indianen-dorpen of -paden hebben gevonden, zullen ze misschien een schorskano bouwen om nog verder door te dringen. Jaren geleden is Matteo er eens geweest (hij is een te Albina aangenomen Ojana-Indiaan); toen waren er twee dorpen, dicht bij den waterkant, maar zóó verscholen, dat je van den kant af niets zag, geen pad, niets. En hun schuitjes laten ze zinken.

Maar in den laatsten tijd zijn er van de Oelemari-kreek geen Indianen komen afzakken en hij denkt dus, dat ze hun schuitjes tegenwoordig wel eens aan andere kreken hebben. Maar dan hoopt hij toch paden te vinden die naar een dorp voeren. Als er vriendschap is gesloten met de Indianen, hopen ze dragers te vinden om hen op den landtocht te vergezellen; dan denken ze dat bergland dwars over te steken en weer uit te komen op de Paloemeu of de Tapanahoni. De mogelijkheid bestaat, zegt een der deelnemers aan dezen tocht, dat groote moerassen 't gebergte scheiden van die rivieren. Na eenige maanden, als wij kunnen worden verwacht, zal de kommandant dus van eenige toppen uitkijk doen houden en zullen wij zien communicatie te krijgen, hetzij met rooksignalen, hetzij met spiegelreflecties".

Men zal goed doen dit seinen met rooksignalen en met spiegels vast te houden; want inderdaad komt het daartoe in het verhaal, en deze episode is een van de spannendste der reisbeschrijving. Van den afloop vertel ik geen woord; men moet het boek stellig koopen, ook om de mooie afbeeldingen, ook omdat het geen wetenschappelijk boek is, maar een boek voor iedereen, voor jongens die nog niet onherstelbaar versport zijn, ook voor meisjes, omdat Tora, de hoofdpersoon, een meisje is; en ook, wanneer de jeugd naar bed is, voor de opblijvenden.

Na het vertrek van bovengenoemd viertal schreef Tora in haar dagboek: „Het is gebeurd, ze zijn weg. En 't is of het heele landschap nu van kleur is veranderd. De boomwal aan den overkant vind ik eentonig, egaal groen en vervelend. 't Water van de rivier stroomt vuil en doelloos voorbij. De negers zingen en lachen niet; zelfs praten ze haast niet, terwijl ze bezig zijn onze visschersbooten te beladen en 't kamp op te breken. Och ons heerlijk orchideeënkamp, waar we zulke goede herinneringen aan hebben! Moeder ziet er zeer kalm en vastberaden uit. Ze is bezig, geholpen door Freddie, al de orchideeën te verpakken en ze, voor zoover ze hadden gebloeid, van etiketten met namen of beschrijvingen te voorzien. Het wordt de kern van haar eerste zending aan haar lastgevers in Holland. 't Is gelukkig dat moeder iets heeft om haar gedachten bezig te houden. Ze hield zich erg goed bij het afscheid. Trouwens iedereen, zelfs onze eigen arbeiders en Boschnegers. Alleen was 't bijna grappig, zooals ze moeder en mij als zijnde zwakke vrouwspersonen met diep treurige gezichten aankeken".

In dit kleine stukje ligt een groot verdriet. Met enkele woorden is de emotie bij het heengaan van vader en zoon beschreven, de ingehouden smart, weggedrukt door het zoeken naar arbeid na het

afscheid, en over het leed even een lichtstraal, het diep treurig kijken van de omstanders naar deze twee, nu plotseling „zwakke vrouwspersonen" geworden.

De achterblijvenden blijven niet lang achter. „Allen moesten we hard voortmaken om nog denzelfden dag te vertrekken. Moeder zette iedereen aan en trad op als thuis bij de groote schoonmaak. Zij deelde verscheidene standjes uit aan Freddie, aan mij en aan de arbeiders. We waren treuzels, onhandige patoeters. Maar de negers waren met geen mogelijkheid uit hun stemming van diepe meewarigheid te krijgen. Als moeder ze krachtig toesprak, schudden ze maar weer het hoofd." Het verschil in wijze van denken en voelen is hier pittig onder woorden gebracht. „Het zou moeder razend hebben gemaakt, maar de kommandant, zooals de heer De Rooy wordt geheeten, stelde voor, dat Freddie en Pita met ons in de eene visschersboot vast zouden vooruit gaan en wat verzamelen als 't kon, dan zou hij verder den boel afbreken en „nakomen". Aldus geschiedde, en dan begint de tocht op de Tapanahoni, waar de vallen „ijselijk" zijn, terwijl ze op de Marowijne maar „geweldig" mogen heeten. Bij een der vallen moet de boot worden ontladen om haar hoogerop te kunnen brengen. Er was daar een pad door het bosch gekapt om daarlangs de lading te dragen. Moeder, Freddie en Tora gingen te voet langs dat pad. Het was haar eerste kennismaking met het bosch dat men het oerwoud kan noemen. „We liepen over een drassig paadje waarvan de grond bestond uit half verrotte takken. Soms was er heelemaal water en was een deel belegd met takken, zoodat 't was alsof we over een bruggetje liepen. Moeder ging voorop, dan ik en Freddie sloot de rij. Het was midden op den dag, maar toch was 't er heel donker en er was een natte hitte, als in een Turksch bad. Het was er doodstil. Je hoorde geen vogel, niets! Spookachtig stil kwam een groote blauwe kapel langs ons vliegen of eigenlijk loom fladderen of iedere wiekslag een inspanning was. Dan zette zij zich neer op een laag palmstruikje, om toch wel heel zeker net weer op te vliegen als we haar zouden hebben kunnen grijpen". Al is de taal niet fraai, toch krijgt de lezer den indruk dat hier iemand vertelt die heeft gezien deze duisternis, gevoeld de vochtige warmte, gemist het fluiten van vogels. Loom fladderen alsof elke wiekslag een inspanning is, mag een kostelijke beschrijving heeten van deze beweging. De Oost-Indische Attacus Atlas, het langzaam zwevende gevaarte, doet evenmin zooals vlinders gewoon zijn te doen.

Dan volgt al heel gauw het verhaal van de bijna-schipbreuk... „maar nu merkte ik dat het heele meertje een soort draaikolk was

en dat het water in 't midden schuin naar beneden helde zoodat onze korjaal al eenigszins scheef naar binnen lag. Toen we het meertje rond waren en weer langs de rivier kwamen, deden Freddie en Pita onmenschelijke pogingen om eruit te komen, maar 't was er diep, de koela (boom) kreeg geen grond en met hard peddelen bereikten ze alleen, dat de korjaal bijna omsloeg en wat water schepte. Voor den tweeden keer werden we het meertje ingetrokken nu al wat dichter in 't midden. Ik had een vizioen of er in 't midden van de kolk een reusachtige, zwarte inktvisch zat die loerde om ons te pakken. 't Ruischte in mijn ooren. Ik hoorde Freddie die Pita toeschreeuwde boven 't lawaai van den waterval uit of hij nog een middel wist, als we weer bij de rivier kwamen om ons vrij te werken. Maar Pita jammerde dat we verloren waren. Ik hoorde een kreet van den rivierkant; tegelijk suisde een lijn over mijn schoot. Ik greep instinktmatig beet. Ik keek en zag op ongeveer dertig meter afstand op rotsen midden in de rivier de kommandant".... Het loopt dus goed af. „Een zeeman kan een tros uitsmijten" zegt de kommandant. Ik weet niet of dit juist is, of niet wordt uitgesmeten de lijn, waaraan de tros vast zit. N'appuyons pas, verheugd dat er geen ongelukken gebeuren. Hoe het staartje eruit ziet van deze muis meldt 't vervolg van het verhaal.

„De reddings-expeditie" is de titel van hoofdstuk VIII, en ook uit dit opschrift blijkt, dat ten slotte alles terecht komt. Een sterk stuk was de tocht over het moeras. „'t Is daar een warwinkel van stammen. Maar de Joeka's hebben, tot 't donker werd, met evenveel plezier gewerkt. De kommandant vertelt ons, dat ze den steilen rotswand aan de rivier met veel moeite beklommen hebben. Aan den anderen kant zijn ze afgedaald. Daar vonden ze een klein moerasje, dit zijn ze overgetrokken en stonden toen voor een tweeden kam, die hooger was dan de eerste. Ook dezen trokken ze over en kwamen toen aan den anderen kant van een plateau, minder diep ingesneden en, daar er een klein kreekje in uitliep, ook droger. Daarachter verhief zich een rechte granietmuur. Deze was zeer hoog, hij schatte hem op 200 meter. (De Utrechtsche domtoren is 103 M, hoog). Met groote moeite had hij dien beklommen. Aan den overkant had hij, zoover 't oog reikte, dicht struikgewas gezien van de soorten, die typisch zijn voor moerassen." Daarna gaat de kommandant met een deel van 't volk verder „langs den granietmuur om te trachten een plek te vinden, waarlangs 't groote moeras overtrokken of ontwaterd kon worden." Met dynamiet maakt men een gat in den granietwand: „'t water trad in een hevigen dikken waterval uit een groote opening te voorschijn." Het

droog gelegde moeras gaf geen moeilijkheden meer. „Gisteren om 2 uur, hoorden we stemmen. Freddie en ik renden 't paadje af tot den voet van den granietmuur. Daar zagen we een prachtige kunst. Voorzichtig werd een draagbaar van de rots naar beneden gelaten aan touwen".... Wat een fantasie! Nu ja, mevrouw Den Tex heeft Suriname gezien, heeft er gereisd, zooals vanzelf spreekt in een korjaal of in een stoombootje, maar een stoomertje brengt men niet over de vallen heen; zij zal hebben gewandeld door een bosch dat wandelen toeliet. Voorts heeft zij blijkbaar veel gelezen, o a. de rapporten van al de expedities, heeft dus in gedachte meegemaakt al de wederwaardigheden waarvan reizigers in deze streken ook de lastige helft krijgen te dragen, en zich gelukkig later vooral de andere helft herinneren. Hoevele dingen heeft de schrijfster fijn aangevoeld, in hare vertellingen weergegeven, omhangen met de sier harer verbeelding. Wie zich de weelde veroorlooft zóó te fantaseeren maakt fouten; maar heeft het zin de fouten aan te wijzen in een sprookje?

Nadat deze bladzijden waren geschreven vernam ik, dat mevrouw Den Tex—Boissevain in het laatst van April is overleden, vrij kort dus nadat haar boek verschenen was, en zij zal nog even hebben gehoord met hoeveel belangstelling velen het hebben gelezen. In de literatuur over Suriname is „Tora bij de Trio's" vrij wel een unicum, en het is droevig, dat de schrijfster niet langer is getuige geweest van den goeden uitslag van haar poging om op deze eigenaardige wijze Suriname meer bekend te maken.

SN.

OVER DE BESTUURSINRICHTING VAN CURAÇAO

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

IV

Zal het kiesrecht Curaçao tot het kannibalisme voeren?
A. M. CHUMACEIRO AZ.

Als het „vertegenw. stelsel" duidt Mr. Bordewijk aan de „Handelingen" over het vierde hoofdstuk van het Curaçaosche regeeringsreglement, hoewel eene bepaling als art. 92 van het Sur. Rr. „De Koloniale Staten maken het vertegenwoordigend ligchaam der kolonie uit" voor den Curaçaoschen Kolonialen Raad opzettelijk niet opgenomen is. Meeningsverschil over het onderwerp, dat aldus aan de orde gesteld is, zal wel niet bestaan. Het is door Gouverneur Helfrich in de derde plaats aanhangig gemaakt als: de samenstelling van den Kolonialen Raad, voor wat betreft:

a. het aantal leden,

b. vertegenwoordiging der andere eilanden,

c. benoemdbaarhei den verkiesbaarheid der leden (passief kiesrecht),

d. eventueel de eischen, waaraan voldaan moet worden om het kiesrecht uit te oefenen (actief kiesrecht).

Alleen op het eiland Curaçao is onder de West-Indische Compagnie sprake geweest van eenigen invloed der burgerij in het bestuur. Er was een *raad*, waarin vier tot zes ambtenaren van de W. I. C. ex officio en een afwisselend getal, later vastgesteld op drie, burgers, zitting hadden. Hamelberg [1]) deelt mee, dat in 1718 de burgerleden van alle bestuurszaken werden uitgesloten, en alleen zeggen-

[1]) *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 131.

schap behielden, in de rechtszaken, die tot de bevoegdheid van den „politiquen" raad behoorden. Door de wijze, waarop van hooger hand soms werd opgetreden, was er weinig geneigdheid ontstaan onder de burgerij om zich voor „honorifieke ambten of andere bedieningen" beschikbaar te stellen [1]). Deze moeilijkheid bestond ook, toen na opheffing der West-Indische Compagnie de Directeur De Veer aan den „Raad der Colonien in de West Indien" meedeelde, dat hij „slechts één particulier ingezeten tot lid van den Raad (had) kunnen vinden" [2]). Uit de *Particuliere memorie* voor den directeur, die Bordewijk afdrukt, blijkt, dat de Raad van Policie provisioneel zou bestaan: uit den directeur, den raad-fiscaal, den kapitein der burgerij, den raad en boekhouder-generaal „beneevens noch drie van de voornaamste, kundigste en vroomste Ingezetenen, de Protestantsche Religie toegedaan." Veel macht had die Raad niet. Zonder toestemming van den directeur mocht hij niet vergaderen en zonder zijne goedvinden mochten geen punten behandeld worden, behoudens, wat dit laatste betreft, beroep op den „Colonie-Raad."

Reeds eerder [3]) heb ik gesproken over de Raden van politie, die van 1816—1828 op Curaçao, St. Martin en St. Eustatius bestaan hebben. Volgens het *Reglement op het beleid van de Regering, het Justitiewezen, den Handel en Scheepvaart op Curaçao, en onderhoorige Eilanden* van 14 September 1815 zou de Raad 3 ambtelijke leden hebben, den Gouverneur-Generaal, den Raad Fiscaal en den Raad Contrarolleur Generaal der Financiën (met adviseerende stem), en vier door den Gouverneur-Generaal uit een voordracht van den Raad van drie personen voor elke open plaats benoemde „meest gequalificeerde Ingezetenen". Om de twee jaren moest een „raad" aftreden, die volgens uitdrukkelijke bepaling op de voordracht moest worden geplaatst. Ook hier weer vèrstrekkende bepalingen tegen dienstweigeraars, en een verbod aan de leden om zonder toestemming van den Gouverneur-Generaal een voorstel

---

[1]) *Hamelberg*, t. a. p., bladz. 156.

[2]) Bordewijk, *Ontstaan en ontwikkeling van het staatsrecht van Curaçao*, bladz. 26. [3]) *De West-Indische Gids*, 1922, bladz. 535 e. v.

te doen. Behalve „de huishoudelijke aangelegenheden van Curaçao" wordt in het bijzonder als taak van dezen Raad van politie genoemd: „de opperdirectie.... over Kerken- en Armen-, mitsgaders over andere publieke administratien, over wezen, minderjarigen en toezigt behoevende personen [1]; over de policie van de Stad en het geheel Eiland; over de gebouwen, wegen, straten, veren, publieke marktplaatsen en Bank van leening [2])"; het doen van „pu blicatien.... wegens de prijzen der eetbare waren, den eik van maten en gewigten, mitsgaders over alle zoodanige zaken, als ter bevordering van goede orde, rust en het welvaren van de Ingezetenen kunnen verstrekken"; zulks onder toevoeging, dat „in zaken van groote aangelegenheid" de beschikkingen van den Raad alleen provisioneel zullen zijn en onderworpen aan de goedkeuring van het Departement van Koophandel en Koloniën. Ook de vrijlatingen van slaven en ondercurateelestellingen behoorde tot 's Raads bevoegdheid. In overleg met den Raad zou de Gouverneur-Generaal eene „Gewapende Burgerwagt' samenstellen met een reglement, en de Raad zou zijne medewerking aan den Gouverneur-Generaal moeten verleenen „ter bevordering van de welvaart van alle de Ingezetenen, ter aanmoediging van landbouw en veefokkerijen, en verdere bronnen van welvaren,waarvoor het land vatbaar is, en voorts ter uitbreiding en conservatie van commercie en zeevaart" [3]. Daaromtrent zouden „consideratien, plans en reglementen" aan het Departement van Koophandel en Koloniën moeten worden voorgedragen. „En indien er onverhooptelijk eenige besluiten genomen mogten worden pretenselijk ten nutte van de Ingezetenen op Curaçao welke tot nadeel van de Nederlandsche commercie of navigatie, of, in eenigerhande manier, tegen de betrekkingen

---

[1]) Art. 67: De Raad had met den Gouverneur-Generaal eene instructie te maken voor de Wees-, onbeheerde en desolate Boedelkamer.

[2]) „Plans en de noodige reglementen" voor de Bank van Leening, door den Raad ontworpen, behoefden de bekrachtiging van den Koning (art. 68)

[3]) Art. 69: „zullende de Gouverneur Generaal en Raden[sic!] van Policie, door gepaste locale inrigtingen, zorgen voor de goede behandeling van de Kooplieden, Schippers en het Scheepsvolk, en zoo veel mogelijk de commercie favoriseren en aanmoedigen."

van het Moederland op de Kolonien en Possessien in Amerika zouden kunnen strekken, zal de Gouverneur Generaal de magt hebben, om zoodanige besluiten provisioneel en ter zijner verantwoording te suspenderen en buiten effect te houden, tot tijd en wijle des Konings welnemen daar over nader zal zijn bekend geworden." Wanneer verder gezegd wordt, dat de Raad zal helpen zorgen, dat 's Lands ontvangsten behoorlijk worden opgebracht, en alle fraudes daartegen afweren[1]), alsook dat hij geen goederen of effecten, aan den Lande of Ingezetenen, behoorende zal mogen veraliëneren of verpanden, geen penningen opnemen, of lasten voor langer tijd dan een jaar heffen, dan met toestemming van den Koning, dan wordt meer eene zekere bevoegdheid verondersteld dan gegeven [2]).

Voor dit alles waren tweemaandelijksche vergaderingen als regel voorgeschreven; men moest dan bijeenblijven, totdat alle zaken behoorlijk afgedaan waren.

Ten slotte trekt het de aandacht, dat ook ten aanzien van Aruba en Bonaire aan den Raad van politie een opdracht wordt verstrekt. Daar ontbrak, zooals Bordewijk zegt [3]), „alle zelfregeering der ingezetenen".

Ik wees er reeds op, dat de bovenwindsche eilanden één gouverneur doch twee Raden van politie (op St. Eustatius en op St. Martin, ook voor Saba,) hadden.

Zoowel op St. Eustatius als op St. Martin zou de Raad bestaan uit den Gouverneur (den Commandeur van St. Martin) als voorzitter, den Boekhouder (Generaal) en vijf der „voornaamste, eerlijkste en meest gekwalificeerde Ingezetenen des Eilands," voor vijf jaar te benoemen door den Gouverneur uit een voordracht van drie personen, waaronder het aftredend lid, door den Raad aangeboden, De

---

[1]) Zie ook artt. 72, 73.

[2]) In art. 74 wordt de Raad uitdrukkelijk bevoegd verklaard, om, als de inkomsten niet toereikende zijn, de belastingen te verhoogen, en onder goedkeuring des Konings „eenige belastingen te heffen, als verponding op de huizen, belastingen op de keuren; regt op de successie in collaterale linea; het middel van het klein zegel; het leggen van een of meerdere veren over de haven; een plaizier-geld, en soortgelijke, welke de locale staat van Curaçao, zonder merkelijke drukking der Ingezetenen, aan de hand geeft, ... zonder echter zoodanige heffingen te doen, die de commercie zouden drukken." [3]) T. a. p., bladz. 40.

taak dezer Raden was bijna geheel eensluidend met die van het gelijknamige college op Curaçao geregeld.

Toen in 1828 alle West-Indische bezittingen in één gouvernement werden vereenigd, kreeg men in de eerste plaats een Hoogen Raad, bestaande uit den Procureur-Ge neraal, den Contrôleur-Generaal der Financiën, den Commissaris voor 's Rijks Domeinen en den Commissaris voor de Inlandsche Bevolking, de Slaven daaronder gerekend, het Armwezen, het Onderwijs en de Kerkelijke Zaken, onder voorzitterschap van den Gouverneur-Generaal. In zeer bijzondere gevallen kon de Gouverneur-Generaal den President van het Hof van Civile en Crimineele Justitie en den President van den Gemeente-Raad der Kolonie Suriname als adviseerende leden aan de beraadslagingen doen deelnemen. Deze Hooge Raad had „de algeneene en bijzondere Wetten" te concipieeren of, voorzoover door de gezagvoerders der verschillende Koloniën ter sanctie toegezonden, te onderzoeken, en te arresteeren, die de goedkeuring des Konings noodig hadden, alvorens van kracht te zijn, behoudens dringende gevallen, waarin besluiten konden worden uitgevaardigd onder nadere goedkeuring van het Gouvernement in Europa. De Gouverneur-Generaal had niet alleen eene beslissende stem bij staking van stemmen, maar kon ook het besluit in overeenstemming met het gevoelen eener minderheid, mits hij zich daarbij gevoegd had, en zelfs naar zijn gevoelen alleen, doen opmaken. Ook stond het aan hem onderwerpen in deliberatie te brengen; of voorstellen van de leden in behandeling zouden komen, stond eveneens aan hem ter beslissing.

De drie Koloniën: Curaçao en onderhoorige eilanden, St. Eustatius en Saba, en St. Martin kregen afzonderlijke reglementen, d. w. z. St. Martin kreeg dit eerst in 1833, toen in Curaçao en St. Eustatius de reglementen van 1828 vervangen werden door nieuwe.

Van 1828—1833 hebben Curaçao en St. Eustatius gemeentebesturen gehad, welker taak op St. Eustatius bijna geheel en op Curaçao veelszins overeenkwam met die der vroegere Raden van politie. In het tweede hoofdstuk dezer bijdrage (1922 bladz. 537) heb ik reeds meegedeeld,

dat daarnaast op Curaçao een college van dien naam bleef bestaan, hoe het werd samengesteld, en welke zijne bevoegdheid was. Het vergaderde onder leiding van den Directeur, die daarin dezelfde positie innam, als de Gouverneur-Generaal in den Hoogen Raad. In dringende gevallen stond het „den Directeur en Rade" vrij provisioneele verordeningen te maken. De vrijlatingen, curateelen en belastingen bleef aan de Raden van politie voorbehouden; uitbreiding en verbetering van de takken van 's Rijks inkomsten en de bronnen van welvaart, zoo op Curaçao als op Aruba en Bonaire, werd aan dit college uitdrukkelijk opgedragen, evenals het jaarlijksch onderzoek van het budget. Bij vacaturen in den Raad deed de Directeur in Rade een voordracht van drie personen; nu moest de aftredende zelfs bovenaan geplaatst worden. De burgerleden moesten ten minste twee jaren het burgerrecht der kolonie bezitten en 25 jaar oud zijn.

In 1833 verdwijnt met de gemeentebesturen op de verschillende eilanden de Raad van politie en krijgt men in de drie koloniën, die de latere kolonie Curaçao nog tot 1845 in het gouvernement der gezamenlijke Nederlandsche West-Indische bezittingen blijft vormen, niet minder dan drie Koloniale Raden; één op Curaçao, één op St. Eustatius en één op St. Martin.

De gezaghebber, de vertegenwoordiger van het hoogste gezag, was voorzitter van dezen K. R., die op Curaçao met hem bestond uit den Procureur des Konings, den Administrateur der financiën en drie der aanzienlijkste ingezetenen, vijf en twintig jaar oud en twee jaar in de kolonie hebbende gewoond, door den Gouverneur-Generaal onder nadere goedkeuring des Konings te benoemen uit een voordracht van drie personen, opgemaakt door den Raad, „zullende het den Raad vrystaan, om het aftredende Lid wederom opnieuw in het drietal te begrijpen". Uitsluitend adviseerend was de taak van dezen Kolonialen Raad; alleen voor „nieuwe wetten, reglementen of bepalingen voor de Kolonie" was het inwinnen van dit advies verplichtend, verder was alles overgelaten aan het oordeel van den gezaghebber.

Bordewijk [1]) wijst nog op de bepaling, dat de leden verplicht waren op last van den gezaghebber, „de beweegredenen van hun advys *in scriptis*" op te geven, en vraagt: „Wat kon deze bepaling ten aanzien van een Raad, wiens voorzitter de gezaghebber was, zonder wien niets ter tafel kon worden gebracht, anders bedoelen dan een bewijsstuk te verkrijgen tegen een lid, dat men wilde verwijderen? Zoo werd zelfs hier nog de „freedom of speech" geknot."

De Koloniale Raden van St. Eustatius en St. Martin zouden bestaan uit zes niet-ambtelijke leden.

In 1845 komt dan eindelijk de tegenwoordige „Kolonie" Curaçao, bestaande uit de drie benedenwindsche en de drie bovenstaande eilanden als „Curaçao en onderhoorigheden" tot stand.

De Koloniale Raad blijft bij het Reglement van 1848 tot adviseerende bevoegdheid, niet veel afwijkend van die van de vorige gelijknamige colleges, beperkt. De benoeming der vier niet-ambtelijke leden geschiedt door den Koning na een voorloopige keus van den Gouverneur; de Koning had ook de twee ambtenaren-leden aan te wijzen. De Gouverneur krijgt voor het eerst de macht „kleine keuren en bepalingen van politie" bij *Notificatie* vast te stellen, den Kolonialen Raad gehoord, zonder dat daarvoor des Konings goedkeuring noodig is.

Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat op de eilanden buiten het hoofdeiland den gezaghebber „eene adviseerende Commissie van twee ingezetenen" werd toegevoegd.

Op 1 Januari 1866 is het tegenwoordige Regeeringsreglement in werking getreden. Over de plaatselijke besturen hebben wij reeds uitvoerig gehandeld in het tweede van deze opstellen en wij bepalen ons hier dus uitsluitend tot den nieuwen Kolonialen Raad.

Deze zou bestaan uit de door den Koning benoemde leden van den Raad van bestuur als vaste leden en acht andere leden, door den Koning voor vier jaren benoemd na aanbeveling van een dubbeltal door het college zelf. Benoembaar zouden zijn Nederlanders, die 6 maanden, en vreemdelingen, die drie jaren in de Kolonie waren geves-

[1]) T. a. p., bladz. 51.

tigd. Als voorzitter werd de gouverneur, als onder-voorzitter de procureur-generaal, die hetzelfde ambt in den Raad van bestuur bekleedde, aangewezen.

Goedkeuring van ontwerp-verordeningen, door den Gouverneur of een zijner leden voorgesteld, zou met het begrootingsrecht, zooals wij dat thans nog kennen, de taak van den Kolonialen Raad zijn. Het recht van amendement werd hem daarbij verleend. En daarnaast een zeker recht van interpellatie in den vorm van eene uitnoodiging aan den Gouverneur om wegens zaken, de Kolonie betreffende, mondeling of schriftelijk inlichtingen te geven, waaraan deze zou voldoen, wanneer „hij vermeent, dat het geschieden kan zonder schade voor de aan hem toevertrouwde belangen."

Aan de Provinciale wet en aan de Gemeentewet is ontleend de bevoegdheid van dezen Raad om de belangen der Kolonie voor te staan bij den Koning, de Staten-Generaal en den Gouverneur.

De hoofdredenen, die tot de onthouding van actief kiesrecht aan de ingezetenen der Kolonie hebben geleid, moegen gezocht worden in de praktische onmogelijkheid zoowel om een behoorlijk corps van belastingkiezers als om eene behoorlijke afvaardiging der verschillende eilanden te verkrijgen. En de toenmalige Gouverneur (J. D. Crol) èn de Koloniale Raad van 1862 waren het er bovendien over eens, dat de bevolking niet rijp was voor „algemeen kiesrecht" bij gebreke van „volksgeest...., vaderlandsgezindheid, kennis der algemeene belangen", hetgeen in de eerste plaats noodig werd geacht, „opdat a priori, zoo al niet zekerheid, dan toch vermoeden besta, dat de kiezer in zijne keuze en de gekozene in zijne functien het gemeene best bovenaan zullen stellen". En bij de bevolking in het algemeen bestond ook geen verlangen naar aandeel in het bestuur. Daarop wilde de Regeering wachten, en op den afloop van de in Suriname te nemen proef.

Het is wel eigenaardig, dat in de vroegere ontwerpen-Pahud (1851 en 1855) wel degelijk ook voor Curaçao aan een Raad van uitsluitend gekozen leden gedacht is.

De uitvoerige mondelinge en schriftelijke gedachten-

wisseling tusschen Regeering en Staten-Generaal wordt volledig vermeld in Bordewijks *Handelingen*, men kan het voornaamste ook in verkorten vorm vinden in *Ontstaan en ontwikkeling van het Staatsrecht van Curaçao* van denzelfden schrijver.

Daaruit en uit de latere behandeling in woord en geschrift van het Kiesrechtvraagstuk voor de Kolonie Curaçao krijgt men sterk den indruk, dat, soms door onvoldoende kennis, slechts weinigen de zaak zuiver hebben weten te stellen. Het gaat toch niet aan om te zeggen: wanneer men aan de bewoners der andere eilanden kiesrecht geeft voor de Raden van politie, moeten de ingezetenen van Curaçao kiesrecht hebben voor den Kolonialen Raad. Twee ongelijksoortige grootheden worden zoo vergeleken. De Koloniale Raad heeft slechts dit met de Raden van politie gemeen, dat hij de keurenwetgever voor het eiland Curaçao is. Aan de achterstelling van den Curaçaoenaar bij de overige inwoners der Kolonie zou tegemoet gekomen zijn door instelling van een Raad van politie op Curaçao. Dat men om praktische redenen dit overbodig heeft geacht, is niet onbegrijpelijk. Maar die achterstelling behoefde geen reden te zijn om den Kolonialen Raad voor de Curaçaoenaars op te eischen.

Juist is hier dan ook slechts gezien door wie kiesrecht voor den Kolonialen Raad van Curaçao bepleitten met een beroep op Suriname. En dan komen de practische bezwaren. In de bovenaangehaalde stukken vindt men vooral den nadruk gelegd op de moeilijkheid om een voldoend aantal kiezers te krijgen. Ook op het passieve kiesrecht moet echter gelet.

Neemt men aan, dat de K. R. door kiezers op alle eilanden moet worden gekozen, dan moet nog tweeërlei mogelijkheid onder de oogen worden gezien: nl. vrije keuze, waarbij een streven naar eigen afgevaardigden van elk eiland voor de hand ligt, en in de tweede plaats verkiesbaarheid alleen van bewoners van het hoofdeiland. Aan de eerste regeling vooral zijn geldelijke bezwaren verbonden, wanneer men aanneemt den leden te moeten schadeloos stellen; aan laatstgenoemde oplossing kleeft vooral

dit bezwaar, dat men op enkele uitzonderingen na raadsleden krijgen zal, die met de verschillende eilanden en hunne belangen niet voldoende op de hoogte zijn, een bezwaar dat m. i. thans ook zijn invloed gelden doet.

De vraag, of zich in den loop der jaren in de kolonie een sterke drang naar kiesrecht ontwikkeld heeft, is niet gemakkelijk te beantwoorden. Cijfers zeggen hier niets, omdat er ten allen tijde een niet gering aantal inwoners zal geweest zijn, dat zich eenvoudig van deze vraag geen rekenschap geeft, terwijl het zeer wel denkbaar is, dat een veel minder talrijke groep daarbuiten zoo veel meer beteekenend is, dat aan hare meening grooter waarde moet worden toegekend.

Om deze — en andere — redenen gaat niet op een beroep op de slechte opkomst der kiezers voor de Raden van politie, waarover ik reeds eerder cijfers gegeven heb. Evenmin is van groote waarde de slechte opkomst der kiezers voor de Kamer van Koophandel en Nijverheid, die sinds 1883 rechtstreeks gekozen worden door kiezers, die voor *f* 12.000.— aan goederen invoerden in het laatst verloopen jaar, of eene plantage van minstens *f* 7500.— waarde bezaten.

In 1892, toen voor Suriname een wijzigingsvoorstel was ingediend, waarbij ook verandering in de samenstelling der Koloniale Staten werd voorgesteld, in dier voege dat dit college voortaan alleen uit gekozen leden zou bestaan, volstond de minister Van Dedem ten aanzien van den Kolonialen Raad op Curaçao met de mededeeling: „Van eenige behoefte of wenschelijkheid om in deze instelling verandering te brengen, is den ondergeteekende niet gebleken." In de afdeelingen der Tweede Kamer werd door „eenige leden" deze zienswijze niet gedeeld. Men vergelijkt alweer ten onrechte de landraden op de andere eilanden met den Kolonialen Raad *op* Curaçao, en de minister liet niet na daarop te wijzen. Een Koloniale Raad *voor* Curaçao zou door verkiezingen op alle eilanden moeten worden samengesteld. Toch spreekt een ministerieel stuk uit den laatsten tijd weer van een „verlangen naar kiesrecht, dat zich in den laatsten tijd *op* Curaçao geopenbaard

heeft", dat de minister in overleg met den gouverneur gaarne zou willen bevredigen.

Tot tolk van dit verlangen heeft zich wel in de eerste plaats gemaakt de praktizijn A. M. Chumaceiro Az., die reeds in 1879 in een vlugschrift *Is Curaçao te koop?* aandrong op eenen Kolonialen Raad, door „vrije verkiezingen" samengesteld. In 1893 wendden 236 ingezetenen van Curaçao zich tot de Staten-Generaal met een verzoek om kiesrecht voor den Kolonialen Raad, en twee jaren later steunde dit college zelf de oplossing van het vraagstuk in dien zin, door aan de Tweede Kamer te zenden een, wat den inhoud betreft overigens vrijwel onbekend, verslag der besprekingen in de afdeelingen over de kwestie van het kiesrecht. De Gouverneur Barge schijnt daarvan echter niet te hebben willen weten, maar wel iets gevoeld te hebben voor een toekenning van gelijke kiesbevoegdheid aan de ingezetenen van Curaçao als de bewoners der andere eilanden sinds 1865 bezaten.

Dit bleek althans later ook meer in den geest van Hamelberg te liggen, die in 1913 in dagbladartikelen de instelling van gekozen gemeenteraden en decentralisatie aanbeval, nadat hij in 1894 in *Vragen van den Dag*, het kiesrecht in Curaçao en de afscheiding van de eilanden boven den wind van de Kolonie bestreden had naar aanleiding van een artikel van H. Pyttersen Fz. in hetzelfde tijdschrift. De beschouwingen van Hamelberg wekten de verontwaardiging van Chumaceiro dermate op, dat hij in een vlugschrift onder den boven dit opstel geschreven titel uitvoerig die opvattingen weerlegde. Had Hamelberg bij het verbinden van het kiesrecht aan eenen hoogen census een overwegenden invloed van de Joden in uitzicht gesteld, en bij lagen census als grondslag gewaarschuwd voor de zwarte en gekleurde bevolking — Chumaceiro besteed helaas de meeste bladzijden aan eene voor dezen tijd wellicht overbodige verdediging dier beide rassen. Toch komt hij ook met een eigen stelsel, althans wijst hij eene richting aan, waarin de oplossing z. i. moet gezocht. De beste maatstaf voor de toekenning van kiesrecht acht hij de huurwaarde (op Curaçao *f* 25.—), terwijl hij overi-

gens een bekwaamhedenkiesrecht aanbeveelt voor ambtenaren vanaf den rang van kommies, geestelijken, doktoren (dokters?), plaatsvervangende leden van het hof van justitie, praktizijns, schoolmeesters, schutterij-officieren enz. [1]). Ofschoon de schrijver aan de voor Curaçao opgegeven huursom toevoegt, dat voor de andere eilanden dit bedrag lager moet zijn, krijgt men toch den indruk, dat Chumaceiro dit vraagstuk alleen beziet als een toekenning van het kiesrecht voor den Kolonialen Raad slechts aan ingezetenen van het hoofdeiland.

En daaraan zal mede wel toegeschreven moeten worden dat de Minister van Koloniën, Mr. Bergsma, aan wien het vlugschrift in gloedvolle bewoordingen was opgedragen, deze oplossing niet aanvaardde, hoewel hij meermalen zijn goeden wil betuigd had. [2]) De verspreide ligging der verschillende eilanden, waaruit de Kolonie bestaat, betoogde de Minister, brengt groote moeilijkheden, ook van financieelen aard mee.

Nog tot 1901 duurde het eer de voorgestelde herziening van het Regeeringsreglement haar beslag kreeg. Wat de samenstelling der Kolonialen Raad betreft, kwam zij neer op het volgende.

Het ledental bleef bepaald op dertien, maar in plaats van de vaste leden van den Raad van bestuur zouden vijf, eveneens door den Koning te benoemen leden komen.

Waren tot nu toe van het lidmaatschap uitgesloten de gouvernements-secretaris, krijgslieden in werkelijken dienst, geestelijken en bedienaren van den godsdienst, nu verviel de laatste uitzondering, en werd met den gouverneur de geheele Raad van bestuur uitgesloten. In het voorzitterschap en onder-voorzitterschap zou voor elke vergadering (zitting) door de Kroon voorzien worden door benoeming uit de leden. Waar de gouverneur uit het college verdween, werd hem in een nieuw artikel 85*bis* uit-

---

[1]) Hier wijst Hamelberg erop, dat na 1890, dus 5 jaren na de invoering van het kiesrecht voor de Kamer voor Koophandel en Nijverheid, tot 1894, geen 15 Kiezers van de 125 aan die verkiezingen deelnamen.

[1]) *Voz di pueblo* van 18 Oct. 1920 deelt nog mee, dat 21 Febr. 1895 de K. R. zich met overgroote meerderheid voor de toekenning van het kiesrecht aan de bevolking van Curaçao verklaarde.

drukkelijk de bevoegdheid gegeven de beraadslagingen in persoon of door eenen gemachtigde bij te wonen en eene raadgevende stem uit te brengen.

In de wordingsgeschiedenis dezer wijziging van het Regeeringsreglement treft het vooral, dat de laatste Minister van Koloniën, die daarin gemengd werd, Cremer, zich minder beriep op de practische bezwaren, die zijne voorgangers hadden in den weg gestaan, alswel op de voldoendheid van de geldende regeling.

Zoo blijft het ook in latere jaren. Als buiten de Kamer, een enkele maal in de Kolonie, een stem opgaat voor wijziging in de samenstelling van den Kolonialen Raad, vindt deze geen weerklank. En wanneer in de Staten-Generaal de warme pleitbezorger voor Curaçao, Van Kol, hetzelfde vraagt, bijv. met een beroep op de noodzakelijkheid om ook de eilanden buiten het hoofdeiland een stem te geven, wordt in het gunstigste geval overleg met den Gouverneur toegezegd. Nog in 1918, bij de begrooting van dat jaar, beantwoordde Minister Pleyte die vraag ontkennend.

Een jaar later komt de kentering. Ik mag verwijzen naar hetgeen ik in dit tijdschrift jaarlijks schreef over de behandeling der Curaçaosche begrootingen, hier en ginds, waarbij men af en toe dit vraagstuk naar voren bracht. Eerst gaat de strijd dan nog om het aanbevelingsrecht van den Kolonialen Raad, waaraan dit college de Kroon wel wil binden, terwijl van andere zijde op aanvulling buiten de voordracht wordt aangedrongen. Bij de begrooting van 1921 komt dan het kiesrecht naar voren. In den Kolonialen Raad wordt nu achtereenvolgens aanbevolen een „vrij uitgebreid mannenkiesrecht", en „algemeen kiesrecht", terwijl de heer Van Kol in de Eerste Kamer veel scheen te voelen voor een getrapte verkiezing.

Zoo stonden de zaken toen Gouverneur Helfrich zijn in het begin van dit opstel genoemden brief aan den Kolonialen Raad schreef, en diens schriftelijk oordeel vroeg. Ten slotte wil ik het voornaamste daarvan meedeelen, en daaraan eenige opmerkingen vastknoopen.

Het zijn niet minder dan vier principieel uiteenloopende stelsels, die in den Kolonialen Raad van 13 leden voor-

standers vonden. Als overgangsmaatregel werd aanbevolen eene vertegenwoordiging, deels uit gekozen en deels uit door de Kroon benoemde leden bestaande, daarnaast werd eene vertegenwoordiging alleen van gekozen leden bepleit; het tweekamerstelsel werd aanbevolen, terwijl eindelijk handhaving van de thans bestaande benoemde „vertegenwoordiging" werd aangeraden.

Wat het *aantal leden* betreft volstaan de voorstanders van het eerstgenoemde stelsel met de mededeeling, dat dit moeilijk te bepalen is en het bestaande aantal wel zal moeten worden vermeerderd. Er wordt dan een beroep gedaan op de Consejo Ejecutivo van Puerto Rico, doch *Voz di Pueblo* [1]) heeft er aanstonds op gewezen, dat eene vergelijking met dezen Uitvoerenden Raad niet opgaat, en Puerto Rico een „wetgevende macht" heeft, bestaande uit een Senaat van 19 en een Huis van Afgevaardigden van 39 gekozen leden.

Voor eene *vertegenwoordiging der andere eilanden* in den Kolonialen Raad van Curaçao is in dit stelsel geen plaats, omdat, zooals gezegd wordt, de kiezers daar de candidaten van Curaçao niet kennen en hun eigen candidaten zeer moeilijk telkens voor eene zitting kunnen overkomen. Men kan niet zeggen, dat de voorstanders van dit stelsel het zich lastig maken met het zoeken naar eene oplossing in deze uiterst moeilijke kwestie. Van hunne beide argumenten heeft het eerste bovendien nog in het geheel niets te maken met de wijze, waarop de helft plus één der leden aan een mandaat moet komen, nl. door benoeming.

Voor den „meer uitgebreiden Politieraad", dien men als vergoeding voor het ontbreken van actief en passief kiesrecht aan de koloniale „provincialen" wil geven, verwijs ik naar hetgeen ik daaromtrent heb opgemerkt in het tweede dezer opstellen over de *decentralisatie eilandsgewijs*.

Zij, die aanstonds eene vertegenwoordiging, alleen uit gekozen leden bestaande, voorstonden, bevelen de vorming van twee colleges aan: een van 15 leden voor de benedenwindsche eilanden („een grooter aantal leden zou weelde zijn en met een kleiner aantal loopt men gevaar,

[1]) Van 16 Febr. 1922.

dat het soms een onderonsje wordt"), en voor de bovenwindsche eilanden liefst een even groot lichaam, maar als dat moeilijk is, zou men met een van bijv. 7 of 9 leden willen volstaan. Kenners van die eilanden zouden allicht hiertegen opmerken, dat het gevaar voor een onderonsje daar toch zeker niet geringer is, een bewijs te meer voor de onbekendheid der leden van den K. R. met deze eilanden, wat misschien nog erger gevolgen kan hebben, dan onbekendheid dier eilandenbewoners met de Curaçaosche candidaten voor den Raad, wat als reden werd aangevoerd om hun het actieve kiesrecht te onthouden.

Recht ingewikkeld zal het eerst worden, wanneer zij, die het *Tweekamerstelsel* aanbevelen hun zin krijgen. Ik wees er reeds op, dat zij dit zelfs voor de plaatselijke raden althans op Aruba en Bonaire, willen doorvoeren, De aanbeveling van dit stelsel is zoo apodictisch aan de eene zijde en zoo vaag in het aangeven der voor actief en passief kiesrecht te stellen eischen, dat met een bloote vermelding daarvan kan worden volstaan.

„De voorstanders van dit stelsel", aldus het rapport, „vestigden er de aandacht op, dat over het hoofd wordt gezien het zoowat overal bestaand stelsel van parlement met twee kamers, die elkander controleeren. Waar men slechts één lichaam wil invoeren, dat als begrootingswetgever fungeert, moet bij het toekennen van recht om te kiezen en om te worden gekozen zeer zeker rekening worden gehouden met de bronnen, waaruit de middelen komen. Het is te verkiezen, in navolging van zoowat alle andere landen ter wereld, het wetgevend lichaam te vormen met twee kamers of afdeelingen, waarvan een bestaande uit 15 of zelfs 22 leden, gekozen door een vrij uitgebreid aantal kiezers, met liberale bepalingen aangaande de verkiesbaarheid der leden en de andere uit 7 of zelfs tot 13 leden, gekozen door een beperkt aantal kiezers, terwijl voor de verkiesbaarheid dan de eischen binnen bepaalde grenzen zullen moeten worden gebracht. Vermoedelijk is dit het eenige systeem om tot een oplossing te komen, die den belastingbetaler een verstandig beheer van zijn bijdragen in de middelen der Kolonie waarborgt.

Bij verandering van het tegenwoordig stelsel mogen de belangen van de diverse groepeeringen in de Kolonie niet uit het oog worden verloren, doch moet er naar gestreefd worden, evenals bij het tegenwoordig stelsel, het evenwicht te behouden tusschen de diverse belangen.

Uiteraard moet dan ook voorloopig het idee van algemeen kiesrecht, zelfs vermomd, worden geëcarteerd; het zal eerst dan ingevoerd kunnen worden, als naast het verleenen van gelijke rechten de oplegging van gelijke verplichtingen kan bestaan, als dus gelijke kiezers gelijke lasten dragen."

Dit stelsel lijkt in een tijd, waarin van verschillende zijden aangedrongen wordt op vereenvoudiging der bestuursinrichting, zoo absurd, dat op groote instemming daarmee wel niet zal behoeven gerekend te worden.

Wat zij, die „reorganisatie van den Raad op den bestaanden grondslag" aanbevelen, eigenlijk willen, heb ik uit het rapport niet kunnen begrijpen. Na een verwijt aan het moederland over een te weinig rekening houden met de adviezen van den Kolonialen Raad, treft men alleen dit vage element van reorganisatie aan: „Wel kan er voor gezorgd worden bij het aftreden van een lid, dit niet herkiesbaar of benoembaar te stellen, om zoodoende nieuwe ideeën en nieuwe krachten in den Raad te krijgen", met deze koddige argumentatie: „Door het lang lid blijven en zijne plannen steeds te zien dwarsboomen, gaat de ambitie er uit."

Wat het *actieve en passieve kiesrecht* betreft, kunnen wij ons dus bepalen tot de uitwerking daarvan in de beide eerste stelsels: gekozen en benoemde leden en uitsluitend gekozen leden.

Vooraf wil ik wijzen op twee uitspraken in het rapport omtrent de vraag, die al zoo lang eene vraag is, en waarop een afdoend antwoord inderdaad uiterst moeilijk te geven is: wordt in Curaçao kiesrecht, met name algemeen kiesrecht, begeerd?

De voorstanders van een gemengd gekozen en benoemde vertegenwoordiging meenen van wel: „De democratische richting des tijds verlangt Algemeen Kiesrecht. Dat verlangt ook de Algemeene Bevolking van Curaçao, die bij

een censuskiesrecht zoo goed als geheel buitengesloten zou zijn.... Dit laatste (algemeen kiesrecht) verwacht het volk, dat nimmer tevreden zal zijn met een census-kiesrecht, maar ofschoon niet ten volle bevredigd, zich toch neer zal kunnen leggen bij een zoo ver mogelijk gaand(e?) volkskiesrecht."

Dit is een krasse uitspraak. En heel wat voorzichtiger lijkt de twijfel van hen, die slechts op reorganisatie van den Raad op den bestaanden grondslag aandringen, of nl. „bij de algemeenen bevolking en vooral bij de meergegoeden het verlangen naar kiesrecht werkelijk zoo groot is als men allicht meenen zou." Doch wanneer zij daarop laten volgen: „Het verlangen naar *financieele decentralisatie* is vrij algemeen en velen zijn van gevoelen, dat zulks niet zonder gekozen vertegenwoordigend lichaam kan worden bereikt", dan is dit eene stelling, die zonder nader bewijs niet velen zullen aanvaarden, onwaarschijnlijk als zij is. Terwijl het slot van deze beschouwingen: „Aan deze opvatting is bij ontevredenheid over regeeringsmaatregelen (hetgeen veelal aan de Hooge Regeering moet worden geweten) de wensch naar kiesrecht meermalen toe te schrijven. Waar dus kiesrecht met financieele decentralisatie wordt verward en voorgesteld, alsof deze beide begrippen niet van elkaar te scheiden zijn, ijveren verschillenden voor kiesrecht, terwijl zij een verder liggend doel nastreven en door verandering van het tegenwoordig systeem tot financieele decentralisatie en geldelijke onafhankelijkheid van het Moederland willen geraken," zeker niet weergeeft het gevoelen van wat zoo juist genoemd is „de algemeene bevolking," die zich van deze dingen geen rekenschap geeft, maar hoogstens van de „meergegoeden".

„De democratische richting" nu, die dus in beginsel algemeen kiesrecht wil, meent als overgangsmaatregel niet verder te kunnen gaan dan tot een capaciteitenkiesrecht, dat zij toch eigenlijk uitwerkt als censuskiesrecht: „Ieder meerderjarig mannelijk persoon, die eenigen graad van welstand en ontwikkeling bezit, verkrijge het recht om te kiezen.

Dus allen die buiten een grondje bezitten, een hofje, of

die geregeld werk hebben, de ambachtsman, of die in vasten dienst zijn en uiterlijk eenigen welstand vertoonen in huis en kleeding.

Wil men een norma onder cijfers gebracht, dan zou een geregeld inkomen van ƒ 10.— per week, of ƒ 500.— per jaar als basis kunnen dienen om een vaste maatstaf aan te geven tot vaststelling van den graad van welstand en ontwikkeling.

De ƒ 900.— inkomen als basis der inkomstenbelasting zou zeer goed kunnen dienen als uitgangspunt van een Censuskiesrecht, maar is te hoog als basis van een volkskiesrecht, dat dienst moet doen als overgang en voorbereiding tot het Algemeen Kiesrecht."

En dit alles voor de helft min één van den ook weer als overgangsmaatregel gedachten deels gekozen deels benoemden Raad.

Zij, die eene vertegenwoordiging enkel door gekozen leden" voorstaan, willen het kiesrecht geven aan „het meer gezeten en rustige deel der bevolking", een kiezerscorps vormen van 800 tot 1000 kiezers voor het eiland Curaçao, „die zullen worden gerecruteerd uit het meest ontwikkelde gedeelte van de bevolking"; van algemeen kiesrecht willen zij niet weten, omdat de bevolking „zeer licht ontvlambaar is" en „er maar een paar heethoofden zonder verantwoordelijkheidsgevoel noodig zullen zijn om het volk in beweging te brengen voor doeleinden, waarvan de meesten niet de minste notie hebben." Het is wel opmerkelijk, dat zij, die zeggen een „democratisch" kiesrecht te wenschen, de voorstanders van het eerstgenoemde stelsel, tegen de gevolgen daarvan zelf een dam willen opwerpen in een voor het grootste deel *benoemden* Raad, terwijl zij, die een geheel gekozen Raad voorstaan, heel wat minder ver gaan, in de toekenning van het kiesrecht. Omtrent de samenstelling toch van het door hen bedoelde kiezerscorps merken zij op, dat dit zou kunnen worden gevormd in de eerste plaats uit de personen, die voor ƒ 1200.— en meer in de inkomstenbelasting zijn aangeslagen; verder uit hen, die uit op het eiland hunner inwoning gelegen onroerende goederen een klein bestaan hebben,

bv. ƒ 500 's jaars, en uit hen, die voor handelsdoeleinden minstens voor eene waarde van ƒ 5000.— per jaar invoeren. Als verdere vereischten worden gesteld: mannelijk geslacht, meerderjarigheid, kunnen lezen en schrijven, Nederlanderschap en ingezetenschap van het eiland, na twee jaren. (Waarom zou iemand, die 1 jaar op Curaçao en 1 jaar op Bonaire gewoond heeft, minder geschikt zijn voor het recht te kiezen voor vertegenwoordigend lichaam der benedenwindsche eilanden dan iemand die 2 jaren op Bonaire gewoond heeft?) Ook vreemdelingen kunnen kiezer zijn, wanneer zij met eene inlandsche (sic!) vrouw getrouwd zijn, of onroerend goed bezitten, of een bedrijf van eenigen omvang uitoefenen (wat dan moet blijken uit een hooger cijfer van invoer of hoogeren aanslag in de inkomstenbelasting) en in elk geval wat langer op het betrokken eiland gewoond hebben. Op deze wijze hoopt men ter stembus te roepen: „de gegoeden, den geheelen stand van kooplieden, handelaars, de eenigszins ontwikkelden onder den arbeidenden stand, de kleermakers, schoenmakers, bakkers, baas-timmerlieden en metselaars en eindelijk de kleine grondbezitters, die zelf hun grondje bewerken.

De leden van den Kolonialen Raad, die hier aan het woord zijn, vreezen eenerzijds, dat dit kiesstelsel wat te ver gaat, als anderzijds, dat men dit censuskiesrecht „uit den tijd" zal vinden. Tegen beiderlei bezwaar gaat eenzelfde weerlegging: „dat het niet gaat om de samenstelling van lichamen met *algemeene bevoegdheid* maar slechts met speciale geldelijke bevoegdheden; het budgetrecht"; . . . . „de algemeene wetgeving blijft als thans geheel aan de contrôle van het Moederland onderworpen.'

Deze laatste opmerkingen zijn niet overduidelijk. Niemand zal er toch ooit aan gedacht hebben, bij de herziening van de bestuursinrichting de bevoegdheid van den Kolonialen Raad in te krimpen. Wellicht heeft men hier te doen met een gevolg van wat ik in de inleiding tot deze opstellen aangaf als eene bedenkelijke vereenzelviging van autonomie en budgetrecht.

Trouwens van het geheele rapport is het gedeelte, dat „de wijze van samenstelling der vertegenwoordigende

lichamen" bespreekt, wel het minste. Neemt men aan dat alle 13 leden aan dit verslag hebben meegewerkt, dan krijgt men gemiddeld niet meer dan drie voorstanders van elk aanbevolen, zeer vaag uitgewerkt, stelsel, wat toch eigenlijk een beetje belachelijk is, en geen antwoord geeft op de vraag van den Gouverneur om „'s Raads zienswijze" te mogen vernemen. Zelfs is aan het passieve kiesrecht geen enkel woord gewijd.

Het eenige plaatselijke blad, dat in Curaçao het kiesrecht behandeld heeft, is *Voz di pueblo*. Aan het slot van de reeds aangekondigde artikelenreeks over *Autonomie* verzet het blad zich tegen algemeen kiesrecht en tegen een kiesrecht, waaraan analphabeten deelnemen. Aanbevolen wordt een censuskiesrecht voor hen, die ten minste *f* 900.— in de inkomstenbelasting bijdragen. In eene latere bespreking van het rapport van den Kolonialen Raad wordt dit in het blad van 6 Maart 1922 nog wat uitgewerkt. Het treft daarbij, dat de schrijver aan vreemdelingen het kiesrecht, niet wil toekennen, en voor Nederlanders drie jaren verblijf in de kolonie als eisch stelt, met uitsluiting o. m. van bedeelden en van hen, die hunne belasting niet betaald hebben.

Ik ben hiermee aan het einde mijner beschouwingen gekomen, die ik in October 1922 in dit tijdschrift ben begonnen te plaatsen. De opstellen zijn elkaar niet zoo snel opgevolgd, als ik wel gewenscht had. Intusschen is het rapport der commissie-Staal verschenen. Om bekende redenen onthoud ik mij van eene bespreking harer zienswijze evenals van het geven eener schets van eigen opvatting, al heb ik niet overal getracht, die zorgvuldig te verbergen.

Het verheugt mij, dat ik de minst-deskundigen, die ten slotte een beslissend woord over de herziening der Curaçaosche staatsinrichting zullen hebben te spreken, met mijn historisch overzicht en schets van den tegenwoordigen toestand vóórgebleven ben. Misschien zullen zij ervan kennis willen nemen.

Dordrecht, 31 Mei 1924.

DE VEETEELT IN SURINAME

DOOR

J. J. LEYS

Zooals bekend is, heeft Gouverneur Baron van Heemstra bij zijn optreden als Gouverneur van Suriname beloofd, plannen uit te werken, waardoor de economische opbouw van de kolonie voor lange jaren zou verzekerd zijn. Natuurlijk vestigde hij al dadelijk zijn aandacht op kolonisatie, op uitbreiding en verbetering van den landbouw en op de bevordering van de veeteelt. Vandaar dat hij in 't begin van 1922 twee commissies in 't leven riep: een, die het vraagstuk der kolonisatie van Suriname onder de oogen moest zien, en een andere, die onderzoeken moest in welke richting, de Surinaamsche veeteelt zich diende te ontwikkelen, niet alleen om een bron van bestaan te vormen voor den tegenwoordigen veeteeler, maar ook voor die toekomstige kolonisten, die zich meer aangetrokken zouden gevoelen tot het uitoefenen van de veeteelt, dan van den landbouw.

De commissie, ingesteld op 22 Februari 1922 bestond uit acht leden. Voorzitter was de gouvernements-veearts. Met bekwamen spoed ging de commissie aan 't werk, vergaderde eens per maand en bracht binnen het jaar een uitvoerig verslag uit van haar werkzaamheden. Dit rapport zou in „West Indië" worden gepubliceerd.

I. ALGEMEENE TOESTAND VAN DEN VEESTAPEL.

De officieele opgaven van het aantal runderen, ezels, paarden en varkens zijn te vinden in de jaarverslagen van het Departement van den Landbouw. Om ons voorloopig alleen te bepalen tot den rundveestapel, blijkt daaruit, dat het aantal koeien sterk vooruit gegaan is na 1914. Dit

is in hoofdzaak toe te schrijven aan het feit, dat de van contract vrijgekomen Britsch Indiërs zich meer op de rundveeteelt gingen toeleggen dan voor 1914. Het aantal kleine landbouwers werd voortdurend vergroot door vrijgekomen Britsch Indische arbeiders, die van hun recht op vrijen terugvoer naar hun land afzagen; daarvoor een premie van honderd gulden ontvingen en het recht om zich te vestigen op een stukje grond ter grootte van een tot twee H. A., om daarop landbouw en veeteelt uit te oefenen op een der Gouvernements vestigingsplaatsen.

Na 1914 werd de terugkeer naar Britsch-Indië voor de immigranten trouwens zeer moeilijk bij gebrek aan scheepsgelegenheid. Opnieuw een contract sluiten voor vijf jaar doet een Britsch-Indiër hoogst zelden. Die dus in oorlogsjaren vrij kwam van contract en toch niet terug kon naar zijn vaderland, bleef in Suriname hangen en was meestal noodgedwongen verplicht, zich als kleine landbouwer te vestigen. Velen voeren daar wel bij. De hooge prijzen, die ze maakten voor de door hen verbouwde levensmiddelen, voor de melk en voor hun vee waren oorzaak, dat velen in goeden doen kwamen en er niet meer aan dachten terug te keeren naar Voor-Indië, te meer daar de berichten omtrent den toestand in VoorIndië alles behalve gunstig luidden. Met de toename van het aantal kleine Britsch-Indische landbouwers ging ook gepaard de toename van het aantal runderen. Iedere Britsch-Indiër streeft er naar om een of meer koeien op stal te hebben. Ik zou haast zeggen in huis te hebben. De uiterst primitieve woningen, beter gezegd, hutten dier Aziaten, zijn dikwijls zoo ingericht, dat de koeienstal een afdeeling is van 't woonhuis. In den vollen zin des woords is de koe voor den Britsch-Indiër een huisdier, voor den Hindoe is het zelfs een heilig dier en al is dit voor den Mahomedaan niet het geval, hij vereert toch zijn koe en verzorgt haar beter dan zijn eigen vrouw en kinderen.

Onder de van contract vrijgekomen Javanen, die zich als kleine landbouwers in de kolonie hebben gevestigd, zijn er maar enkele, die zich op de veeteelt toeleggen. Ze hebben daarbij meestal een andere bedoeling dan de

Britsch-Indiërs. De laatsten leggen zich op de rundveeteelt toe om de melkopbrengst. De eersten kweeken een koe- of een stierkalf, dat ze voor vijftien à twintig gulden gekocht hebben, om het als volwassen koe of stier aan andere veeteelers of aan den slager te verkoopen. Ze hebben dan een sommetje geld bij elkaar om eens goed feest te vieren, om te verdobbelen, om een vrouw te koopen of sieraden voor de wederhelft aan te schaffen; soms ook om een grondje of een opstal te koopen. Vooralsnog zijn de Javanen in Suriname geen veeteelers.

Onder beide Aziatische volksstammen zou de veeteelt ongetwijfeld van grooter beteekenis zijn, als ze zich hier, evenals in hun vaderland, toelegden op de fokkerij van trekvee. Daar schijnt men echter in Suriname niet aan te willen. Men schijnt niet te willen gelooven aan de groote beteekenis van den os als trekdier. Doch hierover later.

In de periode van 1900—1914 ging de rundveestapel vooruit met 569 stuks, dat is dus gemiddeld 41 stuks per jaar. Dit is een toename, die van geen beteekenis is. Na 1914 wordt het beter. In de zevenjarige periode van 1914—1921 vermeerderde het aantal runderen met 4748, dus gemiddeld met 678 stuks per jaar. Vooral in de jaren 1918 en 1919 was de toename buitengewoon sterk, ze bedroeg niet minder dan 2700 stuks in een jaar. Nu is er op deze cijfers wel iets aan te merken. Dit wordt ook erkend in het jaarverslag van het Landbouwdepartement over 1922. Daar wordt nl. gesproken over de groote moeilijkheid, die er in gelegen is om in Suriname betrouwbare gegevens te krijgen omtrent den veestapel. De enorme uitgestrektheid der kolonie, het afgelegene van sommige landbouwbedrijfjes, waarvan verscheidene, gedurende een groot deel van 't jaar niet te bereiken zijn, vanwege het water en de modder, zijn hiervan de oorzaken. De politie-agenten, die de gegevens moeten verzamelen zijn gewoonlijk niet zoodanig overtuigd van 't belang der zaak, dat zij persoonlijk een onderzoek instellen bij de meest afgelegen wonende landbouwers. Ze stellen zich vaak tevreden met mededeelingen van derden, die het ook niet zeker weten. Zoo komt het, dat de officieele opgaven in den regel veel te

laag zijn. Daardoor is het te verklaren, dat, wanneer er eens een meer nauwkeurige veetelling wordt gehouden, het officieele cijfer voor dat jaar een reuzensprong maakt, naar boven, een sprong die niet te verklaren is door geboortetoename in den veestapel, noch door het zich vestigen van meerdere kleine veeteelers,

De opmerking in genoemd jaarverslag van het Landbouw-departement, als zouden de officieele cijfers, door het Landbouwdepartement zelf gepubliceerd, onbetrouwbaar zijn, omdat de opgave van het aantal stuks vee veel te hoog is, is dan ook volgens alle deskundigen geheel bezijden de waarheid. Men staat er over verbaasd, dat het Landbouwdepartement zijn eigen cijfers, die het sedert 16 jaren heeft gepubliceerd onbetrouwbaar durft noemen. Zoo iets zal zeker zelden voorkomen. Men zou zich kunnen voorstellen, dat het Departement door een nauwkeurig onderzoek tot het inzicht was gekomen, dat de tot hiertoe gevolgde methode van veetelling steeds te hooge uitkomsten leverde. In dat geval zou de Departement's chef zeggen: „'t Spijt me zeer, dat we tot hiertoe onwillens te hooge opgaven hebben verstrekt, voortaan zullen de gepubliceerde getallen door een verbeterde wijze van tellen, een getrouwer voorstelling geven van het aantal stuks vee.

Niets van dat alles.

Het Landbouwdepartement keurt zonder eenig nader onderzoek, met een onbegrijpelijke lichtvaardigheid zijn eigen cijfers af, voert geen nieuwe wijze van telling in, en publiceert in volgende verslagen de gegevens omtrent den veestapel, die op dezelfde wijze verkregen zijn als de vroegere, die zoogenaamd niet deugden. Dat onbegrijpelijke wordt begrijpelijk, als we het jaarverslag van den Landbouw over 1922 lezen in verband met het verhandelde in de vergadering der Koloniale Staten van 21 Sept. 1921, waarin behandeld werd het beruchte slachtverbod. Ook hierover later.

De Commissie, die in 1903 belast was met het zoeken naar middelen om den Surinaamschen rundveestapel te verbeteren, sprak als haar meening uit, dat de rundveestapel, die toen ongeveer 7000 stuks runderen telde, ontoereikend was om in de behoefte aan versch vleesch te

voorzien. Om in dat vleeschtekort te voorzien, moesten er jaarlijks van 500 tot 1000 runderen uit Demerara en Venezuela worden aangevoerd. Dat waren dan meestal savanna-ossen, die in genoemde landen, op de uitgestrekte schrale savanna's zoo goed als in 't wild waren opgekweekt.

Over het algemeen eet de bevolking van Suriname het vleesch dezer dieren niet gaarne, het is in den regel taai. Veel beter vleesch leveren de Surinaamsche koeien en stieren, (ossen zijn er niet), omdat het malscher is. We noemen het Surinaamsche vee gewoonlijk Creoolvee. Bij gebrek aan Creool slachtvee moest men echter wel savanna slachtvee invoeren om aan de vraag naar versch vleesch te voldoen. Die vraag zou nog grooter zijn, als de bevolking meer versch vleesch at. Het goedkoopere Amerikaansche zoutvleesch, dat in enorme hoeveelheden ingevoerd wordt is ook een van de oorzaken, dat er niet zooveel runderen worden geslacht als er geslacht konden worden, de sterkte der bevolking in aanmerking genomen.

De oorlogsjaren hebben wonderen verricht ten opzichte van den Surinaamschen rundveestapel. Het aantal koebeesten is zoodanig uitgebreid, dat we ten opzichte van ons slachtvee onafhankelijk geworden zijn van 't buitenland. Wel voeren enkele handelaars zoo nu en dan een scheepslading savanna vee in, maar de geringe winsten, die ze soms maken, en de groote verliezen, die ze dikwijls lijden, zijn oorzaken, dat de invoer van slachtvee tegenwoordig weinig beteekent.

We zijn dus ten opzichte van onze versch-vleeschvoorziening niet meer afhankelijk van onze buren. Met kracht is daarnaar gestreefd sedert 1903. Na twintigjarige zorg besteed te hebben aan onzen rundveestapel, is dat doel bereikt. Allerlei factoren hebben medegewerkt om de zorgen van het Landbouwdepartement voor onzen veestapel met succes te bekroonen en al is de gunstige uitslag niet alleen een gevolg van de actie uitgaande van het Departement, maar in hoofdzaak van de toename der vrije bevolking, toch mag gezegd worden, dat er van Gouvernementswege heel wat gedaan is om den rundveestapel te verbeteren en

uit te breiden; want het kwam niet alleen aan op vermeerdering van 't aantal runderen, maar ook op verbetering van 't gehalte der dieren.

Landbouw en veeteelt worden in de kolonie gedreven op zeer extensieve wijze, Van het fokken in de melkrichting of in de vleeschrichting, daarvan weet men niets af. Een veefokker heeft een troep koeien in een weide loopen, een stier loopt er tusschen. Het dekken geschiedt dus in 't wild. Of een koe drachtig is weet men pas als het uitwendig zichtbaar wordt. Wanneer zoo'n koe kalven moet is onbekend, er wordt maar gegist. Veelal gebeurt het, dat een kweeker op zijn weiland komt en daar een kalf vindt, dat den vorigen dag geboren is. Dat kalf blijft verder bij de moeder en zuigt zooveel melk als het op kan, de boer moet zich tevreden stellen, met wat er over schiet. Gevolg van een en ander is geweest, dat er van teeltkeus nooit sprake was. Wanneer de kalveren aangehouden werden, liepen ze als vaarzen ook in den troep mee en werden gedekt door den stier, die hun vader was. Familieteelt was bijna regel. De koeien en stieren waren dan ook over 't algemeen ellendige beestjes. Ze waren het best te vergelijken met de Drentsche runderen, zooals men die in die provincie zag een veertig jaar geleden. Klein, mager, slecht bestand tegen ziekten, terwijl de melkproductie gering was. Van particuliere zijde werden weleens pogingen in 't werk gesteld, om behoorlijk vee te fokken, maar deze particuliere fokkerijen hebben er zeer weinig toe bijgedragen om den rundveestapel in de kolonie te verbeteren. 't Ging bij die particulieren ook meer om vleesch dan om melk. Bovendien zondigden die ondernemende particulieren heel dikwijls tegen de allereenvoudigste regels volgens welke de veeteelt beoefend moet worden. Hun verliezen waren dikwijls enorm en zoo hebben ze langzamerhand afgezien van de fokkerij om die over te laten aan de boeren en de Britsch-Indische kleine landbouwers, die toch altijd eenige meerdere zorg aan hun vee konden besteden.

Een groot ongerief en een struikelblok op den weg naar verbetering van den veestapel was het zuigen der kalveren. Geen enkele boer of kleine landbouwer kon eenigs-

zins nauwkeurig opgeven hoeveel melk deze of die koe gaf. Vroeg men er naar, dan kreeg men ten antwoord: „Die geeft vier flesschen, die twee"; soms ook hoorde men wel eens van een koe, die zeven flesschen melk gaf. Die opgaven waren niet erg betrouwbaar, bovendien was dit de opbrengst van de koe, nadat het kalf eerst zijn buik had volgezogen. Gewoonlijk ging het zoo: Als een veehouder 's morgens zijn koe ging melken, dan werd eerst het kalf erbij gebracht. Dat zoog tot het zijn buik bijna vol had. Dan werd het van de moeder weggetrokken en zette de melker zich onder de koe om er nog uit te halen, wat er nog in zat. Die melk werd door een doek gegoten en in literflesschen gedaan. De gevulde literflesschen werden zonder stop er op in een bakje geplaatst of in een karretje gezet en naar de stad gebracht. Zoo komt het, dat men in Suriname de melkopbrengst der koeien uitdrukt, niet in Liters, maar in flesschen. In de tropen is het afleveren van melk in flesschen aan consumenten ook de meest geschikte manier, mits natuurlijk de flesschen goed schoon gehouden worden.

Nu is het gemakkelijk in te zien, dat er van een oordeelkundige fokkerij geen sprake kan zijn, als een boer niet weet hoeveel melk zijn koeien produceeren. Aan selecteeren, aan het uitzoeken van de beste melkgeefsters voor de fokkerij valt niet te denken, en dat moet toch, wil men de inkomsten van zijn rundveestal zoo hoog mogelijk opvoeren. Sprak men met de boeren en kleine landbouwers over het verkeerde van de gewoonte om de kalveren te laten zuigen, dan kreeg men steeds ten antwoord: „Als we de kalveren niet laten zuigen, dan laten de koeien hun melk niet schieten". Nu was daar wel iets van aan. Door het invoeren van Zebu stieren had men hier een kruisingsproduct gekregen, dat half en driekwart Zebu was. Van het Zebu rund is het bekend, dat het moeilijk gemolken kan worden, als het kalf de uier niet eerst aan den gang heeft gezet door te zuigen. Of dit met alle Zebu rassen het geval is, zou ik niet durven beweeren, maar voor het ras, dat in Suriname is ingevoerd, en dat jammer genoeg later bleek, juist het ras te zijn dat weinig melk gaf en in Indië hoofd-

zakelijk als trekdier wordt gebruikt, schijnt het wel het geval te zijn. Hadden de veehouders in hun kudde een Zebu stier loopen dan was na verloop van eenige jaren de heele veestapel half en driekwart Zebu. In dat geval zal het melken zeker moeilijkheden opgeleverd hebben. Rekent men nu verder met de gemakzucht van sommige tropische landbouwers en veefokkers, dan is het te verklaren, dat ze de kalveren maar lieten zuigen. Het melken ging dan gemakkelijker en wat ook van beteekenis was, men had dan de kalveren niet afzonderlijk te voederen.

Tot 1916 vond men dezen toestand op alle boerderijen rondom Paramaribo. Na die jaren is er geleidelijk verandering in gekomen en zijn de veeteelers, waaronder de Hollandsche Boeren in de eerste plaats, begonnen met de kalveren direkt na de geboorte van de moeder af te nemen. Dit is een der weinige vruchten van het toen gegeven landbouwonderwijs.

Onder de pogingen door het Gouvernement aangewend, om den rundveestapel te verbeteren, behoort het invoeren van Zebu runderen, waarover we straks spraken. Dit rundveeras behoort thuis in VoorIndië. Onze Britsch-Indiërs kenden het dus, dat was al een groot voordeel. Het Zebu rund is een forsch, sterk gebouwd, groot beest, licht grijs van kleur met een vetbult op de schoft en een enorm kossem (huidplooi onder de keel). Zoo'n Zeburund maakt op ieder, die het ziet, den indruk van kracht. De zwakke uierontwikkeling wijst op een geringe melk productie. Daar zijn echter Zebu runderen, o. a. die welke behooren tot het Ongola ras, die ook goede melkgeefsters zijn. Waarom men die niet invoerde? In de eerste plaats, omdat de goede eigenschappen van dit ras in het begin dezer eeuw in Suriname nog niet bekend waren. In de tweede plaats, omdat we niet uit Britsch-Indië aanvoerden maar uit Trinidad. Daar kende men reeds lang de goede eigenschappen van het Zebu-rund als trekdier en als een dier, dat geschikt is om met het inlandsche ras te kruisen of dit laatste wat krachtiger te maken en meer bestand tegen allerlei ziekten, vooral tegen de gevaarlijke Texas-koorts. De kruisingsproducten voldeden tamelijk

wel, omdat men weinig lette op de melkopbrengst. Zoo kwam het, dat het Surinaamsche gouvernement en enkele particulieren uit Trinidad, Zebu stieren lieten overkomen om met het Creoolvee in Suriname te kruisen. Die ingevoerde stieren hebben een gunstigen invloed uitgeoefend op den rundveestapel. De familieteelt werd er eenigszins door tegen gegaan: er kwam nu vreemd bloed in den veestapel. De kruisingsprodukten: koeien en stieren waren grooter en zwaarder dan de inheemsche dieren, ze waren minder onderhevig aan ziekten, maar de melkopbrengst per koe ging er niet op vooruit. De totale melkopbrengst steeg echter, omdat men meer koeien ging houden, en omdat men er minder verloor door ziekten.

Enkele particulieren voerden ter verhooging van de melkopbrengst Schorthorn- en Red Pol-stieren in, uit Demerara; een enkele zelfs waagde het Hollandsche stieren in te voeren; hier en daar zag men ook een Guernsey stier. Ongetwijfeld hebben die pogingen van 't gouvernement en van particulieren er veel toe bijgedragen om onzen rundveestapel voor algeheele degeneratie te bewaren. Toch heeft men er niet mee bereikt, wat men op Trinidad en Demerara heeft bereikt, omdat in Suriname de invoer van rasbeesten niet geschiedde volgens een weloverlegd plan, en men niet doelbewust streefde om een vast type rundvee voor Suriname te fokken. Men kan dit den particulieren veefokkers zeker niet als fout aanrekenen. Het gouvernement gaat in dezen niet geheel vrij uit. De zuinigheid heeft ook hier de wijsheid bedrogen, al was het alleen maar hierin, dat men niet getracht heeft een man als Van der Schroeff, gouvernements veearts, voor Suriname te behouden. Had hij hier eenige jaren langer mogen werken en had men hem de middelen verschaft om de maatregelen te nemen, die hij noodig oordeelde, Suriname zou op dit oogenblik zeker een betere rundveestapel hebben.

De Hollandsche Boeren, die zich een 80 jaar geleden in de kolonie gevestigd hebben, behooren tot de beste veeteelers. Ze hebben per hoofd de meeste koeien. Vooraanstaande veeteelers zijn ook de eigenaars der

voormalige plantages „Beekhuizen" en „Zorg en Hoop".

Daar het aantal vrijgekomen Britsch-Indische landbouwers in de laatste jaren sterk toegenomen is en iedere Britsch-Indiër, als hij er eenigszins de kans toe ziet, een of meer koeien houdt, overtreft tegenwoordig het aantal hunner koeien, dat der Hollandsche Boeren verre, De Hollandsche Boeren worden dan ook langzamerhand van de melkmarkt verdrongen door de Britsch-Indiërs, zooals deze hen vroeger reeds van de groentemarkt verdrongen. Was de melkprijs tot 1 Januari 1923 nog een kwartje per Literflesch, in de maand Juni van dat zelfde jaar, werd ze al aangeboden voor 15 cent per Liter in 't groot. De klanten betaalden toen 20 cent per Liter. Waar een Surinaamsche koe gemiddeld niet meer melk produceert dan 4 L. per dag, is de opbrengst van een koe dus al heel gering. Wanneer die opbrengst door prijsdaling straks gehalveerd wordt, dan is het duidelijk, dat onze boeren een kwaden tijd tegemoet gaan.

II. DE VOEDERING VAN HET VEE.

Een der oorzaken van de geringe melkopbrengst moet gezocht worden in de onvoldoende voedering der koeien. De Hollandsche boeren hebben uitgestrekte weidegronden rondom hun woonhuizen. Men meene echter niet, dat zoo'n Surinaamsche wei er even mooi uitziet als een Hollandsche wei. Van malsche groene weiden is daar nooit sprake. 't Zijn groote grasvlakten, die gedeeltelijk begroeid zijn met harde grassoorten, die hier en daar meer lijken op bosch dan op wei, die tal van hoog opschietende onkruiden dragen, die 't weinige gras, dat er nog groeit verstikken en die voor een groot deel van 't jaar deels onder water staan, deels in modderpoelen veranderen. Een behoorlijke afvoer van de geweldige massa's regenwater is nergens te zien. De slooten, die het water moeten afvoeren zijn deels dicht gegroeid met onkruiden en kleine en groote boomstompen; het dwarsprofiel is veel te klein; sommige zijn niet meer dan kleine greppeltjes en wat de deur dicht doet, de meeste hebben geen of slechts een zeer

onvoldoende afwatering. Onder die omstandigheden is het natuurlijk onmogelijk behoorlijke weiden met een overvloed van goede grassen aan te leggen. Het doet vreemd aan, om in de maanden Mei tot Augustus de koeien tot aan hun buik in het water te zien plassen om de toppen af te vreten van de grassen, die boven het water uitsteken. In den drogen tijd zien de weiden op de kleigronden er nog treuriger uit. De overal gebarsten grond is zoo hard als steen. Is eenmaal het gras afgevreten, dan komt er geen nieuw gras voor in de plaats vóór de regens invallen. Ongetwijfeld zou er al veel gewonnen zijn, als men een behoorlijk stelsel van afvoer-slooten groef. De weide-oppervlakte zou er door vergroot worden, doordat een groot deel der zwampen droog liep, terwijl de kwaliteit der grassen verbeteren zou. Bovendien zou de zode in den regentijd minder stuk getrapt worden. Maar de boeren kennen nog niet de zegeningen van onderlinge samenwerking en daardoor blijft de toestand zooals ze is.

De Britsch-Indiërs houden er voor hun koeien geen weiland op na. Ze houden hun beesten voortdurend op stal en voeren ze daar met gras, dat door man, vrouw en kinderen gesneden wordt, overal waar ze 't vinden kunnen. Bij 't zoeken van veevoer ontzien ze zich niet, hier en daar ook eens wat gras weg te halen, dat aan anderen behoort.

Het kwantum voer, dat de koeien der Britsch-Indiers krijgen is grooter dan de hoeveelheid voer, dat de koeien der Boeren krijgen, daarom zien de stalbeesten der eersten er over 't algemeen beter uit, dan de weiderunderen der laatsten.

Het spreekt van zelf, dat waar de opbrengst der koeien zoo gering is, de boeren geen groote kosten kunnen besteden om hun weidegronden te verbeteren. Konden ze nu een behoorlijke hoeveelheid voer verbouwen, dan ware er op die wijze ongetwijfeld eenige verbetering aan te brengen, maar dat is ook haast niet te doen.

In de eerste plaats hebben de landbouwers en veeteelers in Suriname niet zoo'n verscheidenheid van gewassen, die als voedermiddelen geschikt zijn, als waarover de Nederlandsche veeteelers beschikten. Hier is geen klaver of

lucerne, geen spurrie of seradela geen stroo of hooi; hier zijn geen wortels of knollen of aardappels. Al dergelijke voedergewassen, die in Nederland zoo'n groote rol spelen, mist men in Suriname. Bovendien zijn er zoo goed als geen afvalproducten van fabrieken, geen veekoeken, geen meelsoorten, geen granen, boonen of erwten. We hebben niets anders dat wat gras, wat zemelen wat melasse, en wat zoete pataten.

Daarbij komt nog een ander bezwaar. Gesteld, we konden een drie of vier soorten voedergewaasen verbouwen, dan moest daarvoor een deel van 't bouwland afgezonderd worden. Daarop kon dan als hoofd- of als tweede gewas, veevoer worden verbouwd. Nu hebben de Boeren, die toch de grootste landbouwers zijn, heel weinig bouwland. De grootste Boeren niet meer dan vier à vijf H. A. Hierop worden gewassen verbouwd voor de markt te Paramaribo en voor eigen gebruik: bananen, cassave, pataten, boontjes, meloenen, enz. Om dit bouwland te gebruiken voor den verbouw van veevoer, zou niet betalen, want het spitten en bemesten van den grond kost zooveel aan arbeidsloon, dat de opbrengst aan veevoer de onkosten van aanleg en onderhoud op geen stukken na dekken zou. Dit kan anders worden zoodra de Boeren met trekbeesten gaan werken en hun bouwland, in plaats van om te spitten, omploegen. Dan doet men in één dag het werk, waartoe men anders een week noodig heeft. Men moet er zich over verbazen, dat de Boeren dat nog niet al lang hebben ingezien. Dat ze niet al over lang gebroken hebben met die primitieve methode van grondbewerking en in plaats van den Surinaamschen houwer allang niet gebruik gemaakt hebben van ploeg, eg, cultivator, zeis en maaimachine. Ze hebben zich aangepast aan de werkwijzen en aan 't gebruik van werktuigen, die ze in Suriname vonden, in plaats van de werkmethoden toe te passen, die in beschaafde landen worden gevolgd. Gelukkig komt er te dien opzichte eenige verandering. Men ziet al een enkele ploeg met een span trekossen gebruiken, terwijl er in den, laatsten tijd heel wat zeisen in gebruik zijn genomen. Eerst wanneer er allerwegen gebruik gemaakt wordt van den

ploeg, kan men veevoer verbouwen in voldoende hoeveelheid, voer, dat aan de eischen voldoet, van onderhoudsvoer en van krachtvoer, want aan dat laatste ontbreekt het ons geheel.

In de laatste jaren zijn er vanwege het Landbouwdepartement pogingen aangewend om den verbouw van veevoer aan te moedigen. De aandacht der landbouwers is gevestigd op gierst (Sorghum vulgare). Dit gewas, dat veel gelijkt op mais en een hoogte bereikt van zes tot tien voet, heeft als veevoer dit voor boven groene mais, dat het twee tot driemaal gesneden kan worden en dan telkens weer uitschiet. Het oogsten van 't zaad levert eenige moeilijkheden op, daar de trossen door de vogels leeggepikt worden, voor men ze oogsten kan. Men kan echter altijd wel een deel van de beplante oppervlakte zoodanig beschermen, dat men voldoende zaad krijgt voor een volgenden aanplant. Gehakseld vreten de beesten het graag. Jong gesneden, kan het moeilijk door een beter groenvoer vervangen worden. Krachtvoer is het echter niet. De landbouwers konden daarin voorzien door den aanplant van zoogenaamde cowpeas, koeboonen. (Vigna catjang). Deze, voor de tropen voortreffelijke boonensoort, die wat groeiwijze betreft veel overeenkomst heeft met onze Hollandsche bruine boonen, heeft een groeiperiode van nog geen drie maanden. En daar de landbouwers het geheele jaar door kunnen zaaien en oogsten, is het met eenige oplettendheid en eenige zorg mogelijk, viermaal in 't jaar een oogst van 't land te halen. Het beste is natuurlijk op verschillende tijdstippen te planten, om geregeld te kunnen oogsten of steeds te kunnen maaien. Heeft men een stuk voor groenvoer afgemaaid, dan kan men, als men wil den volgenden dag in den stoppel weer op nieuw planten. Het is n. l. raadzaam, om den grond zoo weinig mogelijk bloot te laten liggen, beter is 't om na het oogsten van een gewas er weer maar dadelijk een ander gewas op te planten, om daardoor het onkruid onder den duim te houden. Het koeboonenloof is ook geen krachtvoer. Het eiwitgehalte is niet hooger, dan van onze goede grassoorten, 2, 3 % maar het wordt met graagte gegeten. Maait men het loof

af, in den tijd, waarin er al wat rijpe peulen aan zitten, en dit verdient alle aanbeveling, dan wordt de voederwaarde niet onaanzienlijk verhoogd, daar de boontjes een tienmaal hooger gehalte aan eiwit hebben dan het loof.

Het landbouwdepartement heeft verder ook de aandacht gevestigd op een voedergewas, dat in Cuba sterk gepropageert wordt. Het is ook een peulgewas (Desmodium asperum). De Cubaansche variëteit (Desmodium leiocarpum), waarvan enkele exemplaren in den Cultuurtuin te zien zijn en waarover Dr. Calvinio, directeur van het landbouwproefstation in Havanna, een lijvig boekje schreef, is wat opbrengst en bladrijkdom betreft, minder waard dan de Surinaamsche Desmodium Asperum. De plant eischt weinig zorg. Men zaaie het zaad liefst op beschaduwden grond, bijv. in bananenvelden, die men niet meer als zoodanig in cultuur neemt. De plant is een langzame groeier, in 't begin althans. Snijdt of maait men haar af, als ze drie maanden oud is, dan kan men over twee maanden weer een behoorlijke snit er afhalen tot vier-vijf maal toe. Het vee vreet het loof graag. Bovendien is de plant een goede stikstof verzamelaar.

Binnen niet al te langen tijd zullen de veehouders, op de Julianahoeve zaden van Gierst, Koeboonen en Desmodium in overvloed kunnen krijgen. Maken de boeren daarvan gebruik, en leggen ze zich toe op den verbouw van genoemde voedergewassen, dan zal de voedering van hun vee aan betere eischen voldoen en de melkopbrengst hunner koeien aanzienlijk stijgen.

(Wordt vervolgd).

BOEKBESPREKING

Afrikanische Relikte und Indianische Entlehnungen in der Kultur der Buschneger Surinams, eine vergleichende ethnographische Studie von GERHARD LINDBLOM, mit 29 Textabbildungen und 1 Tafel. Göteborgs Kungl. Vetenskaps — och Vitterhets — Samhälles Handlingar, Fjärde Följden. XXVIII : 1. Göteborg, Wettergren & Kerber, Preis 6 Kr.

De Zweedsche Staatsspoorweg had op 22 Augustus 1924 de leden van het 21ste Int. Amerikanisten-Congres, van Göteborg uit, over een fraaie elf (bergstroom) heen, na een half uur sporens, ergens aan een heuvelhelling in de eenzaamheid neergezet. Van daar was de lange stoet van meer dan honderdvijftig personen, door weide en bosch, over een rotspad dat straks bij het vertrek onder veelkleurig Bengaalsch licht zou worden afgedaald, langs terrassen, vijvers en fonteinen, langzaam naar boven geklommen naar het 18de eeuwsche, tal van kunstschatten bevattende buiten *Gunnebo*, waar Barones de Sparre hare gasten ontving.

De begroeting was afgeloopen; het sonore lied van de Zweedsche zangers scheen nog bosch en veld te vervullen; in kleine groepen zocht men, terwijl de toppen van dennen en berken door de laatste zonnestralen werden verguld, in de stilte van den frisschen vallenden avond de vergezichten op in het geaccidenteerde terrein om het huis. Daar klonk: „Heeft U over Boschnegers geschreven? „Weet U wat een *loo* is? den steller dezer regelen tegemoet.

Twee congresleden, Dr. Gustaf Bolinder en Dr. Gerhard Lindblom, beiden van Stockholm, maakten van de gelegenheid gebruik om kennis te maken en van hunne belangstelling in Suriname en de Surinaamsche Boschnegers te doen blijken. Deze ontmoeting had tot gevolg, dat ons later van het hierboven vermelde geschrift een exemplaar werd ter hand gesteld. Wij willen dit boek bij de lezers van de W. I. Gids aankondigen.

De 120 bladzijden (in gr. 8vo) beslaande verhandeling, door den samensteller, Dr. Lindblom, bescheiden eene „Kleine Untersuchung" genoemd die hij slechts als een voorloopige wil beschouwd zien, heeft zijn ontstaan te danken aan de in het Ethnografische Museum te Stockholm aanwezige, door Baron Dr. A. Klinckowström in 1890 in Suriname, volgens opdracht van de Zweedsche Vereeniging voor Anthropologie en Geographie bijeengebrachte verzameling, welke afkomstig is van de vier Djoeka-dorpen aan de monding van de Sara-Kreek: Koffiekamp, Pisjang, Kriekie en Maripa-ondro; van Ganzee en Toledo (Saramakkaner-dorpen aan de Boven-Suriname), en van Tamarin (Boven-Cottica), terwijl er ook voorwerpen toe behooren van de christelijke neger-bevolking van Berg-en-Daal aan de Suriname. Deze belangwekkende en goede verzameling, zegt Dr. L., waarschijnlijk toen de beste van de Boschnegers die naar Europa werd gebracht (ligt in deze woorden, vragen wij, niet een verwijt, dat onze Nederlandsche ethografen iets hebben verzuimd) — is echter te klein om alleen vele vragen met zekerheid te kunnen beantwoorden. Zij telt 286 nummers, namelijk 223 van voorwerpen van negers, en de rest van Arowakken en Caraïben; in de eerste groep bevinden zich 30 roeispaantjes (kleine parels, „Rührspaten") en 33 Kalebassen. Bezoek aan buitenlandsche, in het bijzonder aan Nederlandsch musea, ter vergelijking, was niet mogelijk; daarom werd alleen van de in Zweden toegankelijke litteratuur over Guiana, West-Indiê en West-Afrika gebruik gemaakt. Tusschen haakjes vormt die litteratuur een boekenverzameling, waarvan de titels *tien* bladzijden beslaan, een eerbiedwaardige lijst dus, die wellicht nog menig geschrift bevat, waarvan aanschaffing voor de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo wenschelijk zou kunnen zijn. Dr. L. publiceerde zijn studie in de hoop, dat daardoor mede de vraag naar de afkomst van de Surinaamsche negerslaven zou kunnen worden opgehelderd, en dat daarmee een geleerde zou kunnen worden gebaat, die zich ernstig met het veelbelovende onderzoek naar de beschaving (kultur) van de Boschnegers, hunne Afrikaansche verwantschap en den invloed op hen van naburige Indianen, zou willen bezighouden. Hij is er zich echter van bewust bij menig punt over te weinig bewijsmateriaal te hebben beschikt.

* * *

Hoofdstuk I handelt over den oorsprong en het vervoer van de slaven uit West-Afrika. Uitgegaan wordt van de door Stedman ge-

noemde negerstammen. Daarvan worden de Abo, de Coromantin, de Nagos, de Papa (Pawpaw), de Pombos, de N. Zoko (Ansokko) en de Loango min of meer „thuisgebracht", maar verder worden nog genoemd de Carbaris en de Ardras, en wordt Duttenhofer aangehaald, in zijn „Ueber die Emancipation der Neger," Noerdlingen, 1855, welk geschrift melding maakte van de Domakoekoe-, Tiamba-, Loango-, Socco- en Mosi-Negers van de Goudkust. Wij willen hier de aandacht vestigen op de noot op blz.9, dat de schrijver eerst de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indiê in handen kreeg, *nadat* hij al zijn materiaal gerangschikt en zijne bevindingen reeds te boek had gesteld. Opnieuw komt deze leemte uit op blz. 96 bij „Naamgeving", waar de schrijver in een noot zegt dat hij, eerst na gepoogd te hebben om door de vergelijking van Boschneger-namen de vraag naar hun oorsprong op te lossen, kennis kreeg van het artikel Naamgeving in de Encyclopaedie. Mondeling heeft de schrijver nog aan steller dezes medegedeeld, dat hij in de Encyclopaedie voor zijn onderwerp uiterst belangrijke opmerkingen heeft aangetroffen.

Er volgt nu in hoofdstuk II eene beschrijving van de voorwerpen van de verzameling Klinckovström, in vergelijking met Afrikaansche namen en voorwerpen. Wij leeren daaruit, dat het woord *loo* (dorp) ontleend is aan het Ibo of de Joruba-taalgroep. Een houten deurslot uit Koffiekamp (met een eigenaardig dier-ornament, op de beteekenis waarvan evenwel *niet* gewezen wordt) is opgenomen als figuur 1. In de noot op blz. 22 wordt de mogelijkheid aangetoond, dat het houten deurslot ook met slaven uit Mozambique, door middel van de Portugeesche Joden via Braziliê naar Suriname is overgebracht, en vermeld, dat het zelfs in Bolivia bij Indianen is aangetroffen. Waar, vraagt de schrijver als hij het huisraad bespreekt, komt het voord *prapi* vandaan?

Als onderdeelen van de verzameling worden drie „swizzle-stokjes" genoemd. Steller dezes was aanvankelijk van meening, dat de een of ander oolijke Surinamer den Heer Klinckovström had beet genomen, door hem die in de Surinaamsche huishouding bekende instrumentjes als voorwerpen van de Boschnegers in handen te spelen; de verzekering van Dr. L.: „jedenfalls ist dieses Gerät nicht selten in Afrika," doet ons echter twijfelen. Zou per slot van rekening de swizzlestok een Boschneger-uitvinding zijn? In Centraal-Amerika, zegt Dr. L., wordt het houtje als „Cacao stirring stick" gebruikt.

Men zou zeggen, dat de Heer Lindblom, bij zijne nasporingen van de verzameling K.l-dingen heeft gevonden, die zelfs den Suri-

namer nog weinig of niet bekend zijn. Hij spreekt ons van drie klompen van klei (doti), op welke het kookgerei boven het vuur wordt geplaatst; hij vorscht naar de wijze waarop de Boschnegers hun aardewerk vervaardigen; hij gaat zelfs in op een door Joest gegeven (ons inziens overdreven) oordeel over de inrichting van „Aborte." De *calbassi-bangi* trekken zijn aandacht; hij vraagt zich af of soms ook hoofdringen (om lasten op het hoofd te dragen) bestaan [1]); het is hem onbekend waartoe de houten schotels worden gebezigd (naar onze bevinding: voor het er op nederleggen van naaigereedschap). De techniek van de manden en draagkorven (vooral van die voorzien van vlechtwerk om den last door hoofd te doen torschen, welke soort hij in volkenkundig opzicht zeer merkwaardig acht) wordt nagegaan, verder de cassave bereiding (ontleend aan de Indianen), dan: een bakvorm, bestaande uit een strik van rotan, ook nog: de vlechtwijze van den vuurwaaier. De kodja's (waschgoedkloppers), van het Kikongo *kodi*, stok, knods, worden genoemd: „voraussichtlich ein Andenken aus der Sklavenzeit". (Dit is ons niet duidelijk; meent Dr. L. dat de Boschnegers thans hun kleederen *niet* meer uitkloppen en wasschen?) De ook in Afrika inheemsche houten bankjes worden uitvoerig behandeld en eene afbeelding wordt gegeven van den „Staats-troon" (een houten bankje met een groote fraai gesneden leuning), afkomstig van „Kapitein" Broko Hamakka. Dr. L. noemt nu verder de houten kisten, de spindels (kéké's, de afbeeldingen er van staan ten onderste boven), het weven door mannen. Hij verlangt er naar het weefgestoelte van de Boschnegers, door steller dezes beschreven in den Catalogus van de Ned. W. I. tentoonstelling te Haarlem, 1899, te kunnen vergelijken met het Afrikaansche door Ling Roth vermeld, en hij veronderstelt (o. i. ten onrechte), dat het sepoen hoedoe, *Syepu-hud* volgens Dr. Klinckovström, het hout waarop de sepoen, de kuitbanden worden gehaakt, als gewicht bij het weven dienst doet.

---

[1]) Dr. L. (blz. 76, noot 2) betwijfelt of de opgave van Dr. ten Kate juist is, dat kleine ringen, uit dekbladen van een vrucht vervaardigd, als hoofdsiersel of „„*Kopfring*" zouden dienen bij den fetischdans van plantagenegers in Suriname. Dr. ten Kate schrijft ons, dat hij voor die vergissing slechts gedeeltelijk verantwoordelijk is; Dr. Schmeltz zette tegen zijn wensch en bedoeling het desbetreffende stuk voor het Int. Archiv. für Ethnographie, 1888, Taf. 21, Fig. 4, in elkander, naar een onvolledigen kaart-catalogus, en terwijl dr. t. K. zich op de Hemenway-expeditie bevond. Dr. t. K. gelooft niet aan het bestaan van zulk een „Kopfring." voor zoover hij zich het voorwerp herinnert. Zie ook „*Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Aardr. Genootschap*". Nov. 1924, blz. 668.

Terecht acht Dr. L. de haarkammen, die ook aan de Goudkust voorkomen, van bijzonder belang voor de ornamentiek (evenals de meeste *bangi*, de *calbassi-spoen* en de *pikien-pari*), welke ornamentiek Dr. L. later hoopt te behandelen.

Het komt ons voor, dat wij de aandacht van onze lezers niet te lang mogen vragen voor bijzonderheden omtrent de vele door den heer L. onderzochte voorwerpen. Wij willen nu verder in dit opzicht volstaan met aan te teekenen, dat hij in dit hoofdstuk nog schrijft over: haardracht, tatoeage, vischvangst, muziekinstrumenten, spelen, het dradenkruis, staven (*wakka tiki* [1]) en huisgoden alsmede over obia (*ovia*).

* * *

Het derde hoofdstuk bevat onderzoekingen naar eenige zeden en gebruiken, zooals bij overlijden en bij begraven, naar de begrippen *Azeman*, *Akra* (*okara* of inwonende geest bij de Tshi-volken), *Bakroe*, *Toni*, *Leba*; voorts beschouwingen over de *Kankantri*, over *anansi*, *kitunga*, over het moederrecht, over het vuistgevecht tusschen den man en dengene die zijne vrouw heeft verleid. De naam Oseisie beteekent in de Ibo-taal: boom, stok, boomgodheid, de laatste, volgens A. G. Leonard, in „The lower Niger and its Tribes," London 1906, „reserved exclusively for chiefs of first rank and upwards." De naam van kapitein Apotoe (Apatu) zegt Dr. L., is Caraïbisch, en beteekent de korte vierhoekige Indiaansche knods; het Bonni-hoofd van dien naam heeft ons echter met nadruk verzekerd, dat hem de naam *a pattoe*, de ketel of pot, gegeven werd, omdat hij, reeds als jongen, zulk een groot dik hoofd had.

[1]) De Boschnegerhoofden ontvangen, zooals dr. Lindblom doet uitkomen, van het Bestuur, als teeken van hunne waardigheid, een stok met zilveren knop. Dr. L. veronderstelt, dat de ontvluchte slaven zelf een gesneden houten staf als symbool voor hun opperhoofd hadden ingevoerd, op grond van het in Afrika geijkte gebruik van een dergelijken stok, staf of scepter door negerkoningen. Hij duidt inderdaad treffende overeenkomsten aan, tusschen een door dr. Klinckovström uit Koffiekamp medegebrachten hoofdmansstaf — dien wij echter *wakkatiki* zouden noemen — en een „ceremonial staff" uit Benin.

Wij meenen te mogen aannemen, dat de vroeger aan de Boschnegerhoofden verstrekte staven ongeveer denzelfden vorm zullen hebben gehad als den in lateren tijd daarvoor gebruikelijken tamboer-majoorsstaf. Tusschen dezen en den „wakka-tiki" bestaat zulk een groot verschil, dat wij, in tegenstelling van dr. L., het niet waarschijnlijk achten, dat het Bestuur, bij het sluiten van den vrede met de wegloopers, aan den hoofdman een staf uitreikte om daardoor een reeds bij hen in zwang zijnd Afrikaansch gebruik te bekrachtigen.

Een lijst van wat de schrijver de beschavingselementen van de Boschnegers noemt, toont nader aan welke verwantschappen hij in Afrika dan wel bij de Indianen gevonden heeft. Achter het woord leuningstoel bijvoorbeeld (teeken van de waardigheid van den Granman) vinden wij als „oorsprong" aangeteekend: Goudkust, Aschanti, Slavenkust, Niger-gebied.

In een slotwoord zet de schrijver nog eens zijne bedoeling uiteen. De Tshi-volken „de Coromantiner", hebben bij de Boschnegers de sterkste sporen nagelaten, daarna de volken van de Slaven kust: de Ewe, en in mindere mate de Joruba. In ieder geval hebben de B. met echt Afrikaansch conservatisme in de wouden van Guiana een stuk West-Afrika geschapen en bewaard. De ornamentiek, die dr. L. zooals gezegd later wil behandelen, en de taal, zullen hierover ook nog licht kunnen werpen. De invloed van de Indianen schijnt betrekkelijk gering geweest en hoofdzakelijk op stoffelijk gebied beperkt te zijn gebleven. Een studie van de negers in Brazilië en van hunne geschiedenis, is wellicht noodzakelijk om de Boschneger-beschaving te kunnen doorgronden. Misschien zal een onderzoek naar de negerbeschaving in Brazilië en in de noordelijke republieken van Z. Amerika uitwijzen, dat ons oordeel, over wat wij denken dat oorspronkelijk Indiaansch was, op sommige punten dient te worden herzien. Dr. Bolinder vestigt er de aandacht op (Zeitschr. f. Ethnol. 1917), dat reeds in de 16de eeuw ontvluchte negerslaven in Bolivia meermalen met Indianen in aanraking kwamen. De vraag wat de Indianen aan de negers hebben ontleend, is dus vooralsnog moeilijk te beantwoorden.

Dr. Lindblom eindigt met de volgende opwekking, die het lezen en het overdenken ten volle waard is: „Es dürfte eine lockende Aufgabe für den sein, der Zeit und Mittel dazu hat, die Buschneger Guayanas in ihrer Heimat selbst zum Gegenstand einer systematischen Untersuchung zu machen. Die vereigneteste Person dafür wäre wohl jemand, der sowohl praktische als theoretische Kenntnisse der Ethnologie Westafrikas besitzt und zugleich mit musealen Sammlungen und wenigstens mit einer von den wichtigsten westafrikaanschen Sprachen vertraut ist. Und so muss er natürlich auch die Litteratur über Guayana mit Nachbargebieten über die ehemaligen Buschneger auf Jamaica und über die Neger der Westindischen Inseln im algemeinen wie auch in Brasilien kennen. Dieses wäre ja das Ideal aber auch der, der nur einen Teil von diesen wünschenswerten Vorkenntnissen besitzt, könnte eine gute Arbeit machen."

Wie van onzen Nederlandschen stam, hier of in Suriname, zal

aan dien oproep willen voldoen? Met betrekking tot Suriname is vroeger dit geschreven: „Auch in weitab gelegenen Winkeln des Erdballs schlummern noch genug der Probleme, die zur Lösung der Rätsel, welche dem Entwicklingsgang der Menschheit anhaften, beitragen können." Welk jong Surinamer zal zich geroepen gevoelen om door zijn arbeid als met één slag, zijn geboorteland het middenpunt te doen zijn van groote belangstelling van geheel de wetenschappelijke wereld? Hij zou al dadelijk voor hebben zijn kennis van land en volk, van het negerengelsch, zijn geacclimatiseerd zijn.

Zij die onderwijs geven, dienen de atmosfeer te scheppen waarin de jeugd zich kan ontwikkelen. De liefde tot, de belangstelling in de dingen, is — tot waarneming — de eerste en voornaamste drijfveer. Te Paramaribo ontbreekt eene zoo gemakkelijk samen te stellen collectie van Boschnegervoorwerpen, met (voor alles!) betrouwbare opgaven van de plaatsen van herkomst [1]). Wie neemt tot het inrichten daarvan het initiatief? Het is onnoodig om „Lanti" in de zaak te kennen; ieder ontwikkeld Surinamer heeft het in zijn macht er mede te beginnen. De Heer F. W. van Eeden ving zelf met het latere Koloniaal Museum te Haarlem aan door een verzameling op een zolderkamertje [2]).

Zoo gaarne zouden wij zien, dat onder de Surinaamsche jeugd

---

[1]) Paramaribo — zoo deelde Dr. H. D. Benjamins mede in zijn bespreking van *The British Guiana Handbook* 1922, dit Tijdschrift, zesde Jaargang 1924/'25 blz. 136 — bezat een goede kern voor een toekomstig museum. Uit grove onkunde liet een vroeger bestuur (d. w. z. het Surinaamsche Gouvernement) de voorwerpen — waaronder unica — onder de scholen verdeelen! — Het voornaamste zal met de jaren wel zoek geraakt zijn.

[2]) De buitenlander, en degeen in Nederland die Suriname niet kent, moet, uit onze opwekking tot het in het leven roepen van een museum, niet opmaken, dat het Nederlandsch-Zuid-Amerikaansch gebiedsdeel alle gelegenheden en inrichtingen voor het leeren waarnemen en tot studie mist. Gezwegen van de inrichtingen voor medische en andere onderzoekingen in het Militair Hospitaal, zijn, buiten en behalve tal van scholen, te Paramaribo aanwezig: een cultuurtuin, een laboratorium, en eene verzameling van wetenschappelijke werken op het gebied van plantkunde en entomologie, als onderdeelen van het Landbouwdepartement. Bovendien kan de kolonie bogen op een goede gelegenheid tot het doen van natuurwetenschappelijke waarnemingen in het binnenland, welke in dit Tijdschrift, Tweede Jaargang, 1921, blz. 65 tot 76, onder den titel: Een vreemdelingenlaboratorium voor biologisch onderzoek in Suriname, uitvoerig door Dr. Gerold Stahel en Dr. A. Reyne beschreven is. Eindelijk heeft men er, voor ieder beschaafd persoon toegankelijk, een onder het beheer en oppertoezicht van den Inspecteur van het Onderwijs staande, vele kostbare en zeldzame werken over Suriname tellende boekerij, die nu reeds voor studie ge-

geestdrift ontstond om er toe bij te dragen hun land groot te doen zijn. In het nu ligt wat worden zal.... Suriname bergt schatten, ook op volkenkundig gebied; aan de Surinamers ze te exploreeren en dienstig te maken voor het menschelijk weten en bewustzijn. En indien niet in Suriname, moge er dan iemand zijn onder de leerlingen van onze drie Amerikanisten te Leiden, van Prof. Dr. C. C. Uhlenbeck, van Prof. Dr. J. P. B. de Josselin de Jong, en van Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis, wien de uitvoering van de door Dr. Lindblom gedachte onderzoekingen moge toelachen.

L. C. VAN PANHUYS.

---

schikt, straks zoodra de kolonie eenigszins meer tot bloei zal zijn geraakt, het aangewezen uitgangspunt zal kunnen zijn voor een breede verspreiding van wetenschappelijke kennis, en, in overleg met het Landbouwdepartement, een instituut tot ruiling van boeken en periodieken met andere bibliotheken.

Wij zullen Dr. Lindblom verzoeken om een exemplaar van zijn werk te doen toekomen aan de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo.

BOEKBESPREKING.

Monseigneur Martinus Joannes Niewindt. Eerste Apostolisch Vicaris van Curaçao. Een levensschets 27 Aug. 1824 :: Jan. 1860. Opgedragen aan het Roomsch Katholieke Volk van Curaçao door G. J. M. DAHLHAUS *Dominicaan Missionaris van Curaçao.* Drukkerij R. Bracke—Van Geert. Baasbode.

Nog maar vier jaren is het geleden, dat ik mij zette om het gedenkboek der Dominikaner missie, uitgegeven bij haar gouden-jublieum, in dit tijdschrift te bespreken. Uit de eerste twee hoofdstukken van dat werk, dat *De Curaçaosche Missie voor 1870* behandelt, is reeds gebleken, welk een heldenfiguur de eerste bisschop, Niewindt, is geweest. En het is gereedelijk te begrijpen, dat de Roomsche missie het eeuwfeest zijner eerste aankomst op Curaçao niet onopgemerkt heeft willen laten voorbijgaan. Pater Dahlhaus, die reeds heel wat bouwstof uit de jaren 1824—1860 had bijeenverzameld, toen hij in 1917 „de chronologische ontwikkeling.. van het bijzonder onderwijs in de kolonie Curaçao" voor de leden der Staten-Generaal schetste (is Niewindt niet de „grondlegger van het volksonderwijs" in de kolonie geweest?), heeft deze taak op zich genomen, en daarbij gebruik kunnen maken van eene hoeveelheid gegevens, door de paters Euwens en Van Gijlswijk in den loop der jaren uit het koloniaal- en het kerkelijk archief bijeengebracht.

Een werk van bijna 500 bladzijden ligt thans voor ons, en vraagt bespreking. Beginnen wij dan met een woord van waardeering voor den arbeid van den schrijver, wien op zijn ziekbed, dat zijn sterfbed geworden is, het eerste door de drukpers afgeleverde exemplaar nog juist is uitgereikt kunnen worden. Dit is eene tragische bijzonderheid, die de veronderstelling wettigt, dat — naar den mensch gesproken — pater Dahlhaus dit van groote piëteit getuigende werk, onder hevig lichaamslijden volbracht, met eenige jaren van zijn leven heeft moeten betalen. Zonder zijn eigen godsdienstige gevoelens geweld aan te doen heeft de schrijver blijkbaar gestreefd naar die volkomen onpartijdigheid, zonder welke de historicus geen geschiedschrijver mag zijn. En hierin is hij over het algemeen zeker geslaagd. Een bewijs hiervan is voor mij de beschrijving der bekeeringsgeschiedenis van Doortje Gorsira met al wat daaruit geworden is, eene beschrijving, die ook op andersdenkenden grooten indruk maken moet. Voor een groot deel zal dit hierdoor komen, dat Dahlhaus de officieele stukken spreken

laat, en slechts hier en daar een enkel woord als inleiding laat voorafgaan of als slotsom volgen. En op enkele uitzonderinge na volgt hij daarin het voorbeeld van zijn held, wiens zelfbeheersching en ingehoudenheid hij niet nalaat terecht te roemen. Als zulke uitzonderingen zou ik willen aanwijzen die plaatsen, waar de heer D. de tegenwerking der overheid aan anti-roomschgezindheid toeschrijft, en m. i. te weinig rekening houdt met den geest van den tijd, waarin de gebeurtenissen zich afspelen. Hoe anders te verklaren, dat van den Gouverneur Rammelman Elsevier Jr., bij wiens vertrek naar Holland (hier lees ik voor het eerst, dat hij is teruggeroepen, en het zou belangwekkend zijn daarvan meer bijzonderheden te vernemen) gezegd wordt: „bij het heengaan van dezen despoot was de Bisschop verlost van den meest vijandigen tegenstander, dien hij onder de Gouverneurs van Curaçao, gedurende 30 jaren, had ontmoet; maar tevens ons arm, zwart volk van hun meest haatdragenden verachter en den grootsten verkrachter van hunne maatschappelijke en godsdienstige rechten" — dat van dezen zelfden gouverneur in een volgend hoofdstuk moet verteld worden, dat hij den eersten steen legt voor eene kerk in de West-divisie en daarbij goede wenschen uitspreekt voor het welgelukken dezer onderneming en het bereiken „van het hiermede beoogde doel: godsdienst en ware beschaving."? De schrijver vraagt, wat er bij het hooren van deze woorden uit den mond van dien bewindsman wel moet zijn omgegaan in het gemoed van Monseigneur Niewindt. Op mijn beurt waag ik het te vragen, of de bisschop, die toch zelf den gezaghebber voor deze plechtigheid wel zal hebben uitgenoodigd, Dahlhaus' bovenaangehaald oordeel tot het zijne zou gemaakt hebben.

Het is zoo, als pater Wahlen in een voorin afgedrukten brief opmerkt aan den schrijver: „Uw werk lezend, kan men zich bijna niet voorstellen, dat de feiten daarin vermeld ‚nog slechts 70 à 80 jaren geleden gebeurd zijn." Dit behoeft geen verwijt aan personen te zijn, en schijnt ook niet zoo bedoeld te zijn, als volgt: „Wel een verbazend verschil in de ideeën die toen overheerschten en die welke tegenwoordig overal gelden." Overal? Er zijn helaas nog altijd landen, waar de praktijk zeker niet gunstig afsteekt bij het Curaçao van toen, als het gaat om verdraagzaamheid jegens andersdenkenden.

Na een voorwoord, vermelding van studiebronnen, eene inleiding, waarin vooral over den Baron van Wijkerslooth van Schalkwijk, den beschermer van Niewindt en van Curaçao, gesproken wordt, en eene korte beschrijving der toestanden in en om de R. K. kerk op Curaçao vóór 1824, komt de schrijver op

bladz. 55 tot zijn eigenlijk doel, de levensschets van den eersten bisschop, aanvankelijk nog apostolisch prefect, van Curaçao. Van bladzijde tot bladzijde wordt men dan meer en meer overtuigd, dat deze levensschets van een persoon is eene schets van de geschiedenis der R. K. in Curaçao in die 36 jaar, en hoe had het anders gekund, waar men hier te doen heeft met een priester, die niet voor zichzelf leeft maar voor God, zijne kudde en zijne kerk. Hierin ligt de algemeene beteekenis van dit boek voor de geschiedenis van Curaçao; het is de beschrijving van een stuk koloniale geschiedenis, waarvan men bij Simons en Brusse, de eenigen, die dit tijdvak behandelen, nagenoeg niet anders vermeld vindt dan de beroering over het doopen door de R.K. geestelijkheid van een Jood.

In twee tijdvakken splitst pater Dahlhaus zijne levensbeschrijving: 1824—1843 en 1844—1860. De opschriften der hoofdstukken in het eerste tijdvak geven slechts het voornaamste: de stichting van Barber en Santa Rosa, de oprichting der R. K. Maatschappij van weldadigheid, moeilijkheden met- en tegenwerking van het Gouvernement in de geschiedenis van het luiden der kerkklokken en het begraven op het R. K. kerkhof, strijd in de kerk met de „kerkmeesters", en tenslotte de eerste zorg voor de bovenwindsche eilanden. Maar in al die hoofdstukken vindt men veel meer, vindt men als het ware eene doorloopende beschrijving van de geschiedenis der inrichting van de R. K. kerk in Curaçao op vasten grondslag. Ik weet wel, dat met Niewindts dood „de ziel aan de Missie ontvloden" is, en acht jaren later de *Congregatie van de voortgang des geloofs* te Rome het uitspreekt, dat deze Missie „van dag tot dag snel haar ondergang tegemoet gaat," maar als eenmaal voorgoed de Dominicaner orde deze zorg op zich genomen heeft, zijn wel de moeilijkheden niet voorbij, maar men plukt toch de vruchten van Niewindts strijd naar binnen en naar buiten, en de door hem na veel strijd verkregen rechten worden niet meer betwist.

In het tweede tijdvak wordt gegeven de geschiedenis van het onderwijs en den uitbouw der kerk (Santa Maria, Westpunt, Santa Cruz, San Willibrordo, meisjesweeshuis en St. Elisabethshospitaal), eenige buitenlandsche aangelegenheden (Santo Domingo en Trinidad), de verdere zorg voor de bovenwindsche eilanden, Niewindts aandeel in de opheffing der slavernij, zijn ziekte en dood. Van algemeene beteekenis zijn vooral die laatste honderd bladzijden, waarin pater Dahlhaus zijn held schetst als „de bevrijder der slaven," wier bevrijding hij nochtans helaas niet meer heeft mogen beleven.

Als protestant zal men tegenover dit boek anders staan dan de

Roomsche schrijver en lezer. Men zal meer dan eene verklaring van feiten gezocht en onwaarschijnlijk vinden, een oordeel hier en daar hard en onbillijk, maar niemand zal gaarne in dezen tijd voor zijne rekening nemen de tegenwerking en miskenning, die Niewindt ten deel viel. Aan den anderen kant er is ook geen plaats voor een verwijt aan het Protestantisme als zoodanig, wanneer men let op wat in het moederland jegens de Afgescheidenen in denzelfden tijd geschied is. Ik maakte in gelijken geest eene opmerking bij mijne bespreking van het gedenkboek der Dominicaners bij gelegenheid van het gouden jubileum hunner missie op Curaçao, zij moet mij ook nu van het hart. Dat Monseigneur Niewindt hier niet voldoende onderscheidt, is minder onbegrijpelijk om den tijd, waarin hij leefde, en toch treft het, dat hij blijkbaar niet zetten kon, dat Mr. De Quartel, procureur des Konings in de Kolonie, die hem in 1839 in eene onaangename zaak van laster en smaad zijne hoogachting betuigd en zijne verdiensten geroemd had, op zijne beurt moeite deed om Moravische broerders op Curaçao te krijgen voor het zendingswerk onder de slaven.

De uitgave van dit boek in uiterlijken zin laat veel te wenschen over. De omslag is eenvoudig en netjes, maar de typografische verzorging doet der Belgische drukkerij geen eer aan. Ten deele zal dit wel hieraan liggen, dat de schrijver er niet zelf de laatste hand aan heeft kunnen leggen. Dit leid ik tenminste af, uit de talrijke drukfouten en vooral uit de onjuiste weergave van bekende eigennamen als Van Diesel voor Van Dissel, Feenstra voor Teenstra, Thoel voor Phoel, Dumont voor Dermont, A. N. Faleg voor A. R. Falck, Boer voor Boey enz. Het is wel jammer, dat men niet naar een deskundigen corrector der proeven heeft gezocht. Dan ware ook voorkomen, dat soms persoonlijke opmerkingen van den schrijver niet voldoende onderscheiden zijn van den tekst der openbaar gemaakte stukken van anderen.

Tot tweemaal toe heeft de R. K. missie binnen den tijd van vijf jaar de Curaçaosche litteratuur met een standaardwerk verrijkt. Van andere zijde bestaat alle aanleiding om dit voorbeeld te volgen. In Mei 1925 zal de Vereenigde Protestantsche Gemeente op Curaçao honderd jaren bestaan. Ds. Van Dissel heeft in 1859 in het *Kerkhistorische Archief* hare geboorte en eerste levensjaren in korte trekken geteekend. Moge de aanstaande herdenking den Kerkeraad reden geven eene uitvoerige geschiedenis der V. P. G. het licht te doen zien, bewerkt, als Niewindts levensschets, naar de oorspronkelijke bronnen.

Dordrecht, 25 Augustus 1924. DE GAAY FORTMAN.

BIBLIOGRAPHIE

Gedachten in Gedichten, door A W. Marcus, Paramaribo, 1924.

Neger-Engelsche spreekwoorden. (*Odo's*).Op nieuw verzameld, 1e en 2e aflevering, Paramaribo 1924.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname, Paramaribo, 1 October en 1 November 1924.

De Amsterdammer, weekblad voor Nederland 24 October 1924. Nederland en Suriname, door Staal, Oud-Gouverneur van Suriname.

Economische Berichten, 1924 No. 10. De economische toestand van Curaçao in 1923, door A. B. J. Prakken.

Idem, 1924 No. 11—12. De Curaçaosche stroohoeden-vlechtnijverheid.

Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeeling Letterkunde, deel 57, serie A. No. 3. Amsterdam 1924. Het Negerhollandsch van St. Thomas en St. Jan, door J. P. B. Josselin de Jong.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Tweede reeks, deel XLI No. 8, November 1924. Gerhard Lindblom. Afrikanische Relikte und Indianische Entlehnungen in der Kultur der Buschneger Surinams; eine vergleichende ethnographische Studie. Mit 29 Textabbildungen und 1 Tafel, 120 p.p. Göteborg 1924. Besproken door Dr. H. ten Kate.

Ymer, Tidskrift utgiven av Svenska Säleskapet för Antropologi och Geografi. Fyrtiofjärde Argängen, Häft 2, 1924. (Hommage de la Société Suédoise d'Anthropologie et de Géographie, au XXIe Congrès International des Américanistes, Göteborg, Suède, 1924). Uber eine alte ethnographische Sammlung aus den nördlichsten Südamerika im Ethnographischen Reichsmuseum in Stockholm. Von K. G. Lindblom, Stockholm.

Bibliothèque Coloniale Internationale, Institut Coloniale Internationale. Session de Bruxelles de 1923. Rapports préliminaires, Tome I. L'organisation médicale et hygiènique aux Colonies, Indes Occidentales. La topographie des maladies et leur traitement sous le rapport médical et hygiènique dans les Colonies des Indes occidentales néerlandaises, par le Dr. P. C. Flu.

Onze Koloniale Landbouw. VII. De koffiecultuur, door J. Hagen. Derde druk, Haarlem 1924.

Koloniale Postspaarbank in de kolonie Curaçao. Verslag over 1923, Curaçao, 1924.

Reports on the scheme for Indian emigration to British Guiana. With appendices, Simla, 1924.

Statistical Department, Board of Trade. Statistical abstract for the several British Oversea Dominions and Protectorates in each year from

1907 to 1921. Fifty sixth number. Presented to Parliament by Command of his Majesty, London 1924.

The Economic Development of the Britisch Oversea Empire, by L. C. A. Knowles, (Met kaarten). London 1924.

Instituut voor Plantenziekten, Bulletin No. 19. De ziekten van de cacao, die door schimmels worden veroorzaakt, door Carl Hartley.

De Indische Mercuur, 17 October 1924. Geschiedenis der cacao-cultuur in Suriname, door A. Reyne, besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went. Stand der cultures in Suriname gedurende het 2e kwartaal 1924. (Ontleend aan Handelsberichten).

Nederlandsch Indie Oud en Nieuw, November 1924. Bespreking door J. R. Einaar van A. den Tex Boissevain, Tora bij de Trios, geïll. door Sj. Kuperus. — In het zelfde nummer een foto door Oppenheim van een Surinaamsche vrouw (negerin).

Koloniale Politiek. Rede bij de aanvaarding van het ambt van Buitengewoon Hoogleeraar aan de Nederlandsche Handelshoogeschool uitgesproken den 19den November 1924, door Dr. E. Moresco. Den Haag, Martinus Nijhoff, 1924.

Le vie d' Italiae dell' America Latina. Revista mensile del Tovring Clvb Italiano. Milano, Novembre 1924. Cav. L. C. van Panhuys, Il XXI Congresso Internazionale degli Americanïsti, La prima Sessione a l'Aja. — Prof. Arturo Calettï, Il primo Cartografo della Colombia e del Venezuela Agostino Codazzi da Lugo (1793—1859).

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname. Bulletin No. 45, Mei 1924. Verslag van een Dienstreis naar Centraal-Amerika. 1 Februari — 2 April 1923 door Gerold Stahel, (met 18 platen). Paramaribo 1924.

Idem, Bulletin No. 46. Juni 1924. Verslag van een dienstreis tot het onderzoeken van de mogelijkheid tot afzet van Surinaamsch hout vooral in Midden-Amerika, door J. W. Gonggrijp. Paramaribo 1924.

Idem. Verslag over het jaar 1923. Paramaribo, 1924.

De Katholieke Missiën, November 1924. De Roomsch Katholieke Missie in Oost- en West-Indië, door Pr. B. J. J. Visser. (Met afbeelding).

Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging, November 1924. Overzicht van den feitelijken toestand onzer Missiën in Oost- en West-Indië. — Mededeelingen Apostolisch vicariaat van Suriname en van Curaçao.

Berichten uit de Heiden-Wereld, November—Dccem6er 1924. Rede gehouden op het zendingsfeest te Zeist, door Z. Exc. Baron v. Heemstra, Gouverneur van Suriname. — Jaarvergadering Zeister Zend. Genootschap. — Jaarverslag Suriname-Zending, door W. Burkhardt, Praeses.

Neerlandia. December 1924. In memoriam Mr. L. J. Rietberg, door C. K. Kesler. (Met foto van de begrafenis).

Über die Wurzeln der Tainischen Kultur. Teiï I. Materielle Kultur, von Sven Lovén. Göteborg 1924. Elanders boktryckeri aktiebolag.

DE NIEUWE AFDEELING VAN HET MILITAIR HOSPITAAL TE PARAMARIBO VOOR BESMETTELIJKE ZIEKTEN

(Met 15 afbeeldingen)

DOOR

P. COOL

Off. v. Gez. 1e kl. Chef Mil. Geneesk. Dienst in Suriname

De 11e Juni 1924 zal een belangrijke datum blijven in de geschiedenis van het Militair Hospitaal te Paramaribo, de dag der officieele opening van de Nieuwe Besmettelijke Afdeeling door den waarnemenden Gouverneur Mr. L. J. Rietberg. Van dit Hospitaal alleen of wellicht ook voor de stad Paramaribo, voor geheel Suriname? Slechts hij, die de toestanden in deze West-Indische kolonie niet kent, zal dit laatste ontkennend kunnen beantwoorden. Te veel heeft de Surinamer in zijn onfortuinlijke vaderland tot verval zien komen, ook van datgene wat eertijds hecht en sterk leek, te veel vóór- in tegenspoed zien veranderen, dan dat hij niet met geheel zijn hart zou hangen aan eene instelling, dîe, ondanks de chronische geldzorgen der kolonie, zich niet alleen heeft gehandhaafd maar er in is geslaagd den naam te verkrijgen en te behouden van eene der beste inrichtingen op dit gebied van geheel West-Indië, die vele vreemdelingen uit naburige koloniën tot zich blijft trekken. Aan welke gelukkige omstandigheid is het te danken, dat dit hospitaal, in 1760 opgericht, niet werd medegesleept in den algemeenen achteruitgang en teruggebracht tot een bescheiden ziekeninrichting voor het steeds kleiner wordende garnizoen? Twee oorzaken werkten hiertoe mede: Ten eerste het feit, dat in 1821 het Burgergasthuis verbrandde en van af dat oogenblik het Militaire Hospitaal de eenige en centrale ziekeninrichting

van Suriname werd; ten tweede de omstandigheid, dat de onkosten van dit hospitaal — met die van de troepenmacht — vroeger geheel en den laatsten tijd nog voor een zeer belangrijk deel worden gedragen door Nederland zelf. In beheer en organisatie bleef het hospitaal aldus militair, en in geldelijk opzicht onafhankelijk van de meerdere of mindere welvaart der kolonie. Toch is het er al die jaren niet minder eene inrichting juist vóór de kolonie, om geweest, niet 't minst doordat er een instituut binnen zijne muren werd gevestigd, op welk ieder Surinamer zoo innig trotsch is. nl. de Geneeskundige School. Oorspronkelijk bedoeld als opleidingsschool voor inheemsche geneesheeren, weinig kostbare hulpkrachten op medisch gebied voor de arme kolonie, ontwikkelde deze school zich tot een niet onbelangrijk instituut van voorbereidend hooger onderwijs, dat den Surinaamschen jongelui in dit voorloopig aan toekomst arme land gelegenheid gaf op Nederlandsch gebied, hetzij in 't Moederland, hetzij in 't groote zustergebied in Azië, een eervolle en behoorlijk bezoldigde positie te verwerven. In mindere maar niet onbelangrijke mate heeft ook de in de laatste jaren in het Militair Hospitaal bestaande en in Nederland erkende gelegenheid tot opleiding voor gediplomeerd verpleegster er toe medegewerkt de Surinaamsche meisjes onafhankelijk te maken van de ook op dit gebied geringe vraag naar arbeidskrachten in haar eigen land. Dank zij dezen in 't Militair Hospitaal gevestigden driejarigen leergang vonden velen harer eene behoorlijk bezoldigde betrekking in Nederland of Oost-Indië.

Is het derhalve wonder, dat het Militair Hospitaal met zijn 400 zieken als goed uitgeruste ziekeninrichting, als gelegenheid tot opleiding van geneeskundigen en verplegenden èn als gelegenheid tot werkverschaffing den Surinamer na aan 't hart ligt? En dat hij derhalve voor deze instelling, althans wat den bouw eener nieuwe afdeeling betreft, uit zijn niet ruim voorziene beurs, gelden heeft beschikbaar gesteld, gelden die voor andere doeleinden zoo moeilijk zijn los te krijgen maar van welke hij in dit geval geen oogenblik heeft getwijfeld of zij wel goed en nuttig zouden worden besteed.

Het was den 21en April 1920 dat de wd. Gouverneur Mr. Rietberg in eene nota aan de Koloniale Staten de noodzakelijkheid bepleitte voor den bouw eener geheel nieuwe besmettelijke afdeeling van 't Militair Hospitaal. De toestand was inderdaad onhoudbaar geworden en geen bestuur kon de verantwoordelijkheid blijven dragen voor het feit, dat eene infectie-afdeeling geheel zonder eenige afscheiding naast het hoofdgebouw was gelegen, ja dat de voor infectie zoo vatbare kinderen van 1—4 jaren *naast* de volwassenen met interne en chirurgische aandoeningen *onder* de zalen met typhus en dysenterie werden verpleegd, dat derhalve besmette en niet besmette zieken in één barak waren gelegerd. Natuurlijkerwijze was er groote kans dat men in het Militair Hospitaal met typhus werd besmet, hetgeen dan ook inderdaad is voorgekomen. Immers de vloeren dezer uit den tijd van den aanleg van den spoorweg dagteekenende en van dezen overgenomen barakken bestonden en bestaan evenals alle vloeren, ook in 't hoofdgebouw, uit ongeploegde niet aansluitende planken, die door het voortdurende noodzakelijke schrobben en boenen spoedig in zeer slechten toestand komen te verkeeren en dan rijkelijk alle overtollige vocht op de hoofden der in de „catacomben" vertoevende lijders doen nederkomen. Ik spreek hier met opzet van vertoeven. Van verpleegd worden was hier nimmer sprake, althans niet in modernen zin. Kribben, muskietengordijnen en.... licht ontbraken in deze voor-historische ziekenzalen geheel.

Deze ook officieus catacomben geheeten verblijven leverden eerder gevaar op voor de lijders dan kans op genezing.

Dat zich bovendien onder het gebouw, bestemd voor afzonderlijke verpleging van zware typhus-, dysenterie-, tuberculose- en meningitis-lijders een timmermanswerkplaats bevond, zal in verband met 't bovenstaande niemand verwonderen. Dat het Departement van Openbare Werken deze werkplaats niet kon doen verplaatsen zonder tevens alle reparatiewerkzaamheden aan het Militair Hospitaal te beëindigen is voor een nieuweling in de kolonie moeilijk te begrijpen en bleef zeer te betreuren. Het maakte den toestand voor zware zieken echter volkomen onhoudbaar.

Alles bijeengenomen meen ik het voor den lezer begrijpelijk te hebben gemaakt, niet alleen dat de nieuwe afdeeling voor besmettelijke ziekten in een lang gevoelde behoefte voorziet, maar dat wij allen reikhalzend naar de voltooiïng hebben uitgezien.

Eerst nu is het niet alleen mogelijk de lijders aan de bekende besmettelijke ziekten uit de oude barakken weg te nemen, maar ook is er nu gelegenheid de in 't hoofdgebouw verpleegd wordende en steeds in aantal toenemende lijders aan longtuberculose naar de nieuwe afdeeling over te brengen, waardoor in dit hoofdgebouw zooveel ruimte is opengekomen, dat eindelijk de catacomben-lijders naar dit hoofdgebouw kunnen verhuizen en deze vochtige donkere verblijven voor goed kunnen worden gesloten als verblijfplaatsen voor zieken. Verbeterd en geverfd zijn deze als schaftlokaal voor personeel en als magazijn uitstekend te gebruiken.

Na den officieelen openingsdatum der nieuwe besmettelijke afdeeling 11 Juni 1924 is het verdwijnen van den laatsten catacomben-patiënt op 7 Juli 1924 een dag van bijna even groote beteekenis.

Het terrein over de Sommelsdijksche kreek, in 1914 aangekocht ter eventueele uitbreiding van het Militair Hospitaal werd gedurende de eerste jaren ongebruikt gelaten, hoofdzakelijk door gebrek aan geld. Gedurende den wereldoorlog. toen alle levensbehoeften in prijs stegen, werden op het zeer vruchtbare stuk oude plantage-grond de voor de hospitaal-keuken meest noodige groenten in eigen beheer gekweekt. De eigenlijke bestemming als bouwgrond volgde pas in 't voorjaar van 1921, toen volgens de plannen van den ingenieur Kempees en den dirigeerenden officier van gezondheid 2e klasse Jans begonnen werd met het grondwerk voor den bouw van een hoofdgebouw en zes afzonderlijke paviljoens, voor mannelijke en vrouwelijke verpleegden ieder drie. Dit grondwerk vergde op het 1 Hectare groote terrein in de zware klei veel geld en arbeid. Was de oorspronkelijke bedoeling alle gebouwen op neuten te zetten, spoedig moest men hiervan afzien door de zeer aanzienlijke daarmede gepaard gaande verhooging

der bouwkosten. Men hield echter vast aan den bouw in steen, in dit geval baksteen. Het eerst gebouwde Militair Hospitaal — nu 't voorgebouw aan de Gravenstraat en dagteekenend uit 1758 — zoowel als het tegenwoordige hoofdgebouw, dat van 1859 dateert, hadden voldoende bewezen dat — de vraag welk bouwmateriaal voor woonhuizen 't meest geschikt is daargelaten — het gebruik van hout voor *ziekenhuis*bouw ten zeerste is af te raden, terwijl verdiepingbouw eveneens geheel verworpen moet worden. Niet alleen uit een hygiënisch maar ook uit een zuinigheids oogpunt.

Is het in een tropisch land in een steenen gebouw voor iederen hospitaal-chef al een dagelijksche puzzle hoe geregeld bedden en fournituren vrij van ongedierte te houden, daar waar immers op de bezoekuren steeds nieuwe voorraad wordt medegebracht, in een houten ziekenhuis is het volslagen onmogelijk de wandluizen te doen verdwijnen. Wanden en zoldering leveren, vooral in een oud gebouw zooveel schuilplaatsen, dat desinfectie practisch ondoenlijk is. Grondige dagelijksche reiniging der bovenvloeren levert groot ongemak op voor de lijders der beneden zalen en heeft tengevolge dat het hout spoedig verteert, terwijl houtluizen het sloopingswerk voltooien. Een groot houten hospitaal als het tegenwoordige vergt dan ook zooveel geld aan jaarlijksch onderhoud, dat uit de sommen gedurende de laatste eeuw aan onderhoud besteed het hospitaal reeds eenige malen nieuw opgetrokken had kunnen worden. Alleen in de jaren 1907—± 1915 werd aan gewoon en buitengewoon onderhoud een som verwerkt van ƒ 120.000.— terwijl toch feitelijk alleen 't allernoodzakelijkste wordt verricht en aan buiten-verf 15 jaren lang niet is gedacht. Het is zooals de vorige Directeur van Openbare Werken zich uitliet beter nergens aan te beginnen, dan ziet men tenminste niet hoeveel en hoever al 't houtwerk is verteerd, en.... behoorlijke herstellingen eischen en eischten veel meer geld dan op de begrooting uitgetrokken kan worden.

Al deze misère is bij de nieuwe gebouwen voor de toekomst vermeden. Moge men dan al in Suriname, waar

men niet gewend is met groote getallen om te gaan en vooral in 't begin liever alles op een koopje doet, moge men hier geschrokken zijn van de bouwkosten der nieuwe „barak" ad ƒ 190.000.—, wanneer men de nieuwe besmettelijke afdeeling, waar, zooals gezegd, ook volgens de hier geldende wetgeving ook tuberculose-lijders worden verpleegd, nader beschouwt en 't oog gericht houdt op de toekomst, dan is de bouw uit een zuinigheidsoogpunt zelfs aanbevelenswaardig geweest en naar wij hopen een voorbeeld voor later.

De gebouwen werden opgeleverd 1 April 1924. Alle voorbereidende werkzaamheden inbegrepen heeft de voltooiïng dus ongeveer 3 jaar geduurd. een termijn die niet bijzonder lang is als men weet, dat 't personeel, op den opzichter na, geheel ongeschoold bleek en aan dat personeel dit bouwen in baksteen, het bepleisteren van wanden, het leggen van cementenvloeren, het betonwerk feitelijk geheel moest worden geleerd, terwijl zoowel de materialen voor den bouw uit Suriname (balken van voor de boschnegers ongewone afmetingen) als uit Nederland dikwijls maanden op zich lieten wachten. Plaatselijk is in den regel te Paramaribo zoo goed als niets te krijgen, terwijl de levering van Surinaamsche baksteen spoedig alles te wenschen overliet in hoedanigheid en hoeveelheid. Jammer genoeg moest 't Departement van Openbare Werken voor de tweede helft der gebouwen baksteen uit Cayenne laten komen, ondanks 't feit dat klei voor klinkers hier in grooten voorraad aanwezig is en het produkt voor dat in Holland niet behoeft onder te doen. Zoo moest ook het zgn. kopergaas waarmede ramen en deuren in de plaats van glas waren voorzien nog vóór de bouw gereed was overal worden vervangen door ijzergaas, aangezien juist dit kopergaas beter (gezegd verkoperd gaas) overal op de sponningen in dit zeeklimaat was doorgeroest.

Ondanks deze kleine tegenspoeden staan nu alle 7 gebouwen der besmettelijke afdeeling overeind. Op de plaats waar nog kort geleden het oude en verouderde lijkenhuisje stond, geeft nu een sierlijke brug van gewapend beton met witte leuningen toegang tot 't ruime terrein dat een be-

langrijke verhooging met zeeschelpen heeft ondergaan. In 't midden treedt men door een met fraaie met tegels voorziene poort de afdeeling binnen. In het hoofdgebouw bevinden zich dokters- en hoofdzusterskamer, 2 keukenkamers, 4 rijen bad- en kleedkamers, benevens de W.C.'s voor 't personeel en 2 spoelkamers. Evenals de rechterhelft van 't complexgebouw voor mannen en de linker voor vrouwen is bestemd, zoo is ook 't hoofdgebouw der besmettelijke afdeeling verdeeld in een mannel. en vrouwel. helft. Geen lijders worden opgenomen zonder de sluizen van dit hoofdgebouw, dwz. de badkamers, te zijn gepasseerd.

Van de drie paviljoens, uit welke iedere helft bestaat, is het eerste bestemd voor afzonderlijke verpleging en bevat zes kamers benevens badkamer en W.C., het tweede voor verpleging van dysenterielijders, het derde, zeer groote, voor tuberculoselijders. Beide laatsten hebben als het eerste afzonderlijke W.C., en badkamers benevens ieder een isoleerkamer voor ernstige zieken. Alle zalen zijn voorzien van galerijen, van ingebouwde waschtafels, en zijn muskieten-vrij. Muskietengordijnen zijn derhalve op deze afdeeling onnoodig. De rood cementen vloeren der zalen zijn naar het midden toe hellend gemaakt, zoodat alle spoelwater in een centrale goot kan wegvloeien. De bedden staan als in de moderne indische hospitalen met 't hoofdeinde langs de as der zaal. De patiënten zien dus allen naar buiten en niet naar elkaar, terwijl de doktersvisite buitenom wordt gebracht. Wat watervoorziening betreft is de afdeeling gedeeltelijk aangewezen op metalen waterketels op de zoldering, gedeeltelijk op hetgeen door de pompmachines van 't Militair Hospitaal over 't oude hoofdgebouw naar de nieuwe afdeeling wordt overgevoerd. Faecaliën enz. komen terecht in rottingskelders.

Ten slotte verheft zich aan 't einde van het nieuwe terrein een gebouw, oorspronkelijk niet in den bouw begrepen en dat gedeeltelijk 't afgebroken lijkenhuisje vervangt, nl. een ruim pathol. anat. laboratorium met leskamer, sectiekamer, rouwkamer, waschkamer, enz.; eene gelegenheid tot wetenschappelijk werk en studie, die tot

nu toe in het Militair Hospitaal noode werd gemist en van welke gelegenheid de genoemde Geneeskundige School zonder twijfel veel nut zal trekken evenals ten slotte de geheele geneesk. stand in Suriname.

Onnoodig te zeggen dat aan de afwerking van het tertein nog veel te doen is. Zonder twijfel zal nog veel aan tuin-aanleg moeten worden gedaan. Dit zal met de weinige beschikbare krachten slechts in langzaam tempo kunnen geschieden. Ook dit komt echter ongetwijfeld in orde.

Moge het hier beschreven geheel blijvend bevestigen den goeden naam van de Nederl. Geneesk. Wetenschap in Zuid-Amerika en haar beoefenaars in Suriname en de kolonie zelve tot zegen zijn.

Paramaribo, 7 Juli 1924.

1. Eerste militaire hospitaal te Paramaribo, 1758.

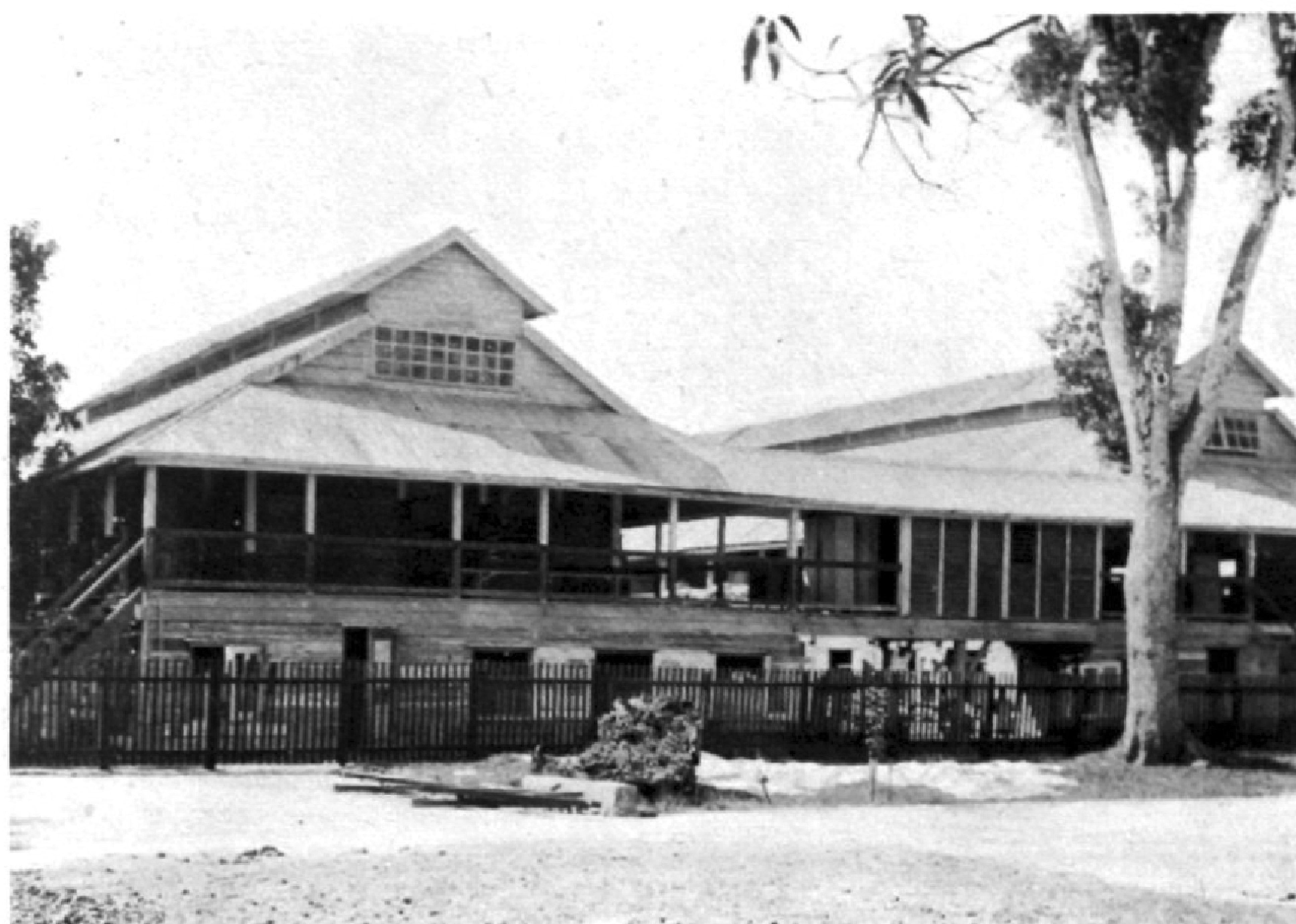
2. Hoofdgebouw (1860) militair hospitaal, front.

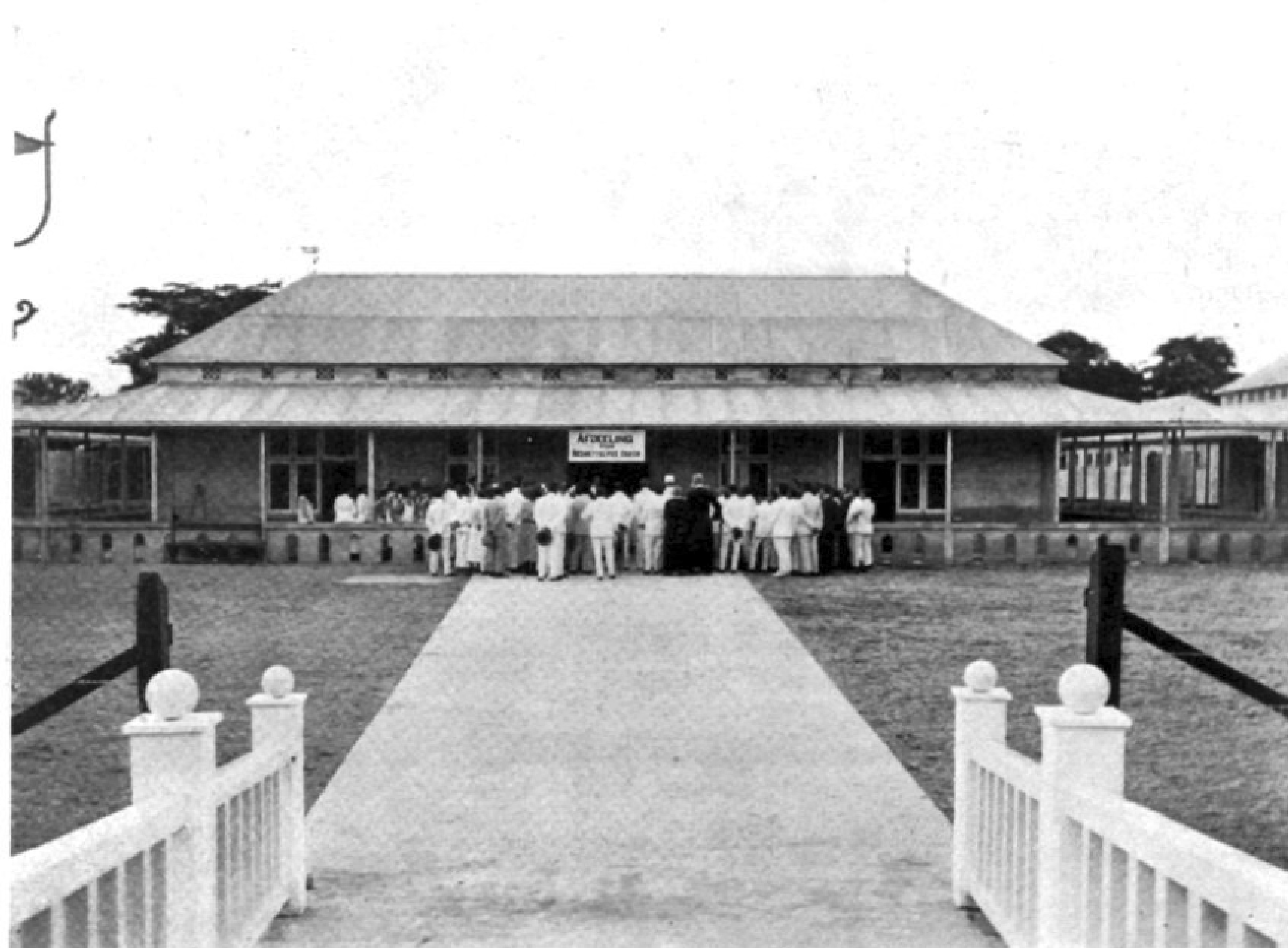
3. Rijweg langs het hoofdgebouw; het oude lijkenhuisje is nog aanwezig.

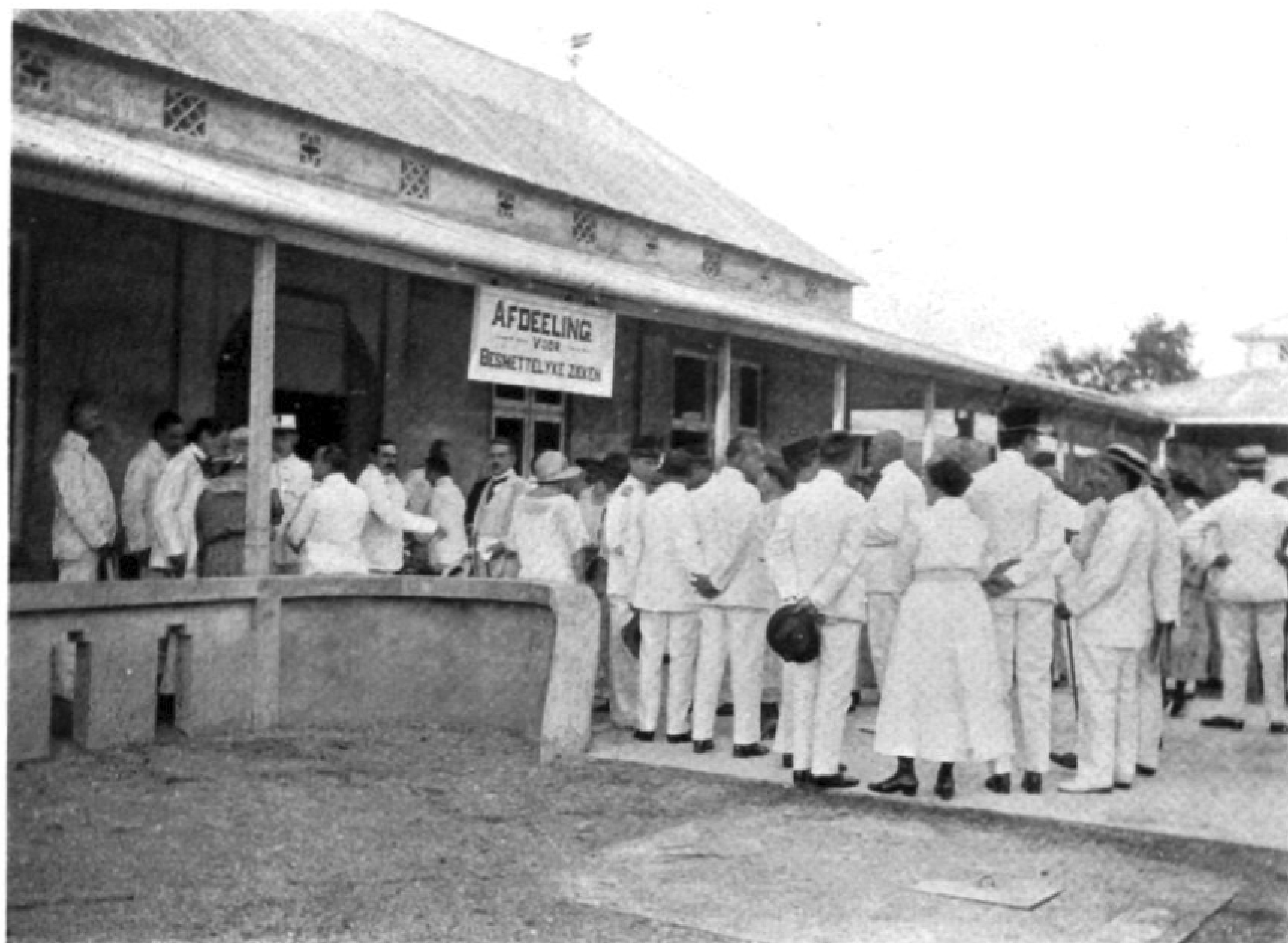
4. Hoofdgebouw militair hospitaal, van terzijde.

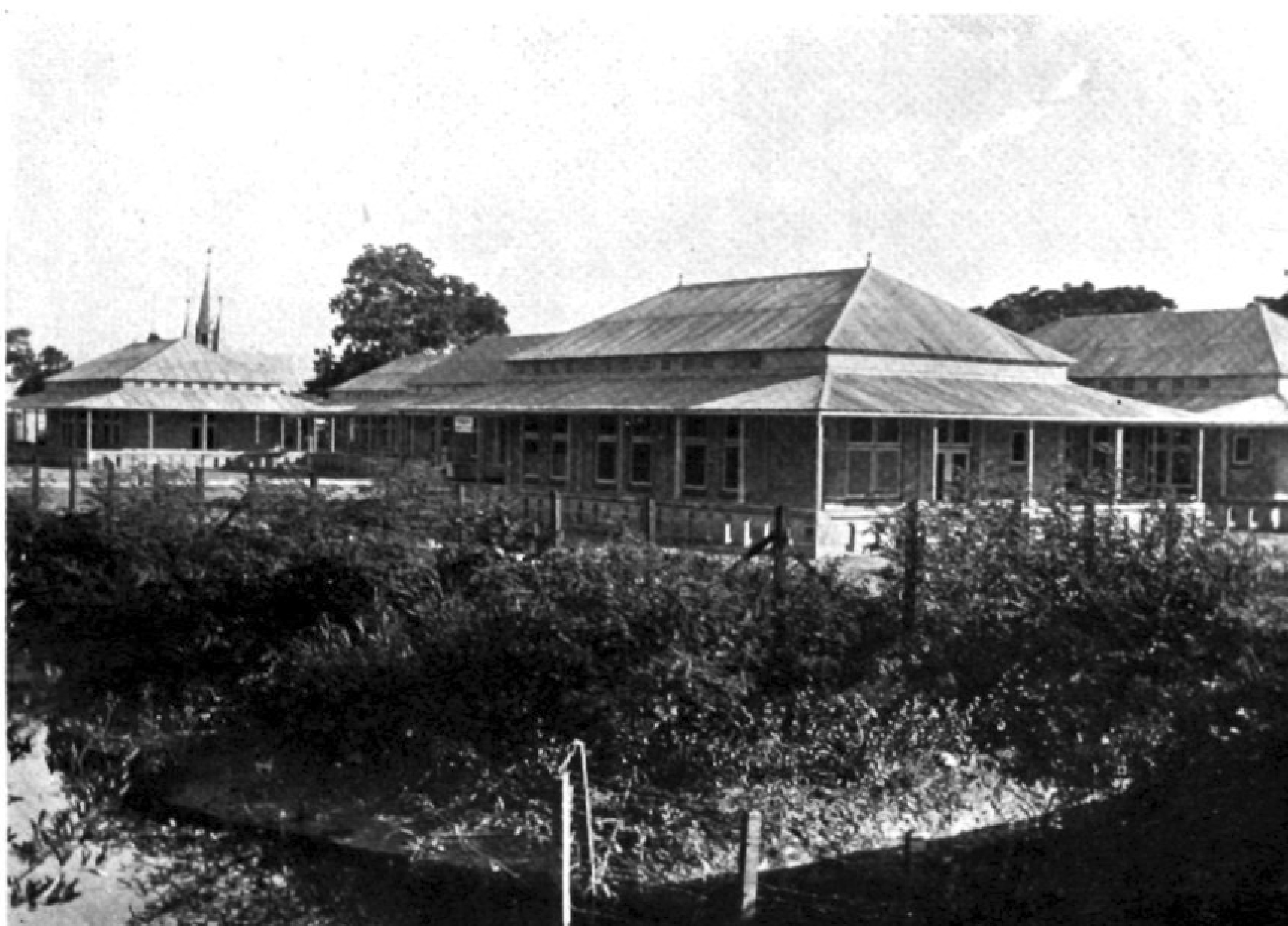
5. Oude Barak; boven typhus en dysenterie, onder de „catacomben".

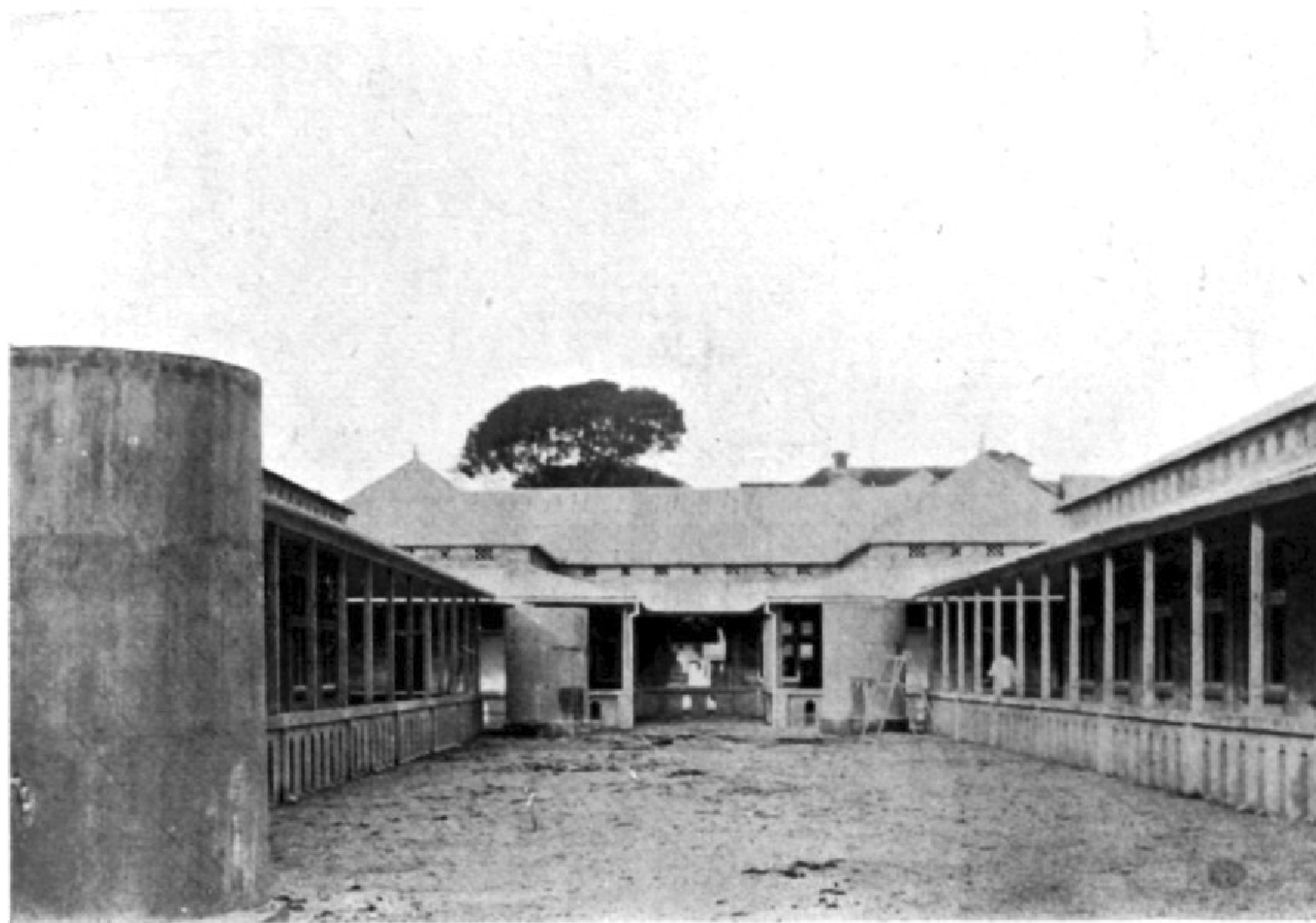
6. 11 Juni 1924. Opening afdeeling voor besmettelijke ziekten.
(hoofdgebouw)

7. 11 Juni 1924. Openingsplechtigheid nieuwe afdeeling voor besmettelijke ziekten.

8. Nieuwe afdeeling voor besmettelijke ziekten, gezien van af brug Tourtonnelaan.

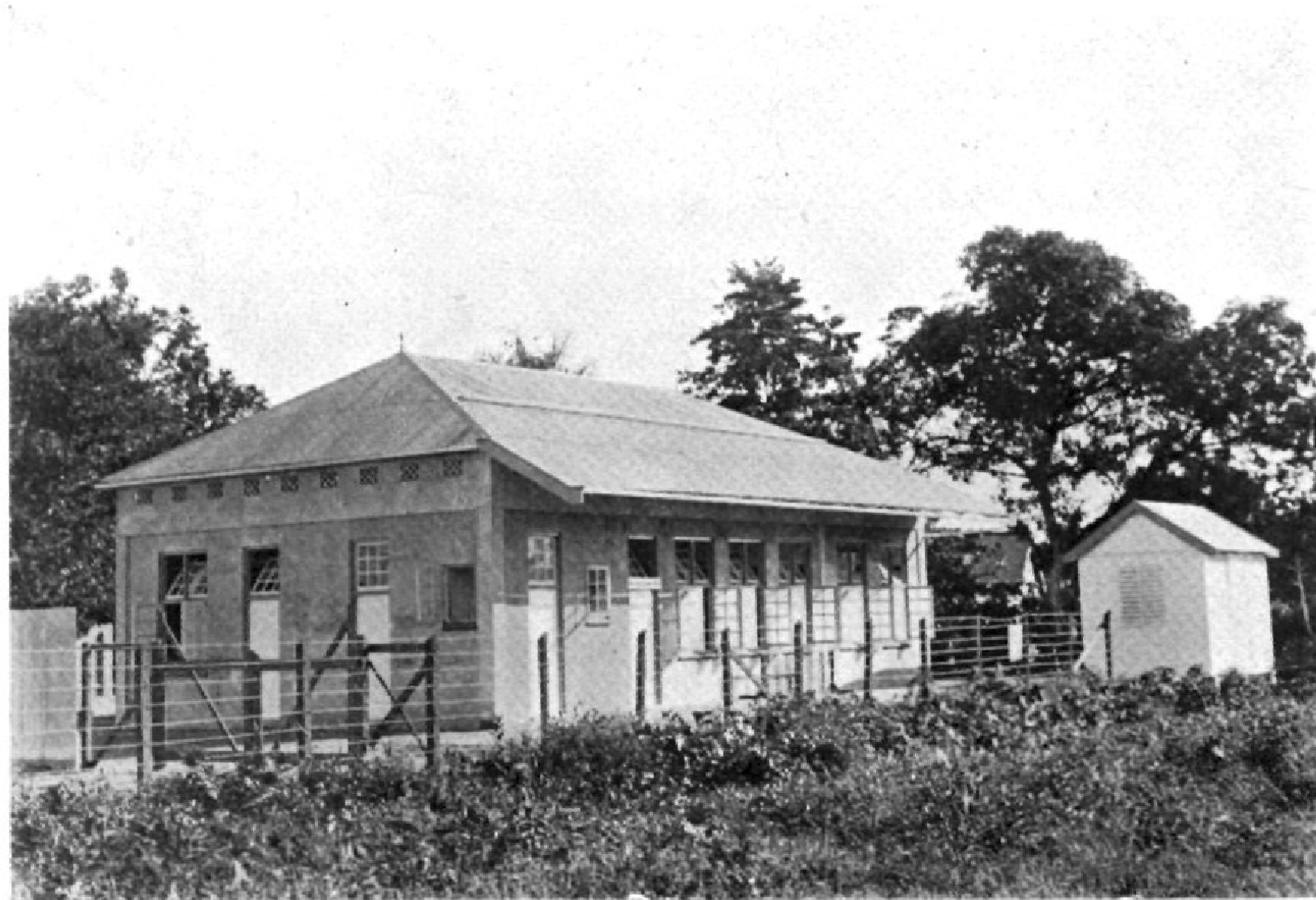
9. Juli 1924. Doorzicht door het hoofdgebouw der nieuwe afdeeling voor besmettelijke ziekten naar de brug, die voert naar het terrein van het oude hospitaal. Rechts en links zalen voor tuberculoselijders. Links cementen regenbak.

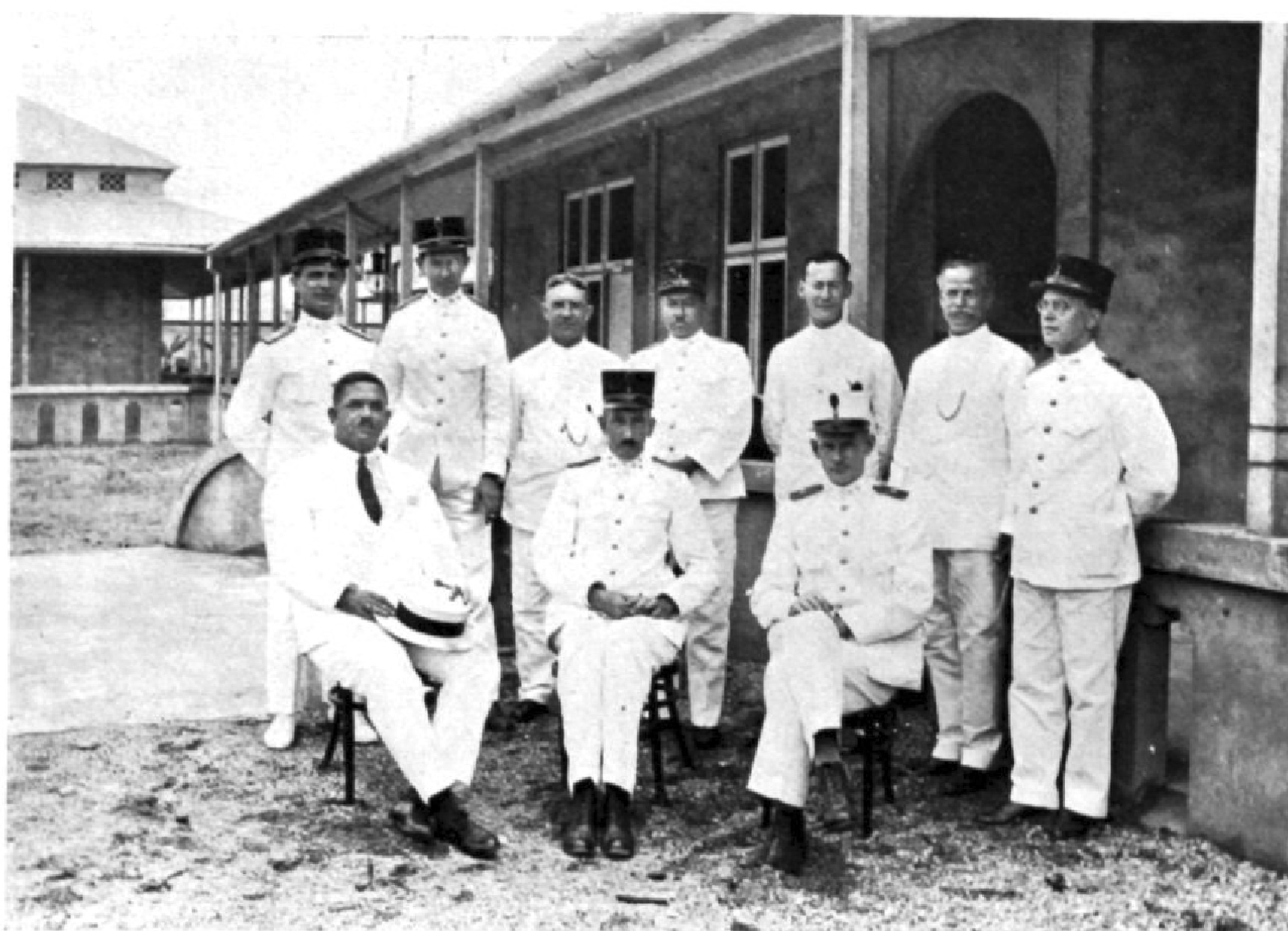
10. Één der nieuwe paviljoens, (voor tuberculeuse vrouwen).

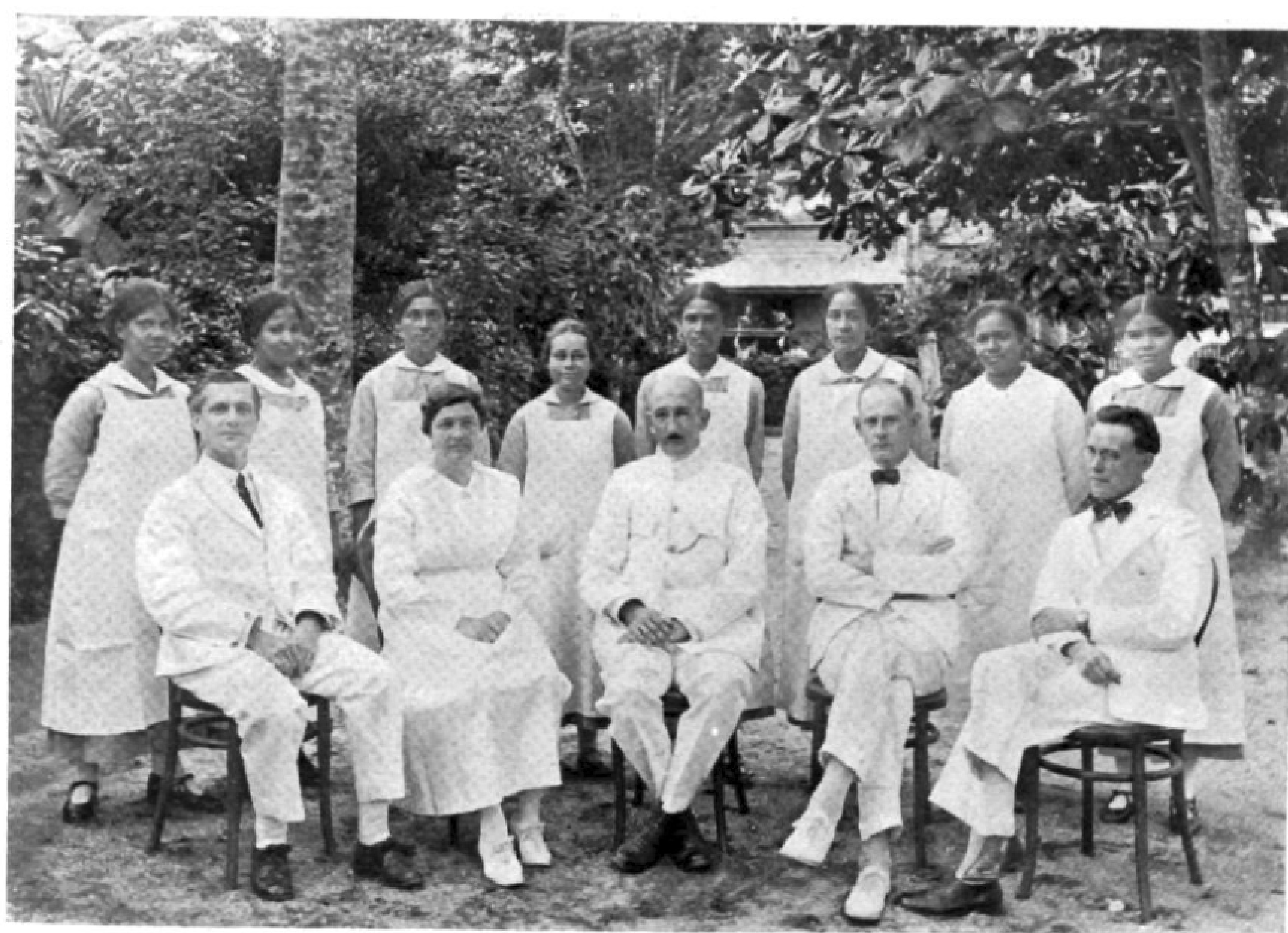
11. 28 September 1923. Kerstfeest in de nieuwe zaal.

12. Juli 1924. Pathologisch-Anatomisch laboratorium.

13. 9 Juni 1924. Staf militair hospitaal te Paramaribo, doktoren, apothekers, administrateurs.

14. Juni 1924. Cursus Ned. Bond voor ziekenverpleging; leeraren en oudste jaar.

15. Mei 1923. Nieuwe afdeeling voor besmettelijke ziekten. Werkvolk, Ing. Kempees. Dr. Cool, Opzichter Neuteboom.

DE VEETEELT IN SURINAME

DOOR

J. J. LEYS

(*Slot*)

III. MELK OF VLEESCH

Het is uiterst moeilijk om aan te geven in welke richting men fokken moet. Een gevolg van de geisoleerde ligging ten opzichte van de buitenwereld is, dat wij onze aandacht alleen kunnen richten op het voorzien in de plaatselijke behoefte aan melk en vleesch. Van uitvoer van zuivelprodukten of van vleesch kan moeilijk sprake zijn in den eersten tijd.

Onder plaatselijke behoeften, bedoelen we de behoeften van Paramaribo, de districtsbewoners hebben ten opzichte van vleesch en melk zoo weinig behoeften, dat we ze gerust kunnen uitschakelen. Het aantal inwoners van Paramaribo is ongeveer zes en veertig duizend. Men kan veilig aan nemen, dat er van dit getal inwoners de helft zoo goed als nooit versch vleesch of melk gebruikt; blijft dus over een getal van twintig duizend consumenten. We konden gerust dit getal nog wat kleiner nemen. Nu is het gemakkelijk in te zien, dat men niet zoo'n geweldigen veestapel noodig heeft om te voorzien in de behoeften aan vleesch en melk voor zoo'n handje vol menschen; eveneens is het begrijpelijk, dat waar de veestapel in de laatste jaren zoo'n enorme uitbreiding heeft gekregen er aan slachtvee thans geen gebrek meer is. Men kan de Demerara en de Venezuelaansche slachtossen missen. Het geld, dat daar vroeger voor uitgegeven werd, blijft thans in de kolonie. Dat is al een niet te onderschatten voordeel.

Moeilijker is het melkvraagstuk op te lossen. De hoeveelheid melk, die thans aangevoerd wordt, in Paramari-

bo, kan niet meer door de consumenten worden gebruikt en het laat zich aanzien, dat het melkoverschot in de komende jaren steeds grooter worden zal. Dat is voor de producenten, de Hollandsche boeren en de Britsch-Indische landbouwers, een lastige geschiedenis en voor het Departement van den Landbouw eveneens. Alle pogingen toch door genoemd Departement aangewend om de kwaliteit van 't vee en met name de melkopbrengst per koe te verbeteren stuiten af op het feit, dat de boeren de meerdere melk toch niet kunnen verkoopen. Hun streven is er thans op gericht, om met de minst mogelijke kosten hun koeien te verzorgen. Men kan van de menschen niet eischen, dat ze veel zorg en veel moeite zullen besteden aan een koe, die hun niet meer dan veertig of vijftig cent per dag opbrengt.

Men kan zich in 't moederland moeilijk voorstellen, wat een onaangenamen toestand dit schept voor de ambtenaren, die geroepen zijn om de verbetering van den veestapel te bevorderen. Ze kunnen praten als Brugman, het helpt hen niemendal. De Boer zegt eenvoudig: „Mijnheer, U hebt gelijk, ik voel er zelfs heel veel voor om uw adviezien op te volgen, maar dan moet U ook een gelegenheid openen, dat ik de meerdere melk mijner beter verzorgde koeien kan verkoopen". En nu staat de departementale adviseur ook met zijn handen in 't haar .Bij een volgende ontmoeting mist hij haast den moed om te wijzen op fouten of om eenig advies te geven.

Een veehouder in Holland zal niet spoedig met zijn melk verlegen zitten. Kan hij ze niet zoet verkoopen, dan karnt hij er boter van of maakt er kaas van; twee produkten, die op de wereldmarkt gebracht kunnen worden en dus in bijna onbegrensde hoeveelheden kunnen gefabriceerd worden. Op die wijze kan men in Suriname het vraagstuk: waar blijven we met de melk, niet oplossen. Iets is er echter in die richting wel gedaan. Een jaar of zes geleden kocht de firma C. Kersten & Co. voor haar boerderij Beekhuizen, een Alfa separator voor handkracht, om de melk te ontroomen. 't Was aanvankelijk meer te doen om de ondermelk als kalvervoer, dan om de room voor boterbereiding.

Het opfokken van kalveren toch, is in de kolonie altijd een lastige geschiedenis geweest. Met volle melk de beesten groot brengen was een buitengewoon dure geschiedenis; de melk kostte een kwartje per L. Het is te begrijpen, dat de kalveren op rantsoen gesteld werden. Dat oefende echter weer een slechten invloed uit op de ontwikkeling der dieren.

De Directeur der Beekhuizer-boerderij meende nu verbetering in den voedingstoestand te kunnen brengen door aan de kalveren ondermelk te voeren in groote hoeveelheid, ondermelk al of niet vermengd met wat meel of wat zemelen. De resultaten, die hij bereikte waren inderdaad gunstig. De room werd tot boter verwerkt. Dat ging aanvankelijk niet best. Een boterexpert was er niet in de kolonie, de directeur had zelf nooit boter gemaakt. Een boterkneder was besteld, maar kwam niet, omdat door den oorlog de verbinding met het moederland verbroken was. Bij dit alles komt natuurlijk de geweldige moeilijkheid, veroorzaakt door de hooge temperatuur. Bij een gemiddelde temperatuur van 25° C. is boterbereiden waarlijk geen gemakkelijke zaak, te meer ook daar de werkzaamheid der bacteriën onder zoo'n temperatuur geheel anders verloopt dan in de gematigde luchtstreken. Om maar iets te noemen is het in de Tropen moeilijk om de melk te verzuren. De melkzuurbakterien worden in zoo'n sterke mate door rottingsbacterien overwoekerd, dat de melk eerder rot dan verzuurt [1]). Langzamerhand echter werd de Beekhuizer boter beter en thans is de firma C. Kersten & Co. in staat boter te leveren, die naast de Hollandsche roomboter een goed figuur maakt. De firma koopt thans melk op tot een hoeveelheid van duizende L. per week, om ze tot boter te verwerken. Wanneer deze enorme hoeveelheid melk niet aan de consumptie onttrokken werd, dan zag het er voor de melkproducenten natuurlijk nog slechter uit. Paramaribo heeft al meer dan genoeg melk. Zouden die duizende Liters ook nog uitgevent moeten worden, dan kreeg

---

[1]) In een brief van den heer H. Tammenga 1850 las ik, dat de Hollandsche Boeren in dien tijd, tweemaal per week karnden en boter maakten.

Die kunst is, jammer genoeg, onder de tegenwoordige Hollandsche Boeren verloren gegaan.

men misschien geen dubbeltje per L. Misschien zal de firma later beproeven kaas te maken maar dan zal de melk nog wel wat in prijs moeten dalen.

Het laat zich aanzien, dat het rijpen van de kaas bij een temperatuur van 20—25° groote moeilijkheden zal opleveren en dat er extra kosten zullen gemaakt moeten worden voor het inrichten van eenvoudige koelruimten.

Nu meene men echter niet, dat men door die boterfabrikage der Firma Kersten uit de moeilijkheden is geraakt De bereide boter toch dient alleen voor plaatselijk gebruik en dan nog in beperkte mate. Wat prijs betreft kan ze natuurlijk niet concureeren met de ingevoerde magarine, die hier onder den naam van boter in enorme hoeveelheden aan de markt wordt gebracht. Een overwegend groot deel der bevolking, dat het onderscheid tusschen margarine en roomboter niet kent geeft aan den smaak van magarine de voorkeur boven die van echte boter. 't Gevolg van een en ander is, dat de hoeveelheid eigen bereide roomboter, die hier aan de markt gebracht kan worden, zeer beperkt is. Daardoor is de hoeveelheid melk, die voor de boterbereiding aan de consumptie onttrokken kan worden ook beperkt en staat men straks, eigenlijk nu al, voor 't feit, dat de boeren geen afzet hebben voor hun melk.

Ik mag hier zeker wel de opmerking inlasschen, dat het zeer moeilijk te verklaren is, waar de steeds grooter wordende hoeveelheden melk vandaan komen, als het waar is, wat in 't verslag van 't Departement van den Landbouw te lezen staat, dat onze veestapel niet zoo sterk aangroeit als de officiëele opgaven zouden doen vermoeden, maar dat er zelfs gevaar bestaat, dat de veestapel afgeslacht wordt.

Aandringen op het fokken in de melkrichting is onder de tegenwoordige omstandigheden bijna onverantwoordelijk.

Moet er dan gefokt worden in de vleeschrichting of moeten de boeren nu maar hun krachten inspannen om slachtvee voor de markt te leveren? Ook dat kan door het Landbouwdepartement niet worden aanbevolen. De veestapel is volgens officiëele opgaven thans groot genoeg om te voorzien in de behoefte aan slachtvee van goede kwaliteit. En waar er in de eerste jaren geen sprake van is, dat we

vleeschprodukten: als zoutvleesch of gedroogd of bevroren vleesch kunnen uitvoeren, omdat we moeilijk kunnen concurreeren met de landen om ons heen, die hun savanna runderen kunnen verkoopen voor twintig cents per K.G. levend gewicht, zal men zich in de fokkerij van slachtvee eer moeten beperken, dan dat er uitbreiding aan gegeven mag worden. Nemen we hierbij in aanmerking, dat er altijd nog savanna-vee uit Demerara en Venezuela wordt ingevoerd, dan volgt daaruit, dat onze slachtveefokkers een moeilijken tijd doormaken, een tijd, die voor hen nog moeilijker wordt gemaakt, van bestuurswege, door het beruchte slachtverbod, waarbij den slagers van Paramaribo verboden wordt Surinaamsche koeien te slachten beneden de vier jaar [1]), en den boeren dus verboden wordt, vaarskalveren, vaarzen en jonge koeien als slachtbeesten te verkoopen. Door dit te verbieden, worden de importeurs, zoo zegt het Bestuur, in staat gesteld een grootere hoeveelheid savanna-vee in te voeren [2]).

Het bestuur drukt daardoor de arme veekweekers om de kapitaalkrachtige importeurs een handje te helpen en werkt zoodoende er toe mede, dat er aanzienlijke geldsommen uit Suriname terecht komen in de zakken van buitenlanders, terwijl de zakken der boeren leeg blijven.

IV. VARKENS-, GEITEN- EN SCHAPENTEELT

Zoo somber de toekomst is voor de rundveeteelt, zoo somber is ze ook voor de teelt van kleinvee: varkens, geiten, schapen, ezels, paarden en gevogelte. Bekend is het, dat het district Coronie de varkensleverancier was voor de kolonie. Daar had men voer in overvloed en wel voer van hooge waarde. Coronie toch leeft van de cocoscultuur. De bereiding van cocosolie uit de op eigen terrein geoogste noten is daar huisindustrie. De cocospulp, die overblijft na het uitpersen der geraspte noten is een uitstekend voer

[1]) De officiëele bedoeling van 't Bestuur is, dat er geen koeien beneden de zes jaar geslacht mogen worden. Doordat het Bestuur echter een fout heeft gemaakt, bij het afleiden van den leeftijd uit het tandenstelsel, komt het slachtverbod hierop neer, dat er geen koeien geslacht mogen worden beneden de vier jaar.

[2]) Zie Handelingen Koloniale Staten, zitting van 21 Sept. 1921.

voor varkens. Als voer voor andere huisdieren heeft het tot op dit oogenblik weinig waarde. Het vetgehalte is te hoog. Bovendien moet het snel verbruikt worden, omdat het spoedig tot rotting overgaat.

In de laatste jaren hebben de Creolen van Coronie ook wat rijst verbouwd. Men kreeg dus ook de beschikking over rijstzemelen, die al of niet met cocosafval vermengd, aan de varkens werden gevoerd. Veel zorg werd er overigens niet aan de dieren besteed. Ze liepen tot voor eenige jaren overal vrij rond. Op straat kwam men nu en dan grootere of kleinere troepen tegen; van onder de huizen kwam soms plotseling een half dozijn van die zwarte mormels te voorschijn en liepen den wandelaar haast van de beenen. Op bepaalde tijden werd op de verschillende erven door de eigenaars van varkens wat voer neer gesmeten. Welke varkens dat opvraten, was niet altijd even gemakkelijk te zeggen, die van den eigenaar of die van de buren. Daar bekommerde men zich echter niet om, als anderer varkens het voer opvraten, dan vraten de zijne op hun beurt het voer bij de buren op. Voor 't overige moesten de dieren maar zien hoe ze verder aan den kost kwamen. Dat duurde tot er eenige jaren geleden een besmettelijke ziekte uitbrak onder genoemde viervoeters. Toen werd van Gouvernementswege verboden, de varkens los te laten loopen. Erg stipt heeft men zich niet aan dat verbod gehouden, maar de toestand werd toch veel beter. Thans loopt men geen gevaar meer om door die viervoeters onderste boven geloopen te worden.

Aan stelselmatig fokken, daaraan deed men natuurlijk niet. Beeren en zeugen liepen door elkaar. De meeste zeugen werden veel te vroeg gedekt. Familieteelt was regel. 't Gevolg van een en ander was dan ook, dat het Coronievarken steeds meer achteruit ging in vruchtbaarheid, in slachtgewicht en in weerstandsvermogen tegen ziekte. De slachtrijpe varkens werden door Chineezen opgekocht en naar Paramaribo gevoerd. Tot 1920 hadden zij bijna den geheelen varkenshandel en de varkensslachterij in handen. Wilde men een stukje varkensvleesch eten, dan moest men bij een Chinees terecht komen om het te koopen. Daardoor stelden de Chineezen dan ook de prijzen

vast. Ze betaalden aan de varkensfokkers weinig en verkochten 't spek en 't vleesch duur. Van Gouvernementswege meende men deze trust der Chineezen niet te kunnen breken. 't Is echter gebleken, dat dit wel kon. Na 1920 verloren ze successievelijk hun grooten invloed als varkenshandelaars en slagers. Andere slagers traden op, die met de bewoners van 't Hemelsche Rijk concurreerden, en die zich toelegden op het bereiden van spek- en vleeschprodukten: als worstsoorten, rookspek enz., produkten, die men niet kon koopen bij de Chineezen, omdat ze die niet bereidden.

Het tijdschrift „West Indië" heeft inzake het meer algemeen verkrijgbaar stellen van spek -en vleeschprodukten bij niet-Chineesche slagers en daardoor indirekt op de varkensfokkerij een belangrijke rol gespeeld [1]).

Toen de slagers in de stad zich ook gingen toeleggen op den verkoop van varkensvleesch, werd de behoefte aan slachtvarkens vergroot. In den omtrek van Paramaribo ging men zich ook toeleggen op de varkensfokkerij. Op de meer genoemde boerderij Beekhuizen werden Berkshire en Tamworth varkens uit Amerika aangevoerd. Op de Julianahoeve werd het veredeld Duitsche landvarken ingevoerd. 't Was namelijk hoog noodig om eens wat nieuw bloed in het Surinaamsche varkensras te brengen.

Zooals het bijna altijd gaat als er in een of andere bestaansbron iets te verdienen valt, zoo ging het ook hier. Iedereen, die er eenigszins toe in de gelegenheid was, ging toen varkens fokken. Dat liep voor velen uit op groote geldelijke verliezen. Ze hadden zich dat varkensfokken te gemakkelijk voorgesteld. De eenige groote fokkerij van varkens in de omgeving van de stad is thans nog die op Beekhuizen. Een enkele Boer heeft ook een vrij groote fokkerij. Op de Julianahoeve is veel tegenslag ondervonden; men heeft daar ook gebrek aan verscheidenheid van voer. In den loop der jaren zal men er wellicht in slagen, genoemde boerderij als een klein centraal fokstation in te richten, als het Gouvernement tenminste niet te karig is om goed geschoold personeel aan te stellen en hier en daar wat filiaalfokstations op te richten. Toch staat men straks weer voor

[1]) Zie West Indië, 5e jaargang, blz. 1 en de noot onder pag. 75.

het gevaar, dat men te veel varkens krijgt, dat de prijzen van slachtvarkens dermate zullen dalen, dat de kweekerij niet meer loonend is. Van uitvoer van varkens naar 't buitenland zal in Suriname nooit sprake zijn en de varkensvleeschcomsumptie is beperkt, niet alleen omdat het aantal inwoners gering is maar ook, omdat van dat klein aantal, ongeveer een derde, als varkensvleesch-gebruikers moet afgeschreven worden. Mohamedanen en Hindoes eten nooit varkensvleesch.

Uit een en ander volgt, dat de toekomst van de varkensfokkerij niet rooskleurig is.

Noch in de rundveeteelt, noch in de varkensteelt is tegen woordig een behoorlijk bestaan te vinden.

Wat nu de fokkerij betreft van ander kleinvee, daaromtrent kan ook niet veel goeds gezegd worden.

Geiten gedijen hier goed. Zoo hier en daar ziet men er een of twee bij kleine landbouwers, terwijl sommige Britsch Indiërs er wel eens een stuk of zes of acht op na houden. Van geitenfokkerij is eigenlijk geen sprake. Familieteelt en het veel te vroeg laten dekken der geiten is aan de orde van den dag. De geiten zijn klein en zwak; de melkgift is onbeteekenend. Men kweekt trouwens de geiten niet voor de melk. De Creool kweekt ze voor de lammeren, die hij verkoopt aan Britsch-Indiërs. De laatste kweekt ze voor het vleesch. De geit is namelijk het eenige huisdier, dat een Hindoe dooden en eten mag. Bij feestelijke gelegenheden wordt dan ook nog al eens een geit geslacht. Als er een offer gebracht wordt om een of andere godheid te verzoenen of gunstig te stemmen, dan is een geit het eenige offerdier, dat ze mogen slachten. Zoo kwam het, dat eenige jaren geleden, toen de griep in Suriname woedde, het geitenras in de districten bijna verdwenen was. De Britsch-Indiërs liepen soms dagen lang om hier of daar een geitje te koopen, om het als offer te brengen aan een vertoornde godheid en zoo de ziekte uit hun kampen te houden.

Om het geitenras te verbeteren was in den Cultuurtuin een Toggenburger bok gestationeerd. Door het niet bijhouden van deklijsten en jong-veeregisters heeft men niet kunnen nagaan of de verbeteringen, die genoemde bok in den geitenstapel bracht van beteekenis is geweest. In 1921

voerde 't Gouvernement een viertal stamboekgeiten en evenveel stamboekbokken in uit Zeeland. Van de bokken wordt jammer genoeg weinig gebruik gemaakt. Op de Julianahoeve (Gouvernementsboerderij) waar de bokken gestationeerd zijn, worden thans deklijsten en fokregisters en jong-veeregisters bijgehouden om later in staat te zijn de verbeteringen na te gaan, die de rasbokken hebben aan gebracht. Het doel is om een type te kweeken, dat voldoet aan de eischen van bodem en klimaat om dan later een stamboek te kunnen aanleggen.

Hetzelfde stelt men zich op deze boerderij ook ten doel ten opzichte van de varkens- en de rundveefokkerij.

De schapenfokkerij in de kolonie beteekent niemendal. Hier en daar ziet men eens een schaap bij een Britsch-Indiër of bij een Hollandschen Boer, maar van een fokkerij van schapen mag niet gesproken worden. Wol hebben de schapen hier niet, melk geven ze niet en er is geen vraag naar schapenvleesch. In Britsch-Guiana, waar heel wat meer Engelschen wonen dan in Suriname Nederlanders, is de vraag naar schapenvleesch nogal groot. Een Engelschman kan zijn schapeboutje moeilijk missen. Daar worden dan ook vrij wat schapen gekweekt.

Het is te betreuren, dat de bevolking zich niet meer toelegt op de fokkerij van geiten en schapen. Beide dieren vereischen weinig zorg. De eenige kosten, die men zich moet getroosten is het afrasteren van een stuk grasland. Om geiten of schapen binnen een omheining te houden, moet die omheining echter nogal aan hooge eischen voldoen. Een eenvoudige stal, waarin de beesten schuilen kunnen als 't regent en waarin ze 's nachts kunnen verblijven is voldoende. In dien stal kan ook het bijvoer gebracht worden in den vorm van gras, groene mais, gierst of desmodium. Men zorge slechts nu en dan voor een anderen bok om inteelt te voorkomen.

Men kan de geiten en de schapen in hoofdzaak fokken om het vleesch. Het is toch bekend, dat geite- en schapevleesch voedzaam zijn, dat het gemakkelijk gedroogd kan worden. Indien men er zich een beetje op wilde toeleggen, dan kon dat gedroogde vleesch het Amerikaansche zoutvleesch en de zoute visch gedeeltelijk vervangen.

Maar de landbevolking volgt al of niet noodgedwongen de vegetarische leefwijze. Van den Hindoe is dat bekend, maar waar de Hindoe nu juist het vleesch van geiten mag eten en het toch zoo goed als nooit doet, blijkt wel, dat die groep onzer bevolking weinig behoefte voelt aan dierlijk voedsel. En wat de overige groepen onzer landbevolking betreft, Mahomedanen en Christenen, eten graag genoeg een stukje vleesch, maar ze ontzien de moeite om het te produceeren. En toch ziet men zoo nu en dan 't merkwaardig verschijnsel, dat heele troepen Boeren en landbouwers een hert achterna jagen, als ze merken, dat zoo'n dier zich in hun nabijheid ophoudt. Vijf, zes man, gewapend met geweren en houwers trekken er dan op uit. Ze laten hun werk liggen, van welken aard dat ook is. Ze rennen in verschillende richtingen het bosch in en somtijds gelukt het hun het dier te dooden. Dan wordt het vleesch verdeeld onder de jagers en ieder gaat met een stuk naar huis. Dan smullen ze er van en vergeten, dat dat droge stukje hertevleesch veel meer kost dan 't vleesch, dat ze zelf op hun boerderij kunnen produceeren. Afgezien nog van het feit, dat 't vleesch van gekweekte geiten of eigen gefokte schapen veel smakelijker is dan het droge hertevleesch, Maar de jacht is een soort sport en aan die sport doen ook de landbouwers, die anders niet gemakkelijk uit hun gewone sleur te krijgen zijn, nog wel eens gaarne mee.

V. DE EZEL- EN PAARDENFOKKERIJ

Een, dier dat een groote rol speelt in de Surinaamsche samenleving is de ezel. Iedere landbouwer rondom de stad tracht er een grauwtje op na te houden, om voor hem zijn produkten naar Paramaribo te brengen. In de stad zelf krioelt het van ezels. Honderde karremannen uit de buitenwijken komen met hun kar, getrokken door een ezel de stad in om te trachten iets te verdienen door het vervoeren van een of meer vrachtjes voor particulieren of kooplui. De ezel is hier geen lastdier maar een trekdier. Ook muilezels worden gebruikt maar hun aantal is niet groot. Ze zijn te duur. De Hollandsche Boeren gebruiken voor hun melkkarretjes kleine paarden van een niet te determineeren ras.

Ezel- en paardenfokkerij worden eigenlijk aan het toeval overgelaten. Aan een stelselmatige fokkerij dezer nuttige dieren wordt heelemaal niet gedacht. Een behoorlijke ezelhengst is nergens gestationeerd; een paardenhengst nog veel minder. Ten opzichte van Demerara zijn we weer ten achter. Daar hebben ze in den Botanischen tuin een mooien Andalusischen ezelhengst gestationeerd, die een merkbaar gunstigen invloed heeft uitgeoefend op het ezelras in die kolonie. Plannen bestaan daar ook om een paardenhengst in te voeren. Het Surinaamsche paardenras is sterk achteruitgegaan. Volgens mededeelingen van oude planters en ook uit beschrijvingen weten wij, dat er in de kolonie veel paarden waren, paarden, die er vrij wat beter uitzagen, dan de tegenwoordige en ook heel wat meer presteerden. Behalve als rijdieren werden ze ook als werkbeesten gebruikt in de oude suikerfabrieken om de rietmolens te drijven. Men meent algemeen, dat de paarden hier niet gebruikt kunnen worden voor landarbeid. Ik geloof, dat die meening verkeerd is. Als men maar eens begon met die dieren goed te voeren, dan kan ik niet inzien, waarom ze niet een paar uur per dag bijv. van 's morgens vijf tot acht op 't land kunnen werken. Omdat paarden zooveel handelbaarder zijn dan ossen, zouden de Boeren, die nogal iets voor de paardenfokkerij voelen en huiverig zijn om met ossen te werken, in een paar morgenuren met paarden nog al wat arbeid kunnen verrichten. Het groote bezwaar is weer: wat moeten we met onze trekbeesten doen? Land onder den ploeg brengen geeft niets, want de produkten, die we er op verbouwen zijn onverkoopbaar. En zoo blijven we met onze armelijke ezeltjes en onze magere kleine paarden voortsukkelen.

Verbetering van het paardenras heeft vooralsnog geen doel. Alleen een verbetering van 't ezelras kon ter hand genomen worden. 't Zouden echter niet in de eerste plaats de landbouwers zijn, die daarvan profiteerden maar de karrelieden. Voor de ezels dier menschen ware het te hopen, dat deze of gene zich over hen ontfermde.

Van een muildierfokkerij kan natuurlijk geen sprake zijn, zoolang we geen flinke paardenmerries hebben. Ook al zouden we beschikken over een krachtigen ezelhengst,

dan nog was het onverantwoordelijk hem te gebruiken voor de muildierfokkerij.

Van de gunstige eigenschappen, waardoor een krachtig gebouwd muildier zich onderscheidt boven een paard en een ezel zou niet veel te bespeuren zijn bij de in Suriname gefokte bastaarden.

Ontwikkelde de suikercultuur zich wat krachtiger, dan zou de vraag naar muildieren sterk toenemen. Misschien was er dan kans om een muildierfokkerij in 't leven te roepen. Maar daar is in de eerste jaren geen kijk op.

VI. PLUIMVEETEELT

Wie maar eenigszins kan, houdt er eenige kippen op na, ook in de stad. Men ziet hier zelfs in de drukste straten kippen loopen. De dieren, die niet vrij loopen, worden uitsluitend gevoerd met mais. Die welke buiten de stad op de erven en op de boerderij rondloopen, vreten natuurlijk alles wat van hun gading is en krijgen als bijvoer nu en dan een handvol mais. Mais en nog eens mais is alles wat de kippen hier krijgen. Men koopt de mais in de kolven, spieren, noemt men die in Suriname. De keukenmeid gaat naar de markt en brengt meteen drie, vier spieren mede voor een dubbeltje. Wil men de kippen voeren, dan neemt men zoo'n spier, wringt er met de hand de korrels af en strooit ze voor de kippen. Gepelde mais koopt men nooit. Men meent, dat men dan te weinig krijgt voor zijn geld.

Een dergelijke eenzijdige voedering kan nooit goed zijn. Gemengde voedermiddelen geven betere resultaten. Een mengsel van mais, padi, gierst en gebroken black eyes of dito koeboonen was heel wat beter, maar het voeren met mais is gemakkelijker en 't komt er in Suriname maar op aan om met de minste moeite zich van 't werk af te maken.

De Surinaamsche kippen vertoonen evenmin als de andere huisdieren bepaalde rasmerken. Er zijn echter altijd kippenliefhebbers geweest, die zich de kosten hebben getroost enkele raskippen uit Amerika of Holland in te voeren. Daaraan is het wellicht toe te schrijven, dat onze stadsche kippen er nu niet bepaald slecht uitzien. Dat invoeren van raskippen geschiedde echter te hooi en te gras,

men hield de hand niet aan 't fokken in een bepaalde richting, daardoor is het te verklaren, dat men haast nergens een mooie toom kippen ziet. Alleen op de boerderij Gelderland van den heer van Dijk loopen mooie eigen gefokte kippen, die den naam dragen van Gelderlanders. Misschien komt daarin eenige verandering, nu op de Julianahoeve broedeieren van witte Leghorns en van Barnevelders te krijgen zijn.

De kippen worden hier veel gefokt om het vleesch. Evenals in de Oost wordt ook hier veel kippenvleesch gegeten. Toch is er geen vraag naar vleeschkippen. Het is te onvoordeelig zoo'n groote kip op te peuzelen, ment neemt liever een of twee gewone kippen, die zijn goedkooper.

Een bron van bestaan levert de kippenfokkerij aan niemand op. Het is dikwijls geprobeerd, maar 't liep altijd uit op een mislukking. Gebrek aan geschikt voer is wel een der oorzaken. Mais is dikwijls zoo duur, dat de voederkosten twee- driemaal hooger worden dan de opbrengst der dieren. Ziekten onder de kippen, het wegrooven van kuikens door ratten, sappakara's (een groot soort hagedis) en door slangen is mede een oorzaak, dat er van een mooi broedsel soms niet meer dan een of twee kuikens overblijven. Als nevenbedrijf der kleine en groote landbouwers is de fokkerij wel van eenige beteekenis, zooals ze dat trouwens overal elders is.

Eenden kunnen met voordeel gehouden worden, water is bijna overal in voldoende hoeveelheid te vinden. Ze leggen een vrij groot aantal eieren, die echter niet altijd makkelijk te verhandelen zijn.

Eendenvleesch wordt veel gegeten door de Chineezen, vooral bij feestelijke gelegenheden.

De teelt van ganzen is uiterst moeilijk, men krijgt de jongen zelden groot. Zwanen ziet men hier niet. Wel treft men doksen aan. Dit dier, dat in Nederland bijna onbekend is, houdt het midden tusschen een eend en een gans. Het heeft de korte hals van een eend en het zware lichaam van een gans. Het opkweeken der jongen is door al de gevaren, die de hulpelooze diertjes omringen, als ze wat ver van huis trekken, hoogst moeilijk. Men ziet wel troepen van twintig, dertig jonge doksen achter de moeder

zwemmen, waarvan men er soms niet één groot krijgt.

Alles te zamen genomen blijkt uit bovenstaande wel, dat ook de pluimveeteelt moeilijk beschouwd kan worden als een bron van bestaan. Waar het in Nederland den kippenfokkers niet altijd naar den vleesche gaat, terwijl toch het afzetgebied van eieren en vleesch groot genoeg is, hoeveel te minder zal dat in Suriname gaan, waar het afzetgebied zoo buitengewoon beperkt is, en waar de moeilijkheden in het groot brengen der kuikens zooveel meer zijn, door het heftiger optreden van ziekten en van ongedierten terwijl slangen, hagedissen, ratten en buidelratten, dikwijls vreeselijk huishouden onder 't pluimvee.

VII. EEN STROP VOOR DE VEETEELERS

Het versch vleesch in de stad was duur. De slagers hielden het op prijs, terwijl de veekweekers van de hooge vleeschprijzen niet profiteerden. Er gingen stemmen op, om goedkoop savanna-vee in te voeren uit Demerara en Venezuela om daardoor de vleeschprijzen te doen dalen. De importeurs liepen echter gevaar hun savanna vee niet kwijt te raken. Het vleesch van die dieren is niet zoo in trek als dat van de Surinaamsche koeien; het is grover en taaier. Dat vindt zijn oorzaak in 't feit, dat men in Suriname veelal oude ossen krijgt. Er was bovendien slachtvee genoeg in de kolonie; 't liet zich dus aanzien, dat de slagers geen savanna vee zouden koopen. Wanneer er gebrek aan slachtvee was geweest, dan moesten de savanna ossen door de slagers wel gekocht worden. Op aandrang nu van de importeurs werd een kunstmatig slachtveegebrek door 't Gouvernement in 't leven geroepen. Bij gouvernements resolutie werd op voorstel van den Directeur van den Landbouw bepaald, dat geen koeien mochten geslacht worden beneden de zes jaar. Een rund, dat geen vier breede snijtanden had, mocht niet aan 't abattoir geslacht worden, wel in het district. Het Landbouwdepartement meende n.l. dat een rund met vier breede snijtanden zes jaar oud was. Door deze vergissing kwamen de boeren er iets genadiger af dan door het Bestuur bedoeld was. Een koe met vier breede snijtanden is vier jaar oud

en niet zes. Het slachtverbod kwam dus hierop neer, dat koeien, beneden de vier jaar niet geslacht mochten worden. Ondanks de ernstige waarschuwing van den heer Putscher, statenlid, die door den Directeur van den Landbouw zelf, een vakman werd genoemd, volkomen op de hoogte van de zaak, werd het besluit doorgedreven, ten bate van de importeurs, die, nu er een kunstmatig gebrek kwam aan slachtvee, vee konden invoeren uit het buitenland.

Groote sommen gelds stroomden weer uit onze arme kolonie, sommen, die er in hadden kunnen blijven, omdat we slachtvee genoeg hadden. Het Bestuur gunde aan Venezuelaansche en Demerariaansche veekweekers, wat ze aan onze arme veeboeren onthield. De gedelegeerde van den Gouverneur beweerde ter Statenvergadering, dat de veestapel te klein was, dat ze moest uitgebreid worden, dat we slachtvee te kort hadden. De officieele cijfers door het Landbouwdepartement verschaft toonden aan, dat de veestapel te groot dreigde te worden, dat ze moeilijk verder uitgebreid kon worden en dat we slachtvee in voldoende mate beschikbaar hadden. De Directeur van den Landbouw als gedelegeerde van den Gouverneur sprak in de Staten, tegen, wat de Directeur van den Landbouw in zijn officieel verslag beweerde.

De veekweekers weten noch met hun melk noch met hun vleesch raad. Mag men dan die menschen beletten hun jong vee, waar ze geen raad mee weten, waar ze ook geen voer voor hebben, te verkoopen? Mag men dat doen ter wille van enkele importeurs, die onze kolonie toch armer maken aan geld. Daar komt nog bij, dat men niet bereikt, wat men zei te bedoelen: de vleeschprijzen verlagen. Wel zijn de vleeschprijzen verlaagd in Dec. '22 en Jan. '23, maar dat was een gevolg van de concurentie. Het inlandsch slachtvee werd goedkoop, er kwam overvloed. Voor iedere Demeraraos, die hier geslacht werd, bleef een slachtbeest bij de boeren op stal staan. Die lage prijzen verlokten tal van kleine slagers een slachterij op te richten. Zoo kwam er concurrentie. Verder is die daling van de vleeschprijzen ook een gevolg van de actie der Veeteelt-commissie, die dreigde met een onderzoek in te stellen naar de hooge prijzen van 't vleesch in verband met de

lage prijzen van 't slachtvee. Dat dreigement hielp; op de volgende vergadering kwam reeds bericht in, dat de prijzen in Januari naar beneden zouden gaan. Het tweede doel; de importeurs wat te laten verdienen is ook niet bereikt. Wat ze verdiend hebben en verder verdienen met den import is voor hen niet aanmoedigend om er mee voort te gaan. Het eenige wat bereikt is, dat is groote ontevredenheid onder de veekweekers, die met hun vee blijven zitten en achteruitgang van den Surinaamschen rundveestapel. Het eerste is voor iedereen duidelijk, het tweede eischt nadere verklaring.

Het slachtverbod moet dienen om den veestapel uit te breiden. Nu is het onverantwoordelijk, om naar uitbreiding van den veestapel te streven, als men geen afzetgebied heeft voor de melk en voor het slachtvee, en de veekweekers niet over genoegzaam voer beschikken om den tegenwoordigen veestapel voldoende te onderhouden. Dat er allerwegen veevoedergebrek heerscht, is ook reeds door de commissie van 1903 beweerd.

Wel verdient het aanbeveling om de rundveestapel te verbeteren. Kon men het toch zoo ver brengen, dat een koe acht L. melk gaf in plaats van vier L. dan was de opbrengst van één koe even hoog als vroeger van twee koeien. Dan was het voedsel, dat vroeger voor twee koeien bestemd was thans beschikbaar voor één, waardoor dit beest in beteren voedingstoestand kwam, sterkere kalveren voortbracht, minder onderhevig was aan ziekten en straks voor den slager ook meer waard was. Het slachtverbod maakt een dergelijk streven echter onmogelijk. Het is oorzaak, dat de voedingstoestand van de beesten nog slechter wordt. De boeren moeten ieder kalf aanhouden tot het een koe van vier jaar is. Een boer, die twintig koeien heeft, omdat hij door de beperktheid van zijn weidegrond er niet meer kan houden, moet het volgend jaar zeg: tien kalveren er bij voeren, het daar op volgend jaar weer tien en zoo gaat het vier jaar lang. En nu zal in de praktijk die toename wel niet zoo sterk zijn, omdat de boer van zijn oudere koeien er ieder jaar eenige kan verkoopen en ze door jonge vervangen, maar uitbreiden doet zijn veestapel in alle gevallen en die uitbreiding geschiedt ten

koste van den voedingstoestand van oud en van jong vee.

Maar wat komt er onder het regime van het slachtverbod terecht van een oordeelkundige fokkerij? Een boer heeft een koe, die te weinig melk geeft naar zijn zin. Hij kan haar echter niet verkoopen, omdat hij die geringe hoeveelheid melk noodig heeft voor zijn klanten .De ambtenaren van het Landbouwdepartement hebben hem echter zijn ooren doen tuiten met „selectie" en nog eens selectie. Fok toch nooit kalveren van koeien, die weinig melk geven! En nu zegt dat zelfde Landbouwdepartement gij zult kalveren fokken, onverschillig van welke koe, of de moeder één L. melk geeft of acht, dat doet er niet toe, gij zult de kalveren opfokken tot ze koeien zijn van vier jaar en dan ja, dan moogt ge het beest, dat ge niet hadt willen houden, verkoopen.

Natuurlijk moet het Gouvernement, dat zelf een boerderij exploiteert en zelf een veestapeltje er op na houdt, nu ook de kalveren opfokken gedurende vier jaar, tenzij er nu en dan iemand komt om een kalf te koopen voor de fokkerij. De veestapel op de boerderij zal daardoor uitbreiden, dat kan daar zonder bezwaar geschieden omdat men de weidegronden en de terreinen voor voedselaanplant onbeperkt kan uitleggen. Maar alles aanhouden kan men toch ook niet. Daar, op die boerderij moet bovendien sterk geselecteerd worden, omdat het Bestuur zich voorstelt er een centrale fokkerij van te maken.

Zal men nu ook de kalveren van de slechte melkgeefsters aanhouden, tot ze vier jaar zijn of zal men ze dezen of genen argloozen kooper verkoopen om er van af te komen? In 't eerste geval kost zoo'n vierjarig rund, als het behoorlijk gevoed wordt, juist anderhalf maal zooveel als het opbrengt. In het tweede geval zou de Gouvernementsboerderij, „een centrale fokkerij in de verkeerde richting" genoemd kunnen worden.

Het slachtverbod kan niet gehandhaafd worden.

Het legt een onnoodigen druk op de toch reeds arme veefokkers. Men bereikt er niet mee, wat men beoogt. en schept toestanden , waardoor een oordeelkundige fokkerij onmogelijk wordt. Is absoluut overbodig en schadelijk, omdat er een veel beter middel is om den veestapel uit te

breiden en tevens te verbeteren. Dat middel is: Beperking van invoer.

Uit de officieele verslagen van 't Landbouwdepartement blijkt, dat, op zeer in het oog vallende wijze.

VIII. SLOT OPMERKINGEN

Kort na het optreden van Gouverneur van Heemstra stelde hij de op pagina 1 genoemde commissie in, die moest nagaan, hoe de feitelijke toestand was, waarin onze veestapel verkeerde, welke middelen aangewend konden worden om, indien dat noodig bleek, dien toestand te verbeteren en of er op 't gebied van zuivelbereiding iets kon gedaan worden. Een en ander viel samen met het optreden van den heer E. Snellen, als directeur van den Landbouw in September 1920. Vermoedelijk heeft de heer B. J. Kluvers, daaraan denkende, in de West Indische Gids deel IV pag. 524 geschreven: „Na het optreden van den heer Snellen als directeur van den landbouw wordt met ijver gewerkt aan de verbetering en uitbreiding van den veestapel." Chronologisch moge dit niet onjuist zijn, de waarheid is het toch niet, omdat ieder lezer van het artikel: Het Suriname vraagstuk door B. J. Kluvers, denkt, dat er vóór de komst van den heer Snellen niets of weinig gedaan is aan de verbetering van den veestapel. De zaak zit zoo:

Op pag. 91 jaargang III 1918 van „West Indië, Landbouwkundig Tijdschrift" begint een artikel: Nieuwe Banen (voor de veeteelt). Daarin wordt de oprichting eener boerderij als centraal fokstation besproken. De schrijver van dat artikel trad op als waarnemend Directeur van den landbouw in Maart 1919. Dadelijk na zijn optreden werden pogingen aangewend om varkens uit Demerara in te voeren in Suriname om ons snel achteruitgaand varkensras wat nieuwe levenskracht bij te brengen. Gouverneur Staal steunde die poging krachtig en bood aan, uit eigen middelen een koppel Berkshires aan te koopen in 't belang der kolonie. Alle pogingen om varkens in te voeren faalden.

Om den rundveestapel te verbeteren, zoowel wat produktie als wat weerstandsvermogen betreft werden twee

Zebustieren en twee Zebuvaarzen van het Ongola type besteld in de Oost. De bedoeling was deze beesten met een immigrantenschip mee te geven. Enkele Javanen konden er dan onderweg voor zorgen. De transportkosten liepen echter zoo hoog, dat de waarnemende gouverneur Rietberg ervan afzag. Inmiddels had de ambtsvoorganger van den heer Snellen een aanvrage ingediend bij Gouverneur Staal om een buitengewoon crediet van dertig duizend gulden, om met dat bedrag fokvee en landbouwwerktuigen aan te schaffen. Aan landbouwwerktuigen hebben we hier even groote behoefte als aan fokvee. De verbetering van den veestapel moet hand aan hand gaan met den verbouw van voeder en voedselgewassen. Die verbouw eischte grondbewerking. Daartoe kon men niet overgaan, zoolang men niet beschikte over werktuigen en trekvee.

Gouverneur Staal ging accoord met deze aanvrage en diende haar in bij suppletoire begrooting. Maar de molen maalt in den Haag ook wel eens langzaam. In de hoop echter, dat de aanvrage in den Haag niet afgewezen zou worden werden alvast twee Olivierploegen gekocht, twee trekossen in Demerara en twee in Coronie. Een premie werd uitgeloofd voor 't fokken van trekossen. Om de varkenscultuur desnoods alleen met inlandsche varkens aan te moedigen werd aan den slager, die afgaande op wat in 't landbouwkundig tijdschrift „West Indië" geschreven was, jaargang 5 pag. 1 en v.v., een poging wilde wagen om spek en vleesch produkten te bereiden, met medewerking van den waarnemenden directeur van den Landbouw een crediet toegestaan van drie duizend gulden om daarmee een stuk grond te koopen en een varkensstal te bouwen.

Inmiddels was, met de weinige middelen, waarover het Landbouwdepartement toen beschikte een begin gemaakt met den aanleg van de Gouvernements boerderij achter den cultuurtuin. Bij dien aanleg ondervond men tegenwerking van een zijde, waarvan men die niet zou hebben verwacht. Daardoor schoot het werk heel langzaam op. Maar het vorderde toch. Toen kwam de tijd, waarop de waarnemende Directeur aftrad en de heer Snellen optrad als Directeur van den Landbouw. In verreweg de meeste gevallen ging hij accoord met de plannen van zijn ambts-

voorganger en omgekeerd kon deze zich ook vereenigen met die van den Heer Snellen, wiens plannen zich verder uitstrekten.

Een Directeur van den Landbouw kan altijd verder gaan dan een waarnemend Directeur. De heer Snellen was nauwelijks een maand aan 't hoofd van 't Departement of de goedkeuring van de supletoire begrooting kwam uit den Haag en zoo kreeg de nieuwe Directeur van den Landbouw dadelijk de beschikking over een aanzienlijk bedrag om zijn plannen en die van zijn voorganger uit te werken.

In hoeverre de bovenaangehaalde uitdrukking van den heer B. J. Kluvers, dat na het optreden van den heer Snellen als directeur van landbouw met ijver gewerkt wordt aan de verbetering en de uitbreiding van den veestapel juist is, moeten de lezers nu zelf maar uitmaken.

De waarheid is, dat de heer Snellen bij zijn optreden, ten deele uitgewerkte plannen vond inzake de uitbreiding en de verbetering van den veestapel, en het geld, door zijn ambtsvoorganger aangevraagd, om die plannen uit te voeren te zijner beschikking kreeg. Dat de heer Snellen van beide een goed gebruik heeft gemaakt, daarvoor mag de kolonie hem dankbaar zijn.

Maar we zijn er nog niet, en we zullen er voor eerst ook nog niet komen. Verbetering van 't veeslag heeft toch enkel en alleen ten doel om de produktie te verhoogen en waar we noch voor onze melk noch voor ons spek of vleesch een afzetgebied hebben, waar onze veefokkers en melkboeren tevreden moeten zijn met wat men hen biedt voor hun melk en hun slachtvee, daar zullen ze er weinig voor voelen, om dure koeien aan te schaffen al geven ze ook een paar L. melk meer. Dergelijke koeien eischen ook weer meer zorg, anders loopt de melkopbrengst toch terug tot die van de gewone Surinaamsche koeien.

EEN ENGELSCH GOUVERNEUR VAN CURAÇAO

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

Het volgende is de tekst van een op perkament gecalligrapheerd document, bevattende de officieele lastgeving en volmacht van George III, koning van Engeland, voor Cocksburn, den eersten Engelschen gouverneur van Curaçao na de inbezitneming door de Engelschen op 1 Januari 1807. Het stuk bevindt zich thans op het Rijksarchief in Den Haag, is 72 c. M. breed en 58 c. M. lang, voorzien van een groot roodbruin zegel in hars, gesloten in een ronde blikken doos van 18 c.M. middellijn. Dit zegel is geheel in elkaar geloopen en onkenbaar, het vertoont geen enkele figuur meer. Hier en daar op de vouwen heeft het perkament geleden, en daar zijn de woorden moeilijk te ontcijferen.

Het document is omlijst met een breede rand, aan den bovenkant 11 c.M. en terzijden ruim 5 c.M. breed. De beginletter G. omsluit een groot medaljon-portret van George III van 14 × 11 c.M. Verder bevinden zich in de lijst vrouwenfiguren o.a. Themis en een vredesengel met een palmtak en kleine medaljonportretten van den Koning en de Koningin.

De tekst van het document is met de pen geteekend; de lijst en portretten zijn gedrukt. *Printed by J. Hawkins No. 44 Fetter Lane. Holborn London* staat er onder het Engelsche wapen.

George the Third by the Grace of God of the United Kingdom of Great Britain and Ireland King, Defender of the Faith. *To* our trusty and welbeloved Sir James Cockburn Baronet Erecting. *Know Ye* that We reposing especial Trust and Confidence in the Prudence, Courage and Loyalty of you, the said James Cockburn, of our especial Grace, certain knowledge and mere motion, have thought fit to constitute and appoint, and by these Presents

do constitute and appoint you, the said Sir James Cockburn, to be our Governor and Commander in Chief in and over our Island of Curacoa, as also of all our Forts and Garrisons erected and established or which shall be erected and established within the same. *And We* do hereby require and command you to do and execute all things in due manner that shall belong to your said command, and the Trust We have reposed in you, according to the several powers and directions granted or appointed you by this present Commission and the Instructions herewith given you, or by such further Powers, Instructions and Authorities as shall at any time hereafter be granted or appointed you under our Signet or Sign Manual or by our Order in our Privy Council. *We do* further give and grant unto your, the said Sir James Cockburn, full power and authority, from time to time and at all times hereafter, by yourself, or by any other Person or Persons to be authorized by you in that behalf, to administer and give the Oaths, mentioned in an Act passed in the first Year of the Reign of King George the First, intituled „An Act for the further Security of his Majesty's Person „and Government, and the succession of the Crown in the Heirs of „the late Princess Sophia, being Protestants, and for extinguishing „the hopes of the pretended Prince of Wales and his open and „secret Abettors", as the same is altered and explained by an Act passed in the sixth Year of our Reign intituled „An Act for altering the Oath of abjuration and the Assurance and for amen„ding so much of an Act of the seventh Year of her late Majesty „Queen Anne Intituled „An Act for the improvement of the „Union of the two Kingdoms", as after the time, therein limited, requires the delivery of certain Lists and Copies therein mentioned, to Persons indicted of High Treason or Misprision of Treason, to all and every such Person or Persons as you shall think fit who shall hold any place of Trust or Profit, or shall at any time or times pass into our said Island, or shall be resident or abiding therein, except in the case of Persons professing the Religion of the Church of Rome, in manner hereinafter directed. *And whereas* We may find it convenient for our Service that certain Offices and Places within our said Island should be filled with our Subjects professing the Religion of the Church of Rome, It is therefore our Will and Pleasure that in all cases where such Persons shall or may be admitted into any such Office or Place, the Oath prescribed in and by an Act of Parliament passed in the fourteenth Year of our Reign, intituled „An Act for making more effectual pro„vision for the Government of the Province of Quebec in North „America" and also the usual Oath for the due execution of their Places and Trusts respectively shall be duly administered unto them in lien of all other Tests and Oaths whatsoever. *And we* do further give and grant unto you full power and authority, from time to time, and as often as you shall see occasion, by yourself or

by anyother Person or Persons to be authorized by you in that behalf, to administer and give the said Oath prescribed in and by the aforesaid Act of Parliament, passed in the fourteenth Year of our Reign, intituled „An Act for making more effectual Provision for the Government of the Province of Quebec in North America", to all and every such Person and Persons, professing the Religion of the Church of Rome, who shall at any time or times pass into our said Island or shall be resident or abiding therein, in lien of the Tests and Oaths above directed to be given to them orany of them in that behalf. *And we* do hereby give and grant unto you. the said Sir James Cockburn, by yourself or by your Captains and Commanders, by you to be authorized, full power and authority to levy arm, muster, command and employ any Person whatsoever, residing within our said Island, and as occasion shall serve to march them from one place to another or to embark them for the resisting and withstanding of any Enemies, Pirates and Rebels both at Land and at Sea and (if it shall so please God) to vanquish, apprehend, and take them and being taken to cause execution to be doue upon them according to Law, or to keep and preserve them alive at your discretion, and to execute Martial Law in time of Invasion, or at other times when by Law it may be executed, and to do and execute all and every other thing or things which to our Governor and Commander in Chief doth or ought of right to belong. *And We* do hereby give and grant unto you full power and authority, when you shall see cause or judge any Offender or Offenders for Criminal Matters, or for any Fines or Forfeitures due unto us, fit objects of our Mercy, to pardon all such Offenders and to remit all such Offences, Fines and Forfeitures, High Treason and wilful Murder only excepted, in which cases you shall like wise have power upon extraordinary occasions to grant Reprieves to the Offenders until and to the intent our Royal Pleasure may be known therein. *And We* do hereby require and command all officers civil and military and all other Inhabitants of our said Island, to be obedient; aiding and assisting unto you in the execution of this our Commission and of the Powers and Authorities herein contained. And in case of your death, or necessary absence from the said Island, if there be no Person upon the Place commissioned or appointed by Us to be our Lieutenant Governor within the said Island *Our Will* and Pleasure is that the Officer, for the time being commanding our Forces in our said Island, do take upon him the administration of the Government of our said Island and execute this our said Commission and Instructions and the several Powers and Authorities therein contained in the same manner to all intents and purposes as you, our said Governor and Commander in Chief, might or ought to do for and during our Will and Pleasure. *And We* do hereby declare ordain and appoint that you, the said Sir James Cockburn, shall

and may hold and enjoy the place of our Governor and Commander in Chief in and over our Island of Curacoa as also of all our Forts and Garrisons erected and established or which shall be erected and established in our said Island with all and singular the Powers and Authorities hereby granted unto you for and during our Will and Pleasure.

In Witness whereof We have caused these our Letters to be made Patent *Witness* Ourself at Westminster the fourth Day of May in the forty seventh Year of ou Reign.

By Writ of Privy Seal,
Bathurst and Bathurst.

Entered at the Treasury Chamber Whilst all this 12th day of May 1807.

FREDK. NICOLAY.

KARAÏBEN EN GUIANA

DOOR

C. H. DE GOEJE

Voorverleden jaar verscheen in het Journal de la Société des Américanistes de Paris eene doorwrochte studie van den Rev. James Williams over den oorsprong van den naam Guiana of Guayana [1]). De schrijver toont daarin vrij overtuigend aan, dat deze naam verband houdt met den gelijkluidenden naam van een Indianenstam die vroeger woonde ten Zuiden van den benedenloop van de Orinoco.

Aansluitende daarbij, zijn op het XXIste Americanisten-congres eenige beschouwingen gegeven, door steller dezes, over stamnamen, in het bijzonder bij Karaïbische volkeren.

Op verzoek van de redactie van dit tijdschrift, moge ook hier een en ander worden medegedeeld over deze onderwerpen.

In den nacht van Donderdag 11 op Vrijdag 12 October 1492, tien weken na vertrek uit Spanje, kreeg men van de schepen van Columbus land in het zicht, en den volgenden ochtend zetten de ontdekkingsreizigers voet aan wal in de nieuwe wereld.

Dit eerst bereikte land was Guanahani [2]), San Salvador of Watling island van de Bahama-groep.

Met de bevolking werd vriendschappelijke aanraking verkregen, en zoo ging het veelal ook op den verderen

---

[1]) Besproken in dit Tijdschrift, 6e jaargang blz. 82 door Jhr. L. C. van Panhuys, die daarbij verschillende aanvullende mededeelingen heeft gedaan. Zie ook het wederwoord van den heer Williams op blz. 187 d.a.v.

[2]) In de hier vermelde Spaansche of Indiaansche woorden stelt *u* voor, de Nederlandsche oe-klank.

tocht door de Bahama-eilanden, langs de Noordkust van Cuba en de kust van Hispaniola (Haïti).

Op deze reis kreeg men veel te hooren over de bewoners van een land Caniba, Canima, Cariba of Charis, geduchte krijgers en menscheneters, waarvoor de inboorlingen van Guanahani, Cuba en Hispaniola buitengewoon bevreesd waren. De Cannibale(s) of Caraïbe(s) zooals die gevaarlijke lieden zich noemden, strekten hunne strooftochten tot in deze streken uit [1]).

Toen Columbus het volgende jaar weder den oceaan overstak, stuurde hij zuidelijker en kwam Zondag 3 November bij een eiland dat hij naar den dag van de week „Dominica'' noemde. Hier werd geen bevolking gezien, maar om de noord zeilende vond men op het eiland dat „Guadeloupe'' werd gedoopt, nederzettingen van die Caraïben waarvan reeds zooveel was vernomen. Verderop werden de Spanjaarden in een strijd gewikkeld met Caraïben, waarbij deze lieden, vrouwen zoowel als mannen, grooten moed aan den dag legden.

Op zijn derde reis, die in 1498 aanving, hield Columbus nog zuidelijker aan en maakte 31 Juli land bij een eiland, dat hij den naam van Trinitad gaf. Iets meer om de West werd op het vasteland van Zuid-Amerika aan wal gegaan [2]).

Men ontmoette hier vele inboorlingen, die zeiden dat dit land Paria heette. Het reisverhaal vermeldt er evenwel bij, dat deze menschen eene taal spraken die men niet kende. Bijzonder goede gelegenheid dus voor een misverstand! — De latere kolonisten troffen in deze streken een volksstam aan die Paria of Pariagoto heette; het lijkt zeer

---

[1]) De hier gebruikte gegevens zijn ontleend aan berichten van Las Casas en Fernando Columbus (1536), Duitsche vertaling (Leipzig ± 1890) van de uitgave van de Navarrete, en aan Petrus Martyr Anghiera, De Orbe Novo (1516), Fransche uitgave (Paris, 1907). Het verloren gewaande volledige reisjournaal van Columbus, schijnt onlangs te Mexico te zijn teruggevonden.

[2]) Deze landing is afgebeeld op den postzegel van Venezuela 1893, 25 centimos violet, de landing op Guanahani op de postzegels der Vereenigde Staten van Noord-Amerika 1869, 15 cents bruin en blauw en van 1893, 2 cents violet.

wel mogelijk dat de inboorlingen die Columbus ontmoette, te kennen wilden geven dat hier de Paria's woonden.

Over de Caraïben en Caribana wordt in het verhaal van deze landing niet gerept. In de beschrijving van de reis van Alonzo de Hojeda in 1499 heet het echter: „Enfin il arriva à l'extrémité orientale de l'Uraba, que les indigènes appellent Caribane, car c'est de ce pays que les Caribes insulaires tirent leurs origines et ils en ont gardé le nom". En Thomas Ortis en zijne metgezellen, die enkele jaren later missiewerk verrichtten in de landstreek Chiribichi, iets ten Westen van het tegenwoordige Cumana, vertelden: „que les indigènes se nomment Cannibales ou Caribes et qu'ils mangent de la chair humaine. Le pays des Caribes est très étendu comme superficie. Il est plus grand que l'Europe. Les indigènes ont des flottes de barques creusées dans les troncs d'arbres. Ils vont à la chasse des hommes à travers la multitude des îles, comme on va dans d'autres pays à travers les forêts et les bois pour tuer des cerfs et des sangliers. Carib dans toutes les langues de la région équivaut à plus fort que les autres. De là l'origine du mot Caribe. Aucun habitant des îles ne prononce ce nom sans éprouver un sentiment de terreur. Les Caribes tirent aussi leur nom de la région de Caribana, à l'est du golfe d'Uraba: c'est là que ces Barbares disséminés dans ces énormes espaces ont à diverses reprises exterminé des bandes entières d'Espagnols" [1]).

In de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw hebben de Europeesche ontdekkers, handelaars en kolonisten nog menigen kamp gevoerd met de strijdvaardige Karaïben, maar ook werden vriendschappelijke betrekkingen aangeknoopt en leerde men deze Indianen waardeeren [2]). Er bleek dat de „Karaïben" van het vasteland zichzelve Kalienja, Carina of Cariniaco noemden, die op de Antillen: Callinago of Karinaku, in de vrouwentaal Callipo-

[1]) Petrus Martyr. op cit. 8e décade, 6e hoofdstuk.

[2]) Zie o.m. Labat, Voyage du chevalier Des Marchais en Guinée, isles voisines et à Cayenne. Amsterdam, 1731. Tome quatrième. R. Breton, Dictionaire Caribe-François. Auxerre, 1665. Ed. fac-similé par Jules Platzmann. Leipzig 1892, bij het woord *callinago*, en inleiding.

nam of Karifuna, welke laatste naam later ook meer algemeen werd, en eveneens („Garifuna") in gebruik is bij de afstammelingen van de in 1795 naar Britsch-Honduras gedeporteerde „eiland-Karaïben". De naam Karaïb, Caribe of Galibi is bij de Europeanen in gebruik gebleven; daarentegen heeft Kannibaal de algemeene beteekenis van „menscheneter" gekregen, en wordt niet meer gebruikt voor dezen Indianenstam, welke trouwens sedert lang die (wellicht met magische opvattingen samenhangende) gewoonte heeft laten varen.

De door de Spaansche ontdekkers vernomen naam Caribe, Cannibale enz. is waarschijnlijk slechts eene verbastering van Kalienja geweest, terwijl Caribana òf precies hetzelfde woord is, dat door een misverstand is toegepast op het land der Kalienja's, òf een maaksel is geweest van andere stammen of van de Spanjaarden.

Het is echter ook mogelijk, dat een woord Caraïb, Carib of Canibaal met de beteekenis van „vreemdeling", „doodslager" of iets dergelijks, reeds deel uitmaakte van den woordenschat van de bewoners der Antillen, vóórdat de Kalienja's zich in die streken vertoonden.

De inboorlingen van Guanahani, Cuba en Hispaniola waarmede Columbus het eerst in aanraking kwam, spraken vermoedelijk eene taal die verwant is aan de taal der Arowakken in het kustgebied van Guiana. Talrijke andere volkeren, wonende in een breede strook beoosten den Andes-keten (doch niet zuidelijker dan den Steenbokskeerkring), spreken eveneens talen die hieraan verwant zijn. Men vat ze daarom samen onder den naam van „Arowaksche taalfamilie".

Eene andere groote taalfamilie is die, welke men noemt de „Karaïbische" naar de hiertoe behoorende „Karaïben" (Kalienja's), Deze volkeren wonen in vrijwel het geheele stroomgebied van Orinoco, Amazone en tusschengelegen rivieren.

Een derde groote groep spreekt het Tupi, de „lingua geral" van Brazilië, of daarmede verwante talen; haar woongebied is ongeveer geheel Brazilië met Paraguay.

Hoewel deze taalfamilies scherp onderscheiden zijn,

zijn er toch sporen van oude verwantschap of van ontleeningen uit een tijd toen de groepen zich nog niet hadden opgelost in vele verspreide volkeren. Bovendien bevatten verscheidene talen woorden uit niet-verwante talen ,die vermoedelijk zijn overgenomen bij aanrakingen tusschen de stammen in een lateren tijd.

Van dit alles levert het woord Karaïb eene illustratie. In de Tupi-talen is er een woord *karaïba* of *kariwa* dat de beteekenis heeft van „slim", „handig", misschien ook van „wijs", „wetend", welk woord ook wel den medicijnman aanduidde [1]). Vermoedelijk houdt hiermede verband, dat hetzelfde woord ook gebezigd wordt in de beteekenis van „vreemdeling, blanke, Christen, Portugees" [2]), en in deze laatste beteekenis is het woord door vele niet-Tupi stammen overgenomen; bijv. duiden de Ojana's en Trio's in Zuid-Suriname, de Brazilianen aan met het woord *kalaiwa*. Met de eerste beteekenis van *karaïba* houdt wellicht verband het woord *kanaima*, dat bij de Makoesji's en andere Karaïbische stammen in de buurt van het Roraima-gebergte beduidt: „heimelijke moordenaar", „mensch die met tooverkunsten kwaad doet", enz. [3]).

Het is niet onwaarschijnlijk dat de lieden die in lang vervlogen tijden de taal spraken waaruit de verschillende Karaïbische talen zijn voortgekomen, zichzelve aanduidden met een naam waarvan de tegenwoordige naam *kalienja* afkomstig is. Want ,in de beteekenis van „mensch van den eigen stam", zijn hierop gelijkende woorden nog in andere Karaïbische talen in gebruik, n.l. in het Ojana

---

[1]) Jean de Lery, Histoire d'un voyage faict en la terre du Brésil, autrement dite Amerique. Paris (?), 1585, p. 277 etc.

[2]) Lucien Adam, Matériaux pour servir à l'établissement d'une grammaire comparée des dialectes de la famille Tupi. Paris, 1896. Vocabulaire comparée no. 201. C. Tatevin, La langue Tapihiya. Wien, 1910. p. 131. C. P. F. von Martius, Beiträge zur Ethnographie und Sprachenkunde Amerika's zumal Brasiliens. Leipzig, 1867. I p. 748, 753, 754.

[3]) Th. Koch-Grünberg, Vom Roraima zum Orinoco III. Stuttgart, 1923 p. 216. A. W. Nieuwenhuis, Principles of Indian medicine in American ethnology and their psychological signification. Janus, Leiden, London & Paris, Juli—Aug. 1924 (opgedragen aan het 21e Americanisten-congres te 's Gravenhage). p. 334.

(Zuid-Suriname) *kalina*, in het Hianakoto (Columbia) *kalihona*, in het Akawai (Britsch Guiana) *kapohn*.

Op een nog dieper niveau hangt misschien het Karaïbische woord *kalienja* samen met het Tupi woord *karaïba*.

De zee tusschen Centraal-Amerika en de Antillen draagt nog den naam Caribische Zee, en hier en daar bevatten geografische namen nog het woord Caribe. Maar Caribana, als naam voor de Noordkust van Zuid-Amerika is geleidelijk in onbruik geraakt, en thans geheel verdrongen door den naam Guiana of Guayana.

In 1532 voeren de Spanjaarden onder Diego de Ordas voor het eerst de Orinoco op, en sedert dien tijd verschijnt in de geschriften over dit land de naam Guayana [1]) of naar Engelsche schrijfwijze (Walter Raleigh, 1595) Guiana, naar oude Nederlandsche schrijfwijze soms (Cabeliau 1599) Weyana en (Laet, 1625) Wiana [2]). Waarschijnlijk hangt deze naam samen met dien van de Guayano's, Guayana's of Wayana's, een Karaïbische stam wonende ten Zuiden van den benedenloop van de Orinoco [1]).

Er zijn over de 100 Karaïbische volksstammen bekend, die elk een eigen naam dragen, en daarenboven verscheidene ondergroepen die eveneens afzonderlijke namen voeren.

Vele van deze namen hebben met elkaar gemeen, dat zij alle eindigen op *koto* of iets dergelijks, bijv. Pariagoto, Pianakoto, Kenolokog, enz. Eene andere groep heeft den uitgang *ana* of *yana*, Fransche spelling *yenne*, bijv. Dekuana, Kaikutschana, Oyana, Tocoyenne enz.

Het ligt voor de hand , aan te nemen dat zulke namen zijn samengesteld uit een woord dat karakteristiek is voor

---

[1]) Williams, op. cit.

[2]) Sir W. Raleigh, The discovery of ...... Guiana. 1596. Ed. Hakluyt Society, London 1848.

P. M. Netscher, Geschiedenis van de koloniën Essequebo, Demerary en Berbice, Den Haag 1888.

J. K. J. de Jonge, De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië, 1e deel. 's Gravenhage — Amsterdam, 1862.

Ioannes de Laet, Nieuwe Wereldt. Leyden, 1625. 14e boek, Inleiding.

het volk dat den naam voert, en een algemeen-Karaïbisch „volksstamnaam-vormend achtervoegsel."

De meeste van die woorden, en verscheidene van de namen waarin niet een van de genoemde uitgangen voorkomt, zijn min of meer duidelijk te herkennen als de Karaïbische naam voor een dier, in enkele gevallen een boom of plant, of „vuur", „water" enz.; bijv. *piana* = arend, *kaikutschi* = jaguar. En zoo zouden Guayana en Uayana of Oyana (de naam van den bekenden stam in Zuid-Suriname) *kuai* = mauritiepalm kunnen bevatten [1]), of *wai, woi* = roode ceder, de Surinaamsche piesi.

De overeenkomst tusschen de Karaïbische talen wijst op gemeenschappelijken oorsprong, de overeenkomst in karakter van de stamnamen wijst op een ontstaan van de thans afzonderlijke stammen uit families of clans van één volk, en het is niet onwaarschijnlijk dat die namen wortelen in de wereldbeschouwing, de magische en religieuze opvattingen van dat oude volk. Meer valt hiervan voorloopig niet te zeggen.

---

[1]) Williams, van Panhuys, op. cit.

BOEKBESPREKING

Tropisch Nederland. Aardrijkskunde van onze overzeesche gewesten. (Veranderde titeluitgave van Oost- en West-Indië), door JOH. H. PIK en K. ZEEMAN. Met foto's en kaarten. Tweede druk. W. Versluys' Uitgevers-Mij. Amsterdam, 1924.

De Aarde en haar Volken. Aardrijkskundig Leerboek, door O. TEN HAVE en DR. L. M. G. KOOPERBERG. Deel III (B.): Nederlandsch Oost- en West-Indië. Geographisch en Economisch. Nygh & van Ditmar's Uitg. Mij. Rotterdam, 1924.

Leerboek der Aardrijkskunde, door U. D. KEISER en G. J. A. MULDER. Derde deel (Overig Europa en Nederlandsch Oost- en West-Indië). Derde druk. J. B. Wolters, Groningen, Den Haag, 1924.

Het regent nu letterlijk pogingen om ons volk kennis bij te brengen van Oost- en West-Indië. In de aflevering van November 1924 van dit tijdschrift kondigde ik het boek aan van C. Mensch, *Geographie van Oost- en West-Indië,* W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle 1924, voor zooveel West-Indië betreft, en nu liggen voor mij de drie bovengenoemde leerboeken, nagenoeg gelijktijdig verschenen en alle drie in samenwerking geschreven. Misschien hebben er nog meer het licht gezien.

Deze wedijver van geographen en uitgevers verdient alle waardeering. Een oud koloniseerend volk als het Nederlandsche kan niet licht te veel aandacht wijden aan die overzeesche gebieden. Voor hen die aardrijkskunde onderwijzen of studeeren wordt de keus uit den overvloed niet gemakkelijk.

In hetgeen hieronder volgt bepaal ik mij tot West-Indië.

Van de eerste uitgave (1919) van het boek van Pik en Zeeman gaf ik in de aflevering van Juni 1919 (1e jg. blz. 165) een korte bespreking, waarbij ik op eenige onjuistheden wees, die in den

nieuwen druk voor een deel zijn blijven staan. Daar het wenschelijk is dat ze in een volgenden druk niet meer voorkomen, wil ik daarop nogmaals de aandacht vestigen, alsook op eenige andere. In het algemeen herhaal ik hier hetgeen ik bij een vroegere gelegenheid in overweging gaf: n.l. de proeven te laten lezen door iemand die de gebieden uit eigen aanschouwing kent.

Uit het verband waarin de heeren Pik en Zeeman de gele koorts noemen, zou men kunnen afleiden dat zij de ziekte voor endemisch in Suriname houden. Nu is er tallooze malen op gewezen dat gele koorts daar alleen kan voorkomen, wanneer ze van buiten ingevoerd wordt, waartegen quarantaine-maatregelen waken. Men noemt toch hier de cholera niet onder de endemische ziekten.

In 1924 bezochten twee geneesheeren van de Rockefeller Foundation, Dr. Conner en Dr. Potier, de landen van Midden- en Zuid-Amerika in verband met de bestudeering van de gele koorts. In Mei en Juni waren ze in Suriname. Op 6 Juni hielden zij een causerie in het clubgebouw van de studenten der Geneeskundige School, waarbij Dr. Conner o.a. verklaarde dat gele koorts in Suriname niet endemisch voorkomt, aangezien het aantal Stegomyia-muskieten — de overbrengers der ziekte — dat men daar heeft, de sporadische gevallen tot een epidemie zou uitbreiden.

Dat de Surinaamsche kaaiman voor den mensch niet gevaarlijk is — blz. 189 — zou ik, althans wat betreft de volwassen dieren, naar wat ik er van gezien heb, niet gaarne onderschrijven.

De plantages liggen niet bij de riviermonden, maar langs de rivieren en in het district Coronie aan de zeekust.

Of men er in slagen zal uit de kleine landbouwers, voormalige contractkoelies, goedkoopere arbeiders voor de plantages te betrekken, betwijfel ik, tenzij de aanvoer van werkkrachten uit Java zeer belangrijk toeneemt en een groot aantal zich in de kolonie vestigt na afloop van hun verbintenis. (Zie hieromtrent het in 1920 verschenen „*Rapport der Studie-Commissie*" van het Suriname Studie-Syndicaat.)

Waar de planters zooveel werkkrachten uit Java kunnen krijgen als zij noodig hebben kan men niet zeggen — blz. 191 — dat het arbeidersvraagstuk voor de plantages nog steeds niet opgelost is. Een andere oplossing dan door aanvoer van buiten is binnen afzienbaren tijd niet te verwachten.

Niet 45.000, maar 33.621 slaven zijn in 1863 vrij verklaard.

De grondstof, waaruit men in Amerika kauwgom bereidt —blz. 192) — is niet de balata. Wèl is de boom welke die grondstof (in Venezuela „pendare" genoemd) levert van dezelfde familie als de Mimusops Balata Gaertn., maar toch een andere boom.

Petroleum mag nog niet genoemd worden onder de delfstoffen, die de bodem bevat. Men is nog aan het onderzoeken. Het goud komt in de bosschen niet alleen bij de rivieren voor.

Het weven van „katoenen schortjes" — blz. 194 — als nijverheid van de Indianen mag in een volgende uitgave geschrapt worden en plaats maken voor de vervaardiging van „pagalen" — rieten koffers — door de mannen en kruiken, pannen en potten door de vrouwen.

Het getal Boschnegers bedraagt meer dan het door de schrijvers vermelde getal van 10.000, maar dat konden deze nog niet weten, omdat het Koloniaal Verslag van Suriname over 1922 laat in 1924 is verschenen. In een artikel in *„De West-Indische Gids"* van Augustus 1923 (55e jg. blz. 197) over *„Bevolkingscijfers van Britsch Guiana en Suriname"* achtte ik het getal van 9770, dat het Koloniaal Verslag van 1920 als de getalsterkte der Boschnegers aangaf, te laag. Dit is juist gebleken. Het Koloniaal Verslag over 1922 vermeldt nu voor die getalsterkte 18454.

In de vorige uitgave (1919) werd medegedeeld dat een landbouwcredietbank „in wording" was. Dit had in de nieuwe uitgave niet meer mogen staan. De Statuten zijn n.l. in 1918 goedgekeurd en de instelling (N.V. West-Indische Cultuurbank) is reeds lang in werking.

Vooralsnog bestaat het „zelfbestuur" van Suriname slechts in naam, en dat de kleine landbouw bloeit is nog een vrome wensch.

Dit wat Suriname betreft. Er is nog het een en ander waarbij een vraagteeken zou mogen worden geplaatst, maar ik ga dat voorbij om niet te uitvoerig te worden.

In een volgende uitgave moge de opmerking dat in droge jaren de booten drinkwater uit New York te Curaçao aanvoeren — blz. 201 — verdwijnen, indien het althans niet de bedoeling is dat de booten dat doen voor eigen gebruik. Wat in Van Kol's *„Naar de Antillen en Venezuela"*, Leiden 1904, blz. 287 daaromtrent is medegedeeld, zal een op zich zelf staand geval geweest zijn.

Cassave is op Curaçao geen hoofdvoedingsgewas. Dat is de kleine maïs, volgens Dr. Hendrik P. N. Muller *„Door het land van Columbus"*, Haarlem 1905, blz. 434, het Afrikaansche kafferkoren. Zoowel op dit eiland als op St. Eustatius is de sisalcultuur stop gezet. Sinds 1921 is er geen sisalvezel meer uitgevoerd. Op St. Eustatius beteekent de katoencultuur weinig meer. Op Aruba komt wel goud voor, maar de goudindustrie is tot stilstand gekomen. Het stopzetten van de poging om op Saba zwavel te ontginnen is reeds een oude geschiedenis.

* * *

In het in de tweede plaats genoemde boek wijden de heeren ten Have en Dr. Kooperberg aan Suriname 9 en aan Curaçao 5 bladzijden, voorafgegaan door een kort overzicht van de geschiedenis der West-Indische Compagnie.

De stof is in die weinige bladzijden goed en overzichtelijk behandeld. Even als in het boek van de heeren Pik en Zeeman is het topographisch materiaal terecht zeer beperkt. Met het oog op een volgende uitgave veroorloof ik mij eenige opmerkingen:

De beslissing van den Czaar in het Lawa-geschil dagteekent van Mei 1891, niet van 1888.

„In de droge tijden waait de passaat ongestoord en geeft dan in de vlakte lichte regens bij zijn stijging tegen het gebergte". Wordt met „vlakte" bedoeld het uitgestrekte, vlakke alluviale gebied, dan betwijfel ik de juistheid van de verklaring der lichte regens. (Zie het artikel „klimaat" in de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*").

Het is niet juist te zeggen dat de Indianen van de bevaarbare riviergedeelten door de Boschnegers verdrongen zijn. De Indianen die aan den bovenloop der rivieren woonden, zijn — misschien — verder naar het zuiden gedrongen, maar in de benedenlanden wonen nog — volgens de jongste opgaven — 2545 Arowakken en Karaïben. Talrijk zijn ze nooit geweest. Het is hoofdzakelijk de Roomsch Katholieke Missie, die onder deze Indianen arbeidt.

Waarom is het eigenlijk onjuist allen die in de kolonie geboren zijn „creolen" te noemen?

Omtrent de tegenwoordige maatschappelijke positie der Joden in Suriname moge ik verwijzen naar het artikel van D. Regeling „*de Joden in Suriname*" in „*Onze Eeuw*" van Juli 1922.

Het contract bindt de immigranten voor 5, niet voor 3 jaren.

Niet juist is het te zeggen dat van de 33.000 vrijverklaarde negers de meesten het natuurleven in de wouden verkozen boven dat van landarbeider. Het is altijd een betrekkelijk klein deel geweest dat de voorkeur gaf aan de boschbedrijven. (goud en balatawinning).

Wat de schrijvers zeggen over de mislukking van de Bacovencultuur is er geheel naast. Dit hier aan te toonen zou mij te ver voeren. De juiste toedracht van de zaak kan men vinden in het voortreffelijk gedocumenteerde geschrift van wijlen den oud-gouverneur Mr. H. J. Smidt „*Suriname en Nederland naar aanleiding van de bacovenzaak*", Haarlem 1913.

Sisal is geen cultuurproduct van Suriname en mangrove-bast komt na 1919 niet meer voor op de uitvoerlijsten.

Dat na het aftreden van Gouverneur Lely de aanleg van den spoorweg niet verder is voortgezet is niet juist. Gouverneur Lely verliet de kolonie in September 1905 en de aanleg van den spoorweg was eerst in 1912 voltooid. „Vrij belangrijk" kan men het vervoer niet noemen.

De Nederlandsche Handelmaatschappij doet in Suriname geen bankzaken. Zij heeft er een groote suikerplantage, waarvan de fabriek niet lang geleden gemoderniseerd is.

„Uit den aard der zaak — aldus de schrijvers — zoekt Nederlandsch kapitaal en Nederlandsche energie liever emplooi in Oost-Indië, waar meer kans op succes bestaat". Ik ben zoo vrij, wat de meerdere kans op succes betreft, met de schrijvers van gevoelen te verschillen. Het is niet goed in een aardrijkskundig leerboek deze meening te propageeren. Werd Nederlandsch kapitaal in Suriname *even ruim aangewend en met dezelfde energie en zaakkennis* als in Oost-Indië dan zou de kans op succes even groot zijn als in Oost-Indië. Ik veroorloof mij hier een aanhaling uit een artikel van de heeren Kasteleyn en Kluvers — die èn Indië èn Suriname kennen — in „*De West-Indische Gids*" van Februari 1920 (1e jg. 2e deel blz. 291):

„Een ontwikkeld Suriname zou wel eens een solieder koloniaal bezit voor Nederland kunnen blijken dan een ontwikkeld Oost-Indië, dat een groote evolutie ondergaat om te bereiken wat in Suriname reeds bestaat, het leven van allen onder dezelfde wet en misschien nog meer. Het Nederlandsche kapitaal ook moge inzien, dat belegging in Suriname op den duur wel eens veiliger zou kunnen blijken dan in onze O.I. bezittingen".

In denzelfden zin heeft ook meermalen de heer Pyttersen, die ook èn Indië èn Suriname kent, in dit tijdschrift en elders geschreven. Ik zou de schrijvers raden ook kennis te nemen van het artikel van Prof. Went in het „*Haagsch Maandblad*" van October 1924, van Mr. Schoch's verslagen van de Surinaamsche Bank en van het artikel „*Nederland en Suriname*" van de hand van den oud-gouverneur Staal in „*De Amsterdammer*" van 24 October 1924.

De ontvluchten uit de Fransche deportatie oorden aan de Marowijne zullen het met de schrijvers niet eens zijn dat Albina vaak een „toevluchtsoord" voor hen is. Zouden ze daar voet aan wal zetten dan werden ze onmiddellijk ingerekend en naar den anderen oever teruggebracht.

De heeren ten Have en Kooperberg laten bij langdurige droogte op Curaçao water aanvoeren „uit Venezuela e.a.". Ook dit zal maar een enkelen keer hebben plaats gehad.

* * *

Het in de derde plaats genoemde boek van de heeren Keiser en Mulder geeft aan Suriname 5 en aan de West-Indische Eilanden 3 bladzijden. Dit is reeds de derde druk, maar de gegevens zijn niet up to date. -Om een paar voorbeelden te noemen:

Voor het aantal inwoners van Suriname, voor zoover ze onder maatschappelijk verband staan — d.i. dus zonder de Indianen en Boschnegers — wordt opgegeven 85.000, terwijl dit eind 1922 bijna 111.000 bedroeg. Men zou er hebben „1200 Israëlitische Creolen uit Brazilië afkomstig". Zoo in het algemeen kan men dat niet zeggen, al zijn van velen de voorouders een kleine drie eeuwen geleden uit Brazilië gekomen. Het getal Britsch-Indiërs en het getal Javanen is veel grooter dan de schrijvers aangeven en men kan onjuist noemen de mededeeling dat de Javanen liever verkiezen naar hun land terug te gaan. De groote meerderheid blijft.

Sedert 1901 worden alle 13 leden van de Koloniale Staten door de kiesgerechtigden gekozen, dus niet meer 4 door den Gouverneur benoemd.

De cultuur van Arabische koffie is reeds lang opgegeven, evenals die van rubber. Ook deze schrijvers noemen petroleum onder de schatten van den bodem, wat een weinig voorbarig is.

Dat de gegevens niet up to date zijn blijkt ook uit blz. 220, waar de uitvoer niet later dan van 1914 wordt medegedeeld en waar nog sprake is van een 14 daagschen dienst van den Koninklijk West-Indischen Maildienst, die al sedert eenige jaren den dienst beperkt heeft tot een vierwekelijkschen.

Met genoegen constateer ik dat het boek, wat de grenzen van Suriname aangaat, bij is. Van de oostgrens wordt gezegd dat het nog niet is uitgemaakt aan wien het gebied tusschen de Litanie en de Marowini moet toebehooren, en van de westgrens dat er geen zekerheid bestaat of die de Koeroeni of de Nieuwe Rivier volgt.

De Koloniale Raad van Curaçao bestaat niet uit de leden van den Raad van Bestuur en acht ingezetenen die door de Koningin benoemd worden. Sedert 1901 zijn de ambtelijke leden uit den Kolonialen Raad verdwenen; alle 13 leden worden door de Koningin benoemd.

„De bevolking [van Curaçao] bestaat uit Creolen, Negers en Mulatten". Wie worden met „Creolen" bedoeld?

Fosfaat en goud worden op Aruba niet meer ontgonnen.

Men komt wel een weinig achteraan als men in 1924 vertelt dat dat op St. Eustatius de katoen-cultuur wordt ingevoerd op initiatief van de Vereeniging van Twentsche fabrikanten.

Niet Hellsgate, maar The Bottom, ook Leverock's town genoemd, is de hoofdplaats van Saba.

Bij de voorbereiding van den vierden druk zal aan het bovenstaande aandacht dienen geschonken te worden en nog het een en ander gewijzigd dat hier niet is aangeduid.

Ten slotte moet het mij van het hart dat de lezing dezer leerboeken den indruk achterlaat, dat bij de schrijvers de belangstelling in de West-Indische gebieden van Nederland nog niet is wat ze behoorde te zijn.

Den Haag, October 1924 H. D. B.

EMIGRATIE UIT OOST-INDIË NAAR SURINAME IN 1714?

De heer W. H. A. van Romondt, Referendaris bij het Departement van Koloniën, heeft de vriendelijkheid gehad mijne aandacht te vestigen op de volgende mededeeling op blz. 113 van het in 1910 bij Methuen & Co. Ltd. te London verschenen boek van Sir Harry H. Johnston „*The Negro in the New World*".

„Owing to dissatisfaction with negro slave labour the Dutch in 1714 attempted to introduce natives of the East Indïes — „kulis" — into Guiana, thus forestalling the „coolie" traffic of the nineteenth century. But the experiment was a failure; the East Indians were badly treated, many died, and a few ran away and joined the „bosch negers" in the forests".......

Daar ik deze poging van 1714 in de litteratuur niet bevestigd vond, vroeg ik inlichtingen aan Mr. Bijlsma, Archivaris Algemeen Rijksarchief, die mij het volgende schreef:

„Naar aanleiding van Uw vraag van 18 dezer [November 1924] betreffende eene mogelijke koelie-immigratie in Guyana anno 1714 heb ik een onderzoek ingesteld, dat evenwel geen aanwijzingen heeft opgeleverd. Voor Suriname bezitten wij de brieven van den Gouverneur aan de Societeit; over het jaar 1714 maken deze brieven van invoer van O. Indische werkkrachten geen melding. Voor Essequebo zijn wij aangewezen op de papieren der W. I. Compagnie; ik raadpleegde de reso--lutien der kamer Zeeland (die juist over de jaren 1713—1714 velerlei over de slavenhandel bevatten) doch evenmin met gunstig resultaat. De brieven uit Essequebo in deze jaren naar patria gezonden, zijn niet bewaard gebleven".

De nadere inlichtingen aan den heer van Romondt, op diens verzoek, door Sir Harry Johnston verstrekt,

hebben niet geleid tot het opsporen van de bron waaraan de zoo preciese mededeeling is ontleend.

Merkwaardig is vooral de mededeeling dat de vluchtelingen zich bij de boschnegers gevoegd hebben.

Dat de schrijver hier Suriname op het oog heeft volgt ongetwijfeld uit het gebruik van het woord „boschnegers".

H. D. B.

HET SURINAMEVRAAGSTUK

DOOR

H. G. BRANDON

Onderhoofd van de afdeeling Handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel te Buitenzorg, Java.

I. STELLING

Wat is het Surinamevraagstuk? Zooals ik het opvat, gaat het om het vinden van wijze en middelen, om een kleine bevolking in een groot vruchtbaar tropengebied in staat te stellen, zich een goed bestaan te verwerven in haar land en een krachtig gezond welvarend en bloeiend gemeenebest te vormen.

Zelden trof ik een duidelijke, korte stelling van het veel besproken en vaak overwogen vraagstuk, doch uit de wijze waarop de armzalige toestand, waarin de kolonie verkeert, meestal werd behandeld en de middelen om haar uit haar verval op te heffen werden gezocht, viel af te leiden, dat men zich het vraagstuk nagenoeg steeds dacht: „is het mogelijk om bloeiende winstgevende ondernemingen in Suriname op te zetten en dan hoe?" terwijl dan verheffing van de welvaart van de bevolking als een nevenprobleem beschouwd werd, waarvan de oplossing vanzelve wel zou komen, indien het gelukte een manier te vinden om winstgevende grootlandbouwondernemingen in het land te vestigen.

Ook werd het vraagstuk meer beperkt tot de vraag hoe een sluitende begrooting te verkrijgen, welke het Moederland van de chronische subsidieverleening zou kunnen verlossen, of nog anders hoe de staatkundige positie van de Kolonie tot het Moederland zoodanig te regelen, dat er eene voor beiden meer bevredigdende verhouding tot elkaar, dan onder de bestaande omstandigheden het geval is, ontstaat.

Meer gevolgen van den belabberden toestand, waarin de Kolonie verkeert werd als „Suriname vraagstuk" aangediend, doch de eigenlijke zaak waar het om gaat en waarom alles draait, is naar mij

voorkomt juist omschreven in mijne stelling van het vraagstuk.[1])

Merkwaardig is ook, dat de mogelijke oplossingen, die aangegeven werden voor den nood van Suriname, steeds slechts te bereiken waren met middelen, die niet in de kolonie zelf te vinden zijn nl. veel geld en een groote menigte goedkoope arbeidskrachten.

De zwakke zijde van deze oplossingen, waardoor ze geen vertrouwen wekken aangaande te bereiken praktische resultaten, is dat ze feitelijk geen oplossingen zijn. Men tracht slechts de gegevens te veranderen, zoodanig, dat er — naar men aanneemt — goede kans ontstaat, dat onder de aldus veranderde omstandigheden een oplossing in den zin van loonende plantage-exploitatie bereikt wordt, — doch de mogelijkheid, dat het ook dan nog op een mislukking uitdraait en slechts grooter geldelijk verlies en verslechterde toestand verkregen worden, is daarbij volstrekt niet uitgesloten.

II. ORIENTEERING

Voor zoover ik kan nagaan is de vraag wat kan bereikt worden met de aanwezige bevolking en de financieele middelen, die deze kan opbrengen, nimmer ernstig behandeld geworden: steeds werd à priori als uitgemaakte zaak aangenomen, dat die bevolking niet wil en niets met haar te bereiken valt. [2])

Dat nu acht ik een valsche praemisse — een van de vele overleveringen, die Suriname als in een ban gevangen houden — land en bevolking als het ware als een antiquiteit doen voortleven in den nieuwen tijd, onbegrepen en niet begrijpend.

Al dadelijk dringt zich nu een andere vraag op: als het nu waar is, dat de bevolking wel wil werken en zich inspannen, hoe komt 't dan, dat zij geen partij trekt van de voordeelen, die het vruchtbare land haar biedt en zij integendeel te midden van zooveel goede gaven een armzalig bestaan leidt?

Hierop is het antwoord heel nuchter: omdat zij niet *weet* hoe ze partij moet trekken van die goede gaven: ze weet niet hoe ze het land moet bebouwen, — ze weet niet, hoe ze de wildernis moet ontginnen, hoe ze het terrein moet beplanten, hoe ze vee moet fokken — zoodanig, dat ze daarmede een goed bestaan en voordeel

[1]) Zoo onderscheidde nog onlangs Dr. van Blankensteyn in zijn artikelenreeks in de Nieuwe Rotterdamsche Courant twee Suriname vraagstukken, een kleine economische en een groote internationaal-koloniaal-politieke.

[2]) Deze voorstelling van den Surinaamschen Creool is zoo algemeen verbreid en diep geworteld, dat elk goed woord, dat men van den Surinamer zegt met een goedaardig spottend glimlachje ongeloovig wordt aangehoord.

wint: het is haar nooit geleerd en hare handen staan verkeerd. Poogt iemand van haar wel eens uit zichzelve wat te beunhazen, dan levert de zwaarste inspanning hem nog niet eens genoeg op, om de maag te vullen — bij al de ontberingen, die hij zich onderwijl getroosten moet: terwijl hij juist uit zijnen aard zooveel behoefte heeft aan een behaaglijk en gezellig leven.

Nu zal hier weer dadelijk bij opgemerkt kunnen worden, dat er toch plantages zijn onder deskundige leiding, waar werk te vinden is en landbouwkennis kan worden opgedaan.

Ja, maar werken op een plantage, dat vertikt de Surinamer. Hij wil wel voor zich zelve werken en hard werken ook, indien hij de kans ziet, zich daarmede een behoorlijk bestaan te verzekeren, — maar niet voor een ander zich uitsloven en onder commando tot uiterste inspanning aangezet worden voor een karig of op zijn best net voldoende loon, om den ander kans te geven rijk te worden van de meerwaarde van zijn arbeid.

Dat is het gevolg van de psychische factor, die kenmerkend is voor den Surinamer als werker: hij wil eigen baas zijn en geen knecht. Leerling — helper — maat, best —alles wat zijn gevoel van eigenwaarde, van gelijkwaardigheid niet krenkt, wat hem niet bregt in een positie van mindere, onmondige, onpersoonlijke werkkracht, die gebaasd kan worden naar believen. Dat is de reden, waarom de Surinaamsche Creool bij voorkeur tracht naar een zg. intellectueel ambt, dan wel ambachtsman en als 't niet anders kan balatableerder en gouddelver wordt: deze zijn alle betrekkingen, waarin een zekere — meestal belangrijke — mate van zelfstandigheid wordt genoten.

Dan is er nog iets, dat den arbeid op de plantages voor dene Creool onaantrekkelijk maakt. De Surinamer heeft een bijzondere behoefte aan gezellig leven, aan vertier. Wie nu het plantageleven van den landarbeider van nabij waargenomen heeft en de omstandigheden kent, waaronder de z.g. klein-landbouwer leeft, kan het niet meer onbegrijpelijk zijn, dat een Creool daarvoor past. Ongezelliger, kleurloozer bestaan is niet denkbaar, terwijl het daarbij nog duurder is dan in de stad Paramaribo en er voor de kinderen als regel noch een behoorlijke omgeving, noch een behoorlijke, gemakkelijk te bereiken school te vinden is [1]).

Verander deze omstandigheden: maak het landleven gezellig — geef den menschen zelfstandig werk, waarbij zij gelegenheid hebben de meerwaarde van hunne inspanning zm. geheel voor zichzelf te behouden — leer hun hoe zij planten moeten en hun land

[1]) In den jongsten tijd schijnt ten aanzien van onderwijsgelegenheid eenige verbetering in de districtsomstandigheden te zijn gekomen.

aanleggen, opdat zij zaakkundig het meest mogelijke rendement van hunne energie kunnen verkrijgen: en dan werken naar mijne overtuiging de Surinamers in hun eigen land even hard — en dan nog liever — als zij dat doen buiten hun vaderland in vele vreemde landen.

Naar Nederland, naar Amerika, naar Indië overal trekt de Surinaamsche jongeling heen en men treft Surinamers in alle mogelijke betrekkingen en levensposities aan en in het algemeen behooren zij dan stellig niet onder de mindere broeders. In Indië zijn zij in alle cultures te vinden en in zeer veel gevallen hoorde ik niet anders dan met lof van hen getuigen. Waarom zouden zij dan niet evengoed werken in hun eigen land, wanneer zij op die wijze daar een even goed bestaan zouden kunnen vinden? Men voert deze vraag als regel tegen, dat deze Surinamers in den vreemde allen behooren tot de besten onder de hunnen en dat juist wat in Suriname blijft, tot de minder energieke en zelfs minderwaardige categorieën behoort. Ontegenzeggelijk is het juist, dat een van de grootste nadeelen, welke voortkomen uit den bestaanden toestand voor Suriname is, dat zijne beste zonen het land verlaten.

Doch die achterblijven zijn stellig niet allen slechts de minder goeden. Talrijke even flinken en energieken blijven in Suriname, omdat zij om verschillende redenen niet in staat zijn het land te verlaten. En zonder twijfel is het percentage flinke bruikbare menschen, dat onder de Surinaamsche Creolenbevolking te vinden is, groot genoeg om, indien hunne energie tot nuttige aanwending gebracht kan worden, een geheel ander aanzien aan den toestand van het land te geven. Op deze categorie heb ik dan ook uitsluitend het oog. Stellig zijn vele, zeer vele individuen van een laag allooi, en inderdaad valt met dezen voorloopig niets te bereiken. Immers, het is aannemelijk, dat in een Gemeenschap als de Surinaamsche, ontstaan uit een zeer heterogeen rassenconglomeraat, waarin zeer laagstaande individuen in belangrijk aantal voorkwamen, en bij een reeds generatien durende verarming en ondervoeding en voortleven onder de slechtst denkbare hygiënische en weinig minder slechte maatschappelijke omstandigheden, in een tropenklimaat, het percentage minderwaardige en gedegenereerde individuen betrekkelijk grooter — wellicht zelfs veel grooter is — dan in een andere maatschappij, op gunstiger wijze gevormd en onder betere omstandigheden bestaande.

Waar ik de oplossing van het Surinamevraagstuk tracht te vinden door betere benutting van de energie van de Surinaamsche bevolking zelve — daar denk ik uitsluitend aan het geschikte en ontwikkelde deel daarvan, de gezonde kern dus dier bevolking.

Den gunstigen indruk van deze kern verkreeg ik tijdens mijn verblijf in het jaar 1917 in Suriname. Ik heb toen gedurende ruim 7 maanden een groot aantal ambachts- en werklieden werkzaam gehouden en ben met hen in dagelijksche aanraking geweest. Ik heb ze met belangstelling geobserveerd in hunnen arbeid en heb met zeer velen hunner van gedachten gewisseld. Over hunne omstandigheden, hun streven, de pogingen die zij gedaan hadden om zich een beter bestaan te verschaffen, de mislukkingen en teleurstellingen, welke zij daarbij ondervonden en de oorzaken daarvan.

Niet alleen met deze achtenswaardige, eenvoudige werklieden, doch met vele andere personen, die door den aard van hun werk voortdurend te maken hadden met deze grootste maatschappelijke groep in Suriname, besprak ik hunne ondervindingen ten aanzien van den goeden wil, de energie en werkzaamheid dier bevolkingsgroep. Daarbij verkreeg ik de overtuiging, dat — ook alle bestaande minder goede eigenschappen, die bijna alle gevolg zijn van den beperkten horizon, die de Surinaamsche samenleving hun verschafte, in aanmerking nemende, — die menschen zeer bruikbaar, arbeidzaam, intelligent en energiek materiaal opleveren, wanneer zij onder naar hunnen aard aangename verhoudingen werken en zij behoorlijk op taktvolle wijze onderricht en bekwaamd worden.

Vooral dit laatste, want een van de sterkst sprekende, minder gunstige eigenschappen van den Creool is wel de zelfoverschatting. Hij meent spoedig volleerd te zijn, is uiterst zelfvoldaan met zijne prestaties en heeft een uiterst gevoeligen vaktrots (point d'honneur).

Een praktische bevestiging van mijnen indruk, dat de menschen wel degelijk veldarbeid willen verrichten en zich inspanning en opofferingen getroosten, maar ontmoedigd worden door gebrek aan kennis en bekwaamheid, vond ik gedurende een tournee met den toenmaligen Districtscommissaris door den Saramaccapolder. Toen ten tijde begon arbeidschaarschte in Paramaribo zich duidelijk te manifesteeren, terwijl de voorteekenen reeds op de komende voedselschaarschte duidden. De aanleg van kleine landbouwperceelen en aanplant van voedselgewassen werden sterk aangemoedigd en vele ambachtslieden hadden stukjes grond aangevraagd aan een der leidingen in den Saramaccapolder. Het resultaat was echter poover. Na korten tijd lieten de pseudolandbouwers hun stukje terrein in den steek en kwamen in de stad terug. Dat werd toen aangevoerd als een nieuw bewijs van den onwil van den Creool om den landbouw te beoefenen. Doch

wie onbevooroordeeld plaatselijk ging onderzoeken of er wellicht een andere en gegronde reden bestond voor deze onstandvastigheid, die moest wel in alle eerlijkheid tot een bevestigende conclusie komen.

Wat was toch de praktijk. Die stadslieden konden wel een bijl hanteeren en er een boom mee omkappen, maar daarom waren zij nog geen handige oerboschontginners. Nadat zij met het hun toch al ongewone werk van boschkappen zich eenige uitputtende weken hadden beziggehouden, hadden zij niet anders bereikt, dan dat zij een chaos van over elkaar gevallen boomstammen hadden geschapen, waartusschen hier en daar een paar vierkante meters terrein schoon te maken was, om iets in den grond te brengen: meer niet. Aangezien het door den wirwar van gevallen zwaar hout ten eenenmale onmogelijk was om slooten of greppels te graven, waardoor het stukje terrein eenigszins behoorlijk gedraineerd kon worden, bleken meestal die schoongemaakte plekjes nog kuilen te zijn, waarin het water zich verzamelde bij elke regenbui, zoodat elke aanplant mislukken moest. Kans om alleen en binnen den vereischten korten tijd het terrein behoorlijk vrij te maken bestond voor die menschen niet, en tijd om daar langer over te doen, bijvoorbeeld door aanhoudend branden, hadden ze niet, want tijdens dat werken stonden alle verdiensten stil: maar zij moesten toch eten en hunne vrouwen en kinderen ook. Was het wonder, dat zij dat monnikenwerk in den steek lieten en weer naar de stad terugkeerden, waar ze ten minste zoo nu en dan een karweitje konden krijgen, dat hun den mond kon openhouden? Naast zulke verlaten ontginningen waren enkele andere, waarvan de ontginners meer doorzettingsvermogen hadden ontwikkeld. Die waren nog zoo goed en zoo kwaad als 't ging ontdaan van al 't lichtere hout en in de schoone plekjes was wat rijst en mais gezaaid. De mannen waren naar de stad gegaan om werk te zoeken en de vrouwen kwamen elken dag op het perceeltje het schamele aanplantje onderhouden. Op een enkel perceeltje was de ontginner nog zelf aanwezig onder 't ongelukkige afdakje, dat wel tegen de zon maar noch tegen regen noch tegen wind beschutting gaf. De ontmoedigde uitdrukking op het gezicht van dezen man staat mij nog helder voor den geest.

Opvallend was ook de volslagen onkundige wijze, waarop geplant was — mais, die veel te dicht was gezaaid en zoo dicht opgroeide, dat ze nimmer vrucht kon dragen — andere gewassen als cassave en rijst, waarvoor blijkbaar slecht plantmateriaal was gebruikt of die op een of andere wijze slecht was behandeld — alles zag er even wanhopig onzaakkundig gedaan uit. Op den tocht

langs de leiding werden wij vergezeld door den aangestelden opzichter. De man liep aan een stuk door te jammeren bij elk perceeltje, dat wij passeerden: „Kijk nou toch eens Commissaris, ik heb dien vent nog zoo gezegd, dat hij 't zoo niet doen moest, maar ze willen niet luisteren, Ze kappen maar raak".

„Hier nou — ik heb dien man nog gezegd, dat ie, voordat ie ging planten, een sloot moest graven, om 't water af te leiden, maar met die kerels is 't niks gedaan, ze willen niet luisteren".

Bij den eenigen overgebleven ontginner brak hij uit in een vloed van verwijten, dat deze zijnen raad om het koorn (mais) niet te dicht te planten, in den wind geslagen had.

De scene staat mij nog duidelijk voor den geest: Mijnheer de opzichter stond op den dijk heftig gebarende met zijn wandelstok tegen den man te oreeren. Onbewogen, doch met een uitdrukking op 't gezicht van groote walging en een blik vol koude onverschilligheid liet deze het stemgeluid over zich heengaan en antwoordde daarna op ontmoedigden toon de vraag van den Commissaris of een bundeltje rijstaren soms uitgezocht zaaigoed was!

Hetgeen ik hierbij medemaakte was voor mij teekenend en openbarend. Ik kon mij toen levendig voorstellen hoe het gegaan was: die stads-lieden-pseudo-ontginners in het modderige, zwoele zwampterrein zwoegende, van boven tot onder met modder bespat, geprikkeld door het zilte zweet en de myriaden muskieten, zuchtende onder het voor hen ongewone, uiterst inspannende werk van boschkappen.... en op den drogen dijk in zijn witte pak, met breeden zonnehelm op het hoofd, mijnheer de opzichter van perceel tot perceel wandelende, met zijn wandelstok gebarende en met den vloed van woorden en levendige uitdrukkingswijze den Creool eigen, het werk van de ploeteraars „dirigeerende" en dezen met toegeschreeuwde meestal negatieve gemeenplaatsen „helpende". [1])

Het was mij toen duidelijk, dat deze poging tot vestiging van een landelijke bevolking, evenals alle soortgelijke ondernemingen in Suriname, weer mislukt was tengevolge van volslagen onvoldoende voorbereiding en organisatie. Er waren ook enkele perceelen van Britsch Indiërs en daarop werd met voldoening gewezen en den lof van deze lieden als naarstige werkers gezongen. Inderdaad hadden deze lieden hunne grondjes netjes ontgonnen, behoorlijk gedraineerd en goed beplant. Maar deze menschen waren landbouwers, hadden een leertijd in drainage van poldergronden van minstens 5 jaren op een of andere plantage achter den rug en

[1]) Hiermede wil niets slechts gezegd zijn van den betrokken opzichter: de man deed ontegenzeggelijk zijn best en wist zelf niet beter.

waren bij hun ontginningswerk, volgens verklaring van den opzichter, door bevriende landgenooten geholpen.

Deze omstandigheden demonstreerden te scherper hoe betreurenswaardig het was, dat men de Creoolsche ontginners zonder werkelijke praktische hulp en voorlichting had laten ploeteren en zoo hunne inspanning hadden doen verbroddelen, hunnen goeden wil nutteloos hadden doen verbruiken, en dientengevolge de valsche meening, dat landbouw voor hen toch niets gedaan was, dieper doen vastgroeien.

Suriname werd in een lezing door den Heer Stephan Gonggrijp, tijdens mijn verblijf in Suriname gehouden, bij welke lezing de toenmalige Gouverneur Staal aanwezig was, vergeleken bij een zinkend schip. De heer Staal kwam tegen deze vergelijking op. Bij een Statenopening gebruikte Gouverneur van Heemstra diezelfde vergelijking in zijne rede.

De Heer Staal vergelijkt Suriname bij de scheef verzakte lichtbaak in de monding van de Surinamerivier, die, voortdurend ondermijnd door den stroom, op een goeden dag zal instorten. Beide vergelijkingen komen voort uit een geest van ontmoediging en beteekenen feitelijk, dat Suriname opgegeven moet worden. Immers, een zinkend schip, de lichtbaak in de riviermonding, zij zijn gedoemd tot ondergang, onvermijdelijk.

Merkwaardig genoeg heb ik zelf sedert mijn jongste verblijf in Suriname, het land vergeleken met een overeenkomstig beeld als dat van den Heer Staal, — dat echter naar mijne meening juister den toestand teekent. Dit beeld is dat van een der huizen, waaraan ik verbeteringen liet uitvoeren: Het was een in den gebruikelijken ouderwetschen trant opgetrokken kolossaal houten gebouw van drie verdiepingen met een enorm zwaar dak van groote, dikke leien. De benedenverdieping van het huis was een groote open hal met een veel te gering aantal, ijl in de groote donkere ruimte vrijstaande palen. De bovenverdiepingen waren verdeeld in een labyrint van kleine kamertjes. Dit topzwaar gebouw was uit het lood gezakt en helde belangrijk over naar een der zijden. Door het versterken van de hoeken tusschen palen en vloerdraagbalken met ijzeren knieplaten en toen dit niet voldoende bleek later nog met ijzeren strekschoren, had men getracht verder uitzakken te verhinderen. Het huis was zeer gunstig centraal gelegen vlak bij den waterkant, dicht bij, aan de eene zijde, den steiger van de K. W. I. M. en aan de andere zijde, het station van de tram, vlak tegenover de groote markt. In het centrum dus van handel en bedrijf van de stad. Het was dan ook gebouwd geworden met de bedoeling

dat het benedendeel zou dienen tot winkel of groot magazijn, terwijl de bovenverdiepingen als hotel zouden worden geëxploiteerd.

Toch was het van meet af gedoemd tot mislukking en steriele kapitaalbelegging. En dat alleen, omdat de opzet en constructie van het gebouw totaal verkeerd waren geweest. De benedenbouw met zijne ijle constructie van onverbonden paalwerk was in het geheel niet berekend op den zwaren bovenbouw, zoodat het gebouw ondanks het deugdelijke materiaal, waarvan het was gebouwd, zwak en ongeschikt was. Het lag wel centraal doch juist buiten de grens van het verkeer.

Bovendien liep langs de voorzijde daarvan een walgelijk vieze moddervliet, eigenlijk een open stadsriool, de beruchte Knuffelsgracht.

Het huis was, na een langdurige periode leeggestaan te hebben, ten slotte verhuurd aan een Britsch Indiër, die er een cookshop, logies en slaaphuis voor de armste en diepst gezonken maatschappelijke groep van gemaakt had. Om er nog zooveel mogelijk uit te halen, schutte hij steeds meer kamertjes af, daardoor de bovenverdieping steeds zwaarder en donkerder makende — alle hygiëne werd verwaarloosd, op lekkende goten en leidingen werd niet gelet — 't lood werd van daken en kozijnen afgestolen — 't hout verrotte en 't huis verzwakte meer en meer — en instorting zou bij handhaving van dien toestand onvermijdelijk moeten volgen — daar konden geen lapmiddelen van plaatijzeren hoeken en strekstangen tegen helpen.

Daarom werd besloten het huis af te breken en van 't vele goede materiaal v.z.n. aangevuld met nieuw hout een ander, deugdelijker geconstrueerd en beter aan ligging en omstandigheden passend gebouw op te richten. Het herbouwde huis is later verkocht voor de volle waarde, welke het na den nieuwbouw had verkregen. Ziedaar een naar mijn inzicht treffender beeld van Suriname geteekend.... en de wijze aangegeven, waarop verbetering verkregen moet worden. Punt voor punt is de overeenkomst merkwaardig. Suriname ligt als tropengebied benijdenswaardig centraal en dicht bij de groote koopkrachtige wereldmarkten van Noord- Amerika en Europa — echter juist buiten de grens van het verkeer tusschen en naar die markten.

Het land biedt ruimte in overvloed en het klimaat is zoo kwaad niet. Ook de bodem is vruchtbaar genoeg, terwijl het land vele deugdelijke mogelijkheden van bestaan biedt. Doch wildernissen, moerassen, muskieten en gebrek aan verkeerswegen maken het onaanlokkelijk en verhinderen een voordeelige exploitatie.

De Gemeenschap is klein, de samenstellinde individuen of-

schoon in meerderheid intelligent en energiek genoeg van aanleg, zijn door onkundigheid onbekwaam om de rijke middelen, die het land biedt, tot eigen welvaart te benutten. Niettemin heeft zij een volledig geëquipeerde staatsinrichting en staatshuishouden te torsen met tal van ambtelijke bureaux en een zwaar dak van gouvernementszorg voor alles en nog wat! Geen wonder, dat het huis van staat uit het lood zakt en de zilveren hoekversterkingen en gouden strekschoren van de Moederlandsche subsidiën het geheel moet trachten bijeen te houden en voor instorting te behoeden.

Opgezet als een respectabele onderneming, is het land verworden tot een gribus voor allerlei ploeteraars en door vermeerdering en verandering telkens weer van de bedrijfjes en van staatsbemoeienissen, waarvoor steeds weer nieuwe bureauhokjes moeten worden afgeschoten, wordt het staatsgebouw voortdurend topzwaarder en worden steeds grootere subsidíes ter schraging van den zwakken onderbouw noodig, terwijl allerlei broodnoodige hygiënische maatregelen worden nagelaten of verwaarloosd, om de kosten niet nog hooger te doen oploopen.

Ligt het niet voor de hand, dat bij zooveel overeenkomst van verschijnselen het vermoeden opkomt, dat er ook overeenkomst in de oorzaken zal bestaan? En inderdaad bestaat die overeenkomst.

De mislukking van Suriname ligt daaraan, dat men in 1863 op de zwakke constructie van de als werkloods of magazijn te verbeelden (slaven) arbeidskolonie het hotel van een vrije vestigingskolonie heeft gebouwd.

Deze meening is reeds door velen vóór mij uitgesproken en ik meen, dat ze volkomen juist is. Men heeft nagelaten den herbouw van Suriname bij de slavenemancipatie van onderen te beginnen, — den onderbouw te versterken en geschikt te maken om de volgende verdieping van socialen opbouw, die onvermijdelijk was geworden, te dragen.

Men heeft de vrijverklaring der slaven niet in volle beteekenis onderkend. Men heeft gedacht, dat daarmede geen andere principieele wijziging in den toestand werd gebracht dan dat in de plaats van onvrije, vrije arbeiders op de plantages zouden werken. Het drong blijkbaar niet door, dat men van de slaven-arbeiders op kunstmatige wijze *onvrijwillige* en *onbekwane settlers* had gemaakt, aldus het karakter van de kolonie fundamenteel veranderende. Van deze principieele verandering is de administratieve wetgever zich wel bewust geweest, blijkens de nieuwe Staatsregeling aan de kolonie in 1866 gegeven: doch dit inzicht is zuiver academisch gebleven tot op den huidigen dag. Praktisch is dat inzicht nimmer

tot het bewustzijn doorgedrongen, noch van de Moederlandsche noch van de koloniale Gemeenschap.

Nog altijd zoekt men de oplossing van het Surinamevraagstuk in verkeerde richting, gevangen in den ban van de voorstelling, dat Suriname nog een arbeidskolonie is of te maken is. — Daarmede is de permanente mislukking dan ook verklaard, want slagen om een winstgevende arbeidskolonie in Suriname te vestigen is èn om geografisch-economische omstandigheden èn om sociaalethische redenen nagenoeg onmogelijk geworden. Het eenig geval, waarin welslagen denkbaar is, is wanneer een speciaal, waardevol product zou worden ontdekt, waarvoor bodem en klimaat van Suriname bij uitstek en bij uitsluiting geschikt bleek te zijn, zooals het superieure dekbladtabak van Deli of de kapok van Java of de acaba van de Philippijnen en de jute van Voor-Indië. Immers de arbeid in Suriname zal onder alle omstandigehden steeds duurder en veel duurder zijn, dan in de arbeidskoloniën met een groote eigen bevolking met lagen levensstandaard. Dat, gevoegd bij de omstandigheid, dat ook de landontginning en het onderhoud van de polders in Suriname belangrijk meer kosten vorderen, dan aanleg en onderhoud van ondernemingen in de belangrijkste tropengebieden, zal groot-productenten van koloniale producten in Suriname altijd in ongunstiger conditie doen verkeeren, dan de concurrenten in de evenbedoelde gebieden. De meerdere nabijheid van Suriname tot de groote afzetgebieden en andere in dit verband kleine voordeelen ten aanzien van productiviteit a.a. wegen niet op tegen het voordeel van goedkoopen arbeid van de concurrenten. De winst, in Suriname met meer moeite te behalen, zal dus steeds geringer zijn dan in de concurreerende andere tropengebieden en de risico grooter: dus zal het kapitaal zich nooit in voldoende mate interesseeren in Suriname als arbeidskolonie. Mij dunkt, dat deze uitspraak ruimschoots steun vindt in de praktijk. Het kapitaal, dat nog naar Suriname komt, heeft 't gemunt op roofbouwvoordeel, is bestemd voor afbraakbedrijven[1]), als balatawinning, houtontginning en mijnbouwondernemingen en voor de rest zijn het ongelukkige, met veel illusie behepte onkundigen, die er inloopen, of wel zeer rijke instellingen, die het meer om gevoelsredenen doen, voor het ophouden van nationale eer en eigen standing.

Om een werkelijk natuurlijke en geregelde toevloeiïng van kapitaal naar Suriname te verkrijgen — en dit is noodig om den ge-

[1]) Afbraakbedrijven nl. op de wijze, zooals zij in Suriname uitgeoefend worden, zonder samengang met organisatie tot durende instandhouding van het bedrijf of in de plaatsstelling van een ander permanent bedrijf.

zonden opbloei van de kolonie te versnellen en moet daarom met alle bereikbare doeltreffende middelen bevorderd worden — zal men dus het effect van de omstandigheden, waaronder het kapitaal emplooi vindt in Suriname, zooveel mogelijk gelijk moeten maken met dat in de concurreerende gebieden: dat is dus ontginning en onderhoud van de ondernemingen, evenzoo de arbeidskosten, moeten bij goede bedrijfsleiding een kostprijs van het product toelaten, die minstens gelijke winstmogelijkheid toelaat als elders. Dat is gemakkelijk. zal men zeggen.... maar hoe doe je dat? Ik zal mijn denkbeelden terzake nader ontvouwen. Ik wil voorloopig slechts te kennen geven, dat ik geenszins bij het zoeken naar de oplossing van het Surinamevraagstuk, de juiste speculatie van het tot nu toe door anderen gevolgde spoor uit het oog verlies en wil verwaarloozen: de Surinaamsche gemeenschap kan niet alleen met brood gevoed worden — zij behoeft ook vleesch. Maar het komt in de eerste plaats erop aan, dat en hoe brood geschaft wordt en dan goed gezond brood.

III. OVERWEGING

Om terug te keeren tot mijn beeld van het topzware ondoordacht geconstrueerde gebouw — geheel uit het lood gezakt en steeds zwaarder hangend aan de gouden versterking van de moederlandsche subsidie: dat moet veranderen.

Het krachtmiddel door het Studie Syndicaat aangeprezen: opvijzelen en in het lood trekken met behulp van een massa immigratie van Javaansche koelies, lijkt mij niet de juiste manier. Het is de groote vraag of het gebouw al niet reeds te veel ontzet en verzwakt is, om de enorme druk en spanningen van dat krachtmiddel te kunnen verdragen en of de kans niet dreigend groot geacht moet worden, dat het tijdens de operatie bezwijkt. — En zelfs ook bij slagen zonder ongelukken blijft het een leelijk onpraktisch en opgelapt gebouw. Kort en goed: zooals het gebouw daar staat, is het de kosten niet waard.

Zekerder en veiliger en vermoedelijk heel wat goedkooper is het resultaat, wanneer men het cavaille afbreekt en van het goede materiaal een geheel nieuw gebouw van maatschappij en staat optrekt, rationeeler ontworpen en beter geconstrueerd. Het is echter raadzaam om alvorens tot neerhalen van het bestaande over te gaan, zich een duidelijke voorstelling te maken van wat daarvoor in de plaats moet komen, — in welken geest de nieuwe constructie zal moeten worden ontworpen en uitgevoerd.

Als criteria zullen dan moeten worden gesteld:

1e. Ze zal binnen het materieele, financieele en fyzieke vermogen van de Surinaamsche gemeenschap moeten vallen.

2e. Ze zal met vermijding van alle overdaad voldoende ruimte, licht en lucht moeten bieden voor een gezond bestaan en krachtige ontwikkeling van de bewoners.

3e. Ze zal deugdelijk samengesteld en van permanenten aard moeten zijn en gelegenheid moeten laten tot harmonischen, logischen en economischen uitbouw naarmate van groeiende behoefte.

4e. Ze zal een krachtig zelfstandig bestaan van de bewoners moeten bevorderen en gelegenheid moeten bieden aan ieder tot volledige benutting van alle hulpbronnen en gerieven, waarover beschikt kan worden.

5e. Ze zal daarbij echter den gemeenschapszin en de onderlinge samenwerking krachtig moeten bevorderen en als dringende doch voordeelige noodzaak moeten doen realiseeren.

De eerste eisch maakt het, gelet op het in alle opzichten zwakke vermogen van de Surinaamsche Gemeenschap, noodzakelijk, dat de uiterste soberheid wordt betracht in afmeting, inrichting en uitvoering en dat naar de meest volmaakte doelmatigheid wordt gestreefd.

De tweede eisch stelt grenzen aan de beperking van de ruimte-afmetingen — er moet voldoende bewegingsvrijheid aanwezig zijn — groot volume lucht — flinke ruime lucht- en licht openingen — een reine hygiënische inrichting en omgeving.

De derde eisch vordert een krachtigen bouw en wel doordacht plan, dat rekening houdt met de toekomst.

De vierde eisch schrijft voor, deugelijk rekening te houden met de uitgesproken en, binnen redelijke perken gehouden, zeker niet slechte eigenschap van den Surinamer, graag eigen baas te zijn, en voorts een ieder gelegenheid te geven, dat ook werkelijk tot eigen nut en in het belang van de Gemeenschap te kunnen zijn.

De vijfde eisch beoogt elke noodelooze en schadelijke hulp van buiten uit te sluiten en zelfs onmogelijk te maken [1]), zoodat de noodzakelijkheid van bouwen op eigen kracht onafweerbaar wordt opgelegd. Men zal alles zelf moeten doen in eigen huis, dus geen vreemde dienaren moeten kunnen onderhouden, voor hetgeen men zelf goed genoeg kan doen. Men zal zich dien tengevolge een leefregel en huisorde moeten opleggen, welke een goeden gang van zaken verzekerende, den minst mogelijken arbeid vereischt buiten de rechtstreeks productieve werkzaamheid van de Gemeenschap.

[1]) Dit slaat uitsluitend op ambtenarij en ongefundeerde leeningen en subsidies en niet op personen, die in het land komen om daar met hunne persoonlijke kundigheid, energie en kapitaal mede te helpen produceeren.

Waar nu een ruim terrein voor den bouw beschikbaar is en het aantal bewoners beperkt, zal het verkieselijk zijn het gebouw (van staat) als éénverdiepingswoning te ontwerpen, echter krachtig samengesteld, rekening houdende met lateren opbouw van een of meer verdiepingen en in verband daarmede tevens het dak (van overheidszorg en sociale maatregelen) voorloopig zoo licht en economisch mogelijk te construeeren. Het gebouw moet in hoofdzaak als een degelijk eenvoudig doch behagelijk woonhuis ingericht zijn, doch moet ook gelegenheid bieden tot exploitatie van winkel, inrichting van fabriek of atelier, m.a.w. handel en nijverheid moeten goede voorwaarden voor ontwikkeling vinden.

Hiermede schijnt de gedachte voorloopig voldoende vastgelegd aangaande aard en opzet van het gebouw van staat en het karakter van het daarbinnen te voeren gemeenschapshuishouden.

Nu dient nog nagegaan op welke wijze de individuen zich een behoorlijk ruim en verzekerd bestaan kunnen verwerven en de Gemeenschap tot bloei en welvaart kan worden gebracht. Wat voor bestaansmogelijkheden biedt Suriname? Suriname is een primitief tropenland, nagenoeg geheel nog maagdelijke wildernis. Van nature biedt het een ongelimiteerde hoeveelheid hout van verschillende kwaliteit en bruikbaarheid. Er is echter geen markt voor te vinden. Om zeer verklaarbare redenen, die we echter hier niet zullen nagaan. Wij stellen slechts het feit vast, dat geen loonende afzet van beteekenis is te vinden voor het Surinaamsche hout. Andere nuttige boschproducten en bodemschatten zijn ook voorhanden doch òf in onvoldoende hoeveelheid òf van onvoldoend goede samenstelling, dan wel te bezwaarlijk winbaar om een regelmatig loonend bedrijf te verzekeren voor de geheele bevolking, afgezien van de vele minder wenschelijke gevolgen van dergelijke boschbedrijven voor volk en land.

Er zijn uitgestrekte terreinen vruchtbare gronden. — Veel meer dan met het tegenwoordige zielental ooit geëxploiteerd kan worden. Het klimaat heeft een gunstigen regenval en regenverdeeling en beide factoren veroorzaken een groeizaamheid, die ieder landbouwdeskundig bezoeker van Suriname in verbazing brengt. Groote bevaarbare rivieren doorsnijden dit terrein en bieden op zich zelf een uitstekenden, goedkoopen vervoersweg niet alleen, doch voeren met de talrijke zijrivieren en kreken een enorme hoeveelheid bevruchtend water aan, welke zoo noodig kan aangewend worden voor irrigatiedoeleinden, wanneer het hemelwater te kort schiet.

Het ligt voor de hand, dat onder zulke omstandigheden de landbouw als middel van bestaan van nature aangewezen is. Er zijn echter moeilijkheden te overwinnen.

Het terrein is laaggelegen — is eigenlijk een aaneenschakeling van meer of minder diepe moerassen, dichtbegroeid met zware tropenwildernis.

Het dient dus eerst geschikt gemaakt te worden voor bewerking. *Deze noodzaak is van principieele beteekenis voor de bestaanbaarheid van eenige maatschappij.* Zonder open, beplantbaren grond is werken voor een verzekerd bestaan voor het individu niet mogelijk en dus evenmin de vestiging van een maatschappij.

Het verschaffen van zulke bouwvelden, vormt dus een fundamenteel gemeenschapsbelang, waarin door de Gemeenschap voorzien moet worden.

Een voordeel is, dat de vroegere arbeidskolonie, als erfenis heeft nagelaten een groote uitgestrektheid ingepolderd terrein — waarvan de polderwerken nu weliswaar in vervallen toestand verkeeren, terwijl de velden weer in wildernis zijn veranderd, doch het kost heel wat minder moeite zulke verwaarloosde polders weer in goeden staat te herstellen, dan geheel maagdelijk terrein te ontginnen en te bepolderen. Toch zijn er redenen, die voorshands ontginning van dergelijke maagdelijke terreinen tot een eerste noodzakelijkheid maken.

Wanneer nu bebouwbare grond beschikbaar gemaakt zal zijn, komt het aan op de keuze van den vorm van landbouw, die gedreven zal worden. De omstandigheid, die deze keuze beheerscht, is de eisch, *dat het bedrijf aan ieder gemiddeld ontwikkeld en werkzaam man gelegenheid moet bieden om voor zich en zijn gezin bij normale flinke inspanning en ordelijke regelmatige werkzaamheid een verzekerd goed bestaan te verwerven.*

Deze eisch brengt mede, dat die vorm van landbouw gekozen wordt, die:

a) het hoogste rendement mogelijk maakt van het fyzieke en geestelijke arbeidsvermogen van den individueelen man en zijn gezin,

b) rechtstreeks in de eerste levensbehoeften van het gezin voorziet,

c) bij de minst mogelijke risico het grootste voordeel geeft,

d) het minste kapitaal vordert.

Deze voorwaarden nu worden het best vervuld bij den verbouw van snelgroeiende, uitzaaibare of gemakkelijk uitplantbare gewassen, die een of meer oogsten per jaar geven en *die machinale behandeling bij zaaien, onderhouden en oogsten toelaten.* Dat zijn dus voor een tropenland rijst, mais, cassave en vele andere voor het doel nuttige gewassen, die echter van minder universeele beteekenis zijn. Daarnaast zijn tot een bepaald minimum veeteelt en

boomcultures tevens noodig en nuttig te achten op elk gezinsbedrijf.

Het voordeel van deze eenjarige gewassen voor een gezeten landbevolking, als bevolkingscultuur dus, boven de teelt van meerjarige handelsgewassen is veelvormig. Ze strekken rechtstreeks tot voeding van mensch en dier en vormen tevens de grondstof voor velerlei fabrikaten — (industriemeel, alcohol, voedingsstoffen, olie-, gom- en lijm-middelen, enz.). Ze hebben dientengevolge bij normale verhoudingen een grooten constanten binnenlandschen en buitenlandschen afzet tegen weliswaar lage, doch weinig schommelende prijzen. Oogstmislukkingen tengevolge van ziekten en plagen hebben niet zulke vèr strekkende en durende destructieve gevolgen: een nieuwe aanplant kan spoedig in den grond gebracht worden en nieuwe oogst opleveren. Het is gemakkelijker in groote hoeveelheden te telen en daarmede groote uitvoeroverschotten te verkrijgen, waardoor een levendig scheepvaartverkeer in stand kan worden gehouden en vanzelve verwerkingsindustrieën in het leven worden geroepen.

De directe en indirecte voordeelen van het vertier brengend druk scheepvaartverkeer zijn stellig van niet gering belang voor het land, waardoor de geringere winst, te maken met deze voedselgewassen, in zeer beduidende mate goedgemaakt wordt.

Als overwegend bezwaar tegen deze eenjarige gewassen wordt als regel aangevoerd, dat het niet mogelijk is om daarmede een bestaan te verschaffen aan een landbouwersgezin, dat naar westerschen levensstandaard leeft. De oppervlakte, waarvan de bewerking door een gezin mogelijk is, zou niet genoeg kunnen opleveren voor het volledig onderhoud ervan. Dit is inderdaad juist, indien het gezin aangewezen is op handenarbeid, — doch met behulp van machinalen arbeid moet het wel degelijk mogelijk worden geacht.

Weliswaar is het vraagstuk van machinale landbewerking voor tropengronden nog niet bevredigend opgelost, doch dat is een kwestie van relativiteit en voortgaande perfectioneering. Het staat wel vast, dat met behulp van landbouwmachines ook in de tropen de gronden beploegd kunnen worden, en de minder moeilijke rest landbouwwerkzaamheden verricht kunnen worden. Op het Indische proef-grootrijstbedrijf te Selat Djaran is het technische deel van het vraagstuk als opgelost te beschouwen [1]).

[1]) D. w. z. bij voldoende langdurige droogte, waardoor de bodem goed genoeg kon uitdrogen, kon het ploegen, zaaien en oogsten met tractors op bevredigende wijze geschieden, doch bij den grooten, vrijwel regelmatig

Bovendien worden op talrijke suikerondernemingen op Java reeds sedert jaren zonder veel ophef te maken geregeld de gronden machinaal beploegd, terwijl in den laatsten tijd welgeslaagde proeven zijn genomen met machines tot het graven van rainosogeulen [1]).

In Italië en in Californië en Louisiana worden rijstlanden ook geregeld machinaal bewerkt, de aanplant machinaal in den grond gebracht en de oogst machinaal binnengehaald en verwerkt. Wat daar kan, moet ook mogelijk zijn elders al zijn de omstandigheden wat moeilijker en zal het resultaat dus gradueel verschillen. De hoofdfactor waarom het daarbij gaat, is de zooveel grootere weerstand van de tropische gronden bij het ploegen, tengevolge waarvan de trekwrijving van de tractoren als regel niet groot genoeg gemaakt kan worden, terwijl de bodem dikwijls evenmin vergrooting van het gewicht van de machines toelaat tot de mate, vereischt voor de constructie van een tractor met voldoende bodemwrijving. Een oplossing zou in dit geval gevonden kunnen worden door toepassing van een kabelsysteem, terwijl de ontwikkeling van voldoende machinale paardekracht uiteraard technisch geen bezwaren hoegenaamd oplevert. In dit verband kan verwezen worden naar de zeer leerzame lezing van den Heer K. v. d. Veer, opgenomen in de Indische Mercuur van 19 Mei 1922 No. 20 [2]).

Kan dus de praktische mogelijkheid van de machinale bewerking als vaststaande aangenomen worden, dan is ook daarmede het bezwaar overwonnen, dat door één persoon een voldoend groote hoeveelheid voedselgewassen niet geteeld zou kunnen

---

over het geheele jaar verdeelden regenval in de streek van Selat Djaran, zijn deze droogteperiodes als regel onvoldoende lang van duur en te wisselvallig, zoodat de bodem meestentijds te week was voor machinale bewerking. Selat Djaran heeft geleerd, dat om deze en andere redenen in een vochtig tropenklimaat machinaal landbouwwerk met *motortrekkers* onbevredigende en oneconomische bedrijfsresultaten geeft.

[1]) In Suriname zelf zijn al sedert jaren praktische proeven in gang met landbouwmachines, doch naar mijne meening is het verkeerd gezien, dat deze proeven niet geleid worden door een of meer technisch deskundige(n). Hierop kom ik nader terug.

[2]) De heer Van der Veer, met wien ik deze aangelegenheid besprak, opperde als denkbeeld waarmede wellicht een uiterst praktische en goedkoope oplossing voor Suriname te vinden zou zijn, in verband met den daar toegepasten polderaanleg, stoomkabelmachines, gemonteerd op zolderschuiten, varende in de breede vaar- en loostrensen, die daartoe evenwijdig aan elkaar moeten loopen op afstanden van 500 tot 800 M.

Op deze wijze zouden zoo goed als alle bezwaren op Selat Djaran ondervonden met motortrekkers, tengevolge van klimaat en bodem, onvoldoende bedrijfszekerheid en dure exploitatie, vermeden kunnen worden.

Zonder strijd is de prijs niet te winnen, doch de Surinaamsche Creool van de gemiddeld goede soort ziet niet tegen moeite en inspanning en opoffering op, om een eervol en waardig bestaan te verwerven. — Dat is mijne overtuiging en voorbeelden zijn er genoeg, om die meening te staven. Hoe talrijk zijn niet de Surinaamsche ouders, die zich de grootste opofferingen en ontberingen opleggen, om hunne kinderen in staat te stellen een of andere vakopleiding te genieten. Hoevele jongelieden zijn er niet, die na jarenlang sparen van een schamel loon naar Nederland gaan, om een vurig verlangden graad te kunnen verkrijgen of een ontijdig afgebroken studie te voleindigen? [1]) Dat de Creool zich afwendt van den landbouw is enkel en alleen, omdat hij geen kans ziet, om daarmede zich een goed bestaan en waardige maatschappelijke positie te verwerven. Open hem gelegenheid daartoe en leer hem hoe hij die benutten moet, en hij zal een even goed landbouwer blijken als timmerman, smid, machinist, ambtenaar, apotheker, officier, jurist, ingenieur, dokter.

Naast en na voor deze bevolkingslandbouwbedrijven moet ook de gelegenheid gemakkelijk gemaakt worden voor de vestiging van grootlandbouwbedrijven op kapitalistischen grondslag.

Zal de vestiging van de bevolkingsbedrijven voorzien in een gezond en behagelijk bestaan van de gezeten Creolen-bevolking en de instandhouding verzekeren van de koloniale maatschappij, waarvan zij de kern vormt, deze maatschappij is te klein om het op eigen kracht spoedig tot een bloeiende, welvarende Gemeenschap te brengen, die in staat is een huishouden in te richten, welke in volle maat voorziet in alle behoeften, welke haar ontwikkelingspeil medebrengt. Daartoe is de hulp van het grootkapitaal noodig en dient alles gedaan te worden om het aan te trekken. Het grootkapitaal slechts is in staat om door zeer intensieve,

[1]) „Surinaamsche jongelui van deze soort worden geen landbouwers", was het besliste oordeel van iemand die Suriname en Surinamers goed kent, „Waarom niet?" „Omdat dat niet „heerig" genoeg is". Als dat waar is, dan moeten zij inderdaad maar liever een „white collar" baantje zoeken. Doch ik geloof niet, dat ze zoo bekrompen zijn, want het moet een ieder duidelijk zijn, dat er geen functie is, waarin men zoo zeer „heer" is, d.w.z. onafhankelijk van den wil van een ander, als die van landbouwer, waarbij men alleen te maken heeft met de Machten der Natuur en met de onpersoonlijke, markt. „Heer" in den zin van man van innerlijke en uiterlijke beschaving, geestelijke ontwikkeling en goede vormen kan men in alle levensposities zijn. Neen, ik geloof veel eer, dat de reden, waarom dergelijke jongelui tot nu toe er niet aan denken landbouwer te worden door mij juister aangegeven is, behoudens voor de gevallen van bijzonderen aanleg en toeneiging voor een bepaalde andere werkzaamheid.

groot opgezette exploitatie, in korten tijd de geconcentreerde groote inkomsten op te brengen, die de middelen moeten schaffen, om het gemeenschapshuishouden in te richten overeenkomstig de beschavingsbehoeften der koloniale maatschappij. De medewerking van het grootkapitaal is echter dan alleen werkelijk nuttig, wanneer het dient tot stichting van opbouwende bedrijven. Niet wanneer het dient om natuurlijke rijkdommen, die niet meer aangroeien, te winnen en weg te voeren zonder een behoorlijk deel daarvan te besteden tot het tot stand brengen van permanente, scheppende bedrijven of instellingen. Zoo acht ik houtkapbedrijven, die slechts het goede hout weghalen en daarna een waardelooze wildernis achterlaten, verwerpelijk. Iets anders wordt het, wanneer dergelijke bedrijven geleidelijk de concessie of een deel daarvan inrichten tot een permanente houtvesterij en het bosch vernieuwen dan wel landbouwbedrijven stichten.

Het zelfde geldt m.i. voor balatawinning en mijnbedrijven. Deze laatsten zouden bv. industrieele inrichtingen tot stand kunnen brengen, al dan niet dienende tot verwerking van de gewonnen grondstof.

De eenige rationeele manier om Suriname tot een aantrekkelijk arbeidsveld voor het grootkapitaal te maken, is het scheppen van gelijke winstmogelijkheid en even gunstige zm. zelfs aantrekkelijker arbeidsomstandigheden als in andere tropengebieden. De voor Suriname geldende handicap zijn: moeilijker en kostbaarder te ontginnen terrein, onzekere arbeidsmarkt en dure arbeidskosten. Deze afschrikkende omstandigheden moeten dus weggenomen worden en de Surinaamsche Gemeenschap moet aan 't grootkapitaal tegen zeer matige vergoeding bepolderd land en voldoende arbeidskrachten garandeeren. De directe en indirecte voordeelen van de vestiging van grootlandbouwbedrijven zijn belangrijk genoeg om het in den maatregel belegde kapitaal te beloonen. Aldus wordt de kans gegeven aan de grootcultuur om ruime winsten te maken en dan zal er ook geen bezwaar tegen gemaakt worden om een redelijk deel van de overwinst, die boven een bepaalde, ruim te stellen, rente van het gebruikte kapitaal gemaakt wordt, aan de Gemeenschap af te staan.

Het spreekt vanzelf, dat de beschikbaarstelling op dergelijke wijze van terrein en arbeidskrachten slechts op beperkte schaal kan geschieden: Is de maatregel zoo aantrekkelijk, dat de toevloed van gegadigden te groot is, om allen tevreden te stellen, dan worden de landconcessies vergeven aan die aanvragers, die de beste waarborgen van kapitaalkrachtigheid en ernstige reeële bedoe-

lingen kunnen geven. Het zal toch voor de verzekering van het succes van den maatregel noodzakelijk zijn om de grootondernemingen beperkt te houden tot het aantal, dat een gemakkelijk en ruim voldoende aanbod van werkkrachten kan vinden.

Deze werkkrachten denk ik mij als vrije arbeiders, aangelokt door gunstige voorwaarden van vestiging en arbeid op de ondernemingen, te vinden onder door contract gebonden immigranten op kosten van de Surinaamsche Gemeenschap overgevoerd. Zij zullen onder een rayonsysteem met beperkte bewegingsvrijheid als vrije arbeiders voor loonen, welke niet beneden vastgestelde minima mogen dalen op de ondernemingen, binnen het rayon gelegen, kunnen arbeiden. Voor hunne vestiging worden dorpen aangelegd met gunstige ligging ten aanzien van de ondernemingen. Aan deze immigranten worden in de omgeving van de dorpen kleine grondstukken , groot genoeg om daarop het voedsel voor hun gezin te verbouwen, in erfelijk bezit gegeven, overgaande in eigendom, tegen betaling van de waarde volgens een nader aan te geven regeling van leveringen in natura. Hunne gronden moeten eveneens behoorlijk beschermd en draineerbaar, zm. irrigeerbaar gemaakt worden.

Voor hygiëne en ziekenverzorging in het dorp moet gezorgd worden. Deze lieden moeten volle gelegenheid en vrijheid hebben om naar de mate van hun vermogen zich een beteren levenstand te verwerven; het mag nimmer de opzet zijn om hen in een toestand van armoede te houden, waardoor zij gedwongen worden, om steeds loonarbeider te blijven. De energieken onder hen zullen door aankoop of inhuur van de grondstukken van hunne dorpsgenooten zich een eigen zelfstandig bedrijf moeten kunnen verwerven. Na een bepaald aantal jaren, bv. 5, zullen deze immigranten geheel vrij in hunne beweging zijn en werk zoeken of zich vestigen waar zij willen.

Hoe zal dit alles betaald moeten en kunnen worden en zal het loonen?

Gaan we eerst de kans op dit laatste na. Volgens de laatste telling van 1921 is de Creolenbevolking van Suriname sterk ± 55.000 zielen. Om veilig te gaan aannemende, dat $^{3}/_{5}$ gedeelte hiervan kinderen beneden de 16 jaren en oude lieden boven de 60 jaar zijn dan blijven er 22.000 werkbare mannen en vrouwen over. Van dezen aannemende, dat slechts de helft van dat aantal geschikt is voor het landbouwwerk in den geest als hierboven geschetst, dan geeft dat, herleid tot gezinnen, 5500. Zou het mogelijk blijken om deze allen tot bekwame en nijvere landbouwers te maken, dan zouden zij te samen 5500 × 50 = 275.000 H.A. land kunnen bewer-

ken en in productie kunnen houden. Stellen we nu, dat slechts 200.000 H.A. bebouwd wordt met rijst de rest met gras, groenten, vruchtboomen enz. en verder per hoeve slechts 10 stuks runderen en 50 stuks pluimvee worden onderhouden en aannemende, dat per H.A. aan opbrengst van eenjarige gewassen, in rijstwaarde omgezet, slechts $1^1/_2$ ton schoone rijst verkregen wordt, dan krijgen we als totale productie 300.000 ton rijst, een veestapel van 55.000 stuks runderen en 275.000 stuks pluimvee. Bij een prijs van slechts ƒ 75.— per ton. d.i. minder dan ƒ 5.— per pikol, — de laagste prijs, betaald voor de middel kwaliteit rijst uit de Oostersche wereldrijstschuren in de normale vóór-oorlogsjaren, — zou dat dus een gezamenlijke productie van ƒ 22.500.000 waarde beteekenen of per gezin van ruim ƒ 4000.—, aangevuld met de opbrengst van handelsgewassen en veestapel op rond ƒ 5000.— 's jaars te stellen. Ontginningskosten en oprichting van centrale krachtstations en verwerkingsinstallaties van de hoeveproducten enz. op ƒ 200.000.000.— [1]) stellende, welke in 50 jaren door de landbouwers terugbetaald zou moeten worden, geeft een jaarlijksche anuiteit van 4 miljoen gulden of ± ƒ 750.— per hoeve. Uit de overblijvende ƒ 4250.— moet dus voorzien worden in de algemeene bewerkings en onderhoudskosten van de hoeve en het levensonderhoud van het gezin.

Gelet op de zeer lage kosten bij machinale bewerking, welke thans reeds verkregen worden en in Amerika voor de Fordsen tractor met bediening, brandstof, reparaties, afschrijving inbegrepen, bij aangenomen bedrijfsleven van den tractor van 4800 werkuren, op $ 0.79 per acre worden gesteld of ƒ 5.— per H.A. (in Italië worden belangrijk lagere cijfers verkregen voor den electrisch getrokken kabelploeg), schijnt het ruimschoots mogelijk met

---

[1]) Dit bedrag betreft alleen het uit 's Lands middelen te bekostigen gedeelte van de productieve organisatie. Dat zijn dus de fundamenteele werken, inrichtingen en maatregelen en ploegschoon maken van ± 10 % van het totaal voor hoeven bestemde oppervlak. Alle overige detail-arbeid, ontginnings- en uitbreidingswerkzaamheden moeten geschieden door de landbouwers en landbouwondernemingen zelf. De totaalkosten van het volledig tot stand gekomen landbouwbedrijf van de gemeenschap zullen dus veel hooger te stellen zijn. Ambtelijk deskundige berekeningen wijzen uit, dat de oprichtingskosten van een rubber- of koffieonderneming op boschgrond in de Buitengewesten in Indië, waarbij de grond dus niet ploegschoon behoeft gemaakt te worden, *tot aan het winnen van het product* op ƒ 1000 à ƒ 3000 per bouw (0.71 H.A.) komt te staan. Volgens een eveneens deskundige inlichting kost het ploegschoon maken van licht boschterrein van de Pamanoekan en Tjiasem Landen op Java bij lage koelieloonen ƒ 340 per bouw of ƒ 500 per H.A.

een dergelijke opbrengst te voorzien in die uitgaven [1]). Aannemende dat het machinale ploegen in Suriname het dubbele kost als in Amerika met den Fordsentractor berekend, dat twee keer geploegd wordt, terwijl de andere machinale bewerkingen evenveel kosten als een keer ploegen (in werkelijkheid wordt het gesteld op 20 % daarvan) — dan komen we op een totaal voor één rijstoogst van ƒ 30.— per H.A. of ƒ 1500.— 's jaars. Stel onderhouds- en andere kosten van hoeve en bedrijf op ƒ 20.— per H.A., dan geeft dat nog ƒ 1000.— meer, zoodat voor het landbouwersgezin overblijft ƒ 1750.—. Men vergete niet, dat alle arbeid wordt verricht door den landbouwer zelve met zijn zoon en hoogstens een of twee helpers [2]). In aanmerking nemende, dat het gezin huisvesting en het belangrijkste deel van de voeding reeds vindt op de hoeve zelve, dan moet dat bedrag alleszins voldoende geacht worden, om te voorzien in een goed bestaan. De schatting, hoewel zeer globaal, schijnt zoo voorzichtig, dat er een ruime kans overblijft, dat de inkomsten aanzienlijk meer zullen zijn in de praktijk. Wel is niet gerekend op rente over het aanlegkapitaal, doch dat ligt geheel in de lijn van mijne vooropstelling, dat de aanleg uit de gewone middelen moet worden gevonden, althans zoolang als er niet zooveel bezit is gevormd en een zoodanige mate van welvaart is verkregen, dat er voor een leening een goede gezonde basis bestaat. Is deze toestand bereikt, dan kan de aanleg uit leeningsgeld geschieden, de rente uit de gewone landsinkomsten en de aflossing uit de door de landbouwers op te brengen annuiteit of pachtschat worden gevonden.

Voor het grootlandbouwbedrijf kan men zich op overeenkomstige wijze een globale voorstelling vormen van de economi-

---

[1]) Van deskundige zijde verkreeg ik de inlichting, dat tractor ploegen in de Zuidelijke Staten van Noord Amerika komt te staan op ƒ 15 per H.A. alles inbegrepen. In Italië kost ploegen met electrische kabelmachines ƒ 14, per H.A. (zonder eggen).

Ploegen over 1 M. breedte correspondeert met eggen over ongeveer 6M. breedte, doch maaien over 2 M. breedte.

Zie verder het uiterst interessante artikel van den heer L. Koch, in de Indische Mercuur van 7 Maart 1924 No. 10 en v. „Italië ons ten voorbeeld?"

[2]) D.w.z. Creolenvaklieden (skilled labour), het stafpersoneel dus; hulp van koelies liet ik buiten beschouwing en is in de algemeene kostencijfers begrepen. Bij toenemenden omvang van het bedrijf en behoorlijke werking daarvan zal het ontegenzeggelijk permanente hulp van een aantal koelies vereischen en toelaten. De hoeve opbrengst is zeer laag geschat. Zoo bracht in 1923 1 kojang Java exportrijst, d. i. minder dan 2 ton, gemiddeld ƒ 300 en ƒ 325 op. En er is geen reden, waarom in Suriname deze of soortgelijke hoogwaardige rijstsoorten niet zouden worden verbouwd, zoodat daardoor alleen de opbrengst van de hoeve zou kunnen worden verdubbeld, althans

sche uitkomsten. Waar het kapitaal voor den aanleg van den polder, aanvoer van werkkrachten, voorziening en huisvesting en hygiënische verzorging van de werkliedenbevolking door de Gemeenschap wordt verstrekt, kan het particuliere kapitaal uitsluitend benut worden voor de rechtstreeks productieve werken op de onderneming. Er kan een grooter areaal in cultuur gebracht worden, er kan meer zorg aan fabriek en laboratorium worden besteed, meer kosten aan selectie van plantmateriaal en uitplanten daarvan worden besteed, de polder kan beter ingericht en geoutilleerd worden: — allemaal omstandigheden, die de intensiviteit van de cultuur en de economische uitkomsten daarvan gunstig beinvloeden. Het komt er dan ook op aan, om de kansen voor de grootcultuur zoo gunstig te maken, dat slagen menschelijkerwijze gesproken verzekerd moet zijn. Dit succes wordt dan niet betaald door de Gemeenschap voor den grootondernemer. Want zij won met haar geld bebouwbaar terrein en produceerende bevolking in de eerste plaats en een bloeiende grootcultuur met al de directe en indirecte voordeelen daarvan voor land en volk. Zij krijgt recht om voor het kapitaal, dat zij besteedde ter zekerstelling van het succes van de onderneming, van het grootkapitaal een zekeren waarborg te vergen, welke zou kunnen bestaan in een recht op aanplant en gebouwen, door de ondernemers op te richten, tot de waarde in den aanleg van den polder gestoken, zoolang als de amortisatie daarvan duurt. Want ook de plantage zal een annuïteit moeten betalen, te stellen op 2 % per jaar van het gemeenschapskapitaal, waarvan zij het voordeel geniet. Aannemende dat dit *f* 1000.— per H.A. bedraagt, waarin begrepen aanvoer en vestiging van werkvolk, dan is dat voor een plantage van 1000 H.A. totaal *f* 1.000.000.— [1]).

De anuïteit bedraagt dan *f* 20.— per H.A. en per jaar, wat waarlijk niet drukkend te noemen is voor een goed geleide grootcultuuronderneming. Een koffieplantage bijv. kan met liberiakoffie, waarvoor Suriname inderdaad een bijzondere geschiktheid heeft, gemakkelijk 2000 K.G. koffie per H.A. produceeren.

De prijs op *f* 37.50 per 100 K.G. stellende — dat is de normale

---

zeer verhoogd, zoodat de kosten voor meerdere vaste koelies gemakkelijk zouden zijn te vinden. Volgens deskundige inlichting worden op een bestaande Italiaansche rijstboerderij van 300 H.A., waarvan 200 H.A. rijst, *bij de daar gevolgde zeer arbeidsintensieve werkwijze*, ongeveer 20 vaste knechts en meiden durend geëmployeerd, dat zou dus voor een Surinaamsche hoeve beteekenen *drie* vaste koeliegezinnen of zes vaste mannelijke en vrouwelijke koelies, en dat moet zoo'n hoeve kunnen betalen.

[1]) Zie noot op blz. 503.

prijs voor de goedkoopere Java robusta [2]) — geeft een opbrengst van *f* 570.— per H.A.

De exploitatiekosten, afgaande op die, berekend in het tijdschrift West Indië voor een sinaasappelplantage op kleigrond, ruim stellende op *f* 5000.— per H.A. laat dus een bruto winst van *f* 250.—. verminderd met de annuïteit voor den grond van *f* 20.— en de annuiteit voor werkvolk *f* 30.—, zeg rond *f* 200.— toe en dat motiveert een flink kapitaal voor de onderneming.

Zooveel voor wat aangaat de vraag of het loonend kan zijn om de vereischte reusachtige sommen gemeenschapsgeld te besteden voor het scheppen van de aantrekkelijke en voordeelige omstandigheden voor de vestiging van hoeven en plantages. Nu de vraag hoe aan voldoende geld te komen.

De nadruk zij er nog eens op gelegd, dat het hier gaat om een strijd op leven en dood voor Suriname en de Surinamers en bovendien om de eer van den Creool. Er kan dus verwacht en geëischt worden, dat men zich inspanning en opoffering tot het uiterste getroost. Met het voorbeeld van hetgeen de menschheid over gehad heeft voor den destructieven oorlog en de valsche leuzen, waarvoor hij gevoerd werd, nog zoo kersversch in ons aller geheugen, moet het toch zeker licht geacht worden om in den te voeren strijd voor opbouw, welvaart, geluk en eer, waarbij de mogelijkheid, neen, zekerheid van overwinning bovendien als 't ware van de voren mathematisch vast te stellen is, alles in te zetten, wat men aan energie en materieel vermogen te geven heeft.

In dezen geest gestemd willen wij nu eens nagaan, wat de Surinaamsche bevolking aan materieele middelen beschikbaar stellen kan. Daarbij zal zoowel op positieve als negatieve wijze te werk gegaan moeten worden, om zooveel mogelijk vrij te maken voor het groote doel: den opbouw van Suriname.

Alle uitgaven, die niet volstrekt noodig en essentieel zijn, moeten eenvoudig ophouden. Door zelf doen moet zooveel mogelijk

[2]) De laatste paar jaren worden geregeld prijzen gemaakt van gemiddeld *f* 40 à *f* 45 *per picol*, stijgende zelfs tot *f* 60! zelfs de minderwaardige Palembang robusta (bevolkingsproduct) maakt om en bij de *f* 40 *per picol*. Zou deze koffiesoort voor Suriname niet geschikt zijn? Er is daarvoor een uitstekende markt gevestigd. Met het kleine beetje Liberiakoffie, dat Suriname produceert kan daarentegen onmogelijk een vaste markt gevormd worden zoodat de te maken prijzen steeds aan den lagen kant en zeer onzeker zullen zijn. Om hiertegen verzekerd te zijn zou de productie vertwintigvoudigd moeten worden, terwijl van Robustakoffie elke hoeveelheid zou medegaan in de bestaande groote massa en zou mededeelen in de meer gestabliliseerde marktnoteeringen.

bezuinigd worden op uitgaven voor diensten van derden. Door vereenvoudiging van alle administratieve rompslomp tot het meest elementaire, onvermijdelijk noodzakelijke minimum, behooren de kosten voor ambtenarij tot de kleinst mogelijke fractie teruggebracht te worden.

Verder moeten alle noodzakelijke voorzieningen zoodanig georganiseerd worden, dat ze, zooveel als mogelijk is, rechtstreeks en zijdelings medewerken tot het gestelde, te bereiken doel. Van de uitgaven moet het meest mogelijke profijt worden getrokken en tenslotte: allen moeten naar vermogen botje bij botje bijdragen — zoodanig dat het 't minst hinderlijk gevoeld wordt en de blijmoedigheid van 't geven niet wordt verstoord en slechts zooveel, als genoeg overlaat voor een eenvoudig en sober, doch behoorlijk gezond en behagelijk bestaan.

Wij Surinamers vormen een arm gezin, dat echter in waardigheid zijne armoede wil dragen en met hooge idealen en vromen zin vervuld, taai worstelt om zich uit eigen kracht te verbeteren.

Laten we eens zien aan de hand van de voorloopig vastgestelde Surinaamsche begrooting voor 1923 [1]) in hoeverre het tegenwoordige Surinaamsche huishouden aan dit beeld beantwoordt.

De begrooting van uitgaven bedraagt *f* 9.019.814.

De hiertegenoverstaande inkomsten bedragen *f* 5.070.511. De dekking van het tekort van *f* 3.948,803 wordt gevonden voor *f* 1.222.000 uit leening en voor *f* 2.726.803 uit subsidie. *Hieruit kan slechts één gevolgtrekking gemaakt worden en wel tout court, dat de opzet van het Surinaamsche huishouden fout is.* Deze conclusie vindt bevestiging in de omstandigheid, dat deze toestand van de Surinaamsche begrooting niet een uitzondering is, doch een reeds decennia bestaande normale toestand, welke zich op normale wijze regelmatig ontwikkelt, in de voor 't geval normale, d. i. de verkeerde richting.

Objectief beschouwd kan men niet anders dan tot de beschamende erkenning komen, dat alle begrip van hetgeen oirbaar en redelijk is aan de Surinaamsche Gemeenschap schijnt te ontbreken, hetgeen zou duiden op den laagstand van de psyche van die Gemeenschap op een niveau, waarop besef van groeps -of Gemeenschapseergevoel en -trots nog niet bestaanbaar is.... Inderdaad, de schijn is zoo. Dat is een onaangename, harde waarheid.... En toch staat het peil van moreele en geestelijke ontwikkeling van de

[1]) De definitieve begrooting van 1923 en de voorloopige van 1924 zijn intusschen bekend geworden, doch daar het slechts gaat om gegevens ter bepaling van de gedachte, kunnen de voorloopige cijfers van 1923 even goed dienen.

leidende groep van de Surinaamsche bevolking ver boven dat niveau. Het heeft mij dan ook altijd verwonderd, hoe het mogelijk is, dat men zich zoo gelaten en futloos bij den toestand neerlegt en telken jare weer de openbare schande wil ondergaan van zulk een begrooting van de bedeeling. Ik kan er geen andere verklaring voor vinden, dan die van den fatalen ban, waarin de kolonie gevangen zit en welke een toovercirkel om haar heen getrokken heeft, waarbinnen zij zich slechts bewegen kan en welke zij niet vermag te verbreken. Men acht zich machteloos, men acht het niet mogelijk om iets in Suriname te bereiken door af te wijken van den steeds gevolgden weg en ziet slechts overal onoverkomelijke bezwaren, zoodra in wanhoop de gedachte weleens opkomt, om den knellenden band van schande en armoede te verbreken door den boel radicaal anders aan te pakken.

Er is een zeer groote overeenkomst tusschen den toestand in Suriname thans en die, welke in Atjeh bestond tijdens de periode van de geconcentreerde linie. Toen versterkte men ook voortgaande den kring, waarbinnnen men zich opgesloten had. Men zag met den dag de positie slechter worden, het eigen moreel dalen en het optreden van de vijandige elementen — persoonlijke en onpersoonlijke — steeds driester worden en men voelde zich met den dag onmachtiger worden om zich daartegen te verzetten. Totdat van Heutsz kwam en met krachtig geluid riep: Sluit je toch niet achter die linie op; je beschermt op die manier niet je zelf maar den vijand: je krijgt die nooit eronder, als je 't hem zoo gemakkelijk maakt: vooruit, erop in — slaat erop! .... Er was nog een vonkje daadkracht over, hij kréég ze op — ze stormden hem na. En de vijand was in korten tijd verslagen.

Zoo ook moet 't in Suriname gaan. Op! Verbreek den ban van verkeerde traditie en sleur; schudt af de lethargie, welke U als een geestelijke beri-beri sloopt; slaat neer de drieste uitwassen, welke een stelsel van al te voorzichtige overheidszorg en gebrek aan vertrouwen in eigen kracht hebben doen ontstaan; pak zelf aan in gezonde, stalende inspanning, vreest ontberingen en ongelukken niet; sta niet stil en zie niet om, voordat gij de stelling hebt bereikt, die zekerheid en onbezorgdheid waarborgt en gij zult daar zijn en overwonnen hebben in verbijsterend korten tijd!

Waar ligt die stelling?

Daar waar de Surinaamsche Gemeenschap haar huishouden voert op eigen kosten en met eigen middelen den grondslag kan leggen van hare welvaart.

Weg met de ƒ 3.948.803 te kort op de begrooting! Volksgemeenschappen met een eigen, in allerlei soort productief bezit

vastgelegd gemeenschapskapitaal, dat een goede en sterke basis voor crediet oplevert, kunnen zonder gevaar tijdelijke begrootingstekorten aanvaarden, als de omstandigheden er toe leiden.

Doch voor Suriname, waar zulk een credietbasis ten eenenmale ontbreekt, is een begrootingstekort fataal en beteekent niet anders dan hopeloos verval en degeneratie. En ieder die nuchter eerlijk den toestand van Suriname zonder verbloeming, zonder leege en valsche troostredenen kwalificeeren wil, zal toegeven dat Suriname alle kenteekenen vertoont van den evenbedoelden staat van hopeloos verval en degeneratie. Hopeloos nl. zoolang als men voortgaat het gemeenschapshuishouden op denzelfden voet voort te zetten. Er zijn er die, omdat zij geen andere wijze van het aanpakken van de Surinaamsche zaken voor mogelijk houden, aarzelen om het vernietigende feit te aanvaarden en allerlei lichtpunten zien willen,waar die er niet zijn. Nog onlangs trachtte de Hr. Staal daarnaar in de W. I. Gids door met behulp van eenige statistische cijfers op een verheugenden vooruitgang te wijzen: Zeker vooruitgang is er, doch de vooruitgang is niet volledig aangegeven. De Heer Staal liet na de gegevens van den groei van de landsbegrooting en van het te kort daarop aan te geven en eveneens die van den groei van den achteruitgang van wat nog als gemeenschapsbezit aangeduid kan worden, als daar zijn plantages, gebouwen, koloniale spoorwegen, goud- en balataontginning e.d. Bij vervollediging met deze gegevens zou door de schaduw, die deze werpen, het licht, dat de gepubliceerde cijfers uitstralen, spoedig gedoofd blijken.

Hoe nu deze hopelooze richting te verlaten, het obstakel van bijkans ƒ 4.000.000.— begrootingstekort te overwinnen, om het open vrije veld met vasten bodem en lichtende verschieten te bereiken?

Een nadere beschouwing van den uitgewerkten en toelichtenden staat van deze begrooting levert de volgende bijzonderheden op:

1e. Aantal hoofdambtenaren (ambtenaren van ƒ 7000.— en daarboven) 32
Aantal lagere ambtenaren met verantwoordelijke positie 75
Id. subalterne ambtenaren bureau personeel 508
Id. boden e.d. 158

Onder deze cijfers zijn niet begrepen het politie personeel, 285 man, het personeel voor lager onderwijs en het personeel van de koloniale vaartuigen, waaromtrent geen cijfers in den staat zijn opgenomen.

Zooveel betaalde dienaren voor een doodarme Gemeenschap van nauwelijks 100.000 zielen en waarin niets omgaat!

Waar moet 't werk vandaan komen voor al die menschen? Het kan niet anders of het grootste deel moet uit reliefarbeid en liefhebberijwerk bestaan, dat misschien wel nut heeft, maar zeker niet noodig en nog minder noodzakelijk kan zijn. Zoo is onwillekeurig de gedachte, die opkomt bij het beschouwen van deze gegevens.

2e. De waarde van het voornaamste gedeelte van de realiseerbare productie van de kolonie in 1921, berekend aan de hand van den staat, opgenomen in het verslag over dat jaar van de Vereeniging voor Handel en Nijverheid, geeft een totaal van rond *f* 8.100.000 d.i. 1 millioen of 11 % minder dan de begroote landsuitgaven! Wel is waar wordt meer geproduceerd, dat voor het onmiddellijk levensonderhoud van de bevolking dient, doch voor andere levensbehoeften moeten de middelen gevonden worden ook uit de evengenoemde realiseerbare productie! Dat is echter onmogelijk — zoodat ingeteerd moet worden van het armzalige beetje gemeenschapskapitaal .... wat wonder wel uitkomt met hetgeen de toestand van de kolonie doet zien.

3e. I. Voor zoogenaamd rechtstreeksch productieve uitgaven is uitgetrokken.

a. Ten behoeve van groot- en kleinlandbouw, immigratie en kolonisatie	*f* 1.427.800
b. Ten behoeve van verkeersmiddelen	- 1.255.500
	f 2.683.300

In wezen wordt dit geld onproductief besteed, want hetgeen er mede verkregen wordt, brengt niet zooveel voort, dat het daarmede in stand gehouden kan worden en dan nog een overschot oplevert ter vorming van nieuw kapitaal. — Integendeel de kapitaalwaarde der verkregen goederen is van meet af al lager dan het daarvoor bestede geld. — De mogelijkheid is echter niet uitgesloten hierin verbetering te brengen door economischer wijze van benutting.

II. Voor onproductieve doeleinden wordt gerekend op:

a. terugvoerkosten van immigranten en openbare liefdadigheid	*f* 130.000
b. rente en aflossing geleende gelden	- 824.438
	f 954.438

De post voor rente en aflossing rangschik ik onder de onproductieve uitgaven, omdat de geleende gelden, waarvoor ze betaald worden eensdeels volkomen weggeworpen zijn anderdeels geen productieve goederen of resultaten hebben opgeleverd. (Zie onder I.)

III. De uitgaven onder I en II, te zamen met een gezamenlijk bedrag van *f* 113.821 voor materieele uitgaven voor het gevangeniswezen, voorts ten behoeve van de aanraking met Boschnegers, voor de Schutterij en wetenschappelijke inrichtingen, bedragen in totaal:

a.	*f* 3.751.559
zijnde uitgaven, anders dan voor diensten.	
Voor diensten is dus gerekend op	- 5.267.755

Deze laatste uitgaven zijn te splitsen:

b. voor noodzakelijke diensten, waarvoor speciaal deskundige personen vereischt worden, als:

Rechts- en politiewezen	*f* 632.653
Onderwijs	- 1.019.896
Landb. onderw. voorl.	- 38.407
Telefoonwezen	- 51.682
Geneesk. School	- 10.600
Geneesk. en hygiën. dienst	- 884.284
	f 2.637.522
c. Diensten, waarin weliswaar noodzakelijk moet worden voorzien, doch die grootendeels door de gemeenschapsleden zelf kunnen worden verricht of aan particulier initiatief kunnen worden overgelaten, als Bestuur, financieele dienst-, openbare werken, verkeersdiensten	*f* 2.630.233
	f 9.019.314

IV. Bij beschouwing van de raming der middelen en inkomsten valt op, dat er 59 verschillende soorten zijn. Er zijn posten bij van *f* 100.—, *f* 700.—, *f* 1000.—, *f* 1200.— in een heel jaar!

Deze inkomsten zijn onder te brengen in de volgende negen groepen:

A. Contributiën (belastingen), rechtstreeks verband houdende met inkomen of vermogen	*f* 606.000
B. Heffingen (belastingen), indirect drukkende op inkomen of verdiensten	- 2.512.500
C Vergoedingen voor bewezen diensten, rechtstreeks te voldoen uit het inkomen	- 130.000
D. Vergoeding voor bewezen diensten, indirect drukkende op verdiensten	- 27.000
E. Aandeel in de opbrengst van gewonnen natuurschatten, indirect drukkende op verdiensten	- 110.000
Transporteeren	*f* 3.385.500

	Transport	*f* 3.385.500
F.	Heffingen op luxe rechtstreeks uit inkomen te betalen	- 23.100
G.	Legalisatie en gerechtskosten	- 41.800
H.	Opbrengst van landsbedrijven, indirect en rechtstreeks voortkomende uit inkomen der gemeenschapsleden	- 1.559.011
I.	Verschillende ontvangsten	- 32.700
		f 5.042.111

Aan de hand van deze groepeering van de begrootingsgegevens willen we pogen na te gaan waar bezuiniging gezocht en hoe en hoeveel vermeerdering van inkomsten verkregen zou kunnen worden.

Het zal wel zonder betoog door een ieder worden toegegeven, dat de administratieve organisatie van Suriname overmatig zwaar drukt op de Gemeenschap en te weidsch en grootdoenerig is opgezet in verhouding tot het te verrichten werk. Deze opmerking is al herhaaldelijk gemaakt, men geeft de juistheid daarvan ook toe, doch verklaart dien opzet onvermijdelijk, omdat Suriname als zelfstandige Gemeenschap een volledige administratieve organisatie moet hebben. Zeker, stellig volledig, doch niet noodzakelijk zoo ingewikkeld en uitgebreid als zou passen voor een tot volle ontwikkeling gekomen staatsgemeenschap. Een huishouden kan heel goed volledig georganiseerd zijn zonder bottelier, huisknecht, tuinman, chauffeur, enz.

Men kan het onmogelijk met minder ambtenaren en diensten doen, dan loopt de boel mis, wordt voorts aangevoerd. Hoe weet men dat? Heeft men 't al eens geprobeerd? En kan 't wel beroerder gaan met Suriname dan 't nu mèt al die ambtenaren het geval is? Het *moet* mogelijk zijn een behoorlijk bewind te voeren met een belangrijk kleiner getal ambtenaren. Men kan met een ernstig gemeende en goed doorgezette poging slechts winnen — al was 't maar de besparing aan, zonder merkbaar nuttig effect voor de Gemeenschap, betaalde traktementen.

Op den voorgrond zal bij zoo'n poging moeten staan staatsbemoeienis te beperken tot het werkelijk essentieele en onontkombaar noodzakelijke. Voorts benutting van alle hulp, die door gemeenschapsleden kan worden verschaft bij de vervulling van de Overheidstaak en overigens alles wat daarvoor maar eenigszins in aanmerking komt ter regeling en verzorging overlaten aan betrokken groepen van de Gemeenschap zelf. En bovenal: alles zoo eenvoudig en praktisch mogelijk regelen; — niet naar onbereik-

bare volmaaktheid, doch naar het gemakkelijk uitvoerbare en practisch bevredigende streven.

Bureaucratie moet tot het uiterste geweerd worden, daarvoor in de plaats moet komen een stelsel van ver doorgevoerde decentralisatie met verantwoordelijke bevoegdheid tot initiatief en uitvoering, binnen de grenzen van instructies en overeenkomstig aan te geven algemeene gedragslijn voor ambtenaren, belast met een bepaald afgerond onderdeel van de overheidsbemoeienis.

Men late die ambtenaren, hoofden van „diensten", verder vrij om te handelen.

Indien instructie en aan tegeven gedragslijn behoorlijk zijn omschreven, moeten principieele verschillen uitgesloten zijn en dan is het volstrekt voldoende, wanneer de dienst- of afdeelingshoofden maandelijks een rapport indienen van hetgeen in de afgeloopen maand gedaan is en in de volgende maand gedaan zal worden, opdat de hoogere Overheidspersonen voortdurend op de hoogte zijn van den stand van zaken en hunne directieven kunnen geven. Controle van de zijde van de hoogste ambtenaren en van Statenleden kan immers ook nog voortdurend geschieden.

Een schema van een administratieve organisatie , die aangepast zou zijn aan de voorafgaande desiderata geef ik ter bepaling van de gedachte hieronder. Het geeft naar mijne meening ook eene regeling, welke soepeler en bevredigender verhouding tusschen het Koloniaal Bestuur en het Moederlandsche Opperbestuur mogelijk maakt bij het bestaande en te behouden staatkundige verband tusschen Suriname en Nederland.

Inzonderheid de positie van den Gouverneur wordt veel zuiverder gesteld: hij wordt de representant van het Opperbestuur en tevens middenman tusschen het Opperbestuur en het Koloniaal Bestuur, in 't kort de zaakgelastigde van den Minister van Koloniën.

Het eigenlijke Koloniaal Bestuur wordt gevormd door den Raad van Suriname of Raadpensionaris en de Koloniale Staten, die tezamen het uitvoerend gezag uitmaken; het wetgevend gezag berust bij den Gouverneur, Raad van Suriname (Raadpensionaris) en de Koloniale Staten tezamen.

Het College der Koloniale Staten verkrijgt een gewijzigd karakter. Het wordt een soort gemeenteraad, juister nog een college van schepenen of wethouders met den Raad van Suriname of Raadpensionaris in de plaats van een Burgemeester.

Deze constructie past naar mijne meening ook veel beter bij de staatkundige ontwikkelingsphase, waarin Suriname verkeert en belooft een betere benutting van het intellectueel vermogen van

de gekozen vertegenwoordigers van de Koloniale Gemeenschap en een veel hooger praktisch rendement van hunne inspanning en toewijding voor de gemeene zaak.

A. de Regeering

(Gouverneur, Raad van Suriname of Raadpensionaris, Koloniale Staten).

B. Bestuursorganen:

I. Algemeen landskantoor.

Hoofd: de Raad van Suriname (Raadpensionaris)

1e. Kantoor of Departement. Bestuursaangelegenheden (administratie, personeele aangelegenheden en burgerlijke stand-, justitie en politie-, hygiëne-, lichamelijke ontwikkeling-, eeredienst-, armenverzorging, beheer van de begraafplaatsen enz.).

1 Gouvernements Secretaris of Directeur.

1 Referendaris of Administrateur, 5 Afdeelings-Hoofden tevens adviseurs en zelfstandige uitvoerders (Hoofd van den personeelen Dienst, Procureur Generaal, Hoofd van den Geneeskundigen Dienst, Hoofd van den Dienst voor lichamelijke ontwikkeling, Hoofd van den Eeredienst (en de armenverzorging).

5 Hoofdcommiezen, Chefs de bureau. Lager personeel.

2e Kantoor of Departement. Productieve organisatie.

(Immigratie en kolonisatie, ontginningsaangelegenheden, concessien, kadaster, onderwijs, landbouw, nijverheid en handel, boschwezen, enz.).

1 Gouvernements Secretaris of Directeur

1 Referendaris of Administrateur

5 Afdeelings Hoofden, tevens adviseurs en zelfstandige uitvoerders (Hoofd van den Kolonisatiedienst, Hoofd van den Onderwijsdienst, Hoofd van den Economischen Dienst enz.).

5 Hoofdcommiezen, Chefs de bureau. Lager personeel.

3e Kantoor of Departement

Financiën en technische diensten.

(Belastingen en retributiën, pensioenen, post- telef. en telegrafie, openbare werken, toezicht op de verkeersdiensten, brandweer e.d.).

1 Gouvernements Secretaris of Directeur.

1 Referendaris of Administrateur

5 Afdeelings Hoofden tevens adviseurs en zelfstandige uitvoerders (Hoofd van den Belastingdienst, Hoofd van den Accountantsdienst, Hoofd van den post, telegraaf en telefoondienst, Hoofd van den Dienst van Openbare Werken, Hoofd van toezicht op de Verkeersdiensten).

5 Hoofdcommiezen, Chefs de bureau.

Lager personeel.

II Gewestelijk en Locaal Bestuur.

Westerafdeeling (Nickerie)

1 Commissaris en Afdeelingsraad

1 Secretaris

2 Gezaghebbers

Gemeentebestuur, t.w. Burgemeester met 3 of 4 schepenen of wethouders, te Nickerie en Coronie

Middenafdeeling (Suriname)

1 Commissaris en Afdeelingsraad

1 Secretaris

2 Gezaghebbers

Gemeentebestuur, t.w. Burgemeester met 4 of 5 schepenen of wethouders, te Paramaribo.

Oosterafdeeling (Cottica)

1 Commissaris en Afdeelingsraad

1 Secretaris

2 Gezaghebbers

Gemeentebestuur, t.w. Burgemeester met 3 of 4 schepenen of wethouders, te Albina.

De personeelkosten bedragen in 't raam van dit schema globaal:

A. Hoofdambtenaren.			
1 Raad van Suriname of Raadpensionaris / 1200 tot / 1500 's maands	14400	tot	18000
3 Gouvernements Secretarissen of Directeuren / 800—/ 1000 's maands	28800	„	36000
3 Referendarissen of Administrateurs / 600 / 800 's maands	21600	„	28800
15 Afdeelings-Hoofden / 600 tot / 800 . .	108000	„	144000
3 Commissarissen / 800 tot / 1000	28800	„	36000
B. Subalterne ambtenaren			
25 Hoofdcommiezen (waarvan 1 toegevoegd aan den Raad van Suriname) Afdeelings-Secretarissen en Gezaghebbers / 300 tot / 600 's maands	90000	„	180000
C. Lagere ambtenaren.			
180 man à / 75—300 's maands	162000	„	648000
	453600		1090800
			453600
	2		1544400
			772200

Zeg rond ƒ 800 000 gemiddeld voor Centraal en Gewestelijk Bestuur.

De kosten van den Gouverneur met zijn Kabinet, zoowel als de kosten van de militaire bezetting, behooren in dit schema niet voor rekening van Suriname te komen. De Gouverneur toch, zoowel als het Garnizoen, dienen bij een organisatie als door mij gedacht, nagenoeg uitsluitend, in ieder geval in principe hoofdzakelijk het Moederlandsche belang zoodat zij ook betaald dienen te worden door het Moederland.

Voor de noodzakelijke diensten kan eenvoudigheidshalve op het tegenwoordig bedrag gerekend worden, dus rond ƒ 2.700.000; doch de wijze van besteding dient n.m.m. voor een deel nuttiger te geschieden, inzonderheid wat betreft het onderwijs, waarover later.

Deze beide groepen van noodzakelijke uitgaven vereischen tezamen dus ƒ 3.500.000. Het komt er nu op aan om een inrichting van het huishouden en een verdeeling van de restende werkzaamheden zoodanig te regelen, dat ze niet mèèr uitgaven vorderen, dan door de Gemeenschap opgebracht kan worden.

De uitgaven ter bevordering van klein- en grootlandbouw, immigratie en kolonisatie zijn te beschouwen als essentieel voor de ontwikkeling van de Gemeenschap en hiervoor dient zooveel mogelijk uitgespaard en beschikbaar gesteld te worden.

De uitgaven voor verkeersmiddelen en diensten behooren nagenoeg geheel te vervallen. Verkeersdiensten behooren tot die noodzakelijke gemeenschapsbehoeften evenals huizenbouw, kleedingmakerij, ontspanningsbedrijven, waarin onvermijdelijk door particulier initiatief wordt voorzien en geheel bevredigend kan worden voorzien. Let maar eens op de snelle aanschaffing van automobielen en de ontwikkeling van transportdiensten in de stad Paramaribo niettegenstaande de heerschende armoede van de Gemeenschap! De behoefte aan groot transport tusschen districten en de stad is nog meer zich opdringend, dan dit grootendeels luxe- en amusementsvervoer in de stad. Er is dus geen enkele reden, waarom daarin niet op voldoende wijze door particulier initiatief zou worden voorzien. Dat particuliere transportdiensten vanzelf zouden otstaan, wanneer de Gouvernementsdiensten ophielden te bestaan, zal wel niemand betwijfelen; hoogstens zal men zich niet gerust gevoelen over de mate van bevredigendheid van die diensten, zoowel wat betreft de dienstregeling als de tarieven, omdat men heel goed beseft thans verwend te worden te dien aanzien, al doet men het anders voorkomen. Wel, — de particuliere transportdiensten zullen natuurlijk niet

beter zijn dan de omstandigheden motiveeren, — d.w.z. niet frequenter en niet goedkooper, dan waarbij een winstgevende exploitatie verzekerd is of in een redelijken termijn te verwachten is. Slechts in dit laatste geval, dat steeds uitzondering is, is een tijdelijk verliesgevende transportdienst gemotiveerd. Zij, die in Suriname pleiten voor behoud van de Gouvernementsexploitatie van rivier- en kustvaart en spoorwegdiensten, ondanks het verlies, dat zij geven, onder motief, dat die diensten in den gegeven omvang noodig zijn ter bevordering van de ontwikkeling van het land, verliezen n.m.m. uit het oog, dat dit motief slechts gelden kan voor duidelijk bepaalde gevallen,waarin de waarschijnlijkheid van die volgende ontwikkeling deugdelijk vastgesteld kan worden. Dat motief kan echter nooit gelden tot goedpraten en handhaven van een blijkbaar door overbodigheid of overmatigheid te kostbare organisatie van een algemeen transportdienstenstelsel in een land, waarin dat transportstelsel met geen mogelijkheid invoed kan uitoefenen op de ontwikkeling van het land, eenvoudig, omdat de voorwaarden van ontwikkeling in het land zelve ontbreken en het niet om het land te verbinden met een reservoir van menschen, die naar het land dientengevolge zouden komen toevloeien of wel met afzetmarkten, waarheen een overmaat van productie zou kunnen worden gevoerd. Het is in ieder geval in de armlastige omstandigheden, waarin Suriname verkeert, ontoelaatbaar, om een dergelijk verliesgevend openbaar bedrijf te handhaven, indien openbare behoeften, waarin dit bedrijf voorziet, door particulier initiatief, zij het ook op minder ruime en goedkoope, doch voor de omstandigheden voldoende wijze kan worden bevredigd. Het thans met die bedrijven geleden verlies is niet gemotiveerd en is een absoluut verlies, dat de Surinaamsche Gemeenschap geen zier baat en dat op geen enkele wijze tot hare ontwikkeling heeft bijgedragen of bijdraagt. Dat geld kan veel nuttiger besteed worden, aan wegenaanleg bijvoorbeeld. Dan wordt er ten minste een durend bezit mee verworven.

Dus, laat schieten die koloniale vaartuigen en spoorwegdiensten. Het materiaal en de spoorbaan zijn er nu eenmaal, dus zij kunnen en moeten benut worden op zoodanige wijze, dat ze zooveel mogelijk ten goede komen aan de Gemeenschap. Zij kunnen zeer goed in exploitatie gegeven worden aan een particuliere maatschappij, die op eigen risico werkt en geheel vrij is ten aanzien van de bedrijfsorganisatie, doch onder deskundige overheidscontrole komt te staan ten aanzien van gebruik, onderhoud en vernieuwing van het materiaal en den spoorweg.

Het is n.m.m. best mogelijk om te dien aanzien een bevredigende overeenkomst te treffen [1]).

Er zal echter op een bedrag uit de Gemeenschapsmiddelen gerekend moeten worden ter bekostiging van de controle en ter verstrekking zoo noodig van subsidie aan de exploitatiemaatschappij ten behoeve van het onderhouden van bepaalde diensten, ingeval de betrokken ressorten, die daarmede gebaat worden niet of nog niet in staat zijn, die subsidie zelf te verstrekken.

Voor deze doeleinden is ƒ 50.000.— stellig genoeg.

De terugvoer van immigranten en openbare liefdadigheid zijn onvermijdelijk, dus daarvoor dient gerekend te worden op een zeker bedrag, op rond f 150 000 te stellen.

Rente en aflossing van geleende gelden vormen een zeer drukkende post: des te drukkender, omdat men nagenoeg geen nut gehad heeft van de gelden, die daarmede moeten worden vergoed.

Voor deze anders onvermijdelijke, onvruchtbare uitgave zou de hulp van het Moederland moeten worden ingeroepen: de eenige en laatste financieele ondersteuning, die ervan gevraagd mag worden en dan nog onder belofte van terugbetaling, zoodra Suriname daartoe in staat mocht komen: Mij dunkt, dat als Nederland op deze wijze kan afkomen van de chronische subsidieering van de kolonie, dat dan zeer goedkoop zal zijn. Nederland weet dan waaraan het toe is — de ondersteuning is eindigend en beteekent bo-

[1]) Ik acht het daarom zeer jammer, dat men de aangevangen poging daartoe zoo dadelijk heeft opgegeven. De gerezen bezwaren tegen de aangeboden voorstellen van particuliere zijden waren met eenigen goeden wil best door een nader vergelijk te ondervangen geweest. Zoo zouden bijvoorbeeld de landstransportmiddelen ter exploitaie verpacht kunnen zijn geworden onder voorwaarde, dat van de overwinst, welke eventueel boven een matig netto bedrijfswinstpercentage, zeg 5 % of 6 % van het eigen kapitaal der exploitatiemaatschappij wordt gemaakt, in de eerste plaats aan het Gouvernement zooveel wordt uitgekeerd, dat hoogstens 5 % of 6 % van de kapitaalwaarde van het in exploitatie gegeven materiaal wordt vergoed. Bedrijfsbegrooting en balans moeten aan de goedkeuring van het Gouvernement worden onderworpen, terwijl eveneens het gebruik en onderhoud van het materieel onder voortdurende Gouvernementscontrole staat. Op regelmatige reserveeringen voor vernieuwing moet gerekend worden. — Het Gouvernementsmateriaal blijft tot het einde toe Gouvernementseigendom, het nieuw aan te schaffen materiaal is natuurlijk het eigendom van de Maatschappij.

Het is natuurlijk best mogelijk, dat de winst van het particuliere bedrijf niet zoo groot wordt, dat de volle vijf of zes procent voor het Gouvernement ooit bereikt wordt, terwijl het volstrekt niet uitgesloten is, dat er wel jaren zullen zijn, dat er heelemaal geen overwinst boven de 6 %, welke de maatschappij toekomt, wordt gemaakt, doch in ieder geval bespaart het Land dan het verlies dat het zelf bij eigen bedrijf zou geleden hebben.

vendien een zeer belangrijke dadelijke besparing met de kans, hoe gering ook te achten, dat 't volle bedrag ten slotte zal worden vergoed. Van bijna ƒ 4.000.000.— aan subsidie en andere ondersteuning daalt dan de uitgave ten behoeve van Suriname op ± ƒ 1.000.000 's jaars. Doch tevens dient Nederland aan Suriname, dat nu maar verder zien moet, hoe het op eigen kracht verder komt, zijne autonomie ten volle te laten. *Dat zal een zegen zijn voor Suriname — dat zal doen opschrikken — wakker schrikken—* Nederland garandeert geen leeningen meer van Suriname, dus Suriname zal nergens geld kunnen krijgen, voordat het zich een eigen deugdelijke credietbasis gevormd heeft. Het heilige moeten zal dus vinnig nijpen en aanzetten tot energiek aanpakken. En dat moeten we juist hebben. Aan de sleur, de gewoonheid om de armoede en den berooiden toestand van de kolonie te aanvaarden als een onvermijdelijkheid, waarin men zich te schikken heeft, moet een duidelijk schokkend einde gemaakt worden, zooals toen Generaal van Heutsz de omwallingen en prikkeldraadversperringen om de militaire posten in Atjeh liet slechten en zoo de bezetting dwong, zich tegen den vijand te beveiligen door hem aan te pakken!

Stel de Surinaaamsche Gemeenschap voor het feit alleen te staan en op eigen krachten te moeten bouwen en ze slaat zich er doorheen, de kern is er goed genoeg voor. Geeft Suriname en den Surinamers een fair chance!

Een aanduiding hoe in de andere huishoudelijke werkzaamheden van de Kolonie met de minst mogelijke kosten kan worden voorzien, ligt reeds besloten in het schema van de organisatie van het gewestelijk en plaatselijk Bestuur. Dat schema wordt daarom nader kort toegelicht, voor de goede orde beginnende met het schema voor de organisatie van het Algemeen Bestuur.

De Raad van Suriname (Raadpensionaris) denk ik mij als een zeer belangrijke functionaris met een geheel eigen zelfstandige positie naast den Gouverneur staande en evenals deze door de Koningin te benoemen. Hij is het feitelijk Hoofd van de Koloniale Gemeenschap, de eerste burger van Suriname. Hij vormt de permanente schakel tusschen den Gouverneur als zaakgelastigde van den Minister van Koloniën en de Koloniale Staten als Gezagscollege van de Koloniale Gemeenschap: Tevens is hij de regelaar van de goede samenwerking tusschen de beide onderdeelen van het hoofdbestuursmechanisme Koloniale Staten en Algemeen Landskantoor. Tot dat doel is hij èn Voorzitter van de Koloniale Staten èn Hoofd van het Algemeen Landskantoor.

De werkzaamheid van de Koloniale Staten denk ik mij ook anders dan thans het geval is. Dit college zal toch meer positief initiatief moeten nemen, meer rechtstreeks constructieven arbeid moeten leveren: minder tijd besteden aan critiek op anderer werk, doch meer daadwerkelijk een deel van de Bestuurstaak verrichten.

De taakverdeeling tusschen Koloniale Staten en Algemeen Landskantoor denk ik mij in grove trekken als volgt: de Koloniale Staten, daartoe verdeeld in werkcommissies of afdeelingen, maken de verschillende wetsregelingen van algemeenen aard (verordeningen) op en stellen het program van Overheidswerkzaamheden vast, onder aangeving van systeem en hoedanigheid, in acht te nemen bij de uit te werken plannen.

Het Algemeen Landskantoor resumeert de verordeningsontwerpen technisch, stelt de uitvoeringsregelingen op, maakt de plannen voor de uit te voeren werken op, in overeenstemming met de aangegeven gedragslijn, berekent de financieele gevolgen.

Het aldus tot stand gekomen ontwerp-landsbegrooting, 't welk n.h.v. zonder bezwaar in hoofdzaken over een twee- of driejarige periode kan loopen. wordt dan gepubliceerd en na een voldoenden termijn, om gelegenheid te geven aan de publieke meening, om zich te uiten, in openbare zitting van de Koloniale Staten onderzocht en besproken. Deze bespreking kan zeer bekort worden door de wijze, waarop een en ander tot stand is gekomen. Onvruchtbare debatten en redevoeringen, zooals deze thans maar al te veel het hoofdwerk van de Koloniale Staten uitmaken, kunnen uitblijven, omdat de maatregelen in beginsel door de Koloniale Staten zelf zijn opgemaakt en het slechts erom gaat, na te gaan of de technische veranderingen, bij het Algemeen Landskantoor aangebracht, geen principieele veranderingen van aard in de maatregegelen teweegbrengen.

Echter, zoowel Koloniale Staten als Landskantoor, beperken zich tot uitsluitend noodzakelijke bemoeienissen van volstrekt algemeen belang. Alle locale aangelegenheden behooren door de locale bestuursorganisaties en belanghebbenden tot stand gebracht te worden.

Algemeene wetsregeling en belastingen, hygiënische- en veiligheidsregelingen, bebakening van kust en andere algemeene vaarwateren, openhouden van riviermondingen, aanleg van doorgaande hoofdwegen en alle andere dergelijke algemeene gemeenschapsbelangen behooren tot het arbeidsgebied van Koloniale Staten en Alg. Landskantoor.

Niet echter plaatselijke uitvoeringsregelingen binnen de door de algemeene wetsregelingen getrokken grenzen, — ook geen werken

van uitsluitend locaal belang als secundaire bepolderingswerken, aanleg van steigers, aanleg van lokale wegen en kanalen, enz. Voor dit werk zijn de organen in de betrokken ressorten zelf aangewewezen en daarvoor hebben de direct belanghebbende bewoners zelf arbeid en kosten op te brengen. Daartoe dienen de gedachte werkorganisaties: Afdeelingsraden en Plaatselijke colleges van Burgemeester en schepenen of wethouders. De ambtelijke bestuursorganen in de gewesten zijn bestemd in de eerste plaats voor de toepassing en uitvoering van de algemeene verordeningen en landsdiensten. Daarnaast behooren zij v.z.m. ook belast te zijn met de uitvoering van de plaatselijke regelingen door de plaatselijke organen vastgesteld.

De Commissaris echter is een functionaris van zeer bijzondere en gewichtige positie. Niet alleen, dat hij de drager en vertegenwoordiger is van het gezag van het algemeen Landsbestuur en heeft toe te zien, dat de Landswetten behoorlijk worden nageleefd en dat geen locale maatregelen worden getroffen, die het algemeene Landsbelang kunnen schaden of te kort doen, hij zal tevens de drijvende kracht moeten zijn voor de ontwikkeling van zijn gewest. Hij zal in elk opzicht de eerste persoon in zijn gewest en dus een eerste kracht moeten zijn. Zulke menschen, leiders en organisators, heeft men alleen kans te krijgen bij voldoende aanlokkelijke arbeidsvoorwaarden, zoowel wat betreft het gewicht van het ambt en de ruimte van het arbeidsveld, als wat aangaat de materieele positie.

Suriname is een kleine gemeenschap en een compact gevormd land. Een verdeeling in drie gewestelijke ressorten is niet alleen n.m.m. praktisch zeer wel mogelijk — zelfs bij de bestaande gebrekkige verkeerswegen — doch ook volstrekt noodzakelijk om een voldoend arbeidsveld op te leveren voor een man van de kwaliteiten, als ik mij den Commissaris denk eenerzijds en anderzijds om een voldoende salarieering van het ambt mogelijk en gemotiveerd te maken.

Een andere eisch is, dat de Commissaris niet gebonden moet worden aan zijn bureau voor allerlei futiel administratiewerk. Hij moet niet in kleine dagelijksche bestuurszorgen verzwolgen worden, doch in staat zijn over het geheel heen te kunnen zien om richting en snelheid van de bestuursmachine naar den eisch te kunnen regelen, met één woord dus om te kunnen besturen. Daarom moet hem voor de administratie en controle voldoende en voldoende bekwaam personeel worden toegevoegd.

De Commissaris dient in voortdurende samenwerking met den Afdeelingsraad te verkeeren en zal daar van de voorzitter moeten zijn.

Deze Raad, samengesteld door verkiezing, werkt op overeenkomstige wijze als de Koloniale Staten. De Commissaris zal het initiatief der leden voortdurend moeten stimuleeren en van hen uitgewerkte, in ieder geval duidelijk aangegeven voorstellen vergen. Het Raadslidmaatschap moet geheel het karakter dragen van een eerepost. Aangezien nu van de leden veel arbeid zal gevergd worden en het lidmaatschap geen sinecure zal zijn, kan verwacht worden, dat zich slechts personen voor een verkiezing in dien Raad beschikbaar zullen stellen, die behalve veel waren gemeenschapszin ook een zekere mate van financieele bewegingsvrijheid zullen bezitten: maatschappelijk geslaagde personen dus, die in de praktijk bewezen hebben wat waard te zijn. De Raden zullen dus klein gehouden moeten worden, daar de keus niet groot is. Het zelfde geldt m.m. voor de Koloniale Staten en voor Burgemeester en Schepenen.

Eenige finantieele tegemoetkoming van deze Gemeenschapsvoormannen — ook van de leden van de Koloniale Staten — zal in verband met hetgeen van hen gevorderd wordt, stellig op zijn plaats zijn. Het bedrag moet echter zoo laag gehouden worden, dat het karakter van eerepost niet verloren gaat en de fondsen moeten voor de locale colleges gevonden worden uit locale contributiën. In dit schema is er geen plaats voor een afzonderlijken Raad van Bestuur. Het staat zoowel den Gouverneur als den Raad van Suriname (Raadpensionaris) echter vrij om raad te vragen aan een ieder, hetzij individueel of in comité, dien hij daartoe geschikt acht.

Uit deze beknopte toelichting zal het duidelijk geworden zijn, op welke wijze ik mij het „zelf doen" van de huishoudelijke werkzaamheden door de Gemeenschapsleden denk voor dit gedeelte. Voor een ander gedeelte van de huishoudelijke werkzaamheden kan een bepaalde groep Gemeenschapsleden ook zeer nuttig werkzaam zijn bij de toepassing van het „selfhelp"-principe en dat is bij de belastinginning.

Het komt er maar op aan daartoe een doelmatig belastingsysteem uit te werken. Ik denk daarbij aan de winkeliers en andere tusschenpersonen, die bij den verkoop van goederen of diensten uit hoofde van beroep betrokken zijn. Alle belasting moet in laatste instantie voortkomen uit inkomen of verdienste. Het inkomen wordt op een onbeduidend gedeelte na, dat als baar geld thuis opgepot wordt, benut om er goederen of waarden of diensten voor te koopen. Praktisch het totale inkomen van de gezamenlijke gemeenschapsleden wordt naar den handelaar — in den ruimsten zin op te vatten — gebracht. Door tusschenkomst van dezen zijn

dus alle inkomsten te treffen — hoe groot en hoe klein deze ook zijn.

Welnu, dat de handelaren dan optreden als belastinginners van de Gemeenschap. Dat gaat in een moeite door met de inning van hun eigen gelden en het is goedkoop. Ik denk hierbij aan een systeem van indirecte belastingen, en in dit geval inzonderheid aan een verteringsbelasting. Niet alleen, dat de inning al zeer eenvoudig en goedkoop kan geschieden, doch aanslagwerkzaamheden en vaststelling van cohieren met al de daaraan verbonden voor alle betrokkenen onaangename en kostbare rompslomp komen te vervallen. De belasting wordt voor de belastingplichtigen veel gemakkelijker op te brengen — en de controle op de inning wordt eveneens veel gemakkelijker, daar ontduiking zeer bemoeilijkt wordt; trouwens door de luttele bedragen, waarin de belasting als 't ware met dagelijksche betalingen, wordt voldaan, zal daartoe weinig prikkel bestaan. De controle op de inning wordt zeer vereenvoudigd en beperkt. De ervaring met de vermakelijkheidsbelasting, vendurechten en rechten bij den verkoop van vaste goederen zijn er, om dit te bevestigen. Men heeft dit soort belastingen slechts uit te breiden ook over winkel- en andere roerende goederen en zoo mogelijk ook diensten.

Een praktisch stelsel van indirecte belastingen en retributiën als hoofdbron van inkomsten van het Landsbestuur is zeer wel mogelijk, vooral bij de Surinaamsche verhoudingen en n.m.m. om den eenvoud en de goedkoope perceptie en controle zeer aan te bevelen. Natuurlijk kleven er ook gebreken en zijn er ook bezwaren verbonden aan een dergelijk belastingsysteem: Maar is er wel een belastingsysteem, dat volmaakt en volledig bevredigend is?

Op alle belastingen zijn correcties noodig om de billijkheid van de werking voor de verschillende individuen zooveel mogelijk te benaderen. Zoo ook zullen correcties daartoe noodig zijn bij het gedachte belastingstelsel.

Een van de op den voorgrond tredende bezwaren tegen de verteringsbelasting — in 't algemeen tegen indirecte belastingen — is dat groote gezinnen zwaarder getroffen worden dan kleine gezinnen en alleenstaande personen, die juist beter een relatief grooter belastingbedrag kunnen bijdragen. Wel, groote gezinnen kunnen weer bij wijze van compensatie tegemoet gekomen worden met schoolgeld, medicijnen, geneeskundige behandeling. Het gaat niet om het beste, meest volmaakte belastingstelsel, maar om de eenvoudigste, minst ingewikkelde en goedkoopste manier om praktisch met den mogelijk minst voelbaren druk aan de grootst mogelijke belastingopbrengst van de Gemeenschapsleden te komen.

Want de bijdragen van de Surinaamsche Gemeenschapsleden *moeten* onvermijdelijk opgevoerd worden om voldoende geld beschikbaar te krijgen om op eigen kracht het huishouden te voeren en het Gemeenschapsbedrijf behoorlijk te kunnen financieren en tot ontwikkeling te brengen.

Een belasting, welke eveneens zonder bezwaar verhoogd of in toepassing uitgebreid kan worden, is de heffing van zegelrechten en successierechten.

Een ander middel om de landsinkomsten te verhoogen op een voor de Gemeenschapsleden weinig hinderlijke manier, is toepassing van het regie- of monopoliesysteem voor zooveel mogelijk artikelen als daarvoor, zonder verstoring van het particuliere bedrijfsleven, in aanmerking kunnen worden gebracht en die zekere winst beloven. Tot deze artikelen behooren n.m.m. vuurwapenen, munitie en springstoffen, alle soorten geïmporteerde dranken, medicijnen, tabak, sigaren en sigaretten, opium, petroleum en vloeibare bijproducten, rolprenten. De Overheid moet daarbij niet zelf als handelaar en detaillant optreden, de aanschaffing, beoordeeling van markt en behoefte en de afzet aan winkeliers en andere detaillanten behooren te worden opgedragen aan een of meer bekwame, integre, gevstigde firma'(s), die de Surinaamsche markt in dat soort artikelen door langjarige ervaring door en door kent (kennen). Op de wijze, waarop zij hare taak vervult (vervullen), moet natuurlijk voortdurende effectieve controle uitgeoefend worden door een ambtelijk deskundige en zn. een commissie uit de Koloniale Staten.

Voor winstbelovende Gouvernementsproductie- of dienstbedrijven van eenige beteekenis bestaat in Suriname nog geen gelegenheid. Koloniale vaartuigen — om van den spoorweg te zwijgen — bewijzen dat wel duidelijk genoeg.

Slootwijk is van meet af een bedenkelijk avontuur geweest, gevolg van kortzichtige naäperij van Nederlandsch Indië in consequentie van de misvatting van het eigen wezen en de eigen omstandigheden van de Surinaamsche Gemeenschap. In mijnen gedachtengang behoort ook dat bedrijf, evenals de verkeersbedrijven, en op soortgelijke wijze, aan een particulieren exploitant verpacht of overgedaan te worden.

Het eenige overheidsbedrijf, dat in Suriname mogelijk is niet alleen, doch absoluut geboden is als eenig essentieele middel om de kolonie tot ontwikkeling te brengen is .... de verkoop van grond en de daartoe bevorderlijke nevenbedrijven.

De eenige werkelijke permanente en soliede doch nog latente

rijkdom van Suriname is grond, vruchtbare grond in overvloedige uitgestrektheid!

Dat bezit moet tot waarde gebracht worden door het aan den man te brengen en daardoor tevens den man daarop te brengen.

Vooralsnog kan dit grondbedrijf echter geen inkomsten verschaffen: integendeel er moet geld bij — want zooals hij daar ligt, is de grond niet aantrekkelijk, zelfs niet, wanneer hij cadeau wordt gegeven. Hij moet eerst in bewerkbaren en bewoonbaren toestand gebracht worden: maar dan ook kan hij en moet hij de daarvoor bestede kosten opbrengen. Het zoeken is nu juist naar de financieele middelen om dezen toestand te kunnen scheppen.

Naast de gedachte indirecte belastingen en monopolies blijven van zelve alle soorten retributiën, concessie- en vergunningsrechten enz. bestaan, echter alleen voor zoover de innings- en administratiekosten niet grooter zijn dan de opbrengst. Voorts dienen als *lands*inkomsten te vervallen alle soorten heffingen, die meer eigenaardig behooren tot inkomstenmiddelen van *locale* besturen.

Om de gedachte te bepalen volge een globale raming van de inkomsten volgens het door mij gedachte heffingen-systeem.

I. Landsinkomsten.

A. Heffingen indirect drukkende op inkomen.	
1. Invoerrechten (verhoogen)	*f* 1.750.000
2. Verteringsbelastingen omzet bel. uitv. rechten vendurechten enz.	- 1.800.000 [1])
3. Accijnzen op binnenlandsch gedistilleerd . .	*f* 500.000
4. Belasting (accijns) op lucifers	- 25.000
5. Zegelrechten	*f* 175.000
5. Vergunnings- en concessierechten balata . .	- 150.000
7. Vergunningsrecht bauxiet	- 50.000
8. id. andere delfstoffen	- 30.000
9. id. onderzoek hout en cultuur	- 20.000
	f 4.500.000
B. 10. Successierechten (verhoogen)	*f* 15.000
C. Vergoedingen voor bewezen diensten.	
11. Schoolgelden (verhoogen)	- 100.000
12. Geneeskundige belasting	- 100.000
Transporteeren	*f* 215.000

[1]) Gem. $7^1/_2\,^0/_0$ van 25 m.m. Productie.

	Transport ƒ	215.000
13. Ontvangen kosten inzake in- en uitvoer van goederen	ƒ	10.000
14. Weeg-, bergloonen en entrepotrechten . . .	-	20.000
D. Retributiën.		
15. Belasting op goud	-	25.000
16. Retributie.op.balata	-	70.000
17. Retributie voor hout	-	15.000
E. Opbrengst Landsbedrijven.		
18. Annuïteit geïmporteerde arbeiders (5 % van 10.000 × ƒ 500)	-	250.000
19. Annuïteit ontgonnen terrein gr. landbouw. (2 % van ƒ 1.000.000)		p.m.
Opbrengst annuïteit in natura kl. landbouw (10 % van ƒ 500.000.)	-	50.000
Verkoop domeingrond	-	100.000
Opbrengst Ploegbedrijf		p.m.
Id. electriciteitsvoorz.		p.m.
Id. brandhoutbedrijf	-	50.000
Terugbetaling van voorschotten en rente .	-	25.000
Opbrengst 's Lands monopoliën.	-	100.000
Opbrengst posterij	-	55.000
Id, telefoon	-	36.000
Id. draadl. telegr.		p.m.
Id. klein vee en landb. bedrijven	-	10.000
Id. havenbedrijf	-	6.000
Id. pensioen stortingen	-	23.000
		ƒ 1.060.000
		4.500.000
		ƒ 5.560.000

De locale gemeenschappen kunnen hare inkomsten verkrijgen uit:

1. Straatbelasting ten behoeve van onderhoud, verbetering, aanleg, verlichting van straten in Paramaribo, Nickerie, Coronie en Albina, te heffen van alle volwassen inwoners en alle bedrijven naar een bepaalde veelvoudschaal van een vast minimumbedrag in verband met klasse-indeeling van personen en bedrijven met in achtneming gebruik van bedrijfs- en nuts-voertuigen ƒ 100.000

Transporteeren ƒ 100.000

Transport	*f*	100.000
2. Wegengeld buiten de steden en dorpen naar soortgelijken maatstaf als straatbelasting	-	150.000
3. erfbelasting (huurwaarde belasting ten behoeve van draineering, vuilopruiming, hygiënische maatregelen, brandweer, van huis -en grondeigenaren in de steden te heffen — (naar de waarde van onroerend goed)	-	180.000
4. akkergeld (ten behoeve van onderhoud hoofdbedijkingen en loozingen kl. landbouw, naar de oppervlakte land in bezit	*f*	25.000
5. Luxebelastingen (drie en meer dienstboden, honden, paarden, voertuigen, vaartuigen, huisinrichting enz.)		
a. steden	-	10.000
b. district	-	5.000
6. Patent en vergunningsrecht (bedrijven en ambachten — sterke drank verkoop —)		
a. steden	-	75.000
b. districten	-	25.000
7. Bijdrage van het land voor uit te voeren werken in algemeen belang		p.m.
8. Hoofdelijke bijdrage van betrokkenen bij uit te voeren bijzondere werken		p.m.
	f	570.000

Op deze wijze zouden de landsinkomsten tot ruim *f* 6.000.000 zijn op te voeren, Dit bedrag is dan ook werkelijk het minimum, dat een behoorlijk gemeenschapshuishouden en effectieve maatregelen tot ontwikkeling van de Gemeenschap mogelijk maakt. De gewone huishoudelijke uitgaven, ontdaan van alle noodelooze en onnuttige verliesposten ten behoeve van verkeersdiensten en landskoffieonderneming e.d. mogen hoogstens *f* 4.500.000 kosten. Dat moet als een onverbiddelijke grens gesteld en in acht genomen worden en administratie en werkzaamheden moeten daarnaar geregeld worden. — Minstens $1^1/_2$ miljoen moet beschikbaar gesteld worden voor de ontwikkeling van de Gemeenschap. — Dit ontwikkelingswerk is van alles overheerschend belang; al 't andere moet daaraan ondergeschikt gemaakt en daar aan aangepast worden. Want in dezen ontwikkelingsarbeid zit de eenige mogelijkheid en kans voor Suriname om het tot een welvarende kolonie te brengen.

Voor dezen opbouw moet een vast plan van uitvoering opge-

maakt worden en dit plan moet vastbesloten afgewerkt worden, totdat alle daarin ontworpen objecten afgewerkt en volledig tot stand gebracht zijn. Geen bestuurswisseling mag de continuiteit van dit werk kunnen verstoren: de uitkomsten van het volledig uitgevoerde plan zelf na een behoorlijk en van tevoren vast te stellen termijn van werking mag de eenige factor zijn, die beslissend over het al of niet juist geziene daarvan oordeelt.

IV. SCHETSONTWERP

Ik gaf reeds in algemeene trekken aan in welken geest en op welke wijze de opbouw en ontwikkeling van Suriname naar mijn inzicht gezocht moet worden. Thans zal ik trachten in even grove trekken het eerste gedeelte van een uitvoeringsplan te schetsen.

Vooraf de doelstelling van het plan. Het zal moeten omvatten maatregelen, die de omstandigheden scheppen waardoor:

1e. de volle benutting van het aanwezig economisch productievermogen van de bevolking mogelijk gemaakt en tot het redelijk economisch minimum ook praktisch verkregen wordt, zoodat

2e. een economische productie wordt verworven, voldoende om te voorzien in de middelen voor eenvoudige, doch aan alle redelijke eischen in verband met den ontwikkelingsgraad van de kern der bevolking beantwoordende inrichting van de koloniale huishouding, zonder een overgrooten druk van belasting op inkomen, vermogen en arbeid van de gemeenschapsleden te vereischen.

De termijn, waarin vastgesteld moet zijn, dat op de gevolgde wijze het doel al of niet bereikt zal worden, is 10 jaren.

Het in algemeene bewoordingen aldus omschreven doel dient nader met concrete grootheden vastgesteld te worden.

Wat is het economisch productie-vermogen van de Surinaamsche bevolking en welk deel daarvan blijft onbenut of heeft geen nuttig effect? Deze is uiteraard een onmogelijk met mathematische juistheid te beantwoorden vraag. Er zal dus een grootheid hiervoor op aannemelijke wijze beredeneerend geschat moeten worden. Neemt men nu in aanmerking, dat ± 50.000 individuen, — dat is weinig minder dan de helft van de totale bevolking — in de 4 steden en dorpen wonen terwijl deze stedenbevolking bestaat uit het meest intelligente deel van de bevolking; dat voorts het overgrootste deel dezer stadsbevolking niet of althans zeer weinig deelneemt aan de voortbrenging in engeren zin van het land: dat een ander belangrijk deel van de bevolking, nl. de klein-landbouwers, dat wel ten volle deelneemt aan de productie dit doet met gebrekkige kennis en methodes, onvoldoende en gebrekkige

hulpmiddelen en organisatie en onder allerlei bezwarende omstandigheden werkt; verder nog, dat de grootlandbouw door kapitaalgebrek en andere belemmerende omstandigheden ook niet vol rendement kan geven, tenslotte ook nog, dat tijd en arbeidsvermogen in het balata- en goudbedrijf op zeer oneconomische wijze worden benut, dan schijnt het niet overdreven, wanneer het aanwezige productievermogen op het dubbele wordt aangenomen van hetgeen thans wordt gepresteerd.

De waarde van de totale Gemeenschapsproductie, stoffelijke en onstoffelijke, nu te schatten op rond 25 miljoen gulden [1]) moet dus naar den maatstaf van de tegenwoordige bevolkingssterkte verdubbeld worden. Van ongeveer *f* 250,— per hoofd en per jaar moet zij gebracht worden op *f* 500 per hoofd en per jaar. Aannemende nu, dat de bevolking regelmatig met 3500 zielen per jaar vermeerdert, dan zal de bevolking na tien jaren in totaal tot 150.000 zielen aangegroeid zijn, zoodat de waarde van de Surinaamsche productie dus tot 75 miljoen gulden moet zijn gestegen.

De waarde van den uitvoer is op rond 7 miljoen gulden thans te berekenen, terwijl de invoerwaarde op 9 miljoen gulden kan worden afgerond [2]).

Bij het bestaan, dat de Gemeenschapsleden nu leiden, heeft de Surinaamsche Gemeenschap in totaal noodig voor 25 m.m. + 9 m.m. —7 m.m. gulden waarde aan goederendiensten.

Het individueele materieele bestaan in Suriname is in 't algemeen slecht te noemen en beantwoordt niet in redelijke mate aan de behoefte van het intelligente en naar westerschen standaard opgevoede deel der bevolking. Het individueel inkomen zal minstens met 50% verhoogd moeten worden om een redelijk bestaan mogelijk te maken. Dus thans zou daartoe noodig zijn in totaal rond $(27 + 13\,{}^1/_2) = 40$ m.m. gulden of een productiewaarde per hoofd van rond *f* 400 's jaars.

Thans zou voor het tot het uiterste te beperken koloniale huishouden minstens 6 m.m. gulden van de gemeenschapsproductie afgestaan moeten worden d.i. $^6/_{25}$ of 24 %.

Een gelijkblijvend absoluut bedrag behoudend bij verhooging van de productie tot het zooeven aangenomen redelijk minimuminkomen van de Gemeenschap, zou die belasting druk slechts $^6/_{40}$

[1]) Dit bedrag is vrij willekeurig aangenomen, doch heeft voor het doel een voldoende mate van waarschijnlijkheid.

[2]) Deze zijn de afgeronde gemiddelde waarden van de 9 laatste jaren tot en met 1922. De buitengewoon ongunstige verhouding tusschen in- en uitvoer waarden voor de jaren 1921 en '22 kan niet langdurig bestendigd blijven.

of 15 % bedragen en over 10 jaren zouden bij gelijken belastingdruk de landsinkomsten in totaal beloopen 15 % van 60 m.m. of 9 m.m. gulden.

Bij stijging van de productie tot het volle praktisch mogelijke rendement zou er een overschot, dus gemeenschapswinst overblijven van 75 m.m. — 150.000 × 400 = 75 m.m — 60 m.m. = 15 m m. gulden.

Hieruit zou zonder bezwaar een zoodanig bedrag kunnen worden afgezonderd, dat het gemeenschapshuishouden op een voet, overeenkomende met den ontwikkelingsgraad van de Gemeenschap is in te richten.

Het concrete doel van het plan wordt dus: verwerving van een productiewaarde van f 500 per hoofd van de bevolking.

De middelen tot bereiking van dit doel zijn driesoortig:

1e. geestelijk, 2e. fysiek, 3e. materieel.

In de eerste plaats moet aan de Gemeenschapsleden geleerd worden, hoe de productiemogelijkheid, die het land biedt, het best benut en uitgebuit kan worden en den geest bij hen gewekt worden, om dit ook te willen doen.

En is het niet een merkwaardig bewijs van den ban, waarin de Surinaamsche Gemeenschap gevangen zit, dat het onderwijs in Suriname op alles anders ingericht is en doelt behalve daarop!

Is het niet dwaas, dat het arme berooide Suriname de voorbereidende opleiding verzorgt en bekostigt van dokters, juristen, ingenieurs, officieren, handelslieden, machinisten, planters voor. .

. . . . Nederland en Nederlandsch Indië, de Vereenigde Staten van Amerika en andere landen en zijne zonen onkundig laat hoe de overvloedige gaven, die de eigen bodem zoo willig schenkt, er uit te verkrijgen en daartoe voor duur geld minimaal effectieve arbeidskrachten uit het verre Indië betrekt?!

Hoe zou de Surinaamsche Gemeenschap zich kunnen verantwoorden, wanneer zij eens op de vraag „wat deedt gij met de talenten, die U zijn gegeven" antwoorden moest?!

Het doel, dat elke Gemeenschap dient na te streven bij de voorziening in het onderwijs voor hare jonge leden kan, wel begrepen, geen andere zijn dan „to make (them) better citizens of the Community!" En vooral geldt dit, wanneer de Gemeenschap nog niet tot volle ontwikkeling is gekomen.

Zoo dient in Suriname het onderwijs erop berekend te zijn om de Surinaamsche jeugd toe te rusten, om een behoorlijk bestaan in het eigen land te vinden en de welvaart van de Gemeenschap voortgaande te verhoogen, door gebruik maken van de productiegelegenheden, die het land zelf biedt.

De mogelijkheid, zoowel van het een als van het ander, is in Suriname te vinden hoofdzakelijk in den landbouw. De landbouw is fundamenteel in Suriname en daarop moet het algemeene openbare onderwijs uitsluitend ingesteld zijn.

De scholen behooren als hoofddoel — onder de bestaande omstandigheden zelfs als eenig doel — na te streven verschaffen van kennis en vaardigheid en kweeken van liefde en hoogachting voor het landbouwbedrijf.

Het onderwijs in Suriname dient om te beginnen dadelijk in dezen geest gereorganiseerd te worden. Voor kinderen die na volbrachten schooltijd volstrekt geen aanleg, geschiktheid of neiging blijken te hebben voor den landbouw, is de algemeene elementaire ontwikkeling, welke vereischt wordt om een goed landbouwer te worden ook voldoende om in een ander vak of ambacht verder bekwaamd te worden.

Het spreekt vanzelf, dat inrichtingen van beperkten omvang tot opleiding tot andere gewone ambachten of werkkringen ook aanwezig behooren te zijn, doch het algemeene onderwijs voor de groote massa behoort geheel ingesteld te zijn op bekwaming voor den landbouw, het lager zoowel als het meer uitgebreid lager en middelbaar onderwijs.

Ouders, die hunne kinderen een andere richting op willen sturen kunnen daartoe tot oprichting van bijzondere scholen trachten te geraken. Aan zulke scholen kunnen redelijke subsidies worden verstrekt, doch aangezien zij geen direct nut hebben voor de Gemeenschap — (integendeel eer een schadelijk gevolg voor haar zullen hebben voorzoover de leerlingen van die scholen buiten Suriname hunnen werkkring zullen moeten vinden) — zoodat zij slechts de idividueele belangen van de betrokken ouders en leerlingen dienen, moet de subsidie strikt naar verhouding van de bijdrage van de betrokken ouders in de belastingen afgemeten worden.

Voor de organisatie en inrichting van het volksonderwijs en de opleiding voor den landbouw kan de organisatie in de Philippijnen tot voorbeeld aangewezen worden. Het daar gevolgde systeem lijkt zeer aantrekkelijk en schijnt ook goed te werken [1]).

Reorganisatie van het onderwijs is echter voor het heden niet

---

[1]) In het algemeen heb ik uit hetgeen ik daarover las en hoorde, den indruk gekregen, dat in de Philippijnen de toestanden en omstandigheden veel meer punten van overeenkomst hebben met onze Surinaamsche toestanden dan bijvoorbeeld in Ned. Indië het geval is. Het lijkt mij daarom niet ondienstig, dat in Suriname meer aandacht gewijd wordt aan hetgeen in de Philippijnen ter bevordering van de openbare zaak en welvaart verricht is en succes heeft.

genoeg. Behalve de jeugd, moeten ook de ouderen onderricht worden en tot juister inzicht en begrip van hetgeen noodig en nuttig is en hun te doen staat, gebracht worden. Er zal dus een intensieve propaganda onder hen gemaakt moeten worden en goede, aantrekkelijke en direct voordeelige praktische landbouwcursussen ten behoeve van hen georganiseerd. Een zeer ruim en voortgezet gebruik van „educational films" zal ook zeer werkzaam het doel kunnen dienen. Speciaal met het oog op de benutting van de film als propaganda- en volksopvoedings- en onderrichtsmiddel heb ik mij een Gouvernementsmonopolie van rolprenten gedacht.

De aantrekkelijkheid en gerieflijkheid van het leven op het land moeten zooveel mogelijk bevorderd worden. Aanleg van goede wegen, mogelijke aansluiting aan telefoon, vorming van gezellige, gemakkelijk bereikbare landelijke centra, waar afleiding, amusement en ontspanning gevonden kunnen worden, zijn evenveel gewichtige en werkzame middelen daartoe. Deze behooren echter tot de materieele middelen, welke nader besproken zullen worden.

De landbouw moet in de waardeering van de bevolking tot edelarbeid verheven worden. Het feit landbouwer te zijn moet een cachet van gezienen maatschappelijken stand geven. De zelfstandige landbouwer met een eigen hoeve moet zich als een country gentleman voelen en gewaardeerd worden. Bezit van een landgoed met het karakter van een groot landbouwbedrijf moet als 't ware stempelen tot den adel van het land.

Met alle middelen moet de mutueele samenwerking van alle klassen der koloniale bevolking in het landbouwbedrijf van meet af bevorderd worden.

Een constructie, waarbij een kapitaal verschaffend en leiding gevend ontwikkeld persoon, een voorlichting verstrekkend landbouwdeskundige en eenige intelligente personen als zelfstandige beheerders van hoeven of middellandbouwbedrijven samenwerken lijkt mij daartoe zeer geschikt.

Deze propaganda voor den landbouw is van het grootste gewicht: zij moet de bezieling, de opofferingsgezindheid en het vertrouwen brengen, noodig om de volharding en het doorzettingsvermogen te kweeken, welke vereischt worden, om deze algeheele omzetting van de maatschappelijke inrichting en arbeid door te voeren en tot een geslaagd resultaat te brengen. Het spreekt immers vanzelf, dat tallooze moeilijkheden zullen moeten worden overwonnen en vele teleurstellingen doorstaan, doch deze zullen niet mogen afschrikken, integendeel moeten prikkelen. Het moet als 't ware een sport zijn voor de Surinamers, om het arme en als

hopeloos beschouwde geboorteland tot een welvarende, bloeiende kolonie te maken. De geestes- en gemoedstoestand, welke ontvankelijk maakt voor een dergelijke opvatting en een dergelijk edele kamplust, moet met den meesten ernst op weloverdachte en wel uitgevoerde en doorgezette wijze in 't leven geroepen en gehouden, en voortgaande geintensiveerd worden.

Hierin is een schitterende sociale taak voor school en kerk in Suriname weggelegd.

Een gewichtig onderdeel van de volksopvoeding in Suriname, dat nagenoeg geheel verwaarloosd is en wordt en dat toch door den economischen en maatschappelijken toestand, zoowel als met het oog op de typische karaktereigenschappen van de Surinaamsche bevolking van zoo buitengewoon belang is, is de lichamelijke ontwikkeling en de daarmede gepaard gaande hygiënische en tuchtopvoeding.

De decenniën lange ongunstige economische toestand van het land, waardoor onvoldoend loonende arbeidsgelegenheid voor een groot en steeds wisselend samengesteld deel van de bevolking bestond, heeft een algemeene ondervoeding veroorzaakt, tengevolge waarvan de fysieke gesteldheid van de bevolking verre van bevredigend is. De buitengewoon groote percentages afkeuringen bij werving voor den militairen dienst in Oost Indië toonen dat reeds aan. Doch men kan het den menschen ook aanzien. Onder de Creolen is een zeer groot aantal weinig krachtig gebouwde en fysiek minderwaardige individuen bepaald opvallend. Bovendien werkt de heterogene samenstelling van de bevolking zoowel als de wijze, waarop die samenstellende elementen zijn bijeengebracht, in verband met allerlei sociale misstanden, een progenituur in de hand, waarbij veelvuldig zeer ongunstige voorwaarden voor de fysieke en psychische gesteldheid zich doen gelden. Het is dan ook voor een goed deel aan den krachtigen invloed van de zending te danken, dat het karakterbeeld van de Surinaamsche Creolenbevolking als geheel nog zoo'n gunstigen indruk maakt. De invloed van den clerus kan echter niet de geheele stof beheerschen, welke gekneed moet worden en is niet sterk genoeg om dit kneedproces zoo grondig te verrichten, dat het meest gunstige resultaat wordt bereikt, dat het ruwmateriaal toelaat. De Gemeenschapsoverheid moet daarbij een handje helpen.

Daarbij komt nog de ondermijning van het fyziek der bevolking door mijnworm en filariaworm, gevolg van de onvoldoende mate van ontwikkeling zoowel als van lichaamsbeschutting, welke te verwachten is onder de geschetste omstandigheden.

Bovendien doen zich ook gelden de zelfoverschatting, het gebrek aan gevoel voor samenwerking, en aan begrip van noodzakelijke ondergeschiktheid, de zucht naar vermaak en neiging tot losbandigheid, de gemakkelijke berusting in armzaligheid en het gaarne vragen van en steunen op philantropische hulp van anderen.

Militaire dienst kan zijn heilzamen invloed in Suriname niet doen gelden. Doch een organisatie voor lichamelijke oefening en voor de ontwikkeling van den zin voor reinheid en netheid, orde, tucht en subordonnatie is noodig als brood in Suriname.

Uit eigen behoefte van de meer ontwikkelde jongelingschap van de bevolking neemt de beoefening van wandelsport, zwemsport en balspelsport voortdurend toe. Doch dat beperkt zich tot een te kleine groep en er is geen welbewust doel ten bate van het algemeen gemeenschapswelzijn, dat daarbij beoogd, systematisch en met kennis van zaken nagestreefd wordt. Hier vindt de Overheid haar aanknoopingspunt, hare rechtvaardiging en haren plicht tot regelend ingrijpen. Zij stelle in een oefenplicht voor alle jongelieden van beider kunnen van 15 tot 20 jarigen leeftijd. Voor jongere kinderen worden georganiseerde sport en spel en het padvinderswezen zooveel mogelijk bevorderd.

Gedurende de oefenplichtperiode dient ook aan alle mogelijke sport en aangename, lichaam sterkende spelen gedaan, doch tevens het ernstige doel van de oefening daarbij duidelijk kenbaar gemaakt te worden. Bevordering van het onderhouden van de geoefendheid in sport- en oefenvereenigingen na afloop van de oefenplichtperiode behoort ook met alle middelen gediend te worden.

Ontwikkeling van een denkbeeld betreffende de wijze, waarop de oefeningen tijdens de oefenplichtperiode georganiseerd en geleid zouden kunnen worden zou te ver voeren, doch het is mijne overtuiging, dat bij een juist partijtrekken van de uitgesproken voorliefde voor vertoon en praal en neiging tot spel en wedijver van de Surinaamsche Creolenbevolking de oefenplicht populair gemaakt en tot een uiterst heilzaam en effectief instituut voor de verheffing van de volkskracht en de volksgezondheid en voor de sterking van hare energie en veredeling van haar karakter kan gemaakt worden.

Hand aan hand met de geestelijke en fyzieke vorming van de bevolking, moet de materieele uitvoering van het plan gaan.

Met vastberaden greep dient het bestaande wrakke en in wanverhoudingen opgezette gebouw van de staatsorganisatie afgebroken en in juistere, bescheidener afmetingen beter gefundeerd en

krachtiger geconstrueerd, herbouwd te worden. Er moet dus een doortastende vermindering van ambtelijke bemoeienissen en ambtelijk personeel [1]) doorgevoerd worden en de belastingen zooveel verhoogd, dat het huishouden en het gemeenschapsbedrijf gevoerd en uitgeoefend kunnen worden met eigen middelen.

Al dadelijk worden dan de maatregelen getroffen, die het produceeren goedkoop maken: de grootlandbouw wordt ontheven van den zwaar drukkenden last van de arbeidersvoorziening.

De vorming van een voldoend sterke arbeidersbevolking en het aldus scheppen van een arbeidsmarkt met normaal aanbod in het eigen land is staatszorg. De Surinaamsche Gemeenschap werkt voorzichzelf. De kolonie is al lang geen wingewest meer (och arm!) voor het Moederland of voor het moederlandsche dan wel vreemde kapitaal, noch in principe, noch in wezen.

Het motief, dat de plantage-exploitanten eigen gewin zoeken en dus maar zelf voor den aanvoer van hunne arbeiders moeten zorgen, is daarom futiel en onredelijk. De werkelijke staat van zaken eischt integendeel, dat de Surinaamsche Gemeenschap van haar land moet trachten een wingewest te maken *voor zich zelf* en *ten eigen bate* en daartoe alle middelen moet aanwenden om productieven arbeid gemakkelijk en aantrekkelijk te maken en aldus kundige energie en kapitaal aan te trekken. De plantages, die er zijn en ontstaan zullen in Suriname, zijn in eerste instantie *hare* plantages. Want de Surinaamsche Gemeenschap geniet zelf de eerste en degelijkste voordeelen, die zij afwerpen. Het is dus slechts redelijk — en wijs — dat zij zorgt voor het bestaan of ontstaan van een goedkoope arbeidsmarkt en voor goedkoopen grond,

Welnu, het tot nu toe gevolgde systeem van aanwerving en aanvoer van contractarbeiders door de plantages met bemiddelende tusschenkomst van het Gouvernement worde losgelaten en het Gouvernement bevordere geheel op eigen hand, op eigen kosten en risico, uitsluitend en enkel met het oog op het *lands*belang,

---

[1]) „Wat moeten al die ontslagen ambtenaren beginnen", werd mij bezorgd gevraagd. In de eerste plaats: landbouwers en voor de rest, wat ze te doen zullen vinden, is mijn antwoord. Wel ja, het land is geen liefdadigheidskolonie en de menschen geen gebrekkigen of zwakzinnigen. Iedereen moet zich zelf door zijn moeilijkheden heen slaan op de manier waarop hij de beste kans ziet zich eruit te redden. Natuurlijk zullen er overgangsregelingen gemaakt moeten worden en deze ontslagen ambtenaren voor zooveel noodig gedurende een redelijken tijd steun verleend moeten worden om zich een nieuw bestaan te verwerven. Diegenen onder hen, die daartoe geschikt zijn en neiging hebben, zouden b.v. in de eerste plaats in aanmerking komen om geholpen te worden aan het opzetten van een hoeve.

den *regelmatigen* toevloed van een arbeidersbevolking, waaruit de groot- en kleinlandbouwer zijne arbeiders en hulpkrachten zelf en in vrije verhouding kan trekken.

Op deze wijze kan tevens aan de scheeve verhouding, welke thans in de bemiddeling van de Landsoverheid bij de werving voor de plantages bestaat en hare hoogheid aantast, een einde worden gemaakt. Immers, zooals de toestand nu is, treedt het Gouvernement op als exploitant van een koeliewervingsbedrijf, waarbij op bestelling wordt gewerkt en niets anders — al moge het bedrijf ook geen rechtstreeksche winst beoogen en opleveren en al noeme men het euphemistisch „Immigratie". Deze bemantelende benaming duidt reeds aan, dat men de onwaardigheid voor de Overheid, welke in hare bemiddeling schuilt in het thans gevolgde systeem zeer goed gevoelt of gevoeld heeft. Bij een regeling, zooals ik op het oog heb, wordt de aanwerving en aanvoer van arbeidskrachten zoowel in principe als in wezen heusche immigratie, welke ten doel heeft het productievermogen van de Gemeenschap *blijvend* te verhoogen en een leemte in de Gemeenschapsorganisatie aan te vullen.

Een totaal aantal voor de aan te trekken arbeidersbevolking behoeft niet bepaald te worden, want daar is een praktisch ongelimiteerde behoefte aan bevolkingsvermeerdering. Wel echter wordt een grens gesteld door de voor het doel beschikbare middelen — en ook door de overweging, dat voor de toevloeiende bevolking dadelijk nuttig en productief emplooi moet bestaan. In dit laatste zal in de eerste jaren voor het grootste deel door de Overheid moeten worden voorzien in mijnen gedachtengang, zoodat het plan van aanwerving van immigranten tevens dadelijk moet omvatten een plan van uit te voeren werken, die voortdurend geregelde nuttige arbeidsgelegenheid doen bestaan en tevens een plan van kolonisatie en een plan van verzekering van loonenden afzet van de door het kwantitatief en kwalitatief toenemend productievermogen snel groeiende productie van het land.

Ik neem aan, dat voor het doel gerekend kan worden beschikbaar te zijn $1^1/_2$ miljoen gulden 's jaars. Dan zijn de hoofdpunten van mijn denkbeeld als volgt:

1e. Het Surinaamsche Gouvernement werft op eigen hand jaarlijks een aantal arbeidersimmigranten in Nederlandsch Indië aan, voorloopig te stellen op 1200 tot 1600 volwassenen. Deze lieden komen op contract uit, waaraan poenale sanctie verbonden is, doch het contract geldt uitsluitend de partijen, nl. het Surinaamsche Gouvernement en de immigranten.

2e. Er wordt een plan ontworpen voor een hoofdweg in Oost-Westelijke strekking, Albina, Paramaribo, Coronie en Nickerie verbindende en dadelijk aangevangen met den aanleg van het gedeelte Nickerie, Coronie, Paramaribo, hetzij vanuit Paramaribo, hetzij van uit Nickerie beginnende.

3e. Gelijktijdig met den wegaanleg worden tevens links en rechts van den weg stukken terrein, die het meest daarvoor in aanmerking komen, hetzij omdat daartoe de minste arbeid gevergd wordt en/of omdat zij zeer vruchtbaar zijn, ingepolderd en een hoofdloozingsstelsel aangelegd, zoomede het ingepolderde terrein over een redelijke oppervlakte ontboscht. Het werk dient zoodanig geregeld te worden, dat jaarlijks een geheel afgewerkt stuk weg met links en rechts aangelegde en voor een begin van bewerking gereed gemaakte polders voor productief gebruik beschikbaar komt.

4e. Ontwerpen en toepassen van een zoo te noemen cultuurstelsel met de strekking en uitwerking, dat vestiging op het ontgonnen terrein spoedig plaats vindt en een naarstige productie daarop wordt bevorderd.

5e. Organisatie van een Gouvernements opkoop- en exportdienst of bedrijf, ten doel hebbende om den afzet van de gewonnen producten naar het buitenland te verzekeren en gaandeweg zoo voordeelig mogelijk te doen geschieden.

Ad 1e. Over de bezwaren voor de plantages tegen het tegenwoordige systeem van arbeidsvoorziening behoeft hier niet uitgeweid te worden. Ze komen alle neer op deze twee reciprocief causale feiten: het is duur en in zijn werking te stroef. Doch niet alleen voor de plantages heeft 't systeem fundamenteele nadeelen: ook de werving zelve en de resultaten daarvan lijden daaronder.

De noodzakelijk incidenteele wijze van werving staat een goede voorbereiding en propaganda in den weg, terwijl de invloed van dit voorbereidingswerk, dat aan elke nieuwe werfcampagne toch noodzakelijk vooraf moet gaan een plotseling einde krijgt, meestal juist wanneer het werkelijk begint door te werken. Suriname wordt daardoor in de werfressorten geen bekende klank, waarmede een ieder gemeen raakt: integendeel het blijft een telkens voor het eerst gehoorde naam van een griezelig verweg gelegen vreemd land.

Zij, die nog wel even wachten kunnen op gelegenheid om naar een gebied, waarvan men meer en geregeld hoort spreken, en waar blijkbaar niets buitengewoon vreemds aan is, en waarheen doorloopend menschen gaan, melden zich niet voor Suriname. Dat

doen slechts zij, voor wie een onmiddellijk heenkomen noodzakelijk is: en als regel zijn dat minder goede elementen dan zij, die nog nog wel een bestaan kunnen vinden en geen reden hebben om liefst zoo gauw mogelijk te verdwijnen. Wordt aldus reeds de keuze voor Suriname beperkt, de omstandigheid, dat in een beperkten tijd het gewenschte aantal contractanten bijeen moet zijn om op den vast gestelden datum verscheept te worden, maakt het noodzakelijk voor het werfbedrijf, om te nemen en te houden wat fysiek maar even aan de eischen beantwoordt. Want in het begin van de werving vloeien de contractanten slechts langzaam toe en is men voortdurend in een twijfelende spanning of het aantal wel op tijd volgeboekt zal zijn. Van een kwalitatieve selectie kan geen sprake zijn onder zulke omstandigheden [1]).

Door het incidenteele karakter van de werving wordt trouwens ook niet durend in Suriname erop gelet, in hoeverre en in welke opzichten de kwaliteit van de opvolgende transporten verschillen. Bovendien is er niet een eenheid, die daarbij belang heeft, doch een veelheid met verschillende waardeering en verschillende omstandigheden, die invloed op den aan te leggen maatstaf van beoordeeling uitoefenen. Als regel zullen de planters veel te blij zijn eindelijk de arbeiders te krijgen, waarop zij zoo lang gewacht hebben, om zich voorloopig veel aan te trekken van hunne hoedanigheid als individu en als landbouwer en kolonist. Zij voorzien in de directe behoefte aan arbeidskracht en dat is al wat verlangd wordt.

Zoo werkt het systeem in alle opzichten stroef en met onbevredigend effect. De werking van een regelmatig voortgezette en

[1]) Hierbij komt dat de werving op de wijze, waarop die thans geschiedt, niet altijd in de gunstigste periode valt. Deze periode loopt van Augustus tot Maart, terwijl in de maanden December tot en met Februari de „oengsoem patjeklik", d.i. de schaarsche tijd, wanneer de rijstvoorraden der bevolking grootendeels opgeteerd zijn, het jonge gewas op het veld staat, dus ook weinig arbeid te doen valt, de grootste toevloed bestaat van arbeiders, die genegen zijn te emigreeren. In Maart begint de groote oogsttijd, de „panem" met zijn overloed en jolijt, terwijl in Mei en volgende maanden de suikerindustrie volop gelegenheid tot loonenden arbeid biedt voor een groot aantal losse arbeiders. In de periode van Augustus tot Maart zouden 2 verschepingen zoo noodig van meerdere transporten tegelijk, kunnen plaats vinden, in September/October een en in Februari/Maart de andere, terwijl zoonoodig tusschen Maart en September nog een kleine aanvullingsverscheping mogelijk zou zijn. Frequentere verschepingen zouden tengevolge van de eigenaardige moeilijkheden, die aan de werving voor Suriname verbonden zijn, in de praktijk bezwaren ontmoeten.

vloeiende werving is in alle opzichten beter. Niet dat daardoor steeds beter soort lieden zich laten vinden en ten slotte uitsluitend een elite onder de Indische arbeiders zich zullen aanmelden. Uittrekken naar een vreemd land doet slechts een bepaalde categorie lieden — en onder de Javanen behooren tot deze categorie niet de besten, zelfs niet de middelmatig goeden. Echter ook onder de trekkers zijn kwaliteiten te onderscheiden: en zonder twijfel worden de besten onder hen bij een durende werving in grooter getale gewonnen, dan bij een incidenteele. Behalve dit voordeel kan men bij een durende werving een grooter wervingsgebied bewerken. Men behoeft zich niet te beperken tot de armzaligste volksdeelen van Java. Men kan ook geleidelijk aan elders gaan zoeken, vooral daar de werving als Gouvernementswerving veel meer rekening kan en moet houden met de wenschelijkheid zooveel mogelijk lieden te trekken, van meet af geschikt en geneigd, om zich te vestigen als landbouwer-kolonist. Er zijn in Ned.-Indië ook andere volksstammen waaronder werving voor emigratie succes kan hebben en waar een voor Suriname wellicht beter geschikt slag volk kan worden gevonden. Zoo denk ik bijv. aan Timor, een eiland met een vrij dichte bevolking, de schrale bodem in aanmerking genomen. De Timorees is geen geboren landbouwer van huis uit, — doch dat is de doorsnee Javaansche contractant evenmin. De Timorees is daarentegen zeer ambitieus; wat een Javaan van de categorie zwervers als regel niet is. De Timorees is of heiden of Christenbekeerling. Hij past zich daardoor veel gemakkelijker en zelfs gaarne aan de Westersche zeden en gewoonten aan. Hij is veel levendiger en opvliegender van aard dan de Javaan, doch tevens ook veel ronder en vatbaarder voor reden.

Ik geef hier den indruk weer, verkregen door mijne ervaring als officier met recruten van beide landaarden.

Bali en Lombok, dicht bevolkte eilanden met een zeer nijvere landbouwende bevolking zijn ook werfgebieden, die voor Suriname belangstelling verdienen.

Ook de werving onder Chineezen kan dan in aanmerking gebracht worden. De goede kwaliteiten van Chineezen als arbeiders en kolonisten zijn wel zoo vaststaand, dat daarover niets gezegd behoeft te worden. Dat ze zich op den duur niet blijvend bezighouden met landbouw, is ontegenzeggelijk een ervaringsfeit in Suriname, doch hier in Ned.-Indië zijn 't op Banka bijv. Chineesche kolonisten, gewezen mijnarbeiders, die de pepercultuur daar als kleine en middellandbouwer beoefenen, terwijl er op Java talrijke Chineesche landheeren en grondbezitters zijn, die het zeer goed verstaan hunnen grond met groot voordeel te doen bebou-

wen. Zij weten uit den Inlandschen werkman veel meer te halen dan een westerling. In ieder geval wordt door een Chineezen immigratie de bevolking versterkt met een nijver en intelligent soort menschen en dat kan niet anders dan het land meer ten goede komen, dan indien in hun plaats lieden van mindere kwalitatieve hoedanigheid worden gesteld.

Naast dit voordeel van de mogelijkheid van een ruimer arbeidsveld en ruimere keuze, ruimeren tijd, dus betere selectie, regelmatiger dus gemakkelijker loopend bedrijf voor de wervingsorganisatie staat de regelmatige toevloed van arbeidskrachten in Suriname dus regelmatige voorziening van de arbeidsmarkt. Om deze regelmatige werving praktisch uitvoerbaar te maken dient het aantal aan te werven lieden niet beneden een bepaald minimum te dalen. Vervoer tegen een redelijken prijs wordt voor een reederij eerst loonend bij ongeveer 400 lieden per keer. Bij een regelmatige drie of vier maandelijksche verscheping moet het totale jaarcontingent dus op 1200 à 1600 lieden gesteld worden.

De kosten per hoofd kunnen, alles inbegrepen tot in Suriname, ruim gerekend, dan op ƒ 500.— gesteld worden, zoodat de immigratie van 1200 à 1600 man in een jaar rond ƒ 600.000 à ƒ 800.000 zal kosten. Dit geld is echter niet alleen een productieve belegging, doch behoort rechtstreeks teruggewonnen te worden door den arbeid der immigranten zelf. Hoe dat behoort te geschieden n.m.m. zal nader aangeduid worden.

Deze immigranten gaan dus een contract aan met het Surinaamsche Gouvernement en verbinden zich alle redelijke werkzaamheden te zullen verrichten in Suriname waar en zooals het Gouvernement dat zal wenschen. Welnu, de immigranten worden in de eerste plaats bestemd om te voorzien in de arbeidersbehoefte van groot- en kleinlandbouwers, doch daarnevens ook voor andere geëigende bedrijven.

Met voorafgaande kennisgeving en daarop te verstrekken verlof van het Immigratiekantoor kan iedereen, die behoefte heeft aan arbeidskrachten, onder de Gouvernementscontractanten arbeiders werven. Deze arbeiders komen echter geheel in vrije verhouding tot de werkgevers te staan, — dus in deze verhouding bestaat geen poenale sanctie.

Dit kan zeer goed, omdat door het Gouvernement een ruim depot van arbeiders gevormd wordt en aldus de arbeidsmarkt geregeld ruim voorzien is. Immers de behoefte van de plantages en andere koeliewerkgevers is thans te stellen op gemiddeld ongeveer 600 man, zoodat er een overmaat van 600 à 1000 man bestaat.

Deze overmaat behoort en kan zoolang als noodig is altijd behouden blijven, want neemt de behoefte aan arbeiders toe, dan wordt het jaarcontingent naar evenredigheid daarvan verhoogd, terwijl tusschentijdsche verhooging ook steeds praktisch mogelijk is. Poenale sanctie als middel tot verzekering van geregelden arbeid is dan volkomen overbodig: aanvulling of vervanging is steeds mogelijk. Onwillige arbeiders kunnen steeds teruggezonden worden naar het Gouvernementsarbeidersdepot, want tegenover het Gouvernement hebben zij zich wel contractueel onder poenale sanctie verbonden. De verkrijging van arbeiders door de werkgevers behoort wel is waar in de eerste plaats en bij voorkeur door vrijwilligen toeloop van de arbeiders te geschieden, doch indien om de een of andere reden op die wijze voor eenigen werkgever geen lieden te bekomen zijn, dan wordt het benoodigde aantal arbeiders eenvoudig van Gouvernementswege aangewezen, tenzij mocht blijken, dat de tegenzin van de arbeiders om voor den werkgever te werken, berust op gegronde bezwaren aangaande behandeling en verzorging.

Ook wanneer het werk op plantage of ander bedrijf vermindering van het aantal arbeiders toelaat kunnen de overtollige lieden teruggezonden worden naar het Gouvernementsdepot, zoodat zij geen noodeloozen financieelen druk op het bedrijf uitoefenen. De te betalen minima dagloonen en de maxima arbeidstijden per dag en per week, voorschriften ten aanzien van huisvesting. — voedselvoorziening en behandeling en andere noodzakelijke en redelijke sociale regelingen worden uiteraard van overheidswege vastgesteld en op de naleving houdt de Immigratiedienst toezicht. De financieele kosten van deze regelingen voor de ondernemingen moeten echter tot een minimum beperkt worden, rekening houdende met den economischen eisch van goedkoope productie in vergelijking met concurreerende andere productiegebieden.

De immigranten, die het zg. Gouvernementsarbeidersdepot vormen, worden te werk gesteld aan allerlei nuttige en productieve openbare werken — in het onderwerpelijke plan hoofdzakelijk aan den bouw van den grooten verkeersweg en den aanleg van het loozingstelsel en de belendende polders.

De arbeid door het arbeidersdepot te verrichten, moet zoodanig worden geregeld, dat zonder overdrijving de hoogst redelijke graad van intensiviteit en rendement wordt verkregen. Ook de verzorging, welke streng aan alle hygienische eischen moet voldoen, moet niet overdreven worden. Natuurlijk moet een opgewekte, tevreden geest onder het werkvolk gewekt en in stand gehouden worden. — Ook het loon moet den menschen bevredigen,

doch de arbeid voor het Gouvernement moet duidelijk uitgesproken in wezen zoowel als naar publieke waardeering hard werken zijn. Bij de regeling van dezen arbeid moet ook uitdrukkelijk het doel voorzitten om de mogelijkheid voor de particuliere bedrijven bestaanbaar te doen zijn, om zonder in hooge extrakosten te vervallen, de arbeidsvoorwaarden aantrekkelijker voor de arbeiders te maken, dan 't geval is bij het Gouvernementswerk.

De wijze, waarop de kosten van de aanwerving van arbeiders volgens dit immigratiestelsel moeten goed gemaakt worden stel ik mij aldus voor. Met de aangeworven arbeiders, die niet opgenomen zijn in het depotkorps, doen zich drie gevallen voor:

1e. zij werken in een of ander particulier bedrijf;

2e. zij vestigen zich als kolonist, als kleinlandbouwer of ambachtsman;

3e. zij vertrekken weer naar hun land na afloop van hun contract.

Voor de kosten der lieden, die in het eerste geval verkeeren wordt van de werkgevers een retributie gevorderd, bestaande uit een annuiteit van 5 % van de totale onkosten van aanwerving en overvoer van een immigrant, vermeerderd met een empirisch vast te stellen risico-percentage. Stel dat deze onkostengrondslag op *f* 600.— becijferd wordt, dan bedraagt de annuiteit dus *f* 30 per jaar en per man.

Deze retributie wordt betaald voor iederen arbeider, die minder dan 20 jaren te voren als aangeworven immigrant werd aangevoerd. De inning geschiedt maandelijks over het gemiddeld aantal werklieden. dat gedurende de maand in dienst is geweest.

Voor de terugwinning van de kosten der lieden in het 2e. geval verkeerende, voor zoover zij zich als kleinlandbouwers vestigen, dient de voorziening, welke nader bij het z.g. Cultuurstelsel zal worden aangegeven.

Voor de terugwinning van de kosten van hen, die ambachtslieden, waronghouder e. d. worden, kan ik mij geen praktische regeling voorstellen. Deze lieden vormen dus een van de risico's, waarmede rekening dient gehouden te worden bij de bepaling van het vorenbedoeld risico-percentage, waarmede de hoofdsom der kosten zal dienen te worden verhoogd. Het aantal dezer ambachtslieden en neringdoenden zal echter relatief altijd onbeduidend blijven, behalve bij Chineesche immigranten.

Zij, die repatrieeren vormen met de immigranten, die binnen de 20 jaren, gerekend van hunnen aankomst in het land, sterven, een ander deel van de risico.

Ad. 2e. Erkenning van de wenschelijkheid van aanleg van een

behoorlijk doorgaand wegenstelsel in Suriname is in de laatste jaren reeds herhaaldelijk door de Koloniale Overheid geschied. *Doch die wegen zijn meer dan wenschelijk of noodig, zij zijn noodzakelijk, dringend noodzakelijk*, om het in het land aanwezig productievermogen gelegenheid te verschaffen tot volledige aanwending en tot hoogst nuttig effect te geraken.

Welke andere natuurlijke grondoorzaak voor de onevenredige steriele ophooping van volk in Paramaribo kan er anders bestaan, dan dat de rest van het land onvoldoende toegankelijk, dus onbewoonbaar is?

In Suriname bestaat ten aanzien van de verkeerswegen een merkwaardige overeenkomstige toestand als door Daendels op Java aangetroffen werd. Plaatselijk enkele doodloopende wegen, terwijl het doorgaand verkeer te water — op Java over zee — in Suriname over zee en langs de rivieren moet geschieden. Vrije, individueele bewegelijkheid, niet gebonden aan omstandigheden, onafhankelijk van den individueelen wil, was daar en is hier niet mogelijk.

Trouwens in meerdere punten bestaat overeenkomst tusschen het Java van toen en het Suriname van nu. Het zag er op economisch gebied voor Java toen even hopeloos uit als voor Suriname nu: en ziet wat enkele kranige, krachtige, doorgezette groote maatregelen voor Java gedaan hebben! [1]) Zoo kan het ook in Suriname gaan, als men daar ook over den durf en de daadkracht tot maatregelen van gelijksoortige ingrijpende en fundamenteele strekking en invloed beschikt. Het is niet alleen — en in den eersten tijd hunner werking stellig zelfs niet in de eerste plaats — het zuiver materieele nut van deze maatregelen, dat hen zoo waardevol en zegenrijk maakt, doch ook en vooral hunne moreele werking. De geest die in deze maatregelen gematerialiseerd wordt, deelt zich onweerstaanbaar bezielend mede aan de bevolking van het land en aan velen daarbuiten. Hij werkt aansporend tot nieuwe energieke daden en schept vertrouwen in eigen kracht. Welnu,

[1]) Er zijn natuurlijk ook verschillen en belangrijke verschillen in omstandigheden, die op den loop van zaken in de beide landen van grooten invloed zijn geweest. Java had zijn groote arbeidzame landbouwbevolking. Suriname zijne slaven-emancipatie. De opening van het Suezkanaal is voor Java van buitengewoon gunstig gevolg geweest en heeft pas gelegenheid gegeven tot verwezenlijking van de mogelijkheden van Oost-Indië. . . ten koste, van de West-Indiën. Doch evenzoo kan de perfectioneering van de landbouwmachines en de landbouwmethoden van den huidigen tijd de mogelijkheid die een halve eeuw leerplicht en intensieve volksopvoeding in Westerschen geest in Suriname hebben geschapen tot haar recht doen komen.

dat ook in Suriname de geest en krachtige persoonlijkheid van een Daendels, een van den Bosch en een van Heutz bezielend werke! Deze drie mannen zijn de grondleggers van de welvaart van het Indië van heden en zij hebben daartoe voor vele gelijksoortige moeilijkheden een oplossing moeten vinden, als die thans in Suriname zich voordoen.

En zij bewezen, dat dat mogelijk is, doch slechts met groote, forsche daden, waarbij hindernissen te overwinnen waren, naastwelke, bezwaren, die te voren voor gewichtig aangezien zouden zijn, nietig leken en bleken.

Zoo zal ook de aanleg van den grooten dwarsweg Albina, Paramaribo, Coronie, Nickerie in Suriname werken.

Nu heet 't, dat het tracé zoo moeilijk is, door zwaar oerbosch en diepe moerassen voert en tal van kreken, riviertjes en stroomen snijdt, die overbrugd of op andere wijze overschrijdbaar gemaakt moeten worden.

Zeker, zeker; maar ziet men dan niet, dat juist daarin de reden van noodzakelijkheid van den wegaanleg gelegen is?! Dat oerwoud, die moerassen, kreken en rivieren maken het land nu ontoegankelijk: maken het niet exploiteerbaar, onaantrekkelijk. Waar de mensch zich niet vrij bewegen kan, waarheen hij wil, gedijt hij niet — zijn geest en durf worden verlamd en zoo is de toestand ook in Suriname en zoo zal hij ook blijven, zoolang als de belemmeringen van de vrije beweging — in alle opzichten niet weggenomen zijn. De moeilijkheden, die daaraan verbonden zijn, zijn alleen moeilijkheden, zoolang als er tegen aan wordt gekeken en niets wordt gedaan, om ze te overwinnen. Dit nu zal — tenzij men Suriname opgeeft en laat wat 't nu is — eens moeten gebeuren — waarom niet nu dadelijk?!

Nu, meer dan ooit bestaat er behoefte aan het nuttig effect van zoo'n weg. Wanneer ooit het utopische geval van „betere tijden" [1]) voor Suriname zich mocht voordoen, zonder dat die weg daartoe heeft kunnen medewerken, dan is hij juist minder van noode! [2])

---

[1]) Die betere tijden, indien niet ontstaan door een grondige reorganisatie van de maatschappelijke productiewijze in Suriname zelf, kunnen op zijn best slechts een kortstondige conjuctuurvleug zijn van de wereldmarkt van koloniale producten.

[2]) De schrikbarende snelheid, welke de achteruitgang van den economischen toestand en het financieel vermogen van de kolonie gedurende het laatste jaar (1924) verkregen heeft, maakt het gebiedend noodzakelijk, dat alle krachten en middelen aangewend worden voor de spoedige vermeerdering van de productie van het land. Onder deze omstandigheden moet het aanlegplan van een asweg als ontijdig verschoven worden naar den tijd, dat

Nu moeten wij hem hebben, om ons in Suriname figuurlijk en letterlijk uit het moeras te helpen. Die weg zal de kolonie tot een veel kleiner en gemakkelijker, dus goedkooper, te besturen gebied maken. In plaats van eenige vestigingen, gelegen in meer of minder groote afzonderlijke open plekken, rondom in- en afgesloten door oerbosch, zal zij in waarheid een verbonden Gemeenschap worden.

De rivieren, waarvan zoo dikwijls hoog opgegeven wordt als natuurlijke binnenlandsche verkeerswegen zijn meer hindernis dan weg in den bestaanden toestand. Eerst wanneer zij onderling verbonden zijn tot een gesloten netwerk zullen zij als natuurlijke verkeerswegen tot haar recht komen en dan zullen zij ook inderdaad zijn een van de zeer belangrijke natuurlijke voorrechten van Suriname [1]).

De geheele weg van Albina tot Nickerie zal ongeveer 400 K.M. lang worden , en het gedeelte Paramaribo-Nickerie 300 K.M. Het ligt voor de hand deze twee voornaamste bewoningscentra van Suriname het eerst te verbinden,vooral omdat het daartusschen in gelegen derde vestigingsgebied Coronie dan mede uit zijn afgeslotenheid wordt verlost. Een dadelijk vrij levendig gebruik van den weg staat dan wel vast, terwijl het ontstaan van een vierde vestigingscentrum aan de Coppename bij het overgangspunt van nature spoedig zal volgen.

Zoo mogelijk moet deze weg tusschen Paramaribo en Nickerie in 5 jaar gereedkomen. Voor een globale raming van kosten staan mij geen gegevens ten dienste. Jaarlijks zullen echter minstens ƒ 500.000 à ƒ 700.000 beschikbaar zijn ter verwerking aan den weg en belendende polders en voor dat bedrag kan heel wat gedaan worden.

Als type van den weg stel ik mij voor een baan van 5 M. breedte, waarop een strook van $1^1/_2$ M. breed verhard wordt, geschikt voor

---

de economische toestand gestabiliseerd zal zijn. Het eerste noodige is alle beschikbare gronden, die gemakkelijk en spoedig loonend in cultuur gebracht kunnen worden, daarvoor te benutten. Op zulke terreinen, zooals bijvoorbeeld de uitgestrekte boomlooze vlakte achter de plantages aan den noordelijken Commewijne oever moet het Kolonisatieplan dadelijk uitgevoerd worden.

[1]) Men begrijpe goed, de wegen zijn alleen bepaald noodig voor personenverkeer en voor snelvervoer van post en pakketten. Voor vrachtvervoer zijn de rivieren en andere waterwegen daarentegen veel meer geschikt en deze zullen hunne superioriteit in dit opzicht boven landwegen ook bij het best ontwikkelde wegenstelsel behouden. Verkeer te water voor individueele personen heeft echter te veel bezwaren, vereischt te veel kosten of inspanning en is te langzaam.

verkeer met lichte autovrachtwagens (maximum $2^1/_2$ tons trucks) met uithaalstukken op regelmatige afstanden [1]).

De vraag van waaruit de wegaanleg moet beginnen, is niet zonder belang. Van Nickerie uit beginnende zou Coronie het spoedigst een behoorlijke verbinding verkrijgen. Doch het vooropstaand naaste doel van den weg is, productiegelegenheid te verschaffen aan het niet of onvoldoend benutte arbeidsvermogen van de bevolking en het overgroote deel van de niet-produceerende individuen zit opgehoopt in Paramaribo. Het is in mijn gedachtengang van grooter belang dezen een spoedigen uitweg te verschaffen, zoodat de wegaanleg van uit Paramaribo ware te beginnen.

Ad 3e. Het spreekt vanzelf, dat de menschen, die, aan een ander leven en levensopvatting gewend, niet zoo plotseling maar andere ambities zullen krijgen, niet uit zich zelf van dien uitweg gebruik zullen maken. Zij zullen daartoe overreed moeten worden en desnoods genoopt, doch tevens moet de gelegenheid aanlokkelijk en inderdaad goed zijn in wezen, zoodat daarover geen gegronde bezwaren rijzen kunnen.

Vandaar de vooropstelling, dat elk jaar een afgerond en geheel afgewerkt weggedeelte met belendende , voor een begin van bewerking geheel gereed zijnde terreinen, moet opgeleverd worden.

De weg moet onmiddelijk nuttig zijn en dat zou niet het geval kunnen wezen, indien hij door ontoegankelijk bosch en onbenutbare moerassen liep. De streek links en rechts van den weg moet dus bewoonbaar gemaakt worden. Het spreekt wel vanzelf, dat niet het terrein langs de geheele lengte van den weg daarvoor al dadelijk behoeft te worden ingepolderd en droog gelegd, want voorloopig zullen er geen menschen genoeg zijn, om de geheele streek dicht te bevolken. De beste stukken worden daartoe het eerst benut, doch daarbij dient in 't oog gehouden te worden, dat de weg beter tot zijn recht komt, wanneer, langs de geheele lengte van den weg verdeeld, bewoonde complexen voorkomen, dan wanneer bijvoorbeeld ongeveer in het midden van de etappe een groot complex wordt aangelegd [2]). Ik stel mij voor, dat op onder-

[1]) Hiermede wordt niet bedoeld, dat de weg bestemd is voor vrachtverkeer, doch is slechts als een maatstaf voor de sterkte van den weg gegeven. Hierbij zit voor, dat de weg geschikt moet zijn voor de organisatie van geregelde autobusdiensten voor personen post- en pakketvervoer en voor snelverkeer van personenauto's.

[2]) Van deskundige zijde werd als argument voor de andere manier de aandacht gevestigd op het gevaar van vernietigingende insectenplagen bij een onvoldoend groote open complex. Op Selat Djarang zijn de opvolgende oogsten geregeld vernietigd voornamelijk door insectenschade, aange-

linge afstanden van maximum ± 5 K.M. voorloopige polders met hoofdloozing worden gemaakt van ongeveer 100 H.A. oppervlak. Bij den aanleg wordt reeds dadelijk rekening gehouden met latere uitbreiding. Van deze voorloopige polders, waaraan bij voorkeur een zoo lang gerekt mogelijke vorm moet worden gegeven, met de lange zijde langs den weg gemeten, wordt na drooglegging een strook van 200 M. diepte, van den weg af gemeten, opengekapt en van zwaar hout gezuiverd. Van het hout geschikt voor timmerhout worden balken en planken van standaard afmetingen gezaagd en op het terrein opgeslagen, om te dienen voor bouwhout voor de landbouwers, die zich op het terrein zullen nederzetten.

Het terrein wordt uitgegeven in perceelen bestaande uit een of meer grondstukken van 100 M. breedte en de geheele breedte van den polder, loodrecht op den weg gemeten, diep, met optie op het verder daarachter aangrenzende boschterrein.

Van te voren reeds moeten door propaganda gegadigden voor grondstukken voor de vestiging van een hoeve gewonnen worden. Aan dezen wordt al dadelijk in cursusgroepen verdeeld, praktisch landbouwonderricht gegeven. Op deze wijze leeren deze toekomstige landelijke buren elkaar kennen en leeren zij samen te werken.

Is het terrein beschikbaar gekomen, dan moeten zij geenszins aan hun lot worden overgelaten, doch zij worden in den beginne op het terrein zelf door dezelfde deskundigen, welke met hun onderricht belast waren, voortgeholpen. Dezen leiden de eerste werkzaamheden. Voorts moeten deze nieuwe landbouwers geholpen worden bij den bouw van een aantrekkelijke, praktische, gerieflijke en gezonde woning en zoonoodig aan crediet voor aanschaffing van werktuigen en vee. Plantzaad van geselecteerde, superieure kwaliteit wordt hun voor de eerste keer verstrekt. Er wordt echter niets gratis gegeven en voor alles moet een redelijke tegenprestatie geeischt worden, teneinde het werkelijke waarde voor de betrokkenen te doen verkrijgen.

Alle moeite dient gedaan te worden om de langs den weg gelegen terreinen dadelijk te bevolken. Daartoe zou aan de gebleken goede elementen onder de contractanten, die aan den weg werkten dadelijk na het eerste jaar gelegenheid gegeven kunnen worden zich aan den weg als kleinlandbouwer te vestigen in bepaaldelijk daartoe uitgekozen en in kleine perceelen verdeelde complexen, welke gunstig gelegen zijn ten opzichte van hoeven en eventueele plantages, waar zij als vrije arbeider emplooi zouden kunnen vinden.

---

zien de onderneming een „lichtung" in een boschstreek was. Pas wanneer zeer groote oppervlakten open terrein ontstaan is men praktisch geheel veilig tegen plagen als kepi en walangsangit in Indië.

Voor den overigen duur van hun contract zullen zij zich niet elders mogen vestigen. Willen zij hun perceel vòòr dien verlaten, dan worden zij weer in het depotkorps ingelijfd. Tegelijkertijd worden de beste wegwerkers bij wijze van onderscheiding en belooning aangesteld tot weghersteller op een vaste maandelijksche toelage en vrije woning, terwijl hun gereedschap voor het aan den weg te verrichten herstelwerk wordt verstrekt.

Indien daarvoor geschikt wordt hun tevens beperkte politiebevoegheid toegekend. Op elken een of twee kilometer weg komt zulk een weghersteller. Zij zullen verplicht zijn elken dag hun weggedeelte te inspecteeren en onmiddellijk ook het kleinste gebrek te herstellen en de begroeiing kort te houden. Dat is het systeem in de Philippijnen toegepast. Naar mijne meening moet het bij behoorlijke controle uitstekend en zeer economisch werken.

De wetenschap van deze mogelijkheden voor hen zal ongetwijfeld verheffend werken op de stemming, waarin door de contractanten gewerkt zal worden en voor de beste elementen onder hen een aansporing vormen, om zich te onderscheiden.

Op de aangeduide wijzen bevolkt, wordt de weg „gezellig", een omstandigheid, die voor den Surinaamschen aard van zeer groot gewicht is. De gerieflijkheid van het buitenleven moet met alle middelen verhoogd worden. Zoo behoort van meet af telefoonlijn langs den weg gelegd en het openen en onderhouden van een omnibus of jitneydienst op de stad aangemoedigd en zn. ondersteund worden. Op elke 20 à 30 K.M. behoort het ontstaan van landelijke centra bevorderd te worden, waar dagelijksche verbruiksartikelen verkregen, school en dokter, credietinstelling en herstellingswerkplaats en niet het minst ontspanning te vinden zijn. Het klinkt grootsch, doch in wezen kan dat alles in de praktijk zoo eenvoudig zijn en met zoo simpele middelen volkomen bevredigend voor de omstandigheden verkregen worden.

Naarmate op deze wijze werkelijk goede gelegenheid voor nuttigen en loonenden arbeid „buiten" in ruime mate ontstaat, moet het leven in Paramaribo voor de elementen, voor wie daar geen behoorlijk geregeld emplooi te vinden is, hoe langer hoe moeilijker en onaangenamer gemaakt worden. Met stedelijke politie- en fiscale maatregelen, ambachtslicenties en woningvoorschriften is te dien aanzien veel te bereiken.

Het zal voor het begin niet voldoende zijn om de menschen te leeren landbouwen en hen op het land te brengen. Er zal iets gedaan moeten worden om hen in den nieuwen werkkring bezig en vast te houden. Er zal een middel noodig zijn om de goede benutting van den grond te verzekeren en dat zal gevonden moeten

worden in het loonend en aantrekkelijk maken van de productie voor den individueelen landbouwer.

Dat middel kan slechts zijn een complex van verplichtingen en voorrechten: een stelsel dus: een cultuurstelsel.

Ad 4e. Ligt het niet voor de hand, dat de gedachte opkomt aan het middel van den Commissaris Generaal Van den Bosch, in Indië, met zoo goed gevolg toegepast, om een einde te maken aan de steeds toenemende noodzakelijke subsidies aan de Oost-Indische bezittingen? Het Indische Cultuurstelsel kan natuurlijk niet klakkeloos nagevolgd worden voor Suriname; de materieele omstandigheden noch de tijden zijn voor de twee koloniën dezelfde, doch wel bestaat er groote, principieele overeenkomst. Zou een stelsel op dezelfde grondgedachte van dat van Van den Bosch gebouwd, doch passend gevormd voor de Surinaamsche toestanden en tegenwoordige tijdsomstandigheden niet evenzeer tot een overeenkomstig gevolg kunnen leiden? Naar mijn idee wel, — indien slechts de juiste vorm voor het stelsel gevonden wordt.

Slechts de uitkomst kan ook weer in dit geval uitmaken of juist getroffen dan wel misgetast is. Het komt er dus weer op aan te *doen* en *door te tasten*. Niet om naar bezwaren te speuren, deze kleinmoedig aan te wijzen en te zoeken naar middelen om die te ontwijken, doch om deze onvermijdelijke moeilijkheden te gemoet te gaan, aan te pakken en te overwinnen. Slaagt de poging, dan is daarmede oneindig veel gewonnen, mislukt ze, dan is er niets verloren— want slechter kan de toestand niet worden dan ze onder de bestaande omstandigheden voortgaande zeker wordt.

Mijn denkbeeld is het volgende:

Aan een ieder, die zich als kleinlandbouwer vestigen wil, wordt *voor bebouwing gereed gemaakte grond* beschikbaar gesteld onder voorwaarde, dat hij als hoofdgewas zal planten *rijst, mais* of *cassave* en ieder jaar 20 % tot 50 % van den oogst in, voor verhandeling naar het buitenland geschikten vorm zal afstaan aan het land, zoolang, totdat uit de opbrengst de waarde van den afgestanen grond zal zijn teruggewonnen [1]). Dan is de grond het eigendom geworden van den bezitter. Voordien mag hij niet dan met toestemming van de Overheid een andere bestemming daaraan geven of het bezit daarvan vervreemden.

Het sta den landbouwer ook vrij om de rest van zijn oogst aan het Land te verkoopen tegen een openbaar gemaakten prijs, ver-

[1]) Het spreekt vanzelf, dat het als locale belasting op te brengen akkergeld hiervan geheel los staat en van meet af nevens deze annuiteit geheven dient te worden.

band houdende met den wereldmarktprijs van het product, doch vastgesteld met in achtneming van de kosten van verdere verhandeling en een behoorlijke risicomarge. Wordt bij verkoop een netto winst behaald grooter dan het gemiddeld risicopercentage, waarmede gerekend is, dan wordt deze meerdere winst in een billijke verhouding gedeeld tusschen het Land en den oorspronkelijken producent.

De praktische uitwerking van deze regeling zal zijn,

a. dat de klein-landbouwer van meet af in uitzicht heeft, dat hij eigenaar wordt van zijn grond en tot de natuurlijke grens in eigen hand heeft het tijdstip daarvan te bespoedigen;

b. dat de betaling van den grond voor een ieder mogelijk wordt zonder geldbezit;

c. dat er onder weldadigen en zachten dwang een basisproductie wordt geschapen, waaraan de Gemeenschap onder alle omstandigheden een zeker bestaan kan ontleenen;

d. dat de Gemeenschap de waarde realiseert van haar grondbezit en van het kapitaal uitgegeven om den grond in bewerkbaren staat te brengen;

e. dat de landman een aanmoedigende zekerheid verkrijgt dadelijk te kunnen planten en zijn product steeds tegen redelijken prijs af te kunnen zetten;

f. de vrije handel in geen enkel opzicht in zijne ontwikkeling belemmerd wordt door drukkende concurrentie van Landswege.

Ad a. Bij herhaling is reeds gewezen op de verkeerde uitwerking van het thans in Suriname bestaand systeem van grondverstrekking aan klein-landbouwers op de zg. vestigingsplaatsen. Het feit, dat zij er niets voor behoeven te betalen of presteeren eenerzijds en anderzijds, dat het niet hun volledig eigendom wordt, maakt dat de kleine kolonisten geen waarde hechten aan hun grondje. Zij blijven er los van en laten het even gemakkelijk links liggen, als zij het verkregen; ze verliezen er niets mee en kunnen elders even gemakkelijk weer een nieuw stuk krijgen. Zonder twijfel heeft de grond veel meer waarde voor hem, die ervoor heeft moeten betalen niet alleen, maar die zich tevens vrijen eigenaar daarvan weet en voelt, vooral, wanneer die grond hem een verzekerd, behoorlijk bestaan kan opleveren. Men laat ook niet zoo gemakkelijk een stuk grond in den steek, waarvoor men al een gedeelte van de koopsom betaald heeft.

Het is mij niet recht duidelijk, wat toch de redenen mogen zijn, dat men in Suriname er zoo aan hecht om geld te laten bevriezen in grondstukken, die men geschikt maakt voor benutting, dus

voor realisatie. De aanleg en inrichting van de zg. vestigingsplaatsen is in wezen toch een soort van verstrekking van crediet aan de klein-landbouwers, die er zich vestigen, een crediet voor welks juiste benutting de credietgever zelf zorgdraagt, doch dat niettemin teruggegeven en met rente beloond behoort te worden door degenen, die er van profiteeren. Eischt de credietgever dat niet, dan geeft dat den schijn alsof hij er iets mee voor moet hebben om hen in den afhankelijken staat van schuldenaar te houden. En een dergelijke staat is voor niemand aangenaam of aantrekkelijk.

Het is een algemeen verschijnsel in Suriname, dat de Britsch Indische kolonist zoodra mogelijk zich een eigen stukje grond koopt en de vestigingsplaats verlaat. Ook voor den Javaan heeft eigendom meer waarde dan een geleend bezit. Voor den met Westersche opvattingen opgevoeden Creool behoeft dat zeker niet nader verklaard te worden.

Welnu, het Gouvernement stelle den grond, bestemd voor de uitoefening van den landbouw, uitsluitend door koop beschikbaar.

Ad b. De betaling van zijn grond is op de gedachte wijze al zeer gemakkelijk voor den landbouwer. Voor den Aziatischen immigrant heeft zij bovendien niets ongewoons, integendeel, het is geheel in overeenstemming met den adat in zijn eigen geboorteland. Het komt er slechts op aan, dat het af te stane percentage van den bruto-oogst zoodanig vastgesteld wordt, dat het overschietende deel een behoorlijk bestaan verzekert. Daarbij dient gerekend te worden met den levensstandaard en de levensbehoeften van de bevolkingsgroep, waartoe de onderscheidene landbouwers behooren. Dat zal wel voor een goed deel door de praktijk moeten worden geleerd. doch voor het begin schijnen de begrenzingen 20 % en 50 % alleszins redelijk. Hierbij stel ik mij voor, dat dan 20 % van de meest ontwikkelde Creolen en Europeesche kolonisten wordt geëischt en 50 % van Javanen en Britsch Indiërs. Daar tusschen in kunnen dan bijzondere gevallen passen.

Men verlieze niet uit het oog, dat deze percentages slechts betreffen den hoofdoogst van de verplichte hoofdproducten, zoodat de opbrengst van tweede gewassen en tweede oogsten van het hoofdgewas geheel ter beschikking blijft van den landbouwer.

Ter vergelijking stel ik hiernaast, dat op Java door den inlandschen landbouwer op particuliere landerijen en in de Vorstenlanden 20 % van de bruto rijstoogst aan den landheer of den apanagehouder moet worden afgestaan, dat is dus een eeuwigdurende be-

taling voor het bezit (niet den eigendom) van den grond, dien hij verbouwt.

Op Celebes bestaat er een heffing, de tesang, een soort pacht voor Gouvernements domeingronden aan de bevolking *in bruikleen* afgestaan en bedragende $^1/_3$ van den *rijstoogst*.

Mij is het geval bekend, dat een Chineesche sawahbezitter in het Buitenzorgsche zijn sawahs aan inlandsche boeren verpacht voor den geheelen te voren bepaalden *gemiddelden* rijstoogst. Wat het eene jaar daaraan te kort komt moet het andere jaar van beter beschot bijgepast worden. Slechts wat de boer door zijn ijver en zorg boven dat gemiddelde uit den grond weet te halen en zijn oogst van tweede gewassen is zijn loon [1]). De Chineesche eigenaar voorziet hen ook van karbouwen voor de grondbewerking. De beesten worden door de boeren onderhouden, en de jongen, welke zij eventueel ter wereld brengen worden hun eigendom. De betrokken boeren nemen genoegen met deze regeling, ofschoon het hun aan 't hart gaat telken jare hun heelen rijstoogst, het resultaat van hun voornaamsten arbeid en grootste zorg te zien weggehaald door den Chineeschen landeigenaar. En zij hebben het toch naar den maatstaf van hunne levensvoering goed. Ik ken er een, die behoort tot de gezeten en geachte leden van zijn desa en voor welgesteld doorgaat. De man, dien ik geregeld in zijn dagelijksch doen zie, behoort tot het beste type Inlandschen kleinen landman, dat ik ken. Een zelfbewuste man, ijverig, zorgzaam, sober en ingetogen levend.

Het komt mij voor in 't licht gezien van dezen toestand op het rijke en welvarende Java, dat de gedachte betalingswijze voor *in eigendom* te verwerven grond in Suriname geen bezwaar kan opleveren voor de betrokken klein-landbouwers, vooral niet, wanneer men bedenkt, dat de Surinaamsche grond zooveel meer product oplevert per oppervlakte eenheid.

Deze betalingswijze prikkelt bovendien om de opbrengst van den grond zoo hoog mogelijk op te voeren. Immers de dwang, welke daaraan verbonden is ten aanzien van de beplanting van den grond zoowel als de verdere beperking in de beschikkingsvrijheid over den grond, is eindigend met de volledige afbetaling: de behoefte aan die algeheele vrijheid zal hare werking niet missen op den ijver van den landman.

Ad c. Voor het verzekerd bestaan en de rustige ontwikkeling

---

[1]) Van deskundige zijde werd mij ingelicht, dat de normale pacht (tjoeké) voor sawahgronden op Gouvernementsgronden rondom Buitenzorg $^2/_5$ (40 %) van een normalen padi-oogst is.

van elke Gemeenschap is het noodzakelijk, dat zij een degelijk economisch bedrijf uitoefent, dat producten en een stabiel inkomen, voldoende voor de voorziening in hare noodzakelijke behoeften, oplevert. Dit nu mist de Surinaamsche Gemeenschap. Suriname heeft geen degelijke nering, het speculeert in koffie, suiker, cacao en balata .... en is daarbij altijd ongelukkig. Daar moet verandering in komen, wil er ooit het gevoel van rustige kracht en blijmoedige lust in den arbeid ontstaan, die de gevolgen en tevens symptomen zijn van een gezond, naar gestadig toenemende welvaart voerend volksbestaan.

Welnu, rijst, mais en cassave zijn producten, die *altijd* een markt hebben, wel is waar met lage prijzen, die echter onder normale omstandigheden nagenoeg stabiel zijn en nabij hun natuurlijk *loonend* minimum staan. Men weet precies, wat men aan die producten heeft, men kan daarop zijne berekeningen met een groote mate van zekerheid baseeren.

Behalve dat, hebben die artikelen tenminste nog dit voor, dat men ze in tijden van te grooten overvloed aan zijne dieren voeren kan en langs dien weg nut er van trekken en de waarde ervan krijgen.

Een ander voordeel is, dat mislukking van den oogst slechts voor korten tijd nood veroorzaakt. En ten slotte dat zij in het bijzonder voor Suriname de beteekenis hebben van meer geëigende producten!

Rijst groeit en gedijt in Suriname beter dan in de specifieke rijstgebieden van Oost-Azië. Op Java is de gemiddelde opbrengst per bouw volgens de gegevens van het Statistisch Kantoor van het Dept. van Landbouw, N. en H. nog geen 24 picols velddroge padi: in Siam en Cochin-China bijna evenveel. In de meest vruchtbare residenties op Java bereikt de sawahopbrengst als hoogste gemiddelde 35 picols Padi per bouw.

Volgens een artikel in West-Indië, 7e jaargang, No. 4 van den Hr. Hewitt brengen de *regen*sawah's van de Nickeriepolder bij uiterst primitieve bewerking in picols per bouw omgerekend nagenoeg *45* picols droge padi op!

Neemt men hierbij nog in aanmerking, dat Suriname op minder dan de helft van den afstand van de groote rijstconsumptie markten van Europa ligt als de Aziatische rijstgebieden, die jaarlijks honderdduizenden tonnen daarheen uitvoeren, dan zou 't toch al heel bar moeten zijn, indien Suriname niet behoorlijk met rijst op die markten zou kunnen concurreeren en zich daarbij een zekere, zij het ook kleine, winst verzekeren.

Hetzelfde geldt voor mais. Op Java wordt gemiddeld per hecta-

re ongeveer 0.7 ton droge zaden geproduceerd. Volgens de West Indische Encyclopaedie brengt de Surinaamsche akker 1000 à 1400 K.G. korrel op, of minstens $2^1/_2$ ton per H.A. In normale omstandigheden worden tienduizenden tonnen mais van Java naar Europeesche verbruikslanden verkocht en verscheept. Zou dat dan ook niet met voordeel uit Suriname kunnen geschieden bij zoo'n buitengewoon veel grooteren opbrengst en grootere nabijheid tot diezelfde verbruikslanden?

Ook voor cassave is de Surinaamsche bodem en het Surinaamsche klimaat buitengewoon geschikt. Cassave rijpt in ± 10 maanden in Suriname en per H.A. kan een oogst van 35 ton wortels verkregen worden, maar minstens toch 15 ton. Op Java rijpt de cassave pas na een jaar en langer en de gemiddelde opbrengst per H.A. is 7 ton versche knollen. Cassaveproducten behooren op Java tot de zeer belangrijke uitvoerproducten, die met tienduizenden tons hun weg vinden naar Europa en Noord Amerika. Het voordeel daarmede te behalen is zoo groot, dat onder normale omstandigheden de verwerking van cassave een lucratiever bedrijf heet te zijn dan de suikerfabrikatie.

Weliswaar zegt men, dat in Suriname in de alluviale strook geen voldoende water van de vereischte helderheid en zuiverheid te verkrijgen is voor de tapiocabereiding, doch, aannemende dat dat werkelijk zoo is, dan beteekent dat slechts, dat er in Suriname met een zekere beperking in de voor uitvoer geschikte bereidingsproducten van cassave zal zijn te rekenen. Immers de in stukjes gesneden, in de zon gedroogde wortel, gaplek hier in Indië genaamd, wordt ook in belangrijke hoeveelheden uitgevoerd. Deze gaplek beschimmelt vrij spoedig, zoodat ook in dat opzicht Suriname een voordeel bezit in zijnen kleineren afstand tot Europa en de U. S. A. Ook een ander product, een soort ruwmeel, dat stellig zijn weg zal vinden, kan zonder water bereid worden. Daartoe behoeft de cassave slechts in zeer dunne schijven gesneden en door en door gedroogd en vervolgens vermalen te worden. Na een verdere nadroging is het meel geschikt voor den uitvoer en zeer houdbaar, naar mij van deskundige zijde gezegd werd.

Zoo gezien nu, lijkt het mij aangewezen, dat deze drie gewassen, wier producten een constante vraag hebben op de wereldmarkt voor Suriname de hoofd*bevolkings*cultures worden. Andere voordeelen van deze gewassen onder de speciale omstandigheden van Suriname zijn, dat de teelt daarvan zeer eenvoudig is en geheel of voor een groot deel machinaal kan geschieden, terwijl zij zeer snel product opleveren.

Voorts — en dat is geen gering voordeel — dat gemakkelijk zeer

groote hoeveelheden product daarmede te verkrijgen zijn en dus een druk scheepvaartverkeer in het leven kan worden geroepen. Het is bekend, welke groote en goede afnemers schepen zijn voor de dagelijksche consumptieartikelen, zoodat deze hoofdproducten als 't ware tegelijkertijd een betere binnenlandsche markt scheppen voor de nevenproducten van de hoeve.

Het spreekt vanzelf, dat de cultuur van alle mogelijke soorten andere, meerjarige handelsgewassen dan niet minder belangstelling zal verdienen, aangezien de resultaten daarvan juist dan beter tot hun recht zullen komen als middel tot verhooging van het inkomen.

Ad d. Jaar op jaar worden op de begrooting groote bedragen uitgetrokken voor het uitvoeren van werken, voor de beschikbaarstelling van gronden aan klein-landbouwers.

Wat ziet men van dat geld terug — wat voor werkelijk nut levert dat geld op voor de Gemeenschap? Blijkbaar al een heel klein beetje — want jaar op jaar zien wij den toestand van de Surinaamsche Gemeenschap slechter worden. Dwz. die klein-landbouwers zijn of 't geld niet waard, dat te hunnen behoeve wordt uitgegeven, of men haalt 't geld uit de zakken van 't eene deel van de Gemeenschapsleden om een ander deel daarvan het bestaan te vergemakkelijken, een soort van socialen-heilstaat-toestand!

Dat gaat niet. Gemeenschapsgeld moet de heele Gemeenschap ten goede komen. Wordt het gebruikt voor maatregelen, die ten goede komen aan een deel van de Gemeenschap, dan moet dit deel het geld weer opbrengen, opdat het kan dienen ten bate ook van het andere deel van de Gemeenschap. Gebeurt dat niet, dan moet de gedane uitgaaf geacht worden te zijn geschied ten behoeve van de openbare weldadigheid — dus te zijn een improductieve uitgaaf. En zoo is de staat van zaken in Suriname precies en daar is niet alleen geen enkele reden voor, doch het is bovendien funest en werkt demoraliseerend naar beide kanten. Het stereotiepe „lanti sa pai" is daarvan de uitdrukking.

Neen, de Gemeenschap maakt den grond waardevol en de waarde daarvan moet door de Gemeenschap genoten worden.

Geld eischen voor den grond, zou in de meeste gevallen inderdaad niet tot het doel leiden, omdat de gegadigden geen geld bezitten. Zonder die gegadigden heeft de grond echter ook geen waarde; dus zij moeten getrokken en behouden worden. Daarom is een andere oplossing noodig om de waarde te realiseeren. En daartoe lijkt mij de aangegeven wijze de meest rationeele en praktische.

Het land helpe de landbouwers daarbij zooveel mogelijk en sta

hen bij met alle middelen om het rendement van hun bedrijf zoo hoog mogelijk op te voeren en hun product zoo goed mogelijk te verkoopen. Het zou te ver voeren, aan te geven op welke wijzen dat zou kunnen geschieden, doch naast verstandige verstrekking van goedkoop landbouwcrediet uit de opbrengst van den aangegeven verkoop van den grond is een van de gewichtigste middelen in verband met de Surinaamsche omstandigheden de bevordering van de machinale grondbewerking.

De energie en het productievermogen van de schaarsche bevolking moet in het belang van de geheele Gemeenschap tot het uiterste opgevoerd worden en dat kan slechts met behulp van machinale werktuigen tot den hoogsten graad geschieden. Niet alleen is die opvoering van het kwantitatieve productierendement noodzakelijk met het oog op de beperktheid van het levende productievermogen in het land aanwezig, maar ook omdat slechts daardoor individueel met landbouw zooveel inkomsten kunnen worden verworven, dat voor de meer ontwikkelde leden van de Surinaamsche bevolking het vak van landbouwer bevredigend en aantrekkelijk wordt. Daarom moet niet afgewacht worden, welke uitkomsten in Indië genomen proeven met landbouwmachines opleveren, doch getracht worden in het land zelf op rationeele wijze de machinale grondbewerking naar eigen behoeften en omstandigheden tot welslagen en ontwikkeling te brengen. Op rationeele wijze, d.w.z. niet door dilettantisch gemodder met dure, uiterst gevoelige machines door overigens zeer goed willende, voor moderne vindingen enthusiaste personen.

De tropische gronden stellen zeer bijzondere eigen eischen aan machinale bewerking en dit maakt het noodzakelijk, dat de leiding van de werkzaamheden met landbouwmachines, die voorloopig een sterk uitgesproken experimenteel karakter zullen dragen en behouden, in handen zij van speciaal zeer deskundigen op het gebied van den bouw en het gebruik dier machines zeer ervaren personeel. Daarom zou de beste wijze van aanvatten van de machinale grondbewerking naar mijn idee zijn, met een of meer van de groote fabrikanten van dergelijke werktuigen een overeenkomst te trachten te treffen, waarbij zij met eigen personeel en machines een bedrijf, om betaalde machinale hulp te verleenen aan landbouwers, organiseeren in Suriname onder garantie van het Land voor wat de opbrengst van de kosten betreft en onder toezegging, dat door het Land een zeker kwamtum zal worden gekocht van de machines, die als resultaat van praktische experimenten in overeenstemming met de behoefte van den Surinaamschen landbouw, zullen worden geconstrueerd en na behoorlijke

praktische beproeving zullen blijken te voldoen aan van te voren te omschrijven eischen.

De bedoeling van dit bedrijf is dus, dat de landbouwer een motorploeg met bediening kan huren, om zijn land te ploegen en zoo noodig ook voor den oogst van het product, oogstmachines en dorschmachines met bedieningspersoneel. Voor het zaaien en wieden en dergelijk licht onderhoudswerk van den aanplant moet hij natuurlijk eigen werktuigen en machinale of dierlijke kracht hebben en zelf zorgen.

Zouden Henri Ford, de makers van de Holt of Avery tractors de firma Krupp, de makers van de in de Italiaansche Povlakte bij den rijstbouw gebruikte electrisch gedreven kabelploegen bijvoorbeeld niet te vinden blijken voor een dergelijke overeenkomst? Naar het mij voorkomt is dat volstrekt niet uitgesloten [1]).

Ad e. Een van de voornaamste redenen, waarom in het algemeen de aangevangen pogingen van een vestiging als klein landbouwer in Suriname spoedig weer opgegeven worden, is naar mijne meening ongetwijfeld te vinden in de omstandigheid, dat het eerste ontginningswerk te veel vergt van moreele en fyzieke krachten van de betrokkenen. Men vergete niet, dat men te doen heeft met menschen, die van huis uit geen landbouwers zijn, die geen innerlijke aangeërfde dan wel traditioneele neiging of voorkeur voor dat bedrijf bezitten. Het vonkje heilig vuur, dat hen bezielt bij den aanvang dient zorgvuldig beschermd en aangeblazen te worden en makkelijk voedsel toegevoerd te krijgen wil het tot een effectieven gestadigen brand uitlaaien. Ontegenzeggelijk zal de lust, de moed en het doorzettingsvermogen van den nieuwbakken landbouwer beter behouden en aangewakkerd worden, naarmate hij eerder positief en materialiseerbaar resultaat van zijn arbeid ziet. Daarom, laat hij in plaats van zijn krachten uit te putten aan het moeizame, onaangename schoonkappen van een voldoende groot stuk terrein dadelijk kunnen beginnen met het zetten van een gerieflijk huis, bewerken en beplanten van genoeg grond, die hem voldoende op kan brengen om van te eten. Elken dag ziet hij dan iets groeien en zijn bezit toenemen. Elken dag vindt hij nieuwe prikkels voor zijne belangstelling en kan hij voldoening putten

[1]) Uit hetgeen mij nader bekend is geworden van de praktische resultaten op Selat Djaran met motorwerktuigen verkregen en mij aangaande de verschilende types landbouwtractiemachines door terzake tot oordeelen bevoegde landbouwdeskundigen is medegedeeld, heb ik den indruk gekregen, dat het beste resultaat voor den arbeid in Surinaamsch polderterrein is te verwachten van drijvende stoomkabeltrekkers, systeem Fowler overeenkomstig het denkbeeld van den heer K. v. d. Veer.

uit de toenemende beloften van vrucht van het resultaat zijner inspanning.

Daarbij moet hij dan niet geplaagd worden door twijfel of hij wel een markt zal vinden en een eenigszins redelijken prijs voor zijn product kan krijgen, want ook de omstandigheid, dat de afzetmogelijkheid in Suriname zelf zoo zeer beperkt is en de markt bij elke vleug van ijver tot produceeren spoedig overvoerd is, waardoor alle inspanning nutteloos wordt gemaakt, is een van de zeer werkzame remmen op den ondernemingsgeest van de bevolking. De rijstbouw heeft dientengevolge nu reeds zijn uiterste grens van uitzetting bereikt. Elke nieuwe oogst bereidt den landbouwers in stede van vreugde, buitengewoon onaangename angsten en zorgen en geeft aanleiding tot paniekverkoopen tegen prijzen, die beneden redelijk peil gaan en verbitteren [1]). Het Surinaamsche afzetgebied moet dus noodzakelijk vergroot worden voor de hoofdproducten van den kleinen landman. De handel is daarop blijkbaar nog niet berekend. Daarom moet de Overheid de taak zelf ter hand nemen als baanbreekster, totdat de handel zich voldoende georiënteerd en georganiseerd zal hebben, om dat werk geheel over te nemen. De risico van dit overgangstijdperk kan noch de Surinaamsche kleinlandbouwer noch de Surinaamsche handel dragen. Geen van beide bedrijfsgroepen is daarvoor kapitaalsterk genoeg .De zwakste is voorzeker de groep der kleinlandbouwers, die zoo zwak is, dat ze zonder hulp zelfs geen kans van ontwikkeling heeft, terwijl de handel nog niet erop berekend is, die hulp in voldoende mate te verleenen. De andere groepen van de Gemeenschap dienen dus in het algemeen belang bij te springen, zoodat de Overheid in nauwe samenwerking met den handel den afzet naar het buitenland dient te organiseeren om aldus een vaste exportmarkt met voldoende opnamecapaciteit voor de bevolkingsproducten in Suriname te scheppen.

Ad f. Het spreekt vanzelf, dat de taak van de Overheid ten deze slechts een tijdelijke kan zijn, omdat haar doel in wezen geen andere is, dan de ontwikkeling te bevorderen van de twee voorname groepen in de maatschappelijke Gemeenschapsorganisatie: landbouw en handel. Dus de opzet van hare bemoeienis moet van meet af mede erop gericht zijn, den handel tot zoodanige ontwikke-

---

[1]) Hetzelfde geldt voor het melkveebedrijf. Bij een prijs van 20 ct. per L. melk als thans in Paramaribo geldt, is het vrijwel uitgesloten, dat in een tropenland, waar de melkgift van het vee nauwelijks het $1/3$ bereikt van den standaard in de gematigde luchtstreken, een melkboerderij loonend, laat staan winstgevend, kan gedreven worden.

ling te brengen, dat hij ten volle berekend is voor zijne sociaal-economische taak. Deze eisch werd bij de toepassing van het Cultuurstelsel in Ned.-Indië wel wat uit het oog verloren. Naar ik meen zal door een facultatief-stelling van den verkoop aan het Land van den geheelen oogst tegen een op zoo conservatieve wijze vastgestelden prijs, als aangegeven, de gewenschte garantie voor de kleinlandbouwers om hun product altijd voor redelijken prijs te kunnen verkoopen, zoowel als de evenzeer gewenschte redelijke bewegingsvrijheid en kans voor den handel verkregen zijn.

Ad 5e. De organisatie van den Gouvernements opkoop en exportdienst denk ik mij, in verband met het voorgaande en met in achtneming van den eisch van beperking van de Overheidsbemoeienis en de Landsuitgaven tot het uiterst noodzakelijke, als een uitsluitend controleerenden, niet zelfstandig uitvoerenden dienst. Deze dienst is gevoeglijk onder te brengen bij of samen te voegen met 's Lands monopoliebureau. Het personeel kan beperkt blijven tot een deskundig hoofdambtenaar en een kleinen staf controleerende ambtenaren, terwijl de uitvoerende commercieele werkzaamheden, waaronder ook te begrijpen de opslag, nabewerking, verpakking en verscheping van de producten, worden toevertrouwd aan een of meer intègre goed georganiseerd(e) handelslichaam(en).

V. SLOTOVERDENKING.

Voor zoover ik kan zien, bestaat slechts op twee wijzen kans om Suriname tot een bevredigenden staat van economische ontwikkeling en maatschappelijke welvaart te brengen.

Dat is of op de manier van het Suriname-Studiesyndicaat door een grootscheepsche verbouwing en uitbouwing van de bestaande economische structuur volgens de principes van het arbeidskolonieplan, of op de door mij bedoelde en voorgestane wijze van algeheelen herbouw naar een nieuw sociaal-economisch plan volgens de principes van een tropen-vestigingskolonie, gebouwd op de bestaande personeele en materieele krachten en middelen in het land zelf aanwezig.

De toestand, waarin Suriname verkeert is van dien aard, dat, wil men werkelijk resultaat bereiken, een verbeteringspoging op een consequent plan zal moeten berusten, dat grondig, doortastend en volledig wordt uitgevoerd.

Alles wat beneden dezen eisch blijft, is lapwerk, waarvan niet anders dan mislukking is te verwachten.

Er zal dus een beslissende keuze gedaan moeten worden tusschen de twee aangegeven principes van opbouw.

De uitvoerbaarheid van het kapitalistische arbeidskolonieplan Kasteleijn is een kwestie in hoofdzaak van geld- — veel geld, — veel meer geld dan de 50 miljoen in het verslag van het Studiesyndicaat genoemd. Dit bedrag heeft slechts betrekking op het minst kostende onderdeel van het plan: den aanvoer van arbeiders.

De uitvoerbaarheid van het sociaal vestigingskolonieplan, waar toe mijne overdenkingen leiden, is een kwestie in hoofdzaak van geestkracht en karakterkracht: veel geestkracht en veel karakterkracht.

Het geld voor het plan-Kasteleijn moet komen van anderen, — van niet rechtstreeks belanghebbenden bij het welgaan van de kolonie. Van bezittenden, die slechts belang hebben bij de veiligheid en rentegevendheid van hun geld.

Het plan-Kasteleijn kan noch het een, noch het ander verzekeren: het is een zuivere speculatie in grooten stijl .... maar uiterst gewaagd. Voor een dergelijk kansspel heeft men alleen geld over in tijden van uitbundigen overvloed en .... het plan is ook geheel natuurlijk ontstaan onder den invloed van een dergelijke financieele „boom"-periode. De tijden en omstandigheden zijn echter verkeerd: wij staan voor een langen bangen winter voor het kapitaal; de hand, die het geld zal moeten geven, zal zich niet licht uit den warmen zak wagen gedurende de koude-periode....

De geestkracht, het karakter, noodig voor het andere plan, ontbreken die? Zijn die niet in Suriname aanwezig? Er hebben zich nog geen teekenen van die aanwezigheid vertoond. Zeker, maar is ze daarom uitgesloten te achten?

Naar mijne innige overtuiging neen!

Evenmin als de geestkracht en de karakterkracht ontbraken in de Nederlandsche strijdmacht in Atjeh, toen tijdens de geconcentreerde-linie-periode daarvan ook geen teekenen te zien waren. In het Hollandsche Suriname is evenals daar de noodige geestkracht en de karakterkracht aanwezig, — in overvloedige hoeveelheid, doch in verlamden staat!

Dat die latente potentie bezield moge worden tot machtige actieve energie!

SCHORSING VAN KOLONIALE VERORDENINGEN

DOOR

D. COUTINHO

De door den Minister van Koloniën in April 1922 ingestelde Commissie tot het uitbrengen van advies o. m. omtrent de wijzigingen, welke als gevolg van de jongste Grondwetsherziening in de Regeeringsreglementen van Suriname en van Curaçao moeten worden aangebracht, heeft in het voorjaar van 1923 hare taak volbracht en aan Z.E. verslag uitgebracht, vergezeld van een ontwerp der door haar noodig geachte wijzigingen in genoemde Regeeringsreglementen. Verslag en Ontwerp zijn sedert lang eerst aan den Gouverneur van Suriname en daarna aan de Koloniale Staten toegezonden ten einde hun oordeel daarover te vernemen. Tot nu mocht van dat oordeel echter niets blijken. Of al dan niet spoedig tot de behandeling dier aangelegenheid zal worden overgegaan, is geheel onzeker. Mocht die behandeling aan de orde komen, dan zal het aanbeveling verdienen aan hetgeen in die stukken voorkomt over schorsing en vernietiging van verordeningen van den localen Wetgever bijzondere aandacht te schenken, en daarop dieper in te gaan dan bij de behandeling van het overeenkomstige Ontwerp voor Nederl.-Indië ten aanzien dier onderwerpen het geval was. Deze gewesten hebben vermoedelijk van een niet in alle opzichten bevredigende regeling dier aangelegenheid minder nadeelige gevolgen ondervonden dan Suriname. Vandaar dat in de voorgestelde regeling voor Indië kon worden berust. Maar voor Suriname althans is een nadere overweging daarvan een gebiedende noodzakelijkheid, gelijk ik vertrouw hieronder te zullen aantoonen.

Nu de wijziging van de bovengenoemde Regeerings-

reglementen nog niet aan de orde is, kan nog tijdig daarvoor de aandacht worden verzocht van Regeering en Vertegenwoordiging, zoo in het Moederland als in Suriname en Curaçao.

Ofschoon aan de genoemde voor die Gewesten zoo hoogst gewichtige onderwerpen in het bovengenoemde advies belangrijke beschouwingen worden gewijd, komt het mij bij het nader onderzoeken daarvan niet overbodig, maar zelfs zeer gewenscht voor daarop dieper in te gaan, vooral waar het resultaat, waartoe de meerderheid der Commissie, als 't ware niet zonder tegenzin kwam, onbevredigend mag heeten.

De gewijzigde Grondwet bracht in de regeling dier onderwerpen een belangrijke wijziging.

Tot nu werd in de Regeeringsreglementen zoowel van Suriname als van Curaçao in art. 49, 2e lid, aan den Koning de bevoegdheid gegeven, een koloniale verordening te vernietigen wegens strijd met de wet, met een Koninklijk Besluit genomen in den vorm bij de Grondwet voorgeschreven voor algemeene maatregelen van bestuur, of met het algemeen belang.

Vandaar dat ingevolge het 1e lid van dat art. elke koloniale verordening, door den Gouverneur vastgesteld, door dezen onverwijld aan den Koning moet worden gezonden, en kondigt de Gouverneur, ingevolge het daarop volgende art. 50, zoodanige verordening in den regel niet af, voordat hij bericht heeft ontvangen dat bij den Koning geen voornemen bestaat tot vernietiging, of voordat zes maanden na de opzending zijn verloopen zonder bericht dat de vernietiging heeft plaats gehad of in overweging is.

Alleen in spoedeischende gevallen laat het 2e lid van art. 50 toe een verordening vroeger af te kondigen; de Gouverneur en de meerderheid van den Raad van Bestuur moeten dan van oordeel zijn, dat spoed vereischt wordt.

De gewijzigde Grondwet brengt in art. 62, geheel overeenkomstig de beginselen, waarvan bij die herziening werd uitgegaan, het vernietigingsrecht over op de wet, maar geeft in het 2e lid aan den Koning de bevoegdheid zoodanige

verordening te schorsen, op de wijze bij de wet te bepalen.

De gewijzigde Grondwet laat derhalve de regeling van het schorsingsrecht aan de Wet over.

Tegen het stelsel, dat tot nu gegolden heeft, had men ernstige grieven. Deze betroffen echter niet zoozeer het stelsel zelf, als wel de toepassing ervan, en komen hoofdzakelijk hierop neer, dat het onderzoek der vastgestelde verordeningen door het Opperbestuur dikwijls te lang duurde, waardoor deze geruimen tijd op afkondiging en inwerkingtreding moesten wachten tot groot nadeel voor het betrokken gewest en ook voor hen, die bij de spoedige inwerkingtreding belang hadden.

Zoo werd wat Suriname betreft zoowel de jongste balataverordening als de bauxietverordening zeer langen tijd — de laatste zelfs ruim anderhalf jaar — aangehouden, tengevolge waarvan èn de balata- èn de bauxiet-industrie al dien tijd stilstonden.

Een andere grief was, dat het vernietigingsrecht der Kroon niet werd gehanteerd in overeenstemming met des Wetgevers bedoeling. Bij het onderzoek der vastgestelde verordeningen verviel men op het Plein in Den Haag te veel in bijzonderheden. Men bepaalde zich niet tot het beoordeelen van de algemeene strekking ervan, maar daalde af tot in allerlei onderdeelen, waarvan wijziging verlangd werd, waardoor het vernietigingsrecht veeleer het karakter kreeg van het recht van amendement. Het is dan ook te verklaren, dat de wijze, waarop van dat recht gebruik werd gemaakt, wel eens zelfs onwettig werd genoemd. Maar, welke al dan niet gegronde grieven men ook tegen de toepassing had, het stelsel zelf had een groot voordeel. Was toch eenmaal de verordening na ontvangen bericht dat er geen voornemen tot vernietiging bestond, afgekondigd en in werking getreden, dan was er geen gevaar meer voor ingrijpen door de Kroon.

Zij, die aan die verordening of wel aan de uitvoering ervan rechten ontleenden, of wier bedrijven daarmede nauw verband hielden, behoefden niet te vreezen, dat zij na korten of langen tijd zich de verkregen rechten weder zouden zien ontnemen.

Ondernemingen, als uitvloeisels dier verordeningen in het leven geroepen, konden dus veilig haren arbeid aanvangen en voortzetten, hetgeen — dit behoeft wel geen betoog — voor de ontwikkeling van het land van het grootste gewicht is. Wel gebeurde het wel eens dat vreemdelingen, aanvankelijk huiverig waren geld in ondernemingen te steken, vreezende voor gelijke toestanden als er heerschen in sommige niet veraf gelegen Zuid-Amerikaansche landen; maar bij nadere kennismaking met de wettelijke regelingen verviel dit vooroordeel geheel, en konden zij niet anders dan de wetgeving prijzen als vrijzinnig, en de rechten ook van buitenlandsche ondernemingen volkomen beschermend. En voor het land is het van niet gering belang dat ook de buitenlanders hieromtrent eenstemmig gunstig oordeelen. Want, waar in het eigen land geen kapitaal voor ondernemingen te vinden is, terwijl tevergeefs gewacht wordt op het in het moederland tot stand komen van instellingen met voldoende middelen om de ontginning van het land krachtig ter hand te nemen, moet elke hulp in die richting van buitenlanders dankbaar worden aanvaard, en moet angstvallig zelfs de schijn worden vermeden, alsof wettelijke regelingen hun bedrijf in gevaar kunnen brengen, of zelfs de ontwikkeling ervan in den weg kunnen staan.

Het behoeft nauwelijks gezegd, dat de nieuwe Wet op de Staatsinrichting voor de overzeesche gewesten met het voorgaande rekening heeft te houden.

Uit het Verslag der hierboven bedoelde Commissie blijkt dan ook, dat Zij dit onderwerp ernstig onder de oogen heeft gezien. Men leest daarin op blz. 9/10 onder het hoofd: Schorsing en vernietiging van verordeningen (art. 62 G.W.):

„Ter uitvoering van art. 62, 2e lid G.W. heeft de Commissie eene bepaling ontworpen (art. 49 nieuw), waarin onder meer voorkomt, dat de schorsing van eene verordening door den Koning vervalt, indien niet binnen zes maanden een voorstel tot vernietiging bij de Staten-Generaal is ingediend of vernietiging bij de wet niet binnen een jaar is uitgesproken. Zij acht het noodzakelijk deze voorwaarde aan de schorsing te verbinden, aangezien het G.W.'s artikel

klaarblijkelijk alleen schorsing toelaat, wanneer kan worden voorzien, dat daarop vernietiging zal volgen. Daar schorsing zeer belangrijke gevolgen kan hebben, mag haars inziens niet aanvaard worden, dat de schorsing onbepaalden tijd blijft loopen, zonder dat eene nadere beslissing volgt.

Overigens acht de meerderheid van de Commissie het ongeoorloofd om het schorsingsrecht van de Kroon dusdanig te beperken, dat dit recht zelf na verloop van een bepaald aan te geven tijd na de totstandkoming van eene verordening zou komen te vervallen.

Vooropstellende, dat in ons Staatsrecht het schorsingsrecht nergens aan een termijn is gebonden, doet zij uitkomen, dat de woorden „op de wijze bij de wet te bepalen", voorkomende aan het slot van het 2de lid van artikel 62 G.W., geene andere dan eene formeele regeling van de uitoefening van het recht toelaten (vrg. art. 9 al. 2 G.W.). De minderheid daarentegen is van oordeel, dat de aangehaalde woorden geen beletselen opleveren om het recht zelf aan tijd te binden, aangezien zij daaruit leest, dat de verordeningen kunnen worden geschorst zooals de wet dat zal regelen. Zij doet voorts opmerken, dat haars inziens de G.W.'s bepaling aangaande de schorsing alleen bedoeld is als eene voorziening met betrekking tot nieuwe verordeningen.

Op de vraag of, indien de G.W. het toeliet, het stellen van een termijn voor de uitoefening van het recht wenschelijk zou zijn, werd door eene meerderheid der Commissie een bevestigend antwoord gegeven. De toepassing van het recht kan tengevolge hebben dat bedrijven, welker bestaan ten nauwste afhankelijk is van de werking van zekere verordeningen, plotseling in ongunstige omstandigheden gebracht worden, misschien zelfs geheel onmogelijk gemaakt, hetgeen niet alleen voor de bedrijven zelf doch ook voor land en volk ernstige geldelijke nadeelen kan veroorzaken. Het is zelfs denkbaar, dat de kans op dat gevaar ondernemers zal afschrikken kapitaal in bedrijven te steken, terwijl het crediet er zeer onder zou kunnen lijden. Dit nadeel zou de oeconomische ontwikkeling van het overzeesche gebied zeer kunnen belemmeren. Werd daarentegen de uitoefening van het recht aan een korten termijn gebonden, dan zouden ondernemers kunnen wachten op het verstrijken van dien termijn. Eene minderheid achtte de geopperde bezwaren niet overwegend, aangezien het schorsingsrecht in Nederland nimmer den ondernemingsgeest heeft tegengehouden en dat overigens, indien men vreest, dat het vertrouwen in het vestigen van ondernemingen zou worden geschokt door een altijddurend schorsingsrecht, datzelfde bezwaar zou kunnen worden aangevoerd ten opzichte van het vernietigingsrecht. Hier-

tegen werd opgemerkt dat, vermits vernietiging bij de wet geschiedt, belanghebbenden ruimschoots de gelegenheid zullen hebben hunne bezwaren daartegen in te brengen, hetgeen bij schorsing niet het geval zal zijn.

Voorts acht de Commissie in verband met den term schorsen, in welks begrip de verbindbaarheid van het object ligt opgesloten, een systeem van vertraagde afkondiging als van art. 50 R.R. onbestaanbaar. De Gouverneur zal voortaan, na vaststelling van eene verordening, dadelijk tot afkondiging moeten overgaan. Een dergelijk stelsel strookt ook meer met de gedachte van meerdere autonomie."

Dit stelsel, hoe juist het ook moge schijnen, zal tot gevolg hebben, dat de verordening zal zijn vastgesteld en afgekondigd, nog vóór dat daaromtrent het inzicht van het Opperbestuur bekend zal zijn. En daar de afgekondigde verordening, zoo daarvoor geen andere termijn bepaald is, in werking zal treden met den dertigsten dag na dien der uitgifte van het Gouvernementsblad (Publicatieblad), waarin de plaatsing is geschied (art. 53 j°. 45), zal de verordening reeds *in werking kunnen zijn getreden en uitgevoerd*, en zelfs ingrijpende gevolgen kunnen hebben, zonder dat van het Opperbestuur daaromtrent eenig bericht zal zijn ontvangen, waaruit van diens inzicht blijkt. Gelijk hier boven werd aangestipt, heeft de ervaring geleerd, dat het onderzoek van het Opperbestuur zeer langen tijd kan vorderen, en wanneer het betreft verordeningen, welke de uitgifte van domeingrond voor ontginningen van allerlei aard regelen, zooals met de balata- en de bauxietverordening het geval is, zelfs veel langer dan een jaar kan duren.

Tot nu toe hadden de belanghebbenden de keus om òf geduldig de beslissing van het Opperbestuur af te wachten òf elders een arbeidsveld voor hunnen ondernemingsgeest te zoeken. Immers, zoolang de Regeering overwoog, mocht de verordening niet worden afgekondigd, en konden daarop berustende vergunningen of concessies voor onderzoek of ontginning van 's lands bosschen of voor andere soortgelijke ondernemingen niet worden verleend.

Wordt de door de Commissie voorgestelde wettelijke regeling aanvaard, dan zal tot het verleenen van dergelijke

vergunningen of concessies kunnen worden overgegaan lang nog vóór het onderzoek van het Opperbestuur kan zijn beëindigd, en ten aanzien van een eventueele schorsing een beslissing kan zijn genomen. Maar het mag met grond worden betwijfeld, of een ernstige ondernemer, die zulk een vergunning of concessie verkrijgt, al dadelijk aan het werk zal durven gaan, bij de mogelijkheid, dat het Opperbestuur, na korter of langer beraad, tot het besluit komt, de betrekkelijke verordening, krachtens welke hij de vergunning of concessie verkreeg, te moeten schorsen.

Wie zou zich willen blootstellen aan de verliezen, welke het gevolg zouden kunnen zijn van het opeens moeten staken van kostbare werken of van misschien breed opgezette expeditiën naar het binnenland, waarvoor in den regel voor vele maanden opzichters en werkvolk moeten worden aangehuurd en levensmiddelen en andere benoodigdheden aangekocht?

Hij, die weet welke schade het staken van zulke werkzaamheden kan veroorzaken, zal het moeten billijken dat een zoo groot risico niet zal worden aanvaard. Men zal er dan ook de voorkeur aan geven eenigen tijd te wachten, mits men de zekerheid verkrijgt, dat het bedrijf niet ten gevolge van een schorsingsbesluit plotseling zal moeten worden gestaakt. Indien dit wachten niet al te lang duurt, zal men er nog in kunnen berusten; maar dan zal de Regeering zich binnen een niet al te lang tijdsverloop moeten verklaren, of wel, haar ingrijpen na dat tijdsverloop niet meer toelaatbaar moeten zijn.

Ofschoon de commissie deze bezwaren niet onderschat en zelfs de redenen uiteenzet, waarom het stellen van een termijn voor de uitoefening van het schorsingsrecht wenschelijk is, komt zij tot een zeer onbevredigend resultaat. Zij is, nl. van oordeel dat, hoe gewenscht het stellen van zulk een termijn ook moge zijn, de Grondwet dit niet veroorlooft, omdat deze geen andere dan een formeele regeling van de uitoefening van dat recht toelaat. Derhalve zal, naar haar gevoelen, een verordening nog lang, ja zelfs jaren na hare inwerkingtreding, mogen worden geschorst!

Het is duidelijk, dat het door haar aanbevolen voorschrift, dat de schorsing vervalt, indien niet binnen zes maanden een voorstel tot vernietiging bij de Staten-Generaal is ingediend, aan het bezwaar niet tegemoet komt. Al vervalt dan de schorsing, zij zal in dien tijd veel kwaad hebben kunnen stichten, sommigen zelfs financieel hebben kunnen ten gronde richten. Maar het is niet de schorsing zelf, waartegen het bezwaar gericht is. Daartegen toch is geen verzet geoorloofd, omdat de bevoegdheid daartoe door de Grondwet gegeven wordt. Doch de grief is gericht tegen het stelsel, dat de schorsing *te allen tijde, zelfs na jaren*, mogelijk zal zijn.

Hierdoor zouden ondernemingen, wier bedrijven afhankelijk zijn van de werking van een verordening, omtrent het ongestoord voortzetten van hare werkzaamheden, en zelfs omtrent haar voortbestaan, in algeheele onzekerheid verkeeren.

Zulke ondernemingen zullen, als gevolg van die onzekerheid, zelfs verstoken blijven van eenig crediet; zelfs is het zeer onwaarschijnlijk, dat het wel ooit tot oprichting ervan zal kunnen komen, daar toch niemand bereid gevonden zal worden daarin geld te steken. Reeds nu is het, door de vele tegenslagen, die het land gehad heeft, haast onmogelijk het kapitaal bereid te vinden zich voor Suriname te interesseeren. Nieuwe ondernemingen komen niet tot stand, en die er zijn, verminderen in getal of leiden een kwijnend bestaan en krimpen het bedrijf in. Zou daarbij nog een altijddurend schorsingsrecht het leven van nieuwe ondernemingen in gevaar brengen, dan zou de kans op het in het leven roepen ervan wel geheel zijn uitgesloten.

Al mag men het ondoordacht ingrijpen der Regeering zeer onwaarschijnlijk achten, en van meening zijn, dat daarvoor niet behoeft te worden gevreesd, dit op zichzelf is niet voldoende. Hoe groot het vertrouwen in de Regeering ook is, iedere zakenman wenscht *zekerheid*, niemand zal kapitaal steken in een land, waar één ondoordachte Regeeringsdaad, zelfs na langen tijd, hem onherstelbare schade zal kunnen berokkenen.

Het is waar, het onbeperkte vernietigingsrecht van den

wetgever blijft bestaan. En zelfs al ware dit recht niet uitdrukkelijk verleend, de wet zal ten allen tijde kunnen ingrijpen en de werking eener verordening kunnen opheffen. Maar, gelijk in het Verslag wordt aangestipt, belanghebbenden kunnen daarmee niet worden overvallen.

Immers op het voorstel tot vernietiging wordt vooraf de vertegenwoordiging van het overzeesche gewest gehoord, indien althans gelijk verwacht mag worden, de meening der Commissie hieromtrent wordt aanvaard (zie p. 22 bovenaan van het Verslag). Het voorstel wordt eerst daarna aan de Staten-Generaal gedaan; de geheele behandeling is derhalve openbaar en biedt aan de belanghebbenden ruimschoots gelegenheid om hunne bezwaren ertegen in te brengen. Gevaar van overijld handelen is dus uitgesloten. Dit kan echter van een Koninklijk Besluit niet gezegd worden. Meestal komt het zonder dat aan het publiek vooraf daarvan iets bekend is, en steeds komt het zonder voorafgaande openbare behandeling. Gelegenheid om dan voor hunne belangen op te komen, hebben de betrokkenen dus niet.

Bij dit alles komt, dat door het voortduren van het schorsingsrecht de goede naam, die de wetgeving der overzeesche gewesten nu in het buitenland heeft, ernstig bedreigd wordt. Zou eenmaal bij vreemdelingen de meening ingang vinden, dat ingrijpen der Regeering tot groot gevaar van ondernemingen steeds mogelijk blijft, en reeds verkregen rechten zal kunnen aantasten, zij zouden in hun land het kapitaal waarschuwen voor zulk gevaar, en het zou niet gemakkelijk zijn, het daardoor aan die gewesten berokkende kwaad te herstellen. En, al mocht men later de gegrondheid der grief inzien, en daaraan door wetswijziging tegemoet komen, die wijziging zou misschien zelfs niet doordringen daar waar dat wenschelijk zou zijn; het eenmaal gestichte kwaad zou derhalve doorwerken, het vooroordeel zou blijven bestaan, en het kapitaal, dat eenmaal op dien grond aan het land den rug toegekeerd had, zou er niet licht terugkeeren. Het is dan ook zeer verklaarbaar dat de Commissie, indien Zij dit toelaatbaar had geacht, zou hebben aangeraden een termijn te stellen

voor de uitoefening van het schorsingsrecht. Zij liet dit echter na, daar Zij zulk een beperking van dat recht in strijd achtte met het nieuwe art. 62 der Grondwet.

Doch de vraag dient gsteld: Is er voor deze meening der Commissie voldoende grond? Zij verdedigt die met, na te hebben voorop gesteld dat in ons Staatsrecht nergens het schorsingsrecht aan een termijn gebonden is, daarop te doen volgen, dat de woorden „op de wijze bij de wet te bepalen" geen andere dan formeele regeling van de uitoefening van het recht toelaat, en verwijst dan naar art. 9, 2e lid der Grondwet.

Indien het door haar vooropgestelde als argument moet dienst doen, is dit al uiterst zwak. Dat in ons Staatsrecht nergens het recht aan een termijn gebonden zou zijn, kon toch waarlijk niet voldoenden grond opleveren, om waar, gelijk de Commissie zelf erkent, een dergelijke beperking in het onderhavige geval ten zeerste aanbeveling verdient die na te laten. Iets anders zou het zijn, indien zoodanige beperking in strijd ware met ons Staatsrecht; maar terecht wordt dit door de Commissie niet beweerd. Zulk een bewering zou trouwens niet juist zijn. Dit blijkt uit de artt. 140 en 145 der Grondwet. Deze toch laten de regeling van de macht des Konings om besluiten van Provinciale Staten, van Gedeputeerde Staten en van Gemeentebesturen te schorsen en te vernietigen aan de Wet over. *Deze is daarin geheel vrij, en behoeft zich niet te beperken tot een formeele regeling.* Hare bevoegdheid werd bij de jongste Grondwetsherziening *zelfs uitgebreid* door het schrappen van het 2e lid van art. 145, volgens hetwelk de macht des Konings tot schorsen en vernietigen ten aanzien van de plaatselijke verordeningen en reglementen, door gemeentebesturen uitgevaardigd, onbeperkt was. Die schrapping zal, zooals de M. v. T. der Grondwetsherziening op dit art. luidt, er toe leiden, dat het schorsings- en vernietigingsrecht, op het voetspoor van art. 140, *vrijelijk door den wetgever* geregeld kan worden. Is het nu aan te nemen, dat de Grondwet, die de wet in het regelen van 's Konings macht tot het schorsen en vernietigen van besluiten van bovengenoemde machten *algeheele vrijheid* laat, kan heb-

ben bedoeld, de wettelijke regeling van het schorsingsrecht der Kroon voor wat betreft verordeningen der in de overzeesche gewesten gevestigde organen zoo te beperken als de Commissie meent?

Maar het beroep op ons Staatsrecht gaat bovendien niet op, omdat de gevallen zoo geheel verschillend zijn. Ten aanzien van Provinciale en Gemeentebesluiten heeft de Kroon het recht zoowel van schorsen als van vernietigen. Van de verordeningen der organen in de overzeesche gewesten heeft Zij alleen het schorsingsrecht, en berust de macht tot vernietigen bij de wet.

Beperking van het schorsingsrecht is voor de eerstbedoelde besluiten minder noodig, daar mag worden aangenomen, dat alleen dan tot schorsing zal worden overgegaan, indien bij de Kroon reeds vast staat dat ook vernietiging volgen zal. Bij schorsing van verordeningen der overzeesche gewesten echter blijft het onzeker of daarop vernietiging bij de wet volgen zal. Beperking in de uitoefening van dat schorsingsrecht is daarom uit een oogpunt van koloniaal politiek beleid ten zeerste aan te bevelen, en moet wettelijk kunnen worden geregeld.

Het argument aan ons Staatsrecht ontleend mag dan ook geheel worden ter zijde gesteld, en dient te worden onderzocht, of inderdaad de aangehaalde woorden van art. 62 der Grondwet op zichzelf tot een zoo beperkte uitlegging dwingen, als de Commissie er aan geeft.

Al dadelijk valt op te merken, dat, indien daarmee inderdaad slechts een formeele regeling bedoeld werd, en de Wet derhalve zich slechts zal mogen bepalen tot regeling van den vorm der schorsing, door de Grondwet dan waarlijk al zeer weinig aan regeling door de wet zou zijn toegedacht. De slotwoorden van het artikel hadden dan wel kunnen zijn weggelaten, zonder dat het gemis ervan zou zijn gevoeld; de formeele regeling alleen is toch niet van dat gewicht, dat het voorschrijven ervan in de Grondwet moet worden opgenomen.

Maar wat meer klemt is, dat de woorden waarop de Commissie zich beroept, voorkomen in al de drie nieuwe artikelen der Grondwet, die op de overzeesche gewesten

betrekking hebben; alzoo niet alleen in het 2e lid van art. 62, maar ook in het 2e lid van art. 60, en in beide leden van art. 61 en daar zeer stellig niet de door de Commissie bedoelde beperkte beteekenis hebben.

Volgens het 2e lid van art. 60 wordt onder het daar genoemde voorbehoud, het algemeen bestuur der overzeesche gewesten in naam des Konings uitgeoefend respectievelijk door den Gouverneur-Generaal of door den Gouverneur „op de wijze door de Wet te regelen".

Nu zal toch niet zijn vol te houden, dat ook hier uitsluitend een formeele regeling van de uitoefening van het algemeen bestuur bedoeld wordt, zoodat de bevoegdheid der respectieve Landvoogden op geenerlei wijze beperkt mag worden.

In het 2e lid van art. 61 wordt — behoudens de daar bedoelde uitzonderingen — de regeling van de inwendige aangelegenheden dier gewesten overgelaten aan de aldaar gevestigde organen „op de wijze bij de wet vast te stellen".

Ook hier zal toch evenmin bedoeld kunnen zijn een uitsluitend formeele regeling, welke op geenerlei wijze de rechten en bevoegdheden dier lichamen zal mogen beperken.

Waarom moet het 2e lid van art. 62 dan zoo beperkt worden opgevat?

Ook het beroep op art. 9, 2e lid der Grondwet, waarnaar de Commissie verwijst, kan een zoo beperkte uitlegging niet rechtvaardigen. Daar heet het: de wet regelt en beperkt de uitoefening van het recht tot vereeniging en vergadering in het belang der openbare orde.

Doch het is duidelijk dat na de erkenning in het 1e lid van dat recht, de bevoegdheid tot beperking ervan, zij het ook in het belang der openbare orde, uitdrukkelijk aan de wet moest worden gegeven. bij gebreke waarvan die bevoegdheid zou kunnen worden betwist.

Toch laat de wet van 22 April 1855 (Stc. 32) tot uitvoering van het Grondwetsartikel veel ruimte en schrijft zelfs geen preventieve maatregelen voor.

Is de beperkte beteekenis welke de Commissie aan art. 62 geeft, alzoo niet vol te houden, de vraag dringt zich op,

hoever met de beperking van het schorsingsrecht zal mogen worden gegaan.

Gelijk hierboven werd aangestipt, kan de wet steeds ingrijpen en de regeling van een onderwerp, waarin reeds bij verordening is voorzien, aan zich trekken en daardoor de verordening geheel buiten werking stellen; daarom was een uitdrukkelijk toekennen aan de Wet van het vernietigingsrecht geheel overbodig. Dit is echter blijkbaar geschied om te voorkomen, dat de nieuwe wet op de Staatsinrichting dier gewesten, in navolging van de huidige Regeeringsreglementen, dat recht opnieuw aan de Kroon zou verleenen. De strekking van het nieuwe Grondwetsartikel kan dan ook geen andere zijn, dan om te doen vaststaan, dat voortaan aan de Kroon niet meer het vernietigingsrecht zal mogen worden toegekend, maar zij alleen het schorsingsrecht zal hebben, waarvan de regeling aan de Wet werd overgelaten.

Maar gelijk de thans nog geldende artt. 49 en 50 der Reg.-Reglementen het oog hadden op pas in het leven geroepen, nog niet in werking getreden verordeningen, zoo kan ook het schorsingsrecht slechts zijn bedoeld voor zoodanige nieuwe verordeningen, in elk geval verordeningen, welke een nog slechts kort leven hebben, maar toch zeker niet voor verordeningen, welke reeds geruimen tijd hebben gewerkt en vele en velerlei gevolgen hebben gehad en rechten hebben gegeven.

Het verdient in hooge mate aanbeveling dit wettelijk vast te stellen. Indien wordt bepaald, dat het schorsingsrecht na verloop van drie maanden na de afkondiging niet meer kan worden uitgeoefend, dan heeft de Regeering voldoenden tijd voor onderzoek, en industriëelen behoeven ook niet te lang te wachten met het aanvangen hunner werkzaamheden.

Komt de Regeering eerst na dien termijn tot het inzicht, dat de verordening niet mag worden gehandhaafd, dan staat haar de weg van vernietiging bij de wet open, maar dan hebben belanghebbenden de gelegenheid daartegen hunne bezwaren in te brengen.

Het kan niet genoeg worden herhaald: het gevaar van

schorsing laten voortbestaan, ook nadat een verordening zal hebben gewerkt en rechten hebben gegeven, zal het in het leven roepen van nieuwe ondernemingen, welke met zulk een verordening in nauw verband staan, tegenhouden en de economische ontwikkeling der overzeesche gewesten in hooge mate kunnen belemmeren.

Suriname werd in de laatste tientallen van jaren door allerlei rampen bezocht. Ziekten in de cultuur decimeerden de cacao- en de bacovenaanplantingen en vernietigden geheel de heveacultuur. De wereldcrisis verergerde in sterke mate den toestand. De prijzen der meeste landbouwproducten evenals die van balata en bauxiet daalden dermate, dat de ontginning ervan slechts met groote schade kon plaats hebben of geheel moest worden gestaakt.

Zulke rampen af te wenden ligt niet in de macht der Regeering; tegen zulke slagen staat men machteloos; maar wat een goed en wijs Bestuur wèl vermag, is alle hinderpalen uit den weg te ruimen welke den opzet en den voortgang van ondernemingen kunnen verhinderen of belemmeren, en zoodanige wettelijke regelingen te maken, waardoor het kapitaal, dat zijn weg naar dit land zoekt, worde aangemoedigd en *vooral niet afgeschrikt.*

Een Regeering, die dit niet in het oog houdt, zal aan het land oneindig meer kwaad doen, dan welke cultuurziekten en welke crisis ook. De eerste kunnen te eeniger tijd bestreden worden, de laatste kan een gunstigen keer nemen.

Maar het Kapitaal, dat eenmaal door slechte wetten of verkeerd bestuursbeleid afgeschrikt en verjaagd werd, keert nooit terug, en houdt, wie weet hoeveel anderen af van deelneming in ondernemingen in zulk een land.

Caveant Consules!

Paramaribo, 12 Januari 1925.

DE EERSTE DAGEN VAN HET ENGELSCHE BEWIND OP CURAÇAO IN 1807 [1])

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

Met Curaçao was den Engelschen in den oorlog tegen Frankrijk en de Bataafsche Republiek de laatste Hollandsche kolonie in West-Indië in handen gevallen. In September 1803 hadden zij Berbice, Essequebo en Demerara vermeesterd; in April 1804 was Suriname in hunne macht gekomen. Men kan zich voorstellen welk eene vreugde er in Engeland heerschte, toen eindelijk ook Curaçao, waarop sedert 1803 alle pogingen van geweld, list en verraad, van blokkade en uithongering, waren afgestuit, onder de kroon van Brittannië kwam. Toen den 21sten Februari 1807 het officieele bericht Londen bereikte, werden aanstonds door de kanonnen van de Tower vreugdeschoten gelost, en het eerste Engelsche fregat, op stapel gezet, kreeg den naam *Curaçao*, om aldus de herinnering aan de heldendaad van Brisbane te doen voortleven [2]).

[1]) Mede door de overbrenging der Curaçaosche archieven uit dezen tijd naar Nederland heeft de heer Euwens zijne bijdrage over *Curaçao's Eeuwfeest, 1816—4 Maart—1916*, begonnen in onzen eersten jaargang, niet kunnen voltooien. Het bovenstaande sluit aan bij het reeds gepubliceerde. Misschien komt er later nog een kort vervolg. Red. *W. I. G.*

[2]) Dit fregat *Curaçao* hielp van November 1832 tot Mei 1833 nog mee bij de blokkade der Hollandsche zeegaten door de Engelsche vloot, om koning Willem I tot den vrede met België te dwingen.

Eene aardige bijzonderheid uit den laatsten grooten oorlog werd mij meegedeeld door den heer R. Brisbane-Wilson te Dugald, Canada (zie eersten jg., bladz. 263). In dezen oorlog had de bekende Engelsche admiraal R. Tyrwhitt tot zijn vlaggeschip gekozen de *Arethusa*, een naamgenoot van het schip, dat op Nieuwjaarsdag 1807 Curaçao veroverde. Toen dit schip door een Duitsche onderzeeër getorpedeerd was, maakte hij de *Centurian* zijn vlaggeschip. Doch toen hij de Duitsche onderzeevloot bij de overgave zou tegemoet gaan, verplaatste hij zijn commando op de *Curaçao*, die zijn naam ontleende aan het in den tekst bedoelde schip.

De voorwaarden der „honorabele capitulatie", door Changuion bedongen, „waardoor de burgers hun eigendommen behielden", werden door de veroveraars stipt nageleefd.

Hoogstwaarschijnlijk vertrok admiraal Brisbane tegelijk met de *Anson*, die het krijgsgevangen garnizoen met de officieren en den oud-gouverneur den 7den Januari naar Jamaica overbracht. Zeker is het, dat hij althans vóór den 20sten Januari daarheen ging.

Den 5den Januari werd door de burgerij de eed van gehoorzaamheid aan Zijne Britsche Majesteit afgelegd, en den 7den daarop geschiedde hetzelfde door de planters. Tegelijkertijd werd den inwoners aangezegd, binnen 10 dagen den eed van trouw te komen zweren, bij gebreke waarvan hunne goederen zouden worden verbeurd verklaard, en zij zelf van het eiland verbannen zouden worden.

Het Memorial, waaraan deze mededeeling is ontleend [1]) voegt daaraan toe: „Eylaas, wat een verdriet, dat het land door capitulatie aan de Engelschen is overgeleverd," — doch het schijnt wel een bewijs voor het vertrouwen, dat de overwinnaars stelden in de goede gezindheid der overwonnenen, dat zij den raad-fiscaal, de raadsleden en de meeste beambten in hunne betrekkingen handhaafden. Nu was het militair element van het eiland verwijderd, en daardoor eene samenzwering tegen het nieuwe gezag uitgesloten, terwijl voor een aanslag van buiten, van de zijde van Holland, in het geheel geen gevaar bestond [2]).

Vóór zijn vertrek had Brisbane in zijn plaats Sir William Bolton, den commandant van de *Fisgard*, dezelfde die den 22sten December 1806 het eiland had opgeeischt,[3]) tot Luitenant-Gouverneur aangesteld. In eene bijeenkomst, op 21 Januari namens hem door den fiscaal Mr. P.

[1]) *Memorial der geschiedenisse op 't Eijland Curaçao* van Bartholomeus Señor, kapitein van het korps der vrije mulatten. Zie P. A. Euwens, *Curaçao in 1803 en 1804*, in *Onze Eeuw*, jg. 1908.

[2]) Toch heeft het bezit van Curaçao voor de Engelschen in de eerste dagen van Januari 1807 nog aan een zijden draad gehangen. Zie *Admiraal Pedro Louis Brion* in dit tijdschrift van mijne hand, 1921, bladz. 296.

[3]) Zie *De West-Indische Gids*, 1919 II, bladz. 246.

B. van Starckenborgh [1]) in het fiscaliteitsgebouw bijeengeroepen, werd den leden van den vorigen Raad van Politie en provisioneel van Justitie, de vraag gesteld, of zij bereid waren, onder het nieuwe bestuur hunne betrekkingen te blijven waarnemen, en de hun aangeboden waardigheid van leden van den nieuwen Raad van Politie te aanvaarden met den fiscaal als vice-voorzitter. Na rijpe overweging verklaarden de heeren C^{s}. Berch, P. A. Cancrijn en A. A. Beutner zich daartoe bereid, mits op dezelfde instructie als vroeger, De heer C. A. van Eck daarentegen geeft te kennen, dat „hoezeer hij zeer genegen is, om tot het welzijn dezer eilanden te willen contribueeren zooveel als in zijn vermogen is, hij echter de hem aangeboden waardigheid niet dan tot zijn groote en werkelijke prejuditie kan aannemen, doordien hij reeds in Holland, had bekend gemaakt, dat hij van alle ambten en waardighe-

[1]) Mr. Petrus Bernardus Starckenborgh was een man op reeds vrij hoogen leeftijd. Hij is in 1773 als doctor utriusque iuris op Curaçao gekomen, vestigde zich eerst als advocaat, en werd in 1779 door den Prins van Oranje en de West-Indische Compagnie als fiscaal aangesteld. In 1782, in Holland zijnde (hij had nog moeilijkheden met den kerkeraad op Curaçao gehad om een attestatie te krijgen; zie Mr. B. de Gaay Fortman, *Curaçao tegen het einde der West-Indische Compagnie* in dit tijdschrift, 1919 I, bladz. 444), wordt hem de post van secretaris der kolonieop gedragen. Hij blijft dit, tevens auditeur-militair, tot 1796. (Als fiscaal treden dan op Mr. Pieter Theodorus van Teylingen en Mr. Cornelis Spencer, zie De Gaay Fortman, t. a. p., bladz. 445 en Hamelberg. *Een veel bewogen tijdperk* in het *Eerste jaartijksche verslag van het Geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap* te Willemstad, bladz. 47). Toen kreeg hij als zoodanig op zijn verzoek ontslag, omdat hij zich niet vereenigen kon met de revolutionnaire denkbeelden van dien tijd, en ging naar Holland, waar hij tot 1799 als ambteloos burger bleef. Dan vinden wij hem weer op Curaçao als advocaat, doch het volgend jaar na de inbezitneming van het eiland door de Engelschen, wordt hij op aanbeveling van Gouverneur en Raden, die met Spencer ruzie hadden gekregen, door den Engelschen admiraal Lord Hugh Seymour weer tot fiscaal benoemd (Hamelberg, t. a. p., bladz. 86). In 1806 wordt hem de keus gelaten, fiscaal te blijven, secretaris te worden of president van de Raad van crimineele en civiele justitie. Hij koos het laatste. Het volgend jaar wordt hij dan door de Engelschen weer tot fiscaal en vice-president van Politie en Civile Justitie (over de vereeniging van welke ambten later nog heel wat is te doen geweest, en die dan ook geen stand hield. De aanstelling tot fiscaal was door Brisbane en die tot vicepres. bij diens afwezigheid door Bolton geschied) aangesteld. Fiscaal is hij nog, wanneer in 1816 het eiland aan de Hollanders wordt overgedragen. Drie jaren later treedt hij bij den dood van Kikkert gedurende een jaar op als Gouverneur. Den 20sten Juli 1820 overleed hij.

den zoude desisteeren en dus verplicht is voor zijn waardigheid als lid van den Raad dezes Eilands te bedanken", en hij verzocht tevens aan den Secretaris van den Raad hem extract dezer verklaring te willen afgeven.

Er bestond nog een andere Raad, de z.g. Kleine Raad of College van Commissarissen van Mindere Questiën en Geschillen. De leden daarvan werden denzelfden dag door den fiscaal bijeengeroepen, en hun werd afgevraagd, of zij genegen waren, om de waardigheid van leden van de te organiseeren Raad van Civiele en Crimineele Justitie [1]) aan te nemen. Alle leden, Theodorus Jutting, Frans Royer, David Barkmeyer en Laurens de Mey Crison, antwoordden bevestigend, en verklaarden tevens afstand te doen van hun recht op presentiegeld, doch met behoud van de bestaande *leges*, die door particulieren moesten worden betaald [2]).

De eerste zitting van den Raad van Politie had plaats op Dinsdag 27 Januari, en werd met gebed en een toespraak van den waarnemenden Gouverneur W. Bolton geopend. In zijne toespraak ging deze het verloop na van de verovering van het eiland, beginnende met de sommatie van 22 December, en zeide, dat de Gouverneur Changuion uit politiek den inhoud dier sommatie had verborgen gehouden [3]). Doch hij, Bolton, had toen niet tevergeefs dreigementen gebruikt, want „Den Almachtige God, „wiens Dienaaren wij zijn, suijde Uwlieden in een staat van „volkoomen gerustheijd, Hij wapende ons met kloekmoe„digheijd, ons oogleeden gevoelden naauwlijks de ver„frisching der slaap, wanneer de uwe zich in de diepste „rust bevonden, en onder zijne beschuttinge kwamen wij „als een blixemstraal en wierden de overwinnaars van dit „Eijland.

---

[1]) Die Raad was niet nieuw. In 1804 was de Raad van Politie provisiodeel aangewezen als College voor de Civiele Justitie; twee jaren later werd een zelfstandig college van dien naam ingesteld. Blijkens het bovenstaande bleef het bestaan, doch werden de Commissarissen van Mindere Questiën en Geschillen (of Verschillen) de leden ervan.

[2]) *Notulen*, 1807, no. 1.

[3]) Zie *De West-Indische Gids* 1919, II, bladz. 246. Misschien heeft dit Changuion in verdenking gebracht, met de Engelschen te hebben geheuld.

„Britten kunnen nooijt vergeeten, wie zij zijn; Uwe „scheepen waaren in een oogenblik ontwapend, en zodra „was niet de eerste Batterij in ons possessie, of de vonk „van menschlievendheyd flakkerde op in de boezem van „onse Edele Commandant Captn. Brisbane en hij gaf Uw-„lieden op een roemrijke wijze grootmoediglijk en mensch-„lievendlijk Uw leeven en Uwe Goederen; Ja, ik moet seg-„gen, meer dan Uw Leeven en Uwe goederen, deeze plaats „stormenderhand genoomen zijnde, zo gaf hij Uwlieden „ook Uwe vrouwen, Dochters en Kinderen ongeschon-„den.

„Beschouwd dit gedrag met dat van die Monsters, de „Napoleonnen, onder welkers dispotieqen Regeering uw „Vaderland zugt — de eenigste opoffering dat Uwe over-„winnaaren van U eijschte als particuliere persoonen, was „de onimportante op 't water zijnde Eijgendommen. En „vergun dat ik hier UwEd. eens zegge, dat er groote „moeijlijkheedens ontstaan, en dat ik UEd. eens moet ver-„zoeken Uw Edlens attentie te vestigen om de vaardigste „schikkingen te maaken, om dit artikel van de Capitula-„tie te vervullen, zo wel als wat betrekking heeft tot de „ontdekking van 's vijands Eijgendommen. —

„Mijnheeren! op 't eijnde van mijn Brief van den 22 „van verleede maand kunt UEd.^{lens} gewaarworden, dat „ik dit Eijland verzeekerde, dat de olijftak was in de „eene en 't Swaerd in de andere hand. — Mijne voor-„waarden wierden niet aangenoomen, 't swaerd besliste „Uw lot, maar hoe hangt 't over Ulieden, nauwlijks „is 't opgeheft onder de Palmtak der overwinning, maar „'t rust steeds onder de olijftak der Vrede, en op een „tijd, korter dan verwacht konde worden, ontmoet ik U-„lieden, nu niet als een Vijand maar als Uw Gouverneur, „Uw Vriend en beschermer. —

„Dees dag restitueer ik U lieden, provisioneel Uw Bur-„ger rechten, Uwe godsdienst is zorgvuldiglijk behouden „geworden; en in de volbrenging Uwer plichten, gevoel ik „mijselfs verzeekerd, dat mijne bedoeling voor Uw eijgen „beste, en de behoudens van dit Eyland voor mijn Souve-„rein, door Ulieden zullen ondersteund worden. — Voor

„Hem dit Eyland te winnen, was ik gereed mijn laatste „druppel bloeds op te offeren, om 't voor hem te behouden zal ik 't zelfde doen, en bij de plechtige Eed door U-„lieden gedaan, verzoek ik Ulieden gereed te zijn mij bij „te staan; en ik verzeeker UEd.[lens], dat, zover als mijn „eijgen gevoelens zich uytstrekken, en de Wetten van „mijn Land 't toelaaten om Uw gelukkig te maaken, Uw „rijk te maaken, en Curaçao te doen floreeren, mijn ernstiste poogingen daartoe aangewend zullen worden" [1]).

Bolton legt hier wel wat al te sterk verband tusschen zijne daad van 22 December en de verovering op 1 Januari. Wanneer zijne sommatie het gevolg had gehad, wat men er redelijkerwijs van had mogen verwachten, nl. dat het bestuur van het eiland op zijne hoede was geworden en gebleven, dan zou zeker de oorspronkelijke opzet, het eiland niet door geweld, maar met list, bij verrassing, te nemen, mislukt zijn.

20 Februari was Boltons rijk weer uit; in den vroegen morgen van dien dag kwam Brisbane terug.

Op 8 Juni 1807 werd eene nieuwe zitting onder Brisbane gehouden met nieuwe leden: David Baillée (Engelschman) als Raad en Boekhouder-Generaal en als leden: B. A. Cancrijn, C. Ringeling, Ds. P. J. van Esch [2]), M. Schotborgh Gzn. Mr. van Starkenborgh wordt als afwezig wegens indispositie vermeld. Er had nl. eene reorganisatie plaats gevonden, waardoor de „justitie" weer aan de Raad van politie gekomen was, die den naam kreeg van Raad van Politie, Civile en Crimineele Justitie, maar nochtans in beide functies zelfstandig optrad, gelijk de verschillende notulenboeken uitwijzen. Ds. Van Esch hield een „zeer gepaste aanspraak", niet van zekere zelfingenomenheid vrij, en aldus eindigende:

„De eenigste beloning Sir die ik begere, zal deze zijn, de Streelende nagedachtenis dat ik door den voortreflijken

[1]) Deze toespraak is in haar geheel, zoowel in het Engelsch als in vertaling bij de *Notulen van 1807* gevolgd. De vertaling lijkt niet onberispelijk. In de Notulen van 15 Juli van dat jaar, is zelfs het Esq. achter de eigennamen der leden, vertaald door „schildknaap".

[2]) 8 Febr. 1800 kwam hij op Curaçao; in 1809 ging hij naar Suriname, waar hij in 1814 overleed.

Charles Bresbane eens in de gelegendheid gesteld wordt, om mede te arbeiden, aan de uitbreiding van de Eere en Roem van zijn Majesteit onsen koning George, en de bloeij en welvaart van dit weleer zo ongelukkig Eiland." Geen wonder, dat onmiddellijk daarop ingewilligd werd, al hield hijzelf zich buiten stemming, het verzoek van den redenaar, om boven zijn (pas verhoogd) traktement van 2500 pattinos de tevoren genoten emolumenten te mogen behouden, „bestaande in huyshuur jegens twee Johannissen per maand, Een Johannis voor brandhout per maand en een vat regenwater 's weeks", hetgeen de vorige Raad een half jaar tevoren juist geweigerd had.

In September 1807 werd Brisbane opgevolgd door Malbom.

BOEKBESPREKING

NOG EEN PAAR OUDE BOEKJES OVER SURINAME

Herrn JOHANN FRIEDRICH LUDWIGS *Neueste Nachrichten von Surinam. Als Handbuch für Reisende und Beytrag zur Länderkunde. herausgegeben und mit Anmerkungen erläutert von M. Philipp Friedrich Binder, Pfarrer in Haberschlacht.* Jena, in der akademischen Buchhandlung, 1789.

PAUL HENNIG, *Eine wahre Geschichte. Nebst einer merkantilischen Beschreibung von Holland und Surinam.* Met een voorwoord van D. Gottfried Ehrgott Dippoldt. Graz, 1793, bey Caspar Zaunrieth, Buchhändler.

Zoo nu en dan duikt uit de vergetelheid een oud boekje over Suriname op.[1]) Nu weer is het de firma Nijhoff, die de hand heeft gelegd op de beide hierboven genoemde boekjes. „De toute rareté", zoo zullen ze in den antiquaar-catalogus wel worden aangeduid, en dat zijn ze inderdaad. In geen der bibliotheken alhier zijn ze te vinden. Van het eerstgenoemde boekje bezit de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo een exemplaar. (C. 382 van de boekenlijst van 1911) In de lijst van boekwerken, voorkomende in de *„Beschrijving van Suriname"*, door Jhr. C. A. van Sypesteyn, 's-Gravenhage 1854 — zijnde de bibliotheek van wijlen den heer Egbert van Emden te Paramaribo, een kostbare verzameling, die, jammer genoeg, niet meer bestaat — wordt het vermeld onder een korteren titel en met het jaartal 1788. Ik vermoed dat het jaartal een schrijf- of drukfout is en dat men hier met hetzelfde boekje te doen heeft.

Het in de tweede plaats vermelde boekje heb ik nergens genoemd gevonden. Terwijl het eerste geheel over Suriname handelt is in het tweede slechts een klein deel — blz. 151-179 — aan

[1]) Zie dit tijdschrift. 4e jg. 5e deel (1923) blz. 167.

die kolonie gewijd; daaraan gaan vooraf 24 bladzijden journaal van de zeereis.

Het komt mij nuttig voor het bestaan dezer boekjes in *De West-Indische Gids* vast te leggen, omdat zij zeer waarschijnlijk naar Amerika hun weg zullen vinden. De bibliotheken hier te lande schijnen geen prijs te stellen op het bezit van zulke geschriften, of er althans geen geld voor over te hebben.

Uit beide boekjes wil ik eenige losse grepen doen, mede om te doen zien wat de schrijvers te vertellen hebben over de Surinaamsche samenleving in die dagen, n.l. het laatste kwartaal van de 18de eeuw.

Warmer loflied op het Suriname van dien tijd dan Herr Ludwigs *Neueste Nachrichten* is mij nimmer onder de oogen gekomen. Het schijnt den schrijver daar voor den wind te zijn gegaan. Hij was er 15 jaren „Chirurgos" en blijkt een goedmoedig, tevreden man te zijn geweest, die veel te waardeeren en weinig of niets te laken vond, een mensch met een zeer ontwikkelden dankbaarheidsknobbel. Wanneer hij in Suriname geweest is, blijkt niet. [1])

De opmerkingen van den Pfarrer hadden gerust kunnen wegblijven. Zijn 25 bladzijdjes lange voorbericht is een poging om de slavernij te verdedigen. Het zijn de gewone argumenten, welke in die dagen dienst deden en waarbij zelfs de Bijbel te pas kwam. Interessanter zijn de Nachrichten van Ludwig, die meedeelt wat hij zegt met eigen oogen gezien te hebben. „Ik schrijf niet alleen van hooren zeggen, waardoor men zoo dikwijls bedrogen wordt en anderen bedriegt", verzekert hij den lezer.

Het spijt mij te moeten beginnen met de opmerking dat Herr Ludwig misschien een goed chirurg was, maar geen eerste klas geograaf. Ziehier hoe volgens hem de grenzen van Suriname waren:

> „Surinam ist ein Theil des mittäglichen Amerika, gehört den Herren Generalstaaten, und gränzt von Morgen an die französische Besitzungen Guaiana und Amazon, und von Mittag an Peru und Mexico; von Abend an Berbice, Timerari und Isequebo, welches auch drey holländische Kolonien sind, und an den Flusz Arnoceo, von Mitternacht aber an die offenbare See."

---

[1]) Aan het eind van het boekje geeft hij een formulier van een testament dat den datum 3 Maart 1785 draagt. Hij was een tijdgenoot van D. Schilling, dien hij noemt als praeses van het Collegium Medicum in Suriname, „ein alter Mann". Deze was misschien de vader van G. W. Schilling, die in 1769 aan de Utrechtsche hoogeschool tot doctor in de geneeskunde promoveerde en die in de „*Surin. Staatk. Almanaek voor den jaare 1795*" als assessor in het Collegium Medicum voorkomt.

Zou de goede man nooit een kaart van Amerika onder de oogen gehad hebben? De kaart van de Lavaux [1]), die hij reproduceert, kon hem omtrent de grenzen niet inlichten, omdat die kaart slechts een deel van Suriname geeft.

Verder in het boek maakt Herr Ludwig het nog erger:

„Der Flusz Surinam schneidet Amerika quer durch, so, dasz er nach der meisten Meynung zwischen Mexico und Peru in die Südsee fällt."

Zoo fantaseert hij nadat hij een paar regels vroeger heeft medegedeeld, dat de Surinamerivier zich dicht bij haar monding in twee armen verdeelt, waarvan de linker Suriname en de rechter Kommowijne heet.

Dan — we springen hier en elders van den hak op den tak — over de couvade bij de Indianen; daarvan zijn vele verklaringen gegeven en de schrijver voegt een daaraan toe, die ik nog nergens gelezen heb, en die wellicht Professor de Josselin de Jong [2]) interesseeren zal:

„Die Feindseligkeiten ihrer Nachbarn haben zu einem wunderbaren und lächerlich scheinenden Gebrauch unter Ihnen Anlasz gegeben. Wenn die Frau eines Bokken [Indiaan] von einem Kind entbunden wird, so liegt nicht die Frau, sondern der Mann im Bett, oder in der Hangmatte, und die Frau musz ihn wie eine Kindbetterin bedienen. Diese Gewohnheit hat ihren Ursprung, wie sie sich selbst darüber erklären, daher. Wenn die feindlichen Nachbaren der Bokken ausgekundschaftet, dasz diese oder jene Frau niedergekommen, so lauerten sie so lang, bis der Mann auf die Jagd oder Fischerey ausgegangen, alsdann brachen sie ein, und nahmen Mutter und Kind weg. Da aber nun diese Gewohnheit eingeführt ist, so wissen sie gewisz, dasz der Mann immer zu Hause anzutreffen, und die Räuberey unterbleibt."

Maar Herr Ludwig wil zich niets op de mouw laten spelden en merkt op dat deze uitvinding den mannen niet tot eer strekt en minder wijst op den ijver om hun vrouwen en kinderen te beschermen dan wel op geringschatting van en wreedheid tegen hun vrouwen en op hun eigen traagheid en gemakzucht, „welche sie unter dem Schutz dieses Gesetzes so mit hinbringen." Alsof ze in dezen tijd niet thuis kunnen blijven zonder in hun hangmat te liggen. Hier vergeet de schrijver als zoovelen voor en na hem, dat de hangmat voor den Indiaan tegelijk stoel, sofa, canapé en bed is. Blijft over het zich laten bedienen „wie eine Kindbetterin." Maar ik zal hier niet aankomen met de tallooze theorieën, die ter verklaring gegeven zijn.

---

[1]) Zie *De West-Indische Gids*, 2e jg. Dec. 1920, blz. 400.

[2]) Zie zijn geschrift „*De couvade*" in de „*Mededeelingen der Kon. Akad van Wetenschappen*". Afd. Letterkunde, deel 54, serie B. No. 4 (1922).

Over Paramaribo weet de schrijver niets dan goeds:

„Die Reinlichkeit wird nach Art der Holländer, in den Häusern und auf den Gassen sehr hoch getrieben, so, dasz man beym schlimsten Wetter in seidener Strümpfen ausgehen kann. Wie denn überhaupt Stiefel sehr wenig getragen werden."

Elders in het boek vertelt hij dat negerinnen en mulatinnen fijne katoenen kousen breien, die 20—25 gulden het paar kosten en waaraan men de voorkeur geeft boven zijden kousen, die *f* 10, kosten. Wat de schrijver over de straten zegt kan waar zijn. De stad was toen veel kleiner; vele straten liepen over de schelpritsen en de „Commissarissen der Gemeene Weiden" hielden goed toezicht. (Zie de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*", blz. 211 en 551). In de volgende honderd jaren is het onderhoud der straten er niet op vooruitgegaan. Eerst in de laatste jaren is daarin verbetering waar te nemen en zijn eenige straten van trottoirs voorzien. Van steenen bestrating is er evenwel geen sprake.

Op de reede, zoo lezen we, lagen gewoonlijk een zeventigtal groote schepen, een schoon gezicht, vooral wanneer ze ter eere van den eenen of anderen aanzienlijke alle vlaggen en wimpels lieten wapperen, of wanneer aan boord een bal gegeven werd en duizend en meer lantaarns brandden, waardoor de halve stad verlicht werd. Hier overdrijft Herr Ludwig wel een weinig. De „halve stad"! Bedoeld zal wel zijn de straat langs de rivier. Overigens kan men op dezelfde bladzijde lezen dat in Paramaribo den geheelen nacht lantaarns brandden, waardoor alle straten verlicht werden. Is dit juist dan is Paramaribo daarna achteruitgegaan. Eerst in 1877 dacht men weer aan straatverlichting, waarvan niets kwam; in 1886 kreeg een deel der stad petroleumverlichting, in 1909 vervangen door gasverlichting.

Men hield ook beurs...... onder de boomen, waarschijnlijk aan den „Waterkant." De Gouverneur, de planters, administrateurs, kooplieden en zeekapiteins kwamen daar van 4—6 uur bijeen. In de buurt was er een koffiehuis „de Beurs" geheeten vanwaar de heeren zich iets drinkbaars lieten brengen, waarschijnlijk geen water of limonade.

Tusschen de verschillende gezindten heerschte groote verdraagzaamheid. Ieder kan gelooven wat hij wil.

„Ueberhaupt breitet sich die herrliche Freyheit zu denken und zu handlen die den biedern Holländern so besonders eigen ist, auch über diese ihre Colonie aus, und erhält die allgemeine Ruhe und Glückseligkeit."

Twintig tot dertig jaren vroeger was, naar we lezen, in Paramaribo de maand October zeer ongezond. Een opmerking die men bij

meer oudere schrijvers vindt. Alles vluchtte naar de plantages. Daarna verbeterde de toestand. Voor „hitzige junge Leute," die zich niet in acht nemen, bleef het nog gevaarlijk. „Wenn aber einer einmal 40 Jahr alt ist, so ist er so ziemlich geborgen, und kein gesunderes Land für ihn, als Surinam."

De bliksem veroorzaakt nooit brand. „Ueberhaupt scheint das Feuer in jener Gegend die Kraft nicht zu haben, wie in Europa," want hoewel de slaven zeer onverschillig met vuur omgaan, hoort men zelden van brand. Deze eigenaardige opmerking vindt men bij meer oude schrijvers. Zeker is het brandgevaar geringer dan in landen met winters, maar is er eenmaal brand, dan wordt, daar de huizen er van hout zijn, de kans op een conflagratie groot, zooals de vuurrampen van 1821 en 1832 bewijzen. De brandbluschmiddelen waren toen ook uiterst gebrekkig.

De aarde is ongemeen vruchtbaar, vertelt de schrijver; koffieplantages kunnen 70—80 jaren in stand blijven zonder bemesting. Wat de ingewanden der aarde bevatten was nog niet onderzocht, maar zeker allerhande ertsen en ook wel goud, wat goed gezien was.

In die dagen schijnt de visscherij een winstgevend bedrijf te zijn geweest. Een zekere vrij-neger, Kauffmann geheeten, had daarmede *f* 50.000 verdiend en hij deed aan arme blanken veel goed.

Evenals met de geographie staat Herr Ludwig met de zoölogie op gespannen voet. De zeekoe noemt hij een groote visch en tot de insecten rekent hij de slangen. De ratelslang waarschuwt den mensch driemaal met zijn ratel. „Hört man es nicht, oder achtet es nicht und bleibt stehen, so macht sie einen Schusz und beiszt." Uit den mond van jagers heb ik ditzelfde verhaal meermalen vernomen.

De negers beschouwden den ratel als een goed middel om het baren te bevorderen. „Sie geben nehmlich solche einer Gebährenden in die Hand. Wenn sie in denselben warm wird soll sich ein Schweisz über den ganzen Leib äussern, und die Geburt vor sich gehen." De schrijver voegt er bij dat de geneeskundigen daaraan niet hechtten.

Na een uitvoerige beschrijving van de plantages en een uiteenzetting van de groote winsten daarmede te behalen acht Herr Ludwig het wenschelijk „dasz mehrere Deutsche, besonders Fürsten, reiche Adeliche oder Handlungsgesellschaften, solche Plantagen an sich kauften."

Van het woord „creool" geeft hij de beteekenis die het nog in de kolonie heeft, n.l. al wat er geboren is, mensch of dier. Men spreekt er zelfs van creool-rijst.

De „zoutwaternegers" — de uit Afrika aangevoerden — zijn niet zoo mooi als de creoolnegers. „Daher es sehr schöne und wohlgebildete Negerinnen giebt, die nicht selten den Appetit der Blanken reizen."

Den godsdienst der negers vindt de schrijver zeer eenvoudig: Om de gezindheid hunner meesters en overigens al wat hun verborgen is uit te vorschen, bedienen zij zich van het volgende „mit unsern neuen Clairvoyants und Sonnambules" bijna overeenkomende middel: een oude negerin moet op de maat van een trom, die slechts met één stok geslagen wordt, zoo lang en heftig dansen, tot zij in onmacht valt. Zij wordt dan dadelijk in warme doeken gewikkeld, opdat in dien toestand de lucht haar niet zou schaden. Dan worden haar de vragen gedaan waarop men gaarne een antwoord wil ontvangen. Dit blijft ook niet uit en wordt door de negers als een orakel beschouwd waarop zij alles wagen. Zij noemen het ceremonieel de „watra-mama dansen", en het is tot nu toe in gebruik gebleven. (Zie bovengenoemde Encyclopaedie onder „afgoderijdans.")

Vroeger stonden de directeuren der plantages in een kwaden roep. Zij gingen zich te zeer te buiten aan sterken drank en zelden eindigde een groote partij zonder vechten. Tegenwoordig — verzekert Herr Ludwig gemoedelijk — zijn ze „viel feiner", want ze drinken niets dan.... koffie en thee. Hoewel ik de waarheidsliefde van den schrijver niet in twijfel trek, moet ik toch doen opmerken dat andere schrijvers uit dien tijd anders berichten. Zie b.v. Luzac „*Hollands Rijkdom*", Leiden 1783, IV, 208 en in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*" het artikel. „*Slavernij*", blz. 639.

Wat konden Europeanen in Suriname worden? Blank-officier (opzichter) en bij goed gedrag directeur eener plantage. „Ein Professionist oder Handwerker hingegen ist noch glücklicher, besonders ein Chirurgus, Zimmerman und Maurer." Elk van deze kon, wanneer hij zijn vak kende en de taal machtig was, jaarlijks 6000—7000—8000 gulden verdienen. „Doch musz man die *Sourinamse Coustim*, d. i. die Surinamsche Gewohnheiten und Pfiffe wohl verstehen, wo zu Zeit und einer offener Kopf erfordert sind."

„Chirurgi haben auch einer schönen, den Europäischen weit übertreffenden Verdienst, wie die angehängte Taxe zeigt. Bey einer Verwundung im Duell kostet der erste Verband samt dem Bericht an den Fiscal 25 fl. eine Fractur am Schenkelbein 60 fl. am Schulterbein 50 fl. u. s. w."

Duell is een euphemisme. Er is hier van „Fechten, Hauen oder

Schlagen" sprake. Nu kan men deze vormen van elkaar te lijf gaan ook duel noemen als er niet meer dan twee aan deelnemen.

Op zijn best is de schrijver wanneer hij het over feesten heeft: de glansrijkste worden door de kapiteins of de mede-eigenaars der schepen gegeven. Daarbij heeft men niet alleen de delicaatste gerechten en wijnen in overvloed, maar ook muziek en dans, geheele nachten door, waarbij het schip met meer dan 1000 lantaarns verlicht is. Bij de aankomst van elken gast, bij iederen toast en bij het afscheid worden elken keer vijf kanonschoten gelost, zoodat op één dag wel 100—200 schoten vallen „worauf sich immer wechselweise Pauken und Trompeter hören lassen."

Maar de climax is dit nog niet: „Die Stärksten Mahlzeiten aber werden auf den Plantagen gegeben." De gasten komen in hunne mooie tentbooten, met vlaggen en wimpels getooid, onder de zachte muziek van waldhoorns op de plantage, en blijven daar 3 à 4 dagen bijeen.

„Da lebt man herrlich und es dürfte wohl mancher Deutscher Graf seine Gäste nicht besser bewirthen. Denn da fehlts nie an den leckerhaftesten Wildpret, Geflügel und Fischen."

Na al de gerechten beschreven te hebben roept Herr Ludwig uit: „Hier ists gut seyn!"

De goede man moet, in Duitschland teruggekeerd, nog lang hebben nagesmuld van al die heerlijkheden.

In 1906 hield de heer J. R. Thomson in een bijeenkomst van de groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond een zeer interessante lezing — later in druk uitgegeven — over de vraag: „Is 't in Suriname steeds een armoedige boel geweest?" Om de vraag in ontkennenden zin te beantwoorden haalde de spreker uit tal van oude geschriften een schat van afdoende getuigenissen aan. Jammer dat hij het boekje van Ludwig niet uit de Koloniale Bibliotheek van Paramaribo heeft gehaald. Ik kan mij voorstellen welk een gretig gebruik hij van dezen getuige zou gemaakt hebben.

Hadden de vaderen wat minder er op los geleefd, het er minder van genomen dan was het er *nu* misschien niet zoo'n armoedige boel!

„De dames — vertelt Ludwig — hebben niet anders te doen dan aan de talrijke slavinnen de verschillende werkzaamheden aan te wijzen."

In 1748 klaagde gouverneur Mauricius over den onnutten sleep van een legioen huisslaven en huisslavinnen „die geen occupatie hebbende, slaapen, zuipen, speelen, kwaaddoen." Hij voegt er bij

dat „een Hollandsche meid meer werk doet dan *twaalf* slaven." In 1760 een dergelijke klacht van gouverneur Crommelin, en in 1804 stelde gouverneur Berranger voor om den eigenaar van particuliere slaven, die nutteloos de weelde voedt door het houden van een sleep bedienden [1]) meer belasting te doen betalen en den landbouw te ontlasten. Maar onze schrijver schijnt den toestand niet zoo bedenkelijk te achten. „Wat wonder — vervolgt hij — dat zelfs de mannen weinig te doen hebben en daarom meest met lezen, wandelen, bezoeken afleggen en dergelijke zich onledig houden." Wat hem den uitroep ontlokt:

„Welch ein Unterschied dieser Lebensart gegen die von Europa! Wenig und leichte Arbeit und dagegen Ergötzungen genug — dafür aber wenigstens viermal so viel Einkünfte."

Zooveel goeds stemt hem dankbaar:

„Gesegnetes Land! Glückliche Einwohner desselben! Dank Eurem Unternehmungsgeist, wackre Holländer, die ihr keine Kosten und Mühe spartst, das auszurichten, was sich weder der Britte noch Franzmann getraute, die dunklen und unzugänglichen Wälder und Moräste Surinams in ein Paradies umzuschaffen, das auch dafür unermeszliche Reichthümer zollt, woran auch das übrige Europa nicht selten seinen Antheil findet. Wo sind bessere Gesetze einen ganzen Staat blühend und jeden einzelnen Bürger glücklich zu machen, als in Holland? Und diese Gesetze erstrecken sich auch auf seine Colonien."

Vreemd dat het boekje niet een stroom van zijn langdenooten naar het gezegende land gelokt heeft. Hij verzekert dat de zeereis niet zoo „fürchterlich" is als de meeste menschen zich die voorstellen. Integendeel, zoo'n zeereis is zeer aangenaam en men ziet „manches herrliche Spektakel das auf den Lande nicht vorkomt." Hoe lang na zijn terugkeer in Duitschland het boekje is samengesteld blijkt niet, maar dat den gemoedelijken man zeer aangename herinneringen van zijn verblijf in Suriname zijn bijgebleven blijkt wel uit de dankbare ontboezeming aan het slot:

„Mir wird Surinam in meinem ganzen Leben unvergeszlich bleiben und mein angenehmer Aufenthalt darinn noch manches Gedankenfest machen, das ich mit demüthiger Verehrung der gnädigen Führungen Gottes und warmen Dank gegen die rechtschaffene Holländer, und vorzüglich gegen die edele Gesellschaft jedesmal feyern werde."

Het in de tweede plaats genoemde boekje bestaat uit brieven door Paul Hennig aan een vriend in Duitschland geschreven. Wer-

[1]) Benoit „*Voyage à Surinam*", Brussel 1839, geeft een aardige plaat van den kerkgang van een notabele met zijn staf van bedienden, om zijn paraplu, zijn kerkboek, enz. en die van mevrouw te dragen. Zie de reproductie in „*De West-Indische Gids*", 1e jg. 1e deel, blz. 251.

kelijke brieven, waarin alleen de namen door Dippoldt, den man van het voorwoord, zijn veranderd.

Hennig was na een avontuurlijke jeugd op een koopmanskantoor te Amsterdam terecht gekomen, waar het hem geruimen tijd goed ging. Uitvoerig schrijft hij over den Amsterdamschen handel, over vele door hem bezochte Nederlandsche steden, over de handelsgebruiken en de zeden en gewoonten in het land, zich daarbij niet onthoudende van kritiek. Ik ga dit deel van het boekje voorbij en haal alleen er uit aan wat hij daar zegt over de Surinaamsche koffie, n.l. de oude Surinaamsche mokka, niet de tegenwoordig verbouwde Liberia:

„Diese sorte ist einzig und allein in der Händen der Holländer: er ist dunkelgrün und grünblau von Bohnen, doch etwas grützig; da die Holländer solchen zu sieben in Gewohnheit haben, so findet man Parthieen, so egal an Bohnen, dasz man sich darüber verwundert. Weil er allhier meistens verbraucht wird, so ist er beständig in hohen Preise."

De dood van zijn patroon had tot gevolg dat hij, na 't in andere zaken te hebben beproefd, besloot, samen met een handelsvriend, zijn geluk in Guiana te gaan zoeken in den landbouw.

Hij ging naar Middelburg en kreeg van de bewindhebbers der West-Indische Compagnie 500 akkers land in Essequebo. Inmiddels was hij getrouwd met de dochter van een scheepskapitein, die op Curaçao voer, van geboorte een Schot, die in den laatsten Fransch-Engelschen oorlog goede zaken had gedaan. De kapitein en zijn vrouw stierven vóór het huwelijk en de erfenis bleek geringer te zijn dan verwacht was. In Suriname raadde men hem af naar Essequebo te gaan, daar zijn kapitaal niet voldoende was om een plantage aan te leggen. Van planter worden kwam dus niets en ten slotte was hij blijde boekhouder te worden bij Becker & Kennedy, het voornaamste handelshuis in Suriname. Behalve verscheidene eigen plantages hadden deze heeren de administratie over 30 andere. De handelsvriend werd kassier bij de „kas der wegloopers", een der toenmalige belastingkantoren in Suriname.

Hier eindigt plotseling de correspondentie omdat de vriend tot wien de brieven gericht waren, overleed. De brieven uit Paramaribo zijn gedateerd 1772—1773. Er is in het boekje het een en ander waarop ik de aandacht wil vestigen.

Zijn opmerking dat vele planters, die bij handelshuizen in Nederland geld hadden opgenomen — de z.g. plantageleeningen of negotiaties [1]) — bankroet gingen, laat hij volgen door deze beschouwing.

[1]) Zie de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, sub „*negotiaties*" en „*De West-Indische Gids*", 4e jg. blz. 562.

„Ein Groszes trägt hierzu bey, dasz ein Solcher genöthiget ist, alles was er braucht, von dem Comtoir, das ihm der Vorschusz geleistet, zu verschreiben, auch alle seine Güter, das seine Plantage hervorbringt, an dasselbe in Commission zu senden, die ihn dann entsetzlich prellen. Von dem gelehnten Gelde musz er dann auch 5—6 pro Cento Interesse geben, und von dem Einkauf und Verkauf der Güter 8 pro Cento Provision zahlen, wo er zum weinigsten um 10 pro Cento gezogen wird. Es geht also der vierte Theil seiner Einkünfte verloren."

Bij den eersten brief uit Paramaribo is gevoegd een uitvoerig journaal van de reis van Amsterdam naar Suriname met het schip d'Arco, kapitein Dirck Volckers. Ruim honderd jaren later deed ik de reis naar Suriname in een niet veel grooter zeilscheepje, een brik met 4 vrouwennamen, en de ervaringen waren niet anders, althans van het Nieuwe Diep af. Om van Amsterdam daar te komen behoefde men niet meer over Pampus en Zuiderzee te gaan. De passagiers gingen in Den Helder aan boord waar soms lang op gunstigen wind moest worden gewacht.

De beschrijving van Paramaribo met zijn verschillende instellingen is interresant. Het getal huizen wordt geschat op 900, allen, behalve die van den Gouverneur en den Commandant, van hout, ook nu nog het gewone bouwmateriaal. Het bouwen was zeer duur. De bouwsom van een huis bedroeg 12—16 tot 20 duizend gulden Hollandsch. Glazen vensters zocht men te vergeefs. Deze zouden de huizen te warm gemaakt hebben. Inplaats daarvan gebruikte men gaas van verschillende kleur, dat aardig stond, de lucht doorliet, maar insecten buitensloot. Het gaas heeft in later jaren plaats gemaakt voor glas, wat geen verbetering is en voor jalouziën met breede latten. Bij de bespreking der kerken wordt aangeteekend — wat niet algemeen bekend is — dat in de Hervormde Kerk 's morgens in het Hollandsch en 's namiddags in het Duitsch gepreekt werd, waarom er twee predikanten waren.

Omtrent de Indianen worden eigenaardige mededeelingen gedaan. De schrijver heeft dat alles gehoord of zelf waargenomen! Hun haar is lang, zwart „und nähert sich mehr den Borsten als einen ordentlichen Haare." Zij zijn niet sterk, wat hij toeschrijft aan hun geringe lichaamsbeharing „wenn man nimmt das jene Anwesenheit die Zeichen der Mannheit sind." Tot arbeid deugen ze niet. Bij de minste hindernis geven ze het werk op.

„Dieser Schwäche ihrer Leibesverfassung ist auch ihr gänzlicher Mangel an Eszlust zuzuschreiben, da Einer derselben gewöhnlich den vierten Theil von dem zu seiner Nahrung hinlänglich findet, was ein Europäer zu seinem Unterhalte auf ein Mahl zu sich nimmt, ohne eben ein Fresser zu seyn."

Voor hun vrouwen zijn ze onverschillig; zij bezitten noch „Zärtlichkeit," noch „das Feuer der Liebe," wat de schrijver op rekening zet van het ongekleed zijn der vrouwen. Niettegenstaande hun lichamelijke zwakheid vindt men weinig gebrekkigen onder hen. Hun zieleleven staat zeer laag; zij bekommeren zich niet om het verleden, noch om de toekomst en hebben alleen „thierische Bedürfnisse." Zijn deze bevredigd dan blijft hun verstand geheel werkeloos. „Ihr dummer und starrer Blick, ihre Unachtsamkeit auch bey den unerwartesten und unbekantesten Dingen zeigt dieses mehr als zu deutlich."....

De vrouwen worden behandeld als lastdieren en moeten al het zware werk doen. Haar onvruchtbaarheid is een gevolg van haar altijddurende inspanning; daar zij al de lasten der huishouding moeten dragen, kunnen ze de kinderen ook moeilijk opvoeden. De heele natie heeft weinig menschelijke neigingen en van vaderlijke of moederlijke teederheid weten ze niets. Wanneer er hongersnood heerscht, bekommeren zij zich weinig om de kinderen, zoodat er zeer velen sterven. Wanneer de moeder sterft terwijl het kind nog klein is, legt men het „ohne Umstände" mede in het graf, „denn der Schlingel vom Vater achtet sich zur Erzichung Theils zu gut, Theils ist er zu faul dazu." Overigens moet men het in de Hollanders roemen, dat zij, wanneer zij zulk een onnatuurlijke en onmenschelijke daad kunnen verhinderen, daartoe geen moeite sparen. De ouders tuchtigen de kinderen nooit; hoogstens geven zij dezen een berisping. De kinderen hebben voor de ouders geen achting, zijn eerder onbeschaamd en grof dan teeder.

Op reinheid zijn ze zeer gesteld. Zoodra ze uit hun hangmat opstaan, laten ze zich door hun vrouwen met een zalf, uit Orleaan en wonderboomolie bestaande, inwrijven. „In dieser schönen Verzierung sehen sie wie gekochte krebsen aus."

De vrouwen hebben mooie oogen; haar ontbreekt slechts de blanke huid om vele, ja zeer vele Europeesche vrouwen te beschamen. Maar zij besmeren zich het lichaam, waardoor zij een onaangename lucht verspreiden.

„So weit Hr. Sieferts," een heer uit Luik, die lang in Suriname gewoond had. Hij heeft dus deze „Wahrheit und Dichtung" op zijn geweten.

Den Haag, Mei 1924. H. D. B.

DE BRIEVEN VAN GOUVERNEUR VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK AAN DIRECTEUREN DER SOCIETEIT VAN SURINAME UIT HET JAAR 1684

MEDEGEDEELD DOOR

MR. R. BIJLSMA

III

Edele Groot Achtbare Heeren.

Sedert mijne laesten van den 13e April, is hier eene saecke voorgevallen die de geheele colonie in de uyterste consternatie heeft gestelt gehadt: dogh Godt sijnde geloofd, ende gedanckt, zoodanigh volgens mijne intentie ende meeninge uyt gevallen dat tot eene merckelijcke securiteyt, nuttigheyt, ende voordeel van dese colonie sal strecken; Het voorval is dese; seeckeren Indiaen genaemt Tararica, opperhooft ofte capitain uyt de reviere de Correntin van onse vrienden, sijnde nevens verscheyde van sijne Indianen met ons, doen wij ten oorloghe bij haer waeren, hier opgecomen om sijne vrienden te comen besoecken naer het verblijf van een maent ofte anderhalf is met eenige capitains van onse Indianen alhier aen het fort gecomen alwaer droncken sijnde, hij een andere Indiaansche vrouw des avonts ontrent ten acht uyren heeft doot geslagen, ende doot sijnde in de reviere doen sleepen; waervan geinformeert sijnde, ben ter selvige plaetse met alle diligentie gegaen, het lichaem uyt de reviere doen haelen, den Indiaen doen apprehenderen, de andere onse Indiaensche vrienden ontboden, haer de grouwelijckheyt van die actie doen uyt leggen, ende de straffe die hij verdient hadde, bekent gemaekt, sulcx ick genootsaeckt was hem s'anderendaeghs te justicieren, haer versoeckende dat wilden daer present sijn, soo gaven sij mijn tot antwoort, dat sij daer geen schult toe en hadden gehadt, want uyt haere hangmatten quamen alwaer sliepen ende dat haere intentie was s'anderendaeghs naer de crabbevisscherije te gaen, quamen

s'anderendaeghs vroegh bij mijn, seggende dat heenen gingen om crabben, werden nogh door mijn versoght om te blijven ende executie bij te woonen dogh haer daertoe ongenegen toonende liet ick haer gaen, ende ontrent elf uijren hebbende het guarnisoen in de wapenen doen comen liet ick de misdadiger ter plaetse brengen daer men gewoon is executie te doen, hebbende het vermoord lichaem aldaer doen sleepen tot sijn overtuygingh, hem de doot noghmaels doen aenseggen, ende dat tot dien eynde al het volck hier bijeen was geroepen. Ondertusschen wierdt ick door diversche van de principaelste gesolliciteert oock uyt den naem ende van wegen de gemeynte de executie te staacken ende niet te laeten voortgaen, allegerende alle de redenen die haer haer blooy ende flaeuwhertigh gemoet inspireerde, ende dicteerde; dogh oordeelende beeter gefundeert te sijn eerstelijck op de goddelijcke wetten, ten andere wegens de kennisse van de staat ende gelegentheyt van de colonie, uijt de redenen van de defientie, die ick hadde van onse Indianen, veroorsaeckt uyt haere trotsigheyt, ende moedigheyt, hebbende tot diversche reyse, op de laeste toght sijnde, aen de commandeur durven seggen als hij haer voorsloegh iets op de vijanden te ondernemen dat sij sulcx niet en wilden doen, welcke tael nooijt voordesen bij haer en was gevoert; sulcx ick oordeelde daerin diende te werden versien ende dat dit voorval een seer bequaem middel was, om haer die seer timide, vreesachtigh, ende traiterachtigh sijn van natuijre, haer vrees, ende timiditeijt te inspireeren ofte ten minsten haer te brengen om haer te declareren, sulcx ick de executie van hem te doen onthooffden liet geschieden buyten communicatie van den Raet, uijt oorsaecke dat om deselve te vergaderen wel acht dagen soude hebben van doen gehadt ende dat zoodanigen uytstel in soodanige gelegentheyt tot seer groot nadeel soude hebben gestrect om ons oogmerck te becomen, alsmede dat ick niet alleen becommeringe hadde maer verseeckert was gefondeert op de kennisse die ick hadde van de timide gemoederen van onse regerende heeren nevens alle dese coloniers, dat niet tot die executie souden hebben durven resolveren. Ende ick die ten hooghsten noodigh, jae van een absolute necessiteijt oordeelde te wesen, in de staet daer de colonie in was; verder alle de swacke, ende flauwhertige discoerssen te enarreren, die hier veertien dagen, ofte drie weecken hebben geweest soude te langh vallen; Gelieven haer Ed: Gro: Achtb.: gepersuardeert te sijn, dat niet meerder en can werden bijgevoeght, als hier geseght is geworden; Dogh door Godts genadige bestieringe soodanigh is uyt gevallen, dat alle de heeren, nevens de coloniers stom staen, ende

moeten advoueren, ende bekennen buyten haere verwaghtinge is uyt gevallen. Sijnde onse Indianen hier door soodanigh geintimideert, dat bij maniere van spreecken om de vinger soude cunnen werden gewonden, Sulcx dat bij mijn sijn gecomen ende te kennen hebben gegeven volcomen vergenoegen te hebben genoten wegens de redenen aen haer dienaendaende gegeven, wenschende onderright te mogen worden nevens haere kinderen in het leesen ende schrijven, om van alles oock kennisse te mogen hebben gelijck als wij, want sij als paerden waeren die niet spreecken en conden, sijnde haere eygene expressie ; aenbiedende haere persoonen in alles; welcke ockasie ick niet hebbe voorbij willen laeten gaen sonder die te amplecteeren dier halven met haer een court te weeten eenen vasten dagh geprefigeert, tegens den negentienden deser maent om ten oorloge te trecken, sullende alleen dienen tot de verbitteringe te alimenteren van haere getrouwigheyt preuve te ontfangen, ende den vijant tot harent te occuperen, oordeelende beeter te sijn op sijnes vijants bodem te oorlogen als tot sijnent de taeffel te decken; Haere Ed.: Gro: Achtb: gelieven dit vertrouwen te nemen dat ick tot dienst, ende nuttigheyt van de colonie niet en sal negliseren ende versuymen, dat ick met Godts hulpe niet onreghtveerdigh doen sal; ende dat ick Godt dancke dat ick geen flauwhertigh hart ofte gemoet en hebbe ten goede ; hopende oversulcx, dat mijnen eijver naerstigheyt, getrouwheyt, als kloeckmoedigheyt, soo voor haer, als mijn intrest sal gevallen; waerop vertrouwende sal continueren mijne natuerelijcke dispositie mijn sulcx aenradende met de redenen, ende gelegentheyt der tijden gewogen sijnde te volgen.

Hiernevens gaet de lijste van het geene de heer Samuel Nassy van de vrughten des landts mijn versoght heeft in sijnen naem aen UEd: Gro: Achtb.: te presentere, ick can UEd: Gro: Achtb: verclaeren geen bequamer, verstandiger, ende redelijcker man inde colonie te hebben gevonden, Jodenschap apart. Hiernevens gaet nogh eene memorie wegens eene propositie van de bevrachtinge van sijn schip, mijns oordeels redelijck in alle manieren, dogh submittere mijn aen haere Ed: Gro: Achtb: haere advijsen in dat suiect, als in het geene sij sullen gelieven goet te vinden;

Wij sijn reghtevoort seer verlegen, het vleijs, en speck hebbende gemanqueert ende sijnde genootsaeckt geweest hier te coopen tegens vijff, ende zes hondert pondt suyker de tonne vleysch tot merckelijcke schaede van de Societeyt, sulcx soude versoecken dat de Societeyt gelieffde te resolveren tot het incoopen van een bequaem schip halff ten oorloge, ende coopvardije, om alle de pro-

visie hier over te brengen, connende het selve bequaem mannen (buijten de bootsgesellen) van de aentenemene soldaten ofte passagiers, ende hier aengecomen sijnde, ilico gedepecheert met volle ladinge, die rijckelyck de vraght, ofte reyse sullen goet maecken ende in cas van oorloge hier nogh een toghtje op de Cust souden cunnen doen seeckerlijck buyten schaede, ende aparent met groot voordeel, sijnde nogh een schip ofte drie hier toe behoorende, waer door wij ons souden cunnen doen respecteren van onse bueren in tijt van noot; ende een goet ende welversien magasijn hebbende, souden seeckerlijck voor het meeste gedeelte van ons volck haer rantsoen connen werden geproffiteert ende gewonnen;

De negerscheepen sullen volgens alle mijne voorgaende ten alderhooghsten, en op het alder serieuste wesen ende blijven gerecommandeert, als sijnde de ziele van de colonie, die UEd: Gro: Achtb.: sullen gelieven te behartigen; soo sij iets groots, ende goets van de colonie willen maecken, hier voorders van geene materie daer toe dienende ontbreeckende, ende nogh meerder dagelijcx staende te verwaghten, ende uyt te vinden daer toe ick alle devoiren ende naerstigheyt amployere, dogh door de meenightvuldige occupatie ten dienste vande colonie niet alles doe, het geene ick geerne soude sien gedaen soude werden;

De Calibarische slaaven sijn seer tegen de borst van de ingesetenen, gefundeert op de experientie, sulcx niet sijn om te setten sulcx gepersuardeert ben dat van soodanige coopmanschap, haer de Societeyt soude beklagen, sulcx in cas het anders moghte werden geordonneert, ick versoecke kennisse believen te dragen dat door mijn gewaerschout sijn geweest;

Dat oock elck neger schip werde gelast, ontrent de duijsent rijpe, ende bequame cocosnoten, tot plantsoen over te brengen, gekuypt; ofte ongekuypt, want van tien quaelijck een voortcomen, oock elck schip twee dosijn Africaensche ooyen ende twee rammen, want die hier beeter aerden wegens de warmte, ende voeghtigheyt ,als de inlantsche schaapen, om dat cortharigh sijn, oock wat olij de palma voor de slaaven haer gebruijck;

Dat oock met elck negerschip de commiesen van de Ed: westindische compagnie, nevens de supercargos werden gelast, van haere inhandelinge aen mijn notificatie te doen op dat ick weete waer naer mijn te reguleeren inde vercoopinge;

Sooder oock een goet boeck, in het Hollants, ofte Frans moghte werden gevonden op het stuck van de mienerale; soude versoecken mijn die moghten werden toegesonden;

Oock twee ofte drie backjes met roode, en witte moerbesse

boomtjes, tot voorteelinge van de seij-wormen, niet twijffele, ofte soude wel succederen, sooder een goede soorte van persekeboomen bijgevoeght wierden soude seer aengenaem wesen, want ick hier een bijgeval hebbe mede gebraght, dat deftigh wel toeneemt;

Sal oock noghmaels recommandere het continueel aenvoeren van soldaten, want ick die hier weder buyten costen van de Societeyt willigh quijt can worden, waerdoor de colonie vergroot ende versterckt wert, gelijck uyt de nevensgaende conditie can werden gesien;

Met het negerschip de St. Jan, dat ick hope binnen de twee maenden van hier sal vertrecken, verhoope meest van alles eene nette, ende pertinente staet aen UEd: Gro: Achtb: over te senden; ende soude sulcx reets al zijn geschiet, soo alles naer mijne genegentheyt hadde cunnen geschieden; dogh de desolaten staet daerin ick alles hier hebbe gevonden; de twee uyttoghten die ick hebbe gedaen: het vertoeven van onsen toecomende secretaris Broen [1]), waer door mijn secretaris in de publicque affaires raeckende de colonie wert geoccupeert onmogelijck alles als nogh can werden gereddert, sulcx mettertijt sal moeten geschieden;

Wij sien tegemoet met seer groot verlangen, de overcomste van de predikanten als sijnde hooghnodige instrumenten om een goet werk te beijveren, ende tot onderwijsinge van de kinderen ende jonckheyt een bequaem schoolmeester die met eenen oock voorleser soude sijn, met een tractament van hondert ducatons s'jaers hier sal werden gegageert behalven huijshuer, welcke een fatsoendelijck man sijnde hem veele kinderen soude werden in de cost besteet van de coloniers;

Uijt de nevensgaende notulen [2]) sullen haer Ed: Gro: Achtb: best de humeuren, ende inclinatie van de coloniers leeren kennen, dat sijn als de kinderen, hetgeen men haer gebiet dat begeren sij niet en het geene men haer verbiet dat willen sij; het voordeel van het octrooij rejecteren sij, en roepen als de kinderen Israels naer de ajuynen van Egipten. Twijffele niet ofte de heer van Hulten [3]), aen dewelcke ick ampel mit het schip de Sara, capiteyn van der Tijt, op Zeeland hebbe geschreven. UEd. Gro: Achtb: sal hebben geinformeert, sijnde een saecke die de Societeyt over de twintigh, jaer vijffentwintighduysent guldens sal proffiteren; ende alle de

[1]) De Amsterdamsche koopman Marcus Broen was tot Secretaris der kolonie benoemd.

[2]) Namelijk de notulen der vergadering van den Raad van Politie, gehouden op 3 Mei.

[3]) Phil. van Hulten, gevolmachtigde van Van Aerssen in de Directie der Societeit.

nieuwcommers nogh gratieuselijck werden getracteerd tot voortsettinge van de colonie; vallende alsoo de saecke in alle gereghtigheyt op de maghtige planters die geen gereghtige excusen en hebben gehadt, om verlichtinge te becomen maer alleen uyt een quaetaerdigheyt, ende grootshartigheyt heeft gesprooten om vrije coloniers te sijn; in der waerheyt haere lasten voor haer minder als eenen olijcoeck te considereren sijn. Wij leeren malcanderen wat kennen ende ick beloove de heeren met een weynigh patientie alles in eene goede ploy sal comen met Godts hulpe, waer op ick vertrouwe; Tot alles weet ik hier raet behalven tot de affuyten, hier niet een eenigh sijnde, nogh volck om die te maecken als ick de heer van Hulten hebbe geschreven; wij hebben het beste, het duerabelste, jae eeuwigh duerent hout tegens regen, water, ende windt; can in abondantie hier vandaen tot ballast werden gesonden, het eijserwerck van de oude affuijten leggen hier oock, sulcx die in het vaderlandt gemaeckt werdende, alleen het fatsoen soude moeten werden becostight, ende al was het dat tot het overvoeren van veertigh affuyten van 24℔ : ses van 18℔ : 4 van twaelff ponden ende een dosijn van ses ponden, ick met een prompte expeditie van inladinge de vraght van het voorzegde schip weder goet sal maecken het welcke mijns oordeels in dese conjuncture van tijden het secuerste, ende oock wel het proffijtabelste is, want in der waerheijt alle ons canon leijt tegens de gront onbequaem om een schoot te cunnen schieten: versoecke oock twee goede constapels, want wij hier niet een en hebben; Ben nu besigh om een magasijn op te righten, om alles onder dack te cunnen hebben; want alles hier onuijtspreeckelijck deplorabel is verlaeten geweest. Soo ick alles soo ras niet en doe als ick het wel selfs geerne sagh, is uijt redenen van de menage, ende bij gebreck van aerbeijders, hopende, ende niet twijffelende, ofte sal haer Ed: Gro: Achtb.: in alles goet contentement doen, mijn plight, ende devoir sooveel mogelijck is, betrachtende,

Bij dit nevensgaende brieffje sullen haer Ed: Gro: Achtb.: sien, hoe de commiesen handelen met onbequame slaaven overtesenden; het welcke wij eerst bennen gewaer geworden naer de vercoopinge, dat de coopers sijn klaghtigh gevallen, sulcx gelieven daerin te voorsien met een lettertje, soude anders seer hinderlijck weesen in het toecomende; in de vercoopinge sijnde bevonden gecke, en onnosele slaaven oock die de vallende sieckte hebben, oock die blint sijn welcke alle tot lasten van de coopers sijn verre van eenigh voordeel van te trecken ende soodanige slaaven evenveel als de goede costen van cost, ende vraght.

Hierbij gevoeght hebbende de copye van mijne laeste aen UEd: gro: Achtb: geschreven van den 13e April, sal ick naer hertelijcke toewensinge van Godes heijligen zegen ende protextie verblijven,

Edele Groot Achtbare Heeren
UEd. Groot Achtbare onderdanigen dienaer
C. van Aerssen van Sommelsdijck
sedert de blanc-seings

Actum Zuriname den 13en Juny 1684.

Uyt Suriname de 13 July 1684.

Edele Groodt Achtbare Heeren,

Met schipper Daniel Roijs, die heden staedt te vertrecken, sijn gedepeschert aen U.E.G.A., nevens Haere E.H.M. de Heeren Staeten General door de heeren van de Raedt alhier seeckere missiven nevens het plackat door mijn per interim van het aenstellen van de regeering geëmanert ofte uijtgegeven[1]). Hebbe door mijnne voorgaende wegens de voorschreven missiven geinformert gehadt, oordele niet nodigh daervan copien over te senden, als sullende de originelen door Sieur Nooten aen U.E.G.A. werden behandight. Alleen gaet hier nevens copie van het placat, met een nota beene in margine tot illucidatie ende justificatie, mijns oordeles niet konnende its daer in vinden ofte is accorderende in alle maenieren met het octroy van Haere E.H.M.. Soude mijn oock leet weesen anders mocht werden bevonden, niet anders betrachtende dan mijn plicht ponctuelijcken naer te koomen. Hier nevens gaedt oock eene lijste van de scheepen so gearrivert als vertrocken met eene kleijnne annotisitje waerop ick antwoort verwachtende sal sijn, tot mijnner gouverne want mijn sulcks seer wonderlijck ende vremdt door de Edele Westindische Compagnie bestierdt voorkomt. Wij sien met groodt verlangen de vaderlandsche scheepen tegemoet uijt redenen dat onse magasijnen seer geconsumert sijn, ende groot gebreck van levensmiddelen staedt te ontstaen, alsoo door de hoge waerts die extraordinaris hoogh sijn geweest meest alle de planters haere kost is verdroncken. Het maeckt ons oock eenighsints beducht voor oorlogh met Vranckerijck, in welcke kas het afsnijden van de Engelsche comercie ofte navigatie op haere eijlanden alhier in de Westindise leggende als van Nieu Neder-

[1]) Placaet van 7 April 1684 betreffende de heffing van $2^1/_2\,^0/_0$ waaggeld wegens verkoop van goederen.

landt seer soude smerten ende in groote verlegentheijt konnen brengen. De penningen sijn oock seer verre gestreckt als U. E. G.A. sult konnen syen bij de rekeninge die ick daervan per schipper Schepmoes en schip de St. Jan sal laeten toekoomen; en verhoopen dat met de nieuwe maend van Augusty in geselschap van het schip de Harder schipper Noote, het schip de Johanna schipper Theunis Tange, het schip de Cornelia, schipper Boudewijn Johannisse, sijnde alle wel gemonterde scheepen, sal vertrecken, tot meerder securyteyt van de scheepen,ende gerustheyt van de reders, of een quade hondt wilde bijten. Hiernevens gaedt oock een listje van de carga van dit schip; van de suijckeren ende letterhoudt is de gerechtigheijt voldaen, dogh van het ander houdt niet, de waerdije van het selvige ons sijnde onbekend, sulcks sal ick hetselvige U. E. sorge overgeven. Het schip de Vrede uijt Zelandt tot negers gedestinert ende vertrocken hebbe nogh geene de minste konschap van bekoomen, waervan seer van sijn verwondert, So haest als sal zijn gearrivert, sullen maecken dat met Godts hulpen binnen de drij maenden vol en soedt naer het vaderlandt sal sijn vertrocken, en so in het toekoomende van alle de negerscheepen, de planters hoopende dat deze nerstigheyt de heren van de Societeyt sal animeren, ende obligeren tot het continuel aenvoer van de slaven, sijnde als ick alrede hebbe geschreeven het eenighste middel van dese colonie in seer korte tijdt groot te maecken, sulcks ick noghmals op het alderserieuste ben rekommenderende, als mede met elck schip ofte alle twee a drij maende een half oxsoft met loock, die wel gedrockt is over te sende, nevens goede quantiteijt woormkrijdt hebbende bij experientie bevonden dat hier de beste remedien ende de saluterste te sijn. De partij waervan ick in mijne voorgaende mentie hebbe van gemaeckt te sullen uijttrecken, is weder binnen gekoomen, hebbende haere voorslag ofte aenslagh geluckelijck ter executie gestelt, drij Indianen doot geslagen, ende twee Indiaensche vrouwen hier gevangen mede gebracht, sonder imandt van de onse te hebben verlooren alsmede het dorp gansche geruijnert ende verbrandt. Hiernevens gaedt de liste van de nominatie van de Raeden, met de redenen van seclusie, sulcks ick niet en hebbe geraden geoordeld tot het getal van thienen te eligeren van sodanige luijden [1]). Onse overige ende enige predicant domine Baselier, te oudt gewoorden sijnde, heeft mijn oock voor sijn afscheijdt aengesprocken ende versocht, sigh excuserende op de debiliteyt ende swackigheyt van sijnne memorie, sulcks U.E.G.A. sullen gelieven daerinne te versien, met een seer

[1]) Zie de bijlage tot dezen brief.

bequaem ende dughtsaem maen, die hier ten hooghsten nodigh is, ende soude van seer groote nuttigheyt sijn, jae selfs onder de Indianen groote vruchten commen voort tebrengen. De heeren gelieven oock gedachtigh te weesen het toesenden van soldaten uijt redenen in mijnne voorige geextendert de colonie daer door merck lijck werdende versterckt. Ende mijn verders referende aen mijnne voorge briven sal ick bliven naer presentatie van mijnnen onderdanigen dienst.

Edele Groodt Achtbare Heeren
UEdelen onderdanigen dienaer
C. van Aerssen van Sommelsdijck [1])

BIJLAGE

Namen van de Persoonen die door de generale inwoonderen bij pluraliteyt van stemmen tot Raaden sijn genomineert ende opgestelt om door syn Exe. den heere van Sommelsdijck een enckel getal van Tiene daer uyt te verkiesen.

Is tot Raet vercoren. reden van Seclusie

nr. 1. LAURENS VERBOOM
JOHAN VAN RUYVEN
vals, quaetaerdigh, listigh, met vuylicheyt sigh behelpende en daer en boven een tapper geweest, die croegh gehouden heeft, gehuwt aen eene Madame La Bare van alle de zeevarende luyden aen Martinica wel bekent om haer lichtvaerdigheyt.

nr. 2. GERRIT WOBMA

nr. 3. CORNELIS SNELLEMAN
CLAES BRUYNINGH WILDELANT,
schandeleus leven van droncken drincken, onbeschaemt liegen, gecallangeert door de Fiscael en sententie tot syne lasten.
JOHAN VAN SCHERPENHUYSEN,
heeft sigh geexcuseert.
HERMAN VAN HAGEN,
meenighvuldige ende moeyelijcke affairens, wegens den boedel van de Heer Versterre zalr. om die te redden, sijnde getrouwd met de weduwe.

nr. 4. GILLIS MUENICX.

nr. 5. BASTIAEN THYSSEN,
PHILIP BRACHT,
onbequaem doordien nogh lesen nogh schryven can en is een herbergier geweest.

nr. 6. NICOLAES NOORDINGH,
JAN VAN REYNSOUVER
obrueert van affaires en seer geëngageert in de affaires van de hr. Heynsius.

---

[1]) De brief is door Van Aerssen eigenhandig geschreven.

GERRIT VAN DER POEL.
klein in alles.
LUCAS COUDRIE,
zeer schandaleus met een dienstmeyt levende.
JAN DE BACKER,
dronckaert en seer verschult.
ADRIAEN HOGENCAMP.
gants kleyn van vermeugen.
FRANÇOIS BRUYNINGH,
Rooms gesinde en kan de Duytsche tael niet spreeken.
WILLEM DE BRUYN,
veel uytstaende met de Westindische Compagnie ende andere
BALTEN PERDUYN.
belemmert en wispelturigh, vol muysenesten, het reght soeckende te crommen.
nr. 7. JOHAN FREDERICH BAGHMAN.

C. van Aerssen van Sommelsdyck
sedert de blanc-seings

Redenen tot lasten van de beste geëligeerde Raetsheeren van de Colonie van Suriname en dit alles op de modeste maniere geseght.
LAURENS VERBOOM.
GILLIS MUENICX,
JOHAN VAN SCHERPENHUYSE.
CORNELIS SNELLEMAN.
Is een wees alhier in Suriname opgebraght weinigh ofte gheen kennisse hebbende van saecken van belangh, doordien altijt bij sijn vooght gehouden werdt, daer sijn meesten handel en wandel was met de Indiaenen, heeft sigh selven altijt eerlijck en wel gedraegen en gecomporteert.
GERRIT WOBMA.
Is in Suriname voor supercargo van 't schip de Jupiter gekomen en daermede gehandelt als iedereen bekend is, is hier met een Engelsche vrouw van daen gegaen, laetende alle sijn meesters dinghen ongereddert; daer naer heeft een vrouw thuis genomen, die een quade naem en reputatie hadde en nadat hij der een kint bij geprocureert hadde, is eyndelijck met haer getrouwt.
BASTIAEN THYSSEN.
Is alhier gekomen met eenige ordens van de oude Compagnie, is een soon van Dien Thyssen tot Ter Vere en is met een kleermaeckers weduwe getrouwt, die by de inwoonders op een seer quaede naem ende faem was, en seer met schulden geobrueerd, hetwelke mijn naer sijne electie eerst tot kennisse gekomen is.
JOHAN FREDERICK BAGHMAN.
Is een persoon, die aen de Eylanden suyckercneghts geweest is, en daer verhuyrt om suycker te maecken, en is op Bidloo's plantagie officier van de negers geweest, sigh selven altijt eerlijck gedraegen, dogh weinigh bedreven in de politie ofte justitie.
NICOLAES NOORDINGH.
Is voor comptoir cneght met den Gouverneur Heynsius in Suriname gecomen en sigh selven wel gecomporteert, is jonck en onbedreven.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN ADVIES EN ONDERZOEK INZAKE SURINAAMSCHE HOUTSOORTEN OVER HET JAAR 1924.

De Commissie werd uitgebreid door de opneming van ir. E. J. Kempees, oud-directeur van het Departement van Openbare Werken en Verkeer in Suriname, hoofdingenieur bij den Rijkswaterstaat te 's-Hertogenbosch, zoodat zij in 1924 bestond uit de heeren:

Prof. Dr. G. van Iterson, voorzitter.
Dr. L. P. de Bussy, secretaris.
Ir. M. A. Cornelissen.
Th. F. A. Delprat.
G. D. van Es Gips.
W. L. Ghysen.
Ir. E. J. Kempees.
Ir. J. Lely.
J. M. van der Mey.
E. Poulie.
M. C. A. Schappert.
Prof. Dr. G. Stahel.
Prof. Ir. Chr. K. Visser.
Prof. A. te Wechel.
Prof. Dr. F. A. F. C. Went.
Ir. C. J. Witteveen.
Dr. J. Ph. Pfeiffer, deskundige.

Van de vergaderingen, welke in het verslagjaar gehouden worden, is in het bijzonder die van 9 October 1924 vermeldenswaard, waarop de Commissie het voorrecht had den met verlof in Nederland vertoevenden Gouverneur van Suriname, Mr. A. J. A. A. Baron van Heemstra in haar midden te zien en waar dus directe, mondelinge, hoogelijk door de Commissie op prijs gestelde besprekingen mogelijk waren.

Wat op het terrein van ieder der 6 onderdeelen, waarin de werkzaamheden der Commissie verdeeld zijn, verricht is,zal hieronder in het kort aangeduid worden.

A. Identificatie.

Hetonderzoek, noodig voor de wetenschappelijke beschrijving der soorten handelshout uit Suriname en van hare mogelijke vervalschingen of verwisselingen, dat ten slotte tot een determinatie-tabel moet leiden, heeft veel meer tijd gevorderd dan oorspronkelijk gedacht werd.

Het bleek namelijk telkens weer noodig, het aantal te bestudeeren monsters uit te breiden en daarvoor moest meermalen aanvullend materiaal uit Suriname worden aangevraagd.

In het geheel zijn nu 469 monsters door den deskundige onderzocht, waarvan er ruim 400, behoorende tot 158 verschillende plantensoorten en 32 plantenfamilies, worden beschreven.

Voor het grootste gedeelte zullen deze soorten ook in de determinatietabel worden opgenomen.

Ofschoon dan ook de omvang van dit deel van het werk ver boven den oorspronkelijken opzet is uitgegaan. zoo blijkt toch telkens bij beantwoor-

ding van door de praktijk gestelde vragen, dat deze uitbreiding van groot belang is te achten.

Terwijl de waarnemingen, vereischt voor dit onderdeel van de taak, thans als geëindigd kunnen worden beschouwd, zijn ook met het op schrift stellen der verkregen resultaten goede vorderingen gemaakt.

Ook hier bleek echter het werk zwaarder dan verwacht was.

Onder meer is dit toe te schrijven aan het feit, dat het, ter verhooging van de praktische beteekenis van de publicatie, wenschelijk voorkwam, bij ieder der te behandelen houtsoorten een kort overzicht harer reeds bekende technische hoedanigheden te geven.

De daarover in de literatuur voorkomende opgaven bleken echter veelal zeer tegenstrijdig en dikwijls hoogst onvolledig, hetgeen een kritische beschouwing van het gebodene noodzakelijk maakte.

Onze Commissie verwacht echter, dat, ondanks het hier geschetste oponthoud, binnen enkele maanden, deze, voor een rationeele exploitatie der Surinaamsche bosschen en een gezonden handel in Surinaamsch hout zoo noodige, publicatie in het licht zal kunnen verschijnen.

B. Technisch houtonderzoek.

Dank zij de onverminderde medewerking van verschillende laboratoria der Technische Hoogeschool kon het technisch onderzoek van de 28 voor dit doel uitgekozen, belangrijke Surinaamsche houtsoorten, die in het vorig jaarverslag met name genoemd worden, met kracht worden voortgezet.

De maatregel, waarvan in het vorige jaarverslag onzer Commissie werd melding gemaakt, namelijk het lang vooraf zagen en gedurende geruimen tijd laten liggen van de, voor het mechanisch onderzoek noodige, proefstukken, is gebleken van veel nut te zijn geweest. Die proefstukken zijn thans inderdaad alle voldoende en gelijkmatig genoeg droog, om een onderlinge vergelijking van de verkregen uitkomsten te veroorloven.

De houtsoorten behoorende tot de 1e en 2e groep van de 4 groepen, waarin, zooals vroeger werd meegedeeld, de voor het technisch onderzoek uitgekozen houtsoorten zijn ingedeeld, zijn thans voor het meerendeel, zoowel op hare mechanische als biologische eigenschappen, onderzocht.

Slechts voor het vaststellen van bepaalde mechanische hoedanigheden worden nog, in het Laboratorium voor Kennis en Onderzoek van Bouwstoffen der Technische Hoogeschool, op aanwijzingen van onzen deskundige, enkele apparaten vervaardigd.

Totaal zijn voor het mechanisch onderzoek meer dan 2500 proefstukken gemaakt en daarvan zijn reeds 925 proefstukken verwerkt. Men bedenke hierbij, dat, vóór de uitvoering van de eigenlijke proefneming, de afmetingen (tot 0.50 m.m. nauwkeurig) en het vochtgehalte van ieder proefstuk moeten worden vastgesteld.

Onze Commissie verwacht, dat vóór het einde van 1925 de uitgekozen 28 Surinaamsche houtsoorten, zoowel als de 4 voor vergelijking toegevoegde, op hunne technische eigenschappen onderzocht zullen zijn.

Een uitzondering hierop zal alleen het onderzoek op het weerstandsvermogen tegen aantasten door fungi vormen, voor zoover dit de houtsoorten der 3e en 4e groep betreft. Dat onderzoek vereischt namelijk een tijdsduur van $1^1/_2$ jaar en die zal voor de zooeven bedoelde houtsoorten einde 1925 nog niet zijn afgeloopen.

C. Proefnemingen in de praktijk.

De beide proefnemingen in de praktijk, waarvan in het vorig jaarverslag

werd medegedeeld, dat onze deskundige medewerking verleende voor hare voorbereiding, zijn sedert tot uitvoering gekomen.

De eerste geschiedt met heipalen van Basra-locus- en Manbarklakhout door den Rijkswaterstaat in de haven te Vlissingen en onze Commissie wil niet nalaten, hier met groote erkentelijkheid melding te maken van de gelukkige samenwerking, die daarbij tusschen haar en den Rijkswaterstaat tot stand kwam.

De proefneming zal nog eenige uitbreiding ondergaan, omdat het zoowel aan onze Commissie als aan den betrokken Hoofdingenieur van den Rijkswaterstaat wenschelijk voorkwam, dat door deze proef een zoo volledig mogelijk inzicht wordt verkregen in het gedrag van alle variëteiten, waarin Basra-locushout zou kunnen worden geleverd.

Onze deskundige, die aan de nauwgezette keuring van de gebruikte heipalen heeft heelgenomen, heeft daartoe ook een nadere studie gemaakt van het gehalte aan kiezelzuur van verschillende stammen van Basralocus en van de verdeeling van het kiezelzuur in een zelfden stam.

De resultaten, die daarbij verkregen zijn en die van belang zijn te achten, omdat men dat kiezelzuurgehalte in verband brengt met de bestendigheid tegen den paalworm, zullen in de publicatie worden verwerkt.

De tweede proef in de praktijk, namelijk die met brugdekplanken van een aantal Surinaamsche houtsoorten en eenige andere tropische houtsoorten, is door den Dienst van Publieke Werken te Amsterdam ondernomen.

Ook hier mocht onze Commissie zich in een onvermoeide medewerking verheugen. De Dienst van Publieke Werken bleek steeds bereid, aan alle wenschen van onzen deskundige zooveel mogelijk tegemoet te komen.

Het brugdek, dat gelegd is op een druk bereden brug over de Oosterdoksluis en waarin 10 Surinaamsche houtsoorten zijn opgenomen, is op 24 October j.l. gereed gekomen.

Onze Commissie meent hier nog eens te moeten melding maken van de groote moeilijkheden, die er aan bleken verbonden te zijn, het voor deze beide proefnemingen noodige hout te krijgen. Dit was vooral toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de handel in Surinaamsch hout in den tijd, waarin deze proefnemingen werden voorbereid, vrijwel geheel stil lag. Dat zij ten slotte toch konden worden uitgevoerd, is, behalve aan de medewerking van enkele particuliere houthandelaren, vooral te danken aan de groote activiteit van den Dienst van het Boschwezen in Suriname, die onze Commissie trouwens ook in vele andere opzichten in het afgeloopen jaar wederom behulpzaam is geweest.

De zooeven aangestipte omstandigheid was wel de voornaamste reden, waarom onze Commissie er voorloopig van afzag, op nieuwe proefnemingen in de praktijk aan te dringen.

Gelukkig zijn er momenteel teekenen van opleven van den handel in Surinaamsch hout te constateeren en daardoor zal stellig grooter belangstelling voor zulke proeven, ook van particuliere zijde, komen.

Reeds nu heeft onze deskundige aan particulieren advies voor zulke proefnemingen gegeven.

D. VOORSCHRIFTEN VOOR LEVERING EN KEURING.

Bij bezichtigen en keuren van leveringen van Surinaamsch hout, waartoe onze deskundige steeds meer wordt uitgenoodigd, worden door hem steeds gegevens verzameld, teneinde de hier bedoelde voorschriften nader-

hand, rekening houdende met hetgeen in de praktijk mogelijk is, te kunnen opstellen.

Die opstelling zelve zal uiteraard eerst aan het einde van het werk kunnen geschieden en dan zal ze toch ook slechts een voorloopig karakter dragen, omdat de ervaring, omtrent Surinaamsch hout, vrij beperkt is. In den loop der jaren zullen die voorschriften dan ook ongetwijfeld aanvulling en wijziging behoeven.

Hier moge dan nog melding gemaakt worden van de uitnoodiging, die onze deskundige ontving, zitting te nemen in de "Sub-Commissie voor het opstellen en normaliseeren van voorschriften voor de keuring van hout", welke werd ingesteld door de Hoofd-Commissie voor de normalisatie in Nederland.

Hierin ligt een waarborg, dat bij den, door deze Sub-Commissie te verrichten, arbeid met de belangen van het Surinaamsch hout zal worden rekening gehouden.

E. Inlichtingen aan en identificaties en expertises voor derden.

Tengevolge van den hierboven reeds besproken stilstand in den handel in Surinaamsch hout werd in den aanvang en den zomer van dit jaar slechts zeer weinig gebruik gemaakt van de geboden gelegenheid tot het inwinnen van inlichtingen over dit hout.

Naast het identificeeren van eenige houtsoorten, die de Koninklijke Vereeniging "Koloniaal Instituut" aan ons toezond, beperkte onze arbeidzaamheid op dit gebied zich tot het geven van advies over twee werken van den Rijkswaterstaat. Het eerste werd op verzoek van den Minister van Waterstaat verstrekt over voorstellen tot uitvoering van werken in Morahout, het tweede werd uitgebracht aan de Directie van den Waterstaat Gelderland en Overijsel en betrof het gebruik van Surinaamsch hout voor een onderdek van een valbrug over het Maas-Waalkanaal.

Na Augustus van dit jaar viel echter een opmerkelijke verlevendiging der belangstelling in Surinaamsch hout van particuliere zijde te constateeren. Verschillende firma's riepen de hulp van onzen deskundige in, om voor hen aangevoerd Surinaamsch hout te keuren.

Andere bleken ernstig te overwegen, zich op den handel van dit hout te gaan toeleggen en kwamen daartoe herhaaldelijk om voorlichtingen aankloppen. Zelfs besloten enkele personen, waaronder ook een buitenlandsche houthandelaar, naar Suriname te vertrekken, om ter plaatse hunne belangen te behartigen of verbindingen aan te knoopen; ook zij maakten gaarne gebruik van de welwillendheid, waarmee onze deskundige zijne kennis en de verzamelde gegevens ter beschikking stelt.

Meermalen werden nu ook handelsmonsters van Surinaamsch hout ter identificatie of beoordeeling toegezonden.

Hier moge ten slotte nog vermeld worden, dat onze deskundige vele vragen ontvangt over andere exotische houtsoorten.

Hij heeft ook deze steeds belangeloos beantwoord. omdat hij zoodoende herhaaldelijk in de gelegenheid komt, Surinaamsche houtsoorten in bescherming te nemen tegenover vreemde tropische houtsoorten, waarvoor vaak een ongeoorloofde reclame wordt gemaakt.

Het verdient zeker toejuiching, dat onze deskundige de studie van tro pisch hout niet geheel tot die van het Surinaamsch hout beperkt.

Het gebruik van exotisch hout is trouwens een vraagstuk, dat ook in andere landen sterk de aandacht trekt.

In dit verband verwijst onze Commissie nog naar de publicatie van haren deskundige "Regeeringsbemoeienis bij de exploitatie en den verkoop van koloniale houtsoorten naar aanleiding van de Comptes-rendus et Rapport du Congrès de la Production coloniale, Congrès des Bois Coloniaux", verschenen in "De Indische Mercuur" van 4 Juli 1924.

F. PUBLICATIE DER RESULTATEN.

In 1924 zijn geen resultaten van het werk der Commissie in druk verschenen, maar de voorbereiding van een harer publicaties verkeert, blijkens het voorafgaande, in een vergevorderd stadium.

Ook dit jaarverslag wenscht onze Commissie niet te eindigen zonder hare bijzondere waardeering tot uitdrukking te hebben gebracht, die zij heeft voor hetgeen haar deskundige in het afgeloopen jaar verrichtte.

Lezing van het voorafgaande jaarverslag zal voldoende zijn, om een indruk te geven van het vele en belangrijke werk, dat hij wederom heeft verzet.

Namens de Commissie van Advies:
G. VAN ITERSON, *Voorzitter.*
L. P. DE BUSSY, *Secretaris.*

BIBLIOGRAPHIE

Nederlandsch Zendingsjaarboekje voor 1924/25. Uitgegeven door den Zendingsstudie-Raad. (Bevat een hoofdstuk: Overzicht van het Zendingswerk in Nederl. Oost- en WestIndië, en: Gegevens betreffende den arbeid in Oost- en West).

Naar de Boschnegers in de binnenlanden van Suriname. Uitgave van de Zusters Penitenten-Recollectinen van Roosendaal. Tweede uitgave, 1924.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. 1 December 1924, 1 Januari 1925. Paramaribo.

British Guiana. Blue Book 1922. Georgetown, 1924.

Indië's jonge kracht. Eenige der nieuwste gegevens omtrent de koloniale huishouding van Nederlandsch Oost-Indië, Suriname en Curaçao samengelezen door C. Lekkerkerker. Vijfde uitgave, 1925 (Uitgave van de Kon. Vereeniging Het Koloniaal Instituut).

Economisch Statistische Berichten. 10 en 17 December 1924. Curaçao, door A. B. J. Prakken.

Idem. 31 December 1924. Stand der cultures en uitvoer gedurende het derde kwartaal 1924 in Suriname.

Wetenschappelijke Bladen. November 1924. De laatste vrije Incas, door Georges Brousseau. (Vertaald uit *La Revue Mondiale* van 15 Juni 1924).

The Louisiana Planter and Sugar Manufacturer, December 13, 1924. Deep Plowing in Relation to Soil Water in British Guiana, bij Maurice Bird, B. S.

De Indische Mercuur. 2 Januari 1925. Gunstige voorwaarden voor Perubalsem in Suriname, door A. W. Drost.

Idem 9 Januari 1925. Het veredelen der sinaasappel in Suriname (met 12 afbeeldingen), door Prof. Dr. G. Stahel.

Idem 16. Januari 1925 Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel. Verslag over 1923, besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Berichten uit de Heiden-wereld. Januari-Februari 1925. Mededeelingen uit de Stadszending te Paramaribo 1923—1924 (Verkort Jaarverslag). Overzicht van de Boschlandzending. door H. Barth, Paramaribo.

De Indische Verlofganger, 30 Januari 1925. West-Indië en de luchtvaart, door E. L. Musquetier.

Neerlandia. Februari 1925. Rolprentvertooningen te Paramaribo (de rolprent "Nederland") door Fred. Oudschans Dentz.

Het Koloniaal Weekblad, 5 Februari 1925. Verslag door den secretaris J. C. Baudoin van de lezing, door Prof. Dr. A. Pulle op 29 Januari in Pulchri Studio gehouden over zijn reis naar de binnenlanden van Suriname.

DE REORGANISATIE VAN DE RECHTERLIJKE MACHT EN VAN DE RECHTSPLEGING DER KOLONIE CURAÇAO IN DE PRACTIJK [1])

DOOR

MR. F. G. SCHALKWIJK

Oud-Lid van het Hof van Justitie in Curaçao

In de rechtsgeschiedenis van de kolonie Curaçao zal de eerste November 1919 aangeteekend blijven als een belangrijke datum. Op dien dag werd immers een justitieele hervorming ingevoerd, welke in groote trekken hierop neerkomt, dat ontbonden werden de bestaande Kantongerechten der zes eilanden dier kolonie, zoomede de Raden van Justitie op St. Martin (Ned. Ged.) en St. Eustatius. Het geheele rechtsgebied werd opnieuw ingedeeld en wel in twee „Kantongerechten" [2]), één voor de Benedenwindsche eilanden — Curaçao, Aruba en Bonaire — en één voor de Bovenwindsche eilanden —St. Martin (Ned. Ged.), St Eustatius en Saba—, met bepaling, dat de betrekking van „Kantonrechter" zou worden waargenomen beurtelings door de individueele leden van het Hof van Justitie, met volledige competentie in civiele en strafzaken, voor de civiele zaken met eene bijna geheel nieuwe, op een weinig kostbare en snelle afdoening gerichte procedure, met beperking van 'sHofs functiën tot die louter

[1]) Aangaande de vóórgeschiedenis van het nieuwe instituut zie Mr. B. de Gaay Fortman „De rechtsbedeeling op onze Bovenwindsche eilanden en de herziening van de rechterlijke macht en van de rechtspleging in de kolonie Curaçao" in de afl. Juni 1919 1 jg. 1e deel blz. 85 van dit tijdschrift.

[2]) De aanduiding van „Kantongerecht" is, in verband met de volledige competentie van de nieuwgeschapen rechterlijke autoriteit weinig eigenaardig en in ieder geval verwarrend: men had even goed kunnen spreken van „arrondissementen". Liever bezig ik dan ook, waar mogelijk, de uitdrukking „Gerecht" en Rechter".

van een hooger-beroep-college, bij elk voorkomend appel samengesteld uit den President en twee leden, andere, dan van wien de beslissing in eersten aanleg afkomstig is. Het aantal leden van het Hof werd, in verband met deze reorganisatie, uitgebreid van twee tot vier leden, naast den President.

De vraag is: hoe ontwikkelde deze hervorming, waarbij verschillende twistpunten werden opgelost, waarover in het Moederland nog steeds strijd gevoerd wordt, zich in de practijk?

Wil men billijk oordeelen, dan behoort steeds in het oog te worden gehouden, dat de hervorming van het Curaçaosche rechtswezen haren oorsprong niet heeft gevonden in theoretische beschouwingen, doch voornamelijk de langzaam gerijpte vrucht is van de overtuiging, dat de rechtsbedeeling op de Bovenwindsche eilanden met hare uit leeken samengestelde Raden van Justitie op den duur niet onveranderd gehandhaafd kon blijven.

Ook hier moest, zooals zoo vaak elders, krachtens eene historische traditie in de rechtspraak, de vervanging van de ondeskundige dorpsgenooten door den rechtsgeleerden, onpartijdigen vakman eenmaal komen. Kan men den wetgever van Curaçao wellicht verwijten, dat hij te lang geaarzeld heeft met het invoeren eener hervorming, waarnaar men Bovenwinds al zoo lange jaren snakte en waarvan het uitblijven gevoeld werd als eene grievende achteruitzetting, de eer mag hem niet onthouden worden dat, toen het ondragelijke van den toestand ten langen leste werd ingezien, de verbetering niet gezocht werd in lapmiddelen, doch dat, met terzijdestelling van tal van locale bezwaren en persoonlijke gevoeligheden, de eenige en beste oplossing van het vraagstuk is aangedurfd door, wat de Bovenwindsche eilanden betreft, de detacheering bij toerbeurten van één der leden van het Hof van Justitie op St. Martin, met volledige competentie zoowel voor civiele als voor strafzaken, als ommegaande rechter voor de drie eilanden.

Vleiender oordeel over deze regeling is wellicht niet denkbaar, dan dat er onder de weldenkenden der Boven-

windsche bevolking, aan welke, naast hare vele beminnelijke eigenschappen toch ook zekere neiging tot kritiek op elke bestuursdaad niet vreemd is, wel niet één is, die niet erkent, dat deze hervorming voor onze drie eilanden Boven den Wind, een zegen is gebleken. Wat in de eerste plaats is bedoeld met de uitzending van een jurist-rechter, een echten „judge", immers een goede, vooral een onpartijdige rechtspraak, dit doel is zeker bereikt. Aandoenlijk was het hoe, zoo dikwijls op mijne tochten op de eilanden tijdens mijn verblijf aldaar, eenvoudige lieden mij aanspraken om mij nog eens te betuigen hoe dankbaar zij „Queen Wilhelmina" en Haren raadgevers waren, omdat zij hun nu eens eindelijk een echten rechter gezonden hadden, staande buiten alle plaatselijke invloeden en van wien men zeker wist, dat hij tenminste „justice" doen zou. Gerechtigheid meer dan rechtsgeleerdheid was het, wat de bevolking van den rechter verlangde.

Proceszuchtig bleek zij allerminst. Wel steeg het aantal burgerlijke zaken na de invoering van het nieuwe instituut van den ommegaanden rechter, doch bij dit verschijnsel valt te bedenken, dat onder deze zaken veel oud zeer was, geschillen, welke reeds jaren lang hangende waren, welke men niet aan de plaatselijke Raden had durven toevertrouwen en waarvan men de berechting had uitgesteld tot de komst van den onafhankelijken, nieuwen functionaris. Toen ik het ambt van mijn voorganger — de eerste onder het nieuwe systeem — overnam, bewoog zich het aantal civiele zaken op St. Martin en St. Eustatius alweder in dalende lijn. Wat Saba betreft, de reis daarheen was gewoonlijk niet meer dan „une promenade à Berlin"; gedurende de beide jaren, dat ik het eiland bezocht, werd slechts eenmaal een civiele zaak formeel aanhangig gemaakt en berecht.

De verdere werkzaamheden bestonden, als regel, alleen uit het verstrekken van adviezen en de behandeling van een of twee strafzaken. Trouwens, indien de bevolking proceszuchtig geweest ware, dan zouden twee oorzaken vooral haar hebben belet aan deze lust bot te vieren: vooreerst hare armoede, welke het aan partijen als regel

onmogelijk maakte zelfs maar de geringe kosten van zegel voor het introductieve rekest en die van den deurwaarder te dragen en dan, in verband hiermede, het gebrek aan deskundige en betrouwbare rechtskundige hulp: gedurende mijn ambtstijd was er op geen der drie eilanden een practizijn — Westindische benaming voor den Nederlandschen advocaat— gevestigd. Onder deze omstandigheden is het begrijpelijk, dat de bevolking gretig gebruik maakte van de door den rechter geboden gelegenheid om haar in raadkamer van voorlichting te dienen en dat zich naast en over het civiele geding heen al spoedig een practijk van kostelooze consultatieve rechtsbijstand ontwikkelde, welke van den tijd en de aandacht van den Rechter niet weinig vergde. Tegengegaan heb ik deze practijk niet: zij was een normaal gevolg van de geschetste abnormale omstandigheden. En bovendien, ik leerde op die wijze de bevolking en haar belangen, haar lief en leed in vollen omvang kennen: de taak van den ommegaanden rechter als vrederechter is op de Bovenwindsche Eilanden zeker niet de minst aantrekkelijke van het ambt!

Met de strafzaken was een dergelijke gemoedelijke wijze van werken natuurlijk niet mogelijk: zij zou inderdaad hoogst ongewenscht geweest zijn. Ook het aantal strafzaken bewoog zich na de komst van den ommegaanden rechter dadelijk in stijgende lijn. Men zal in dit verschijnsel wel in de eerste plaats het gevolg hebben te zien van eene meer vruchtbare samenwerking van het Openbaar Ministerie met den deskundigen, onpartijdigen en belangstellenden beroepsrechter en de zekerheid van eene behoorlijke behandeling der voorgebrachte zaken, zonder aanzien van de bijzondere belangen van de leden van het rechterlijk college, zooals vroeger scheen voor te komen. De sterke toeneming van de veroordeelingen op St. Martin wegens smokkelhandel van gedistilleerd, spreekt hier boekdeelen.

Alles bijeengenomen, komt het mij voor, dat de deskundige ommegaande rechter voor de Bovenwindsche Eilanden als een gevestigd en onmisbaar instituut mag worden

beschouwd, dat aan de verwachtingen heeft voldaan. Enkele verbeteringen zijn intusschen nog mogelijk. Zoo is de detacheeringstermijn van één jaar voor den rechter veel te kort, aangezien hij op de Bovenwindsche Eilanden te doen heeft met eene bevolking en met toestanden, wier eigenaardigheden tijd kosten om deze te leeren kennen en te begrijpen, terwijl ook het gebruik van het Engelsch als voertaal, ook bij de rechtsspraak, den Nederlandschen rechter niet dadelijk gemakkelijk valt. Het was om deze reden dat ik zelf na ommekomst van mijn ambtelijk jaar het betreurende, dat mijne juist rijpende ervaring, door terugkeer naar Curaçao weder verloren zou gaan, vergunning vroeg en verkreeg, om nog een jaar „Boven" te blijven. Intusschen, wat ik voor mijzelf als een voorrecht beschouwde, kan een bezwaar zijn voor de andere, vooral voor de van huis uit Curaçaosche leden van het Hof van Justitie, die te Willemstad blijvend gevestigd zijn en die over de Bovenwindsche Eilanden ongeveer plegen te denken als Ovidius over Tomi. M.i. ligt de oplossing voor de hand den ommegaanden rechter niet langer aan te wijzen uit de leden van het Hof van Justitie, doch door het ambt meer blijvend te doen bekleeden door een direct uit het Moederland gedetacheerd jurist met den titel van buitengewoon lid van het Hof van Justitie, aan te wijzen bijv. voor een drietal jaren, op eene bezoldiging, welke met het oog op den duren levensstandaard te St. Martin en het aanzien van den rechter in een vrij internationaal milieu op niet minder te bepalen is dan op een 9000 gulden per jaar. Voor plaatselijke invloeden behoeft een onafhankelijke, Europeesche functionaris niet bevreesd te zijn en bij juiste voorlichting, maak ik mij sterk, dat het niet moeilijk zal behoeven te vallen onder hen, die gaarne hun blik willen verruimen, personen bereid te vinden tot het bekleeden van een ambt, waarin zij — indien het hun gaat gelijk mij — zeker niet de gemakkelijkste, maar wellicht toch de meest opmerkelijke jaren van hun leven zullen doorbrengen.

Voor de Benedenwindsche Eilanden heeft de reorgani-

satie na hare invoering reeds geschiedenis gemaakt: was oorspronkelijk bepaald, dat ook voor dit „Kantongerecht' even als voor het Bovenwindsche één lid van het Hof als rechter zou worden aangewezen, met de twee overige leden van het Hof als plaatsvervangers, doch alleen voor het eiland Curaçao, de collegialiteit heeft reeds spoedig doen inzien, dat het moeilijk aanging één der ambtgenooten de beide eilanden te doen bereizen en de overigen rustig te Willemstad te laten. A l'instar van enkele groote kantongerechten in Holland is toen bepaald, dat alle drie te Willemstad gevestigde leden van het Hof tezamen het ambt van Rechter voor de Benedenwindsche Eilanden met onderlinge verdeeling der werkzaamheden, zouden waarnemen, en nog een stap verder is men gegaan door, toen bleek, dat op deze wijze de President vrijwel tot een ornament zonder nut of doel was teruggebracht, te bepalen, dat ook deze, doch dan alleen op Curaçao, als rechter zou kunnen functioneeren.

De toestand Benedenwinds is derhalve thans deze, dat op Curaçao de President en drie leden van het Hof voor het werk aldaar beschikbaar zijn en deze laatste drie voor het bereizen van Aruba en Bonaire. Voor Curaçao is door de geschetste arbeidsverdeeling het ambt van lid van het Hof vrijwel gebleven wat het was, eene sinecure: de civiele rol bepaalt zich voornamelijk tot verstekzaken, terwijl de cijfers aantoonen, dat voor Curaçao de toestand deze is, dat de zaken, welke vroeger door den eenen ongegradueerden Kantonrechter behandeld plachten te worden, thans voor rekening komen van de vier juristen van het Hof [1]).

De strafzaken bedragen als regel niet meer dan een

[1]) Aantal civiele zaken behandeld in

	door het Hof	door den Kantonrechter
1917	30	73
1918	28	170
1919	36	138
(1920)	overgangsjaar, waarvan de statistieke toestand niet duidelijk is.	
	door den „Rechter"	
1921	152	
1922	156	

twaalf per week, te verdeelen over twee zittingen en twee leden. Het aantal hooger beroepen van den eenen rechter op de drie anderen welke dan tezamen het oude Hof formeeren, is voor de strafzaken stijgende doch gering in getal [1]).

Wat Bonaire en Aruba betreft pleegt het eerstgenoemde eiland bij de viermaandelijksche bezoeken bijna geen zaken op te leveren; op Aruba kan de ommegaande rechter het, vooral met strafzaken, gedurende den uitteraard beperkten tijd van zijn bezoek, vrij volhandig hebben.

Toch zou, telden andere factoren niet mede, het Benedenwindsche Gerecht het zonder veel moeite, evenals het Bovenwindsche, met één rechter kunnen stellen, ware het niet, dat de ontwerper der nieuwe organisatie- en dit niet geheel ten onrechte — blijkbaar van oordeel is geweest, dat het moeilijk aangaat het hoofdeiland Curaçao gedurende de ambtsreizen naar de beide Eilanden, tijdelijk zonder rechter te laten, terwijl bovendien drie der te Willemstad gevestigde leden van het Hof noodig waren om daaruit een hooger beroepscollege te vormen. Doch daarbij had men het moeten laten: het vierde lid beteekent, nu ook de President voor Curaçao beschikbaar is, overdaad en men heeft m.i. kort geleden, toen er eene vacature in het Hof was, eene schoone kans tot bezuiniging laten voorbijgaan door die vierde plaats wederom aan te vullen, in stede van in voorkomende gevallen de hulp in te roepen van één der plaatsvervangende leden van het Hof, in welker keuze men den laatsten tijd bijzonder gelukkig is geweest.

Voor het eiland Curaçao is er van den beginne af weinig behoefte aan veranderingen geweest: in plaats van den Rechter met volledige competentie van nu, stond toen de klassieke Kantonrechter voor de zaken van geringe beteekenis, voor het overige kon men bij het Hof terecht.

[1]) hooger beroep

	civiele zaken	strafzaken	Totaal.
In 1920	3	2	5
1921	2	5	7
1922	1	4	5
1923	1	11	12

Doch voor Bonaire en Aruba beteekent de nieuwe regeling, evenals voor de Bovenwindsche Eilanden, grootendeels winst, in zooverre als de leekenrechtspraak van den als regel wenig deskundigen Kantonrechter vervangen is door den jurist met volledige competentie. En wat nog meer beteekent, voor de vroegere „Hofzaken" behoeven de bewoners der beide eilanden thans geen bezwaarlijke reis meer te maken naar Curaçao; echtscheidingen, verbeteringen van akten van den burgerlijken stand bijv. kunnen thans op het eiland zelve door den ommegaanden rechter geregeld en vlug worden afgedaan, met vermijding van de vaak nog hooge kosten aan praktizijn en vergoeding aan getuigen. Wat de strafzaken aangaat, wordt door de behandeling, thans dus ook van misdrijven ter plaatse, vooral den getuigen, die nu niet meer naar Curaçao behoeven te gaan zooals vroeger bij de behandeling voor het Hof, heel wat geld en tijdverlies bespaard.

Daar staan enkele bezwaren tegenover: voor kleine zaken, welke vroeger dadelijk door den Kantonrechter werden afgedaan, voor de vrijwillige rechtspraak ook, moet men nu als regel wachten tot het viermaandelijksch bezoek van den ommegaanden rechter. Doch voor een deel is dit bezwaar in de practijk ondervangen door den waarnemenden Kantonrechter, een ingezetene van het Eiland, bij afspraak bevoegd te verklaren tot afdoening van eenvoudige voogdijzaakjes, van scheepsverklaringen en dergelijke. Bedenkelijker is de noodzakelijkheid soms, om de behandeling van een belangrijke strafzaak, waarin bijv. één der getuigen niet verschenen is, weder vier maanden te moeten uitstellen". Ook met het rechter-commissariaat moet er, behalve op Curaçao, Bovenwinds zoowel als Benedenwinds geschipperd worden. Die nieuwe wet bepaalt, dat de rechter in strafzaken zelf de taak van rechter-commissaris vervulle, een voorschrift dat, bij het opgeven van collegiale strafrechtspraak, voor de hand lag. Doch de moeilijkheid voor den rechter om zich spoedig en voor langeren tijd van zijn standplaats te verwijderen, riep de praktijk in het leven om de taak van rechter- commissaris zooveel mogelijk op de schouders te leg-

gen van den op het eiland gevestigden waarnemenden Kantonrechter, een systeem, dat zeker het voordeel heeft, dat op deze wijze naar goede traditie, de rechter, die de instructie geleid heeft, een ander is dan die de zaak berecht. Alleen op Curaçao, met zijn opeenhooping van kantonrechters, ontstond de gewoonte, dat het rechter-commissariaat wordt waargenomen door één der leden, meestal den President.

Zoo zijn er, naar ik aantoonde, enkele schaduwzijden, doch in het algemeen genomen, had ik den indruk, dat althans de bevolking van Aruba en Bonaire, welke van den nieuwen toestand tastbare voordeelen heeft, niet ontevreden is.

Een andere vraag is het, of de leden van het van huis uit zeer onbeweeglijke, te Willemstad gevestigde Hof van Justitie, ingenomen waren met de nieuwe verplichting enkele malen in het jaar hun rustige rust te moeten verbreken door als reizend rechter den boer op te gaan.

Het antwoord is streng individueel. Zelf heb ik deze verplichting zoowel daar „Boven" als „Beneden" gevoeld als eene welkome gelegenheid om op deze wijze de kolonie in haar geheel en met al haar verschillende bevolkingslagen te leeren kennen. Maar ik moet bekennen mij volkomen te kunnen indenken in de bezwaren van die ambtgenooten voor wie het reizen in ongemakkelijke, zeeziekte verwekkende schoeners en het verblijf in de dikwijls al te sober ingerichte gouvermentslogeergebouwen het bezoek der Eilanden maakt tot een zwaar drukkende plicht. Onder de huidige slechte tijdsomstandigheden is het mogelijk voor elk ambt een vervuller te vinden, doch wanneer de malaise wegtrekt en het aanbod van krachten voor de rechterlijke macht in Curaçao weder de minimale afmetingen aanneemt van daarvóór, dan zal denkbaar zijn, dat het tegenwoordige nomadenkarakter van het lidmaatschap van het Hof de aanvulling van vacaturen niet gemakkelijk zal maken.

Blijkt intusschen de tegenwoordige organisatie ook voor de Benedenwindsche eilanden op den duur uitvoerbaar, ook wat betreft de uitzending van rechterlijk per-

soneel, dan zal te zijner tijd de vraag onder de oogen moeten worden gezien, in hoeverre, naast de gegradueerde rechters, op den duur ook in het openbaar Ministerie het leekenelement behouden kan blijven. M.i. bestaat op zich zelf tegen de medewerking van ongegradueerden in het Openbaar Ministerie geen bezwaar: wie toch zou meenen dat bijv. de behandeling der strafzaken te Willemstad niet tot haar recht komt, omdat de huidige Advocaat-Generaal, wiens uitnemende kennis van het burgerlijk- en militair strafrecht door niemand betwijfeld wordt, toevallig een wetenschappelijke titel mist?

De bedenkingen op dit punt moeten dan ook m.i. veeleer gericht worden tegen het feit, dat op de andere eilanden dan Curaçao als regel tot waarneming van het Openbaar Ministerie worden aangewezen de Ontvangers, jongelieden, over wier intelligentie, toewijding en medewerking niet met genoeg lof kan gesproken worden, doch voor wie de justitieele functie, ondanks dat alles, slechts eene nevenfunctie is. En toch — men verlieze dit niet uit het oog — is onder de nieuwe organisatie aan hen de nasporing en vervolging opgedragen, niet alleen van de meer eenvoudige overtredingen, doch ook van de zwaarste misdrijven en dat als regel onder geen andere leiding dan van den met werk overkropten Gezaghebber en den ondeskundigen waarnemenden rechter-commissaris. Te kwader ure heeft men dan ook voor de Bovenwindsche Eilanden gebroken met het oorspronkelijk systeem, waaronder de voor zijn taak bijzonder goed berekende beroeps-Ambtenaar bij het Openbaar Ministerie van St. Martin ook voor de beide andere eilanden daar bevoegd was en den Rechter bij zijn reizen vergezelde. Voor de Benedenwindsche Eilanden is er in ieder geval op den duur geen enkele reden, dat de Advocaat-Generaal bij het Hof niet eveneens den Rechter naar Aruba en Bonaire vergezelt om de daar dan te behandelen strafzaken behoorlijk geinstrueerd te kunnen voorbrengen. De zelfstandigheid van het Openbaar-Ministerie tegenover den Rechter, waaraan de tegenwoordige Procureur-Generaal bij het Hof van Justitie terecht zooveel waarde hecht, kan daardoor niet anders

dan gebaat zijn. Tijdens de afwezigheid van den Advocaat Generaal van het Eiland Curaçao, zullen de strafzittingen daar kunnen worden waargenomen bijv. door den Procureur-Generaal. Ik heb het steeds betreurd, dat de uitnemende kracht, die het Openbaar Ministerie van Curaçao in zijn eenigen jurist bezit, door administratieve bezigheden bijna geheel van het justitieele werk en vooral van de medewerking aan de rechtspraak wordt afgetrokken.

En een bepaalden achteruitgang in den tegenwoordigen toestand acht ik het dat ook de medewerking van het Openbaar-Ministerie aan de civiele rechtspraak geheel is afgeschaft, op grond vermoedelijk van het m.i. als dan zeer zwakke argument, dat het Kantongerecht die medewerking nu eenmaal niet kent, zwak, omdat dan vergeten wordt, dat het tegenwoordige Kantongerecht met het oude instituut slechts den naam gemeen heeft. De regeling van het hooger beroep van alle bslissingen van den eersten rechter, lid van het Hof van Justitie, op een telkens ad hoc gevormd „Hof", bestaande uit drie der op Curaçao zetelende ambtgenooten, die over de zaak niet gezeten hebben, heeft geen onverdeelde instemming gevonden; bij de ambtgenooten niet, omdat het niet aangenaam wordt gevonden elkanders arbeid te beoordeelen, bij het publiek niet, omdat men daar vreest voor de neiging om uit collegiale overwegingen de beslissingen in eersten aanleg zooveel mogelijk te bevestigen. Deze regeling is overigens geen novum: zij bestaat naar ik meen, in de Engelsche Westindische Koloniën en, naar ik zeker weet, in Suriname voor de strafvonnissen van de ommegaande rechters — leden van het Hof van Justitie. Ideaal is zij zeker niet, maar uit noodzaak, bij beperking van het rechterlijk personeel geboren, heeft zij althans het voordeel, dat thans gelegenheid bestaat om over elke zaak in twee instanties te doen oordeelen. Dat was vroeger in Curaçao met de „Hofzaken" niet het geval.

Met de wijziging van de rechterlijke organisatie is die van de rechtspleging gepaard gegaan, welke voornamelijk voor de behandeling van burgerlijke zaken van be-

lang is: de verplichte rechtsbijstand der praktizijns werd, naar men weet, afgeschaft; partijen verschijnen in persoon dan wel bij gemachtigde ter zitting, de zaak wordt niet meer bij dagvaarding, doch bij verzoekschrift aanhangig gemaakt, hetwelk, wat den materieelen inhoud betreft, slechts behoeft te bevatten, eene aanduiding van het onderwerp der vordering en wat gevorderd wordt. De Rechter bepaalt dag en uur der behandeling en roept zelf partijen met hunne getuigen en bewijsstukken op; hij mag bij de behandeling der zaak de noodige voorlichting geven haar ondervragen en zelfs opmerkzaam maken op de rechts- en bewijsmiddelen, welke zij kunnen aanvoeren. De behandeling geschiedt voor alle zaken mondeling met zoo mogelijk dadelijk uitspraak.

Praeparatoire en interlocutoire vonnissen worden niet afzonderlijk opgemaakt, doch alleen op het proces-verbaal der zitting aangeteekend.

Ziedaar enkele trekken der Curaçaosche burgerlijke rechtsvordering, met als doel eenvoudige goedkoope en snelle rechtspraak. Bij de beantwoording der vraag of dit doel bereikt is, valt te herinneren, dat het grootste deel der te behandelen civiele zaken naar haar karakter als regel niet anders zijn dan de vroegere „Kantongerechtszaken" en derhalve ook onder den ouden plooi behandeld zouden zijn volgens den vroegeren met het Moederland eenvormige Kantongerechtprocedure, waarvan het werkelijke verschil met de huidige Curaçaosche meer schijn dan wezen is: processueel toch maakt het weinig onderscheid of het introductieve stuk dagvaarding dan wel „verzoekschrift" wordt genoemd. Komt thans in Curaçao voor middelen en onderwerp van den eisch eene aanduiding van het onderwerp in de plaats, ook de inhoud van de dagvaarding voor het Kantongerecht pleegt nu eenmaal uitteraard sober te zijn, terwijl ook de oproeping door den Rechter instede van door de eischende partij niet veel verschil maakt, aangezien deze, als regel, voor de behandeling geen ander tijdstip pleegt aan te wijzen dan den gewonen dag en tijd voor de civiele zaken bestemd. De mondelinge behandeling heeft de nieuwe procedure

met de vroegere kantonale gemeen; zij gaf den Kantonrechter, wien dit in zijn aard ligt, gelegenheid te over, de meestal ondeskundige partijen door gemoedelijken raad wat op weg te helpen. Heeft de nieuwe procedure derhalve beteekenis, dan moet dit zijn voor de vroegere Hof-Rechtbankzaken, welker behandeling schriftelijk placht te geschieden. Het is jammer, dat de Curaçaosche praktijk op dit punt tot heden weinig houvast biedt, aangezien het aantal belangrijke civiele zaken, dat de laatste jaren aan het oordeel van den Curaçaoschen rechter onderworpen werd, slechts gering is. Voorzoover een oordeel mogelijk is, zou het mij willen voorkomen, dat de praktijk tot dusverre heeft uitgewezen, dat de mondelinge behandeling voor alle civiele zaken, dus ook voor die met ingewikkeld feitenmateriaal niet geschikt, is. Het zonder beperking en leiddraad heen en weer praten, het ineen vloeien van mondelinge „conclusies" en „pleidooi" verheldert het inzicht in de feiten en het rechtspunt allerminst en de neiging bestaat om tot schriftelijke debatten terug te keeren, zonder de voordeelen der strengere, meer vormelijke rechtbank procedure. Evenmin had ik den indruk, dat voor de meer ingewikkelde zaken de mondelinge procedure eene snellere afdoening verzekert dan de vroegere schriftelijke voor het Hof. Alleen het voorschrift, dat voor praeparatoire en interlocutoire vonnissen kan worden volstaan met het maken van een aanteekening op het proces-verbaal der zitting, heb ik als een voordeel gevoeld bepaaldelijk bij het opleggen van getuigenbewijs en van eeden, aangezien toch in de kantonale praktijk het schriftelijk vonnis achter het mondelinge pleegt aan te komen.

Tegenover dit betrekkelijk geringe voordeel boekt de nieuwe procedure in haar debet de volledige afschaffing van de verplichte rechtsbijstand der praktizijns, een maatregel, welke bepaaldelijk Curaçao treft, het eenige eiland, waar op het oogenblik praktizijns gevestigd zijn en waar hun bijstand onder de oude rechtsvordering voor het Hof gevorderd werd. Naast een te ver gedreven zucht tot eenvormigheid, heeft ook het kostenelement hier waarschijnlijk den doorslag gegeven. Al is er inderdaad nu en

dan door de rechtzoekenden over hooge praktizijnsrekeningen geklaagd, thans schijnt de klacht der praktizijns niet ongegrond, dat, nu een ieder bevoegd is als gemachtigde voor het Gerecht op te treden, het bij de wet geregelde ambt van praktizijn alleen verplichtingen oplegt en geen rechten schept. Op die wijze ontbreekt op den duur elke prikkel voor jongelieden, die zich tot de balie gevoelen aangetrokken, zich de kosten en moeite te getroosten om zich voor het praktizijnsambt te bekwamen; stelt men te Curaçao prijs op een rechtsgeleerden stand, en wil men vermijden, dat de behandeling van rechtszaken op den duur geheel in handen komt van onbekwame zaakwaarnemers, op wie geen toezicht mogelijk is, dan zal de huidige regeling op dit punt — althans voor Curaçao — niet ongewijzigd mogen blijven. De afschaffing van het instituut der toegewezen raadslieden — praktizijns in strafzaken — eveneens een gevolg van de zucht tot uniformiteit — hangt hiermede nauw samen. Het is thans ook voor Curaçao vrijwel regel, dat de beklaagde, ook bij de zwaarste misdrijven, elken rechtskundigen bijstand moet ontberen. Deze toestand — in tegenstelling met de behandeling der delicten voor den Krijgsraad — mag, althans op Curaçao, niet blijven bestaan: voor de beklaagden niet, doch evenmin voor den Rechter, wiens taak en verantwoordelijkheid niet weinig wordt verzwaard bij de berechting van beklaagden, die niet in staat zijn van de aan de verdediging toegekende rechten gebruik te maken. De alleensprekende rechter bovenal, die toch reeds de adviezen van zijn ambtgenooten mist, heeft behoefte aan de voorlichting eener goed toegeruste verdediging.

Overigens acht ik een oordeel over het instituut van den unus judex voor alle zaken, in hoofdzaak individueel. In het Moederland ontwikkelt zich een gelukkige middenpraktijk door de mogelijkheid civiele rechtbankzaken van minder ingewikkelden aard naar een enkelvoudige kamer te verwijzen; de politierechter vervult voor het strafrecht eenigermate dezelfde rol. De Curaçaosche regeling doet trouwens niets ander dan, door noodzaak gedwongen, met gedurfdheid de lijn van den geschetsen

middenweg doortrekken. De overweging, dat collegiale juristenrechtspraak voor de geheele kolonie Curaçao toch een onbereikbaar ideaal is, heeft er overigens waarschijnlijk toe medegewerkt, dat tot dusverre door alle leden van het Hof als alleensprekende rechters met opgewektheid eene taak aanvaard is, welke onder andere omstandigheden wellicht tot bezwaren aanleiding gegeven zou hebben. De verkregen ervaring is echter van dien aard, dat zij voor verderen uitbouw van het instituut van den unus judex gezond materiaal oplevert.

Vat ik het vorenstaande samen, dan kan het oordeel over de nieuwe justitieele hervorming in Curaçao bijna onverdeeld gunstig luiden voor de Bovenwindsche Eilanden, terwijl ook Aruba en Bonaire, die eveneens juristenrechtspraak hebben gekregen, in eigen huis, in het algemeen reden tot tevredenheid hebben. Curaçao daarentegen heeft, als gevolg van eene te vergedreven uniformiteit ten koste van hare zustereilanden, ongetwijfeld in veel opzichten ingeboet. In véle opzichten, niet in alle. Gewonnen heeft het, doordat thans op Curaçao — anders dan vroeger voor het Hof — eene behandeling in twee instanties voor alle zaken mogelijk is geworden, terwijl ook voor de leden van het Hof een werkkring is geopend met wijder perspectieven. Doch daar staat tegenover, dat voor het werk van den vroegeren ongegradueerden Kantonrechter thans vier juristen in het geweer geroepen worden, Ook de verplichte mondelinge behandeling van alle civiele zaken, vooral de besproken achteruitzetting van den praktizijnsstand met hare dadelijke gevolgen in strafzaken en de nog stiefmoederlijke inrichting van het Openbaar Ministerie, vormen ernstige schaduwzijden van het nieuwe instituut. M.i. zal het voor het Hof van Justitie, waaraan ook de taak is opgedragen als „Commissie van Wetgeving" den Gouverneur te dienen van advies over onderwerpen van legislatieven aard en waarin ook de gereorganiseerde rechtspraak meer dan eens een punt van bespreking heeft uitgemaakt, eene aantrekkelijke taak zijn zijne aandacht te richten op de vraag, in hoeverre het mogelijk zal zijn met behoud van het goede, dat

de nieuwe toestand den anderen eilanden geschonken heeft, aan de belangen van het hoofdeiland op justitieel gebied meer recht te doen wedervaren.

De oeconomische en commercieele opbloei, welke Curaçao thans beleeft en welke dit eiland maken tot een haven van internationale beteekenis, stellen ook aan de rechtsbedeeling daar op den duur bijzondere eischen.

Paramaribo, 1924.

DE KOLONIALE STATEN EN DE BELANGEN VAN DEN GROOTEN LANDBOUW IN DE LANDBOUWKOLONIE SURINAME

DOOR

MR. DR. C. F. SCHOCH
(Oud-lid der Koloniale Staten van Suriname)

Er is de laatste weken groote ontroering gewekt bij allen in Nederland, die belangen in de kolonie Suriname hebben te behartigen of zich uit zuivere belangstelling met die kolonie bezighouden. Daar is in Suriname iets gebeurd, waaraan men in onze gematigde luchtstreek niet anders dan met verbazing en ergernis denken kan en men vraagt zich af: wat helpen alle pogingen om de kolonie op te heffen uit den tragischen toestand, waarin zij zich bevindt, indien de wettelijke vertegenwoordiging van de Surinaamsche bevolking die pogingen tegenwerkt of met onbegrijpelijke lichtvaardigheid afbreekt, wat zij kort te voren mede hielp opbouwen. En men denkt met groote ongerustheid aan plannen en voorstellen om die volksvertegenwoordiging meer invloed op het bestuur der kolonie te geven en Suriname in de praktijk meer autonoom te maken, dan zij nu is.

Wat mij aanleiding geeft het bovenstaande neer te schrijven, is het gebeurde op 7 Januari jl., toen de Koloniale Staten met 7 stemmen tegen 4 stemmen verwierpen eene ontwerp-verordening genoemd: „Steunverleening 1924 aan cacao- en koffieondernemingen".

Tot recht begrip van de zaak dient de geschiedenis in het kort te worden aangegeven.

Reeds sedert jaren wordt in de landbouwkolonie Suriname de klacht geuit, dat de cultuur van stapelproducten op de ondernemingen te zwaar belast wordt. Voor

den aanvoer van contractarbeiders moest jaren lang door de ondernemingen $^{3}/_{5}$ van de kosten worden betaald. Het overige werd uit eene Regeeringsinstelling, het Immigratiefonds, geput, dat door, van Regeeringswege uitgegeven, leeningen in Nederland zijn kapitaal verkreeg. Bovendien moeten de ondernemingen aan allerlei eischen ten aanzien van ruime en sanitaire arbeiderswoningen voldoen, een hospitaal onderhouden, bijdragen in de kosten van den geneeskundigen dienst, een zeker akkergeld betalen, benevens eene grondrente voor in den tijd der mislukte bacovencultuur door het Koloniaal Gouvernement betaalde kosten.

Na het verschijnen van het rapport van het Suriname Studie Syndicaat in 1920 werd in de plaats van de verplichte gedeeltelijke betaling van de aanvoerkosten eene regeling in het leven geroepen, bepalende, dat voor elken werkdag van een gecontracteerden immigrant door den werkgever 15 cent aan het Immigratiefonds moest worden vergoed.

Onder al die opgelegde lasten gaan de cacao- en koffieondernemingen de laatste jaren zwaar gebukt, omdat de toestand van die cultures allesbehalve schitterend is. Sedert het begin van deze eeuw moest voortdurend de strijd aangebonden worden tegen de den cacaoboom teisterende ziekten of insecten. Was de eene aanval schijnbaar overwonnen, dan kwam een ander de gemoederen weder verontrusten, zoodat menige cacaoplantage in de laatste 20 jaren is verlaten of wel omgezet in eene koffieonderneming. Daarbij kwam ten slotte de vrijwel onverkoopbaarheid van het product, doordat er geen vraag op de wereldmarkt was en hoeveelheden cacao geruimen tijd te New York en te Amsterdam moesten worden bewaard. De koffiecultuur had niet geheel dezelfde lotgevallen, omdat in de oorlogsjaren mooie prijzen werden gemaakt en niet zoovele ziekten den koffieboom teisterden. Allerwege werd dan ook koffie aangeplant, de soort veredeld en de bereiding verbeterd. De daling in prijs in de laatste jaren maakte echter de exploitatie voor de ondernemingen jaarlijks tot een belangrijk verlies en zij kwamen steeds dieper in de schuld.

Deze wanhopige toestand leidde eindelijk in 1923 de belanghebbenden bij die cultures in Nederland tot eene gezamenlijke actie. Uit den nood werd de eendracht geboren en men wendde zich tot de Regeering met het dringend en gedocumenteerd verzoek om verlichting van de lasten, die drukten op een bedrijf, waarop geregeld moest worden bijgepast.

De Minister van Koloniën gevoelde geen vrijheid om thans wijziging te brengen in de bestaande regelingen, maar verkreeg de overtuiging, dat er toch iets moest worden gedaan en vroeg daarom het oordeel van den Gouverneur over eene steunverleening in de crisis, die de landbouw doormaakte, door over de jaren 1923 en 1924 aan de cacao- en koffieplantages kwijtschelding te verleenen van de vergoeding van 15 cent per werkdag, die de ondernemingen voor immigranten hebben te betalen. De Minister verzocht daarbij tevens het gevoelen van de Koloniale Staten ter zake in te winnen.

De Gouverneur gaf hieraan uitvoering en op den 27en December 1923 verklaarden de Koloniale Staten met 9 van de 11 in de kolonie aanwezige en ter vergadering tegenwoordige leden zich voor dezen maatregel, mits het achterstallige over vorige jaren zou worden aangezuiverd. Van de twee tegenstemmende leden meende één zich in beginsel te moeten verzetten tegen kwijtschelding van de verschuldigde bijdrage, doch wel te zijn vóór een te verleenen uitstel van betaling, desnoods verdeeld over 10 jaren. Het andere lid stemde tegen, omdat de voorgestelde maatregel geen duurzame verbetering in den toestand der ondernemingen zou brengen. Doeltreffende hulp zou alleen geboden worden, indien bv. de betaling van de verschuldigde belastingen gedurende vijf jaren zou worden opgeschort.

De Gouverneur van Suriname, Baron van Heemstra, kon zich met deze meening van de Koloniale Staten geheel vereenigen en de Minister van Koloniën vond daarin vrijheid bij nota van wijzigingen in het wetsontwerp tot vaststelling van de Koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor 1924 de noodige voorzieningen te tref-

fen, die Zijne Excellentie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal toelichtte op eene zoo duidelijke wijze, dat die, naar mijne meening, voor de volledigheid hier dient weergegeven.

De Minister schreef den 27en Maart 1924 aldus:

„De sterke daling in de laatste jaren van de verkoopprijzen van „cacao en koffie, inzonderheid verband houdende met de door de „gevolgen van den wereldoorlog ongunstig beinvloede koop-„kracht van groote groepen consumenten van die landbouw-„voortbrengselen, heeft in steeds toenemende mate het in gang „houden bemoeilijkt van de, op enkele weinige uitzonderingen na, „niet-kapitaalkrachtige ondernemingen in Suriname, waarop „bedoelde producten worden geteeld".

„Reeds is van een tiental ondernemingen van dien aard de ex-„ploitatie gestaakt, terwijl, als de omstandigheden niet spoedig „veranderen, het bereids tot het uiterste ingekrompen bedrijf op „het meerendeel der overige koffie- en cacao-plantages niet lang „meer zal kunnen worden voortgezet.

„Het behoeft geen betoog, dat staking van die bedrijven nood-„lottige gevolgen zou dragen, zoowel door deneconomischen toe-„stand en voor den stand der geldmiddelen van de kolonie, als „voor de toekomst van het gewest.

„Teneinde aan de kolonie het behoud van de onderhavige „landbouwondernemingen te verzekeren, zag het Koloniaal Be-„stuur zich voor de noodzakelijkheid geplaatst voorzieningen te „overwegen, die er toe zouden kunnen leiden, dat, in afwachting „van eene blijvende verbetering in de marktpositie van koffie en „cacao, ten aanzien waarvan bereids enkele, zij het wellicht nog „zwakke aanwijzingen zijn te bespeuren, in den last der geldelijke „bezwaren voor de betrokken ondernemingen eenige verlichting „komt.

„Tot de dienaangaande tusschen den Gouverneur en den on-„dergeteekende gevoerde gedachtenwisseling heeft rechtstreeks „aanleiding gegeven een ten vorigen jare ingekomen verzoek van „een aantal belanghebbenden hier te lande bij Surinaamsche cul-„tuurondernemingen. Bij dat verzoek werd aangedrongen op eene „herziening van de op de productiekosten bij het plantagebedrijf „in de kolonie van invloed zijnde landsheffingen en regelingen be-„treffende immigratiekosten, in dien zin, dat de daardoor op de „kostprijzen van het product uitgeoefende druk zou worden ver-„minderd, alsmede op de totstandbrenging, in afwachting van

„zoodanige herziening, van tusschentijdsche maatregelen, die „reeds dadelijk ten aanzien van de door de tijdsomstandigheden ge- „boden noodzaak, om tot verlaging van de productiekosten van „koffie en cacao te geraken, nuttig effect zouden sorteeren.

„In verband met den huidigen benarden toestand van 's Rijks „geldmiddelen heeft de ondergeteekende bij de evenbedoelde ge- „dachtenwisseling op den voorgrond moeten stellen, dat wanneer „voorzieningen van dien aard gepaard zouden gaan met derving „van inkomsten van de Kolonie, slechts dan uitzicht zou bestaan „op medewerking van het Opperbestuur, indien elders op de be- „grooting reëele compensatie voor zoodanige inkomstenderving „zou worden gevonden, m. a. w. als uit dien hoofde geene nieuwe „lasten op 's Rijks schatkist zouden worden gelegd.

„De Landvoogd heeft, in aansluiting hieraan, in overeenstem- „ming met de Koloniale Staten zich er voor uitgesproken om, af- „gezien van hetgeen te zijner tijd zal worden beslist ten aanzien „van eene principieele herziening van het voor deplantagebedrijven „in het algemeen geldend samenstel van landsheffingen enz. als „hiervóór bedoeld, voor het tegenwoordige de koffie- en cacao- „ondernemingen tegemoet te komen langs den weg van eene tij- „delijke staking der inning van één der ten bate van de geldmid- „delen van het Immigratiefonds komende betalingen wegens de „tewerkstelling op die ondernemingen van door bemiddeling van „dat Fonds aangevoerde immigranten. Het ligt namelijk in de be- „doeling, dat de betrokken werkgevers zullen worden vrijgesteld „van de betaling der ingevolge de koloniale verordening van 10 „December 1920 (Gouvernementsblad N°. 102) verschuldigde ver- „goeding aan het Fonds over 1923 en 1924, ten bedrage van vijf- „tien cent per werkdag, voor elken zoodanigen arbeider, met dien „verstande nochtans, dat zulks ten aanzien van achterstallige be- „talers van die vergoeding alleen dan zal geschieden, als het ver- „schuldigde over voorafgaande betalingstijdperken alsnog binnen „bekwamen tijd aangezuiverd wordt.

„De heffingen, welke rechtstreeks ten bate komen van de Ko- „loniale kas, worden op die wijze niet aangetast, terwijl mede ver- „meden wordt eene executie van de plantages ter zake van be- „doelde schuld, welke, zooals de Landvoogd bericht, onder de be- „staande omstandigheden vrijwel gelijk zou staan met het doen „verdwijnen van die landbouwondernemingen als zoodanig.

„De uit de voorschreven voorziening voortvloeiende inkom- „stenderving van het Immigratiefonds wordt becijferd op „*f* 150.000.— over 1923; rekening houdende met de geldelijke ge-

„volgen voor de inkomsten van het Fonds van de „hiervóór ver-
„melde verplichting tot aanzuivering van achterstallige betalin-
„gen door hen, die onder de onderhavige regeling vallen, zullen
„die inkomsten in 1924 slechts met ƒ 50.000.— terugloopen.

„Aan het navolgende dient nochtans aandacht te worden ge-
„geven. In afwachting van de uitgifte van eene nieuwe koloniale
„geldleening ten behoeve van de immigratie, waardoor mede de
„nadeelige bedrijfssaldi van het Immigratiefonds sedert de laat-
„ste leening tot vereffening zullen geraken, worden uit de kolo-
„niale kas jaarlijks bedrijfsvoorschotten aan het Fonds verstrekt,
„met welke uitgaven op de begrooting rekening wordt gehouden
„(vgl. artikel 77 van de begrooting voor 1923 en artikel 78 van
„het wetsontwerp). Door de hiervóór bedoelde inkomstenderving
„van het Fonds zou uit de onderhavige voorziening ten behoeve
„van de cacao- en koffieondernemingen zijdelings eene bezwaring
„van de koloniale begrootingen voor 1923 en 1924 tot de voor-
„melde bedragen veroorzaakt worden, ware het niet dat in de
„uitgaven van het Fonds van die jaren eene zoodanige beperking
„is en zal worden bereikt, dat verzwaring van den uit bedoelden
„hoofde op de begrooting rustenden druk uitgesloten zal zijn.

„In dit verband komt het gewenscht voor om reeds thans,
„voor zooveel namelijk de begrooting voor 1924 betreft, met de
„uitkomsten van die beperking van uitgaven rekening te houden.
„Daarom wordt bij de onderhavige Nota van Wijzigingen de ra-
„ming van het bij artikel 78 uitgetrokken krediet voor „Voorschot-
„ten uit de Koloniale kas aan het Immigratiefonds" met ƒ 50.000.—
„verminderd. Tevens worden bij deze Nota de wijzigingen voorge-
„steld, die in de als begrootingsstuk No. 4 gedrukte „Raming der
„opbrengst van de middelen en inkomsten van de kolonie Suri-
„name voor het dienstjaar 1924" dienen te worden aangebracht.

„De overeenkomstige, elkander compenseerende wijzigingen,
„in de begrooting voor 1923 aan te brengen, zullen aan de orde
„worden gesteld bij het in den loop van dit jaar in te dienen wets-
„ontwerp voor de regularisatie van die begrooting".

Op grond van de in December 1923 te dezer zake met de Koloniale Staten verkregen overeenstemming en de daarna, in verband daarmede, in de Koloniale begrooting door de Regeering gemaakte wijzigingen, welke de goedkeuring van de Staten-Generaal hadden verkregen, diende de waarnemende Gouverneur Mr. L. J. Rietberg, den 11en Augustus 1924 bij de Koloniale Staten eene ont-

werp-verordening in, om de tijdelijke vrijstelling in legalen vorm te doen vastleggen.

In het eindverslag, daarop door de Koloniale Staten den 15en November 1924 uitgebracht, verwees men naar de te dezer zake gevoerde beraadslagingen en verklaarde op hetzelfde standpunt te blijven staan, als destijds aangegeven. Dus 9 van de 11 leden van de Koloniale Staten waren en bleven voor de voorgestelde kwijtschelding.

Toen de ontwerp-verordening den 7en Januari jl. in openbare vergadering door de Koloniale Staten werd behandeld, dus nog geen twee maanden, nadat zij een gunstig eindverslag hadden uitgebracht, werd de voordracht — mirabile dictu — met 7 stemmen tegen en 4 stemmen voor verworpen. Vijf van de 11 Statenleden waren dus in zeven weken tijds absoluut van meening veranderd.

De motieven, welke voor die frontverandering werden aangevoerd, waren eensdeels, dat het voorstel niet ver genoeg ging en slechts een lapmiddel was, zooals men zeide, waarmede de noodlijdende plantages niet geholpen waren, terwijl afdoende hulp aan de plantages noodzakelijk was, anderdeels, dat de koffieprijs momenteel hoog was, en de plantages steun dus niet meer noodig hebben, omdat zij thans weder geld verdienen.

Beide motiveeringen getuigen helaas van de verregaande kortzichtigheid en het gebrek aan kennis bij de aldus tegenstemmende leden der Koloniale Staten, ten opzichte van de zaak, waarover zij geroepen waren te oordeelen.

Wat het niet afdoende zijn der voorgestelde regeling betreft, de heeren hadden, na hetgeen ten deze reeds was voorgevallen, in afwachting van eene betere en definitieve regeling ten minste reeds kunnen aanvaarden, wat door het Koloniaal Bestuur, na overleg met de Nederlandsche Regeering werd aangeboden. En ten aanzien van den hoogen koffieprijs konden de heeren weten, dat door het gebrek aan oogst — door de groote droogte van einde 1923 en begin 1924 zou een groot deel van den oogst 1924 toch eerst in 1925 geplukt worden — het in eenige mate voordeel hebben van den hoogen koffieprijs uitgesloten was en dat zelfs één of twee jaren van hooge prij-

zen voor de meeste plantages nog niet veel anders zou beteekenen dan een zich herstellen van den ernstigen toestand, waarin de ondernemingen zijn geraakt ten gevolge van de zeer lage prijzen, welke de laatste jaren gegolden hebben.

Het is hoogst betreurenswaardig te achten voor de kolonie, dat het vertegenwoordigend college thans eene afwijzende houding heeft aangenomen tegenover de door Regeering en Koloniaal Bestuur aan de kolonie geboden steun. De leden van de Koloniale Staten, al zijn dan slechts enkelen van nabij met den zoogenaamd grooten landbouw, de teelt van stapelprodukten, bekend, kunnen en moeten toch allen weten hoe zwaar de landbouwondernemingen in de laatste jaren gebukt zijn gegaan onder den druk der omstandigheden en hoe het een eerste eisch is voor eene wederopleving van onze zuivere landbouwkolonie, dat de cultures weder profijt gaan opleveren. En ook kunnen en moeten zij weten, dat er nog jaren voorbij zullen gaan, voordat er weder van bloeiende cultuurondernemingen zal kunnen sprake zijn, terwijl op bloei niet te rekenen valt, tenzij de lasten verlicht worden.

Nu was de voorgestelde maatregel natuurlijk slechts een tijdelijk hulpmiddel, maar daarmede werd een eerste stap gezet op een weg, die leiden moet tot grondige herziening van het geheele stelsel van lasten, afkomstig uit een tijd, toen eene vreemde mogendheid hare eischen stelde ten aanzien van de behandeling en verzorging van hare Britsch-Indische onderdanen en die eischen kracht bijzette door den stok achter de deur.

De aan de ondernemingen opgelegde verplichting om een deel der aanvoerkosten van de immigranten te betalen is, naar mijne meening geheel uit den tijd. De kolonie moet die kosten dragen, want zij voert niet meer voor een korten tijd (5 jaar) gecontracteerde arbeïders aan, maar aanstaande kolonisten. Zoolang het Koloniaal Bestuur zich niet zoo zeer op kolonisatie van de Britsch-Indiërs en Javanen toelegde, kon het standpunt verdedigd worden, dat de immigratie grootendeels ten voordeele van de cultuurondernemingen geschiedde. Dit is echter onjuist sedert het Koloniaal Bestuur vestigings-

plaatsen op allerlei punten van de kolonie heeft doen aanleggen en daarmede als 't ware de immigranten uitnoodigt om na afloop van hun dienstverband zich als vrije kolonisten te vestigen, hun daarbij nog vrijdom van allerlei lasten gevende en *f* 100.— premie, als zij afstand doen van het recht op terugvoer. De ondernemingen krijgen nu de immigranten, leeren hun den landbouw, die voor Suriname geëigend is, worstelen met hen de acclimatisatieperiode door en staan hen, na een paar jaar, aan de koloniale maatschappij af, als in de kolonie ingeburgerde, voor kolonist geschikte menschen, die hun deel zullen betalen aan de opbrengst der koloniale middelen, en door hun arbeid mede zullen werken om de kolonie tot den zoo gewenschten bloei te doen komen.

De ondernemingen hebben een paar jaar het voordeel van de immigratie, de kolonie zelve heeft er vele jaren lang het profijt van.

Het telkens door mij van kapitaalkrachtige in Nederlandsch-Indië werkende maatschappijen en personen vernomen bezwaar tegen het vestigen in Suriname van eene onderneming is, dat men door de opvattingen van de Koloniale Staten in de kolonie geen bedrijfszekerheid heeft.

De beslissing van 7 Januari 1925 heeft die meening weder krachtig voedsel gegeven en juist, nu van verschillenden kant, in verband met het verblijf van Gouverneur van Heemstra in Nederland, ernstig aan proefnemingen in de kolonie gedacht wordt, het crediet van de kolonie een stevigen stoot omlaag gegeven en de vraag opnieuw doen rijzen, wat men heeft aan een vertegenwoordigend lichaam, dat zulke besluiten neemt.

Het is te hopen, dat de Gouverneur, gesteund door den Minister van Koloniën, een middel zal weten te vinden om de in uitzicht gestelde vrijstelling toch werkelijkheid te doen worden.

In het Maartnummer van de West-Indische Gids heeft de Heer D. Coutinho in zijne studie, getiteld „Schorsing van Koloniale Verordeningen" op dezelfde gevaren gewezen, waar hij een schorsingsrecht van de Kroon zonder termijnbepaling bedenkelijk achtte om de daardoor

geschapen onzekerheid in de wetgeving. Terecht schreef hij: „iedere zakenman wenscht *zekerheid*, niemand zal kapitaal steken in een land, waar één ondoordachte Regeeringsdaad, zelfs na langen tijd, hem onherstelbare schade zal kunnen berokkenen". En aan het slot van zijn artikel laat de Heer Coutinho, op wiens oordeel ik altijd prijs heb gesteld, zich aldus uit: „maar wat een goed en wijs Bestuur wèl vermag, is alle hinderpalen uit den weg ruimen welke den opzet en den voortgang van ondernemingen kunnen verhinderen of belemmeren, en zoodanige wettelijke regelingen te maken, waardoor het kapitaal, dat zijn weg naar dit land zoekt, worde aangemoedigd en *vooral niet afgeschrikt.*"

Dat onderschrijf ik volkomen. De Heer Coutinho zag in zijn geval, door zijn onderwerp, uitsluitend naar de Nederlandsche Regeering. Ik pas hetzelfde toe, om dezelfde redenen, op het college der Koloniale Staten. Caveant consules, dat ook de buitenlanders omtrent de macht, die in de kolonie de wetgevende bevoegdheid uitoefent eenstemmig gunstig oordeelen.

Waar ik mijn levensarbeid geef aan pogingen om den bloei van de kolonie te bevorderen, acht ik mij gerechtigd vrijuit mijne meening ten deze te uiten.

Amsterdam, 10 Maart 1925.

DE ONDERNEMERSRAAD VOOR SURINAME

DOOR

MR. DR. C. F. SCHOCH

Reeds sedert vele jaren heeft er bij de inwoners van Nederland, die belangen hadden in Suriname, eene behoefte bestaan om zich te vereenigen en gemeenschappelijk hunne belangen bij de Regeering en zoo noodig bij het Koloniaal Bestuur voor te staan. Dat bleek gewenscht omdat in Suriname zelf op die belangen niet altijd zoo werd gelet, als hier te lande wel noodig bleek.

En in Nederland zelf was na de afschaffing van de slavernij in 1863 de kring van belanghebbenden zeer klein geworden en, daarmede in overeenstemming, de algemeene belangstelling zeer gedaald.

In de vorige eeuw werd daarom in Nederland opgericht de „Vereeniging voor Suriname", welke vereeniging getracht heeft allerlei nuttigs voor de kolonie tot stand te brengen.

Gebrek aan belangstelling in verband met den treurigen economischen toestand, waarin Suriname in de eerste decade van deze eeuw geraakte, bracht de Vereeniging kort voor den grooten oorlog tot haar einde.

De behoefte aan samenwerking bleef echter bestaan en telkens werden daarna pogingen gedaan en besprekingen gevoerd tusschen belanghebbenden en belangstellenden om iets goeds voor de kolonie tot stand te brengen.

Naast het officieele, van Regeeringswege in 1911 ingestelde, onderzoek, dat aanleiding gaf tot het bekende rapport van de Commissie Bos, noem ik hier het op initiatief van Gouverneur Staal in het leven geroepen Suriname Studie Syndicaat, dat eveneens een zeer belangrijk rapport in 1919 het licht deed zien, nadat de kolonie door

een 3-tal heeren, de heeren J. S. C. Kasteleyn, B. J. Kluvers en E. Snellen bezocht was.

In 1923 wendden zich de in Nederland wonende belanghebbenden bij de Surinaamsche cultures tot den Minister van Koloniën om verlichting van lasten voor de cacao- en koffieondernemingen, welke door allerlei oorzaak dreigden te gronde te gaan. Men verzocht destijds o. m. om afschaffing van de op de productiekosten drukkende betaling van immigratiekosten en verschillende belastingen en vervanging van een en ander door uitkeering aan het Gouvernement van winsten boven een behoorlijk rendement van het in de ondernemingen gestoken kapitaal. Dit gezamenlijk optreden en aantoonen van den onhoudbaren toestand had tot gevolg, dat zoowel de Minister van Koloniën als het Koloniaal Bestuur en de Koloniale Staten van oordeel waren, dat het gewenscht was de bedoelde ondernemingen gedurende de jaren 1923 en 1924 van de verplichting tot betaling van de verplichte betaling van 15 cent per werkdag voor elken onder contract arbeidenden immigrant vrij te stellen.

Er bestond echter geen vast verband tusschen de belanghebbenden in Nederland. Alleen de nood der omstandigheden bracht hen zoo nu en dan bij elkander.

Het is de verdienste van Gouverneur van Heemstra, dat in dien toestand wijziging is gekomen. In overeenstemming met de herhaaldelijk door Minister de Graaff uitgesproken meening, dat particulieren voor moeten gaan en de Regeering dan steunend zal willen optreden — eene meening, die ik niet onderschrijf voor Suriname, na al de fouten, die daar in de laatste zestig jaren zijn gemaakt — meende Baron van Heemstra, dat de Surinaamsche belanghebbenden zich vast aaneen moesten sluiten om op die wijze hunne gemeenschappelijke belangen te kunnen verdedigen en bevorderen. Men had daarbij een aantrekkelijk voorbeeld in de ten behoeve van Nederlandsch-Indië in de laatste tientallen jaren tot stand gekomen organisaties. Vooral trok de aandacht, hetgeen de Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië onder leiding

van zijnen eminenten voorzitter Prof. Mr. W. M. F. Treub had kunnen tot stand brengen.

Overleg met den heer Treub toonde de mogelijkheid en wenschelijkheid aan om, wat in deze richting voor Nederlandsch-Indië was tot stand gebracht, al zou het dan op veel bescheidener schaal plaats hebben, ook voor Suriname te organiseeren. Mr. Treub verklaarde zich bereid de leiding van een dergelijk lichaam eventueel op zich te willen nemen.

Op den 25sten October 1924 had onder leiding van baron van Heemstra in het Scheepvaarthuis te Amsterdam eene eerste vergadering van belanghebbenden en belangstellenden in Suriname plaats. In die vergadering werd in het algemeen de wenschelijkheid tot oprichting voor Suriname van een lichaam als de Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië uitgesproken en eene Commissie van vier personen aangewezen om de zaak verder voor te bereiden.

Die Commissie bestond uit de Heeren Mr. Dr. C. F. Schoch; J. van Hasselt, Directeur van den Kon. West-Indischen Maildienst; Mr. Dr. J. Versteeg, mede-eigenaar van de suikerfabriek Rust en Werk en eigenaar van plantage Johannesburg en J. S. C. Kasteleyn, leider van het Suriname Studie Syndicaat.

Nadat deze Commissie een onderhoud had gehad met Mr. Treub, waarbij bleek, dat het Secretariaat van den Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië zich wel mede wilde belasten met de werkzaamheden voor een Ondernemersraad voor Suriname, werden ontwerp-Statuten samengesteld en een ontwerp Huishoudelijk Reglement.

In eene vergadering, op den 24sten Februari 1925 opnieuw in het Scheepvaarthuis te Amsterdam gehouden, waren vertegenwoordigd de bij de cultures, den handel, de scheepvaart, het bankwezen, de goud- en de balata-industrie betrokken lichamen en personen. In die vergadering werden de Statuten en het Huishoudelijk Reglement vastgesteld en werd aldus de Ondernemersraad voor Suriname in het leven geroepen.

Tot Voorzitter werd benoemd Prof. Mr. M. W. F. Treub, tot leden van het Algemeen Bestuur Mr. Dr. C. F. Schoch, als Hoofddirecteur van De Surinaamsche Bank, de heeren J. van Hasselt en Mr. Dr. J. Versteeg, boven reeds genoemd, J. J. van Dam, directeur van de Curaçaosche Handel Maatschappij, J. G. von Hemert, commissaris van de N. V. Exploitatie M. „Pepita", L. A. Insinger, Directeur van de Cultuur Mij, O. S. Knottnerus, directeur van de Nederlandsch-Indische Gas Mij., en G. B. Overeynder, directeur van de Balata Compagnie „Suriname".

In het Dagelijksch Bestuur werden gekozen de heeren Schoch, van Hasselt, Versteeg en Overeynder, terwijl ten slotte Mr. Dr. C. F. Schoch werd benoemd tot plaatsvervangend voorzitter.

Blijkens de Statuten heeft de vereeniging ten doel de bevordering van de maatschappelijke belangen van de in Suriname werkende ondernemingen en bedrijven.

Men heeft ernstig overwogen of men nu reeds samenwerking zou zoeken met Curaçao en den Raad zou noemen Ondernemersraad voor West-Indië. Voorshands is men daartoe nog niet overgegaan, omdat de belangen van Suriname en Curaçao op 't oogenblik nog te veel uiteen loopen en Suriname alle belangstelling eischt om uit de malaise te geraken, terwijl het Curaçao, dank zij den uitgebreiden arbeid aldaar van de Kon. Petroleum, wat het hoofdeiland betreft, vrij goed gaat.

Als middelen om het doel te bereiken, noemen de Statuten:

a. het vormen van een permanent centraal instituut, hetwelk het middelpunt zal zijn van gedachtenwisseling over en bestudeering van vraagstukken die de belangen van de in Suriname werkende ondernemingen en bedrijven betreffen;

b. het houden van besprekingen, het richten van adressen tot de bevoegde autoriteiten, het verspreiden van geschriften en alle andere wettige middelen, die aan dit doel bevorderlijk kunnen zijn'

Gewone leden kunnen zijn in Nederland, Suriname of

elders gevestigde naamlooze vennootschappen, handelsvennootschappen onder firma en personen, welke ondernemingen van landbouw, industrie, handel, scheepvaart of verkeer in Suriname uitoefenen, benevens rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van zulke vennootschappen of personen. Buiten Nederland gevestigde gewone leden moeten zich in Nederland doen vertegenwoordigen door een gevolmachtigde, die zelf gewoon of buitengewoon lid der vereeniging moet zijn; van dergelijke machtiging wordt kennis gegeven aan den Voorzitter. Wordt aan de verplichting tot aanwijzing van een vertegenwoordiger niet voldaan, dan worden aan het niet vertegenwoordigde lid geen convocatiën gezonden.

Buitengewone leden kunnen zijn in Nederland, Suriname of elders gevestigde rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen, die de bevordering van landbouw, industrie, handel, scheepvaart of verkeer in Suriname bedoelen. Het buitengewoon lidmaatschap kan ook anderen dan in de vorige zinsnede bedoeld, zoowel rechts- als natuurlijke personen, door het Algemeen Bestuur worden aangeboden.

Als eerste buitengewone leden traden reeds toe:

de West-Indische Kamer, het Suriname Studie Syndicaat en het Bureau voor Handelsinlichtingen te Amsterdam.

Het lidmaatschap wordt op verzoek van het adspirant-lid verkregen door besluit van het Dagelijksch Bestuur.

Het Algemeen Bestuur bestaat uit den Voorzitter en ten minste acht leden. Deze laatsten worden uit de gewone leden gekozen door de algemeene vergadering voor den tijd van drie jaren.

De Voorzitter van de Vereeniging wordt door het Algemeen Bestuur gekozen, al dan niet uit de gewone leden.

Een belangrijke bepaling der Statuten is nog, dat de leden door de besluiten van de vereeniging of van haar organen niet in hun vrijheid van handelen worden beperkt dan voor zoover zulks uit de Statuten blijkt.

Een gemeenschappelijk krachtig optreden, waar dit noodig zal blijken, kan niet anders dan de koloniale ge-

meenschap ten voordeele strekken. Er is nu lang genoeg gediscussieerd hoe de kolonie zou moeten worden vooruitgebracht, maar het bleef bij de discussies en bij de rapporten.

Nederlandsch-Indië trekt alle aandacht van de kapitaalkrachtige lichamen in Nederland en men laat Suriname gaarne over aan de kapitalisten van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, zooals blijkt uit den Amerikaanschen arbeid bij de bauxiet- en de goudontginning, bij de proeven voor katoenaanplant en possontree-exploitatie voor papierbewerking. Ook Duitsche kapitalisten zullen zich, naar verluidt, binnenkort sterk met de kolonie gaan bezig houden.

Het is echter voor Nederland van belang, n'en déplaise de enkele menschen, die luide eene andere meening verkondigen, dat *Nederlandsch Guyana* met een Nederlandsch sprekende en naar Nederland georienteerde bevolking, met Nederlandsche wetgeving en Nederlandsch bestuur, ook *Nederlandsch* blijve. Dat blijft voor Nederland niet alleen eene eerezaak, maar zal, mits in goede banen geleid, op den duur, naar mijne vaste overtuiging, zelfs een voordeel voor Nederland's schatkist worden, hoe zonderling dit op 't oogenblik velen in de ooren zal klinken.

De Ondernemersraad voor Suriname zal in die richting zeker veel en goed werk kunnen doen.

Amsterdam, 9 Maart 1925.

NOTE ON AN OLD BILL OF LADING FROM SURINAM

BY

THOMAS E. PENARD

The early commerce between Surinam and New England was hampered by restrictions imposed by the *States-General* in 1682, but owing to the difficulty of transporting from Europe the horses so much needed by the planters, an illicit trade with Boston, Rhode Island, and New Netherland was smiled upon by the authorities in Surinam, contrary to the regulations of the *West India Company*. This commerce was permitted to flourish until 1696, when the directors of the *Geoctroieerde Societeit van Suriname* prohibited all foreign trade. Upon protest from the governor the ban was lifted, permitting the importation of horses, cows and other live stock, and food products, and the exportation of molasses, rum, and wood. In 1699 the lid was again put on, but was removed in 1704, restricting foreign exportation, however, to molasses, rum, and Dutch manufactured goods.

The writer has in his collection an old bill of lading of goods shipped by Isaac Royall to Benjamin Gallup of Boston. It is dated Surinam, May 15, 1703, and is interesting because it was made out before the restrictions were removed, and because it specifies at least one commodity, i. e. pickled limes, not before mentioned, I believe, among permissible exports.

The old handwriting is not always very clear, but so far as I am able to decipher it the document reads:

> Shipped by the grace of God in good Order, and well Conditioned by *Isaac Royall* in and upon the good Ship called the *Hanah* whereof is Master for the present Voyage

John Green and now ridding at Anchor in the *Riuer of Surinam* and by God's Grace bound for *Boston In new england* — to say — *aleuen* [eleven] *hhds One terce and three barrells of malasses one barrell and half of pickled limes aleuen buckanears* [?] *one Cerbyen* [Carbine] *two pestells* [pistols] *two hundred and fifty nine Eyorn* [Iron] *hups* [hoops] being marked and numbred as in the Margent, and are to be delivered in the like good Order and well Conditioned at the aforesaid Port of *Boston* (the danger of the Seas only excepted) unto *mr. Benjaman Gallup marcht. In Boston* or to *His* Assigns, he or they paying fraight for the said goods *Sixtean pounds tenn Shillings for the hoell* [whole] with Primage and Avarage accustomed. In witness whereof the Master or Purser of the said Ship hath affirmed to *two* Bills of Lading all of this tenor and date, the one of which *two* Bills being accomplished the other *one* to stand void. And so God send the good Ship to her desired Port in safety. Amen. Dated in *Surinam Maye the 15th 1703.*

The Number and Weight of the hoops Unknown to John Green.

Preserved in the Greenough collection in the library of the Massachusetts Historical Society, there is an invoice of the same shipment of goods to Benjamin Gallup. It bears the same date as the bill of lading, and is signed „I. Royall" with a cross after the name, indicating that Mr. Royall was not able to sign his name himself. In this invoice we find further details in regard to the quantities, and also the values placed on the separate items, as follows:

		Guildrs Stirs
aleuen hhds of Malasses Contan. 1121 Gall[s].		
One terce of ditto *qt*	65	
three barrells of ditto *qt*	95	
Makes In the Whole 1281 gallons at 8st		*f 512 ; 8*
to the Caske		*f 120 ; 0*
the Custom one [on[*ditto at 2 1/2 p. Cent*		*f 012 ; 10*
aleuen Buckanears at 12 guilders p. ps.		*f 132 ; 0*
one Cerbien [Carbine] *and two pestells* [pistols] .		*f 015 ; 0*
Two hundred and fifty nine Iorn [Iron] *huppes* [hoops] *qt. 1295 lb. at 2 stiuers p*[s]		*f 129 ; 10*
		f 921 ; 8

SHipped by the grace of God in good Order, and well Conditioned by Isaac Royall in and upon the good Ship called the Hanah whereof is Master under God for this present Voyage John Green and now riding at Ancher in the Reuer of Surinam and by God's Grace bound for Boston [illegible] to say [illegible] One [illegible] and three barrells of malasses one barrell and half of pickled [illegible] [illegible] two hundred and fifty [illegible]

BG

being marked and numbred as in the Margent, and are to be delivered in the like good Order and well Conditioned at the aforesaid Port of Boston (the danger of the Seas only excepted) unto Mr. Benjaman Gallup [illegible] Boston or to His Assigns, he or they paying fraight for the said goods Sixtean pounds [illegible] Shillings for the [illegible] with Primage and Avarage accustomed. In witness whereof the Master or Purser of the said Ship hath affirmed to two Bills of Lading all of this tenor and date, the one of which two Bills being accomplished, the other one to stand void. And so God send the good Ship to her desired Port in safety. Amen. Dated in Surinam Maye the 15: 1702

The Number and Weight of the [illegible] [illegible]

John Green

An old bill of lading from Surinam

At the bottom there is a note referring to four barrels of rum that had been sold and for which Mr. Gallup had been paid; and also a sworn statement, dated, Boston, 25 December, 1703, and signed by Penn Townsend, Justice, to the effect that this is a true copy of the invoice of goods.

The bill of lading and the invoice do not agree in that the barrel and a half of pickled limes does not appear in the invoice; nor do we find anything about the four barrels of rum on the bill of lading. The pickled limes may have been for consumption on shipboard.

In Savage's *A Genealogical Dictionary of the First Settlers of New England* we find mentioned a John Green of Malden (near Boston), who was a mariner and who had a daughter named Hannah. Very likely this is the John Green who was master of the brigantine Hannah.

We also find a Benjamin Gallup or Gallop, son of Nathaniel, and grandson of John Gallop whose name Gallop's Island in Boston Harbor bears. Benjamin Gallup was active in the town affairs of Boston. In the *Reports of the Record Commissioners of the City of Boston* we find that at a „publicke meeting of the freeholders and other inhabitants," March 9, 1695, he was elected a Constable and at a public town meeting, March 14, 1698, he was chosen Clerk of the Market.

The Royall, Royal, or Ryall family, was represented by several Isaacs, but one in particular, born about 1672, who spent forty years in the West Indies (Antigua is mentioned), and who returned in 1637, was perhaps the Isaac Royall of the bill of lading and invoice.

I am indebted ot Mr. Julius H. Tuttle, Librarian of the Massachusetts Historical Society, for a copy of the invoice in the Greenough collection, and to Mr. Samuel C. Clough of the Colonial Society of Massachusetts for references to the genealogy of the family names which appear in these old papers.

BOEKBESPREKING

The Skippers of Nancy Gloucester. By Percy MacKaye, Fellow in Poetry and Drama at Miami University. Edmond Byrne Hackett; The Brick Row Book Shop, Inc. New York, 1924.

This is a little book of ballads by Percy MacKaye, read at the three hundredth anniversary of the founding of the Massachusetts. Bay Colony, celebrated at Gloucester, Massachusetts, August 27, 1923.

In a prefatory note the author explains the historical setting of his poems, briefly stating his reasons for the selection of the characters for three parts — "representatives of the founding, the fishing and fighting, and the sea-trading phases of old Gloucester life", recounting "yarns of those misty "skippers" of destiny which have swayed the human lives of that old port for three hundred years."

One of the ballads, "Solomon's Voyage to Surinam", recalls the days when Gloucester led in the trade with Surinam, shipping dried salt fish, and receiving in return molasses, rum, and other productions of the tropics. It is a rollicking ballad of eight stanzas, singing the glory of Captain Solomon Davis of Gloucester and the remembrance of his trip to Surinam about 1823. Captain Davis is introduced as a man of few words:

"Sol Davis was a silent man.
At home they said he talked in Dutch.
In Surinam, where they talked such,
They said he talked American.
But where he stood on Pearce's wharf
He dreamed in Dutch, as he looked far off

Sou'east toward sunny Surinam,
For he dreamt dreams of Surinam
And the palms of Paramáribo
Did Captain Solomon Davis."

In the second stanza his plans to sail to Surinam are disclosed to his townsmen:

"So to his townsmen on the beach
Sol turned and spoke his maiden speech:
'In Gloucester, friends, a pretty pass is!
We've mackerel, but no molasses.
In Surinam they've got to sell
Molasses, but no mackerel. —

So why not sail to Surinam,
Sou' east to sunny Surinam
And the palms of Paramáribo
Along with Solomon Davis?"

Straightway the *Nancy Gloucester* is docked, manned, and loaded with a cargo of salt fish and empty hogsheads, and Solomon starts on his long voyage, "through twenty southing days", to the tropics. After a safe passage, she arrives at her destination, Paramaribo, and we read with astonishment that.

"The anchor sinks in azure calms.
The punts put out through gold-green palms
Where, naked from the tawny thatches,
The slave-boys drop like ripened plums
To shrill the noon with tinnient drums
While Yankee chanteys ring the hatches:

,Ho ——————— !
Hére we are in Soó-ri- nam,
Soó- Soo- Soó-ri- nam !
Pórt of Para-má- ri- bo. —
Huzza for Captain Davis !' "

Had the author ever been in Surinam, or had he taken the trouble to look up a description of the rivers of northern South America, he would not have drawn so heavily apon his imagination as to refer to dropping anchor "in azure calms" of the Surinam river, or to the "tawny thatches" of Paramaribo. This is "Poet's license", to be sure, but to him who has been in Surinam the picture presented is, to say the least, humerous. The succeding stanzas tell about Captain Davis's trading and his return to Gloucester, where Mr. MacKaye appears to be on more familiar ground. We repeat the closing stanza:

"The blue Bermudas smile; but soon
She reefs in dark round roaring Hatteras,

Where slatting boom and torn spar clatter as
Blindly she batters the tides in swoon
Till, nine days laggard, with bulging tierces,
She sights home port and docks at Pearce's-

Home with the spoils of Surinam,
Tamarinds, limes of Surinam,
Molasses of Paramáribo
And the glory of Solomon Davis!"

The ballad of "Solomon's Voyage to Surinam" has been reprinted in *The Literary Digest* for May 31, 1924.

Arlington, Mass. U. S. A. T. E. PENARD.

BIBLIOGRAPHIE

Dr. A. Benchetrit. *Disertaciones acerca de la lepra.* (Primera Serie). Caracas. Tipografia Vargas. Julio de 1922. (Met portret van den schrijver).

The native races of the Empire, Edited and Partly Written by Sir Godfrey Lagden, K. C. M. G. London, 1924. (Hoofdstuk XV behandelt „the native and coloured races of the British West-Indies, British Guiana, British Honduras, the Bahamas, and Bermuda" en is geschreven door Hon. Gideon Murray, Master of Elibank. (Van de illustraties zijn twee ontleend aan Stedman's „Narrative of a five years' expedition against the revolted negroes of Surinam", London 1796 , maar zijn eigenaardig in spiegelbeeld gegeven).

Zaïre. Orgaan der Vlaamsche Kolonialen. (Maandblad gedrukt door de Boek- en Handelsdrukkerij G. Foets, Pompstraat 3 Antwerpen). Nummer voor December 1924, Januari, Februari 1925. Schetsen uit West-Indië. De Boni-negers, door G. Stampaert.

Verslag van bestuur en staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1924. III. Curaçao.

Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 68 (4e stuk). Een bedevaart naar Herrnhut, door J. Rauws (Bevat een en ander over het werk der Broedergemeente in Suriname).

Herinneringsbundel uitgegeven ter gelegenheid der gebruikneming van het Instituut voor Tropische Geneeskunde te Leiden. In opdracht van de Vereeniging Instituut voor Tropische Geneeskunde Rotterdam—Leiden. (Geïllustreerd). Leiden 1924.

Het Nederlandsch Zeewezen. 27 December 1924. Twee schepen van de West-Indische Compagnie in de wateren van Nederlandsch-Indië, in 1722, door A. K. A. Gijsberti Hodenpijl †.

Het Zendingsblad. Januari 1925. De nood van Suriname.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, 1 Februari 1925. Die Wegläufer von Rac à Rac. Ein Stück Surinamer Kolonial- und Missions geschichte aus dem 19. Jahrhundert. Von S. Beck.

Berichten uit de Heiden-Wereld. Maart—April 1925. Jaarrekening 1924. — Mededeelingen uit de Stadszending te Paramaribo 1923—1924, (Verkort Jaarverslag. Slot) door J. Frey, Directeur. — Herstel van de kerk te Domburg (Suriname), door Br. Petersen. — Maatschappij tot bevordering van het Godsdienstig Onderwijs onder de inlandsche bevolking van Suriname. (Haagsche Maatschappij). — Reis naar het Saramaceagebied, door Br. W. Burkhardt, Superintendent te Paramaribo. (Slot volgt). — Mededeelingen.

The menace of colour. A study of the difficulties due to the association of white & coloured races, with an account of measures proposed for their solution & special reference to white colonization in the Tropics, by J. W. Gregory, D. Sc. F. R. S. London 1925.

The Times of India. Mail Edition February 7, 1925. Guiana riots inquiry. Labour unrest. The work of rabid agitators.

De Indische Mercuur. 6 Februari 1925. Verslag van de Commissie van Advies en Onderzoek in Zake Surinaamsche houtsoorten over het jaar 1924. — Rijstcultuur in Suriname. (Ontleend aan De West).

Idem. 27 Februari 1925. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname, Bulletin n°. 45—47, besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Februari 1925. De karaïb en zijn taal, door W. Ahlbrinck C. S. S. R. (Wordt vervolgd).

Haagsche Post, 28 Februari 1924. De Boschnegers in Suriname, door J. Weyne.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch AardrijkskundigGenootschap, Tweede Reeks Dl. XLII, No. 2, Maart 1925. Sven Lovén, Ueber die Wurzeln der Tainischen Kultur. Teil I, Materielle Kultur, Göteborg 1924, besproken door H. ten Kate. — De geografische beteekenis van de Coeroeni en de New-River (Suriname). Inleiding door Dr. J. W. Yzerman, met daarop gevolgde gedachtenwisseling.

De Volksmissionaris, 15 Maart 1925. Met Pater Donders naar de Arowakken.

Timotheus, 21 Maart 1925. Schetsen uit Suriname, door J. J. Leys. (Met afbeelding. Handelt over de Indianen).

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname, 28 Februari 1925. Crijnssennummer. Abraham Crijnssen 1667—27 Februari—1925 door O[udschans] D[entz].

De Vraagbaak. Almanak voor Suriname 1925. Paramaribo 1925.

De eerbiedwaardige dienaar Gods Petrus Donders C.s.s.R. Nieuwe levensbeschrijving door J. Kronenburg C.s.s.R. Tilburg 1925. (Met portretten van Petrus Donders, afbeeldingen en een kaartje „Katholiek Suriname").

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname. Mededeeling n°. 19, 23 Februari 1925. Een onschadelijke bessanboeboek (Stephanoderes Spec.) van de Liberia-koffie in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel.

